

რუმის
სამარტლის
ძებლები

იუსტინიანეს
ინსტიტუციები

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

რომის სამართლის კმკლმბი

იუსტინიანეს
ინსტიტუციები

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი 2002

Corpus Iuris Civilis

**I n s t i t u t i o n e s
I u s t i n i a n i**

INSTITUTES OF IUSTINIAN

The Georgian translation, preface, notes and index have been
made by prof. **Nugzar Surguladze**

Edited by prof. **Valerian Metreveli**

Институции Юстиниана

Перевод с латинского, введение, примечания и указатели
проф. **Н. И. Сургуладзе**

Редактор проф. **В. Д. Метревели**

„კორპუს იურის ცივილის“

იუსტინიანეს
ინსტიტუციები

ლათინურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა, შენიშვნები
და საძიებლები დაურთო ისტორიის მეცნიერებათა
დოქტორმა, პროფ. ნუბჟარ სურგულაძემ

წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს რომის სამართლის უმნიშვნელოვანესი ძეგლის იუსტინიანეს „ინსტიტუციების“ ქართულ ენაზე პირველად შესრულებულ თარგმანს, რომელშიც გადმოცემულია რომის სამართლის საფუძვლები.

თარგმანი შესრულებულია ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის კათედრაზე პროფ. ნ. სურგულაძის მიერ.

განკუთვნილია უმაღლესი სასწავლებლების იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებისა და სპეციალისტებისათვის, აგრეთვე რომის სამართლით დაინტერესებული ფართო საზოგადოებისათვის.

რედაქტორი: პროფ. პ. მებრეკელი

რეცენზენტები: პროფ. ბ. ჯოიძე

დოც. ბ. ფაშალიშვილი

© გამომცემლობა „პერიდიანი“ 2002

© ნ. სურგულაძე 2002

ISBN 99928-32-63-0

წინასიტყვაობა

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის კათედრა აგრძელებს რომის სამართლის ძეგლების გამოცემას. 2000 და 2001 წლებში გამოიცა იმპერატორ იუსტინიანეს „დიგესტების“ პირველი და ოცდამესამე წიგნები. ამჯერად რომის სამართლით დაინტერესებულ ქართველ მკითხველს ვთავაზობთ იუსტინიანეს „ინსტიტუციებს“, რომელიც რომის სამართლის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ძეგლს წარმოადგენს.

რომის სამართლის კოდიფიკაცია მრავალ რომაელ მოღვაწეს ჰქონდა მიზნად დასახული, მათ შორის, მაგალითად, გაიუს იულიუს ცეზარს (კეისარს). რომის სამართლის კოდიფიკაციის პირველ მნიშვნელოვან ცდას იმპერატორ თეოდოს მეორის (402-450) კოდექსი წარმოადგენს. მაგრამ ამ საქმეში ყველაზე მნიშვნელოვან წარმატებას აღმოსავლეთ რომის იმპერატორმა იუსტინიანემ (527-565წწ) მიაღწია.

528 წლის 13 თებერვალს იუსტინიანეს ბრძანებით შეიქმნა ორი საკანონმდებლო კომისია, რომელთა საერთო ხელმძღვანელად ცნობილი იურისტი ტრიბონიანე დაინიშნა. 529 წელს უკვე გამოქვეყნდა იუსტინიანეს კოდექსი, რომელიც შეიცავდა I-VI სს-ის იმპერატორთა კონსტიტუციებს. 530 წელს მეორე კომისიას დაევალა ძველი რომაელი იურისტების ნაშრომების შეკრება, 533 წლის 16 დეკემბრის კომისიამ დაასრულა მუშაობა ამ კრებულის („დიგესტების“) შედგენაზე. იმავედროულად, ტრიბონიანეს, თეოფილუსსა და ღოროთეუსს იუსტინიანემ დაავალა სტუდენტებისთვის რომის სამართლის სახელმძღვანელოს („ინსტიტუციების“) შექმნა, რომელსაც იმპერატორმა 533 წლის 21 ნოემბერს კანონის ძალა მიანიჭა. დაბოლოს, იუსტინიანეს გარდაცვალების შემდეგ გამოქვეყნდა ე.წ. „ნოველები“, რომელიც შეიცავდა კოდექსის გამოქვეყნების შემდეგ გამოცემულ იმპერატორის კონსტიტუციებს.

თავად იუსტინიანემ თავის კრებულს „რომის სამართლის ტაძარი“

შეარქვა, ხოლო შუა საუკუნეების იურისტებმა მას „ცივილური სამართლის კორპუსი“ (corpus iuris civilis) უწოდეს.

იუსტინიანეს საკოდიფიკაციო საქმიანობისა და „კორპუს იურის ცივილის“-ის ცალკეული ნაწილების შესახებ ცნობები უფრო დაწვრილებით ჩვენ მიერ გამოცემული „დიგესტების“ პირველი წიგნის შესავალშია მოცემული, რომელიც ამ გამოცემის რედაქტორს პროფ. ვ. მეტრეველს ეკუთვნის, ამიტომაც, ჩვენ ამჯერად მხოლოდ იუსტინიანეს „ინსტიტუციებზე“ შევჩერდებით.

ცნობილია, რომ რომაელი იურისტები თავიანთ მოსწავლეებთან ორი სახის მეცადინეობას ატარებდნენ: პრაქტიკულს და თეორიულს. თეორიული სწავლება აღინიშნებოდა ლათინური ტერმინით „instituire“, და ტერმინი „ინსტიტუციებიც“ („institutiones“), როგორც ჩანს, სწორედ instutere-დან მომდინარეობს. სიტყვა „institutiones“ აღნიშნავდა „ელემენტარულ გადმოცემას“, „სწავლებას“ და ამ სახელწოდების ნაშრომებში, ჩვეულებრივ, გადმოცემული იყო რომის სამართლის საფუძვლები, ზოგადი მიმოხილვა და იგი ძირითადად დამწყები სტუდენტებისთვის იყო განკუთვნილი. ნაშრომი ამ სათაურით მრავალ რომაელ იურისტს აქვს შექმნილი (ფლორენტინუსი, ულპიანე, მარციანე და ა.შ.), მაგრამ კლასიკური ხანის რომაელ იურისტთაგან სრული სახით ჩვენამდე მხოლოდ ცნობილი იურისტის გაიუსის (II ს.) „ინსტიტუციებმა“ მოაღწია. იუსტინიანეს „ინსტიტუციების“ ძირითად წყაროს სწორედ გაიუსის ხსენებული ნაშრომი წარმოადგენს, რაზედაც თავად იუსტინიანე მიუთითებს შესავალ კონსტიტუციაში. ამრიგად, იუსტინიანეს „ინსტიტუციების“ სტრუქტურა და შინაარსი საკმაოდ ახლოს დგას გაიუსის „ინსტიტუციების“ შინაარსთან.

იუსტინიანეს „ინსტიტუციებიც“ 4 ნაწილისგან შედგება, თითოეული წიგნი ტიტულებად, ხოლო ტიტულები პარაგრაფებად არის დაყოფილი. პირველ წიგნში საუბარია ზოგადად რომის სამართლის სისტემაზე, სამართლის წყაროებზე, პირებსა და საოჯახო სამართლის ინსტიტუტებზე. მეორე წიგნში განხილულია ნივთები, საკუთრების უფლება, მფლობელობა და ა.შ. მესამე წიგნი ეხება მემკვიდრეობის სამართალს და კალდებულებებს. მეოთხე წიგნი კი – სარჩელებს და სასამართლო პროცესს.

ჩვენამდე „ინსტიტუციების“ რამდენიმე ხელნაწერმა მოაღწია: ბერლინის (IX ს.), პარიზის (XI ს.) და ა.შ. ამ ძეგლის მრავალი

გამოცემა არსებობს, რომელთაგან საუკეთესოდ გერმანელი მეცნიერის P. Krueger-ის გამოცემა ითვლება¹ და ჩვენც სწორედ ამ გამოცემის ლათინურ ტექსტს ვეყრდნობით. ნაშრომზე მუშაობისას ჩვენ მივიღეთ იუსტინიანეს „ინსტიტუციების“ რუსული გამოცემა². ჩვენ გულდასმით შევაჯერეთ ჩვენი თარგმანი რასნერის თარგმანს, რამაც ლათინურ ტექსტზე მუშაობისას დიდი დახმარება გაგვიწია. მაგრამ, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ რუსულ თარგმანში საკმაოდ ხშირად გვხვდება უზუსტობები, შეცდომები, რაც საერთოდ მსოფლიოში ცნობილი რუსული რომის სამართლის სკოლისთვის არ არის დამახასიათებელი. კორექტურული ხასიათის შეცდომებთან ერთად აღნიშნულ ნაშრომში საკმაოდ ხშირია არსებითი ხასიათის უზუსტობები, რომლებიც, როგორც წესი, ცვლიან „ინსტიტუციებში“ გადმოცემული რომის სამართლის ნორმის შინაარსს. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ამჟამად ქართველი მკითხველისათვის ყველაზე ხელმისაწვდომი სწორედ „ინსტიტუციების“ ხსენებული რუსული გამოცემაა. ქართველი სტუდენტები რომის სამართლის შესწავლისას სწორედ აღნიშნულ ნაშრომს იყენებენ. ამიტომ, ჩვენ საჭიროდ მივიჩნიეთ „ინსტიტუციების“ რუსულ თარგმანზე ჩვენი შენიშვნების ცალკე გამოქვეყნება, თუმცა, შემდეგ, რედაქტორის რჩევით, გადავწყვიტეთ, რომ ხსენებული შენიშვნების მნიშვნელოვანი ნაწილი ნაშრომისთვის დაგვეერთო, რამაც მნიშვნელოვნად გაზარდა წარმოდგენილ ნაშრომზე დართული შენიშვნების მოცულობა.

ვინაიდან წარმოდგენილი ნაშრომი ძირითადად სტუდენტებისა და ასპირანტებისთვის არის განკუთვნილი, საკმაოდ რთული ტექსტის უკეთ გასაგებად ჩვენ ხშირად ვურთავთ დამხმარე, „ამხსნელ“ სიტყვებს, რომელთა გამოსარჩევად სპეციალურ ნიშნებს ვიყენებთ. კვადრატულ ფრჩხილებში ([]) მოთავსებულია სიტყვები, რომლებიც ლათინურ ტექსტში არ გვხვდება, მაგრამ იგულისხმება. მრგვალ ფრჩხილებში კი მოცემულია სიტყვები, რომლებიც აზუსტებენ ან განმარტავენ წინამდებარე სიტყვის ან ფრაზის მნიშვნელობას. იმის გამო, რომ ფრჩხილები თავად ლათინურ

¹ Corpus Iuris Civilis, Volumen Primum, Institutiones, Rec. Paul Krueger. Weidmann, 1993.

² Институтции Юстиниана, перевод Д. Расснера, под редакцией Л. Л. Кофанова, В. А. Томсинова, Зерцало, Москва, 1998.

ტექსტიც არის გამოყენებული, ამიტომ მათ გამოსარჩევად ქართულ თარგმანში ირიბი ფრჩხილებია (/ /) გამოყენებული.

ამავე მიზეზით, სტუდენტებისთვის ძეგლზე მუშაობის გასაადვილებლად, საძიებლებში ჩვენ ვიძლევეთ ლათინური ტერმინების ქართულ თარგმანს, მოკლე განმარტებას; ასე რომ, ნაშრომზე დართულ საძიებლებს ერთგვარი ლექსიკონის სახე აქვს. ასეთივე საძიებლები აქვს დართული ჩვენ მიერ გამოცემული „დიგეტების“ პირველ და ოცდამესამე წიგნებს. მაგრამ, „დიგესტებისგან“ განსხვავებით, „ინსტიტუციების“ საძიებლებში საკუთარი სახელები იურიდიულ ტერმინებთან ერთად არის გადმოცემული. თუმცა მათი გარჩევა არ არის ძნელი, რადგან ლათინური საკუთარი სახელები მთავრული ასოებით იწერება.

საძიებლებში ვიყენებთ რომის სამართლის სპეციალისტებს შორის ყველაზე გავრცელებულ სამციფრიან მითითებას, რომელთაგან პირველი რომაული ციფრი აღნიშნავს „წიგნს“, მეორე და მესამე არაბული ციფრები კი, შესაბამისად წიგნის ტიტულსა და პარაგრაფს. იმ შემთხვევაში, როცა მხოლოდ ორი ციფრია (წიგნის და ტიტულის) მითითებული და არ გვაქვს პარაგრაფის აღმნიშვნელი ციფრი, ეს იმას ნიშნავს, რომ მოცემული ტერმინი ამ ტიტულის შესავალშია მოხსენიებული, რომელსაც, როგორც წესი, ნუმერაცია არა აქვს. მითითება „შ.კ.“ აღნიშნავს შესავალ კონსტიტუციას.

წარმოდგენილი ნაშრომის გამოცემაზე მუშაობაში მონაწილეობა მიიღეს სახელმწიფოსა და სამართლის კათედრის თანამშრომლებმა. უპირველეს ყოვლისა, მაღლობა გვინდა გადავუხადოთ კათედრის გამგეს პროფ. ვ. მეტრეველს. იუსტინიანეს „ინსტიტუციების“, ისევე როგორც რომის სამართლის სხვა ძეგლების, ქართულად თარგმნისა და შესწავლის ინიციატივა სწორედ მას ეკუთვნის. ამ ნაშრომების გამოცემის რედაქტორიც ის გახლავთ.

ინსტიტუციების ქართული ტექსტის კორექტურაზე მუშაობისას დიდი დახმარება გაგვიწიეს კათედრის წევრებმა მ. გარიშვილმა, ა. კოხრიძემ, ო. სიჭინავამ. ნაშრომის გამოცემასთან დაკავშირებული მეტად რთული და შრომატევადი კომპიუტერული სამუშაო შეასრულა ა. წიგნაძემ, რისთვისაც მათ დიდ. მაღლობას მოვახსენებთ.

დაბოლოს, დიდ მაღლობას ვუხდით ბატონ კანო ჩხარტიშვილს, რომლის ფინანსური დახმარებითაც შესაძლებელი გახდა ნაშრომის გამოცემა.

იმპერატორ იუსტინიანეს ინსტიტუციები

ჩვენი უფლის იესო ქრისტეს სახელით

იმპერატორი ცეზარ ფლავიუს იუსტინიანე
ალემანების, გოთების, ფრანკების, გერმანელების,
ანტების, ალანების, ვანდალების, აფრიკელების
ღვთისმოსავი, ბედნიერი, სახელოვანი, გამარჯვებული და
ძლევამოსილი, მუდმივად ამაღლებული (უავგუსტოესი) –
კანონთა მოტრფიალე ახალგაზრდობას.

საიმპერატორო უდიდებულესობას შეჰფერის, რომ იყოს არა მარტო
იარაღით შემკული, არამედ აგრეთვე კანონებით შეიარაღებული, რათა
ორივე [შემაჯავროს], როგორც ომის, ასევე მშვიდობის დროს, სათანადოდ
მართვა შეეძლოს. და რომ რომის პრინციფსი (იმპერატორი) არა
მარტო მტრებთან ბრძოლაში გამარჯვებული გამოვიდეს, არამედ მზა-
კვართა უსამართლობის კანონიერი გზით მღევნელიც გახდეს. და შეიქნას
როგორც სამართლის უკეთილსინდისიერი დამცველი, ასევე დამარცხებულ
მტრებზე გამარჯვებული.

1. ორივე ამ მიზანს ღვთის წყალობით მივალწიეთ დაუღალავი
შრომისა და უკიდურესი წინდახედულების შედეგად. ამასთან, ჩვენი
სამხედრო ძალა [თავიანთ თავზე] გამოცადეს ჩვენს უღელქვეშ მოქცეულმა
ბარბაროსმა ხალხებმა. და ამის მოწმეა როგორც აფრიკა, ასევე სხვა
მრავალი პროვინცია, რომლებიც ასე დიდი ხნის შემდეგ ღვთის ნებით
მოპოვებული ჩვენი ჯამარჯვებების წყალობით [ისევ] რომის ბატონობასა
და ჩვენს ხელისუფლებას დაექვემდებარნენ. ცხადია, ყველა ამ ხალხს
ღღეს უკვე ჩვენ მიერ გამოცემული ან შედგენილი კანონები მართავს.

2. და მას შემდეგ, რაც ჩვენ წინათ უწესრიგოდ გაბნეული უწმინდესი
კონსტიტუციები გარკვეული წესრიგით დავალაგეთ, ჩვენი ყურადღება

გავავრცელეთ [სამართლის] მეცნიერების უამრავ ძველ თხზულებაზე, და ჩვენ ეს [ისეთივე] უიმედო საქმე, როგორც უფსკრულზე გავლაა, ღვთის წყალობით, უკვე დავასრულეთ.

3. და როდესაც ეს [საქმე], ღვთის წყალობით, დასრულდა, ჩვენ მოვიწვიეთ ღირსეული პირი, მაგისტრი და ჩვენი წმინდა სასახლის ყოფილი კეესტორი, ტრიბონიანე, ასევე სახელოვანი სამართლის მოძღვარნი: თეოფილუსი და დოროთეუსი, რომელთა ოსტატობა, კანონების ცოდნა და ჩვენი ბრძანებებისადმი ერთგულება მრავალ საქმეში უკვე გამოცდილი გვქონდა, და მათ საგანგებო დავალება მივეცით, რომ ჩვენი სურვილისა და ჩვენი რჩევის თანახმად მათ ინსტიტუციები შეედგინათ, რათა თქვენთვის შესაძლებელი გამხდარიყო სამართლის საწყისების შესწავლა არა ძველი თხზულებებით, არამედ ამის მიღწევა საიმპერატორო ბრწყინვალეების [ნებით შექმნილი ნაშრომით], და რომ თქვენმა სულმა და გონებამ არ აითვისოს რაიმე უსარგებლო და არასწორი, არამედ მიიღოს [მხოლოდ] ის ჭეშმარიტება, რომელსაც თავად ნივთები შეიცავენ. და რასაც წარსულში პირველად მხოლოდ ოთხი წლის¹ შემდეგ აღწევდნენ, [კერძოდ], რომ იმპერატორების კონსტიტუციები წაეკითხათ, ამას თქვენ თავიდანვე შეუდგებით, ხდებით რა ღირსნი პატივისა და ბედნიერებისა, რომ კანონთა შესახებ ცოდნა თავიდან ბოლომდე უშუალოდ პრინციფსისაგან (იმპერატორისაგან) მიიღოთ.

4. ამიტომ დიგესტების ანუ პანდექტების ორმოცდაათი წიგნის [გამოცემის] შემდეგ, რომელშიც მთელი ძველი სამართალია თავმოყრილი, /რომელიც ჩვენ შევადგინეთ იმავე გამოჩენილი ტრიბონიანესა და ასევე სხვა დანარჩენი სახელოვანი და მჭერმეტყველი პირების მეშვეობით/, ჩვენ ვბრძანეთ, რომ იგივე ინსტიტუციები ამ ოთხ წიგნში გაენაწილებინათ, და მათში მთელი სამართლის მეცნიერების საფუძვლები გადმოეცათ.

5. მათში (ამ წიგნებში) მოკლედ არის გადმოცემული როგორც ის [კანონები], რომლებსაც წინათ იცავდნენ, ასევე ისინიც, რომლებიც შემდგომში გამოუყენებლობის გამო დაივიწყეს, მაგრამ იმპერატორის მეშვეობით [ისევ] ხმარებაში შემოვიდა.

6. როდესაც ზემოხსენებულმა სამმა სწავლულმა ჩვენ წარმოგვიდგინა [ეს წიგნები], რომლებიც შედგენილია ყველა ძველი „ინსტიტუციის“, განსაკუთრებით კი ჩვენი გაიუსის როგორც „ინსტიტუციების“, ასევე „ყოველდღიური საქმეების კომენტარებისა“ და სხვა მრავალი ჩანაწერების

საფუძველზე, ჩვენ ისინი წავიკითხეთ, მათ გავეცანით და ჩვენი კონსტიტუციების სრული ძალა მივანიჭეთ.

7. ასე რომ, დიდი გულმოდგინებითა და სწავლის წყურვილით მიიღეთ ეს ჩვენი კანონები, და თავად თქვენ ისეთი განსწავლულობა გამოამჟღავნეთ, რომ გაგიჩნდეთ შესანიშნავი იმედი იმისა, რომ მთელი სამართლის შესწავლის დასრულების შემდეგ თქვენთვის მინდობილ უბნებზე ჩვენი სახელმწიფოს მართვასაც შეძლებთ.

გამოცემულია კონსტანტინოპოლში დეკემბრის კალენდის მე-11 [დღეს] ჩვენი ბატონის იუსტინიანეს, მუდამ ამაღლებულის (ავგუსტუსის), მესამე კონსულობისას.

**ჩვენი ბატონის იუსტინიანეს
მუდამ ამაღლებულის (ავგუსტუსის)
ინსტიტუციები ანუ საფუძვლები**

შედგენილი გამოჩენილი [პირის], მაგისტრის, წმინდა სასახლის ყოფილი კვესტორის, სამართლის მეცნიერის ტრიბონიანეს და სამართლის ბრწყინვალე მცოდნის და ამ კურთხეული ქალაქის სამართლის მოძღვრის თეოფილუსის და ღირსეული პირის, კვესტორის, სამართლის მცოდნისა და სახელოვან ქალაქ ბერიტის სამართლის მოძღვრის ღოროთეუსის მიერ.

წიგნი პირველი

ტიტული I. სამართლიანობისა და სამართლის შესახებ

სამართლიანობა არის უცვლელი და მუდმივი ნება თითოეულისათვის თავისი უფლების მინიჭებისა.

1. იურისპრუდენცია (სამართალმცოდნეობა) არის საღვთო და ადამიანური საქმეების შეცნობა, მეცნიერება სამართლიანისა და უსამართლოს შესახებ.

2. მას შემდეგ, რაც ჩვენ ამას ზოგადად გავეცანით და ვიწყებთ რომაელი ხალხის სამართლის გადმოცემას, მიგვაჩნია, რომ იგი ყველაზე უკეთ შეიძლება გადმოიცეს იმ შემთხვევაში, თუ ცალკეული საკითხების ახსნა თავდაპირველად ადვილად და მარტივად იქნება გადმოცემული, ხოლო შემდეგ კი უფრო დაწვრილებით და მეტი სიზუსტით, თორემ, თუ ჩვენ თავიდანვე მოსწავლის ჯერ კიდევ გამოუცდელსა და სუსტ გონებას მაშინვე უხვი და მრავალმხრივი მასალით დაეტვირთავთ, ორიდან ერთ შემდეგს მივიღებთ: იგი ან სწავლას მიატოვებს, ან კიდევ, დიდი ჯაფითა და ხშირად გაუბედაობითაც კი, რაც უმეტეს შემთხვევაში ახალგაზრდებს თავგზას უბნევს, უფრო გვიან მივიყვანთ მას იმ [შედეგებამდე], რის მიღწევასაც იგი უფრო ადვილი გზით, დიდი ჯაფისა და ყოველგვარი გაუბედაობის გარეშე, უფრო ადრე შეძლებდა.

3. სამართლის დანაწესებია: პატიოსნად ცხოვრება, სხვისთვის ზიანის არმიყენება, თითოეულისათვის თავისის მიზღვა.

4. სამართლის მეცნიერება (შესწავლა) ორ ნაწილად იყოფა: საჯარო და კერძო. საჯაროა [ის] სამართალი, რომელიც რომის სახელმწიფოს მდგომარეობას ეხება, კერძო სამართალი კი – კერძო პირების სარგებელს (ინტერესს). ამრიგად, [ახლა] ჩვენ უნდა ვისაუბროთ კერძო სამართლის შესახებ, რომელიც სამნაწილიანია, ვინაიდან იგი შედგება ან ბუნებითი, ან ხალხთა და ან ცივილური დანაწესებისაგან.

ტიტული II. გუნებითი, ხალხთა და ცივილური სამართლის შესახებ

ბუნებითი სამართალი, რომელიც ბუნებამ ყველა ცხოველს ასწავლა, ვინაიდან ეს სამართალი დამახასიათებელია არა მარტო ადამიანთა მოღვმისათვის, არამედ ყველა ცხოველისათვის, რომელიც ან ცაში, ან მიწაზე და ან ზღვაში იბადება. აქედან(ვე) მომდინარეობს მამაკაცისა და ქალის კავშირი, რასაც ჩვენ ქორწინებას ვუწოდებთ, აგრეთვე – ბავშვების გაჩენა და აღზრდა. მართლაც, ჩვენ ვხედავთ, რომ [ადამიანის გარდა] ამ სამართლის ცოდნას ავლენენ სხვა ცხოველებიც.

1. ხოლო ცივილური და ხალხთა სამართალი შემდეგნაირად იყოფა: ყოველი ხალხი, რომელსაც კანონები ან ჩვეულებები მართავს, ნაწილობრივ თავის საკუთარ სამართალს იყენებს და ნაწილობრივ – ყველა ადამიანისათვის საერთო სამართალს. ვინაიდან ის სამართალი, რომელიც თითოეულმა ხალხმა თავად დაიდგინა საკუთარ სამართლად, არის თავად ამ სახელმწიფოს საკუთარი სამართალი და მას ეწოდება ცივილური სამართალი, ე.ი. თავად ამ სახელმწიფოს (civitas) საკუთარი სამართალი. ხოლო სამართალს, რომელიც ბუნების გონმა ყველა ადამიანს შორის დააწესა, თანაბრად იცავს ყველა ხალხი და მას ეწოდება ხალხთა სამართალი („ius gentium“), ე.ი. [სამართალი], რომელსაც ყველა ხალხი იყენებს. ამრიგად, რომელი ხალხი ნაწილობრივ იყენებს თავის საკუთარ სამართალს, ნაწილობრივ [კი] – ყველა ადამიანისათვის საერთო სამართალს. თუ როგორია ცალკეული [სამართალი], ჩვენ ამას თავის ადგილას გადმოვცემთ.

2. ხოლო ცივილური სამართალი სახელწოდებას თითოეული სახელმწიფოსაგან იღებს, მაგალითად, ათენის [სამართალი]. ამიტომ, თუ ვინმე მოისურვებს, რომ სოლონის ან დრაკონის კანონებს ათენის

ცივილური სამართალი უწოდოს, იგი არ შეცდება. აქედან გამომდინარე, სამართალს, რომლითაც რომელიმე ხალხი სარგებლობს, ჩვენ ვუწოდებთ რომაელთა (რომის) ცივილურ სამართალს, [ე.ი. სამართალს], რომელსაც კვირიტები იყენებენ, ვინაიდან რომაელები კვირინუსის მიხედვით კვირიტებად იწოდებიან. ხოლო ყოველთვის, როდესაც არ ვასახელებთ, თუ რომელი სახელმწიფოსია სამართალი, [მაშინ ჩვენ] ჩვენს სამართალს ვგულისხმობთ, ისევე, როგორც პოეტზე საუბრისას, თუ მისი სახელი არ იხსენიება, ბერძნებთან იგულისხმება სახელოვანი ჰომეროსი, ჩვენთან კი – ვერგილიუსი. ხოლო ხალხთა სამართალი კი საერთოა ადამიანთა მთელი მოდგმისათვის. ვინაიდან საჭიროებისა და ადამიანთა მოთხოვნილებების გამო ზოგიერთმა ხალხმა თავისთვის [წესები] შემოიღო, რადგან ატყდა ომები და ამას მოჰყვა ტყვეობა და მონობა, რაც ბუნებითი სამართლის საწინააღმდეგოა. ვინაიდან ბუნებითი სამართლით თავიდან ყველა ადამიანი თავისუფალი იბადება. ამავე ხალხთა სამართლით შემოიღეს თითქმის ყველა ხელშეკრულება, როგორც მაგალითად, ნასყიდობის, ქირავნობის, ამხანაგობის, შენახვის, სესხისა და სხვა მრავალი.

3. ხოლო ჩვენი სამართალი მოიცავს დაწერილ ან დაუწერელ [სამართალს]. ისევე, როგორც ბერძნებს ჰქონდათ როგორც დაწერილი, ასევე დაუწერელი კანონები. დაწერილ სამართალს შეადგენს კანონი, პლების გადაწყვეტილება (პლებისციტუმი), სენატის გადაწყვეტილება (სენატუსკონსულტუმი), პრინციფუსის დადგენილებანი, მაგისტრატების ედიქტები და სამართალმცოდნეთა პასუხები („რესპონსა“).

4. კანონი არის ის, რაც რომაელმა ხალხმა სენატის მაგისტრატის, მაგალითად კონსულის, წინადადებით დაადგინა. პლებისციტი არის ის, რაც პლებსმა პლებისის მაგისტრატის, მაგალითად ტრიბუნის, წინადადებით დაადგინა. ხოლო პლებსი ხალხისაგან ისევე განსხვავდება, როგორც სახეობა გვარისაგან. ვინაიდან სახელწოდება „ხალხი“ აღნიშნავს მოქალაქეთა მთელ ერთობლიობას, პატრიციების და სენატორების ჩათვლით. ხოლო სახელწოდება „პლებსი“ აღნიშნავს [ყველა] დანარჩენ მოქალაქეს, პატრიციებისა და სენატორების გამოკლებით. მაგრამ პორტენსიუსის კანონის გამოცემის შემდეგ პლებისციტებსაც ისეთივე ძალა მიანიჭეს, როგორიც კანონებს ჰქონდათ.

5. სენატის გადაწყვეტილება (სენატუსკონსულტუმი) არის ის, რაც სენატმა ბრძანა და დაადგინა. ვინაიდან, როდესაც რომელიმე ხალხი ისე გამრავლდა, რომ ძნელი გახდა კანონების დასამტკიცებლად

მისი ერთად მოწვევა, მაშინ სამართლიანად იქნა მიჩნეული, რომ ხალხის ნაცვლად სენატთან ეთათბირათ.

6. მაგრამ პრინციფის დადგენილებასაც კანონის ძალა აქვს, რადგან „მეფის კანონით“, რომელიც მისი (ე.ი. პრინციფის) ხელისუფლების შესახებ გამოიცა, ხალხმა მთელი თავისი ძალა და უფლება მას დაუთმო. ასე რომ, ყველაფერი ის, რასაც კი იმპერატორი წერილით („ეპისტულა“) დაადგენს, ან გამოძიების შემდეგ გადაწყვეტს და ან ედიქტით ბრძანებს, კანონად ითვლება. [სწორედ] ეს არის ის, რაც კონსტიტუციებად იწოდება. რასაკვირველია, მათ შორის ზოგიერთი [კონსტიტუცია] პერსონალურია და სხვებზე არ ვრცელდება, რადგან პრინციფს ეს არ სურს. ვინაიდან, თუ მან რამე დამსახურების გამო ვინმე დააჯილდოვა, ან, თუ ვინმეს სასჯელი დაადო და ან, თუ ვინმეს დაეხმარა ისე, რომ ამით პრეცედენტი არ შეუქმნია, მაშინ [ეს დადგენილება] ამ პირის გარდა, სხვებზე არ ვრცელდება, ხოლო სხვა [დადგენილებები], რამდენადაც ისინი ზოგადი [ხასიათის] არიან, უეჭველად, ყველასთვის სავალდებულოა.

7. პრეტორთა ედიქტებსაც სამართალში არცთუ მცირე მნიშვნელობა აქვთ. მათ ჩვენ, ჩვეულებრივ, „საპატიო სამართალსაც“ ვუწოდებთ, ვინაიდან ამ სამართალს ავტორიტეტი საპატიო თანამდებობების მფლობელებმა, ე.ი. მაგისტრატებმა, შეუქმნეს. ზოგიერთ შემთხვევასთან დაკავშირებით კურიის ედიქტებიც გამოსცემდნენ ედიქტს, რომელიც ასევე „საპატიო სამართლის“ ნაწილია.

8. სამართალმცოდნეთა „პასუხები“ („რესპონსა“) წარმოადგენენ იმ [პირთა] შეხედულებებსა და მოსაზრებებს, რომლებსაც სამართლის შექმნის ნება მიეცათ. ვინაიდან, ძველთაგან დაწესებული იყო, რომ არსებულიყვნენ [პირები], რომლებიც სამართალს საჯაროდ განმარტავდნენ, და რომლებსაც ცეზარმა (იმპერატორმა) იურიდიულ საკითხებზე კონსულტაციების მიცემის უფლება მიანიჭა, და მათ იურისკონსულტებს უწოდებდნენ. ყველა მათს შეხედულებასა და მოსაზრებას ისეთი ავტორიტეტი ჰქონდა, რომ, მიღებული წესის თანახმად, მოსამართლეებს არ შეეძლოთ მათი პასუხებისათვის თავის არიდება.

9. დაუწერელი [სამართლიდან] წარმოიშვა ის სამართალი, რომელიც ჩვეულებით იქნა დამტკიცებული. მართლაც, დიდი ხნის (ხანგრძლივი) ჩვეულებები, იმ პირთა შეთანხმებით მიღებული, რომლებიც მათ იყვნენ, კანონებს უთანაბრდება.

10. ცივილური სამართალი, როგორც ჩანს, არცთუ ურიგოდ იქნა გაყოფილი ორ სახედ, ვინაიდან მისი საწყისები, ჩანს, რომ ორი სახელმწიფოს, სახელდობრ, ათენისა და ლაკედემონის, წყობილებიდან მომდინარეობს. რადგან ამ სახელმწიფოებში, ჩვეულებრივ, ისე ხდებოდა, რომ ლაკედემონელნი იმას, რასაც ისინი კანონების სახით იცავდნენ, უფრო მეხსიერებას ანდობდნენ, ხოლო ათენელები კი მისდევდნენ იმას, რაც მათ დაწერილ კანონებში ჰქონდათ მოცემული.

11. ხოლო ბუნებითი სამართლის ნორმები, რომელთაც ყველა ხალხი თანაბრად იცავს და რომლებიც რაღაც ღვთის განგებით იქნა დაწესებული, მუდამ [იურიდიული] ძალის მქონე და უცვლელი რჩება, ხოლო ის ნორმები, რომლებიც თითოეულმა სახელმწიფომ თავისთვის თავად დაიდგინა, ჩვეულებრივ, ხშირად იცვლება ან ხალხის მღუმარე შეთანხმებით და ან შემდგომში გამოცემული სხვა კანონით.

12. ხოლო მთელი სამართალი, რომლითაც ჩვენ ვსარგებლობთ, ეხება ან პირებს, ან ნივთებს და ან სარჩელებს. პირველად ვისაუბროთ პირების შესახებ, ვინაიდან არ იქნება საკმარისი სამართლის ცოდნა, თუ ჩვენ უგულებელვყოფთ პირებს, რომელთა გამოც არის ის შექმნილი.

ტიტული III. პირთა უფლებების შესახებ

ამრიგად, ძირითადი დაყოფა, რომელიც პირთა უფლებებს ეხება, იმაში მდგომარეობს, რომ ყოველი ადამიანი ან თავისუფალია და ან მონა.

1. ამასთან, „თავისუფლება“ (libertas), რომლისგანაც წარმოსდგება აგრეთვე სახელწოდება „თავისუფალნი“ (liberi), არის ბუნებრივი შესაძლებლობა იმისა, რომ თითოეულმა აკეთოს ის, რაც [მას] სურს, თუ ეს ძალით ან სამართლით არ არის აკრძალული.

2. ხოლო მონობა არის ხალხთა სამართლის დაწესებულება, რომლითაც ერთი პირი ბუნების საწინააღმდეგოდ მეორე პირის ბატონობას ემორჩილება.

3. ხოლო მონას ეს სახელი (servus) იქიდან ეწოდა, რომ იმპერატორის ბრძანებით ტყვეებს ჰყიდიან და, ჩვეულებრივ, მათ სიცოცხლეს უნარჩუნებენ (servare) და არ კლავენ. [მონებს] ეწოდება აგრეთვე „მანციპია“, რადგან მათ მტერთაგან ხელით (manus) იტაცებენ².

4. ხოლო მონებად ან იბადებიან, ან [შემდეგ] ხდებიან. იბადებიან

[ისინი] ჩვენს მხევალთაგან. მონებად [შემდეგ] ხდებიან ან ხალხთა სამართლით, ე.ი. ტყვეობის შედეგად; ან ცივილური სამართლით [იმ შემთხვევაში], თუ თავისუფალმა ადამიანმა, ოც წელს გადაცილებულმა, გასაყიდი ფასის გარკვეული ნაწილის მიღების მიზნით თავისი თავის მონად გაყიდა დაუშვა. მონათა მდგომარეობაში არავითარი განსხვავება არ არსებობს.

5. თავისუფალთა შორის კი მრავალი განსხვავება არსებობს, ვინაიდან ისინი ან დაბადებით თავისუფალნი არიან, ან – გააზატებულნი.

ტიტული IV. თავისუფლად (თავისუფალ პირად) დაბადებულთა შესახებ

თავისუფლად (თავისუფალ პირად) დაბადებულია ის, ვინც დაბადებისთანავე თავისუფალია, გინდ იგი ორი თავისუფლად დაბადებული [პირის] ქორწინებისაგან დაიბადოს, გინდაც – ორივე გააზატებულის და გინდაც – ერთი თავისუფლად დაბადებულის და მეორე გააზატებულის. ხოლო, თუ ვინმე თავისუფალი დედისა და მონა მამისაგან იბადება, იგი მაინც თავისუფალ [პირად] იბადება, ზუსტად ისევე, როგორც ის, ვინც თავისუფალი დედისა და უცნობი მამისგან დაიბადა, რადგან იგი [კანონიერი] ქორწინების გარეშე ჩაისახა. მეორე მხრივ, საკმარისია, რომ დედა თავისუფალი იყოს იმ დროს, როდესაც [ბავშვი] იბადება, თუნდაც [იგი მან] მხევლად ყოფნისას ჩასახოს, და პირიქით, თუ თავისუფალმა ჩასახა და შემდეგ მხევლად გამხდარმა დაბადა, დადგენილია, რომ ის, ვინც იბადება, თავისუფალი დაიბადოს, ვინაიდან დედის უბედურებამ არ უნდა ავნოს იმას, ვინც მუცლად არის. აქედან გამომდინარე ასეთი კითხვა დაისვა: თუ ფეხმძიმე მხევალი განთავისუფლდა და შემდეგ ისევ მხევალი გახდა და ბავშვი დაბადა, მაშინ იგი თავისუფალს დაბადებს თუ მონას? მარცელუსი თვლის, რომ თავისუფალს დაბადებს, რადგან იმისათვის, ვინც მუცლად არის, საკმარისია, რომ თუნდაც დროის რაღაც შუალედში თავისუფალი დედა ჰყავდეს. და ეს სამართლიანია.

1. ხოლო თავისუფლად დაბადებულს არ ვნებს ის [გარემოება], რომ იგი მონობაში იყო და შემდეგ იქნა განთავისუფლებული (გააზატებული), რადგან მრავალჯერ დაადგინეს, რომ გააზატება დაბადების მდგომარეობას არ ვნებს.

ტიტული V. გააზატებულთა შესახებ

გააზატებულნი არიან ის პირები, რომლებიც კანონიერი მონობიდან განთავისუფლდნენ. ხოლო გააზატება კი თავისუფლების მიცემაა, ვინაიდან ვიდრე ვინმე მონობაშია, იგი [სხვის] ხელსა და ხელისუფლებას ექვემდებარება, ხოლო გააზატებული [ამ] ხელისუფლებიდან თავისუფლდება. ეს საქმე სათავეს ხალხთა სამართლიდან იღებს, ვინაიდან, ბუნებითი სამართლის თანახმად, ყველა თავისუფალი იბადება და არ იყო ცნობილი მონის განთავისუფლება (გააზატება), რადგან უცნობი იყო თავად მონობა. მაგრამ მას შემდეგ, რაც ხალხთა სამართლით მონობა იქნა შემოღებული, ამას მოჰყვა გააზატების წყალობაც. და მაშინ, როდესაც ბუნებითი სამართლით ჩვენ ერთი სახელით – „ადამიანებად“ – ვიწოდებით, ხალხთა სამართლით ადამიანების სამ კატეგორიად დაყოფა დაიწყეს: თავისუფალნი, მათ საპირისპიროდ – მონები და მესამე კატეგორია – გააზატებულნი, ე.ი. ის პირები, რომლებმაც მონად ყოფნა შეწყვიტეს.

1. ხოლო გააზატება მრავალნაირად ხდება: სახელდობრ, ან წმინდა კონსტიტუციით წმინდა სახალხო კრებებზე, ან ვინდიქტით, ან მეგობრების წინაშე, ან წერილით, ან ანდერძით, ან სხვა ნებისმიერი უკანასკნელი ნების [გამოვლენით]. მაგრამ მონას თავისუფლების მოპოვება სხვა მრავალი ხერხითაც შეუძლია, რომლებიც დაწესებულია როგორც ძველი, ასევე ჩვენი კონსტიტუციებით.

2. ხოლო მონები, ჩვეულებრივ, თავიანთი ბატონების (მესაკუთრეების) მიერ შეიძლება ნებისმიერ დროს იქნენ განთავისუფლებულნი; თუნდაც გზაშიც კი, მაგალითად, როდესაც პრეტორი, პროკონსული ან პრეზესი აბანოში ან თეატრში მიდის.

3. მაგრამ წინათ გააზატებულთა სტატუსი სამი სახის იყო: ვინაიდან ისინი, ვინც თავისუფლდებოდნენ, აღწევდნენ ან უფრო მეტი ხარისხის და კანონიერ თავისუფლებას და რომის მოქალაქეები ხდებოდნენ, ან – ნაკლები ხარისხისას და იუნიუს ნორბანუსის კანონით ლათინები ხდებოდნენ, ან იღებდნენ უდაბლესი ხარისხის [თავისუფლებას] და ელიუს სენციუსის კანონით, „დანებებულებად“ ითვლებოდნენ. მაგრამ „დანებებულთა“ უადრესად დაბალი სტატუსი უკვე დიდი ხანია აღარ გამოიყენება, ხოლო სახელწოდება „ლათინები“ ხშირად აღარ იხ-

მარეობდა. ამიტომ ჩვენმა სამართლიანობამ, ყველაფრის გაუმჯობესებისა და უკეთეს მდგომარეობაში მოყვანის სურვილმა, ეს [ნაკლი] ორი კონსტიტუციით გამოასწორა და ძველი მდგომარეობა აღადგინა, ვინაიდან ქალაქ რომის [ისტორიის] უპირველესი სათავეებიდან მოყოლებული, ერთსა და მარტივ თავისუფლებას მოიპოვებდნენ, ე.ი. იმ [თავისუფლებას] რომელიც მონის განმათავისუფლებელს გააჩნდა, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ის, ვისაც ათავისუფლებენ, რასაკვირველია, მხოლოდ გააზატებულად ჩაითვლება, თუნდაც მონის განმათავისუფლებელი თავისუფალ პირად დაბადებული იყოს. ამასთან, ჩვენ გავაუქმეთ „დანებებულთა“ [კატეგორია] ერთ კონსტიტუციით, რომელიც ჩვენს [სხვა] გადაწყვეტილებებთან ერთად გამოვაქვეყნეთ, რისი საშუალებითაც ჩვენი გამოჩენილი პირის, კვესტორის, ტრიბონიანეს დახმარებით ბოლო მოუვლეთ ძველი სამართლის დავებს. ხოლო იუნიუსის „ლათინების“ [სტატუსი] და ამასთან დაკავშირებული ყველა არსებული წესი, იმავე კვესტორის შთაგონებით ჩვენ შევასწორეთ სხვა კონსტიტუციით, რომელიც გამოირჩევა იმპერატორის კანონებს შორის. მათს მდგომარეობაში ყოველგვარი სხვაობის მხედველობაში მიუღებლად, [ე.ი.] განურჩევლად განსათავისუფლებელი მონის ასაკისა, ასევე მონის განმათავისუფლებელის ხელისუფლებისა და გააზატების სახეობისა, იმ წესების მსგავსად, რომელსაც წინათ მისდევდნენ, ყველა გააზატებულს რომის მოქალაქეობა ვუბოძეთ, დავუმატეთ რა ამას მრავალი [სხვა ახალი] საშუალება, რომელთა მეშვეობით მონებს შეუძლიათ მიიღონ თავისუფლება და მასთან ერთად რომის მოქალაქეობა, რომელიც დღეს ერთადერთია.

ტიტული VI. [იმათ შესახებ], ვისაც გააზატება არ შეუძლია და რა მიზეზით

მაგრამ ყველა მსურველისათვის მონის განთავისუფლება (გააზატება) არ არის ნებადართული, ვინაიდან ის, ვინც მონას კრედიტორის საზიანოდ ათავისუფლებს, ვერაფერს აღწევს, რადგან ელოუს სენციუსის კანონი [ასე მიღებულ] თავისუფლებას ეწინააღმდეგება.

1. მაგრამ მონის მესაკუთრეს (მონათმფლობელს), ვალაუვალ მე-ვალეს, შეუძლია თავისი მონის ანდერძით განთავისუფლების შემდეგ მემკვიდრედ დანიშვნა, რათა იგი გახდეს თავისუფალი და [ამავე

დროს] მისი ერთადერთი და „აუცილებელი მემკვიდრე“, თუ ამ ანდერძით სხვა მემკვიდრე არ არის [დანიშნული], ან იმის გამო, რომ მემკვიდრედ სხვა არავინ დაინიშნა, ან იმიტომ, რომ ის, ვინც [მემკვიდრედ] დაინიშნა, რაღაც მიზეზით მემკვიდრე არ გახდა. ეს იმავე ელიუს სენციუსის კანონით არის გათვალისწინებული და [სავსებით] სამართლიანად, რადგან ღიდად საზრუნავი იყო ის, რომ ღარიბ ადამიანებს, რომლებსაც სხვა დასანიშნი მემკვიდრე არ მოეპოვებოდათ, უკიდურეს შემთხვევაში თავისი მონა „აუცილებელ მემკვიდრედ“ მაინც დაენიშნათ, რომელიც კრედიტორებს დააკმაყოფილებდა, ან, თუ იგი ამას არ გააკეთებდა, კრედიტორები სამკვიდრო ქონებას მონის სახელით გაყიდნენ, რათა გარდაცვლილს სახელი არ გატეხოდა.

2. იგივე წესი მოქმედებს [იმ შემთხვევაშიც], თუ მონა მემკვიდრედ თავისუფლების [მიღების] გარეშე დაინიშნა, რასაც ჩვენი კონსტიტუცია აწესებს არა მარტო იმ მონათმფლობელთან დაკავშირებით, რომელიც ვალაუვალი მევალეა, არამედ, საერთოდ, ადამიანურობის ახლებური გაგების საფუძველზე, რათა ითვლებოდეს, რომ [მონის] წერილობითი ანდერძით მემკვიდრედ დანიშნა უკვე თავისთავად თავისუფლების მოპოვებასაც წარმოადგენს, რადგან წარმოუდგენელია, რომ ვინმე [იმას], ვისაც იგი თავის მემკვიდრედ ირჩევს, თავისუფლებას არ აძლევდეს, და რომ მას მონის დატოვება და საერთოდ მემკვიდრის გარეშე ღარჩენა სურდეს.

3. ხოლო კრედიტორების საზიანოდ მონის განმათავისუფლებლად ან ის ითვლება, ვინც იმ დროისათვის, როდესაც იგი მონას ათავისუფლებს, უკვე ვალაუვალ მევალეს წარმოადგენს, ან ის, ვინც მონების განთავისუფლებით ვალების გადახდას აღარ აპირებს. მაგრამ გაბატონებულად ითვლება მოსაზრება, რომ თუ მონის განმათავისუფლებელს [კრედიტორებისთვის] ზიანის მიყენების რაიმე ვანზრახვა არ ჰქონდა, მაშინ თავისუფლების მიცემა არ ფერხდება, თუნდაც მისი ქონება კრედიტორების [ვალების გასასტუმრებლად] საკმარისი არ იყოს. ადამიანები ხომ თავიანთი ქონებიდან იმაზე მეტის [მიღებას] ვარაუდობენ, ვიდრე ის იძლევა. ამრიგად, თავისუფლების წყალობის დაბრკოლებად ჩვენ გვესმის ის [შემთხვევა], როდესაც კრედიტორები ორნაირად ტყუვდებიან, ე.ი. ან მონის განმათავისუფლებლის განზრახვით და ასევე თავად იმით, რომ ქონება კრედიტორთა [დასაკმაყოფილებლად] საკმარისი არ არის.

4. იმავე ელიუს სენციუსის კანონით, ოც წლამდე ასაკის მონის მესაკუთრეს (მონათმფლობელს) მონის განთავისუფლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია, თუ მონები განთავისუფლდებიან კვერთხით (ვინდიქტით) მას შემდეგ, რაც საბჭოს (კონსილიუმის) წინაშე დამტკიცდება გააზატების კანონიერი საფუძველი.

5. ხოლო გააზატების კანონიერ საფუძველს წარმოადგენს, მაგალითად, ის შემთხვევა, როდესაც ვინმე ათავისუფლებს მამას ან ღვიძლ ძმას ან ღვიძლ დას, მასწავლებელს, ძიძას, აღმზრდელს, მოწაფე ვაჟსა და მოწაფე ქალს, ძუძუმტეს ან მონას, რათა [მისი სახით] [საქმეთა] მმართველი ჰყავდეს, ან მხეველს, რომ მასზე დაქორწინდეს, ოღონდ იგი ექვსი თვის განმავლობაში უნდა იქნეს ცოლად მოყვანილი, თუ ამისათვის კანონიერი დაბრკოლება არ არსებობს, და თუ ვინმე იმისთვის თავისუფლდება, რომ [პატრონის] საქმეების მმართველი გახდეს, იგი ასაკით ჩვიდმეტ წელზე ნაკლები არ უნდა იყოს.

6. ხოლო ერთხელ [უკვე] კანონიერად ცნობილი [გააზატების] საფუძველი, გინდ ჭეშმარიტი და გინდაც ყალბი, [შემდგომში] აღარ უქმდება.

7. ვინაიდან ოც წლამდე ასაკის მონის მესაკუთრისათვის (მონათმფლობელისთვის), ელიუს სენციუსის კანონით, გააზატების განსაზღვრული წესი დადგინდა, ისე ხდებოდა, რომ პირს, რომელსაც თოთხმეტი წელი შეუსრულდა³, თუმცა შეეძლო ანდერძის შედგენა, და ამ ანდერძით თავისთვის მემკვიდრის დანიშვნა და ლეგატის დატოვება, მაგრამ, თუ იგი ჯერ კიდევ ოცი წლის არ იყო, მონისათვის თავისუფლების წყალობის უფლება არ ჰქონდა. და არ იყო მოსათმენი, რომ იმ პირისთვის, რომელსაც მთელი ქონების ანდერძით განაწილების უფლება ჰქონდა მიცემული, თავისუფლების წყალობა აეკრძალათ. ამის გამო, ჩვენ მას ნებას ვრთავთ, რომ თავისი უკანასკნელი ნებით, საკუთარი შეხედულებისამებრ, ზუსტად ისევე, როგორც იგი თავის სხვა ქონებას ანაწილებს, განკარგოს თავისი მონებიც ისე, რომ მას [მონებისათვის] თავისუფლების წყალობაც შეეძლოს. მაგრამ ვინაიდან თავისუფლება ფასდაუდებელია, წინათ ოც წლამდე ასაკის პირს მონისათვის თავისუფლების ბოძება ეკრძალებოდა. ამის გამო, ჩვენ, ვირჩევთ რა რაღაც საშუალო გზას, ოც წლამდე ასაკის პირს თავისი მონისათვის ანდერძით თავისუფლების წყალობის ნებას ვაძლევთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში,

თუ მას ჩვიდმეტი წელი შეუსრულდა და მეთვრამეტეში გადავიდა. ვინაიდან თუ წინათ ამ ასაკის პირს მართლაც შეეძლო სხვის მაგიერ სასამართლოში გამოსვლა, მაშინ რატომ არ უნდა მივიჩნიოთ, რომ [ამ ასაკში მიღწეული] გონებრივი სიმყარე პირს იმ შესაძლებლობას აძლევს, რომ მან თავისი მონებისათვის თავისუფლების ბოძება შეძლოს.

ტიტული VII. ფუფიუს კანინიუსის კანონის გაუქმების შესახებ

ფუფიუს კანინიუსის კანონით, მონების ანდერძით განთავისუფლებისათვის განსაზღვრული წესი იყო დადგენილი. ჩვენ მივიჩნიეთ, რომ ეს კანონი, როგორც თავისუფლების შემზღუდველი და ერთგვარად ხელის შემშლელი, გასაუქმებელია, ვინაიდან საკმაოდ არაადამიანური იყო, რომ ცოცხლებს ყველა თავიანთი მონისათვის თავისუფლების წყალობის უფლება ჰქონდათ, თუ განთავისუფლების დამაბრკოლებელი რაიმე სხვა [კანონიერი] ფაქტორი არ არსებობდა, ხოლო მომაკვდავებს კი ამგვარ უფლებას ართმევდნენ.

ტიტული VIII. დამოუკიდებელი და სხვაზე დამოკიდებული პირების შესახებ

პირთა უფლებების შესახებ სხვაგვარ დაყოფას იყენებენ. ვინაიდან ზოგი პირი თავისი უფლების მქონეა (ე.ი. თავისუფალია), ზოგიც – სხვის უფლებას ექვემდებარება. მეორე მხრივ, მათგან, ვინც სხვის უფლებას ექვემდებარება, ზოგი მშობლის ხელისუფლების ქვეშაა, ზოგი კი – ბატონების (მონათმფლობელების). ამრიგად, განვიხილოთ ისინი, ვინც სხვის უფლებას ექვემდებარებიან, რადგან თუ ასეთ პირებს შევისწავლით, იმავდროულად შევისწავლით იმ პირებსაც, რომლებიც თავისი უფლების მქონენი არიან. და პირველ რიგში განვიხილოთ ის [პირები], რომლებიც ბატონთა (მონათმფლობელთა) ხელისუფლების ქვეშ არიან.

1. ამრიგად, მონები ბატონების (მონათმფლობელების) ხელისუფლების ქვეშ არიან. ეს ხელისუფლება ხალხთა სამართალს ეკუთვნის, ვინაიდან ჩვენ შეგვიძლია შევნიშნოთ, რომ ბატონს (მონის მესაკუთრეს) ყველა ხალხში [თავისი] მონის „სიკვდილისა და სიცოცხლის“ უფლება“ აქვს, და რასაც მონა შეიძენს, მას [მისი] მესაკუთრე იძენს.

2. მაგრამ ამჟამად ჩვენს ქვეშევრდომთაგან არავის აქვს უფლება, რომ კანონებით ცნობილი მიზეზის გარეშე⁴ და გადაჭარბებული სისასტიკით მოექცეს თავის მონებს. ვინაიდან ღვთაებრივი პიუს ანტონინუსის კონსტიტუციის თანახმად, ის, ვინც თავის მონას უმიზეზოდ მოკლავს, არანაკლებ ისჯება, ვიდრე ის, ვინც სხვისი მონა მოკლა, და იმავე პრინციფის კონსტიტუციით, მონის მესაკუთრეთა (მონათმფლობელთა) ზედმეტი სისასტიკეც ისჯება⁵, ვინაიდან, როდესაც ანტონინუსს პროვინციათა ზოგიერთმა პრეზესმა შეკითხვით მიმართა იმის შესახებ, თუ როგორ მოქცეოდნენ ისინი იმ მონებს, რომლებმაც წმინდა ტაძარს ან პრინციფის ქანდაკებას (ძეგლს) შეაფარეს თავი, მან ბრძანა, რომ თუ მონათმფლობელების აუტანელი სისასტიკე გამოვლინდა, მაშინ ისინი უნდა აიძულოთ, რომ მონები ხელსაყრელ პირობებში გაყიდონ, და რომ [აღებული] თანხა მონათმფლობელებს გადასცენ და ეს სამართლიანია, ვინაიდან სახელმწიფოსთვის მნიშვნელოვანია, რომ ვინმემ თავისი უფლება ბოროტად არ გამოიყენოს. ელიუს მარციანესადმი გაგზავნილი მისი რესკრიპტი შემდეგ სიტყვებს შეიცავს: „მონათმფლობელთა ხელისუფლება თავიანთ მონებზე სრული (შეუზღუდავი) უნდა იყოს, და ვინმეს ეს თავისი უფლება არც უნდა ჩამოერთვას. მაგრამ [თავად] მონათმფლობელებისთვის არის მნიშვნელოვანი, რომ დახმარებაზე უარი არ ეთქვათ იმათ, ვინც სამართლიანად ითხოვს შევლას სისასტიკის, შიმშილისა და აუტანელი ძალადობის წინააღმდეგ. ამიტომ გაეცანი იმათ საჩივრებს, ვინც იულიუს საბინუსის მონათაგან⁶ [იმპერატორის] ძეგლთან ნახა თავშესაფარი. და თუ გამოარკვევ, რომ მათ უფრო სასტიკად ეპყრობოდნენ, ვიდრე ამას სამართლიანობა მოითხოვს და ან მათ სამარცხვინო შეურაცხყოფას აყენებდნენ, მაშინ მათი გაყიდვა ბრძანე, ისე, რომ ისინი თავიანთი მესაკუთრის ხელისუფლების ქვეშ აღარ დაბრუნდნენ. და იმ საბინუსმა იცოდეს, რომ თუ იგი ჩემს კონსტიტუციას მოტყუებით თავს აარიდებს, მე [მის] ამ უკანონო ქმედებას უფრო მკაცრად დავსჯი“.

ტიტული IX. გავის ხელისუფლების შესახებ

ჩვენი ხელისუფლების ქვეშ არიან ჩვენი ბავშვები, რომლებიც ჩვენ კანონიერ ქორწინებაში გავაჩინეთ.

1. ხოლო ქორწინება (nuptiae) ანუ ცოლქმრობა (matrimonium)

არის მამაკაცისა და ქალის კავშირი, რომლის არსი ერთობლივ ცხოვრებაში მდგომარეობს.

2. ზოლო ის ხელისუფლება, რომელიც ჩვენს ბავშვებზე გაგვაჩნია, [მხოლოდ] რომის მოქალაქეებს აქვთ, რადგან არ არსებობენ სხვა ხალხები, რომლებსაც თავიანთ ბავშვებზე ისეთივე ხელისუფლება ჰქონდეთ, როგორიც ჩვენ გვაქვს.

3. ამრიგად, ის, ვინც შენგან და შენი ცოლისაგან იბადება, შენი ხელისუფლების ქვეშაა. მსგავსად ამისა, ის, ვინც შენი ვაჟიშვილისა და მისი ცოლისაგან იბადება, ე.ი. შენი შვილიშვილი ვაჟი და შვილიშვილი ქალი, ასევე შენი ხელისუფლების ქვეშაა, ასევე შვილიშვილის შვილი ვაჟი და შვილიშვილის შვილი ქალი და ა.შ. მაგრამ ის, ვინც შენი ქალიშვილისაგან იბადება, შენი ხელისუფლების ქვეშ კი არ არის, არამედ თავისი მამის.

ტიტული X. ქორწინების შესახებ

ზოლო რომის მოქალაქეები ერთმანეთზე კანონიერად ქორწინდებიან იმ შემთხვევაში, თუ ისინი ერთმანეთთან კავშირს კანონთა მითითებების შესაბამისად ამყარებენ ამასთან, მამაკაცები სრულწლოვანების, ზოლო ქალები კი სქესობრივი სიმწიფის მიღწევის შემდეგ, და არა აქვს მნიშვნელობა, ისინი ოჯახის მამები არიან თუ ოჯახის შვილები. მაგრამ ოჯახის შვილებს, გარდა ამისა, მშობლების თანხმობაც უნდა ჰქონდეთ [მიღებული], მშობლებისა, რომელთა ხელისუფლების ქვეშაც ისინი იმყოფებიან. ეს რომ, მართლაც, ასე უნდა ხდებოდეს, ამას მოითხოვს როგორც ცივილური, ასევე ბუნებითი [სამართლის] დანაწესები ისე, რომ მშობლის ნება [ყველაზე] წინ უნდა იქნეს დაყენებული. აქედან [გამომდინარე] კითხვა დაისვა: შეუძლია თუ არა შეშლილის ქალიშვილს გათხოვება ან შეშლილის ვაჟიშვილს ცოლის შერთვა? ვინაიდან ვაჟის შესახებ სხვადასხვა მოსაზრება არსებობდა, გამოვიდა ჩვენი გადაწყვეტილება, რომლის თანახმადაც შეშლილის ქალიშვილის მსგავსად [შეშლილის] ვაჟიშვილსაც მიეცა მამის ჩაურევლად ცოლის შერთვის ნება კონსტიტუციით მოცემული წესების შესაბამისად.

1. მაშასადამე, ჩვენ არ შეგვიძლია ყველა ქალის ცოლად შერთვა, რადგან ზოგიერთი ქალის ცოლად შერთვისაგან ჩვენ თავი უნდა შევიკავოთ. რასაკვირველია, იმ პირებს შორის, რომლებსაც ერთმანეთის

მიმართ მშობლებისა და შვილების მდგომარეობა აქვთ, ქორწინება არ შეიძლება, მაგალითად, მამასა და ქალიშვილს, ან პაპას და შვილიშვილს, დედასა და ვაჟიშვილს, ბებიასა და შვილიშვილს შორის და ა.შ. და თუ ასეთი პირები ერთმანეთთან სქესობრივ კავშირს ამყარებენ, მაშინ ამბობენ, რომ ეს კავშირი ბიწიერი (უწმინდური) და დანაშაულებრივია. და ამ წესს ისე [მკაცრად] იცავენ, რომ იმ [პირებსაც] კი, რომლებიც ერთმანეთს შორის მშობლებისა და ბავშვების ურთიერთობას „ადოფციოს“ (შვილად აყვანის) გზით ამყარებენ, ერთმანეთზე დაქორწინება არ შეუძლიათ და ეს ნორმა მაშინაც კი რჩება ძალაში, როდესაც „ადოფციო“ (შვილად აყვანა) უქმდება. აქედან გამომდინარე შენ არ შეგიძლია ცოლად შეირთო ის, ვინც „ადოფციოს“ (შვილად აყვანის) გზით შენი ქალიშვილი ან შვილიშვილი გახდა, თუნდაც იგი [უკვე] ემანციპირებული (განთავისუფლებული) გყავდეს.

2. ასევე იმ პირებს შორის, რომლებიც ერთმანეთთან გვერდითი შტოს ნათესაობით არიან დაკავშირებულნი, დაახლოებით იმავე წესებს იცავენ, მაგრამ არა იმდენად. რასაკვირველია, ძმასა და დას შორის ქორწინება აკრძალულია, გინდ ისინი ერთი და იმავე მამისა და დედის შობილნი იყვნენ, და გინდაც – ამ ორიდან ერთ-ერთის. ხოლო თუ ვინმე „ადოფციოს“ (შვილად აყვანის) საშუალებით შენი და გახდება, ვიდრე „ადოფციო“ არსებობს, შენ და მას შორის ქორწინება, რასაკვირველია, არ შეიძლება. მაგრამ როდესაც ემანციპაციის (განთავისუფლების) საშუალებით შვილად აყვანა უქმდება, შენ მისი ცოლად შერთვა შეგიძლია. ხოლო თუ შენც განთავისუფლებული ხარ, მაშინ ქორწინებისთვის არავითარი დაბრკოლება არ იარსებებს. ამიტომ დადგენილია, რომ თუ ვინმეს სიძის შვილად აყვანა სურს, მან იგი თავის ქალიშვილზე ადრე უნდა გაათავისუფლოს და თუ ვინმეს რძლის შვილად აყვანა სურს, იგი მან ვაჟიშვილზე ადრე უნდა გაათავისუფლოს.

3. ძმისშვილის ან დისშვილის ცოლად შერთვა არ შეიძლება, მაგრამ არც ძმის შვილიშვილის ან დის შვილიშვილის ცოლად მოყვანა შეუძლია ვინმეს, თუმცა ისინი მეოთხე ხარისხის [ნათესავები] არიან. რა თქმა უნდა, ვისი ქალიშვილის ცოლად შერთვაც არ შეიძლება, იმის არც შვილიშვილზე დაქორწინება არის ნებადართული. მაგრამ იმ ქალის ქალიშვილზე შენი დაქორწინებისათვის, რომელიც მამაშენმა შვილად აიყვანა, დაბრკოლება არ უნდა არსებობდეს, ვინაიდან იგი

შენთან არც ცივილური და არც ბუნებითი სამართლით არ არის დაკავშირებული.

4. ზოლო ორი ძმის ან ორი დის, ან კიდევ ძმისა და დის ბავშვებს ერთმანეთთან დაქორწინება შეუძლიათ.

5. ასევე არ შეიძლება მამიდის ცოლად შერთვაც, თუნდაც იგი შვილად აყვანილი [მამიდა] იყოს და არც დეიდის, ვინაიდან მათ მშობლების ადგილი უკავიათ. ამავე წესით სამართლიანად არის აკრძალული აგრეთვე პაპის დის და ბებუის დის ცოლად შერთვაც.

6. საჭიროა აგრეთვე ზოგიერთ ქალთან დაქორწინებისაგან თავის შეკავება მოყვრობის პატივისცემის გამოც. ასე მაგალითად, არ შეიძლება გერის ან რძლის ცოლად მოყვანა, რადგან ორივეს ქალიშვილის მდგომარეობა უკავია. რასაკვირველია, ეს ისე უნდა იქნეს გაგებული, რომ იგი რძალი ან გერი [წარსულში] იყო, ვინაიდან თუ იგი ჯერ კიდევ რძალია, ე.ი. თუ იგი ჯერ კიდევ შენი ვაჟიშვილის ცოლია, მაშინ შენ მისი ცოლად შერთვა სხვა მიზეზით არ შეგიძლია, [სახელდობრ] იმიტომ, რომ ერთი და იგივე ქალი არ შეიძლება იყოს ერთდროულად ორი [პირის] ცოლი. ასევე, თუ იგი ჯერ კიდევ შენი გერია, ე.ი. თუ მისი დედა შენი ცოლია, შენ მისი ცოლად მოყვანა არ შეგიძლია იმ მიზეზით, რომ ერთდროულად ორი ცოლის შერთვა არ არის ნებადართული.

7. ასევე აკრძალულია სიდედრისა და დედინაცვლის ცოლად შერთვა, ვინაიდან მათ დედის მდგომარეობა უკავიათ. და ეს [აკრძალვა] მხოლოდ მანამდე მოქმედებს, სანამ მოყვრობა არ გაუქმდება. საწინააღმდეგო შემთხვევაში, თუ იგი ჯერ კიდევ დედინაცვალია, ე.ი. თუ იგი ჯერ კიდევ მამაშენის ცოლია, საერთო წესით შენ მისი ცოლად მოყვანა არ შეგიძლია, ვინაიდან ერთი და იგივე ქალი არ შეიძლება [ერთდროულად] იყოს ორი პირის ცოლი. ასევე, თუ იგი ჯერ კიდევ შენი სიდედრია, ე.ი. თუ მისი ქალიშვილი ჯერ კიდევ შენი ცოლია, მაშინ ქორწინებას ის დააბრკოლებს, რომ შენ [ერთდროულად] ორი ცოლის ყოლა არ შეგიძლია.

8. მაგრამ ქმრის ვაჟიშვილს სხვა ცოლისგან და ცოლის ქალიშვილს სხვა ქმრისგან, და პირიქით, შეუძლიათ, რომ ერთმანეთზე კანონიერად დაქორწინდნენ, თუნდაც მათ მშობლების მიერ შემდგომში დამყარებული ქორწინების შედეგად გაჩენილი ძმა და და ჰყავდეთ.

9. თუ შენი ცოლი შენთან განქორწინების შემდეგ სხვასთან ქალიშვილს გააჩენს, იგი შენი გერი თუმცა არ იქნება, მაგრამ ამგვარი

ქორწინებისაგან, ამბობს იულიანე, თავი უნდა შეეკავოთ. თუმცა არც ვაჟიშვილის საცოლუა რძალი და არც მამის საცოლუა დედინაცვალი, მაინც უფრო სწორად და კანონიერად მოიქცევიან ისინი, ვინც ამგვარი ქორწინებისაგან თავს შეიკავენ.

10. ცნობილია ისიც, რომ მონების ნათესაობაც ქორწინებისთვის დაბრკოლებას წარმოადგენს, თუ, დავუშვათ, მამას და ქალიშვილს ან ძმას და დას გაააზატებენ.

11. არიან სხვა პირებიც, რომლებსაც ქორწინება სხვადასხვა საფუძველზე ეკრძალებათ, რომელთა ჩამონათვალი, ჩვენი დავალებით, გადმოცემულია ძველი სამართლის მიხედვით შედგენილი დიგესტების ანუ პანდექტების წიგნებში.

12. თუ პირები იმის საწინააღმდეგოდ, რაზედაც ჩვენ ვისაუბრეთ, სქესობრივ კავშირს დაამყარებენ, მაშინ არც ქმარი, არც ცოლი, არც ცოლქმრობა, არც ქორწინება და არც მზითვეი არსებულად არ ჩაითვლება. ამიტომ ისინი, ვინც ასეთი კავშირის შედეგად იბადებიან, მამის ხელისუფლების ქვეშ კი არ ექცევიან, არამედ ისეთივენი ხდებიან, რამდენადაც ეს მამის ხელისუფლებას ეხება, როგორიც არიან ისინი, ვინც დედამ უკანონო ქორწინებაში გააჩინა. ვინაიდან ეს [უკანასკნელნიც] ისეთ პირებად განიხილებიან, რომლებსაც მამა არ ჰყავთ, რადგან მათი მამაც არ არის ცნობილი. აქედან გამომდინარე, მათ, ჩვეულებრივ, *fili i spurii* („უკანონოდ შობილთ“) უწოდებენ ბერძნული სიტყვის *σποριαυδιυ*-ისა („გაფანტულად ჩასახულნი“) და ან [ლათინური] „*sine patre filii*“-ის („უმამო შვილების“) მიხედვით. აქედან გამომდინარეობს, რომ ასეთი კავშირის გაწყვეტის შემდეგ, არც მზითვის დაბრუნება ხდება⁷. ხოლო იმათ, ვინც აკრძალული ქორწინებით უკავშირდებიან ერთმანეთს, სხვა სასჯელებიც ედებათ, რომლებიც წმინდა კონსტიტუციებშია გადმოცემული.

13. მაგრამ ზოგჯერ ისე ხდება, რომ ბავშვები, რომლებიც დაბადებისთანავე მამის ხელისუფლების ქვეშ არ არიან, შემდგომში ამ ხელისუფლების ქვეშ მაინც ექცევიან. ასეთია, [მაგალითად], ის, ვინც ქორწინების გარეშე დაიბადა, შემდგომში იგი კურიას მიაწერეს, რის შედეგადაც მამის ხელისუფლებას დაექვემდებარა. და ასევე ის, ვინც თავისუფალმა დედამ გააჩინა, რომელთანაც ქორწინება კანონებით სრულებითაც არ იყო აკრძალული, მაგრამ რომელთანაც მამას [მხოლოდ] სქესობრივი კავშირი ჰქონდა, შემდგომში, ჩვენი კონსტიტუციის

თანახმად, იმ შემთხვევაში, თუ მზითევის შესახებ გარიგება იქნება დადებული, მამის ხელისუფლების ქვეშ ექცევა. ასეთივე [წესი] ჩვენმა კონსტიტუციამ დაუშვა სხვების მიმართაც, თუ ისინი იმავე სახის ქორწინების შედეგად გაჩნდნენ.

ტიტული XI. შვილად აყვანის შესახებ

ჩვენი ხელისუფლების ქვეშ არიან არა მხოლოდ ღვიძლი შვილები შესაბამისად იმისა, რაზედაც ჩვენ [უკვე] ვისაუბრეთ, არამედ აგრეთვე ის ბავშვებიც, რომლებიც ჩვენ შვილად აგვყავს.

1. ხოლო შვილად აყვანა ორი სახით ხდება: ან პრინციფისის (იმპერატორის) რესკრიპტით, ან მაგისტრატის ხელისუფლებით. იმპერატორის ხელისუფლებით⁸ ჩვენ შვილად აგვყავს მამაკაცები და ქალები, რომლებიც თავისუფალნი („თავისი ხელისუფლების“) არიან. შვილად აყვანის ამ სახეს „ადროგაციო“ ეწოდება. მაგისტრატის ხელისუფლებით ჩვენ შვილად აგვყავს ის მამაკაცები და ქალები, რომლებიც მშობლების ხელისუფლების ქვეშ არიან, გინდ ისინი პირველი ხარისხის ნათესავები (ბავშვები) იყვნენ, როგორიცაა ვაჟიშვილი და ქალიშვილი, და გინდაც – მომღვწო ხარისხების, როგორიცაა შვილიშვილი ვაჟი და შვილიშვილი ქალი, შვილიშვილის შვილი ვაჟი და შვილიშვილის შვილი ქალი.

2. მაგრამ, ჩვენი კონსტიტუციის თანახმად, ღღეს, თუ ღვიძლმა მამამ ოჯახის ვაჟიშვილი უცხო პირზე გააშვილა, ამ შემთხვევაში ღვიძლი მამის უფლებები, რომლებიც [ოჯახის მამის] ხელისუფლებას ემყარება, სრულიადაც არ უქმდება: არც მშვილებელ მამას გადაეცემა რაიმე [უფლება] და არც შვილი ექცევა მისი ხელისუფლების ქვეშ, თუმცა ჩვენ მას მივანიჭეთ ანდერძის გარეშე მემკვიდრეობის (ე.ი. კანონით მემკვიდრეობის) უფლება. მაგრამ თუ ღვიძლი მამა თავის ვაჟიშვილს გააშვილებს არა უცხო პირზე, არამედ ღელის ხაზით პაპაზე, ან თუ ღვიძლი მამა თავად განთავისუფლდება, ან აგრეთვე [გააშვილებს] მამის ხაზით პაპაზე, ან მსგავსად ამისა მამის ან ღელის ხაზით პაპის მამაზე, ამ შემთხვევაში, ვინაიდან როგორც ღვიძლი მამის, ასევე მშვილებელი მამის უფლებები ერთ პირში ერთიანდება, მშვილებელი მამის უფლებები უცვლელი რჩება, რადგან იგი განმტკიცებულია როგორც სისხლით ნათესაური კავშირით, ასევე კანონიერი შვილად აყვანის საშუალებით. ასე რომ, შვილად აყვანილი არის

ოჯახის წევრიც და ამასთანავე იმყოფება ამგვარი მშვილბეღლი მამის ხელისუფლების ქვეშ.

3. ხოლო როდესაც პრინციფის რესკრიპტით არასრულწლოვანის შვილად აყვანა ხდება, მაშინ შვილება დაშვებულია მხოლოდ შვილად აყვანის მიზეზის გამოკვლევის შემდეგ და შვილად აყვანის მიზეზთა კვლევისას არკვევენ: ხდება თუ არა შვილად აყვანა წესიერად და სასარგებლოა თუ არა იგი ობლისათვის. ამგვარი შვილად აყვანა ხორციელდება გარკვეული პირობების დაცვით, სახელდობრ, მშვილბეღლი საჯარო პირის, ანუ ტაბულარის, წინაშე გარანტიას იძლევა, რომ თუ ობოლი არასრულწლოვანი გარდაიცვლება, იგი ქონებას დაუბრუნებს იმ პირებს, რომლებიც ობლის მემკვიდრეები იქნებოდნენ, შვილად აყვანა რომ არ განხორციელბულიყო. გარდა ამისა, მშვილბეღლს მათი განთავისუფლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია, თუ ისინი მიზეზების გამოკვლევის შემდეგ განთავისუფლების ღირსნი აღმოჩნდებიან. და მაშინ იგი მათს ქონებას მათვე უბრუნებს. მაგრამ თუ მამა სიკვდილის წინ ვაჟიშვილს მემკვიდრეობას ჩამოართმევს, ან სიცოცხლეში კანონიერი საფუძვლის გარეშე მას თავისი ხელისუფლებიდან გაათავისუფლებს, დადგენილია, რომ ამ შემთხვევაში მან თავისი ქონების მეოთხედი ნაწილი განთავისუფლებულ ვაჟიშვილს დაუტოვოს, რა თქმა უნდა, იმ ქონების გამოკლებით, რომელიც მშვილბეღლ მამას გადაეცა და რომლის შემოსავალი შემდგომში მანვე მიიღო.

4. დადგენილია, რომ ასაკით უმცროსს არ შეუძლია მასზე უფროსის შვილად აყვანა. ვინაიდან შვილად აყვანა ბუნების მიბაძვაა და უცნაური იქნება, რომ ვაჟიშვილი ასაკით მამაზე უფროსი იყოს. ასე რომ, ის, ვისაც ადროგაციით ან ალოფციით ვინმე თავის ვაჟიშვილად აჰყავს, სრული სრულწლოვანი, ე.ი. თვრამეტ წელს გადაცილებული, უნდა იყოს⁹.

5. მაგრამ დასაშვებია ვაჟის ან ქალის შვილიშვილად ან შვილიშვილის შვილად და ა.შ. აყვანა, თუნდაც მშვილბეღლს ვაჟიშვილი არ ჰყავდეს.

6. აგრეთვე დაშვებულია როგორც სხვისი ვაჟის შვილიშვილად აყვანა, ასევე [სხვისი] შვილიშვილის შვილად აყვანა.

7. მაგრამ თუ ვინმეს შვილიშვილად აჰყავს პირი, თითქოს იმ ვაჟიშვილის გაჩენილი, რომელიც მან მანამდე უკვე იშვილა, ან თითქოს

თავისი იმ ღვიძლი ვაჟიშვილის შვილი, რომელიც მის ხელისუფლებას ექვემდებარება, ამ შემთხვევაში ვაჟიშვილის თანხმობაც არის საჭირო, რათა მას თავისი სურვილის საწინააღმდეგოდ მამის გარდაცვალების შემდეგ მემკვიდრე არ დაემატოს, და პირიქით, თუ პაპა თავისი ვაჟიშვილის შვილს აშვილებს, მაშინ ვაჟიშვილის თანხმობა საჭირო არ არის.

8. ხოლო უმეტეს შემთხვევაში ის, ვინც „ადოფციოს“ ან ადროგაციოს“ გზით არის შვილად აყვანილი ემსგავსება იმას, ვინც კანონიერი ქორწინების შედეგად დაიბადა. ამიტომ იმას, ვინც იმპერატორის მემკვიდრით ან პრეტორთან თუ პროვინციის პრეზესთან არაგარეშე პირი შვილად აიყვანა, იმავე პირის სხვაზე გაშვილებაც შეუძლია.

9. ხოლო შვილად აყვანის ორივე სახეობისათვის საერთო ის არის, რომ იმ პირებს, რომლებსაც შვილის გაჩენა არ შეუძლიათ, ასეთები კი არიან საჭურისები (spadones), უფლება აქვთ ვინმე შვილად აიყვანონ, მაგრამ კასტრატებს (castrati) შვილად აყვანა არ შეუძლიათ¹⁰.

10. ქალებსაც ასევე არ შეუძლიათ შვილად აყვანა, ვინაიდან მათ არც ღვიძლი შვილები ჰყავთ თავიანთი ხელისუფლების ქვეშ, მაგრამ შვილებდაკარგული დედების საწუგეშოდ პრინციფსის მიერ გამოვლენილი ღმობიერების შედეგად [ახლა] მათაც მიეცათ შვილად აყვანის უფლება.

11. შვილად აყვანის ამ სახეობას ის თავისებურება გააჩნია, რაც წმინდა (ე.ი. იმპერატორის) გადაწყვეტილების თანახმად ხდება, რომ თუ პირმა, რომელსაც თავისი ხელისუფლების ქვეშ ბავშვები ჰყავს, თავისივე თავი სხვას შვილად ააყვანინა, ამ შემთხვევაში იგი არა მხოლოდ თავად ექვემდებარება მშვილებლის ხელისუფლებას, არამედ ამავე ხელისუფლების ქვეშ ექცევიან თავისი შვილებიც, როგორც შვილიშვილები. ღვთაებრივმა ავგუსტუსმაც ხომ ასევე მანამდე არ აიყვანა შვილად ტიბერიუსი, ვიდრე ამ უკანასკნელმა გერმანიკუსი არ იშვილა, რათა გერმანიკუსი შვილად აყვანისთანავე ავგუსტუსის შვილიშვილი გამხდარიყო.

12. წარსულმა შემოგვინახა კატონის სამართლიანი გამონათქვამი, რომ თუ მონას ბატონი (მისი მესაკუთრე) შვილად აიყვანს, იგი უკვე ამის გამოც კი შეიძლება განთავისუფლდეს და ამ აზრით შთაგონებულნი, ჩვენი კონსტიტუციით ვადგენთ, რომ აგრეთვე ის მონაც, რომელიც ბატონმა სათანადო აქტით თავის ვაჟიშვილად დაასახელა, თავისუფალ პირად უნდა ჩაითვალოს, თუმცა ეს არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ მან ვაჟიშვილის უფლებები მოიპოვოს.

ტიტული XII. იმის შესახებ, თუ როგორ ხდება [სხვისი] ხელისუფლებიდან განთავისუფლება

ახლა ვნახოთ, თუ როგორ თავისუფლდებიან სხვისი ხელისუფლებიდან ის პირები, რომლებიც ასეთ ხელისუფლებას ექვემდებარებიან. ამასთან, თუ როგორ თავისუფლდებიან მონები [ბატონის] ხელისუფლებიდან, ჩვენ შეგვიძლია იმ [მასალიდან] გავიგოთ, რომელიც ჩვენ ზემოთ მონების გათავისუფლების შესახებ გადმოვეცით. ხოლო ის პირები, რომლებიც მშობლის ხელისუფლების ქვეშ არიან, მისი გარდაცვალების შემდეგ თავისუფალნი ხდებიან. მაგრამ ასეთი განსხვავება არსებობს. მამის გარდაცვალების შემდეგ ყოველ შემთხვევაში ვაჟიშვილი და ქალიშვილი თავისუფლები ხდებიან, მაგრამ პაპის გარდაცვალებისას შვილიშვილები, ვაჟები და ქალები, თავისუფლები ყოველთვის კი არ ხდებიან, არამედ [მხოლოდ] იმ შემთხვევაში, თუ პაპის გარდაცვალების შემდეგ თავიანთი მამის ხელისუფლებას არ დაექვემდებარებიან. ასე რომ, თუ პაპის გარდაცვალებისას მათი მამა ცოცხალია და მამის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფება, მაშინ პაპის გარდაცვალების შემდეგ ისინი თავიანთი მამის ხელისუფლების ქვეშ ექცევიან. მაგრამ თუ მამა იმ დროისთვის, როდესაც პაპა კვდება, ან უკვე გარდაიცვალა და ან მამის ხელისუფლებიდან გამოვიდა, მაშინ ისინი (ბავშვები) თავისუფლები ხდებიან, ვინაიდან მამის ხელისუფლების ქვეშ მოქცევა მათ აღარ შეუძლიათ.

1. მაგრამ ვინაიდან ის, ვისაც რამე დანაშაულის გამო კუნძულზე ასახლებენ (deportare), მოქალაქეობას კარგავს, აქედან გამომდინარე, რადგან მას ამ გზით რომის მოქალაქეთა რიცხვიდან ამოშლიან, ბავშვები ისევე, როგორც მისი გარდაცვალების შემთხვევაში, მის ხელისუფლებას აღარ ექვემდებარებიან. ასეთივე საფუძველზე, თუ ის პირი, რომელიც მამის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდა, კუნძულზე გადაასახლეს (deportare), მამის ხელისუფლებიდან თავისუფლდება. მაგრამ თუ პრინციფის ღმობიერების წყალობით მათ უკან დააბრუნებენ, მაშინ ისინი ყველაფერში ძველ სტატუსს აღიდგენენ.

2. ხოლო კუნძულზე ინტერნირებული (relegati) მამები ბავშვებს თავიანთი ხელისუფლების ქვეშ ინარჩუნებენ და, მეორე მხრივ, ინტერნირებული ბავშვები მშობლების ხელისუფლების ქვეშ რჩებიან¹¹.

3. მონობამისჯილნი¹² შვილებზე თავიანთ ხელისუფლებას კარგავენ,

ხოლო მონობამისჯილები არიან ის პირები, რომლებსაც მაღაროებში მუშაობას უსჯიან ან [საბრძოლველად] მხეცებს მიუგდებენ.

4. თუ ოჯახის ვაჟიშვილი სამხედრო სამსახურში შედის, ან სენატორი თუ კონსული ხდება, იგი მამის ხელისუფლებაში რჩება. ვინაიდან სამხედრო სამსახური და კონსულის წოდება ვაჟიშვილს მამის ხელისუფლებიდან არ ათავისუფლებს. მაგრამ ჩვენი კონსტიტუციით პატრიციატის უმაღლესი წოდება იმპერატორის ბრძანების გაცემისთანავე ათავისუფლებს პირს მამის ხელისუფლებიდან. ვინაიდან ვინ მოითმენს იმას, რომ ემანციპაციის გზით მამას ვაჟიშვილის თავისი ხელისუფლებიდან განთავისუფლება შეეძლოს, ხოლო საიმპერატორო უმაღლესობას კი, ამავე დროს, არ ჰქონდეს იმ პირის სხვისი ხელისუფლებიდან განთავისუფლების შესაძლებლობა, რომელსაც მან თავისი პატრიციების წოდება მიანიჭა.

5. თუ მშობელი მტერს ტყვედ ჩაუვარდება, თუნდაც იგი მტრების მონა გახდეს, „დაბრუნების უფლების“ საფუძველზე იგი ბავშვებზე უფლებას მაინც ინარჩუნებს, ვინაიდან, თუ ის პირები, რომლებიც მტრებს ტყვედ ჩაუვარდნენ, დაბრუნდებიან, მათ ყველა ძველი უფლება აღუდგებათ. ამიტომ [ტყვეობიდან] დაბრუნებულს ბავშვებიც თავისი ხელისუფლების ქვეშ ეყოლება, რადგან „დაბრუნების უფლება“ [იმის] ფიქციას ქმნის, რომ პირს, რომელიც ტყვედ ჩავარდა, მოქალაქეობა არ შეწყვეტია, მაგრამ თუ იგი ტყვეობაში მოკვდება, მაშინ მისი ვაჟიშვილი თავისუფალ პირად ითვლება [დაწყებული] იმ დროიდან, როდესაც მამა ტყვედ ჩაიგდეს. თუკი თავად ვაჟიშვილი ან შვილიშვილი ჩაუვარდება მტრებს ტყვედ, მაშინაც ჩვენ ზემოთქმულის მსგავსად ვმსჯელობთ, რომ „დაბრუნების უფლების“ გამო მშობლის ხელისუფლების უფლებაც განუსაზღვრელ მდგომარეობაშია. ხოლო [ტერმინ] *postliminium*-ს („დაბრუნების უფლება“) სახელი უწოდეს სიტყვების – *limen* („ზღურბლი“) და *post* („იქით“) – მიხედვით. ისე, რომ იმ პირს, რომელიც მტრებს ტყვედ ჩაუვარდა და შემდეგ კი მან ჩვენ საზღვრებს მოაღწია, ჩვენ ვუწოდებთ „ზღურბლს იქიდან“ დაბრუნებულს. რადგან, როგორც სახლებში ერთგვარ საზღვარს ზღურბლი ქმნის, ამის მსგავსად ძველ [მეცნიერებს] იმპერიის საზღვრებიც ზღურბლად მიაჩნდათ. აქედან, „ზღურბლს“ ხმარობდნენ ერთგვარი საზღვრის, მიჯნის მნიშვნელობით. აქედანვე წარმოსდგება გამოთქმა (ტერმინი) *postliminium*, ვინაიდან იმავე ზღურბლით ბრუნდებოდნენ, რომლიდანაც დაიკარგნენ. მაგრამ ის პირიც, ვინც მტრებზე გამარჯვების შედეგად ტყვეობიდან

თავისუფლდებოდა¹³, „დაბრუნების უფლებით“ დაბრუნებულად ითვლებოდა.

6. გარდა ამისა, ბავშვები მშობლის ხელისუფლების ქვეშ ყოფნას წყვეტდნენ ემანციპაციის შედეგადაც. ხოლო ეს განთავისუფლება ადრე ხდებოდა ან ძველი კანონების დაცვით, რომელიც ხორციელდებოდა ძირითადად ფიქციური გაყიდვისა და შუალედური განთავისუფლების საშუალებით¹⁴, ან იმპერატორის რესკრიპტით. მაგრამ ჩვენმა მზრუნველობამ ეს [წესიც] კონსტიტუციის საშუალებით გააუმჯობესა, სახელდობრ, იმგვარად, რომ გავაუქმეთ ადრინდელი ფიქცია, და მშობლებს ახლა შეუძლიათ პირდაპირ შესაბამის მოსამართლეს ან მაგისტრატს მიმართონ და თავიანთი ვაჟიშვილები თუ ქალიშვილები, შვილიშვილები, ვაჟები და ქალები, და ა.შ. თავიანთი ხელისუფლებიდან გაათავისუფლონ. ამ შემთხვევაში, პრეტორის ედიქტის თანახმად, მშობლების მიერ განთავისუფლებული ვაჟიშვილის ან ქალიშვილის, შვილიშვილების, ვაჟების და ქალების, ქონების მიმართ მშობელს იგივე უფლება ეძლევა, რაც პატრონს აქვს მიცემული ლიბერტის (გააზატებული) ქონების მიმართ. გარდა ამისა, თუ ვაჟიშვილები, ქალიშვილები ან სხვა პირები არასრულწლოვანები არიან, მაშინ მათი განთავისუფლების შედეგად თვით მშობელი ხდება მათი მეურვე.

7. მაგრამ საჭიროდ მიგვაჩნია მივუთითოთ, რომ იმ პირს, რომელსაც თავისი ხელისუფლების ქვეშ ვაჟიშვილი ჰყავს და მისგან შვილიშვილი, ვაჟი ან ქალი, ნება ეძლევა ვაჟიშვილი თავისი ხელისუფლებიდან გაათავისუფლოს, ხოლო შვილიშვილი, ვაჟი ან ქალი, თავისი ხელისუფლების ქვეშ დატოვოს და, პირიქით, ვაჟიშვილი თავისი ხელისუფლების ქვეშ დატოვოს, ხოლო შვილიშვილი, ვაჟი ან ქალი, გაათავისუფლოს /იგივე შეიძლება ითქვას შვილიშვილის შვილზე, ვაჟზე ან ქალზე/ და ან ყველანი გაათავისუფლოს.

8. მაგრამ თუ მამამ ვაჟიშვილი, რომელიც თავისი ხელისუფლების ქვეშ ჰყავს, ამასთან დაკავშირებით გამოცემული ჩვენი კონსტიტუციის თანახმად, ღვიძლ პაპაზე ან პაპის მამაზე გააშვილა, ე.ი. თუ მან ამის შესახებ სათანადო აქტით შესაბამისი მოსამართლის წინაშე თავად განაცხადა იმ პირის თანდასწრებით, ვისაც აშვილებენ და იმ პირის თანხმობით, რომელსაც შვილად აჰყავს, მაშინ ღვიძლი მამის ხელისუფლება წყდება, მაგრამ იგი მშვილდებელ მამას გადაეცემა, რომლის პიროვნება, როგორც ზემოთ ვთქვით, შვილად აყვანას სავსებით სრულად ახორციელებს.

9. მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ თუ შენი რძალი შენი ვაჟისგან დაფეხმძიმდა და ამის შემდეგ შენს ვაჟიშვილს რძლის ფეხმძიმობის პერიოდში შენი ხელისუფლებიდან გაათავისუფლებ ან გააშვილებ, ის, ვინც დაიბადა, მაინც შენი ხელისუფლების ქვეშ იქნება, ხოლო ის, ვინც [მამის] განთავისუფლების ან გაშვილების შემდეგ ჩაისახა, თავისი განთავისუფლებული მამის ან მშვილებელი პაპის ხელისუფლების ქვეშ ექცევა.

10. არც ღვიძლ ბავშვებს და არც შვილად აყვანილებს არანაირი გზით არ შეუძლიათ აიძულონ მშობელი, რომ მან ისინი თავისი ხელისუფლებიდან გაათავისუფლოს.

ტიტული XIII. მეურვეობათა შესახებ

ახლა გადავიდეთ სხვა დაყოფაზე. ვინაიდან იმ პირთაგან, რომლებიც [სხვის] ხელისუფლებას არ ექვემდებარებიან, ზოგი მეურვეობის ან მზრუნველობის ქვეშ არის, ზოგიც – ამ ორიდან არც ერთი სახის სამართლებრივ ურთიერთობაში არ იმყოფება. ამრიგად, განვიხილოთ ის პირები, რომლებიც მეურვეობის ან მზრუნველობის ქვეშ იმყოფებიან, რადგან ასე ჩვენ შევისწავლით იმ პირებსაც, რომლებიც ამ ორიდან არც ერთი სახის სამართლებრივ ურთიერთობაში არ იმყოფებიან. უფრო დაწვრილებით განვიხილოთ ის პირები, რომლებიც მეურვეობის ქვეშ არიან.

1. ხოლო მეურვეობა, როგორც სერვიუსმა განსაზღვრა, არის ცივილური სამართლის მიერ მინიჭებული და დაშვებული უფლება და ხელისუფლება იმ თავისუფალი პირის დაცვისა, რომელსაც ასაკის გამო თავის დაცვა არ შეუძლია.

2. ხოლო მეურვეები არიან ის პირები, რომლებსაც ეს ძალა და ხელისუფლება გააჩნიათ. სახელწოდება მათ სწორედ ამ საქმიანობიდან მიიღეს. ასე რომ, მათ ეწოდებათ „ტუტორები“ (მეურვეები), ე.ი. ზედამხედველები („tutores“) და დამცველები, მსგავსად იმისა, როგორც იმ პირებს, რომლებიც ტაძრებს („aedes“) იცავენ, ეწოდებათ „ედიტუი“ (aeditui, „ტაძრის მცველები“)¹⁵.

3. ამიტომ მშობლებს ეძლევათ უფლება, რომ არასრულწლოვან ბავშვებს, რომლებიც მათ თავიანთი ხელისუფლების ქვეშ ჰყავთ, ანდერძით მეურვე დაუნიშნონ. და ეს [წესი] ვაჟიშვილსა და ქალიშვილს

ყველა შემთხვევაში შეეხება. მაგრამ შვილიშვილებისათვის, ვაჟებისა და ქალებისათვის, მშობლებს (ე.ი. პაპას) მეურვეების ანდერძით დანიშნა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლიათ, თუკი შვილიშვილები მათი (ე.ი. პაპის) გარდაცვალების შემდეგ თავიანთი მამის ხელისუფლების ქვეშ არ ექცევიან. ამრიგად, თუ შენი ვაჟიშვილი შენი გარდაცვალების დროს შენი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფება, მაშინ შვილიშვილებს, რომლებიც შენ მისგან გყავს, არ შეუძლიათ შენი ანდერძით მეურვე გაიჩინონ, თუნდაც ისინი შენი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდნენ, რასაკვირველია, იმიტომ, რომ შენი გარდაცვალების შემდეგ ისინი თავიანთი მამის ხელისუფლების ქვეშ ექცევიან.

4. მაგრამ რამდენადაც სხვა უმრავლეს შემთხვევაში „პოსტუმები“¹⁶ („მამის გარდაცვალების შემდეგ დაბადებულები“) უკვე მანამდე დაბადებულებად ითვლებიან, ამდენად ამ შემთხვევაშიც დადგინდა, რომ მამის სიკვდილის შემდეგ დაბადებულებისათვის ისევე შეიძლება ანდერძით მეურვის დანიშნა, როგორც მანამდე დაბადებულთათვის, თუ მათ ისეთი მდგომარეობა ექნებათ, რომ თითქოს მშობლების სიცოცხლეში დაიბადნენ, ოჯახის შვილები გახდნენ და მათი ხელისუფლების ქვეშ მოექცნენ.

5. მაგრამ თუ ხელისუფლებიდან განთავისუფლებულ ვაჟიშვილს მამა ანდერძით მეურვეს დაუნიშნავს, იგი ყოველ შემთხვევაში პრეზესის გადაწყვეტილებით, ე.ი. [საქმის] გამოკვლევის გარეშე, უნდა დამტკიცდეს.

ტიტული XIV. იმ პირთა შესახებ, რომლებიც შეიძლება ანდერძით მეურვედ დაინიშნონ

მეურვედ შეიძლება დაინიშნოს არა მარტო ოჯახის მამა, არამედ აგრეთვე ოჯახის შვილიც.

1. ასევე საკუთარი მონაც, მისი იმავდროულად გააზატების შემთხვევაში, [სავსებით] სწორად შეიძლება ანდერძით მეურვედ დაინიშნოს. მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ იმ მონამ, რომელიც მეურვედ გააზატების გარეშე დაინიშნა, ითვლება, რომ თავისუფლებაც „მდუმარედ“ (ე.ი. სპეციალური გადაწყვეტილების გარეშე) მიიღო, და ამის საფუძველზე იგი სწორად არის მეურვედ [დანიშნული]. რასაკვირველია, სხვაგვარად უნდა ვიმსჯელოთ იმ შემთხვევაში, თუ მონა შეცდომით, თავისუფალ პირად მიჩნეული, ინიშნება მეურვედ¹⁷. ხოლო სხვისი მონის ანდერძით

დანიშვნას არავითარი შედეგი არ მოჰყვება. მაგრამ თუ მას იმავდროულად გააზრატებენ, მაშინ [მისი მეურვედ დანიშვნა] უშედეგო არ იქნება. ხოლო საკუთარი მონის ამ გზით მეურვედ დანიშვნას კი შედეგი არ მოჰყვება.

2. ანდერძით მეურვედ დანიშნული შემლილი ან ოცდახუთ წლამდე ასაკის პირი მეურვე გახდება მაშინ, როდესაც პირველი გამოჯანმრთელება და მეორე კი ოცდახუთი წლის ასაკს მიაღწევს.

3. უეჭველია, რომ მეურვის დანიშვნა შეიძლება გარკვეული დროით, გარკვეული დროიდან ან [რადაც] პირობით და ან მემკვიდრის დანიშვნამდე.

4. მაგრამ არ შეიძლება მეურვე დაინიშნოს [რამე] ნივთზე ან [რამე] საქმისათვის, ვინაიდან მეურვე ენიშნება პირს და არა საქმეს თუ ნივთს.

5. თუ ვინმე თავის ქალიშვილებს და ვაჟიშვილებს მეურვეებს დაუნიშნავს, მაშინ ისინი მამის გარდაცვალების შემდეგ დაბადებული ქალიშვილისა და ვაჟიშვილის („პოსტუმების“) მეურვეებადაც ჩაითვლებიან, რადგან სახელწოდება „ვაჟიშვილი“ და „ქალიშვილი“ მამის გარდაცვალების შემდეგ დაბადებულ ვაჟიშვილსა და ქალიშვილსაც მოიცავს. მაგრამ თუ ისინი შვილიშვილები არიან, დაენიშნებათ თუ არა მათაც მეურვეები სახელწოდება „ვაჟიშვილების“ გამო? უნდა ითქვას, რომ მეურვე მათაც უნდა დაენიშნოთ, თუ [მშობელმა] მათ „ბავშვები“ უწოდა, ხოლო თუ მათ „ვაჟიშვილები“ უწოდა, მაშინ – არა. რადგან ვაჟიშვილები და შვილიშვილები განსხვავებულად იწოდებიან. ცხადია, თუ მშობელი მეურვეს მამის გარდაცვალების შემდეგ დაბადებული ბავშვებისათვის (პოსტუმებისათვის) დაუნიშნავს, მაშინ იგი დაენიშნება როგორც მამის გარდაცვალების შემდეგ დაბადებულ ვაჟიშვილებს, ასევე სხვა ბავშვებს.

ტიტული XV. აგნატთა კანონიერი მეურვეობის შესახებ

ხოლო იმ პირებს, რომლებსაც ანდერძით მეურვე არ დაენიშნათ, თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონების მიხედვით, მეურვეებად აგნატები ჰყავთ, რომლებსაც კანონიერ [მეურვეებს] უწოდებენ.

1. ხოლო აგნატები არიან მამრობითი სქესის [პირებით] სისხლით ნათესაობით გაერთიანებულნი (დაკავშირებულნი), თითქოს მამის ხაზით კოგნატები, მაგალითად, ძმა, იმავე მამის გაჩენილი; ძმის

ვაჟიშვილი ან მისგან შვილიშვილი ვაჟი, ისევე როგორც მამის ძმა და მამის ძმის ვაჟიშვილი და მისგან შვილიშვილი ვაჟი. ხოლო ის პირები, რომლებიც მდებარეობითი სქესის პირების საშუალებით არიან სისხლით ნათესაობით დაკავშირებულნი, აგნატები კი არ არიან, არამედ სხვაგვარად, [კერძოდ] ბუნებითი სამართლით [დაკავშირებული] კოგნატები. ასე რომ, შენი მამიდის ვაჟიშვილი შენი აგნატი კი არ არის, არამედ კოგნატი /და, რასაკვირველია, შენც მასთან იმავე უფლებით ხარ დაკავშირებული/, ვინაიდან ოჯახის ბავშვები მიჰყვებიან მამის, და არა დედის მდგომარეობას.

2. ხოლო იმ შემთხვევაში, როდესაც კანონი ანდერძის არარსებობისას სამეურვეოდ აგნატებს იწვევს, ის კი არ იგულისხმება, რომ პირს, რომელსაც მეურვის დანიშვნა შეეძლო, ანდერძი საერთოდ არ დაუტოვებია, არამედ ის, რომ იგი უანდერძოდ გარდაიცვალა მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც საქმე მეურვეობას ეხება. ფიქრობენ, რომ ასევე ხდება მაშინაც, როდესაც პირი, რომელიც მეურვედ დაინიშნა, მოანდერძის სიცოცხლეშივე გარდაიცვალა.

3. მაგრამ, ნებისმიერი სახის სამოქალაქო უფლებათა შეზღუდვის თუ დაკარგვის დროს, აგნატობის უფლება უმეტეს შემთხვევაში წყდება, ვინაიდან აგნატობა [ცივილური] სამართლის დაწესებულებაა, ხოლო კოგნატობის უფლება ყველა შემთხვევაში არ იცვლება, რადგან ცივილურ სამართალს სამოქალაქო უფლებების მოსპობა შეუძლია, მაგრამ ბუნებითი [უფლებების] კი ყოველთვის არა.

ტიტული XVI. სამოქალაქო უფლებების შეზღუდვის (შეცვლის) შესახებ

სამოქალაქო უფლებების შეზღუდვა არის წინანდელი სტატუსის შეცვლა, და იგი სამი სახით ხდება; რადგან სამოქალაქო უფლებების შეზღუდვა არსებობს: „უდიდესი“, „უფრო მცირე“, რომელსაც ზოგი „საშუალოს“ უწოდებს, და „უმცირესი“.

1. სამოქალაქო უფლებათა შეზღუდვა „უდიდესია“ მაშინ, როდესაც პირი ერთდროულად კარგავს როგორც სამოქალაქო უფლებებს, ასევე თავისუფლებას, რაც ხდება მაშინ, როდესაც [ვინმეს] სასტიკი განაჩენის შედეგად მონობას მიუსჯიან; ან მაშინ, როდესაც გააზატებულს პატრონის მიმართ უმადურობაში მსჯავრს დადებენ, და ან [მაშინ,

როდესაც] პირი, სასყიდელი ფასის გარკვეული წილის მიღების მიზნით, საკუთარი თავის გაყიდვას დაუშვებს.

2. სამოქალაქო უფლებების უფრო მცირე ანუ საშუალო შეზღუდვა ხდება მაშინ, როდესაც სამოქალაქო უფლებებს, მართალია, კარგავენ, მაგრამ თავისუფლება უნარჩუნდებათ. ეს მიემართება პირს, რომელსაც „წყლისა და ცეცხლის აკრძალვას“ მიუსჯიან¹⁸ ან კუნძულზე გადაასახლებენ.

3. სამოქალაქო უფლებების უმცირესი შეზღუდვა ხდება მაშინ, როდესაც მოქალაქეობის უფლება და თავისუფლება შენარჩუნდება, მაგრამ ადამიანის [ოჯახური] სტატუსი იცვლება, რაც მიემართება იმ პირებს, რომლებიც ადრე თავისუფალნი იყვნენ, მაგრამ შემდეგ სხვის ხელისუფლებას დაექვემდებარნენ, ან პირიქით.

4. ზოლო გააზატებულ მონას სამოქალაქო უფლებები არ ეზღუდება, ვინაიდან მას მანამდე არანაირი უფლება არც ჰქონია.

5. ზოლო იმ პირებს, რომლებიც უფრო ღირსებას (რანგს) იცვლიან, ვიდრე სტატუსს, სამოქალაქო უფლებები არ ეზღუდებათ. და ამიტომ ცნობილია, რომ სენატიდან გაძევებულებს სამოქალაქო უფლებები არ ეზღუდებათ.

6. ზოლო რაც შეეხება ჩვენ მიერ ზემოთ ნათქვამს იმის შესახებ, რომ კოგნატობის უფლება სამოქალაქო უფლებების შეზღუდვის შემდეგაც რჩება, ეს ასე იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ხდება სამოქალაქო უფლებების „უმცირესი“ შეზღუდვა, რადგანაც კოგნატობის უფლება რჩება (არ უქმდება). ზოლო თუ ხდება სამოქალაქო უფლებების „უდიდესი“ შეზღუდვა, მაშინ ისპობა კოგნატობის უფლებაც, მაგალითად, რომელიმე კოგნატის მონობის (მონად ქცევის) შედეგად, და თუნდაც იგი გაააზატონ, კოგნატობის უფლებას მაინც ვერ მიიღებს. მაგრამ კოგნატობის უფლება ისპობა იმ შემთხვევაშიც, თუ ვინმეს კუნძულზე გადაასახლებენ.

7. თუმცა მეურვეობა აგნატებს ეკუთვნის, მაგრამ არა ყველას ერთდროულად, არამედ მხოლოდ იმათ, რომლებიც უახლოესი ხარისხის ნათესავები არიან; ან – ყველას, თუ ისინი ერთი და იმავე ხარისხის ნათესავები არიან.

ტიტული XVII. პატრონების კანონიერი მეურვეობის შესახებ

იმავე თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონების მიხედვით, გააზატებული მამაკაცების და ქალების მეურვეობა პატრონებს და მათს ბავშვებს ეკუთვნის. და თავად ეს მეურვეობა კანონიერ მეურვეობად იწოდება არა იმიტომ, რომ ეს კანონი აღნიშნულ მეურვეობას [ზედმიწევნით] ზუსტად განსაზღვრავს, არამედ იმიტომ, რომ იგი მიღებულია [იურისტების] განმარტების შედეგად ისე, თითქოს იგი სიტყვასიტყვით კანონის შესაბამისად იყოს შემოღებული. ვინაიდან [ამ] კანონით დაწესებული იყო, რომ გააზატებული მამაკაცების და ქალების სამკვიდრო, მათი უანდერძოდ გარდაცვალების შემთხვევაში, პატრონსა და მის ბავშვებს ეკუთვნოდა, ძველმა იურისტებმა ჩათვალეს, რომ კანონი მეურვეობის მათთვის მიკუთვნებასაც ითხოვდა, რადგან კანონით დაწესებული იყო, რომ აგნატები, რომლებსაც ის მემკვიდრეობად იწვევს, მეურვეებიც ყოფილიყვნენ. ვინაიდან მეურვეობის ტვირთი უპირატესად იქ უნდა იყოს, სადაც არის მემკვიდრეობის სარგებელი. „უპირატესად“ ჩვენ იმიტომ ვთქვით, რომ თუ ქალი არასრულწლოვანს ათავისუფლებს, იგი თავად იქნება მემკვიდრედ მოწვეული, მაშინ, როდესაც მეურვე სხვა ზღედა.

ტიტული XVIII. მშობლების კანონიერი მეურვეობის შესახებ

პატრონების [მეურვეობის] მიბაძვით დაშვებულია სხვა სახის მეურვეობაც, რომელიც ასევე კანონიერად იწოდება, სახელდობრ, თუ პირი, ვაჟიშვილს ან ქალიშვილს, ვაჟიშვილისგან შვილიშვილს, ვაჟს ან ქალს, და ა.შ. სხვა [დამავალი ხაზით ნათესავებს], თავისი ხელისუფლებიდან არასრულწლოვანებს გაათავისუფლებს, იგი მათი კანონიერი მეურვე იქნება¹⁹.

ტიტული XIX. ფიდუციური მეურვეობის შესახებ

არსებობს კიდევ სხვა სახის მეურვეობა, რომელსაც ფიდუციური [მეურვეობა] ეწოდება. ვინაიდან თუ მშობელი ვაჟიშვილს ან ქალიშვილს, შვილიშვილს, ვაჟს ან ქალს და ა.შ. არასრულწლოვანებს თავისი ხელისუფლებიდან ათავისუფლებს, იგი მათი კანონიერი მეურვე ზღედა.

და თუ მისი გარდაცვალების შემდეგ არსებობენ მამრობითი სქესის ბავშვები, ისინი თავიანთი ვაჟიშვილების, ან ძმის, ან ღის და ა.შ. სხვა დანარჩენი დამავალი ხაზის ნათესავების ფილაციური მეურვეები ხდებიან. მაგრამ კანონიერ მეურვედ მყოფი პატრონის სიკვდილის შემდეგ, მისი შვილებიც ასევე კანონიერი მეურვეები ხდებიან. რადგანაც გარდაცვლილის ვაჟიშვილი, თუ იგი მამის სიცოცხლეში მის მიერ მამის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებული არ იქნა, მამის სიკვდილის შემდეგ თავისუფალი ხდება, [ამიტომ] იგი არც ძმის ხელისუფლების ქვეშ ექცევა და, შესაბამისად, არც მის მეურვეობას ექვემდებარება. ხოლო ლიბერტი (გააზატებული) რომ მონად დარჩენილიყო, მაშინ მას პატრონის გარდაცვალების შემდეგ მისი შვილების მიმართ ყველა შემთხვევაში იგივე უფლებები ექნებოდა⁷⁰. მაგრამ მათ (ე.ი. პატრონის ბავშვებს) მეურვედ მხოლოდ იმ შემთხვევაში იწვევენ, თუ ისინი სრულწლოვანები არიან. ამ [წესის] დაცვა ჩვენმა კონსტიტუციამ საერთოდ ყოველგვარი მეურვეობისა და მზრუნველობისათვის დაადგინა.

ტიტული XX. ატილიუსის მეურვის ან იმ [პირთა] შესახებ, რომლებიც იულიუსის და ტიციუსის კანონით [მე- ურვეებად] ინიშნებიან

თუ ვინმეს მეურვე საერთოდ არა ჰყავს, მას იგი ქალაქ რომში ენიშნება ქალაქის პრეტორისა და, უმეტესწილად, პლესის (სახალხო) ტრიბუნთა მიერ, თანახმად ატილიუსის კანონისა, ხოლო პროვინციებში კი – პროვინციის პრეზესების (მმართველების) მიერ, იულიუსის და ტიციუსის კანონის მიხედვით.

1. თუნდაც ანდერძით მეურვე ყოფილიყო გარკვეული პირობით და განსაზღვრული დროიდან დანიშნული, ვიდრე პირობა ან ვადა დადგებოდა, იმავე კანონით მეურვის დანიშვნა მაინც შეეძლოთ. თუ მეურვე პირობის გარეშე იყო დანიშნული, სანამ ანდერძით დანიშნული რომელიმე მემკვიდრე არ გამოჩნდებოდა, მანამდე, ამავე კანონით, ასევე მეურვე უნდა მოეთხოვათ, რომელიც მეურვედ ყოფნას წყვეტდა იმ შემთხვევაში, თუ პირობა ან ვადა დადგებოდა და ან მემკვიდრე გამოჩნდებოდა.

2. მტრების მიერ მეურვის ტყვედ აყვანის შემთხვევაშიც, ამავე კანონების თანახმად, მეურვეს ითხოვდნენ, რომელიც მეურვედ ყოფნას წყვეტდა იმ შემთხვევაში, თუ ის, ვინც დაატყვევეს, სახელმწიფოში

დაბრუნდებოდა, ვინაიდან დაბრუნებული მეურვეობას „დაბრუნების უფლებით“ იღებდა.

3. მაგრამ, ამ კანონებით, ობლებს (არასრულწლოვანებს) მეურვეები აღარ ენიშნებოდათ მას შემდეგ, რაც ჯერ კონსულებმა დაიწყეს ორივე სქესის ობლებისათვის, [საქმის] გამოკვლევის შემდეგ, მეურვეების დანიშვნა, შემდეგ კი – კონსტიტუციის თანახმად, პრეტორებმა. ვინაიდან ზემოხსენებული კანონებით არ იყო გათვალისწინებული თავდებობის მოთხოვნა, რომ ქონება დაცული იქნებოდა და არც მეურვეების რამენაირად იძულება, რომ მათ სამეურვეო საქმეები ემართათ.

4. მაგრამ ჩვენ იმ სამართლით ვსარგებლობთ, რომლის თანახმადაც რომში მეურვეებს ნიშნავს ქალაქის პრეფექტი ან თავისი იურისდიქციის შესაბამისად -- პრეტორი, პროვინციებში კი [საკითხის] გამოკვლევის შემდეგ -- პრეზესი, ან პრეზესის ბრძანებით – მაგისტრატი, თუ ობლის ქონება დიდი არ არის.

5. ხოლო ჩვენ ჩვენი კონსტიტუციით ადამიანთათვის ამგვარი უზერხულობების ნაწილობრივ თავიდან აცილების მიზნით დავადგინეთ, რომ იმ შემთხვევაში, თუ ობლის ქონება ხუთას სოლიდს აღწევს, არ უნდა დაელოდონ პრეზესის (პროვინციის მმართველის) განკარგულებას და თემის [ინტერესების] დამცველებმა, ამავე თემის უმაღლეს სასულიერო პირთან (ეპისკოპოსთან) ან სხვა საჯარო პირებთან, ე.ი. მაგისტრატებთან, ქალაქ ალექსანდრიაში კი მოსამართლესთან ერთად, დანიშნონ მეურვეები ან მზრუნველები. ამავე კონსტიტუციის დანაწესის თანახმად, [დანიშნული მეურვეების მიერ] წარმოდგენილი უნდა იქნას თავდებობა, რასაკვირველია, იმ პირთა პასუხისმგებლობით, რომლებიც მას იკისრებენ.

6. ხოლო არასრულწლოვანთა მეურვეობის ქვეშ ყოფნა ბუნებითს სამართალს შეესაბამება. ამიტომაც ის, ვინც ჯერ სრულწლოვანი არ არის, სხვის მეურვეობას ექვემდებარება.

7. ასე რომ, რამდენადაც მეურვეები ორივე სქესის ობლების საქმეებს აწარმოებენ, მათი სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ, ისინი (ე.ი. მეურვეები) მეურვეობის შესახებ სასამართლოში ანგარიშს აბარებენ.

ტიტული XXI. მეურვის თანხმობის შესახებ

ზოგ საქმეში ობოლს (არასრულწლოვანს) მეურვის თანხმობა სჭირდება, ზოგში კი – არა. ასე მაგალითად, თუ ვინმე ობოლს

რამეს მიცემას დაჰპირდება, მეურვის თანხმობა საჭირო არ არის, ხოლო თუ ობოლი სხვას დაჰპირდება რამეს, მაშინ [თანხმობა] საჭიროა. ვინაიდან დადგენილი იქნა, რომ ობოლს თავისი მდგომარეობის გაუმჯობესება მეურვის თანხმობის გარეშე შეუძლია, მაგრამ გაუარესება – მხოლოდ მისი თანხმობით. აქედან გამომდინარე, იმ შემთხვევაში, როდესაც ორმხრივი ვალდებულება წარმოიშობა, მაგალითად, ყიდვა-გაყიდვის, ქირავნობის, დავალების, მიბარების ხელშეკრულებების [დადებისას], თუ მეურვის თანხმობა არ არსებობს, მაშინ თავად იმ პირებს, რომლებმაც ობლებთან ხელშეკრულება დადეს, ვალდებულებები დაეკისრებათ და ობლებს კი, პირიქით, – არა.

1. მაგრამ თუ მეურვეების თანხმობა არ არის, ობლებს რამენაირად არც სამკვიდროში შესვლა შეუძლიათ, არც ქონების მფლობელობის მოთხოვნა და არც ფიდეიკომისით მემკვიდრეობის მიღება, თუნდაც სამკვიდრო მომგებიანი იყოს და რამე ზარალს არ შეიცავდეს.

2. ხოლო მეურვე ყოველთვის უნდა ესწრებოდეს თავად გარიგებას და უნდა დაამოწმოს ის, თუ ჩათვლის, რომ იგი ობლისათვის სასარგებლოა. მაგრამ გარკვეული დროის შემდეგ მიცემულ ან წერილობითი სახით წარდგენილ თანხმობას არავითარი ძალა არ გააჩნია.

3. თუ მეურვესა და ობოლს შორის სასამართლო გარჩევა უნდა გაიმართოს, ვინაიდან თავად მეურვეს თავისივე საქმეში (საკუთარი თავის წინააღმდეგ) მოსარჩელედ ყოფნა არ შეუძლია, ინიშნება არა პრეტორის მეურვე, როგორც ეს ოდესღაც ხდებოდა, არამედ მის ნაცვლად მზრუნველი, რომლის დახმარებითაც სასამართლო პროცესი ტარდება, ხოლო პროცესის დასრულების შემდეგ იგი წყვეტს მზრუნველის მოვალეობების შესრულებას.

ტიტული XXII. [იმის შესახებ, თუ] როგორ ნყდება მეურვეობა

ორივე სქესის ობლები (არასრულწლოვანები) მეურვეობისგან თავისუფლდებიან მაშინ, როდესაც ისინი სრულწლოვანები ხდებიან. ძველი იურისტები თვლიდნენ, რომ მამაკაცების სრულწლოვანება დადგენილი უნდა ყოფილიყო არა მარტო წლების რაოდენობის (ასაკის) მიხედვით, არამედ – სხეულის მდგომარეობითაც (გარეგნობით). მაგრამ ჩვენმა უმაღლესობამ ჩვენი დროის წესიერებისათვის სრულიად შესაფერისად მიიჩნია, რომ ის, რასაც ძველი [იურისტები] ქალებისათვის სამარცხვინოდ

მიიჩნევენ, სახელდობრ, სხეულის გარეგნული დათვალიერება, მა-
მაკაცებისათვისაც სამარცხვინოდ ჩაეთვალიათ. და ამიტომ, ჩვენ მიერ
გამოქვეყნებული წმინდა კონსტიტუციით დავადგინეთ, რომ მამაკაცი
სრულწლოვანად თოთხმეტი წლის შესრულებისთანავე ჩაითვალოს.
ქალებისათვის კი სწორად დადგენილი ძველი დანაწესი უცვლელი
დავტოვეთ, რომლის თანახმადაც ქალი, რომელსაც თორმეტი წელი
შეუსრულდა, სქესობრივად მომწიფებულად ითვლება.

1. მეურვეობა წყდება აგრეთვე იმ შემთხვევაში, თუ ჯერ კიდევ
არასრულწლოვანს „ადროგაციოს“ გზით შვილად აიყვანენ ან გა-
ასახლებენ, აგრეთვე თუ ობოლს ისევ მონად აქცევენ ან თუ მას
მტრები ტყვედ აიყვანენ.

2 მაგრამ თუნდაც მეურვე გარკვეული პირობის დადგომამდე
ანდერძით იყოს დანიშნული, მაინც იგივე მოხდება, კერძოდ, პირობის
დადგომის შემდეგ იგი მეურვედ ყოფნას წყვეტს.

3. ასევე შეწყდება მეურვეობა მეურვის ან ობლის გარდაცვალების
შემთხვევაში.

4. მაგრამ ყოველგვარი მეურვეობა წყდება მაშინაც, როდესაც
მეურვე სამოქალაქო უფლებების შეზღუდვის შედეგად კარგავს მოქა-
ლაქეობას ან თავისუფლებას. მაგრამ სამოქალაქო უფლებების უმცირესი
შეზღუდვის შემთხვევაში, მაგალითად, თუ მეურვე თავის თავს გააშ-
ვილებს, მხოლოდ კანონიერი მეურვეობა წყდება, სხვა სახის მეურვეობა
კი — არა. მაგრამ ორივე სქესის ობლების სამოქალაქო უფლებების
თუნდაც უმცირესი შეზღუდვის შემთხვევაში ყოველგვარი მეურვეობა
უქმდება.

5. გარდა ამისა, პირი, რომელიც განსაზღვრული ვადით არის
ანდერძით მეურვედ დანიშნული, ამ ვადის გასვლის შემდეგ მეურვეობას
თავს ანებებს.

6. მეურვეებად ყოფნას წყვეტენ ასევე ის პირები, ვინც მეურვეობიდან
იმის გამო გადააყენეს, რომ არასანდო პირებად იქნენ მიჩნეულნი, ან
ის პირები, რომლებიც კანონიერი საფუძვლების მომიზეზებით სამეურვეო
საქმიანობის მძიმე მოვალეობების შესრულებაზე უარს ამბობენ იმის
შესაბამისად, რის შესახებაც ქვემოთ ვისაუბრებთ.

სრულწლოვან მამაკაცებს და სქესობრივად მომწიფებულ ქალებს, სანამ მათ ოცდახუთი წელი არ შესრულებიათ, მზრუნველები ეძლევათ. თუმცა ისინი სრულწლოვანები არიან, მაინც ჯერ კიდევ ისეთ ასაკში არ იმყოფებიან, რომ თავიანთ საქმეებზე თავადვე იზრუნონ.

1. ხოლო მზრუნველები ინიშნებიან იმავე მაგისტრატების მიერ, რომლებიც აგრეთვე მეურვეებს ნიშნავენ. მზრუნველი ანდერძით არ ინიშნება, მაგრამ თუ დაინიშნა, პრეტორის ან პრეზესის დეკრეტით უნდა დამტკიცდეს.

2. ამასთან, ახალგაზრდებს, მათივე სურვილის საწინააღმდეგოდ, მზრუნველი მხოლოდ სასამართლო დავებისას ენიშნებათ. რასაკვირველია, მზრუნველი განსაზღვრული საქმის გასაძიოლადაც შეიძლება დაინიშნოს.

3. ასევე შემოიღები და მფლანგველები, თუნდაც ისინი ასაკით ოცდახუთ წელზე მეტის იყვნენ, თორმეტი დაფის კანონების თანახმად, მაინც აგნატების მზრუნველობის ქვეშ იმყოფებიან. მაგრამ მათთვის მზრუნველებს რომში, ჩვეულებრივ, ქალაქის პრეფექტი ან პრეტორი ნიშნავს, პროვინციებში კი – პრეზესები, მას შემდეგ, რაც ისინი საკითხს წინასწარ გამოიკვლევენ.

4. გონებასუსტებს, ყრუებს, მუნჯებს და ქრონიკული სენით დაავადებულებსაც, იმის გამო, რომ მათ თავიანთი საქმეების წარმართვა არ შეუძლიათ, ასევე მზრუნველები ენიშნებათ.

5. მაგრამ ზოგჯერ მზრუნველები ობლებსაც (არასრულწლოვნებსაც) ენიშნებათ, მაგალითად, იმ შემთხვევაში, თუ კანონიერი მეურვე ვარგისი არ არის, ვინაიდან იმ პირისათვის, რომელსაც მეურვე ჰყავს, [მეორე] მეურვის დანიშვნა არ შეიძლება. ასევე, თუ ანდერძით ან პრეტორის თუ პრეზესის მიერ დანიშნული მეურვე საქმეთა საწარმოებლად არ გამოდგება, თუნდაც საქმეებს იგი კეთილსინდისიერად მართავდეს, მას, ჩვეულებრივ, დამატებით მზრუნველს დაუნიშნავენ. ჩვეულებრივ, მზრუნველები ინიშნება აგრეთვე იმ მეურვეების ნაცვლად, რომლებიც რამე მიზეზით მეურვეობაზე არაა სამუდამოდ, არამედ დროებით უარს ამბობენ.

6. ამიტომ, თუ მეურვეს ჯანმრთელობის ცუდი მდგომარეობა ან სხვა გაჭირვება ხელს უშლის ასე, რომ მას ობლის საქმეთა წარმოება ნაკლებად შეუძლია, ობოლი კი ან ადგილზე არ იმყოფება, ან შვიდ წლამდე ასაკის ბავშვია, მაშინ პრეტორი ან პროვინციის პრეზესი დეკრეტით ნიშნავენ საქმეთა მმართველად იმ პირს, რომელიც მათ სურთ, მეურვის პირადი პასუხისმგებლობით.

ტიტული XXIV. მეურვეების და მზრუნველების გარანტიის შესახებ

მაგრამ მზრუნველობის ქვეშ მყოფი ორივე სქესის ობლების ქონება მეურვეებმა და მზრუნველებმა რომ არ გაფლანგონ ან არ შეამცირონ, პრეტორი განკარგულებას იძლევა, რომ მეურვეებმაც და მზრუნველებმაც ამის გამო გარანტია წარმოადგინონ. მაგრამ ეს ყოველთვის არ ხდება. ვინაიდან, ანდერძით დანიშნულ მეურვეებს გარანტიის წარმოდგენას არ აიძულებენ, რადგან მათი კეთილსინდისიერება და მომჭირნეობა თავად მოანდერძის მიერ იქნა აღიარებული. გარანტიის მიცემას არც საკითხის გამოკვლევის შემდეგ დანიშნულ მეურვეებსა თუ მზრუნველებს ავალებენ, რადგან ისინი [უკვე] აირჩიეს, როგორც [ამ საქმისათვის] შესაფერისი პირები.

1. მაგრამ თუ ანდერძით ან წინასწარი [თანამდებობრივი] გამოკვლევის შემდეგ ორი ან უფრო მეტი მეურვე ან მზრუნველი იქნება დანიშნული, მაშინ მათგან ერთ-ერთს [იმაზე] გარანტიის მიცემა შეუძლია, რომ ობოლი ან ახალგაზრდა არ დაზარალდება, და [ამით] მას, თანამეურვეებთან და თანამზრუნველებთან შედარებით, უპირატესობა მიენიჭება, რომ საქმეები მხოლოდ მან წარმართოს, ან გარანტია თანამეურვის მიერ იქნება შემოთავაზებული, რათა საქმეები მხოლოდ მან თავად წარმართოს. ასე რომ, მას თავისი თანამეურვისა და თანამზრუნველისაგან გარანტიის თავის მხრივ მოთხოვნა კი არ შეუძლია, არამედ მან ეს მათ თავად უნდა შესთავაზოს, რათა თავის თანამეურვეს თავად აარჩევინოს ორიდან რომელი სურს: [შემოთავაზებული] გარანტია თუ თავად შესთავაზოს იგი. მაგრამ თუ გარანტია არც ერთი მხრიდან არ იქნება შემოთავაზებული, მაშინ მეურვის საქმეებს ის აწარმოებს, ვინც მოანდერძის მიერ არის ამ საქმისათვის დანიშნული, თუ მას ანდერძში ასეთი პირი განსაზღვრული ჰყავს. მაგრამ თუ ეს ანდერძით განსაზღვრული არ არის, მაშინ საქმეები იმან უნდა აწარმოოს, ვისაც უმრავლესობა აირჩევს, როგორც ეს პრეტორის ედიქტით არის დადგენილი. მაგრამ თუ თავად მეურვეები ვერ შეთანხმდებიან იმ პირის თუ პირების არჩევაში, რომლებმაც საქმეები უნდა წარმართონ, მაშინ საქმე პრეტორის ჩარევით უნდა გადაწყდეს. ასეთივე წესი უნდა იქნეს დაცული უმრავლეს შემთხვევაში იმ მეურვეებთან

დაკავშირებითაც, რომლებიც საკითხის წინასწარი გამოკვლევის შემდეგ ინიშნებიან, რაც ნიშნავს იმას, რომ უმრავლესობას იმ პირის არჩევა შეეძლება, ვინც [აღნიშნულ] საქმეებს წარმართავს.

2. მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ არასრულწლოვანების (ობლების), სქესობრივად მომწიფებული ახალგაზრდების და სხვა [ამგვარი] პირების წინაშე, მათი საქმეების მართვასთან დაკავშირებით, პასუხისმგებელნი არიან არა მარტო მეურვეები და მზრუნველები, არამედ აგრეთვე ის პირებიც, რომლებმაც გარანტია მიიღეს, რამაც შეიძლება მეურვეობის ან მზრუნველობის ქვეშ მყოფ პირებს [დაცვის] უკანასკნელი საშუალება მისცეს. ხოლო [ამგვარი] დამხმარე სარჩელი აღიძვრება იმ პირების წინააღმდეგ, რომლებმაც არ მიიღეს ზომები იმისათვის, რომ მეურვეებს ან მზრუნველებს საერთოდ რაიმე უზრუნველყოფა წარმოედგინათ, ან კიდევ მათი მხრიდან არასაიმედო (არასაკმარისი) უზრუნველყოფის წარმოდგენა დაუშვეს. ეს სარჩელი, როგორც სამართალმცოდნეთა დასკვნების, ასევე იმპერატორის კონსტიტუციების თანახმად, ამ პირების შემკვიდრებზეც ვრცელდება.

3. ამ კონსტიტუციებით ისიც გარკვევით არის დაწესებული, რომ თუ მეურვეები და მზრუნველები უზრუნველყოფას არ წარმოადგენენ, მაშინ მათ [ამის უზრუნველყოფას] გირავნობით აიძულებენ.

4. მაგრამ ეს სარჩელი ვრცელდება არა ქალაქის პრეფექტზე, პრეტორზე, პროვინციის პრეზესებსა და სხვა იმ [თანამდებობის] პირებზე, რომლებსაც მეურვეების დანიშვნის უფლება აქვთ, არამედ მხოლოდ იმ პირებზე, რომლებიც გარანტიას (მო)ითხოვენ.

ტიტული XXV. მეურვეობასა და მზრუნველობაზე უარის თქმის შესახებ

მეურვეებსა და მზრუნველებს თავიანთი მოვალეობების შესრულებაზე უარის თქმა სხვადასხვა მიზეზით შეუძლიათ, მაგრამ უმრავლეს შემთხვევაში – ბავშვების გამო, მიუხედავად იმისა, ისინი (ბავშვები) მამის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებიან თუ ამ ხელისუფლებიდან უკვე განთავისუფლებულნი არიან. სახელდობრ, თუ პირს სახეზე ქ. რომში სამი ბავშვი ჰყავს, ან იტალიაში – ოთხი, ან პროვინციებში – ხუთი, მას მეურვეობასა და მზრუნველობაზე უარის თქმა ისევე შეუძლია, როგორც სხვა საჯარო მოვალეობებზე. ვინაიდან დადგენილია, რომ

მეურვეობაც და მზრუნველობაც საჯარო სამსახურს წარმოადგენს. მაგრამ ნაშვილები ბავშვები მხედველობაში არ მიიღებიან, ხოლო გაშვილებულნი კი ღვიძლ მამას მიეკუთვნებიან. მხედველობაში მიიღებიან აგრეთვე შვილიშვილები ვაჟიშვილებისგან, რომლებიც მამის ადგილს იკავენ, ქალიშვილისგან შვილიშვილები კი – არა. ამასთან, მეურვეობისა და მზრუნველობის მოვალეობათა შესრულებაზე უარის თქმის საფუძველად გამოდგება მხოლოდ სახეზე მყოფი (ე.ი. ცოცხალი) ბავშვები, ხოლო გარდაცვლილები მხედველობაში არ მიიღებიან. მაგრამ დაისვა კითხვა, მისაღებია თუ არა მხედველობაში ომში დაკარგულები. და გადაწყდა, რომ მხედველობაში მხოლოდ ის პირები მიეღოთ, რომლებიც ბრძოლაში დაიღუპნენ. ვინაიდან ისინი, ვინც სახელმწიფოსათვის (საჯარო საქმეებისათვის) დაიღუპნენ, ღიღების გამო ხომ სამარადისოდ ცოცხლებად ითვლებიან.

1. ღვთაებრივმა მარკუსმა (აერელიუსმა) „სემესტრებში“ უპასუხა, რომ იმ პირს, რომელიც ხაზინის საქმეებს განაგებს, მეურვეობასა და მზრუნველობაზე უარის თქმა შეუძლია, ვიდრე იგი ამ თანამდებობაზე იმყოფება:

2. ის პირებიც, რომლებიც სახელმწიფო საქმეების გამო ადგილზე არ იმყოფებიან, მეურვეობისა და მზრუნველობისგან ასევე თავისუფლებიან. მაგრამ თუ ისინი მეურვეებად ან მზრუნველებად უკვე დანიშნული იყვნენ და სახელმწიფო საქმეების გამო სხვაგან ამის შემდეგ წავიდნენ, მეურვეობისა და მზრუნველობისგან ისინი ამ შემთხვევაშიც თავისუფლებიან, ვიდრე ისინი სახელმწიფო საქმეების გამო ადგილზე არ იმყოფებიან, და ამ პერიოდისათვის მათ ნაცვლად მზრუნველი ინიშნება. თუ ისინი დაბრუნდებიან, მეურვეობის მოვალეობებს ისევ მიიღებენ და არც ერთწლიანი შვებულება ექნებათ, როგორც ეს პაპინიანეს აქვს დაწერილი „პასუხების“ მეხუთე წიგნში, ვინაიდან ამ ვადის თავისუფლებით ის პირები სარგებლობენ, რომლებსაც ახალი მეურვეობისათვის იწვევენ.

3. ხელისუფლების მქონე პირებსაც შეუძლიათ მეურვეობასა და მზრუნველობაზე უარის თქმა, როგორც ეს ღვთაებრივმა მარკუსმა დააწესა, მაგრამ უკვე მიღებულ [მეურვეობასა და მზრუნველობაზე] უარის თქმა არ შეიძლება.

4. ასევე, არც ერთ მეურვეს ან მზრუნველს არ შეუძლია თავის მოვალეობაზე უარის თქმა სასამართლო დავის გამო, რომელიც მას

თავისი მეურვეობის და მზრუნველობის ქვეშ მყოფ პირთან აქვს, გარდა, შესაძლოა, იმ შემთხვევისა, როდესაც ღვა მთელ ქონებას ან სამკვიდროს ეხება.

5. იმ მეურვეობაზე ან მზრუნველობაზე დაკისრებული სამი [სახის] მოვალეობა, რომლის მიღებას არ ესწრაფვოდნენ, მოვალეობათაგან ღრობითი განთავისუფლების უფლებას იძლევა მანამდე, სანამ ეს მოვალეობები სრულდება. ხოლო მეურვეობა ან მზრუნველობა საერთო ქონების მქონე რამდენიმე პირზე, მაგალითად, ძმებზე, ერთ მეურვეობად ან მზრუნველობად განიხილება²¹.

6. ხოლო როგორც ღვთაებრივმა ძმებმა, ასევე თავის მხრივ ღვთაებრივმა მარკუსმა დააწესეს, რომ მეურვეობასა და მზრუნველობაზე უარის თქმის უფლებას სიღარიბე იძლევა, თუ [მეურვედ ან მზრუნველად დასახელებული] პირი იმის დამტკიცებას შეძლებს, რომ მასზე დაკისრებული მოვალეობების შესრულება მას არ ძალუძს.

7 მეურვეობაზე ან მზრუნველობაზე ჯანმრთელობის ცუდი მდგომარეობის მიზეზითაც ამბობენ უარს, რის გამოც საკუთარი საქმეების მართვაში მონაწილეობაც კი არ შეუძლიათ.

8. მსგავსად ამისა, ღვთაებრივმა პიუსმა დაადგინა, რომ მეურვეობის ან მზრუნველობის მოვალეობებისგან წერა-კითხვის უცოდინარი პირებიც უნდა განთავისუფლდნენ, თუმცა უსწავლელებიც შეიძლება, რომ საქმეთა მართვისათვის გამოდგნენ.

9. ასევე, თუ მამა ვინმესთან მტრობის გამო [მას] ანდერძით მეურვედ დანიშნავს, თავად ეს გარემოება აძლევს დანიშნულს ამ მოვალეობებისგან განთავისუფლების უფლებას. და, პირიქით, ამ მოვალეობათაგან არ თავისუფლდებიან ის პირები, რომლებიც მამას დაჰპირდნენ, რომ ობლების მეურვეობას ისინი თავად წარუძღვებოდნენ.

10. ხოლო ღვთაებრივმა ძმებმა დაადგინეს, რომ არ უნდა იქნეს დაშვებული [მეურვეობისგან] იმ პირთა განთავისუფლება, რომლებსაც ამის (უარის) მიზეზად მხოლოდ ის მოჰყავთ, რომ ისინი ობლების მამას არ იცნობენ.

11. რომელიმე პირსა და არასრულწლოვანთა ან სქესობრივად მომწიფებულთა მამას შორის ჩამოვარდნილი მტრობა, თუ მძიმე დანაშაული (მკვლელობა) იქნა ჩადენილი და არც შერიგება მომხდარა, [ამ პირს] მეურვეობის მოვალეობებისგან, ჩვეულებრივ, ათავისუფლებს.

12. მეურვეობის მოვალეობებისგან თავისუფლება აგრეთვე ის

პირი, რომელსაც [თავისი სამართლებრივი] სტატუსის გამო ობლების მამასთან დავა ჰქონდა.

13. მეურვედ მოწვეულ სამოცდაათ წელს გადაცილებულ პირებსაც ასევე შეუძლიათ მეურვეობაზე უარის თქმა. ხოლო წინათ ოცდახუთ წლამდე ასაკის პირებსაც ათავისუფლებდნენ [მეურვეობისაგან], მაგრამ ჩვენი კონსტიტუციით მათ აეკრძალათ მეურვეობის ან მზრუნველობის გაძღოლის მოთხოვნა, ამიტომ არც მათი ამ მოვალეობებისგან განთავისუფლების საჭიროება არსებობს. ეს კონსტიტუცია ითვალისწინებს, რომ როგორც არასრულწლოვანები (ობლები), ასევე სქესობრივად მომწიფებულნი კანონიერი მეურვეობის ან მზრუნველობის [შესასრულებლად] არ იქნენ მოწვეულნი. ვინაიდან არასწორი იქნებოდა, რომ იმ პირებს, რომლებიც ითვლება, რომ თავადვე სჭირდებათ სხვისი დახმარება საკუთარი საქმეების მართვაში, თავიანთ თავზე აეღოთ სხვების მეურვეობა და მზრუნველობა.

14. ჯარისკაცებთან დაკავშირებითაც იგივე [წესი] უნდა დაიცვან და არც მათი მეურვედ დანიშვნა უნდა დაუშვან, თუნდაც ეს მათ სურდეთ.

15. გარდა ამისა, იმ პირთა კატეგორიას, რომლებიც მეურვეობის და მზრუნველობის მოვალეობებისგან თავისუფლებიან, მიეკუთვნებიან რომში გრამატიკოსები, რიტორები, ექიმები და აგრეთვე ის პირები, რომლებიც ამ პროფესიებს თავიანთ სამშობლოში მისდევენ.

16. ხოლო მეურვეობის და მზრუნველობის შესრულებაზე უარის თქმის მსურველს, თუ განთავისუფლების მრავალი საფუძველი აქვს და ზოგიერთს ვერ ამტკიცებს, არ ეკრძალება გარკვეული ღრის განმავლობაში სხვა მოტივების წარმოდგენა. უარის თქმის მსურველები აპელირებას არ მიმართავენ, მაგრამ მათ უარი ორმოცდაათი დღის განმავლობაში უნდა განაცხადონ იმ დღიდან დაწყებული, როდესაც მათ ეს შეიტყვეს /რა სახის [მეურვეებიც] არ უნდა იყვნენ, ე.ი. როგორც (როგორი წესით) არ უნდა იყვნენ ისინი მეურვეებად დანიშნულები/, თუკი ისინი ასი მილის მანძილზე იმყოფებიან იმ ადგილიდან, სადაც მეურვედ დაინიშნენ. მაგრამ თუკი ისინი [ამ ადგილიდან]ასი მილის მანძილზე უფრო შორს იმყოფებიან, მაშინ ვადა დღეში ოცი მილით და დამატებით კიდევ ოცდაათი დღით გამოიანგარიშება, მაგრამ როგორც ამის შესახებ სცევოლა ამბობდა, ეს ისე უნდა გამოთვალონ, რომ ორმოცდაათ დღეზე ნაკლები არ გამოვიდეს.

17. მიჩნეულია, რომ მეურვე მთელი ქონების სამართავად არის დანიშნული.

18. იმ პირს, რომელიც ვილაცას მეურვეობას უწევდა, თავისი სურვილის საწინააღმდეგოდ, იმავე პირის მზრუნველად გახდომას ვერ აიძულებენ. თუნდაც მამამ, რომელმაც მეურვე ანდერძით დანიშნა, დაუმატოს, რომ იგი იმავე პირს მზრუნველადც ნიშნავს. დაბოლოს, ღვთაებრივებმა, სევერუსმა და ანტონინუსმაც, დაადგინეს, რომ მეურვეს, მისი სურვილის საწინააღმდეგოდ, მზრუნველად დადგომა არ უნდა აიძულონ.

19. იმავე იმპერატორებმა დაადგინეს, რომ ქმარს, რომელიც თავისი ცოლის მზრუნველად არის დანიშნული, ამ მოვალეობაზე უარის თქმა შეუძლია; თუნდაც ამ საქმეში იგი [უკვე] მონაწილეობდეს.

20. ხოლო თუ მეურვედ დანიშნულმა პირმა მეურვეობისგან განთავისუფლება ყალბი მოტივების მოტანით მოიპოვა, იგი მეურვის მოვალეობათაგან არ თავისუფლდება.

ტიტული XXVI. არაკეთილსაიმედო მეურვეებისა და მზრუნველების შესახებ

უნდა ვიცოდეთ, რომ არაკეთილსაიმედობის ბრალდება თორმეტი დაფის კანონებიდან მომდინარეობს.

1. ხოლო არაკეთილსაიმედო მეურვეების გადაყენების უფლება რომში მიცემული აქვთ პრეტორებს, პროვინციებში კი – პროვინციის პრეზესებს და პროკონსულის ლეგატს.

2. ჩვენ გიჩვენეთ, თუ ვის შეუძლია არაკეთილსაიმედო [მეურვეობის] შესახებ საქმეების გამოძიება; ახლა ვნახოთ, თუ ვინ შეიძლება არაკეთილსაიმედოდ ჩაითვალოს. და ასეთად ყველა [სახის] მეურვე შეიძლება ჩაითვალოს როგორც ანდერძით ან ანდერძის გარეშე დანიშნული, ასევე [ყველა] სხვა სახის მეურვე. ამიტომ ბრალი შეიძლება კანონიერ მეურვეებსაც დასდონ. მაგრამ რა [ხდება იმ შემთხვევაში], თუკი მეურვე პატრონია? ამ შემთხვევაშიც იგივე უნდა ითქვას; ოღონდ გვახსოვდეს, რომ პატრონის სახელს (რეპუტაციას) უნდა გავუფრთხილდეთ, თუნდაც იგი, როგორც არასაიმედო მეურვე, გადააყენონ.

3. ახლა აუცილებელია ვნახოთ, თუ ვის შეუძლია არაკეთილსაიმედო მეურვეს ბრალდება წაუყენოს. უნდა ვიცოდეთ, რომ ეს სასამართლო

პროცესი, ასე ვთქვათ, საჯაროა, ე.ი. ყველასათვის ხელმისაწვდომია. კიდევ მეტიც, ღვთაებრივების, სევერუსისა და ანტონინუსის რესკრიპტის თანახმად, [მასზე] ქალებიც დაიშვებიან, მაგრამ მხოლოდ ის ქალები, რომლებიც აქ ნათესაურმა თანაგრძნობამ მოიყვანა, როგორც, მაგალითად, დედა. ბრალმდებლად სხვა ქალიც დაიშვება, [ოღონდ] მას შემდეგ, რაც პრეტორი ამ ქალის თანადგომის ნამდვილ მიზეზს დაადგენს და გაარკვევს, რომ ქალს ამ სქესისათვის დამახასიათებელი კდემომასილების საზღვრები კი არ დაურღვევია, არამედ აქ იმ თანაგრძნობამ მოიყვანა, რომ ობლების მიმართ უსამართლობა არ დაიმალოს.

4. არასრულწლოვანებს არ შეუძლიათ, რომ თავიანთ მეურვეებს არაკეთილსაიმედო [მეურვეობაში] ბრალი დასდონ. ხოლო სრულწლოვანებს, ნათესავების რჩევით, თავიანთ მზრუნველებისათვის ბრალდების წაყენება შეუძლიათ. და ასე ღვთაებრივებმა, სევერუსმა და ანტონინუსმა, დაადგინეს.

5. ხოლო არაკეთილსაიმედოდ ითვლება ის, ვინც სამეურვეო მოვალეობებს არაკეთილსინდისიერად ასრულებს, თუნდაც იგი გადახდაუნარიანი იყოს, როგორც ეს იულიანესაც უწერია. მაგრამ, როგორც იმავე იულიანეს აქვს დაწერილი და რომლის თანახმადაც დადგინდა კიდევ, რომ არაკეთილსაიმედობაში ეჭვიმტანილი მეურვე მანამდეც შეიძლება იქნეს გადაყენებული, სანამ იგი სამეურვეო საქმეების მართვას შეუდგება.

6. თუ არაკეთილსაიმედო მეურვე მოვალეობათა განზრახ დარღვევისათვის გადააყენეს, იგი სახელგატეხილად ითვლება, ხოლო თუ დაუდევრობის გამო, მაშინ – არა.

7. თუ ვინმეს არაკეთილსაიმედო [მეურვეობაში] დებენ ბრალს, ვიდრე საქმის გარჩევა არ დასრულდება, პაპინიანეს თანახმად, მას სამეურვეო საქმეების წარმოება ეკრძალება.

8. მაგრამ თუ არაკეთილსაიმედო მეურვეობის შესახებ საქმის გარჩევის დაწყების შემდეგ მეურვე ან მზრუნველი გარდაიცვლება, საქმის გარჩევა წყდება.

9. თუ მეურვე თავის შესაძლებლობებს არ გამოიყენებს, რომ ობოლს სარჩო გამოეყოს, ამ შემთხვევისათვის ღვთაებრივების, სევერუსისა და ანტონინუსის, წერილი ითვალისწინებს, რომ ობოლი სამკვიდროს მფლობელობაში შეიყვანონ. ხოლო თუ მეურვის უმოქმედობის გამო ქონებას რაიმე ზარალი ემუქრება, მაშინ, ბრძანების

თანახმად, მზრუნველის, დანიშვნის შემდეგ იგი იყიდება. ასე რომ, შესაძლებელია იმ პირის, როგორც არაკეთილსაიმედო მეურვის გადაყენება, რომელიც ობოლს სარჩოს არ მიაწვდის.

10. მაგრამ თუ მოქმედი მეურვე ამტკიცებს, რომ მას სიღარიბის გამო [ობლისათვის] სარჩოს გამოყოფა არ შეუძლია, თუ ტყუის, იგი დასასჯელად ქალაქის პრეფექტთან უნდა გაიგზავნოს ისევე, როგორც ის პირი, რომელმაც მეურვეობა ფულით იყიდა.

11. გააზატებულიც ქალაქის პრეფექტთან იგზავნება დასასჯელად, თუ დამტკიცდა, რომ იგი პატრონის ვაყიშვილებისა და შვილიშვილების მეურვეობას არაკეთილსინდისიერად ეწეოდა.

12. დაბოლოს, უნდა ვიცოდეთ, რომ ის პირები, რომლებიც მეურვეობას ან მზრუნველობას არაკეთილსინდისიერად უძღვებიან, მეურვეობას უნდა ჩამოაშორონ, თუნდაც მათ გარანტია წარმოადგინონ, ვინაიდან წარმოდგენილი გარანტია მეურვეთა არაკეთილმოსურნეობას არ ცვლის, მაგრამ ქონების დატაცების უფრო მეტ შესაძლებლობას იძლევა.

13. არაკეთილსაიმედოდ ჩვენ ხომ ის პირი მიგვაჩნია, რომელსაც ცხოვრების ისეთი წესი აქვს, რომ არაკეთილსაიმედო ხდება. მაგრამ, რასაკვირველია, მეურვე ან მზრუნველი, თუნდაც ღარიბი, მაგრამ ერთგული ან მომჭირნე, მეურვეობიდან არ უნდა იქნეს გადაყენებული.

ტიტული I. ნივთების დაყოფის შესახებ

პირველ წიგნში ჩვენ პირთა უფლებების შესახებ ვისაუბრეთ. ახლა ნივთები განვიხილოთ, რომლებიც ან ჩვენს ქონებას შეადგენენ, ან ჩვენს ქონებას არ მიეკუთვნებიან, ვინაიდან ზოგი ნივთი ბუნებითი სამართლით ყველასათვის საერთოა, ზოგი – საჯაროა, ზოგი კორპორაციას (universitas) ეკუთვნის, ზოგიც – არავისი არ არის, ხოლო უმრავლესობა კი ცალკეულ პირებს მიეკუთვნება, რომლებიც მათ სხვადასხვა გზით იძენენ, როგორც ეს ქვემოთ გამოჩნდება²².

1. ბუნებითი სამართლით ყველასათვის საერთო ნივთებია: ჰაერი, გამდინარე წყალი, ზღვა და ამის გამო – ზღვის ნაპირიც. ამიტომ არავის ეკრძალება ზღვის ნაპირთან მისვლა, ოღონდ სანამ სახლებს, ძეგლებს და შენობებს არ შეეხებიან, ვინაიდან [ეს ნივთები] ხალხთა სამართალს განეკუთვნება ისევე, როგორც ზღვა.

2. ხოლო ყველა მდინარე და ნავსადგური საჯაროა, ამიტომ ნავსადგურებსა და მდინარეებში თევზის ჭერის უფლება ყველასათვის საერთოა.

3. ხოლო ზღვის ნაპირი კი იქამდე ვრცელდება, სადამდეც ზღვის ყველაზე დიდი ზამთრის მოქცევა (ტალღა) აღწევს.

4. მდინარის ნაპირით საჯარო სარგებლობაც ისევე, როგორც თავად მდინარით, ხალხთა სამართალს ეფუძნება. ამიტომ ყველას შეუძლია გემით ნაპირს მიაღგეს, იგი თოკით იქ მდებარე ხეებს მიაბას²³, რაიმე ტვირთი ნაპირზე გადმოტვირთოს, ისევე, როგორც თვით მდინარეზე გემით იცუროს. მაგრამ ეს [ნივთები] იმათი საკუთრებაა, ვისი ადგილმამულიც ზღვას ეკვრის; ამავე მიზეზით ნაპირზე ხეებიც მათივე საკუთრებაა.

5. ზღვის ნაპირით სარგებლობაც, ისევე, როგორც თავად ზღვით, ხალხთა სამართალს მიეკუთვნება. ამის გამო, ყველას შეუძლია იქ ქოხი ააგოს, რომელსაც თავს აფარებენ ისევე, როგორც ბაღე გააშროს და ზღვიდან ამოიღოს. მაგრამ გასაგებია, რომ ზღვის ნაპირი არავის საკუთრებას არ შეადგენს და იმავე სამართალს მიეკუთვნება, რომელსაც თავად ზღვა და ის, რაც ზღვის ქვეშაა – მიწა ან ქვიშა²⁴.

6. კორპორაციას (universitas)²⁵ და არა ცალკეულ პირებს ეკუთვნის, მაგალითად, ქალაქებში მდებარე თეატრები, სტადიონები და სხვა მისთანანი, ასევე ქალაქის (თემის) კუთვნილი სხვა რამ, რაც საერთოა.

7. ზოლო საღმრთო (საკრალური), რელიგიური და წმინდა ნივთები არავის ეკუთვნის, რადგან ის, რაც ღვთაებრივ სამართალს მიეკუთვნება, ვინმეს ქონებას არ შედგენს.

8. საღმრთოა (საკრალურია) ის ნივთები, რომლებიც სათანადო რიტუალითა და უმაღლესი სამღვდელოების (საეკლესიო პირების) მეშვეობით ღმერთისადმი არის მიძღვნილი, მაგალითად, ტაძრები და საჩუქრები, რომლებიც სათანადო რიტუალით ღვთისმსახურებისათვის არის მიძღვნილი, რომელთა გასხვისება და დაგირავება ჩვენ ჩვენი კონსტიტუციითაც აკრძალეთ, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ტყვეების გამოსყიდვაა საჭირო, მაგრამ თუ პირი თავისი ხელისუფლებით (ნებით) რამეს აკურთხებს (საკრალურად დაადგენს), იგი საღმრთო ნივთად კი არ ჩაითვლება, არამედ – საეროდ. ზოლო ადგილი, სადაც ტაძარი ააშენეს, თუნდაც შენობა დაინგრეს, მაინც საღმრთო [ადგილად] დარჩება, როგორც ეს პაპინიანესაც აქვს დაწერილი.

9. ნებისმიერი პირი ადგილს რელიგიურად თავისი ნება-სურვილის მიხედვით გადააქცევს, როგორც კი იგი მკვდარს თავის მიწაში დამარხავს. მაგრამ საერთო თავისუფალ მიწაში დამარხვა თანამესაკუთრის სურვილის წინააღმდეგ ნებადართული არ არის. ზოლო საერთო სასაფლაოზე დამარხვა სხვების თანხმობის გარეშეც არის შესაძლებელი. თუ [მიწა] ვინმეს უზუფრუქტს წარმოადგენს, დადგენილია, რომ მესაკუთრეს უზუფრუქტუარის („უზუფრუქტუარიუსის“) თანხმობის გარეშე ამ ადგილის რელიგიურ ადგილად ქცევა ასევე არ შეუძლია. სხვის მიწაში დამარხვა შესაძლებელია მიწის პატრონის თანხმობის შემთხვევაში, და თუნდაც თანხმობა გარდაცვლილის დამარხვის შემდეგ იქნეს მიცემული, ადგილი მაინც წმინდა გახდება.

10. წმინდა („sancta“) ნივთებიც, მაგალითად, ქალაქის კედლები (გალავანი) და კარები, გარკვეულად საღვთო სამართალს მიეკუთვნებიან, და ამიტომაც არავის ქონებას შეადგენენ. ზოლო ქალაქის კედლებს (გალავანს) წმინდას იმიტომ ვუწოდებთ, რომ ვინც მათ დააზიანებს, მისთვის სიკვდილით დასჯაა დაწესებული. ამიტომაც ჩვენ სანქციას („sanctio“) ვუწოდებთ კანონების იმ ნაწილსაც, რომელშიც ამ კანონის დამრღვევთათვის სასჯელს განესაზღვრავთ.

11. ხოლო ცალკეული პირის კუთვნილად ნივთები სხვადასხვა გზით ხდებიან. ზოგიერთ ნივთს ჩვენ ვისაკუთრებთ ბუნებითი სამართლით, რომელსაც, როგორც უკვე ვთქვით, ხალხთა სამართალს უწოდებენ, ზოგსაც – ცივილური სამართლით. ამრიგად, უმჯობესია, რომ უფრო ძველი სამართლით დავიწყოთ. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ბუნებითი სამართალი უძველესია, რადგან იგი თავად ადამიანთა მოღვმასთან ერთად წარმოიშვა²⁶, ხოლო ცივილური სამართალი მაშინ აღმოცენდა, როდესაც ქალაქების დაარსება, მაგისტრატების არჩევა და კანონების წერა დაიწყო.

12. ამრიგად, გარეული ცხოველები, ფრინველები და თევზები, ე.ი. ყველა ცოცხალი არსება, რომელიც მიწაში, ზღვაში ან ცაში ჩნდება, როგორც კი მათ ვინმე მიიტაცებს, ხალხთა სამართლით მაშინვე მისი (ამ პირის) კუთვნილება ხდება. ხოლო ის, რაც ადრე არავის ეკუთვნოდა, ბუნების კანონით იმას ეკუთვნის, ვინც მას დაეუფლა, და არა აქვს მნიშვნელობა გარეული ცხოველი და ფრინველი პირმა თავის მიწაზე მიიტაცა თუ სხვისაზე. თუ ვინმე სანადიროდ ან ფრინველის დასაჭერად სხვის მიწის ნაკვეთში შევა, მიწის მესაკუთრეს, რასაკვირველია, თუკი ის ამას შეამჩნევს, შეუძლია, რომ ამ პირს თავის მიწის ნაკვეთში შესვლა აუკრძალოს²⁷. ხოლო ის, რაც შენ დაიჭირე, შენად ითვლება მანამდე, სანამ იგი შენი ზედამხედველობის ქვეშ არის. მაგრამ როდესაც იგი შენს ზედამხედველობას გაექცევა და ბუნებრივ თავისუფლებას დაიბრუნებს, მაშინ იგი შენი აღარ იქნება და ისევ იმას მიეკუთვნება, ვინც მას დაეუფლება; ხოლო ბუნებრივი თავისუფლების [მდგომარეობაში] დაბრუნებულად ცხოველი ითვლება მაშინ, როდესაც იგი შენი მხედველობის არედან გამოვა ან შენ მას ხელავ, მაგრამ მისი დაჭერა ძნელია.

13. ასეთი კითხვა დაისვა: თუ გარეული ცხოველი ისეა დაჭრილი, რომ მისი დაჭერა შეიძლება, იგი მაშინვე შენს საკუთრებად ითვლება თუ არა? ზოგმა [ამ კითხვას] უპასუხა, რომ იგი მაშინვე შენი ხდება, და მანამდე ითვლება შენად, სანამ მას მისდევ. მაგრამ თუ შენ მის ღვეწას შეწყვეტ, მაშინ იგი შენად აღარ ჩაითვლება და იმას მიეკუთვნება, ვინც მას ისევ (შემდეგ) დაეუფლება. სხვები კი მიიჩნევდნენ, რომ იგი (გარეული ცხოველი) სხვაგვარად შენად არ ჩაითვლება, თუ არ დაიჭირე. ხოლო ჩვენ ეს უკანასკნელი მოსაზრება დავამტკიცეთ, რადგან, ჩვეულებრივ, მრავალი ისეთი რამ ხდება, რომ შეიძლება [ნადირი] ვერც დაიჭირო.

14. ფუტკარიც გარეული არსებაა. ამიტომ ფუტკარი, რომელიც შენს ხეზე დასხდა, ვიდრე შენ მას სკაში არ ჩასხამ, ისევე არ ითვლება შენს კუთვნილებად, როგორც ფრინველი, რომელმაც შენს ხეზე ბუდე გაიკეთა. ამიტომ, თუ მას სხვა ჩასხამს სკაში, მაშინ იგი მის საკუთრებაში იქნება. თუ ფუტკარი იქ ფიჭასაც გაიკეთებს, მისი ამოღება ნებისმიერ პირს შეეძლება. ვიდრე ფიჭა ხელუხლებელია, თუ შენ შეამჩნევ, რომ ვინმე შენს მიწის ნაკვეთში შემოდის, ცხადია, შენ გაქვს უფლება, რომ მას შემოსვლა აუკრძალო. ფუტკრის ნაყარი, რომელიც შენი სკიდან გაფრინდა, მანამდე ითვლება შენს საკუთრებად, სანამ იგი შენი მხედველობის არეშია და არც მისი გამოდევნებაა ძნელი. სხვა შემთხვევაში იგი მას მიეკუთვნება, ვინც მას დაეუფლება.

15. ფარშავანები და მტრედები გარეული არსებანი არიან. [ამ შემთხვევაში] სულაც არა აქვს მნიშვნელობა იმას, რომ ისინი თავიანთი ჩვევის თანახმად მოფრინდებიან და [ისევ] მიფრინავენ. ვინაიდან ასე იქცევიან ფუტკრებიც, რომლებიც, ეჭვს არ იწვევს, რომ გარეული არსებანი არიან. ზოგს ირმებიც ისე ჰყავს მოშინაურებული, რომ ისინი, ჩვეულებრივ, ტყეში მიდიან და ისევ ბრუნდებიან²⁸. მაგრამ არავინ უარყოფს იმას, რომ ირმები გარეული ცხოველები არიან. იმ ცხოველებთან დაკავშირებით, რომლებსაც წასვლა და ისევ დაბრუნება აქვთ ჩვევად, ასეთი წესია დადგენილი. ისინი შენად მანამდე ითვლებიან, სანამ დაბრუნების სურვილი გააჩნიათ. რადგან თუ ისინი დაბრუნების სურვილს კარგავენ, აღარც შენს საკუთრებაში იქნებიან, და იმ პირს მიეკუთვნებიან, რომელიც მათ დაეუფლება. ხოლო დაბრუნების სურვილის დაკარგვად ითვლება ის, რომ ისინი დაბრუნების ჩვევას კარგავენ²⁹.

16. ქათმები და ბატები გარეული არსებები არ არიან, რაც იქიდანაც ჩანს, რომ არსებობენ სხვა ქათმებიც, რომლებსაც ჩვენ გარეულ [ქათმებს] ვეძახით და ასევე სხვა ბატებიც, რომლებსაც გარეულ [ბატებს] ვუწოდებთ. ამიტომ თუ შენი ბატები ან შენი ქათმები რამემ ისე დააფრთხო, რომ ამის გამო ისინი გაფრინდნენ, თუნდაც ისინი შენი მხედველობის არედან გამოვიდნენ, მიუხედავად იმისა, თუ სად იქნებიან, მაინც შენს საკუთრებად ითვლებიან. და ის, ვინც მითვისების განზრახვით მათ დაიჭერს, ქურდობის ჩამდენად განიხილება.

17. ასევე ის, რასაც ჩვენ მტერთაგან ვიტაცებთ, ხალხთა სამართლით მაშინვე ჩვენი ხდება, იმდენადაც კი, რომ თავისუფალი ადამიანებიც ჩვენი მონები ხდებიან. მაგრამ თუკი ისინი ჩვენს ხელისუფლებას

თავს დააღწევნ და თავისიანებს დაუბრუნდებიან, [მაშინ ისინი] თავიანთ ძველ სტატუსს (მდგომარეობას) აღიდგენენ.

18. აგრეთვე მარგალიტები, ძვირფასი ქვები და სხვა ამგვარი [საგნები], რომლებსაც ზღვის ნაპირზე პოულობენ, ბუნებითი სამართლით მაშინვე მპოვნელს მიეკუთვნება.

19. იმავე სამართლით შენვე გეკუთვნის აგრეთვე [ყველაფერი] ისიც, რაც შენს საკუთრებაში მყოფ ცხოველებს უჩნდებათ.

20. გარდა ამისა, ხალხთა სამართლით შენ გეკუთვნის ისიც, რასაც მონალექი (მონაყარი) მიწის სახით წყალი შენს მიწის ნაკვეთს მიუმატებს. მონალექი მიწა კი [მიწის] შეუმჩნეველი მატებაა. ხოლო მონალექი მიწის სახით მიმატებულად ის [მიწა] ითვლება, რომელიც ისე თანდათან ემატება, რომ ვერ გაიგებ, თუ დროის რომელ მომენტში რამდენი მიემატა.

21. მაგრამ თუ წყლის ნაკადის სიმძლავრე შენს მიწას რაღაც ნაწილს ჩამოაგლეჯს და მეზობლის მიწის ნაკვეთს მიაყრის, აშკარაა, რომ იგი შენს საკუთრებად რჩება. რასაკვირველია, თუ მიწის ეს ნაგლეჯი უფრო დიდხანს დარჩება მეზობლის ნაკვეთში და ხეებიც, რომლებიც მან თან წაიღო, მეზობლის მიწაში ფესვებს გაიდგამენ, დროის ამ მომენტიდან იგი მეზობლის მიწის ნაკვეთზე მიმატებულად ითვლება.

22. კუნძული, რომელიც ზღვაში წარმოიშვა, რაც იშვიათად ხდება, იმას ეკუთვნის, ვინც მას დაეუფლება, რადგან ითვლება, რომ იგი არავის ეკუთვნის. მაგრამ თუ კუნძული მდინარეში წარმოიშვა, რაც ხშირად ხდება, თუ იგი თანაც მდინარის შუაში მდებარეობს, იგი საერთოა იმ პირთათვის, რომლებიც მდინარის ორივე მხარეს, ნაპირთან, მიწის ნაკვეთს ფლობენ, პროპორციულად თითოეული მიწის ნაკვეთის კუთვნილი ნაპირის სიგრძისა. ხოლო თუ კუნძული მდინარის ერთ რომელიმე ნაპირთან უფრო ახლოს მდებარეობს, მაშინ იგი მხოლოდ იმ პირებს ეკუთვნის, რომლებიც მდინარის [სწორედ] ამ ნაპირთან მიწის ნაკვეთს ფლობენ. ხოლო თუ მდინარე სადმე იყოფა და შემდეგ ქვევით ისევ ერთიანდება, რის შედეგადაც ვინმეს მიწის ნაკვეთს კუნძულად აქცევს, მიწის ეს ნაკვეთი იმასვე დარჩება, ვისიც მანამდე იყო.

23. ხოლო თუ მდინარე, რომელიც საერთო სარგებლობაშია, ბუნებრივ კალაპოტს შეიცვლის და სხვა მხარეს დაიწყებს ღინებას, ძველი კალაპოტი იმ პირებსვე ეკუთვნის, რომლებიც ნაპირთან მიწის ნაკვეთებს ფლობენ. რასაკვირველია, პროპორციულად თითოეული მიწის

ნაკვეთის კუთვნილი ნაპირის სიგრძისა. ხოლო ახალი კალაპოტი იმავე სამართალს დაექვემდებარება, რომელსაც თავად მდინარე, ე.ი. საჯაროს. ხოლო თუ გარკვეული დროის შემდეგ მდინარე თავის ძველ კალაპოტს დაუბრუნდება, ახალი კალაპოტი ისევ იმ პირებს მიეკუთვნება, რომლებიც მის ნაპირთან მიწის ნაკვეთებს ფლობენ.

24. სულ სხვა საქმეა, თუ ვინმეს მთელ მიწის ნაკვეთს წყალი დაფარავს. ვინაიდან წყალდიდობა მიწის ნაკვეთის სახეობას არ ცვლის, ამიტომ, თუ წყალი დავარდება, ცხადია, რომ ეს მიწის ნაკვეთი იმას დარჩება, ვისაც [ადრე] ეკუთვნოდა.

25. როდესაც ვინმე სხვისი მასალისაგან რამეს ამზადებს, ჩვეულებრივ, კითხვა ისმის: რომელი მათგანი იქნება ბუნების კანონით ამ ნივთის მესაკუთრე? ის, ვინც ნივთი გააკეთა, თუ უფრო ის, ვისაც მასალა ეკუთვნოდა. ასე მაგალითად, თუ ვინმემ სხვისი ყურძნის, ზეთისხილის ან თავთავისგან [შესაბამისად] ღვინო და ზეთი დააყენა, ან ხორბალი დაფქვა; ან სხვისი ოქროს, ვერცხლის ან სპილენძისაგან რაიმე ჭურჭელი გამოჭედა; ან სხვისი ღვინისა და თაფლის შერევით სასმელი (თაფლის ღვინო) ჩამოასხა; ან სხვისი წამლებისგან სალბუნს ან მალამო დაამზადა; ან სხვისი შალისგან ტანისამოსი შეკერა (მოქსოვა)³⁰; ან კიდევ სხვისი ფიცრებით გემი ააგო, და კარადა ან სავარძელი გააკეთა. საბინიანელებსა და პროკულიანელებს შორის წარმოებული მრავალი დავის შემდეგ გადაწყდა, რომ შუალედური აზრი მიეღოთ: თუ საგნის [ისევ] მასალად აღდგენა შეიძლება, მაშინ [საგანი] იმის საკუთრებად ითვლება, ვინც მასალის მესაკუთრე იყო. ხოლო თუ საგნის ისევ მასალად ქცევა შეუძლებელია, მაშინ უმჯობესია საგნის მესაკუთრედ ის მივიჩნიოთ, ვინც იგი დაამზადა. ასე მაგალითად, ჭურჭელი გადნობით შეიძლება ისევ ნედლი სპილენძის, ვერცხლის ან ოქროს ზოდად იქცეს. მაგრამ ღვინის, ზეთის ან ხორბლის ისევ ყურძნად, ზეთისხილად ან თავთავად ქცევა შეუძლებელია; არც თაფლისა და ღვინის შერევით დამზადებული სასმელის ისევ თაფლად და ღვინოდ აღდგენა არის შესაძლებელი. ხოლო თუ ვინმე რამე საგანს ნაწილობრივ თავისი და ნაწილობრივ სხვისი მასალისგან დაამზადებს, თუ, მაგალითად, ვინმე სასმელს თავისი ღვინისაგან და სხვისი თაფლისაგან დააყენებს, ან როგორც თავისი, ასევე სხვისი წამლებისაგან სალბუნს ან მალამოს დაამზადებს და ან თავისი და სხვისი შალისგან ტანსაცმელს მოქსოვს, ამ შემთხვევაში, საეჭვო არ არის, რომ მესაკუთრე ის იქნება, ვინც

საგანი დაამზადა, რადგანაც მან არა მარტო თავისი შრომა დახარჯა [ნივთის დასამზადებლად], არამედ – ნაწილობრივ თავისივე მასალაც.

26. მაგრამ თუ ვინმემ სხვისი ძოწეული (პორფირი) თავის ტანსაცმელში ჩააქსოვა, მიუხედავად იმისა, რომ ძოწეული უფრო ძვირია, იგი, როგორც თანამდევი (დამხმარე) ნივთი³¹, [მთავარ ნივთს] – ტანსაცმელს ექვემდებარება და იმ პირს, რომელიც ძოწეულის მესაკუთრე იყო, იმ პირის წინააღმდეგ, რომელმაც ძოწეული მიიტაცა, აქვს ქურდობის სარჩელი და კონდიქცია, გინდაც იგი ის პირი იყოს, რომელმაც ტანსაცმელი შეკერა, გინდაც – ვინმე სხვა. ვინაიდან, თუმცა განადგურებული ნივთების ვინდიცირება შესაძლებელი არ არის, მაგრამ შეიძლება მათი კონდიცირება ქურდებისა და ზოგი სხვა მფლობელისაგან.

27. თუ ორი მესაკუთრის მასალა ორივე [მხარის] თანხმობით ერთმანეთში იქნება შერეული, მთელი ეს ნივთი, რომელიც შერევის შედეგად შეიქმნა, ორივესთვის საერთო იქნება, მაგალითად, თუ თავიანთ ღვინოებს შეურევენ, ან ვერცხლისა თუ ოქროს ზოდებს შეადნობენ. ხოლო თუ სხვადასხვა მასალაა და მათი შერევით მესამე სახის ნივთი იქნა მიღებული, მაგალითად, ღვინისა და თაფლის შერევით – თაფლის ღვინო, ან ოქროსა და ვერცხლის შედნობით – ელექტრუმი, მაშინაც იგივე წესი მოქმედებს. რადგან ამ შემთხვევაშიც საეჭვო არ არის, რომ ახალი ნივთი [ორივესთვის] საერთოა. ხოლო თუ სხვადასხვაგვარი ან ერთი და იმავე სახის მასალა ერთმანეთში შემთხვევით ან მესაკუთრეთა თანხმობის გარეშე იქნა შერეული, ამ შემთხვევაშიც დადგინდა, რომ იმავე წესმა იმოქმედოს.

28. თუ ტიციუსის ხორბალი შენს ხორბალს შეერია, და თანაც, თუ ეს თქვენი სურვილით მოხდა, მაშინ [შერეული ხორბლის მარცვალი] საერთო იქნება, ვინაიდან ცალკეული ნივთი, ე.ი. ცალკეული მარცვალი, რომელიც თითოეულს ცალ-ცალკე გეკუთვნოდათ, თქვენი თანხმობით იქნა გაერთიანებული (შერეული). ხოლო თუ შერევა შემთხვევით მოხდა, ან თუ ტიციუსმა ისინი შენი თანხმობის გარეშე შეურია, მაშინ იგი საერთო საკუთრებად არ ჩაითვლება, ვინაიდან ცალკეული ნივთი განაგრძობს თავის [ძველ] მდგომარეობაში ყოფნას, და ამ შემთხვევაში ხორბალი ისევე არ იქცევა საერთო საკუთრებად, როგორც არ განიხილება საერთო საკუთრებად ჯოგი იმ შემთხვევაში, თუ ტიციუსის საქონელი (პირუტყვი) შენს საქონელს შეერია. მაგრამ თუ რომელიმე თქვენგანი მთელ ხორბალს თავისთვის დაიტოვებს, მაშინ მეორეს ხორბლის

ოდენობასთან დაკავშირებით სანივთო სარჩელი ეძლევა, ზოლო მოსამართლის შეხედულებისამებრ განისაზღვრება ის, თუ თითოეულს რა ოდენობის ხორბლის მარცვალი ეკუთვნის.

29. როდესაც ვინმე თავის მიწაზე სხვისი მასალით შენობას ააგებს, იგი თავად ითვლება შენობის მესაკუთრედ, ვინაიდან ყველაფერი, რაც მიწაზე შენდება, ამ მიწის ნაკვეთს ეკუთვნის. მაგრამ ამ მიზეზით ის პირი, რომელიც მასალის მესაკუთრე იყო, მაინც არ წყვეტს მასალის მესაკუთრედ ყოფნას, მაგრამ, ამავე დროს, მას არც ვინდიცირება შეუძლია და არც ამ ნივთის წარმოდგენის მოთხოვნა თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონების გამო, რომლითაც დადგენილია, რომ არ შეიძლება ვინმე ვაიბულოთ, რომ თავის შენობაში ჩაშენებული სხვისი მორი გამოიღოს, მაგრამ მან მისი (ე.ი. მასალის) ორმაგი ღირებულება უნდა გადაიხადოს იმ სარჩელის საფუძველზე, რომელსაც „de tigno junctum“ – ჩაშენებული მორის შესახებ სარჩელი – ეწოდება, / ზოლო სახელწოდება tignum – მორი აღნიშნავს ყველანაირ მასალას, რომლისგანაც ნაგებობები შენდება/. ეს იმიტომ იქნა გათვალისწინებული, რომ შენობების დანგრევა აუცილებელი არ გამხდარიყო. მაგრამ თუ რამე მიზეზით შენობა დაინგრა, მაშინ მასალის მესაკუთრეს შეეძლება მორის ვინდიცირება და მისი წარმოდგენის მოთხოვნა, თუ მას [მასალის] ორმაგი ღირებულება უკვე აღებული არა აქვს.

30. და მეორე მხრივ, თუ ვინმე თავისი მასალით სხვის მიწაზე სახლს ააშენებს, მაშინ სახლი იმ პირის საკუთრება იქნება, ვისიც მიწაა. მაგრამ ამ შემთხვევაში მასალის მესაკუთრე თავის საკუთრებას კარგავს, ვინაიდან [მასალა] მისი სურვილით გასხვისებულად ითვლება, ყოველ შემთხვევაში, მისთვის უცნობი არ იყო, რომ იგი [სახლს] სხვის მიწაზე იშენებდა. და ამიტომ, თუნდაც სახლი დაინგრეს, მას მასალის ვინდიცირება არ შეუძლია. ზუსტად არის დადგენილი შემდეგი: თუ [სახლის] ამშენებლის მფლობელობაში შესვლის შემდეგ მიწის [ნაკვეთის] მესაკუთრეს ექნება პრეტენზია, რომ სახლი მისია და თანაც არც მასალის ფასსა და არც ხელოსანთა ხელფასს იხდის, მაშინ შესაძლებელია მისი ბოროტი განზრახვის შესაგებლით აცილება, თითქოს ის პირი, რომელმაც სახლი ააშენა, კეთილსინდისიერი მფლობელი იყოს. რადგან პირს, რომელმაც იცოდა, რომ მიწა სხვისი იყო, შეიძლება ბრალი [მხოლოდ] იმაში დაედოთ, რომ მან მოუფიქრებლად ააშენა სახლი იმ მიწაზე, რომელიც იცოდა, რომ სხვას ეკუთვნოდა.

31. თუ ტიციუსი სხვის ნერგებს თავის მიწაზე დარგავს, ისინი თავად მას მიეკუთვნება და პირიქით, თუ ტიციუსი თავის ნერგებს მევიუსის მიწაზე დარგავს, მაშინ ნერგები მევიუსის იქნება, თუ ორივე შემთხვევაში ნერგები ფესვებს გაიდგამს. ხოლო ვიდრე ნერგები ფესვებს გაიდგამენ, ნერგები იმისი იქნება, ვისაც მანამდე ეკუთვნოდა. მაგრამ მას შემდეგ, რაც ნერგები ფესვებს გაიდგამს, მასზე საკუთრება ისე იცვლება, რომ ჩვენ ვამბობთ: თუ მეზობლის ხე ტიციუსის მიწაში ისე [ღრმად] ჩავიდა, რომ იქ ფესვები გაიდგა, მაშინ ხე ტიციუსის [საკუთრება] ხდება. ვინაიდან გონებით დაუშვებელია, რომ ხე რომელიმე სხვა პირის საკუთრებად ჩაითვალოს და არა იმ პირისა, რომლის მიწაშიც მან ფესვები გაიდგა. და ამიტომაც მეზობლის მიწის ნაკვეთის საზღვართან დარგული ხე, თუ იგი ფესვებს მეზობლის მიწაშიც გაიდგამს, საერთო საკუთრება ხდება.

32. ხოლო რა საფუძველზეც ნერგები, რომლებმაც მიწაში ფესვები გაიდგეს, მიწას ეკუთვნის, იმავე საფუძველზე ხორბალიც, რომელიც მიწაში დათესეს, მიწის კუთვნილებად მიიჩნევა. თუმცა როგორც იმ პირს, რომელმაც სხვის მიწაზე შენობა ააგო, შეუძლია, ჩვენ მიერ ზემოთქმულის თანახმად, ბოროტი განზრახვის შესაგებლით [მიწის მესაკუთრისგან] თავის დაცვა, იმ შემთხვევაში თუ მიწის მესაკუთრე შენობაზე პრეტენზიას წამოაყენებს, ასევე შეუძლია იმავე შესაგებლის მეშვეობით თავი დაიცვას იმ პირმაც, რომელმაც კეთილსინდისიერად, თავისი ხარჯებით, სხვის მიწაზე [მარცვალი] დათესა.

33. ასობიც, თუნდაც ისინი ოქროსი იყოს, ისევე მიეკუთვნება ქალალდს (პაპირუსს) ან პერგამენტს, როგორც ეკუთვნის მიწას, ჩვეულებრივ, ყველაფერი ის, რაც იქ შენდება ან ითესება. ამიტომაც თუ შენს ქალალდზე (პაპირუსზე) ან პერგამენტზე ტიციუსი ლექსს, ისტორიას ან სიტყვას დაწერს, შენ ამ [ახალ] ნივთს არა ტიციუსის, არამედ შენს საკუთრებად მიიჩნევ. მაგრამ თუ შენ ტიციუსისგან შენს წიგნებსა და პერგამენტებს მოითხოვ ისე, რომ წერის ხარჯების გადახდა არ გინდა, მაშინ ტიციუსს ბოროტი განზრახვის შესაგებლით თავის დაცვა შეუძლია ისე, თითქოს, ამ ქალალდებისა და პერგამენტების მფლობელობა მან კეთილსინდისიერად მოიპოვა.

34. თუ ვინმე სხვის დაფაზე დახატავს, ზოგის აზრით, დაფა ნახატს ეკუთვნის, ზოგსაც მიაჩნია, რომ ნახატი, როგორიც არ უნდა იყოს ის, დაფას მიეკუთვნება. ჩვენ კი ვთვლით, რომ უმჯობესია დაფა

ნახატს მიეკუთვნოს, რადგან სასაცილოა, რომ აპელესის ან პარკაზიუსის ნახატი, როგორც მისი შემადგენელი [ნაწილი], იაფფასიან დაფას ეკუთვნოდეს. ამიტომ, თუ პირი, რომელმაც ნახატი დახატა, დაფის მესაკუთრისა და ნახატის მფლობელისაგან ნახატს მოითხოვს დაფის ფასის გადაუხდელად, მაშინ იგი ბოროტი განზრახვის შესაგებლით შეიძლება იქნეს აცილებელი. მაგრამ თუ ნახატს ის ფლობს, ვინც იგი დახატა, მაშინ ლოგიკური იქნება, რომ მის წინააღმდეგ იგივე სარჩელი დაფის მესაკუთრესაც მიეცეს, რა შემთხვევაშიც, თუ იგი ნახატის ღირებულებას (ხარჯებს) არ გადაიხდის, მაშინ იგი ბოროტი განზრახვის შესაგებლით შეიძლება იქნეს აცილებული, ისე, თითქოს ის, ვინც ნახატი დახატა, კეთილსინდისიერ მფლობელს წარმოადგენდეს. ის ხომ ცხადია, რომ როდესაც ის, ვინც ნახატი დახატა ან ვინმე სხვა ნახატს მოიპარავს, დაფის მესაკუთრეს ქურდობის სარჩელი ეძლევა.

35. თუ ვინმე არამესაკუთრისაგან, რომელსაც იგი მესაკუთრედ თვლის, კეთილსინდისიერად მიწის ნაკვეთს იყიდის ან ასევე კეთილსინდისიერად ნაჩუქრობის ან სხვა კანონიერ საფუძველზე შეიძენს, ბუნების კანონით დადგენილია, რომ ნაყოფი, რომელიც მან შეიძინა, მასვე ეკუთვნის [მიწის] დამუშავებისა და მოვლისათვის. ამიტომ, თუ შემდეგ მესაკუთრე გამოჩნდება და ვინდიცირებას მოახდენს, [ამ შემთხვევაში] მას მიწის მფლობელის მიერ დახარჯული ნაყოფის გამო სარჩელის აღძვრა არ შეუძლია. მაგრამ იმ პირს, რომელმაც იცის, რომ სხვისი მიწის ნაკვეთს ფლობს, იგივე [წესი] არ ეხება. ასე რომ, მას აიბულებენ, რომ დააბრუნოს როგორც მიწის ნაკვეთი, ასევე ნაყოფი, თუნდაც იგი დახარჯული (მოხმარებული) ჰქონდეს.

36. ის პირი, რომელსაც უზუფრუქტი ეკუთვნის, მხოლოდ იმ შემთხვევაში ხდება ნაყოფის მესაკუთრე, თუ იგი მას თავად აიღებს. და ამიტომ ნაყოფი, რომელიც უზუფრუქტუარის გარდაცვალებისას ჯერ კიდევ არ იყო აღებული, თუნდაც იგი მომწიფებული იყოს, ეკუთვნის არა უზუფრუქტუარის მემკვიდრეს, არამედ მას მესაკუთრე შეიძენს³². იგივე ითქმის, ჩვეულებრივ, კოლონის შესახებაც.

37. პირუტყვის (საქონლის) ნაყოფად, როგორიცაა, მაგალითად, რძე, ბეწვი, მატყლი, მოზარდეულიც ითვლება. ამრიგად, ბატკანი, თიკანი, ხბო და კვიცი ბუნებითი სამართლით მაშინვე უზუფრუქტუარის საკუთრება ხდება³³ მაგრამ მხევლის ბავშვი ნაყოფად არ ითვლება, ამიტომ იგი მესაკუთრეს ეკუთვნის. მართლაც, შეუფერებელი იქნებოდა

გვეფიქრა, რომ ადამიანიც ნაყოფს მიეკუთვნება, რადგან ყოველგვარი ნივთის ნაყოფი ბუნებამ ადამიანისთვის შექმნა.

38. მაგრამ, თუ ვინმეს ჯოგზე აქვს უზუფრუქტი, მან („ფრუქტუარიუსმა“) დაცემული (დაღუპული) საჭონელი მოზარდულით უნდა შეცვალოს, რასაც იულიანეც მიიჩნევს. და ასევე სხვებით უნდა შეცვალოს მან დაღუპული ვაზი თუ ხე. რადგან სათანადოდ უნდა უვლიდეს მათ და ისე უნდა სარგებლობდეს [ამ ნივთებით], როგორც კარგი ოჯახის მამა.

39. განძი, რომელიც პირმა თავის მიწაში იპოვა, ღვთაებრივმა ადრიანემ ბუნებითი სამართლიანობის შესაბამისად იმას მიაკუთვნა, ვინც იგი იპოვა. და იგივე [წესი] დაადგინა მან იმ შემთხვევაშიც, თუ ვინმემ საღმრთო ან რელიგიურ ადგილზე შემთხვევით განძი იპოვა. ხოლო თუ პირი განძს სხვის მიწაში შემთხვევით აღმოაჩენს ისე, რომ იგი არც უძებნია, მისი ნახევარი [ადრიანემ] მიწის მესაკუთრეს მიაკუთვნა. შესაბამისად ამისა, მანვე დაადგინა, რომ თუ ვინმე განძს ცეზარის³⁴ მიწაში იპოვის, ნახევარი მპოვნელს ეკუთვნის, ნახევარი კი – ცეზარს, რასაც ასევე შეესაბამება ის, რომ თუ ვინმე განძს საჯარო ან ფისკის (სახაზინო) მიწაში იპოვის, ნახევარი მას ეკუთვნის, ნახევარი კი – ფისკს ან სახელმწიფოს („civitas“).

40. ბუნებითი სამართლის მიხედვით ჩვენ ნივთებს ვიძენთ აგრეთვე გადაცემის („traditio“)³⁵ საშუალებით. სინამდვილეში ბუნებით სამართლიანობას არაფერი ისე არ შეესაბამება, როგორც ის, რომ მესაკუთრის ნებას, რომელსაც სურს, რომ თავისი ნივთი სხვას გადასცეს, კანონის ძალა ენიჭება. და ამიტომ შესაძლებელია ნებისმიერი სახის სხეულებრივი ნივთების გადაცემა, და ამ გადაცემით ისინი მესაკუთრის მიერ გასხვისდებიან. ამიტომ „სტიპენდიარული“ და „ტრიბუტარული“ ადგილმამულებიც ამავე წესით გასხვისდება. ხოლო სტიპენდიარული და ტრიბუტარული იმ ადგილ-მამულებს ეწოდება, რომლებიც პროვინციებში მდებარეობს³⁶. და ჩვენი კონსტიტუციის თანახმად, იტალიისა და პროვინციების ადგილ-მამულებს შორის რაიმე განსხვავება არ არსებობს³⁷.

41. ხოლო თუ ნივთებს, აგრეთვე ნაჩუქრობის, მზითვის ან სხვა ნებისმიერ საფუძველზე გადასცემენ³⁸, [საკუთრების უფლება], უეჭველად, გადაცემული იქნება. მაგრამ გაყიდულს და გადაცემულს მყიდველი მხოლოდ მაშინ შეიძენს, თუ იგი გამყიდველს ფასს გადაუხდის ან მას რამე სხვა გზით დააკმაყოფილებს, მაგალითად, ექსპრომისორს³⁹ ან გირაოს წარუდგენს, რაც დადგენილია აგრეთვე თორმეტი დაფის

კანონებით. მაგრამ მართებულად თვლიან, რომ ეს ხალხთა სამართლითაც, ე.ი. ბუნებითი სამართლითაც, ასე ზდება. მაგრამ თუ ის პირი, რომელმაც [ნივთი] გაყიდა, მყიდველის [გადახდის] პირობას მიიღებს, მაშინ, უნდა ითქვას, რომ ნივთი მაშინვე მყიდველის გახდება.

42. და სულ ერთია, ნივთს სხვა პირს თავად მესაკუთრე გადასცემს თუ მისი სურვილით სხვა ვინმე.

43. ამავე წესით, თუ მესაკუთრე ვინმეს თავისი საქმეების თავისუფალი მართვის უფლებას მისცემს, ამ შემთხვევაში, თუ [მმართველი] ამ საქმესთან დაკავშირებით რამე ნივთს გაყიდის ან ვინმეს გადასცემს, ეს ნივთი მაშინვე აქციპენტის (მიმღების) გახდება.

44. ზოგჯერ ნივთის გადასაცემად მხოლოდ მესაკუთრის ნების [გამოვლენაც] კი საკმარისია და [თავად] ნივთის გადაცემა არ არის საჭირო. მაგალითად, თუ ვინმემ ნივთი, რომელიც გათხოვა, მოგაქირავა ან შესანახად მოგაბარა, შემდეგ მოგყიდა ან გაჩუქა. რადგან მიუხედავად იმისა, რომ შენთვის ნივთი ამის საფუძველზე არ გადმოუცია, მაგრამ თავად იმის გამო, რომ იგი უშვებს, რომ [ნივთი] შენ გეკუთვნოდეს, [ამიტომ] ნივთი მაშინვე შენი საკუთრება ზდება, თითქოს იგი სწორედ ამ მიზნით იყოს გადმოცემული.

45. გარდა ამისა, თუ ვინმე საწყობში შენახულ საქონელს გაყიდის და თან მყიდველს საწყობის გასაღებსაც გადასცემს, მაშინ ამ საქონელზე საკუთრების უფლება მყიდველზე გადადის.

46. უფრო მეტიც, ზოგჯერ მესაკუთრის გამოხატულ ნებას საკუთრების უფლება უცნობ პირზეც კი გადააქვს. ასე, მაგალითად, პრეტორებმა ან კონსულებმა, რომლებიც ბრბოს საჩუქრებს უყრიან, არ იციან, თუ თითოეული მათგანი რას მიიღებს, მაგრამ ვინაიდან მათ სურთ, რომ თითოეულ მათგანს ეკუთვნოდეს ის, რაც მან მიიღო, ამის გამო ისინი მას მაშინვე მესაკუთრედ აქცევენ.

47. ამის საფუძველზე ყველაზე უფრო სწორი ჩანს ის, რომ, თუ ვინმე მესაკუთრის მიერ მიტოვებულად მიჩნეულ ნივთს დაუუფლება, იგი მაშინვე მისი მესაკუთრე ზდება. ხოლო მიტოვებულ ნივთად ითვლება ის ნივთი, რომელიც მესაკუთრემ იმ განზრახვით მიატოვა, რომ აღარ სურს, რომ (ეს) ნივთი მას ეკუთვნოდეს და ამიტომ იგი მაშინვე მესაკუთრედ ყოფნას წყვეტს.

48. სხვაგვარად არის საქმე, როდესაც იმ ნივთებზე ვსაუბრობთ, რომლებსაც ქარიშხლის დროს გემის შემსუბუქების მიზნით ზღვაში

ყრიან, ვინაიდან ეს ნივთები მათი პატრონის [საკუთრებად] რჩება, რადგანაც ცხადია, რომ ისინი იმ განზრახვით კი არ გადაყარეს, რომ პატრონს მათი ქონება არ სურს, არამედ უფრო იმიტომ, რომ გემით ზღვის საფრთხეს გაქცეოდნენ. სწორედ ამის გამო, თუ პირი მითვისების განზრახვით ზღვის ნაპირზე გამორიყულ ან აგრეთვე, თავად ზღვაში ნაპოვნ ნივთებს წაიღებს, იგი ქურდობას ჩაიდენს. მათგან, ალბათ, დიდად არ განსხვავდება ის ნივთები, რომლებიც მათი მესაკუთრის შეუმჩნეველად მიმავალი ოთხთვალიდან ჩამოცვივდა.

ტიტული II. უსხეულო ნივთების შესახებ

გარდა ამისა, ზოგი ნივთი სხეულებრივია, ზოგიც – უსხეულო.

1 სხეულებრივ ნივთებს წარმოადგენენ ის ნივთები, რომლებსაც თავიანთი ბუნებრივი თვისებების გამო შეიძლება შევეხოთ, მაგალითად, მიწა (მიწის ნაკვეთი), ადამიანი, ტანსაცმელი, ოქრო, ვერცხლი და, ამას გარდა, სხვა უამრავი ნივთი.

2. ზოლო უსხეულო ნივთებს წარმოადგენენ ის ნივთები, რომელთა შეხება არ შეგვიძლია. ასეთ ნივთებს მიეკუთვნება ის ნივთები, რომლებიც უფლებას წარმოადგენენ, მაგალითად, მემკვიდრეობა, უზუფრუქტი, ვალდებულება, რა სახითაც არ უნდა იყოს იგი დადებული. და არა აქვს მნიშვნელობა, რომ სამკვიდრო სხეულებრივი ნივთებისაგან შედგება, რადგან ნაყოფიც, რომელსაც ჩვენ მიწიდან ვიღებთ, სხეულებრივი ნივთია და აგრეთვე ის, რაც ჩვენ რომელიმე ვალდებულებით გვეკუთვნის, უმრავლეს შემთხვევაში, ასევე სხეულებრივ ნივთს წარმოადგენს, მაგალითად, მიწა (მიწის ნაკვეთი), ადამიანი (მონა), ფული. მაგრამ თავად მემკვიდრეობის უფლება, თავად სარგებლობისა და ნაყოფის აღების უფლება და თავად ვალდებულების უფლება უსხეულოა.

3. იმავე [უსხეულო] ნივთების რიცხვს მიეკუთვნებიან ქალაქისა და სოფლის მიწის ნაკვეთების (ადგილ-მამულების) უფლებანი, რომლებსაც სერვიტუტებსაც უწოდებენ.

ტიტული III. სერვიტუტების შესახებ

სოფლის მიწის ნაკვეთების (ადგილ-მამულების) უფლებებია (სერვიტუტებია): გავლის უფლება, პირუტყვის გადენის უფლება, გზის

უფლება და წყლის გაყვანის უფლება. გავლის უფლება არის [სხვის მიწაზე] ადამიანის გავლისა და სეირნობის, მაგრამ არა პირუტყვის გადენისა და ოთხთვალთ გავლის უფლება⁴⁰. პირუტყვის გადენის უფლება არის [სხვის მიწაზე] პირუტყვის გადენისა და ოთხთვალთ გავლის უფლება. ამრიგად, ვისაც გავლის უფლება აქვს, მას პირუტყვის გადენის ან ოთხთვალთ გავლის უფლება არ გააჩნია, მაგრამ ვისაც პირუტყვის გადენის ან ოთხთვალთ გავლის უფლება აქვს, მას გავლის უფლებაც გააჩნია და მისი გამოყენება (ამ უფლებით სარგებლობა) პირუტყვის [გადენის] გარეშეც შეუძლია. გზის უფლება არის [სხვის მიწაზე] გავლის, პირუტყვის გადენის ან ოთხთვალთ გავლისა და სეირნობის უფლება, ვინაიდან გზის უფლება მოიცავს როგორც გავლის უფლებას, ასევე პირუტყვის გადენის ან ოთხთვალთ გავლის უფლებას. წყლის გაყვანის სერვიტუტი არის სხვის მიწაზე წყლის გაყვანის უფლება.

1. ქალაქის მიწის ნაკვეთების (ადგილ-მამულების) სერვიტუტებს მიეკუთვნებიან სერვიტუტები, რომლებიც შენობებთან არის დაკავშირებული, და ქალაქის ადგილ-მამულების სერვიტუტებად იწოდებიან იმის გამო, რომ ქალაქის ყოველი შენობა ადგილ-მამულად იწოდება, თუნდაც იგი ქალაქგარეთ იყოს აშენებული. გარდა ამისა, ქალაქის ადგილ-მამულების სერვიტუტები მდგომარეობს იმაში, რომ მეზობელმა მეზობლის სიძნელეები მოითმინოს; თავის კედელში მეზობელს კოჭის ჩადგმის უფლება მისცეს; დაუშვას ან არ დაუშვას თავის სახლზე წვიმის წყლის ღარისა და თავის ეზოში წყლის სადინარის გაყვანა. არ ააშენოს თავისი სახლი ისე მაღალი, რომ მეზობელს სახლი დაუჩრდილოს.

2. სოფლის ადგილ-მამულების სერვიტუტებს ზოგი სწორად მიეკუთვნება წყლით სარგებლობის უფლებას, პირუტყვის წყლის სასმელად გადენის უფლებას, პირუტყვის ძოვის უფლებას, კირის მოხარშვის უფლებას და ქვიშის თხრის უფლებას.

3. ხოლო ამ სერვიტუტებს საადგილმამულო სერვიტუტებს იმიტომ უწოდებენ, რომ მათი დადგენა ადგილ-მამულების გარეშე შეუძლებელია. მართლაც, არავის შეუძლია ქალაქის ან სოფლის სერვიტუტი შეიძინოს, თუ მას ადგილ-მამული არა აქვს, და ვისაც ადგილ-მამული არა აქვს, მას [ამ მხრივ] არც რაიმე მოვალეობა გააჩნია.

4. თუ ვინმეს მეზობელთან რამე უფლების დადგენა სურს, მან ეს

ხელშეკრულებით ან სტიპულაციით უნდა განახორციელოს. პირმა თავის მემკვიდრეს შეიძლება ანდერძითაც დაავალოს, რომ მან სახლი [ზომაზე] უფრო მაღალი არ ააშენოს, რათა მეზობლის [ბინა] არ დააბნელოს, ან მემკვიდრემ დაუშვას, რომ თავისი სახლის კედელში მეზობელმა კოჭი ჩასვას, ან წყლის სადინარი გაიყვანოს; ან დაუშვას, რომ მის მიწაზე მეზობელმა გაიაროს, პირუტყვი გადენოს, ან წყალსადენი გაიყვანოს.

ტიტული IV. უზუფრუქტის შესახებ

უზუფრუქტი არის სხვისი ნივთებით სარგებლობისა და [მათგან] შემოსავლის (ნაყოფის) მიღების უფლება ამ ნივთების არსის (substantia) შეუცვლელად. სინამდვილეში იგი არის ნივთზე უფლება, რომლის (ამ ნივთის) მოსპობის შემთხვევაში უნდა მოისპოს თავად უფლებაც.

1. უზუფრუქტი საკუთრებისგან გამოყოფით წარმოიქმნება, რაც მრავალი გზით ხდება. ასე მაგალითად, თუ პირი ვინმეს უზუფრუქტს უანდერძებს, ამ შემთხვევაში მემკვიდრეს ლიტონი საკუთრების უფლება ექნება, ლეგატარს კი – სარგებლობის უფლება. და პირიქით, თუ პირი ვინმეს მიწის ნაკვეთს უზუფრუქტის გარეშე უანდერძებს, ლეგატარს ლიტონი საკუთრების უფლება ექნება და მემკვიდრეს კი – სარგებლობის უფლება. მემკვიდრეებელს ასევე შეუძლია ერთს უზუფრუქტი უანდერძოს, მეორეს კი – მიწის ნაკვეთი უზუფრუქტის გარეშე. მაგრამ თუ ვინმეს სხვისთვის ანდერძის გარეშე უზუფრუქტის დაწესება სურს, მან ეს ხელშეკრულებით და სტიპულაციით უნდა განახორციელოს. საკუთრების უფლება მისგან უზუფრუქტის მუდმივად ჩამოშორებით რომ საერთოდ უსარგებლო არ გახდეს, დადგინდა, რომ გარკვეულ შემთხვევებში უზუფრუქტი წყდება და ისევ საკუთრებაში გადადის.

2. ხოლო უზუფრუქტს აწესებენ არა მარტო მიწის ნაკვეთებზე და შენობებზე, არამედ, აგრეთვე მონებზე, საპალნე პირუტყვზე და სხვა ნივთებზე, გარდა იმ ნივთებისა, რომლებიც თავად ხმარებისას იხარჯება (ნადგურდება). ვინაიდან როგორც ბუნებითი, ასევე ცივილური სამართლით ამ ნივთებზე უზუფრუქტი არ დაიშვება. მათ მიეკუთვნება ღვინო, ზეთი, ხორბალი, ტანსაცმელი. ამ ნივთებთან ყველაზე უფრო ახლოს დგას ფული, რადგან იგი თავად ხმარებისას, მუდმივად ბრუნვაში ყოფნის შედეგად, რამდენადმე ნადგურდება (ცვდება). მაგრამ საქმის სასარ-

გებლოდ სენატმა დაადგინა, რომ უზუფრუქტის დაწესება ამ ნივთებზეც შეიძლება, ოღონდ ისე, რომ ამასთან დაკავშირებით მემკვიდრემ გარანტია (უზრუნველყოფა) მიიღოს. ამრიგად, თუ ვინმეს ანდერძით ფულადი უზუფრუქტი დაეკისრება, მაშინ იგი ლეგატარს ისე უნდა მიეცეს, რომ უზუფრუქტი მას ეკუთვნოდეს, და ლეგატარმა მემკვიდრეს გარანტია (უზრუნველყოფა) უნდა მისცეს, რომ თუ იგი (ლეგატარი) გარდაიცვლება ან მას სამოქალაქო უფლებებს შეუზღუდავენ, ამ შემთხვევაში მემკვიდრეს იმავე რაოდენობის ფულს დაუბრუნებს. სხვა ნივთებიც ლეგატარს ასეთივე წესით გადაეცემა, ე.ი. ისე, რომ ისინი მისი კუთვნილება ხდება, ხოლო მან კი ამ ნივთების შეფასების შემდეგ, იმის გარანტია (უზრუნველყოფა) უნდა წარმოადგინოს, რომ გარდაცვალების ან სამოქალაქო უფლებების შეზღუდვის შემთხვევაში მემკვიდრეს იმავე რაოდენობის ფული დაუბრუნდება, რა რაოდენობითაც ეს ნივთები იქნა შეფასებული. ასე რომ, სენატს ამ ნივთებზე უზუფრუქტი კი არ დაუწესებია /და არც შეეძლო მისი დაწესება/, არამედ უზრუნველყოფის მეშვეობით – კვაზი უზუფრუქტი.

3. ხოლო უზუფრუქტი წყდება უზუფრუქტუარის გარდაცვალებისა და სამოქალაქო უფლებების შეცვლის ორი სახეობის – უდიდესის და საშუალოს – შემთხვევაში და აგრეთვე, გარკვეული სახით და გარკვეული დროის განმავლობაში არსარგებლობის შედეგად. უზუფრუქტი დასრულდება აგრეთვე იმ შემთხვევაში, თუ მას უზუფრუქტუარი მესაკუთრეს გადასცემს, /რადგან უზუფრუქტის უცხო პირისთვის გადაცემას რაიმე სამართლებრივი შედეგი არ ექნება/, ან პირიქით, იმ შემთხვევაში, თუ ფრუქტუარი [ამ] ნივთზე საკუთრების უფლებას შეიძენს, რასაც კონსოლიდაცია ეწოდება. გარდა ამისა, დადგენილია, რომ უზუფრუქტი წყდება იმ შემთხვევაში, თუ შენობა ხანძრის შედეგად დაიწვა ან იგი მიწისძვრამ დაანგრია, ან საკუთარი დეფექტის გამო დაინგრა, და ისიც ცნობილია, რომ უზუფრუქტი შენობის ეზოზეც არ უნდა დაწესდეს.

4. ხოლო, როდესაც უზუფრუქტი მთავრდება, იგი, რასაკვირველია, ისევ საკუთრებას უბრუნდება (უერთდება), და ამ დროიდან პირს, რომელსაც ნივთზე ლიტონი საკუთრების უფლება ჰქონდა, მასზე სრული საკუთრება უჩნდება.

ტიტული V. სარგებლობის უფლებისა და საცხოვრებელი ნაგებობით სარგებლობის უფლების შესახებ

[ნივთით] მხოლოდ სარგებლობის უფლება, ჩვეულებრივ, ზუსტად იმავე წესით წესდება, რა წესითაც უზუფრუქტი და იმავე წესით წყდება, რა წესითაც უზუფრუქტი უქმდება.

1. მაგრამ, რასაკვირველია, სარგებლობის უფლება [მოცულობით] უფრო მცირეა, ვიდრე უზუფრუქტი. ვინაიდან ის პირი, რომელსაც მიწის ნაკვეთით მხოლოდ სარგებლობის უფლება აქვს, მხოლოდ ისეთი ნივთების ყოველდღიური საჭიროებისათვის მოხმარების უფლების მატარებლად ითვლება, როგორიცაა მაგალითად, ბოსტნეული, ხილი⁴¹, ყვავილი, თივა, ჩალა, შეშა. ამ მიწაზე მას მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია დარჩეს, თუ იგი მიწის მესაკუთრეს არ შეაწუხებს, ან იმ პირებს ხელს არ შეუშლის, რომლებიც სასოფლო-სამეურნეო (საველე) საქმეებს ასრულებენ. მას არ შეუძლია ვინმეს სხვას მიჰყიდოს, მიაჭირავოს ან უსასყიდლოდ გადასცეს ის უფლება, რომელიც მას გააჩნია მაშინ, როდესაც იმ პირს, რომელსაც უზუფრუქტი აქვს, ყველაფერი ამის გაკეთება შეუძლია.

2. გარდა ამისა, იმ პირს, რომელსაც საცხოვრებელი ნაგებობით სარგებლობის უფლება აქვს, მხოლოდ იმ შემთხვევაში მიიჩნევენ ამ უფლების მატარებლად, თუ იგი მასში თავად ცხოვრობს, და მას ამ უფლების სხვაზე გადაცემა არ შეუძლია. როგორც ჩანს, მხოლოდ ის დაუშვებს, რომ მისთვის სტუმრების მიღება მაინც ყოფილიყო ნებადართული, და რომ მას თავის ცოლთან, თავის ბავშვებთან, თავის ლიბერტებთან და ასევე იმ სხვა თავისუფალ პირებთან ერთად ცხოვრების უფლება ჰქონოდა, რომლებსაც იგი ისევე იყენებს, როგორც მონებს. და ამის მსგავსად, ისიც დაუშვებს, რომ თუ საცხოვრებელი ნაგებობით სარგებლობის უფლება ქალს ეკუთვნის, მასაც ჰქონდეს ქმართან ერთად ცხოვრების უფლება.

3. გარდა ამისა, პირს, რომელსაც მონით სარგებლობის უფლება აქვს, მხოლოდ თავად შეუძლია ისარგებლოს მისი შრომითა და სამსახურით. მაგრამ თავისი უფლების რამე საშუალებით სხვისთვის გადაცემის უფლება მას არა აქვს. რასაკვირველია, იგივე წესი მოქმედებს საპაღნე პირუტყვთან დაკავშირებითაც.

4. ხოლო თუ პირუტყვით ან ცხვრით სარგებლობის ანდერძდანაკისრი (ლეგატი) არსებობს, „უზუარი“ ვერც რძით, ვერც ბატკნითა და ვერც ბეწვით ვერ ისარგებლებს, ვინაიდან ყველაფერი ეს ნაყოფს მიეკუთვნება. რასაკვირველია, მას შეუძლია საქონელი (პირუტყვი) თავისი მიწის გასანოყიერებლად გამოიყენოს.

5. ხოლო თუ ვინმეს საცხოვრებელი ნაგებობით სარგებლობის უფლება ანდერძდანაკისრით ან რამე სხვა გზით არის დაწესებული, იგი (ეს უფლება) არც სარგებლობის უფლებად ითვლება და არც უზუფრუქტად, არამედ თითქოს რაღაც განსაკუთრებულ უფლებად. საცხოვრებელი ნაგებობით სარგებლობის უფლების მქონე პირებს, საქმის სასარგებლოდ, მარცელუსის მოსაზრების შესაბამისად და ჩვენი გადაწყვეტილების გამოცხადებით, ჩვენ არა მარტო მათში ცხოვრების, არამედ მათი სხვებზე გაქირავების უფლებაც მიეცემა.

6. ის, რაც სერვიტუტების, უზუფრუქტის, სარგებლობის უფლებისა და საცხოვრებელი ნაგებობით სარგებლობის შესახებ ითქვა, საკმარისი უნდა იყოს. ხოლო მემკვიდრეობისა და ვალდებულებების შესახებ კი თავის ადგილას გვექნება საუბარი. ჩვენ ზოგადად გადმოვცით, თუ როგორ ხდება ხალხთა სამართლით ნივთების შეძენა. ახლა ენახოთ, თუ როგორ იძენენ ნივთებს კანონითა და ცივილური სამართლით.

ტიტული VI. მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლების შექმნისა და ხანდაზმული მფლობელობის შესახებ

ცივილური სამართლით დადგენილი იყო, რომ თუ პირი მეორე პირისგან, რომელიც მესაკუთრე არ იყო, მაგრამ მას იგი მესაკუთრედ თვლიდა, ნივთს იყიდდა ან ჩუქების თუ სხვა რომელიმე კანონიერ საფუძველზე შეიძენდა, იგი მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლებას ამ ნივთზე, თუ იგი მოძრავი იყო, ყველგან ერთ წელიწადში შეიძენდა, ხოლო თუ უძრავი, მაშინ ორ წელიწადში და [ისიც] მხოლოდ იტალიის მიწაზე⁴², რათა საკუთრების უფლება ნივთზე გაურკვეველი არ დარჩენილიყო. ასე იმიტომ იყო დადგენილი, რომ ძველი იურისტების აზრით, მესაკუთრისათვის თავისი ნივთის მოსაძებნად ზემოთ აღნიშნული დრო საკმარისი იყო. ჩვენ კი უკეთესი აზრი მოგვივიდა იმისათვის, რომ მესაკუთრეებს თავიანთი ნივთები მოტყუებით ასე სწრაფად არ წაჰკლიჯონ, და რომ ეს წყალობა ერთი გარკვეული მხარით (ადგილით)

არ შემოიფარგლოს. ამიტომ ჩვენ ამის შესახებ კონსტიტუცია გამოეცით, რომლითაც დადგინდა, რომ მფლობელობის ხანდაზმულობით მოძრავ ნივთებზე საკუთრების უფლებას იძენენ სამ წელიწადში, ხოლო უძრავ ნივთებზე კი – უფრო ხანგრძლივი დროის მფლობელობით, სახელდობრ, ადგილზე მყოფნი – ათ წელიწადში, ადგილზე არმყოფნი კი – ოც წელიწადში, და ასეთი წესით იძენენ ნივთებზე საკუთრების უფლებას, თუ ამას მფლობელობის კანონიერი საფუძველი უძღვის წინ, არა მარტო იტალიაში, არამედ ყველა მხარეში, რომელიც ჩვენს ხელისუფლებას ექვემდებარება.

1. მაგრამ ზოგჯერ, თუნდაც პირი ნივთს მთელი კეთილსინდისიერებით ფლობდეს, მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლებას ამ ნივთზე, რა დროც უნდა გავიდეს, იგი მაინც ვერ მოიპოვებს, მაგალითად, თუ პირი თავისუფალ ადამიანს, საღმრთო ან რელიგიურ ნივთს ან გაქცეულ მონას ფლობს.

2. ნაქურდალ და ძალადობით მიტაცებულ ნივთებზე მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლებას ვერ შეიძენენ, თუნდაც მათ ზემოთ აღნიშნული ხანგრძლივი დროის განმავლობაში კეთილსინდისიერად ფლობდნენ. რადგან ნაქურდალ ნივთებზე მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლების მოპოვებას თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონები და ატინიუსის კანონი გამორიცხავს, ძალადობით მიტაცებულ ნივთებზე კი – იულიუსისა და პლავციუსის კანონი.

3. ხოლო ნაქურდალ და ძალადობით მიტაცებულ ნივთებზე მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლების შეძენა კანონით რომ არის აკრძალული, იმას კი არ ემსახურება, რომ თავად ქურდმა და ძალადობით ნივთის მიმტაცებელმა ამ ნივთზე მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლების შეძენა ვერ შეძლოს, რადგან მათ მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლების შეძენა [სულ] სხვა საფუძველზე არ შეუძლიათ (ეკრძალებათ), სახელდობრ, იმიტომ, რომ ისინი ნივთს ბოროტი განზრახვით (არაკეთილსინდისიერად) ფლობენ, არამედ იმისათვის, რომ მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების შეძენის უფლება სხვას არავის ჰქონდეს, თუნდაც მას ნივთი კეთილსინდისიერად ჰქონდეს ნაყიდი ან სხვა [კანონიერ] საფუძველზე შეძენილი. ამიტომაც არცთუ ადვილი ზდება ის, რომ კეთილსინდისიერმა მფლობელმა მფლობელობის ხანდაზმულობით მოძრავ ნივთებზე საკუთრების უფლება მოიპოვოს. რადგან იმ პირმა, რომელმაც

სხვისი ნივთი გაყიდა ან რომელიმე სხვა საფუძველზე სხვას გადასცა, ამ ნივთის ქურდობა ჩაიდინა.

4. მაგრამ ზოგჯერ საქმის ვითარება სხვაგვარია. სახელდობრ, თუ მემკვიდრე ნივთს, რომელიც გარდაცვლილს ათხოვეს, მიაქირავეს ან მას შესანახად მიაბარეს, სამკვიდროს ნაწილად ჩათვლის და კეთილსინდისიერ „აქციპიენტს“ მიჰყიდის ან აჩუქებს და ან მზითვის სახით გადასცემს, ამ შემთხვევაში, უეჭველია, რომ ნებისმიერ პირს, რომელმაც ეს ნივთი მიიღო, მფლობელობის ხანდაზმულობით მასზე საკუთრების უფლების მოპოვება შეუძლია, რადგან ამ ნივთს ქურდობის დიდი არ აზის, ვინაიდან მემკვიდრე, რომელიც მას, როგორც საკუთარს, კეთილსინდისიერად ასხვისებს, ქურდობას არ ჩადის.

5. მსგავსად ამისა, თუ პირი, რომელსაც მხევლის უზუფრუქტი ეკუთვნის, მხევლის ბავშვს თავის ნივთად მიიჩნევს და მას გაყიდის ან გააჩუქებს, იგი ქურდობას არ ჩაიდენს, რადგან ქურდობას ნივთის მოპარვის განზრახვის გარეშე არ ჩადიან.

6. ზოგჯერ შეიძლება სხვაგვარადაც მოხდეს, სახელდობრ, პირმა ის ნივთი, რომელსაც ქურდობის დიდი არ აზის, ვინმე სხვას გადასცეს და მფლობელს შესაძლებლობა მისცეს, რომ ამ ნივთზე მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლება შეიძინოს.

7. ხოლო იმ ნივთებზე საკუთრების უფლების მოპოვება, რომლებიც მიწის კუთვნილებას წარმოადგენენ, უფრო ადვილად ხდება, მაგალითად, როდესაც პირი მიწის მესაკუთრის ადგილზე არყოფნის, დაუდევრობის ან უმემკვიდროდ გარდაცვალების გამო უპატრონოდ დარჩენილ მიწის ნაკვეთს ძალადობის გარეშე დაეუფლება. [ამ შემთხვევაში] თუმცა, თავად ის პირი მიწას არაკეთილსინდისიერად ფლობს, ვინაიდან მას ესმის, რომ სხვის მიწას დაეუფლა, მიუხედავად ამისა, თუ იგი მიწას კეთილსინდისიერ „აქციპიენტს“ გადასცემს, ამ უკანასკნელს მფლობელობის ხანდაზმულობით ამ ნივთზე საკუთრების უფლების შეძენა მაინც შეუძლია, ვინაიდან მას ნაქურდალი ან ძალადობით მიტაცებული ნივთი არ მიუღია. რადგანაც უარყოფილ იქნა ზოგიერთი ძველი იურისტის მოსაზრება, რომლის თანახმადაც, ქურდობა მიწის ნაკვეთთან და ადგილ-მაშულთან დაკავშირებითაც ხდება, ხოლო იმ პირთა ინტერესი, რომლებიც მიწასთან ორგანულად დაკავშირებულ ნივთებს ფლობენ, იმპერატორის კონსტიტუციებით არის გათვალისწინებული, რათა ვინმესთვის ხანგრძლივი და უდავო მფლობელობის ჩამორთმევა არ გახდეს საჭირო.

8. ზოგჯერ მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლების შეძენა ნაქურდალ ან ძალადობით მიტაცებულ ნივთზეც კი არის შესაძლებელი. მაგალითად, თუ ნივთი ისევ მესაკუთრის ხელისუფლების ქვეშ მოექცევა, მაშინ ნივთისგან ნაკლის ჩამოშორების შედეგად, მფლობელობის ხანდაზმულობით მასზე (ამ ნივთზე) საკუთრების უფლების შეძენა ხდება.

9. ჩვენი ხაზინის (ფისკის) კუთვნილი ნივთების მფლობელობის ხანდაზმულობით შეძენა არ შეიძლება. მაგრამ პაპინიანე წერს, რომ იმ შემთხვევაში, თუ უპატრონო ქონება ხაზინის საკუთრებად ჯერ კიდევ არ არის გამოცხადებული, კეთილსინდისიერ მყიდველს შეუძლია ამ ქონებიდან მისთვის გადაცემულ ნივთზე მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლება მოიპოვოს. და ღვთაებრივმა პიუსმა, ღვთაებრივებმა, სევერუსმა და ანტონინუსმა, ასეთივე ბრძანება გასცეს.

10. დასასრულ, უნდა ვიცოდეთ, რომ კეთილსინდისიერმა მყიდველმა ან სხვა კანონიერ საფუძველზე ნივთის მფლობელმა მფლობელობის ხანდაზმულობით ნივთზე საკუთრების უფლება რომ შეიძინოს, ნივთი ისეთი უნდა იყოს, რომ რაიმე ნაკლი არ გააჩნდეს.

11. ხოლო ყალბი საფუძვლის შედეგად წარმოქმნილი შეცდომა მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრებას არ წარმოშობს. მაგალითად, თუ პირი თვლის, რომ იგი ნივთს ნასყიდობის საფუძველზე ფლობს, თუმცა იგი მას არ უყიდია, ან იგი ნივთს თითქოს ნაჩუქრობის საფუძველზე ფლობს, თუმცა იგი მისთვის არ უჩუქებიათ.

12. ხანგრძლივი მფლობელობა, რომელმაც გარდაცვლილისთვის სარგებლის მოტანა უკვე დაიწყო, გრძელდება როგორც [უახლოესი] მემკვიდრისთვის, ასევე „სამკვიდროს მფლობელისათვის“ (პრეტორის მემკვიდრისათვის)⁴⁶, თუნდაც თავად მან იცოდეს, რომ მიწის ნაკვეთი სხვისია⁴⁴. ხოლო თუ გარდაცვლილს თავიდანვე მფლობელობის კანონიერი საფუძველი არ ჰქონდა, მაშინ [უახლოესი] მემკვიდრეს და „სამკვიდროს მფლობელს“ მფლობელობა სარგებელს ვერ მოუტანს, თუნდაც მათ არ იცოდნენ, რომ ადგილ-მამული სხვისია. ჩვენმა კონსტიტუციამ დაადგინა, რომ როგორც მფლობელობის დრო გრძელდება, ასევე შესრულდეს (გაგრძელდეს დრო) მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლების შეძენის შემთხვევებშიც.

13. ღვთაებრივებმა, სევერუსმა და ანტონინუსმა, დაადგინეს, რომ [მფლობელობის] ვადები (დრო) გამყიდველსა და მყიდველს შორისაც უნდა შეთანხმდეს.

14. ღვთაებრივი მარკუსის ედიქტი ითვალისწინებს, რომ იმ პირს, რომელმაც ხაზინისგან სხვისი ნივთი იყიდა, შეუძლია ნივთის შესაკუთრე შესაგებლით აიცილოს, თუ ნივთის გაყიდვის შემდეგ ხუთი წელია გასული. ხოლო ნეტარი ხსოვნის (ნეტარხსენებული) [იმპერატორ] ზენონის კონსტიტუციამ ისე კარგად დაიცვა ის პირები, რომლებიც გაყიდვის, ჩუქების ან რომელიმე სხვა ტიტულით ფისკისგან (ხაზინისგან) რამეს იძენენ, რომ თავად ისინი მაშინვე უზრუნველყოფილნი არიან და პროცესში მოგებულნი გამოდიან, მიუხედავად იმისა, მოსარჩელები არიან ისინი თუ მოპასუხენი. ხოლო უწმინდესი [სახელმწიფო] ხაზინის წინააღმდეგ ოთხწლიანი ვადის გასვლამდე სარჩელის აღძვრა შეუძლიათ იმ პირებს, რომლებსაც მიაჩნიათ, რომ მათ გასხვისებულ ნივთებზე საკუთრების უფლებასთან და პიპოთეკასთან დაკავშირებით გარკვეული სარჩელები ეკუთვნით. ხოლო, ჩვენმა ღვთაებრივმა კონსტიტუციამ, რომელიც ახლახანს გამოვაქვეყნეთ, იმ პირთა შესახებაც, რომლებიც ჩვენი და ჩვენი პატივცემული მეუღლის სახლიდან რამეს იძენენ, იგივე დაადგინა, რასაც ზემოხსენებული ზენონის კონსტიტუცია გადმოგვცემს ფისკალურ გასხვისებასთან დაკავშირებით.

ტიტული VII. ნაჩუქრობის შესახებ

არსებობს შეძენის კიდევ სხვა სახე — ნაჩუქრობა. ხოლო ნაჩუქრობა ორი სახისაა: სიკვდილის შემთხვევაში და „არასიკვდილის შემთხვევაში“.

1. სიკვდილის შემთხვევაში ნაჩუქრობა არის ის ნაჩუქრობა, რომელიც სიკვდილის მოლოდინში (ვარაუდით) ხორციელდება, როდესაც პირი ისე (იმ პირობით) ჩუქნის, რომ თუ იგი მოკვდება, [საჩუქარი] იმ პირს უნდა დარჩეს, ვინც იგი მიიღო. მაგრამ იგი მჩუქებელს უნდა დაუბრუნდეს, თუ იგი (მჩუქებელი) გადარჩება (არ მოკვდება), ან ჩუქებას ინანებს და ან თუ საჩუქრის მიმღები მასზე ადრე მოკვდება. სიკვდილის შემთხვევაში ნაჩუქრობის ყველა ეს სახე ყოველმხრივ ლეგატების (ანდერძდანაკისრების) მიბაძვით იქნა დაწესებული. ვინაიდან სამართალმცოდნეებს შორის დავა წარმოიშვა იმის თაობაზე, თუ რომელი [სახის სამართალურთიერთობისათვის] გაეთანაბრებინათ ეს შემთხვევა — ნაჩუქრობისა თუ ლეგატებისათვის, და რადგანაც მას (ე.ი. სიკვდილის შემთხვევაში ნაჩუქრობას) ორივე სამართალურთიერთობის ნიშნები გააჩნდა და ზოგი [იურისტი] მას სამართალურთიერთობის ერთ სახეს

აკუთვნებდა, სხვები კი – მეორეს, ამიტომ ჩვენ დავადგინეთ, რომ იგი თითქმის ყოველმხრივ ლეგატებს გაუთანაბრდეს და ზუსტად ისე განხორციელდეს, როგორც ეს ჩვენს კონსტიტუციაშია დაწესებული. მოკლედ, სიკვდილის შემთხვევაში ნაჩუქრობა ხდება მაშინ, როდესაც პირს ურჩევნია, რომ [რაც ნივთი] უფრო მას ჰქონდეს, ვიდრე იმ პირს, ვისაც იგი ჩუქნის; ან ურჩევნია, რომ [ნივთი] უფრო იმ პირს ჰქონდეს, ვისაც ჩუქნის, ვიდრე თავის მეგობარს. პომეროსთანაც ასე ჩუქნის ტელემაქი პირველს:

„არ ვიცი საქმე ჯერ, პირეოს, რით დასრულდება,
თუ მოახერხეს თავგასულმა სასიძოვებმა
ფარულად მომკლან და გაიყონ მამის ქონება,
გიჯობს შენ დაგრჩეს საჩუქრები, ვიდრე სხვამ ირგოს,
თუ მათ მე თვითონ დავხოცავ და ჯავრს ამოვიყრი,
მაშინ სახლიდან თვით მომიტან იმ ჩემს განძეულს“.

2. მაგრამ არსებობენ სხვა სახის ნაჩუქრობანი, რომლებიც სიკვდილზე ყოველგვარი ფიქრის გარეშე ხორციელდება და რომელსაც ცოცხლებს შორის [ნაჩუქრობას] ვუწოდებთ. ამ სახის ნაჩუქრობა ლეგატებს საერთოდ არ უთანაბრდება. და თუ იგი განხორციელდა, მისი უბრალოდ გაუქმება არ შეიძლება. ხოლო, განხორციელებულად იგი ითვლება მაშინ, როდესაც მჩუქებელი თავის ნებას წერილობით ან არაწერილობით (ე.ი. ზეპირად) გამოაცხადებს. და ნასყიდობის მაგალითზე ჩვენმა კონსტიტუციამ დააწესა, რომ [ნივთის] გადაცემის აუცილებლობას ნაჩუქრობა შეიცავს ისე, რომ თუნდაც გადაცემა არ განხორციალდეს, ნაჩუქრობას მაინც სრული იურიდიული ძალა ექნება, და მჩუქებელს [ნივთის] გადაცემა ევალება. თუ წინათ პრინციფსთა (იმპერატორთა) დადგენილებები მოითხოვდა, რომ ნაჩუქრობები, თუკი მათი ღირებულება ორას სოლიდს აღემატებოდა, საჯარო აქტებში შეეტანათ, ჩვენმა კონსტიტუციამ დაადგინა, რომ ხუთას სოლიდამდე გაზრდილიყო იმ თანხის ოდენობა, რა ოდენობის თანხის ნაჩუქრობაც საჯარო აქტებში შეტანას არ მოითხოვს; და ამავე დროს ნაჩუქრობის ზოგიერთი ისეთი სახეობა გამოვლინდა, რომლებიც საჯარო აქტებში შეტანას საერთოდ ყველაზე ნაკლებად საჭიროებენ და, პირიქით, მათ სრული ძალა თავისთავად გააჩნიათ. გარდა ამისა, ჩვენ კიდევ მრავალი სხვაც შემოვიღეთ ნაჩუქრობებთან დაკავშირებული საკითხების უფრო წარმატებით გადასაწყვეტად,

და ყველაფერი ეს ჩვენს იმ კონსტიტუციებშია თავმოყრილი, რომლებიც ამ საკითხებთან დაკავშირებით გამოვეცით. მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ თუ ის პირები, რომლებსაც წყალობა უბოძეს, უმადურნი აღმოჩნდებიან, მაშინ თუნდაც ნაჩუქრობას სრული იურიდიული ძალა ჰქონდეს, ჩვენი კონსტიტუციის მეშვეობით, ჩვენ მრუქებლებს უფლება მივანიჭეთ, რომ მათ, ზოგიერთ განსაზღვრულ შემთხვევაში, ნაჩუქრობა გააუქმონ (ნაჩუქარი ნივთი დაიბრუნონ), რათა იმ პირებმა, რომლებმაც თავიანთი ნივთები სხვებს უწყალობეს, ჩვენს კონსტიტუციაში ჩამოთვლილი შემთხვევების შესაბამისად, მათგან წყენა (უსამართლობა) და ზიანი არ განიცადონ.

3. არსებობს ცოცხლებს შორის ნაჩუქრობის სხვა სახეობაც, რომელიც ძველი იურისტებისათვის საერთოდ უცნობი იყო, მაგრამ შემდეგ იქნა დაწესებული მომდევნო ღვთაებრივი პრინციპების (იმპერატორების) მიერ. მას წინასაქორწინო ნაჩუქრობას უწოდებენ და იგი გამოუთქმელ პირობას შეიცავდა, რომლის თანახმად, ნაჩუქრობას მაშინ ექნებოდა იურიდიული ძალა, როდესაც მას უშუალოდ ქორწინება მოსდევდა, და მას წინასაქორწინოს იმიტომ უწოდებდნენ, რომ იგი ქორწინების წინ ხდებოდა და ამგვარი ნაჩუქრობა არასდროს ხორციელდებოდა ქორწილის შემდეგ. მაგრამ მას შემდეგ, რაც დაშვებულ იქნა, რომ მზითვეი, თუკი იგი არსებობდა, ქორწინების შემდეგაც გაეზარდათ, ღვთაებრივმა იუსტინუსმა, ჩვენმა მამამ, პირველმა თავისი კონსტიტუციით დაუშვა, რომ „წინასაქორწინო ნაჩუქრობა“ შემდგარი ქორწინების დროსაც გაეზარდათ. მაგრამ ამ ნაჩუქრობას შეუსაბამო სახელი მაინც რჩებოდა, რადგან კვლავ „წინასაქორწინო [ნაჩუქრობად]“ იწოდებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ქორწინების შემდეგ იგი [გარკვეულ] მატებას განიცდიდა. მაგრამ იმ სურვილით, რომ კანონებისთვის ყველაზე სრული გარკვეულობა მიგვეცა და იმ მისწრაფებით, რომ ყველაფრისათვის თავისი სახელი გვეწოდებინა, ჩვენ დავადგინეთ, რომ შესაძლებელია ამგვარი ნაჩუქრობის არა მარტო გაზრდა, არამედ ისიც, რომ მან არსებული (შემდგარი) ქორწინებიდან აიღოს სათავე. და, რომ მას უწოდონ არა „ქორწინების წინა“, არამედ „ქორწინების ვამო“ („საქორწინო“) ნაჩუქრობა. და რომ იგი მზითვეს გაუთანაბრდეს. და რომ ისევე, როგორც მზითვეს ქორწინების დროს არა მარტო ზრდიან, არამედ აძლევენ კიდევ, ზუსტად ასევე, ამგვარი ნაჩუქრობა, რომელიც ქორწინების გამო არის შემოღებული, შეიძლება არა მარტო წინ

უსწრებდეს ქორწინებას, არამედ გაიზარდოს და დაწესდეს კიდეც მას შემდეგ, რაც ქორწინება მოხდება.

4. ოდესღაც არსებობდა ცივილური შეძენის [კიდეც] სხვა სახეც შემატების უფლების მეშვეობით, რომელიც შემდეგში მდგომარეობს: თუ ვინმეს ტიციუსთან ერთად საერთო საკუთრებაში მონა ჰყავს და მხოლოდ იგი ამ მონას ვინდიქტით („კვერთხით“) ან ანდერძით გაათავისუფლებს, ამ შემთხვევაში მისი წილი იკარგებოდა და თანამესაკუთრეს შეემატებოდა, მაგრამ ვინაიდან ეს წესი ცუდ მაგალითს იძლეოდა გაათავისუფლების (გააზატების) თაობაზე მონების მოსატყუებლად, უფრო ჰუმანური ბატონებისათვის ზარალის მისაყენებლად, ხოლო უფრო სასტიკებს კი მოგებას აძლევდა, ამიტომაც ჩვენ საჭიროდ მივიჩნიეთ, რომ ეს თითქოს შურიტ სავსე მდგომარეობა ჩვენი კონსტიტუციით და სამართლიანი წესის საშუალებით გამოგვესწორებინა, და ჩვენ მივაგენით გზას, რომლის მეშვეობით მონის გამათავისუფლებელიც, მისი თანამესაკუთრეც და ის პირიც, რომელიც თავისუფლდება, ჩვენი წყალობით ისარგებლებენ: მონა — თავისუფლებით /რომლის სასარგებლოდ, როგორც ეს კარგად არის ცნობილი, ძველმა კანონმდებლებმაც მრავალი და საერთო წესების საწინააღმდეგო რამ დააწესეს/, მონის გამათავისუფლებელი — თავისი თავისუფლების სიმყარით, და მისი თანამესაკუთრე — კი ზარალისგან დაცულობით და საკუთრებაში თავისი წილის შესაბამისად მონის ღირებულების მიღებით, რაც ჩვენ მიერ იქნა განსაზღვრული.

ტიტული VIII. ვის შეუძლია გასხვისება და ვის — არა

ზოგჯერ ხდება, რომ იმ პირს, რომელიც მესაკუთრეა, გასხვისება არ შეუძლია და, პირიქით, პირს, რომელიც მესაკუთრე არ არის, ნივთის გასხვისების უფლება აქვს. მაგალითად, იულიუსის კანონით, ქმარს ცოლის თანხმობის გარეშე მზითვად [მიცემული] ადგილ-მამულის გასხვისება აკრძალული აქვს, მიუხედავად იმისა, რომ თავად ადგილ-მამული, როგორც მზითევი, მას აქვს გადაცემული. ჩვენ იულიუსის კანონი შევასწორეთ და უკეთეს მდგომარეობაში მოვიყვანეთ. ვინაიდან ეს კანონი სინამდვილეში მხოლოდ იმ მიწებთან დაკავშირებით მოქმედებდა, რომლებიც იტალიაში მდებარეობდნენ და ისეთ გასხვისებას კრძალავდა, რომლებიც ცოლის სურვილის საწინააღმდეგოდ ხდებოდა, ხოლო

ჰიპოთეკას კი – მათი (ცოლების) თანხმობის შემთხვევაშიც, ამიტომ ჩვენ ორივე [წესი] შევასწორეთ და დავადგინეთ, რომ აიკრძალოს აგრეთვე იმ ნივთების გასხვისება და მათი ვალდებულებით დატვირთვა, რომლებიც პროვინციების მიწებზე მდებარეობენ, და რომ ორივე შემთხვევაში ეს ცოლის თანხმობის დროსაც კი არ განხორციელდეს, რათა ქალური სისუსტე მათივე ქონების მოსპობის მიზეზი არ გახდეს.

1. ზოლო, მეორე მხრივ, კრედიტორს შეთანხმების თანახმად შეუძლია გირაო (დაგირავებული ნივთი) გაასხვისოს, თუმცა ეს ნივთი მისი არ არის, მაგრამ ეს, ალბათ, იმიტომ უნდა ხდებოდეს, რომ ამ შემთხვევაში გირაო მოვალის სურვილით გასხვისებულად ითვლება, რომელიც ხელშეკრულების დადებისთანავე დათანხმდა, რომ კრედიტორს გირაოს (დაგირავებული ნივთის) გაყიდვის უფლება ექნებოდა, თუ მას იგი ფულს (ვალს) არ გადაუხდიდა. მაგრამ კრედიტორებს თავიანთი უფლებების განხორციელებისას რაიმე დაბრკოლება რომ არ შეხვდეთ და მოვალეებმაც, ალბათ, თავიანთ ნივთებზე საკუთრება ტყუილუბრალოდ რომ არ დაკარგონ, ჩვენმა კონსტიტუციამ ამის შესახებ იზრუნა და გარკვეული წესიც შემოიღო, რომლის მეშვეობით შესაძლებელია, რომ გირაოს (დაგირავებული ნივთის) გაყიდვა განხორციელდეს. და რომლის ძალით ორივე მხარე – მევალეც და მოვალეც – საკმაოდ სრულად არის უზრუნველყოფილი.

2. ახლა ჩვენ უნდა შეგახსენოთ, რომ ორივე სქესის ობოლს (არასრულწლოვანს) მეურვის თანხმობის გარეშე რაიმე ნივთის გასხვისება არ შეუძლია. ამიტომ თუ ობოლი მეურვის თანხმობის გარეშე ვინმეს ფულს ასესხებს, ამ შემთხვევაში იგი ვალდებულებას არ იღებს, ვინაიდან ფული აქციპიენტის (მიმღების) საკუთრება არ ხდება და ამიტომ ამ ფულის ვინდიცირება შესაძლებელია, სადაც არ უნდა იყოს ის. მაგრამ თუ ფული, რომელიც [ობოლმა] სესხად გასცა, მისმა მიმღებმა კეთილსინდისიერად დახარჯა, მაშინ [ამ ფულის] კონდიცირება არის შესაძლებელი, ზოლო თუ ბოროტი განზრახვით არაკეთილსინდისიერად [მოიხმარა], ამ შემთხვევაში შეიძლება სარჩელი აღიძრას ამ ფულის წარმოდგენის (ამოღების) თაობაზე. მაგრამ, მეორე მხრივ, შესაძლებელია ორივე სქესის ობოლებისათვის მეურვის თანხმობის გარეშე ნებისმიერი ნივთის სწორად გადაცემა. ამიტომ, თუ მოვალე არასრულწლოვანს (ობოლს) [ვალს] უხდის, მაშინ მეურვის დასწრება და თანხმობა აუცილებელია, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მოვალე [ვალისგან]

არ თავისუფლდება. მაგრამ ეს ყველაზე უფრო ნათლად დადგენილია იმ კონსტიტუციაში, რომელიც ჩვენ გამოჩენილი პირის, ჩვენი წმინდა სასახლის კვესტორის, ტრიბონიანეს რჩევით კესარიის ადვოკატებისათვის გამოვაქვეყნეთ, რომელშიც განსაზღვრულ იქნა, რომ მეურვეებსა და მზრუნველებს ობლების მოვალეთათვის ვალის გადახდის უფლების მიცემა იმ შემთხვევაში შეუძლიათ, თუ მათ ჯერ ამის ნებართვას ობლისათვის ყოველგვარი ზარალის (ხარჯის) მიუყენებლად ჩატარებული სასამართლო გადაწყვეტილება მისცემს. რის შედეგადაც, ე.ი. თუ მოსამართლე გადაწყვეტილებას გამოაცხადებს და მოვალე გადაიხდის, იგი (მოვალე) სრულად იქნება დაცული ხელმეორე გადახდისაგან. მაგრამ თუ ვალის გადახდა ისე არ მოხდა, როგორც ეს ჩვენ დაკადგინეთ, და ობოლმა მისთვის გადახდილი ფული შეინარჩუნა და მისგან უფრო მეტადაც გამდიდრდა და ამასთან იმავე რაოდენობის ფული ისევ მოითხოვა, მაშინ იგი ბოროტი განზრახვის შესაგებლით შეიძლება იქნეს აცილებული. ხოლო თუ ობოლი ფულს ბოროტად გამოიყენებს ან ქურდობის შედეგად დაკარგავს, ამ შემთხვევაში, ბოროტი განზრახვის შესაგებელი [სასამართლოში] მოვალეს არაფერს მოუტანს, ხოლო [ვალის გადახდა] მას მაინც დაევალება, რადგან მან ტყუილუბრალოდ გადაიხადა მეურვის თანხმობის გარეშე და არაშესაბამისად ჩვენ მიერ მიღებული წესებისა. მაგრამ, მეორე მხრივ, ორივე სქესის ობლებს მეურვის თანხმობის გარეშე გადახდა არ შეუძლიათ, ვინაიდან ის, რასაც ისინი იხდიან, აქციპიენტის საკუთრება არ ხდება, რადგან ობლებისათვის რამე ნივთის გასხვისება მეურვის თანხმობის გარეშე, რასაკვირველია, ნებადართული არ არის.

ტიტული IX. რომელი პირების საშუალებით ვიძენთ

ვიძენთ არა მხოლოდ ჩვენ თვითონ, არამედ აგრეთვე იმ პირების მეშვეობით, რომლებიც ჩვენი ხელისუფლების ქვეშ არიან. ასევე იმ მონების საშუალებით, რომლებზედაც უზუფრუქტი გაგვაჩნია. აგრეთვე იმ თავისუფალი ადამიანებისა და სხვისი მონების საშუალებით, რომლებსაც კეთილსინდისიერად ვფლობთ, რომლებსაც ჩვენ ცალ-ცალკე, უფრო დაწვრილებით განვიხილავთ.

1. ამრიგად, ორივე სქესის შენი ბავშვები, რომლებიც შენ შენი ხელისუფლების ქვეშ გყავს, რასაც კი ოდესმე იღებდნენ /რასაკვირველია,

სამხედრო პეკულიუმის გამოკლებით/, მას, ყველაფერს განურჩევლად, მათი მშობლები იძენდნენ, და ვაჟიშვილის ან ქალიშვილის შეძენილი მშობლის საკუთრება იმგვარად ხდებოდა, რომ მშობელს მისი სხვა შვილისთვის ან საერთოდ უცხო პირისთვის მიცემა, ან გაყიდვა და ან ნებისმიერი სხვა გზით გასხვისება შეეძლო, რაც ჩვენ არაადამიანურად მოგვეჩვენა და ამიტომ საერთო კონსტიტუცია გამოვეცით, რომლითაც ჩვენ ბავშვებიც დავინდეთ და მშობლებსაც საკადრისი [პატივი] მივაგეთ, ვინაიდან ჩვენ დავადგინეთ, რომ თუ ოჯახის შვილი მშობლის ნივთებიდან რამეს მიიღებს, ძველი წესების შესაბამისად, მას მთლიანად მშობელი შეიძენს /რადგან რა ზიზღი უნდა გამოიწვიოს იმან, რომ მამის დახმარებით მოპოვებული, ისევ მამას დაუბრუნდეს?/. მაგრამ ის, რაც ოჯახის შვილმა რამე სხვა საფუძველზე შეიძინა, მასზე მამა მხოლოდ უზუფრუქტს იძენს, ხოლო საკუთრების უფლება [ამ ნივთზე] შვილს რჩება, რათა საკუთარი შრომითა თუ ბედის წყალობით მოპოვებულის სხვისთვის გადაცემამ ოჯახის შვილს მწუხარება არ მოუტანოს.

2. ჩვენ აგრეთვე მოვაწესრიგეთ ის შემთხვევა, როდესაც მშობელს ძველი კონსტიტუციების თანახმად, შეეძლო, თუ მას ეს სურდა, ბავშვის თავისი ხელისუფლებიდან განთავისუფლებისას იმ ნივთების მესამედი ნაწილი, რომელიც მის შეძენას აღარ ექვემდებარებოდა, თავისთვის დაეტოვებინა, როგორც გათავისუფლების ერთგვარი საზღაური და არაადამიანური იყო ის, რომ ვაჟიშვილი [თავისი] გათავისუფლების შედეგად კარგავდა თავისი ნივთების ნაწილს, და რომ ქონების შემცირების გამო მას უმცირდებოდა ის პატივიც, რომელიც მას მამის ხელისუფლებიდან გათავისუფლებით შეემატა, რადგან იგი თავისუფალი პირი გახდა. ამიტომ დავადგინეთ, რომ მშობელმა ქონების მესამედის ნაცვლად, რომლის თავის საკუთრებაში დატოვება შეეძლო, ნახევარი დაიტოვოს და არა. ნივთებზე საკუთრების უფლებით, არამედ — უზუფრუქტის. ვინაიდან ამ შემთხვევაში ნივთები ვაჟიშვილის საკუთრებაში ხელუხლებელიც დარჩება, და მამაც უფრო მეტად ისარგებლებს, რადგან მესამედის ნაცვლად ქონების ნახევარს დაეუფლება.

3. ასევე, თქვენ იძენთ იმას, რასაც თქვენი მონები გადაცემის საშუალებით მოიპოვებენ, გინდაც მათ ეს სტიპულაციის მეშვეობით შეიძინონ და გინდაც — სხვა ნებისმიერ საფუძველზე. რასაკვირველია, ყველაფერი ეს თქვენი ხდება თქვენ უკითხავად და თქვენი სურვილის (თანხმობის) გარეშეც. რადგან თავად მონას, რომელიც სხვისი ხე-

ლისუფლების ქვეშ იმყოფება, არ შეუძლია რაიმე თავისი ჰქონდეს. ხოლო თუ იგი მემკვიდრედ დაინიშნა, მას სამკვიდროს მიღება მხოლოდ თქვენი ნებართვით შეუძლია. და თუ იგი თქვენი ბრძანებით მემკვიდრეობას მიიღებს, სამკვიდროს თქვენ შეიძენთ, ზუსტად ისევე, თითქოს მემკვიდრედ თავად თქვენ იყავით დანიშნული. და ამის შესაბამისად, რასაკვირველია, თქვენ მონის მეშვეობით შეიძენთ ლეგატსაც. მაგრამ იმ პირების მეშვეობით, რომლებიც თქვენს ხელისუფლებას ექვემდებარებიან, თქვენ იძენთ არა მარტო საკუთრების უფლებას, არამედ აგრეთვე მფლობელობას. ვინაიდან რა ნივთებსაც არ უნდა დაეუფლონ ისინი, მათ მფლობელად თქვენ ჩაითვლებით. აქედან გამომდინარე, მათივე მეშვეობით თქვენ მიიღებთ აგრეთვე მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლებას და ხანდაზმულ მფლობელობას.

4. ხოლო იმ მონებთან დაკავშირებით, რომლებზეც თქვენ მხოლოდ უზუფრუქტი გაქვთ, შემდეგი წესია დადგენილი: რასაც კი ისინი თქვენი ნივთის საშუალებით ან საკუთარი შრომით იძენენ, მას თქვენ შეიძენთ, ხოლო რაც კი მათ ამ საშუალებათა გარეშე შეიძინეს, ის მესაკუთრეს ეკუთვნის. ამრიგად, თუ მონა მემკვიდრედ დაინიშნა, ან მას ანდერძით რაიმე დაეკისრა, ან მას რაიმე აჩუქეს, ამ შემთხვევაში ამას უზუფრუქტუარი კი არ შეიძენს, არამედ მისი მესაკუთრე. იგივეა დაწესებული აგრეთვე იმის შესახებ, ვისაც თქვენ კეთილსინდისიერად ფლობთ, გინდაც იგი თავისუფალი პირი იყოს და გინდაც — სხვისი მონა. რადგან, რაც უზუფრუქტუარის შესახებ არის დადგენილი, იგივე არის დაწესებული კეთილსინდისიერი მფლობელისთვისაც. ასე რომ, ყველაფერი ის, რასაც [პირი] ამ ორი საშუალების გარეშე იძენს, ეკუთვნის ან თავად შემძენს, თუ იგი თავისუფალი პირია, ან მესაკუთრეს, თუ შემძენი მონაა. მაგრამ როდესაც კეთილსინდისიერი მფლობელი მონაზე საკუთრების უფლებას მფლობელობის ხანდაზმულობით შეიძენს, მაშინ მას მისი (მონის) მეშვეობით ყველა შემთხვევაში შეუძლია შეიძინოს, ვინაიდან იგი მესაკუთრე ამგვარად გახდა. მაგრამ ფრუქტუარს სხვის მონაზე მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლების მოპოვება არ შეუძლია, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ იგი მას კი არ ფლობს, არამედ მხოლოდ სარგებლობისა და მისგან შემოსავლის [მიღების] უფლება გააჩნია; და მეორეც, იმიტომაც, რომ მან იცის, რომ მონა სხვისია. ხოლო იმ მონების საშუალებით, რომლებზეც თქვენ უზუფრუქტი გაქვთ, ან რომლებსაც თქვენ კეთილსინდისიერად

ფლობთ, ან იმ თავისუფალი პირის საშუალებით, რომლებიც თქვენ კეთილსინდისიერად გემსახურებათ, თქვენ იძენთ არა მარტო საკუთრების უფლებას, არამედ – აგრეთვე მფლობელობას. მაგრამ ჩვენ ვსაუბრობთ ზემოაღნიშნულ ორივე პირზე იმ განსაზღვრების მოთხოვნის შესაბამისად, რომელიც ჩვენ ახლახან გადმოვეცით, ე.ი. თუ ისინი რამეს თქვენი ნივთის მეშვეობით ან საკუთარი შრომით შეიძენენ.

5. ამრიგად, აქედან ჩანს, რომ თქვენ არანაირ საფუძველზე არ შეგიძლიათ შეიძინოთ თავისუფალი ადამიანების საშუალებით, რომლებიც არც თქვენს ხელისუფლებას ექვემდებარებიან და თქვენ მათ არც კეთილსინდისიერად ფლობთ. თქვენ ვერ შეიძენთ აგრეთვე სხვისი მონების საშუალებით, რომლებზეც თქვენ არც უზუფრუქტი გაქვთ და არც კანონიერი მფლობელობა. სწორედ ეს იგულისხმება, როდესაც ამბობენ, რომ უცხო პირის საშუალებით რამეს შეძენა არ შეიძლება. გამონაკლისს წარმოადგენს ის, რომ ღვთაებრივი სევერუსის კონსტიტუციის შესაბამისად დადგენილია, რომ თქვენ თავისუფალი პირის, მაგალითად, პროკურატორის, მეშვეობით იძენთ მფლობელობას არა მარტო თქვენი თანხმობით (ნებართვით), არამედ თქვენ უკითხავადაც კი. და ამ მფლობელობის საშუალებით თქვენ მოიპოვებთ საკუთრების უფლებას („დომინიუმს“), თუ ის პირი, რომელმაც [ნივთი] გადმოგცათ, [ამ ნივთის] მესაკუთრეს წარმოადგენდა, ან შეიძენთ მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრებას („უზუკაპიოს“) ან ხანდაზმული მფლობელობის შესაგებელს, თუ ეს პირი მესაკუთრე არ იყო.

6. ის, რაც აქამდე მოგახსენეთ იმის შესახებ, თუ როგორ იძენენ ცალკეულ ნივთებს, ჯერჯერობით საკმარისი უნდა იყოს. ვინაიდან ლეგატების უფლება, რომლის საშუალებით თქვენ აგრეთვე იძენთ ცალკეულ ნივთებს, ისევე როგორც ფიდეიკომისები, რომელთა მეშვეობით თქვენ ასევე გრჩებათ ცალკეული ნივთები, უმჯობესია, რომ ჩვენ ქვემოთ, შესაბამის ადგილას განვიხილოთ. ასე რომ, ახლა ვნახოთ, თუ როგორ იძენთ ნივთებს მთლიანობაში (საერთო უფლებამონაცვლეობის საშუალებით). ამრიგად, თუ თქვენ ვინმეს მემკვიდრე გახდით, ან თუ თავად მოითხოვეთ [სამკვიდროს] მფლობელობა, ან თუ ვინმე იშვილეთ, ან თუ ვინმეს ქონება თავისუფლების შენარჩუნების გამო თქვენ მოგეკუთვნათ, მაშინ ყველა მათი ნივთი თქვენ გადმოგეცემათ. პირველად მემკვიდრეობები განვიხილოთ, რომლებიც ორი სახისაა; რადგან თქვენ მათ ან ანდერძით იღებთ, ან – უანდერძოდ (კანონით). და ჯერ

განვიხილოთ მემკვიდრეობები, რომლებიც თქვენ ანდერძით გერგებათ, რისთვისაც ჯერ ანდერძის შედგენის წესის გადმოცემაა საჭირო.

ტიტული X. ანდერძის შედგენის შესახებ

ანდერძს „ტესტამენტუმ“ იმიტომ ეწოდება, რომ იგი ნების დამოწმებას („ტესტაციო“) წარმოადგენს.

1. მაგრამ ძველი დრო რომ საერთოდ უგულებელყოფილი არ იქნეს, უნდა ვიცოდეთ, რომ ოდესღაც ორი სახის ანდერძი გამოიყენებოდა: მათგან ერთ-ერთს იყენებდნენ მშვიდობისა და მშვიდობიანობის პერიოდში, რომელსაც „calatis comitiis“ – „კურიათა სახალხო კრების წინ [ანდერძს]“ – უწოდებდნენ. მეორეს [იყენებდნენ] მაშინ, როდესაც [საომრად] წასვლას აპირებდნენ და ამ სახის ანდერძს „procinctus“ – „აღკაზმული ჯარის [წინ]“ – ეწოდებოდა. შემდგომში ამათ ანდერძის მესამე სახეც მიემატა, რომელსაც „per aes et libram“-ს – „სპილენძის და სასწორის საშუალებით“ – უწოდებდნენ. ასე მას, რასაკვირველია, იმიტომ ეწოდა, რომ იგი ემანციპაციის საშუალებით ხორციელდებოდა, ე.ი. ხორციელდებოდა ერთგვარი ფიქციური გაყიდვის საშუალებით, სრულწლოვან რომის მოქალაქეთაგან ხუთი მოწმის, მესასწორისა და იმ პირის თანდასწრებით, რომელსაც „familiae emptor“ – „ოჯახის [ქონების] მყიდველი“ – ეწოდებოდა. მაგრამ სინამდვილეში ანდერძის პირველი ორი სახეობა უკვე ძველ დროშივე აღარ გამოიყენებოდა, ხოლო რაც შეეხება [ანდერძს] „სპილენძისა და სასწორის საშუალებით“, თუმცა იგი უფრო დიდხანს შემორჩა, მაგრამ [შემდგომში] მისი გამოყენებაც შეწყდა.

2. მაგრამ ზემოთ დასახელებული ანდერძის სახეები ცივილურ სამართალს მიეკუთვნებოდა. ხოლო შემდგომში პრეტორის ედიქტით ანდერძების შედგენის სხვა ფორმა იქნა შემოღებული. ვინაიდან „საპატიო (პრეტორული) სამართლის“ თანახმად, ემანციპაცია სრულებით არ იყო საჭირო, საკმარისი იყო შვიდი მოწმის ბეჭედი მაშინ, როდესაც ცივილური სამართალით მოწმეთა ბეჭედი აუცილებელი არ ყოფილა.

3. მაგრამ შემდეგ, როდესაც, ერთი მხრივ, ადამიანთა ჩვეულებებით და, მეორე მხრივ, იმპერატორების კონსტიტუციებით შემოღებული შესწორებების შედეგად ცივილურმა სამართალმა და პრეტორულმა სამართალმა თანდათან ერთ სისტემაში დაიწყო გაერთიანება, დადგინდა,

რომ ერთდროულად — როგორც ამას ცივილური სამართალი ითხოვდა — შვიდი მოწმე მოეწვიათ, მოწმეებს ხელი მოეწერათ, — რაც კონსტიტუციებით იყო დაწესებული, — და ანდერძისთვის ბეჭდები დაესვათ, რასაც პრეტორის ედიქტი მოითხოვდა. ასე რომ, ეს სამართალი სამი ნაწილისგან ჩანს შედგენილი. რამდენადაც მოწმეებიც და ანდერძის საჯაროდ შედგენის გამო მათი ერთობლივი დასწრებაც ცივილური სამართლიდან მომდინარეობს, ხოლო მოანდერძისა და მოწმეთა ხელმოწერები წმინდა კონსტიტუციების დადგენილებათა შესაბამისად გამოიყენება, ხოლო ბეჭდები და მოწმეთა რაოდენობა კი — პრეტორის ედიქტის მოთხოვნით.

4. ხოლო ანდერძის შეურყვნელად შენარჩუნებისათვის, იმისათვის, რომ მას რაიმე სიცრუე არ დაუმატონ, ყველაფერ ამას ჩვენმა კონსტიტუციამ დაამატა, რომ მოანდერძემ ან მოწმეებმა საკუთარი ხელით მემკვიდრის სახელი დაწერონ და ყველაფერი ამ კონსტიტუციის შესაბამისად განახორციელონ.

5. ხოლო ყველა მოწმეს ანდერძის დამოწმება ერთი ბეჭდითაც შეუძლია, /რადგან, რა უნდა ქნან იმ შემთხვევაში, თუკი შვიდივე ბეჭედს ერთი და იგივე გამოსახულება ექნება?/, როგორც ამას პომპონიუსი მიიჩნევს, მაგრამ ანდერძის დამოწმება სხვისი ბეჭდითაც შეიძლება.

6. ხოლო მოწმეებად შეიძლება მოიწვიონ ის პირები, რომლებსაც საანდერძო უფლებათაუწარიანობა გააჩნიათ. მოწმეების სახით არ შეიძლება მოიწვიონ არც ქალი, არც არასრულწლოვანი, არც მონა, არც მუნჯი, არც ყრუ, არც შეშლილი, არც ის პირები, რომლებსაც ქონების განკარგვის უფლება ჩამორთმეული აქვთ, და აგრეთვე ის პირებიც, რომლებიც კანონით არაკეთილსინდისიერ და მოწმედ ყოფნის უფლების არმქონე პირებად არიან გამოცხადებულნი.

7. მაგრამ თუ ვინმე მოწმეთაგან ანდერძის შედგენის დროს თავისუფალ პირად ითვლებოდა, მაგრამ შემდეგ აღმოჩნდა, რომ იგი მონაა, როგორც ეს ჯერ ღვთაებრივმა ადრიანემ კატონიუს ვერუსს მისწერა და შემდეგ ასევე ღვთაებრივებმა, სევერუსმა და ანტონინუსმა, გადაწყვიტეს, ამ შემთხვევაში ისინი თავიანთი დიდსულოვნებიდან გამომდინარე ანდერძს მხარს დაუჭერენ, რომ იგი სათანადო წესისამებრ შედგენილად ჩაითვალოს, რადგან იმ დროს, როდესაც ანდერძს ამოწმებდნენ, ყველას თანხმობით ეს მოწმე თავისუფალ პირად იქნა

მიჩნეული და არც ვინმე გამოჩენილა, რომ მისთვის მდგომარეობის (სტატუსის) შესახებ კითხვა დაესვა.

8. მამა და აგრეთვე ისიც, ვინც მისი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფება, აგრეთვე ორი ძმაც, რომლებიც ერთსა და იმავე მამის ხელისუფლებას ექვემდებარებიან, შეიძლება ორივე ერთად მოიწვიონ მოწმედ ერთი და იმავე ანდერძის შედგენისას, ვინაიდან არაფერი აბრკოლებს იმას, რომ ერთი ოჯახიდან სხვის საქმეში რამდენიმე მოწმე იქნეს მოწვეული.

9. მაგრამ მოწმეთა შორის არ უნდა იყოს ის, ვინც მოანდერძის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფება. მაგრამ თუ ოჯახის ვაჟიშვილი სამსახურიდან დათხოვნის შემდეგ „სამხედრო პეკულიუმის“ შესახებ ანდერძს შეადგენს, ამ შემთხვევაში არც მამამისი და არც ის, ვინც იმავე მამის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფება, არ შეიძლება სწორად იქნენ მოწმედ მოწვეულნი, რადგან ამ საქმეში ოჯახის წევრთა მოწმედ მოწვევა უარყოფილია.

10. მაგრამ მოწმედ არ შეიძლება იყოს მოწვეული არც მემკვიდრედ დანიშნული, არც ის პირი, რომელიც მისი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფება, არც მამამისი, რომელსაც იგი თავისი ხელისუფლების ქვეშ ჰყავს; არც ძმები, რომლებიც იმავე მამის ხელისუფლებას ექვემდებარებიან, ვინაიდან მთელი ის საქმე, რომელიც ანდერძის შედგენის გამო ხორციელდება, დღეს მემკვიდრესა და მოანდერძეს შორის შესრულებულ [საქმედ] ითვლება. თუმცა მთელი ეს სამართალი, სინამდვილეში ისე იქნა აღრეული, და თუმცა ძველი იურისტებიც ანდერძის მოწმეებად არ უშვებდნენ „ოჯახის ქონების მყიდველსა“ და იმ პირებს, რომლებიც მის ხელისუფლებას ექვემდებარებიან, მაგრამ მემკვიდრეებსა და იმ პირებს, რომლებიც ხელისუფლების საშუალებით მასთან იყვნენ დაკავშირებულნი, ამის უფლებას აძლევდნენ, თუმცა იგივე პირები, რომლებიც ამის ნებართვას იძლეოდნენ, [იმავდროულად] ურჩევდნენ მათ, რომ ამ უფლებით რაც შეიძლება ნაკლებად ესარგებლათ, [მიუხედავად ამისა] ჩვენ ეს წესი მაინც შევასწორეთ და მათს რეკომენდაციას (რჩევას) კანონის ძალა მივანიჭეთ, და ძველი (უწინდელი) „ოჯახის (ქონების) მყიდველის“ მსგავსად [სავსებით] სამართლიანად არც მემკვიდრეს, რომელიც უძველეს „ოჯახის (ქონების) მყიდველთან“ მსგავსებას ინარჩუნებს და არც სხვა პირებს, რომლებიც, როგორც ზემოთ ვთქვით, მასთან არიან დაკავშირებულნი, არ დავრთეთ ნება,

რომ ისინი, ასე ვთქვათ, საკუთარი თავის მოწმეებად გამოვიდნენ, და ამიტომ ჩვენ არ დავუშვით, რომ ასეთი ტიპის ძველი კონსტიტუცია ჩვენს კოდექსში შეეტანათ.

11. ლეგატარებს და ფიდეიკომისარებს და სხვა პირებს, რომლებიც მათთან არიან დაკავშირებულნი, ანდერძის დამოწმების უფლებაზე უარი არ უუთხარით, ვინაიდან ისინი სამართლის (კანონით) მემკვიდრეები არ არიან. და, უფრო მეტიც, ეს უფლება ჩვენ მათ ცალკე, საგანგებო კონსტიტუციით მივეცით. და მით უმეტეს, ამავე უფლებას ჩვენ ვანიჭებთ იმ პირებს, რომლებიც მათი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებიან ან პირებს, რომლებსაც თავად ისინი ჰყავთ თავიანთი ხელისუფლების ქვეშ.

12. და არა აქვს მნიშვნელობა იმას, თუ რაზეა დაწერილი ანდერძი: დაფაზე, ქალაღზე, პერგამენტზე თუ რამე სხვა მასალაზე.

13. მაგრამ ერთი და იგივე ანდერძი შეიძლება მრავალ ცალად (ეგზემპლარად) დაიწეროს, ოღონდ ყველაფერი არსებული წესების შესაბამისად უნდა შესრულდეს, რაც ზოგჯერ აუცილებელიც კი არის, თუ, მაგალითად, ვინმე ზღვით გამგზავრებას აპირებს, და სურს, რომ თავისი ნების გამოცხადება თანაც წაიღოს და სახლშიც დატოვოს, ან თუ მას იგივე სურვილი სხვა იმ ურიცხვ მიზეზთა გამო აქვს, რომელიც ადამიანს ცხოვრებაში აუცილებლად ხვდება.

14. მაგრამ ზემოთქმული ეხება მხოლოდ იმ ანდერძებს, რომლებიც წერილობითი ფორმით არის შესრულებული. ხოლო თუ ვინმეს ცივილური სამართლით ანდერძის შედგენა არაწერილობითი ფორმით სურს, ამ შემთხვევაში მან უნდა იცოდეს: თუ იგი შეიდ მოწმეს მოიწვევს და მათ თავის ნებას პირადად გამოუცხადებს, ანდერძი ცივილური სამართლით სრულყოფილი და იურიდიული ძალის მქონე იქნება.

ტიტული XI. ჯარისკაცების ანდერძის შესახებ

ანდერძის შედგენის დროს ზემოთ აღწერილი [წესების] ზედმიწევნით [ზუსტად] დაცვა ჯარისკაცებისთვის, მათი უკიდურესი გამოუცდელობის გამო, პრინციპების კონსტიტუციების თანახმად სავალდებულო არ არის. ვინაიდან, თუნდაც მათ კანონით გათვალისწინებული მოწმეთა რაოდენობა არ ჰყავდეთ მოწვეული და არც ანდერძის შედგენის სათანადო ფორმალობები დაიცვან, ისინი მაინც სწორად უანდერძებენ, რასაკვირველია, იმიტომ, რომ ლაშქრობაში იყვნენ დაკავებულნი, რაც ჩვენი

კონსტიტუციით სამართლიანად იქნა შემოღებული. ამასთან, რა ფორმითაც არ უნდა იქნეს მისი (ჯარისკაცის) უკანასკნელი ნება გამოხატული, გინდაც – წერილობით, გინდაც – არაწერილობით, ანდერძს მისი სურვილის თანახმად ძალა [მაინც] ექნება. მაგრამ იმ დროს, როდესაც ჯარისკაცები არასაღალაშქრო საჭიროების გამო [სადმე] სხვაგან ან საკუთარ სახლში იმყოფებიან, ამგვარი პრივილეგიით სარგებლობას ისინი ყველაზე ნაკლებად საჭიროებენ. მაგრამ, თუნდაც ისინი ოჯახის გაყიშვილები იყვნენ, სამხედრო სამსახურში ყოფნის გამო ანდერძის დატოვება მათ მაინც შეუძლიათ, ოღონდ საერთო სამართლის თანახმად და მათ ანდერძებში იმ წესების დაცვით, რომლებიც ჩვენ სამოქალაქო პირების ანდერძების შესახებ ახლახან გადმოვეცით.

1. ღვთაებრივმა ტრაიანემ სტატილიუს სევერუსს ჯარისკაცების ანდერძის შესახებ შემდეგი მისწერა: „ის პრივილეგია, რომელიც ჯარისკაცებს აქვთ მინიჭებული იმისათვის, რომ მათი ანდერძები ძალამოსილად ჩაითვალოს იმისდა მიუხედავად, თუ როგორ იქნენ ისინი შედგენილი, ისე უნდა იქნეს გაგებული, რომ ჯერ ყველა შემთხვევაში უნდა დადგინდეს, რომ [ასეთი] ანდერძი [საერთოდ] თუ იქნა დატოვებული, რომელიც შეიძლება შედგენილი იყოს არაწერილობითი ფორმითაც და იმ პირის მიერაც, რომელიც სამხედრო სამსახურში არ იმყოფება. ასე, რომ იმ ჯარისკაცმა, რომლის ქონების შესახებ შენ გეკითხებიან, თუ ხალხი იმისთვის შეკრება, რომ მათ მისი უკანასკნელი ნება დაემოწმებინათ, და თუ ისე ილაპარაკა, რომ გამოამჟღავნა, თუ ვინ სურს მას თავის მემკვიდრედ და ვის უნდა რომ მან თავისუფლება მიანიჭოს, იგი არაწერილობითი ფორმით მოანდერძედ შეიძლება ჩაითვალოს და მისი ნება ძალამოსილად უნდა იქნეს განხილული. თუმცა, თუ მან, როგორც ეს საუბრისას ხშირად ხდება, ვინმეს უთხრა: „მე შენ მემკვიდრედ გნიშნავ“, ან „შენ ჩემს ქონებას გიტოვებ“, ეს ანდერძად არ უნდა განიხილოს. ამგვარი რამ რომ არ იქნეს დაშვებული, ყველაზე მეტად ეს თავად იმ პირებისთვის არის მნიშვნელოვანი, რომლებსაც აღნიშნული პრივილეგია აქვთ მინიჭებული. თორემ რომელიმე ჯარისკაცის სიკვდილის შემდეგ ადვილად შეიძლება გამოჩნდნენ მოწმეები, რომლებიც დაიწყებენ მტკიცებას, რომ მათ მოისმინეს მისი ნათქვამი, რომ იგი თავის ქონებას იმ პირს უტოვებს, რომელიც მათთვის არის სასურველი და ამით მისი ნება უარყოფილი იქნება.

2. ანდერძის დატოვება მუნჯ და ყრუ ჯარისკაცსაც კი შეუძლია.

3. მაგრამ ეს უფლება მათ პრინციფის კონსტიტუციების თანახმად მანამდე აქვთ, სანამ ისინი სამხედრო სამსახურში არიან და სამხედრო ბანაკებში იმყოფებიან. ხოლო ვეტერანებმა სამსახურიდან დათხოვნის შემდეგ და სამხედრო სამსახურში მყოფმა ჯარისკაცებმა, თუ ისინი ანდერძს ბანაკის გარეთ დატოვებენ, ანდერძი რომის ყველა მოქალაქისათვის საერთო სამართლის თანახმად უნდა შეადგინონ. მაგრამ იმ ანდერძს, რომელიც მათ ბანაკში შეადგინეს არა საერთო სამართლის თანახმად, არამედ ისე, როგორც ეს მათ მოისურვეს, მათი სამსახურიდან დათხოვნის შემდეგ ერთი წლის განმავლობაში ძალა ექნება. ამრიგად, რა მოხდება მაშინ, თუ მოანდერძე ერთი წლის განმავლობაში მოკვდება, ხოლო ის პირობა, რომელიც მემკვიდრემ უნდა შეასრულოს, ერთი წლის შემდეგ დგება? იმოქმედებს თუ არა იგი, როგორც სამხედრო ანდერძი? და გადაწყდა, რომ მას სამხედრო ანდერძის ძალა ჰქონდეს.

4. მაგრამ თუ ვინმე სამხედრო სამსახურში შესვლამდე ანდერძს სამართლის (კანონების) შესაბამისად არ შეადგენს და შემდეგ სამხედრო სამსახურში შევა და ლაშქრობაში ყოფნისას ანდერძს გახსნის და მას რამეს დაუმატებს, ან რამეს გამოაკლებს, ან თუ რამე სხვა გზით გამოვლინდება მისი ნება, რომ მას ამის ძალაში შესვლა სურს, ამ შემთხვევაში, უნდა ითქვას, რომ ანდერძი, როგორც ჯარისკაცის ახალი ნება, ძალამოსილი იქნება.

5. დასასრულ, თუ ჯარისკაცს შვილად აიყვანენ ან მას, როგორც ოჯახის შვილს, მამის ხელისუფლებიდან გაათავისუფლებენ, მის ანდერძს, როგორც ჯარისკაცის ახალი ნების ანდერძს, ძალა ექნება და სამოქალაქო უფლებათა შეზღუდვის შემთხვევაშიც ეს ანდერძი ძალდაკარგულად არ ჩაითვლება.

6. მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ „სამხედრო პეკულიუმის“ მსგავსად, როგორც ძველმა კანონებმა, ასევე პრინციფის კონსტიტუციებმა ზოგიერთ პირს „კვაზი სამხედრო პეკულიუმები“ გადასცეს, რომლებთან დაკავშირებითაც ზოგ პირს, თუნდაც [სხვისი] ხელისუფლების ქვეშ მყოფს, ანდერძის დატოვების უფლება მიანიჭეს, რაც ჩვენმა კონსტიტუციამ უფრო გააფართოვა და მხოლოდ ამ სახის „პეკულიუმზე“ ანდერძის დატოვების უფლება ყველას მისცა, ოღონდ საერთო სამართლის თანახმად. ამ კონსტიტუციის ყურადღებით განხილვა იმის საშუალებას იძლევა, რომ არაფერი დარჩეს უცნობი იმის შესახებ, რაც ზემოხსენებულ უფლებას შეეხება.

ტიტული XII. იმ პირთა შესახებ, რომლებსაც ანდერძის დატოვების უფლება არა აქვთ

მაგრამ ყველას არა აქვს ანდერძის დატოვების უფლება. პირველ რიგში, რასაკვირველია, ანდერძის დატოვების უფლება არა აქვთ იმ პირებს, რომლებიც სხვის ხელისუფლებას ექვემდებარებიან. და ეს წესი იმდენად ურყევია, რომ თუნდაც მშობლებმა მათ ამის ნება დართონ, მათ კანონის თანახმად ანდერძის დატოვება მაინც არ შეეძლებათ. გამონაკლისს წარმოადგენენ ის პირები, რომლებიც ჩვენ ზემოთ ჩამოვთვალეთ, განსაკუთრებით კი ჯარისკაცები, რომლებიც მშობლების ხელისუფლების ქვეშ არიან და რომლებსაც პრინციფსთა კონსტიტუციები ანდერძის დატოვების უფლებას აძლევს იმ ქონებასთან დაკავშირებით, რომელიც მათ სამხედრო სამსახურში [ყოფნისას] შეიძინეს. ეს უფლება (პრივილეგია), რაც თავდაპირველად როგორც ღვთაებრივი ავგუსტუსის, ასევე ღვთაებრივი ნერვას და, რასაკვირველია, საუკეთესო იმპერატორის – ტრაიანეს – გადაწყვეტილებით მხოლოდ სამხედრო სამსახურში მყოფ პირებს ებოძათ, შემდეგ, ღვთაებრივი აღრიანეს ბრძანებით სამხედრო სამსახურიდან დათხოვნილ პირებსაც, ე.ი. ვეტერანებსაც, მიენიჭა. ამრიგად, თუ ისინი „სამხედრო პეკულიუმთან“ დაკავშირებით ანდერძს დატოვებენ, ამ შემთხვევაში ეს უკანასკნელი მიეკუთვნება იმას, ვისაც ისინი მემკვიდრედ დანიშნავენ. ხოლო თუ ისინი ანდერძის გარეშე გარდაიცვლებიან ისე, რომ ბავშვები ან ძმები არ დარჩებათ, მაშინ საერთო სამართლის თანახმად ქონება მათს მშობლებს მიეკუთვნება. აქედან შეგვიძლია დავადგინოთ, რომ ის [ქონება], რომელიც მამის ხელისუფლების ქვეშ მყოფმა პირმა სამხედრო სამსახურში შეიძინა, არც თავად მამამისს შეუძლია მას წაართვას და არც მამის მევალეს (კრედიტორს) შეუძლია რომ იგი გაყიდოს ან სხვა გზით დაიკავოს, და მამის გარდაცვალების შემდეგ იგი ძმებთან ერთად საერთო ქონებადაც არ შეიძლება რომ გადაიქცეს, მაგრამ, რასაკვირველია, ის, რაც ჯარისკაცმა სამხედრო სამსახურში შეიძინა, მის საკუთრებას წარმოადგენს, თუმცა ცივილური სამართლით ყველა იმ პირის პეკულიუმში, რომელიც მამის ხელისუფლებას ექვემდებარება, მშობლების ქონებად განიხილება ისევე, როგორც მონების პეკულიუმი მათი პატრონების (მესაკუთრეების) ქონებად ითვლება. გამონაკლისს, რასაკვირველია, წარმოადგენენ ის ნივთები, რომლებსაც წმინდა კონსტი-

ტუციების მიხედვით, განსაკუთრებით კი ჩვენი კონსტიტუციით, სხვადასხვა მიზეზების გამო ვერ იძენენ. ამრიგად, თუ ოჯახის ვაჟიშვილთაგან რომელიმე სხვა, გარდა იმ პირისა, რომელსაც „სამხედრო პეკულიუმი“ ან „კვაზი სამხედრო პეკულიუმი“ აქვს, ანდერძს დატოვებს, ამას სამართლებრივი შედეგი არ ექნება, თუნდაც ოჯახის ვაჟიშვილი გარდაცვალებამდე სხვისი ხელისუფლებიდან განთავისუფლდეს.

1. გარდა ამისა, ანდერძის დატოვება არ შეუძლიათ არასრულწლოვანებს, რადგან ისინი ქმედობაუნარიანობას მოკლებულნი არიან, აგრეთვე შეშლილებს, ვინაიდან მათ გონება წართმეული აქვთ. და არც იმას აქვს მნიშვნელობა, თუ არასრულწლოვანი შემდეგ სრულწლოვანი გახდა ან შეშლილი გამოჯანმრთელდა და ამის შემდეგ მოკვდა. ხოლო თუ შეშლილები ანდერძს დროებითი გამოჯანმრთელების დროს დატოვებენ, ანდერძი კანონიერად დატოვებულად ითვლება, და ცხადია, რომ შეშლილობამდე შედგენილ ანდერძს ძალა აქვს, რადგან სწორად შესრულებულ ანდერძს ისევე, როგორც სწორად შესრულებულ სხვა საქმეს, შემდგომში წარმოქმნილი შეშლილობა ვერ აუქმებს.

2. [ქონების] გამნიავებელსაც (მფლანგველსაც), რომელსაც თავისი ქონების მართვა აკრძალული აქვს, ანდერძის დატოვება ასევე არ შეუძლია, მაგრამ იმ ანდერძს, რომელიც მან ქონების მართვის აკრძალვამდე შეადგინა, ძალა აქვს.

3. აგრეთვე მუწჯსა და ყრუსაც ანდერძის დატოვება ყოველთვის არ შეუძლიათ. ხოლო ყრუს ჩვენ, ცხადია, იმ პირს ვუწოდებთ, რომელსაც საერთოდ არაფერი ესმის და არა იმას, ვისაც ცუდად ესმის, რადგან მუწჯადაც ის ითვლება, რომელსაც ლაპარაკი საერთოდ არ შეუძლია და არა ის, ვინც ძნელად ლაპარაკობს. მაგრამ ხშირად წიგნიერი და ნასწავლი ადამიანებიც სხვადასხვა მიზეზით სმენისა და ლაპარაკის უნარს კარგავენ. ამიტომ ჩვენი კონსტიტუციაც მათ დახმარებას უწევს, რათა მათ განსაზღვრულ შემთხვევაში და [ჩვენი კონსტიტუციის] ნორმების შესაბამისად ანდერძის დატოვება და აგრეთვე სხვა მათთვის ნებადართული საქმეების შესრულება შეძლონ. ხოლო თუ ვინმე ანდერძის შედგენის შემდეგ ავადმყოფობის ან სხვა მიზეზით დამუწჯდება ან დაყრუვდება, მიუხედავად ამისა, ანდერძი ძალას მაინც არ დაკარგავს.

4. ხოლო ბრმას ანდერძის დატოვება მხოლოდ იმ წესების დაცვით შეუძლია, რომელიც ღვთაებრივი იუსტინუსის, მამაჩემის, კანონმა შემოიღო.

5. იმ პირის ანდერძს, რომელიც მტრებთან [ტყვევლ] იმყოფება და ანდერძს იქ შეადგენს, ძალა არა აქვს, თუნდაც იგი [ტყვევობიდან] დაბრუნდეს. მაგრამ იმ ანდერძს, რომელიც სახელმწიფოში (სამშობლოში) ყოფნისას იქნა შედგენილი, ძალა აქვს, თუ იგი [ტყვევობიდან] დაბრუნდა – „უკან დაბრუნების უფლებით“, ხოლო თუ იქ გარდაიცვალა, მაშინ – კორნელიუსის კანონის თანახმად.

ტიტული XIII. გავშვებისათვის მემკვიდრეობის ჩამორთმევის შესახებ

მაგრამ იმისათვის, რომ ანდერძი ყოველმხრივ ნამდვილი იყოს, იმ წესების დაცვა, რომელიც ჩვენ ზემოთ გადმოვეცით, საკმარისი არ არის. იმ პირმა, რომელსაც თავისი ხელისუფლების ქვეშ ვაჟიშვილი ჰყავს, უნდა იზრუნოს იმისთვის, რომ იგი ან მემკვიდრედ დაინიშნოს და ან მისი დასახელებით მას მემკვიდრეობა ჩამოართვას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ იგი ვაჟიშვილს ღუმილით გვერდს აუვლის, ანდერძს ძალა არ ექნება იმდენად, რომ თუნდაც ვაჟიშვილი მამის სიცოცხლეში მოკვდეს, ამ ანდერძით მემკვიდრედ გახდომას ვერავინ შეძლებს, რასაკვირველია, იმიტომ, რომ ანდერძი თავიდანვე არ არსებობდა. მაგრამ ქალიშვილებისა და მამის ხაზით ორივე სქესის დანარჩენი ნათესავების მიმართ ძველად ამ წესს არ იცავდნენ. ხოლო თუ ეს პირები მემკვიდრეებად არ ინიშნებოდნენ ან თუ მათ მემკვიდრეობას არ ჩამოართმევდნენ, ანდერძი ძალადაკარგულად მაინც არ ითვლებოდა, ხოლო მათ განსაზღვრული წილის შემატების უფლება ეძლეოდათ. მაგრამ მშობლებისთვის არც იმ პირის დასახელება იყო საჭირო, რომელსაც იგი მემკვიდრეობას ართმევდა, რადგან მისი გამორიცხვა მას სხვებს შორის შეეძლო.

1. ხოლო „სახელდებით (დასახელებით) მემკვიდრეობა ჩამორთმეულად“ პირი მაშინ ჩაითვლება, თუ მას მემკვიდრეობას ასეთი [სიტყვებით] ჩამოართმევენ: „ჩემს ვაჟიშვილს ტიციუსს ჩამოერთვას მემკვიდრეობა“, ან ასე: „ჩემს ვაჟიშვილს მემკვიდრეობა ჩამოერთვას“, საკუთარი სახელის დამატების (მოხსენიების) გარეშე, რასაკვირველია, თუ სხვა ვაჟიშვილი არ არსებობს. მამის სიკვდილის შემდეგ დაბადებული ბავშვებიც (პოსტუმებიც) ან უნდა მემკვიდრეებად დაინიშნონ, ან მათ მემკვიდრეობა უნდა ჩამოართვან. და პირობები ყველასთვის ერთნაირია იმაშიც, რომ როგორც მამის სიკვდილის შემდეგ დაბადებული ვაჟიშ-

ვილისთვის, ასევე მამრობითი ან მდედრობითი სქესის ნებისმიერი სხვა ბავშვისათვის, რომელთა შესახებ ანდერძი არაფერს ამბობს, ანდერძს ძალა აქვს, მაგრამ შემდგომში, მამის სიკვდილის შემდეგ დაბადებული ორივე სქესის შვილის აგნატობის გამო ანდერძი უქმდება, და ამის საფუძველზე მთელი ანდერძი ძალას კარგავს. ამიტომ, თუ ქალს, რომლისგანაც ქმრის გარდაცვალების შემდეგ ბავშვს, ვაჟს ან ქალს, ელოდებიან, მუცელი მოწყდება, ამ შემთხვევაში დანიშნული მემკვიდრეების, ვაჟების და ქალების, სამკვიდროში შესვლას არაფერი დააბრკოლებს. მაგრამ, ამასთან, მდედრობითი სქესის პირებს მემკვიდრეობის უფლებას, ჩვეულებრივ, ართმევდნენ ან „სხვებს შორის“ ან დასახელებით, ოღონდ როდესაც მათ მემკვიდრეობას სხვებთან ერთად ართმევენ, მაშინ მათ ლეგატის სახით რამე მაინც უნდა დაუტოვონ, რათა ისინი გულმავიწყობის გამო უყურადღებოდ დატოვებულებად არ ჩაითვალონ. ხოლო მამის სიკვდილის შემდეგ დაბადებული მამრობითი სქესის ბავშვებისათვის, ე.ი. ვაჟიშვილებისათვის და ა.შ., მემკვიდრეობის სწორად ჩამორთმევა მიღებული გადაწყვეტილების თანახმად მხოლოდ მემკვიდრეობის ჩამორთმევის დასახელების გზით არის შესაძლებელი, სახელდობრ, შემდეგნაირი [სიტყვების წარმოთქმით]: „ვაჟიშვილად ვინც უნდა გამიჩნდეს, მას მემკვიდრეობა ჩამოერთვას“.

2. ხოლო მამის სიკვდილის შემდეგ დაბადებულების მდგომარეობა აქვთ იმ პირებსაც, რომლებიც აგნატობის უფლებით მემკვიდრეობის საფუძველზე მშობლების მიერ დანიშნული უახლოესი მემკვიდრეების ადგილს იკავებენ. ასე მაგალითად, თუ ვინმეს თავისი ხელისუფლების ქვეშ ჰყავს ვაჟიშვილი და მისგან შვილიშვილი, ვაჟი ან ქალი, ამ შემთხვევაში უახლოესი მემკვიდრის უფლება მხოლოდ ვაჟიშვილს აქვს, ვინაიდან იგი უახლოესი ხარისხის ნათესავია, თუნდაც შვილიშვილებიც, ვაჟებიც და ქალებიც, იმავე [პაპის] ხელისუფლებას ექვემდებარებოდნენ. მაგრამ თუ ვაჟიშვილი მამის სიცოცხლეში მოკვდება ან ნებისმიერი სხვა გზით მისი ხელისუფლებიდან განთავისუფლდება, მაშინ მის ნაცვლად მემკვიდრეები ორივე სქესის შვილიშვილები ხდებიან, და ისინი უახლოესი მემკვიდრეების უფლებას ზუსტად ისევე იძენენ, როგორც ეს აგნატობის უფლებით ხდება. ამრიგად, ანდერძმა რომ ამგვარად ძალა არ დაკარგოს, როგორც ვაჟიშვილის შემთხვევაში, მოანდერძე ვალდებულია, რომ იგი ან მემკვიდრედ დანიშნოს და ან დასახელებით მას მემკვიდრეობა ჩამოართვას, რათა ანდერძს ძალა არ

დაუკარგოს, ზუსტად ასევე ვაჟიშვილისგან გაჩენილი შვილიშვილებიც, ვაჟებიც და ქალებიც, მან ან მემკვიდრეებად უნდა დანიშნოს ან მათ მემკვიდრეობა ჩამოართვას, რათა მის (მოანდერძის) სიცოცხლეში მისი ვაჟიშვილის სიკვდილის შემთხვევაში, შვილიშვილებმა, ვაჟებმა ან ქალებმა, „ითიქოს აგნატობის“ საფუძველზე გარდაცვლილის ადგილის დაკავებით ანდერძს ძალა არ დაუკარგონ. სწორედ ამას ითვალისწინებს იუნიუს ველეუსის კანონი, რომელშიც იმავდროულად მემკვიდრეობის ჩამორთმევის ფორმა იმის მსგავსად არის გადმოცემული, როგორც მამის სიკვდილის შემდეგ დაბადებულთა (პოსტუმების) შემთხვევაში.

3. ცივილური სამართლით მამის ხელისუფლებიდან გათავისუფლებული ბავშვების არც მემკვიდრედ დანიშვნაა საჭირო და არც მათთვის მემკვიდრეობის ჩამორთმევა, ეინაიდან ისინი [უკვე მამის] მემკვიდრეები აღარ არიან. მაგრამ პრეტორი ბრძანებს, რომ ყველას – როგორც მღვდრობითი, ასევე მამრობითი სქესის პირებს – მემკვიდრეობა ჩამოერთვას, მამრობითი სქესის პირებს – დასახელებით, ხოლო მღვდრობითი სქესის პირებს – „სხვებს შორისაც“. ხოლო თუ ისინი არც მემკვიდრეებად არიან დანიშნულნი და მათ არც მემკვიდრეობა აქვთ ჩამორთმეული იმგვარად, როგორც ეს ჩვენ გადმოვეცით, მაშინ პრეტორი მათ ანდერძის საწინააღმდეგოდ ქონების მფლობელობას ჰპირდება.

4. ნაშვილები ბავშვები, სანამ ისინი მშვილბეელი მამის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებიან, იმავე უფლებით სარგებლობენ, რომელიც კანონიერ ქორწინებაში შეძენილ ბავშვებს გააჩნიათ. ასე რომ, ისინიც ან მემკვიდრეებად უნდა დაინიშნონ, ან მათაც მემკვიდრეობა უნდა ჩამოართვან შესაბამისად იმისა, რაც ჩვენ ღვიძლი შვილების შესახებ გადმოვეცით. ხოლო მშვილბეელი მამის მიერ თავისი ხელისუფლებიდან განთავისუფლებული ბავშვები არც ცივილური სამართლით და არც პრეტორული სამართლით, ბავშვებად არ განიხილებიან. ამის გამო ხდება, მეორე მხრივ, ის, რომ, რამდენადაც ეს ღვიძლ მამას ეხება, ბავშვები, სანამ ისინი მშვილბეელის ოჯახში იმყოფებიან, გარეშე პირებად განიხილებიან. ასე რომ, არ არის საჭირო არც მათი მემკვიდრედ დანიშვნა ან მათთვის მემკვიდრეობის ჩამორთმევა. ხოლო თუ მშვილბეელი მამა მათ თავისი ხელისუფლებიდან გაათავისუფლებს, მაშინ ისინი იმავე მდგომარეობას იძენენ, რომელიც მათ ექნებოდათ იმ შემთხვევაში, თუკი მათ თავად ღვიძლი მამა გაათავისუფლებდა.

5. მაგრამ ყველაფერი ეს წინათ ხდებოდა. ხოლო ჩვენი კონსტი-

ტუციის მიხედვით, სამართლის ამ დარგში მამაკაცებსა და ქალებს შორის რაიმე განსხვავება არ არსებობს, ვინაიდან ორივე სქესის პირი ადამიანის გაჩენაში ბუნების დავალებას ერთნაირად ასრულებს და ძველი თორმეტი დაფის კანონებითაც ანდერძის გარეშე (ე.ი. კანონით) მემკვიდრედ ყველას ერთნაირად იწვევდნენ, რაც შემდეგ, როგორც ჩანს, პრეტორებმაც გაიზიარეს, ამიტომ კონსტიტუციით დადგინდა მარტივი და ერთნაირი სამართლის ნორმები არა მარტო უკვე დაბადებულ ვაჟიშვილებსა და ქალიშვილებთან და სხვა მამის ხაზით დამავალ ნათესავებთან, არამედ აგრეთვე მამის სიკვდილის შემდეგ დაბადებულ [ბავშვებთან] დაკავშირებით, სახელდობრ: [ის, რომ] ყველა პოსტუმს, როგორც ოჯახის შვილს, ასევე მამის ხელისუფლებიდან გათავისუფლებულს, მემკვიდრეობა ასევე სახელდებით ჩამოერთმევა, და მათ თავიანთი მშობლების ანდერძის გაუქმებასა და მემკვიდრეობის მოპოვებაზე იგივე გავლენა გააჩნიათ, რომელიც აქვთ ოჯახის ვაჟიშვილებს ან მამის ხელისუფლებიდან გათავისუფლებულ პირებს, გინდაც უკვე დაბადებულებს და გინდაც ჯერ კიდევ მუცლად მყოფებს და შემდეგ დაბადებულებს. ხოლო შვილად აყვანილებთან დაკავშირებით [გარკვეული] საფეხურები შემოვიღეთ, რაც ჩვენ მიერ შვილად აყვანილთა შესახებ გამოქვეყნებულ კონსტიტუციაშია გადმოცემული.

6. ხოლო თუ ჯარისკაცი ანდერძს ლაშქრობაში ყოფნის დროს დატოვებს და თავის ბავშვებს, როგორც უკვე დაბადებულებს, ასევე „პოსტუმებს“ დასახელებით მემკვიდრეობას არ ჩამოართმევს, არამედ მათ ღუმილით გვერდს აუვლის მაშინ, როდესაც იცის, რომ ბავშვები ჰყავს, ამ შემთხვევაში მისი ღუმილი, პრინციფსების კონსტიტუციის თანახმად, განიხილება, როგორც ბავშვებისათვის მემკვიდრეობის სახელდებით ჩამორთმევა.

7. დედამ და დედის მხრიდან პაპამ თავიანთი ბავშვები არც მემკვიდრეებად უნდა დანიშნონ და მათ არც მემკვიდრეობა უნდა ჩამოართვან, მაგრამ მათ შუძლიათ ბავშვებს გვერდი ღუმილით აუარონ. ვინაიდან დედის ან დედის მხრიდან პაპის და დედის ხაზით სხვა აღმავალი ნათესავების ღუმილს ისეთივე შედეგი აქვს, როგორიც მამის მიერ მემკვიდრეობის ჩამორთმევას. არც დედამ უნდა ჩამოართვას მემკვიდრეობა ვაჟიშვილსა და ქალიშვილს და არც დედის მხრიდან პაპას ევალება ქალიშვილისგან შეძენილი შვილიშვილებისთვის, ვაჟებისა და ქალებისათვის, მემკვიდრეობის ჩამორთმევა, თუკი ისინი მათ (ე.ი.

ბავშვებს) მემკვიდრეებად არ ნიშნავენ. და ეს ასეა როგორც ცივილური სამართლით, ასევე პრეტორის ედიქტით, რომელიც იმ ბავშვებს, რომლებსაც ღუბილით გვერდს უვლიან, ანდერძის საწინააღმდეგოდ ქონების მფლობელობას ჰპირდება. მაგრამ მათ სხვა დახმარებას უწევენ, რაც თქვენთვის ცოტა ქვემოთ იქნება ნაჩვენები.

ტიტული XIV. მემკვიდრეების დანიშვნის შესახებ

მემკვიდრეებად შეიძლება დაინიშნონ თავისუფალი პირებიც და მონებიც, როგორც საკუთარი, ასევე სხვისი. ხოლო ოდესღაც, უმრავლესობის მოსაზრების შესაბამისად, საკუთარი მონის სწორად მემკვიდრედ დანიშვნა შეიძლებოდა მხოლოდ მისი იმავდროული გათავისუფლებით. მაგრამ ამჟამად, ჩვენი კონსტიტუციის თანახმად, მონის მემკვიდრედ დანიშვნა მისი გათავისუფლების გარეშეც არის ნებადართული, რაც ჩვენ ცვლილებების სურვილით კი არ შემოვიღეთ, არამედ იმიტომ, რომ ეს უფრო სამართლიანიც იქნება და ატილიცინუსიც ასე თვლიდა, როგორც ამას პაულუსი გადმოგვცემს თავის წიგნებში მასურიუს საბინუსისა და პლავციუსისადმი. ხოლო საკუთარ მონად ის მონაც განიხილება, რომელზედაც მოანდერძეს საკუთრების ლიტონი უფლება გააჩნია, ხოლო იმავდროულად სხვა პირს – უზუფრუქტი. მაგრამ ისეთი შემთხვევაც გვხვდება, რომ მესაკუთრე ქალის მიერ თავისი მონის მემკვიდრედ დანიშვნას მონის იმავდროული გათავისუფლების შემთხვევაშიც რაიმე შედეგი არ მოჰყვება, როგორც ეს ღვთაებრივი სვეერუსისა და ღვთაებრივი ანტონინუსის კონსტიტუციით არის გათვალისწინებული, რომელიც ამას შემდეგი სიტყვებით გადმოგვცემს: გონიერულია, რომ მრუშობაში ბრალდებული მონის ანდერძით განთავისუფლება იმ ქალის მიერ, რომელსაც იმავე დანაშაულში ედება ბრალი, სასამართლოს გადაწყვეტილებამდე არაკანონიერად ჩაითვალოს; აქედან გამომდინარე, ასეთი მონის მისი მესაკუთრე ქალის მიერ ანდერძით მემკვიდრედ დანიშვნას არავითარი მნიშვნელობა (შედეგი) არა აქვს. სხვის მონად განიხილება აგრეთვე ის მონაც, რომელზედაც მოანდერძეს უზუფრუქტი გააჩნია.

1. ხოლო მონის მესაკუთრის მიერ თავის მემკვიდრედ დანიშნული მონა, თუ იგი [სამკვიდროს მიღებამდე] მონადვე რჩება, ანდერძით თავისუფალი პირი და აუცილებელი მემკვიდრე ხდება. ხოლო თუ მოანდერძე მონას თავის სიცოცხლეშივე გაათავისუფლებს, მაშინ მას

სამკვიდროს მიღება საკუთარი შეხედულებისამებრ შეუძლია, ვინაიდან იგი აუცილებელი მემკვიდრე არ არის, რადგან ბატონის (მონის მესაკუთრის) ანდერძით ორივე, თავისუფლება და მემკვიდრეობა, არ მიიღწევა. ზოლო თუ მას გაასხვისებენ, მაშინ მან მემკვიდრეობა ახალი მესაკუთრის ბრძანებით უნდა მიიღოს, და ამის საფუძველზე ბატონი (მონის მესაკუთრე) მონის მეშვეობით მემკვიდრე გახდება. რადგან თვით გასხვისებით [გასხვისებული] მონა ვერც თავისუფალი პირი გახდება და ვერც მემკვიდრე, თუნდაც იგი იმავდროული გათავისუფლებით მემკვიდრედ იყოს დანიშნული, ვინაიდან ითვლება, რომ მონათმფლობელმა, რომელმაც მონა გაასხვისა, მისთვის თავისუფლების მინიჭებაზე უარი თქვა. ასევე მემკვიდრედ დანიშნულმა გასხვისებულმა მონამ, თუ იგი მონის მდგომარეობაში ყოფნას განაგრძობს, მემკვიდრეობა ბატონის ბრძანებით უნდა მიიღოს. ზოლო თუ მონა მისმა ბატონმა (მესაკუთრემ) გაასხვისა ან მოანდერძის სიცოცხლეში, ან მისი სიკვდილის შემდეგ, მაგრამ მემკვიდრეობის მიღებამდე, მაშინ მან მემკვიდრეობა ახალი ბატონის (მესაკუთრის) ბრძანებით უნდა მიიღოს. მაგრამ თუ მონა მოანდერძის სიცოცხლეში ან მისი სიკვდილის შემდეგ, მაგრამ მემკვიდრეობის მიღებამდე გაათავისუფლეს, მაშინ მას მემკვიდრეობის მიღება თავისი ნება-სურვილის მიხედვით შეუძლია.

2. სხვისი მონა თავისი მესაკუთრის გარდაცვალების შემდეგ მემკვიდრედ სწორად ინიშნება, რადგან სამკვიდროს კუთვნილი მონებისათვის ანდერძის დატოვება შესაძლებელია. ვინაიდან ჯერ კიდევ მიუღებელ სამკვიდროს წარმოადგენს არა მომავალი მემკვიდრის პიროვნება, არამედ გარდაცვლილისა, ასევე სწორად ინიშნება მონა იმ პირის მემკვიდრედ, რომელიც ჯერ კიდევ დედის მუცელშია.

3. რამდენიმე პირის კუთვნილი მონა, რომელთათვის ანდერძის დატოვება შესაძლებელია, გარეშე პირის მემკვიდრედ დანიშვნის შემთხვევაში, მის მესაკუთრეთაგან თითოეულს, საკუთრებაში მათი წილის პროპორციულად, მემკვიდრეობას შეუძენს.

4. მემკვიდრედ შეიძლება დაინიშნოს ერთი პირიც და უსასრულოდ მრავალიც, ვინც რამდენს მოისურვებს.

5. უმრავლეს შემთხვევაში სამკვიდრო თორმეტ უნციად იყოფა, რაც [ერთად] სახელწოდება „ასსით“ აღინიშნება. ზოლო ამ ნაწილებს, უნციიდან „ასსამდე“, თავიანთი [საკუთარი] სახელწოდება აქვთ, როგორც მაგალითად, [უნცია, (ერთი მეთორმეტელი)], სექსტანტი (მეექვსედი), კვადრანტი

(მეოთხედი), ტრიენტი (მესამედი), კვინკუნქსი (ხუთი მეოთხედები), სემისი (ნახევარი), სეპტუნქსი (შვიდი მეოთხედები), ბესი (ორი მესამედი), ღოღრანტი (სამი მეოთხედი), დექსტანტი (ათი მეოთხედები), დეუნქსი (თერთმეტი მეოთხედები) და „ასსი“. მაგრამ სამკვიდროს თორმეტ უნციად დაყოფა აუცილებელი არ არის, რადგან ასსში იმდენი უნცია იქნება, რამდენსაც მოანდერძე მოისურვებს. და თუ, მაგალითად, მოანდერძე მემკვიდრედ მხოლოდ ერთ პირს დანიშნავს სემისის ოდენობით, მაშინ ეს სემისი მთელ ასს (სამკვიდროს) გულისხმობს. სინამდვილეში, რასაკვირველია, ასევე არ შეიძლება, რომ ქონების ნაწილზე ანდერძი დატოვონ, მეორე ნაწილზე კი არა, თუ [მემკვიდრეობის] ჯარისკაცი არ არის, რომლის ნება მხოლოდ ანდერძით განისაზღვრება. და, მეორე მხრივ, მემკვიდრეობის შეუძლია თავისი სამკვიდრო იმ რაოდენობის უნციებად დაყოს, რა რაოდენობითაც მას ეს მოესურვება.

6. თუ რამდენიმე მემკვიდრე ინიშნება, მაშინ წილების გაყოფა მხოლოდ იმ შემთხვევაშია საჭირო, როდესაც მოანდერძეს არ სურს, რომ მემკვიდრეებმა თანაბარი ოდენობის წილები მიიღონ. რადგან კარგად არის ცნობილი, რომ იმ შემთხვევაში, თუ მემკვიდრეობის ნაწილები [ზუსტად] არ არის განსაზღვრული, მემკვიდრეები მას თანაბრად ინაწილებენ. ხოლო თუ ზოგიერთი მემკვიდრის წილი ზუსტად არის მითითებული, მაგრამ ერთი რომელიმე სხვა მემკვიდრე წილის მიუთითებლად არის დასახელებული, ეს უკანასკნელი იმ შემთხვევაში, თუ სამკვიდროდან რაიმე ნაწილი დარჩება, ამ ნაწილის მემკვიდრე გახდება. ხოლო თუ წილის მიუთითებლად რამდენიმე პირია დასახელებული, ყველანი ისინი სამკვიდროს ამავე [დარჩენილ] ნაწილს იყოფენ. ხოლო თუ სამკვიდრო მთლიანად არის განაწილებული, მაშინ მათ სამკვიდროს [მხოლოდ] ერთი ნახევრის მემკვიდრეებად იწვევენ, ხოლო სხვას ან ყველა სხვას – მეორე ნახევრის, და არა აქვს მნიშვნელობა, თუ რომელი მემკვიდრეა დანიშნული წილის მიუთითებლად – პირველი, შუა თუ უკანასკნელი, რადგან დანიშნულად [სამკვიდროს] ის ნაწილი, ითვლება, რომელიც თავისუფალი დარჩა.

7. ახლა განვიხილოთ, თუ რა წესი მოქმედებს იმ შემთხვევაში, თუ სამკვიდროს რაღაც ნაწილი თავისუფალი რჩება, ოღონდ წილის მიუთითებლად მემკვიდრე საერთოდ არ არის დანიშნული. მაგალითად, თუ ოთხ ნაწილად გაყოფილ სამკვიდროზე სამი მემკვიდრე დაინიშნა. ეჭვარეშაა, რომ თავისუფალ ნაწილს თითოეული ცალკე უსიტყვოდ

მიიღებს მემკვიდრეობის წილის შესაბამისად (პროპორციულად) და ისე განიხილება, თითქოს მემკვიდრეები [სამკვიდროს] შესამდგომად იყვნენ დანიშნულნი. და პირიქით, თუ მემკვიდრე უფრო მეტია, ვიდრე სამკვიდროს ნაწილები, მაშინ თითოეულ მემკვიდრეს, ცხადია, წილი შეუმცირდება. ასე რომ, თუ, მაგალითად, სამ ნაწილად გაყოფილ სამკვიდროზე ოთხი მემკვიდრე დაინიშნა, მაშინ ითვლება, რომ თითოეული მემკვიდრე სამკვიდროს მეოთხედზეა დანიშნული.

8. თუ სამკვიდრო თორმეტზე მეტ უნციად არის გაყოფილი, მაშინ წილის მიუთითებლად დანიშნული მემკვიდრე იმას მიიღებს, რაც ორი ასსის (დიპონდიუსის) შესრულებას აკლავს. იგივე იქნება, თუ ორი ასსიც სრულად განაწილდება, ყველა ეს ნაწილი შემდგომში ერთ ასსად განიხილება, თუნდაც იგი [თორმეტზე] უფრო მეტი რაოდენობის უნციას შეიცავდეს.

9. მემკვიდრე შეიძლება დაინიშნოს როგორც უპირობოდ, ასევე - პირობით, მაგრამ გარკვეული დროით ან გარკვეული დროისთვის მისი დანიშვნა არ შეიძლება, მაგალითად, „მე რომ მოკვდები, ხუთი წლის შემდეგ“, ან „ამ თვის პირველი რიცხვიდან“ ან „ამ თვის პირველ რიცხვამდე იგი ჩემი მემკვიდრე იყოს“. დადგენილია, რომ ვადის დამატება ზედმეტად ჩაითვალოს და იგულისხმება, რომ მემკვიდრე პირობის გარეშე იქნა დანიშნული.

10. განუხორციელებელი პირობა მემკვიდრეთა დანიშვნისას, ლეგატების და, რასაკვირველია, ფიდეიკომისებისა და გააზატების დროს, განიხილება, როგორც დაუწერელი.

11. თუ მემკვიდრის დანიშვნისას რამდენიმე პირობაა დაყენებული და ამასთან ისინი ერთმანეთთან არიან დაკავშირებულნი, ასე, მაგალითად, „თუ ესა და ეს მოხდება“, მაშინ ყველა [პირობა] უნდა შესრულდეს, ხოლო თუ პირობები ერთმანეთისგან განცალკევებულად არის მოცემული, მაგალითად, „თუ მოხდება ან ეს, ან ეს“, მაშინ საკმარისია მათგან ნებისმიერი პირობის შესრულება.

12. შესაძლებელია მემკვიდრეებად დაინიშნონ ის პირებიც, რომლებიც მოანდერძეს არასდროს უნახავს, მაგალითად, თუ იგი მემკვიდრეებად ძმისშვილებს დაინიშნავს, რომლებიც უცხოეთში დაიბადნენ და იგი მათ არ იცნობს. ვინაიდან ის, რომ მოანდერძე პირს არ იცნობს, მემკვიდრის დანიშვნას ძალას არ უკარგავს.

ტიტული XV. ჩვეულებრივი სუბსტიტუციის შესახებ

შესაძლებელია ანდერძით რამდენიმე ხარისხის მემკვიდრე დაინიშნოს. მაგალითად, ასე: „თუ ეს მემკვიდრე არ იქნება, მემკვიდრედ ეს დაინიშნოს“ და მოანდერძეს შეუძლია, რამდენიც მოესურვება, კიდევ იმდენი მომდევნო [ხარისხის] ქვემემკვიდრე დაინიშნოს. დაბოლოს, დამატებით მას შეუძლია აუცილებელ მემკვიდრედ მონის დანიშვნაც.

1. შესაძლებელია ერთი მემკვიდრის ნაცვლად რამდენიმე ქვემემკვიდრის დანიშვნა ან რამდენიმეს ნაცვლად ერთის, ან ერთის ნაცვლად მეორის, და ერთმანეთის ქვემემკვიდრეებად შეიძლება თავად მემკვიდრედ დანიშნული პირებიც დაინიშნონ.

2. თუ არათანაბარ ნაწილებზე დანიშნულ მემკვიდრეებს ერთმანეთის ქვემემკვიდრეებად დანიშნავენ და სუბსტიტუციაში წილები საერთოდ არ იქნება ნახსენები, მაშინ ითვლება, რომ სუბსტიტუციაშიც იგივე წილია დადგენილი, რა წილიც მემკვიდრეების დანიშვნისას განისაზღვრა. ასე გადაწყვეტა ღვთაებრივმა პიუსმა.

3. ხოლო თუ დანიშნულ მემკვიდრეს, რომელიც იმავდროულად თანამემკვიდრის ქვემემკვიდრედ არის დანიშნული, ქვემემკვიდრედ კიდევ სხვა პირი დაუნიშნეს, მაშინ ეს უკანასკნელი, ღვთაებრივი სევერუსისა და ღვთაებრივი ანტონინუსის თანახმად, ორივე ნაწილის ქვემემკვიდრედ იქნება განურჩევლად დაშვებული.

4. თუ ვინმე სხვის მონას ოჯახის მამად მიიჩნევს და მემკვიდრედ [ისე] დანიშნავს და მას, იმ შემთხვევაში თუ იგი მემკვიდრე არ გახდება, ქვემემკვიდრედ მევიუსს დაუნიშნავს, და თუ მონა თავისი მესაკუთრის ბრძანებით სამკვიდროში შევა, მაშინ მევიუსი ნაწილს მიიღებს. რადგან ეს სიტყვები – „თუ იგი მემკვიდრე არ გახდება“ – ნათქვამი იმ პირის შესახებ, რომელსაც მოანდერძე სხვის ხელისუფლებას დაქვემდებარებულ პირად იცნობდა, შემდეგნაირად უნდა გავიგოთ: „თუ იგი თავად არ გახდება მემკვიდრე, მემკვიდრედ სხვასაც არ გახდის“ ხოლო იმ პირთან დაკავშირებით, რომელსაც მოანდერძე ოჯახის მამად თვლიდა, ეს სიტყვები შემდეგს ნიშნავს: „თუ იგი სამკვიდროს თავისთვის ან იმ პირისთვის არ მიიღებს, რომლის ხელისუფლებასაც იგი შემდგომში დაექვემდებარება“. ასე დაადგინა ცეზარმა ტიბერიუსმა თავის მონასთან, პართენიუსთან, დაკავშირებით.

ტიტული XVI. ობლის (არასრულწლოვნის) სუბსტიტუციის შესახებ

პირს, რომელსაც თავისი ხელისუფლების ქვეშ არასრულწლოვანი ბავშვები ჰყავს, შეუძლია ქვემემკვიდრეები დანიშნოს არა მარტო ისე, როგორც ეს ჩვენ ზემოთ გადმოვეცით, ე.ი. „თუ ისინი მისი მემკვიდრეები არ იქნებიან, მაშინ მისი მემკვიდრე სხვა იქნება“, არამედ, გარდა ამისა, კიდევ შემდეგნაირად: „თუ ისინი მისი მემკვიდრეები იქნებიან, მაგრამ სრულწლოვანების მიღწევამდე მოკვდებიან, მაშინ მემკვიდრე იყოს [სხვა] ვინმე“, მაგალითად, თუ პირი ამბობს შემდეგს: „ჩემი ვაჟიშვილი ტიციუსი ჩემი მემკვიდრე იყოს, თუ იგი ჩემი მემკვიდრე არ იქნება ან მემკვიდრე იქნება, მაგრამ მანამდე მოკვდება, სანამ იგი „საკუთარ მეურვეობას მიიღებს“ /ე.ი. სრულწლოვანი გახდება/, მაშინ მემკვიდრე სეიუსი იყოს“. თუ ამ შემთხვევაში ვაჟიშვილი მემკვიდრე არ გახდება, მაშინ მამის მემკვიდრე ქვემემკვიდრედ დანიშნული პირი იქნება. ხოლო თუ ვაჟიშვილი მემკვიდრე გახდება და სრულწლოვანების მიღწევამდე მოკვდება, მაშინ ქვემემკვიდრე თავად ვაჟიშვილის მემკვიდრე იქნება. ვინაიდან ჩვეულებებით დაწესებულია, რომ მშობლებმა ბავშვებს მემკვიდრეები დაუნიშნონ იმ ასაკში, როდესაც თავად მათ ანდერძის შედგენა არ შეუძლიათ.

1. ამ აზრით შთაგონებულებმა, ჩვენ ჩვენს კოდექსში კონსტიტუციაც კი შევიტანეთ, რომელიც ითვალისწინებს, რომ თუ პირს შეშლილი (სულით ავადმყოფი) ვაჟიშვილები, ან შვილიშვილები, ან შვილიშვილის შვილები ჰყავს, მიუხედავად მათი სქესისა და ხარისხისა, მაშინ მას შეუძლია ობლების სუბსტიტუციის მსგავსად განსაზღვრული პირი მათ ქვემემკვიდრედ დაუნიშნოს, თუნდაც ისინი უკვე სრულწლოვანები იყვნენ. ხოლო თუ მათ გონება დაუბრუნდებათ, მაშინ ეს სუბსტიტუცია ძალას კარგავს. და ეს ხორციელდება ობლის (არასრულწლოვნის) სუბსტიტუციის მსგავსად, რომელიც ძალას კარგავს მას შემდეგ, რაც ობოლი სრულწლოვანებას მიაღწევს.

2. აძრივად, ზემოთქმულის თანახმად შესრულებულ ობლების სუბსტიტუციაში, ასე ვთქვათ, ორი ანდერძია. ერთი – მამის, მეორე – ვაჟიშვილის, ისე, თითქოს თავად ვაჟიშვილს დაენიშნოს თავისთვის მემკვიდრე, ან უკიდურეს შემთხვევაში, ერთი ანდერძია ორი შემთხვევისთვის, ე.ი. ორი მემკვიდრეობისთვის.

3. ხოლო თუ პირი მეტად ფრთხილია და შიშობს, რომ მისი სიკვდილის შემდეგ მის ობოლ (არასრულწლოვან) ვაჟიშვილს, იმის გამო, რომ ქვემემკვიდრე საჯაროდ მიიღო, ვერაგობის საფრთხე დაემუქრება, მაშინ მან ჩვეულებრივი სუბსტიტუცია უნდა განახორციელოს, ოღონდ საჯაროდ და, თანაც, ანდერძის პირველ ნაწილში [ანნიშვნით], ხოლო ის სუბსტიტუცია, რომლის მეშვეობით ქვემემკვიდრეს მემკვიდრედ იწვევენ იმ შემთხვევაში, თუ ობოლი მემკვიდრე გახდა და სრულწლოვანების მიღწევამდე გარდაიცვალა, ანდერძის ბოლო ნაწილში ცალკე უნდა დაიწეროს და ანდერძის ეს ნაწილი საკუთარი ძაფითა და საკუთარი კვილით უნდა დაიბეჭდოს და [ანდერძის] პირველ ნაწილში მითითებული უნდა იქნეს, რომ ანდერძის ბოლო ნაწილები ვაჟიშვილის სიცოცხლეში, ვიდრე იგი სრულწლოვანებას არ მიაღწევს, არ გაიხსნას. ცხადია, რომ არასრულწლოვანი ვაჟიშვილის სუბსტიტუცია არ კარგავს ძალას იმის გამო, რომ იგი ანდერძის იმავე ნაწილში ჩაიწერა, რომელშიც მოანდერძე თავის მემკვიდრედ ვინმეს ნიშნავს, თუნდაც ეს [სუბსტიტუცია] ობოლს საფრთხეს უქმნიდეს.

4. ხოლო მშობლებს შეუძლიათ არა მარტო მემკვიდრეებად დანიშნული არასრულწლოვანი ბავშვებისთვის ქვემემკვიდრეების ისე დანიშვნა რომ, „თუ ისინი მემკვიდრეები იქნებიან და შემდეგ სრულწლოვანების მიღწევამდე მოკვდებიან, მაშინ მემკვიდრე ის იქნება, ვინც მათ სურთ“, არამედ, აგრეთვე იმ ბავშვებისთვის, რომლებსაც მემკვიდრეობა ჩამოართვეს. და თუ ასეთ შემთხვევაში ობოლმა სამკვიდროდ ან ლეგატებიდან ან ნათესავებისა და ახლობლების ნაჩუქრობიდან რაიმე შეიძინა, ეს ყველაფერი ქვემემკვიდრეს მიეკუთვნება. ყველაფერი, რაც ჩვენ მემკვიდრეებად დანიშნული თუ მემკვიდრეობაჩამორთმეული არასრულწლოვანი ბავშვების სუბსტიტუციის შესახებ ვთქვით, მამის სიკვდილის შემდეგ დაბადებულ ბავშვებსაც (პოსტუმებსაც) ეხება.

5. მაგრამ არავის შეუძლია თავისი ბავშვებისთვის ანდერძი შეადგინოს, თუ იგი თავისთვის არ შეუდგენია. ვინაიდან ობლის ანდერძი მხოლოდ ნაწილია და მხოლოდ დამატებაა მშობლის ანდერძისა იმდენად, რომ თუ მამის ანდერძს ძალა არა აქვს, მაშინ არც შვილის ანდერძს ექნება ძალა.

6. ხოლო ქვემემკვიდრე შეიძლება დაენიშნოს როგორც თითოეულ ბავშვს ცალ-ცალკე, ასევე მხოლოდ იმას, რომელიც [ამ] ბავშვთაგან

არასრულწლოვანი ბოლო მოკვდება⁴⁶. თითოეულისთვის ცალკე მაშინ, როდესაც მშობელს არ სურს, რომ რომელიმე მათგანი უანდერძოდ მოკვდეს; უკანასკნელ გარდაცვლილს მაშინ, როდესაც მას სურს, რომ კანონიერი მემკვიდრეობის უფლება მათ სრული მოცულობით შეინარჩუნონ.

7. ხოლო არასრულწლოვანისთვის ქვემემკვიდრე ინიშნება ან [პირის] დასახელებით, მაგალითად, „ტიციუსი“, ან ზოგადად [სახელის მოხსენიების გარეშე], მაგალითად, „ვინც ჩემი მემკვიდრე იქნება“. ამ სიტყვებით ხდება არასრულწლოვანი ვაჟიშვილის სიკვდილის შემდეგ სუბსტიტუციით იმ პირთა მოწვევა, რომლებიც მემკვიდრეებად დაინიშნენ და მემკვიდრეები გახდნენ და, თანაც, [სამკვიდროს] იმ ნაწილისა, რომლის მემკვიდრეებადაც იყვნენ დანიშნულნი.

8. ამრიგად, მამრობითი სქესის პირს ქვემემკვიდრე შეიძლება თოთხმეტ წლამდე დაენიშნოს, მღერობითისას კი – თორმეტ წლამდე. ამ ასაკის მიღწევის შემდეგ სუბსტიტუცია ძალას კარგავს.

9. ხოლო მემკვიდრედ დანიშნული გარეშე პირისათვის და სრულწლოვანი ვაჟიშვილისთვის ქვემემკვიდრის დანიშვნა არავის შეუძლია ისე, რომ „თუ იგი მემკვიდრე იქნება და რაღაც ღროის შემდეგ მოკვდება, [მისი] მემკვიდრე ვინმე სხვა გახდეს“; მოანდერძისთვის მხოლოდ ის არის ნებადართული, რომ მან ფიდეიკომისით ამ პირს მთელი მისი სამკვიდროს ან მისი ნაწილის სხვისთვის დაბრუნება დააკისროს. თუ როგორია ეს უფლება, ამას ჩვენ თავის ადგილას გადმოვცემთ.

ტიტული XVII. როგორ ხდება ანდერძის გაუქმება

წესისამებრ შესრულებული (შედგენილი) ანდერძი მანამდეა ძალაში, სანამ იგი არ გაუქმდება ან ბათილი არ გახდება.

1. ხოლო ანდერძი უქმდება მაშინ, როდესაც, მართალია, ჰოანდერძის მდგომარეობა იგივე რჩება, მაგრამ ირღვევა თავად საანდერძო უფლება. თუ, მაგალითად, ვინმე ანდერძის დატოვების შემდეგ იმპერატორის მეშვეობით ვაჟიშვილად აიყვანს თავისუფალ პირს, ან პრეტორის მეშვეობით, თანახმად ჩვენი კონსტიტუციისა, იშვილებს პირს, რომელიც მშობლის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფება. მაშინ მისი ანდერძი უქმდება, თითქოს „თავისი მემკვიდრის“ შემატების გამო.

2. წინა ანდერძი უქმდება აგრეთვე წესისამებრ დატოვებული (შედგენილი) მომდევნო ანდერძით, ამასთან, არა აქვს მნიშვნელობა, ვინმე ამ ანდერძით მემკვიდრე გახდა თუ არა. ყურადღება ექცევა მხოლოდ იმას, შეუძლია თუ არა ვინმეს მემკვიდრე გახდეს. ამიტომ თუ ვინმემ მემკვიდრედ გახდომა არ მოისურვა ან თუ იგი გარდაიცვალა მოანდერძის სიცოცხლეში ან მისი სიკვდილის შემდეგ, ოღონდ მემკვიდრეობის მიღებამდე, ან თუ პირობა, რა პირობითაც იგი მემკვიდრედ დაინიშნა, არ განხორციელდა, ამ შემთხვევაში ოჯახის მამა უანდერძოდ კვდება, ვინაიდან პირველი ანდერძიც კარგავს ძალას, რადგან მას მომდევნო ანდერძი აუქმებს, და ბოლო ანდერძსაც ასევე არავითარი ძალა არა აქვს, რადგან ამ ანდერძით მემკვიდრე არავინ ხდება.

3. ხოლო თუ ვინმე მას შემდეგ, რაც მან პირველი ანდერძი კანონის თანახმად შეადგინა, ასევე წესისამებრ შეადგენს მომდევნოს, თუნდაც [ამ ანდერძით] მემკვიდრე [მხოლოდ] განსაზღვრულ ნივთებზე იყოს დანიშნული, პირველი ანდერძი, ღვთაებრივების, სევერუსისა და ანტონინუსის, რესკრიპტის თანახმად, გაუქმებულად ითვლება. ჩვენ ვბრძანეთ, რომ ამ კონსტიტუციის სიტყვები აქ მოგვეყვანა, რადგან მასში, გარდა ამისა, კიდევ სხვა რამ არის გადმოცემული: „იმპერატორები, სევერუსი და ანტონინუსი, - კოქციუს კამპანუსს. [უეჭველია], მეორედ შედგენილი ანდერძი, თუნდაც მასში განსაზღვრულ ნივთებზე მემკვიდრე იყოს დანიშნული, ისევე მოქმედებს, თითქოს მასში ეს ნივთები არ იხსენიება. მაგრამ დანიშნული მემკვიდრე უნდა დაკმაყოფილდეს მისთვის გადაცემული ნივთებით ან ფალციდიუსის კანონით კიდევ მეოთხედის დამატებით, ხოლო დანარჩენი სამკვიდრო იმ მემკვიდრეებს უნდა დაუბრუნოს, რომლებიც პირველი ანდერძით არიან დანიშნულნი. ეს საეჭვო არ უნდა იყოს, რადგან მეორე ანდერძში მოცემულია სიტყვები, რომლებიც აცხადებენ, რომ პირველმა ანდერძმა ძალა შეინარჩუნოს“. ასე ხორციელდება ანდერძის გაუქმება.

4. ამასთან, წესისამებრ შედგენილი ანდერძი სხვაგვარადაც შეიძლება ბათილად ჩაითვალოს, მაგალითად, იმ შემთხვევაში, თუ პირს, რომელმაც ანდერძი დატოვა, სამოქალაქო უფლებები ეზღუდება. ჩვენ პირველ წიგნში ვადმოვეცით, თუ როგორ ხდება ეს.

5. მაგრამ ამ შემთხვევაში ამბობენ, რომ ანდერძი ბათილია, თუმცა ბათილია აგრეთვე გაუქმებული ანდერძებიც და აგრეთვე ის ანდერძები, რომლებიც თავიდანვე არასწორად იქნა შედგენილი. გარდა

ამისა, გაუქმებული ჩვენ შეიძლება ვუწოდოთ იმ ანდერძებსაც, რომლებიც წესისამებრ შეადგინეს, მაგრამ შემდგომში სამოქალაქო უფლებების შეზღუდვის გამო ბათილი გახდნენ. მაგრამ ვინაიდან აშკარად უფრო მოსახერხებელია, რომ ცალკეულ შემთხვევებს ცალკე სახელები ვუწოდოთ, ამიტომ ზოგ ანდერძს არაწესისამებრ შედგენილს უწოდებენ, ზოგს – კი კანონის თანახმად შესრულებულს, მაგრამ [შემდეგ] გაუქმებულს ან ბათილად ცნობილს.

6. მაგრამ ის ანდერძები, რომლებიც თავიდან წესისამებრ იქნა შედგენილი და შემდეგ კი მოანდერძის სამოქალაქო უფლებების შეზღუდვის გამო ბათილად იქნა ცნობილი, ძალას სრულად არ კარგავს, ვინაიდან თუ იგი შეიძლია მოწმის ბეჭედით არის დამოწმებული, მაშინ დანიშნულ მემკვიდრეს შეუძლია [პრეტორთან] ანდერძით დანიშნული სამკვიდროს მფლობელობა მოითხოვოს იმ შემთხვევაში, თუ გარდაცვლილი გარდაცვალების დროს რომის მოქალაქე და თავისუფალი (დამოუკიდებელი) პირი იყო. რადგან, თუ ანდერძმა ძალა იმიტომ დაკარგა, რომ მოანდერძემ მოქალაქეობა ან თავისუფლება დაკარგა, ან კიდევ იმიტომ, რომ მოანდერძემ თავისივე თავი გააშვილა და გარდაცვალების დროს იგი მშვილდებული მამის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდა, დანიშნულ მემკვიდრეს ანდერძის შესაბამისად სამკვიდროს მფლობელობის მოთხოვნა არ შეუძლია.

7. ხოლო ანდერძი არ შეიძლება გაუქმდეს მხოლოდ იმის გამო, რომ შემდგომში მოანდერძეს არ სურს, რომ მას ძალა ჰქონდეს. ასე რომ, იმ შემთხვევაში, თუ პირი პირველი ანდერძის შედგენის შემდეგ მეორე ანდერძის შედგენას შეუდგება, მაგრამ გარდაცვალების ან აზრის შეცვლის გამო მას ვერ დაასრულებს, ღვთაებრივი პერტინაქსის რესკრიპტით დადგინდა, რომ წესისამებრ შედგენილი პირველი ანდერძი ბათილად მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნეს ცნობილი, თუ მეორე ანდერძი კანონის თანახმად არის შედგენილი და დასრულებული, ვინაიდან დაუსრულებელი (დაუმთავრებელი) ანდერძი [ანდერძს] არ წარმოადგენს.

8. პერტინაქსმა იმავე რესკრიპტში განაცხადა, რომ იგი არ მიიღებს მემკვიდრეობას იმ პირისაგან, რომელმაც სასამართლო ღავისას პრინციფსი (იმპერატორი) თავის მემკვიდრედ დატოვა. და რომ იგი არც არასწორად შედგენილ ანდერძს დაამტკიცებს, რომელშიც მემკვიდრედ იმავე საფუძველზე თვითონ არის დანიშნული; და რომ იგი არ დაუშვებს მემკვიდრის მხოლოდ ზეპირად დანიშვნას და არც რამე

წერილობით აქტს (საბუთს) მიიღებს, რომელსაც სამართლებრივი ძალა არა აქვს. და ამის შესაბამისად ღვთაებრივები, სევერუსი და ანტონინუსი, ხშირად ასე პასუხობდნენ: „თუმცა ჩვენ კანონების [დაცვისგან] თავისუფალნი ვართ (ე.ი. კანონებს არ ვემორჩილებით)“, – ამბობდნენ ისინი, – „მაგრამ მაინც კანონების თანახმად ვცხოვრობთ“.

ტიტული XVIII. „არაოფიცოზური“ (არასამართლიანი) ანდერძის შესახებ

ვინაიდან ხშირად მშობლები თავიანთ ბავშვებს უსაფუძვლოდ ართმევნენ მემკვიდრეობას ან მათ [ანდერძში] გვერდს უვლიან, დაწესდა, რომ ბავშვებს არაოფიცოზური (მოვალეობის დამრღვევი) ანდერძის თაობაზე სასამართლოში საქმის აღძვრა შეუძლიათ იმ საჩივრით, რომ მათ უსამართლოდ ჩამოართვეს მემკვიდრეობა ან ანდერძში მათ არასამართლიანად გვერდი აუარეს და იმ საბაბით, რომ მშობლები ანდერძის შედგენის დროს თითქოს საღ გონებაზე არ იყვნენ. მაგრამ ამ შემთხვევაში საუბარია არა იმის შესახებ, რომ მშობელი თითქოს მართლაც შეშლილი იყო, არამედ იმაზე, რომ მშობელმა ანდერძი, მართალია, სწორად შეადგინა, მაგრამ [ოჯახისადმი] ერთგულების მოვალეობა დაარღვია. რადგან მშობელი თუ ნამდვილად შეშლილია, მაშინ არავითარი ანდერძი არ არსებობს.

1. მაგრამ არა მარტო ბავშვებისთვის არის ნებადართული, რომ მათ თავიანთ მშობლებს „არაოფიცოზური ანდერძის“ დატოვებაში ბრალი დასდონ, არამედ მშობლებსაც შეუძლიათ [ამ ბრალდების] ბავშვებისთვის წაყენება. ხოლო ძმას და დას, თანახმად წმინდა კონსტიტუციებისა, [მხოლოდ] მემკვიდრედ დანიშნულ სახელგატეხილ პირებთან შედარებით ეძლევათ უპირატესობა. ასე რომ, ყველა მემკვიდრის წინააღმდეგ საქმის აღძვრა მათ არ შეუძლიათ. ძმასა და დაზე უფრო შორეულ კოგნატებს (სისხლით ნათესავებს) არც რამენაირად საქმის აღძვრა შეუძლიათ და არც საქმის მოგება, თუ იგი აღძრეს.

2. ხოლო, როგორც ღვიძლ შვილებს, ასევე ჩვენი კონსტიტუციით დადგენილი დაყოფის შესაბამისად შვილად აყვანილებს, „არაოფიცოზური ანდერძის“ თაობაზე საქმის აღძვრა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლიათ, თუ მათთვის გარდაცვლილის ქონების მიღება სხვა რამე კანონიერი გზით არ არის შესაძლებელი. ვინაიდან იმ პირებს, რომლებიც

მთელ სამკვიდროს ან მის ნაწილს რომელიმე სხვა კანონიერი გზით იღებენ, „არაოფიცოზური ანდერძის“ შესახებ საქმის აღძვრა არ შეუძლიათ. ასევე პოსტუმბესაც, რომლებიც მემკვიდრეობას სხვა რომელიმე კანონიერი გზით ვერ იღებენ, „არაოფიცოზური ანდერძის“ თაობაზე საქმის აღძვრა შეუძლიათ.

3. მაგრამ ეს ასე მხოლოდ იმ შემთხვევაშია მისაღები, თუკი მოანდერძებმა ბავშვებს ანდერძით საერთოდ არაფერი დაუტოვეს, რაც ჩვენმა კონსტიტუციამ ბუნებრივი კავშირებისადმი პატივისცემის გამო შემოიღო. მაგრამ თუ ბავშვებს სამკვიდროს რაღაც ნაწილი ან რაიმე ნივთი დაუტოვეს და „არაოფიცოზური ანდერძის“ თაობაზე საჩივარი არ არსებობს, მაშინ ბავშვებს დამატებით ეძლევათ იმდენი, რამდენიც საჭიროა [მათი კუთვნილი] სამკვიდროს კანონიერი მეოთხედი ნაწილის შესავსებად, თუნდაც ანდერძში არ იყოს ნათქვამი, რომ კეთილსინდისიერი ადამიანის შეხედულებისამებრ [სამკვიდრო მეოთხედამდე] უნდა შეივსოს.

4. თუ მეურვემ იმ ობლის სახელზე, რომლის მეურვეობასაც იგი ეწეოდა, საკუთარი მამის ანდერძით ლეგატი მიიღო და თანაც თავად მეურვეს საკუთარმა მამამ არაფერი დაუტოვა, მაშინ მეურვეს თავისი სახელით მაინც შეუძლია მამის „არაოფიცოზური ანდერძის“ თაობაზე საქმე აღძვას.

5. და თუ, მეორე მხრივ, მეურვე ობლის სახელით, რომელსაც ანდერძით არაფერი დაუტოვეს, „არაოფიცოზური ანდერძის“ თაობაზე საქმეს აღძვას და საქმეს წააგებს, მაშინ თავად მეურვე არ კარგავს იმას, რაც მას იმავე ანდერძით ლეგატის სახით დაუტოვეს.

6. ამრიგად, იმისათვის, რომ პირს „არაოფიცოზური ანდერძის“ თაობაზე სასამართლოში საქმის აღძვრის უფლება არ ჰქონდეს, მან მეოთხედი ნაწილი უნდა მიიღოს ან, მაგალითად, მემკვიდრეობის უფლებით, ან ლეგატის უფლებით, ან ფიდეიკომისის უფლებით, ან სიკვდილის შემთხვევაში მეოთხედის ნაჩუქრობის უფლებით, ან „ცოცხლებს შორის ნაჩუქრობით“, მაგრამ [უკანასკნელით] მხოლოდ ჩვენს კონსტიტუციაში გათვალისწინებულ შემთხვევებში; ან კიდევ იმ სხვა საშუალებებით, რომლებიც კონსტიტუციებშია მოცემული.

7. ზოლო ის, რაც ჩვენ [სამკვიდროს] მეოთხედზე ვთქვით, ისე უნდა იქნეს გაგებული, რომ ვისაც „არაოფიცოზური ანდერძის“ თაობაზე საქმის აღძვრის უფლება აქვთ, გინდ ასეთი ერთი პირი იყოს

და გინდ რამდენიმე, მათთვის მხოლოდ [სამკვიდროს] ერთი მეოთხედის გადაცემა შეიძლება, რომელიც მათ შორის პროპორციულად, ე.ი. პირთა რაოდენობის შესაბამისად, ნაწილდება.

ტიტული XIX. მემკვიდრეების ხარისხისა და განსხვავების შესახებ

ხოლო მემკვიდრეებს ეწოდებათ ან „აუცილებელი“ ან „თავისი და აუცილებელი“, ან „გარეშე“.

1. „აუცილებელი მემკვიდრე“ არის მემკვიდრედ დანიშნული მონა. ასე მას იმიტომ უწოდებენ, რომ მოანდერძის გარდაცვალების შემდეგ, ნებისმიერ შემთხვევაში, მას ეს სურს თუ არ სურს, იგი მაშინვე თავისუფალი პირი და აუცილებელი მემკვიდრე ხდება. ამიტომაც ის პირები, რომლებსაც თავიანთი ქონება არასაიმედოდ მიაჩნიათ, ჩვეულებრივ, თავიანთ მონას პირველი ან მეორე, ან უფრო შორეული ხარისხის მემკვიდრედაც კი ნიშნავენ, რათა იმ შემთხვევაში, თუ კრედიტორები არ დაკმაყოფილდნენ, მათ ურჩევნიათ, რომ კრედიტორები სწორედ ამ მემკვიდრის ქონებას დაეუფლონ, იგი გაყიდონ ან ერთმანეთში გაინაწილონ, ვიდრე თავად მოანდერძისას. მემკვიდრის ამ ზარალს სამაგიეროდ ის სარგებელი ახლავს, რომ ყველაფერი ის, რაც მან თავისი პატრონის სიკვდილის შემდეგ თავისთვის შეიძინა, თავად მასვე რჩება. და თუნდაც გარდაცვლილის ქონება კრედიტორების დასაკმაყოფილებლად საკმარისი არ აღმოჩნდეს, ამის გამო ის ნივთები, რომლებიც მან თავისთვის შეიძინა, აღარ გაიყიდება.

2. ხოლო „თავისი (საკუთარი) და აუცილებელი მემკვიდრეები“ არიან, მაგალითად, ვაჟიშვილი, ქალიშვილი⁴⁷, შვილიშვილები, ვაჟები და ქალები, ვაჟიშვილისგან და ა.შ. [ამავე ხაზის] სხვა ბავშვები, ოღონდ თუ ისინი გარდაცვლილის ხელისუფლების ქვეშ არიან. მაგრამ იმისათვის, რომ შვილიშვილები, ვაჟები და ქალები, „თავისი მემკვიდრეები“ გახდნენ, არ არის საკმარისი ის, რომ მათმა მამამ თავისი მამის სიცოცხლეში „თავის მემკვიდრედ“ ყოფნა შეწყვიტოს, მაგალითად, გარდაცვალების გამო ან ნებისმიერ სხვა საფუძველზე მისი ხელისუფლებიდან გათავისუფლდეს⁴⁸, რადგან ისინი (შვილიშვილები, ვაჟები და ქალები) ამ შემთხვევაში თავიანთი მამის ნაცვლად მემკვიდრეები ხდებიან. ხოლო „თავის მემკვიდრეებად“ ისინი იმიტომ იწოდებიან,

რომ ისინი შინაური (ოჯახის) მემკვიდრეები არიან და მამის სიცოცხლეშიც გარკვეულად მესაკუთრებადაც კი ითვლებიან. ამიტომაც, თუ პირი უანდერძოდ მოკვდება, უპირველესი საქმე სწორედ ბავშვების მემკვიდრეობა ხდება. ხოლო „აუცილებელს“ მათ იმიტომ უწოდებენ, რომ ისინი, სურთ მათ ეს თუ არ სურთ, გინდაც ანდერძის გარეშე, გინდაც ანდერძით, ნებისმიერ შემთხვევაში, მემკვიდრეები ხდებიან, მაგრამ პრეტორი ამ მემკვიდრეებს ნებას რთავს, თუკი მათ ეს სურთ, რომ სამკვიდროს მიღებაზე თავი შეიკავონ, რათა სჯობს, რომ კრედიტორები მშობლის ქონებას დაეუფლონ, ვიდრე -- თავად მათს ქონებას.

3. დანარჩენი მემკვიდრეები, რომლებიც მოანდერძის ხელისუფლებას არ ექვემდებარებიან, „გარეშე მემკვიდრეებად“ იწოდებიან. ამიტომ ჩვენივე ბავშვებიც, რომლებიც ჩვენი ხელისუფლების ქვეშ არ არიან, თუ ჩვენ ისინი მემკვიდრეებად დავნიშნეთ, გარეშე მემკვიდრეებად ჩაითვლებიან. ამავე მიზეზით დედის მიერ დანიშნული მემკვიდრეებიც გარეშე მემკვიდრეებს მიეკუთვნებიან, ვინაიდან ქალებს ბავშვები თავიანთი ხელისუფლების ქვეშ არ ჰყავთ. ის მონაც, რომელიც მისმა მესაკუთრემ მემკვიდრედ დანიშნა და ანდერძის დაწერის შემდეგ გაათავისუფლა, აგრეთვე გარეშე მემკვიდრეებს მიეკუთვნება.

4. გარეშე მემკვიდრეებთან დაკავშირებით იმ წესს იცავენ, რომ მათ ანდერძით მემკვიდრეობის უფლება აქვთ, გინდ ისინი თავად ინიშნებოდნენ მემკვიდრედ, გინდაც -- ის პირები, რომლებიც მათი ხელისუფლების ქვეშ არიან. და ამ წესს ორივე შემთხვევაში იცავენ, როგორც ანდერძის შედგენის დროს, რათა მემკვიდრის დანიშვნა განხორციელდეს, ასევე მოანდერძის გარდაცვალებისას, რათა ანდერძს ძალა ჰქონდეს. და ამ წესის შესრულება მით უფრო სავალდებულოა მაშინ, როდესაც ანდერძით დანიშნული მემკვიდრე სამკვიდროს მფლობელობაში შედის, გინდ იგი [გარკვეული] პირობით იყოს დანიშნული მემკვიდრედ, გინდაც -- პირობის ვარეშე. ვინაიდან მემკვიდრის უფლება ყველაზე მეტად მაშინ უნდა შემოწმდეს, როდესაც იგი მემკვიდრეობას იღებს. ხოლო სამოქალაქო მდგომარეობის შეცვლა (შეზღუდვა) დროის მონაკვეთში ანდერძის შედგენიდან მოანდერძის სიკვდილამდე ან მემკვიდრედ დანიშნის პირობის შესრულებამდე მემკვიდრეს ვერ ავენებს, ვინაიდან, როგორც [უკვე] ვთქვით, დროის მხოლოდ სამი [შემოსხმებული] მომენტი (მონაკვეთი) უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული. ხოლო ანდერძის დატოვების უფლების მქონედ ითვლება არა მარტო ის

პირი, რომელსაც ანდერძის დატოვება შეუძლია, არამედ ისიც, ვისაც სხვისი ანდერძით შეუძლია ან თავად მიიღოს [სამკვიდრო] ან სხვას მიაღებინოს იგი, თუნდაც [თავად მიმღებს] ანდერძის დატოვება არ შეეძლოს. ამიტომაც ამბობენ, რომ შემლილს, მუნჯს, მამის სიკვდილის შემდეგ დაბადებულს (პოსტუმს), შვიდ წლამდე ასაკის ბავშვს, ოჯახის ვაჟიშვილს და სხვის მონას ანდერძით მემკვიდრეობის უფლება გააჩნიათ. კინაიდან მათ თუმცა ანდერძის დატოვების უფლება არა აქვთ, მაგრამ ანდერძით სამკვიდროს თავად მიღება ან სხვისთვის შეძენა შეუძლიათ.

5. ხოლო გარეშე მემკვიდრეებს შესაძლებლობა აქვთ თავად გადაწყვიტონ, მიიღონ სამკვიდრო თუ არა. მაგრამ თუ ის პირი, რომელსაც სამკვიდროს მიღებაზე თავის შეკავების უფლება აქვს, ან თუ გარეშე მემკვიდრე, რომელსაც უფლება აქვს მოიფიქროს, მიიღოს მემკვიდრეობა თუ არა, სამკვიდროს მიიღებს, მაშინ მას შემდგომში მემკვიდრეობაზე უარის თქმის უფლება აღარ აქვს, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა იგი ასაკით ოცდახუთ წელს მიღწეული არ არის. რადგან იმ შემთხვევაში, როდესაც ამ ასაკის პირები მოუფიქრებლად (წინდაუხედავად) მიიღებენ ზარალის მომტან მემკვიდრეობას, ისევე, როგორც ყველა სხვა [მსგავს] შემთხვევაში, როდესაც ისინი მოტყუებულნი რჩებიან, მათ დახმარებას პრეტორი უწევს.

6. მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ ღვთაებრივმა ადრიანემ ამგვარად ოცდახუთ წელს გადაცილებული პირიც კი შეიწყალა, როდესაც ამ პირის მიერ მემკვიდრეობის მიღების შემდეგ გამოვლინდა დიდი ვალი, რომელიც მემკვიდრეობის მიღების დროს ცნობილი არ იყო. მაგრამ ეს ღვთაებრივმა ადრიანემ განსაკუთრებული წყალობის სახით გაიღო. ხოლო ღვთაებრივმა გორდიანემ⁴⁹ ეს წყალობა შემდგომში ჯარისკაცებზეც გაავრცელა. მაგრამ ჩვენმა კეთილმოსურნეობამ ეს წყალობა საერთოდ ყველა ჩვენს ქვეშევრდომს უბოძა და იგი ყველაზე სამართლიანი და დიდებული კონსტიტუციით დაადგინა. თუ პირები ამ კონსტიტუციაში მოცემულ წესებს დაიცავენ, მაშინ მათ შეუძლიათ მიიღონ მემკვიდრეობა და ისინი მხოლოდ იმ ოდენობით იქნებიან პასუხისმგებელნი, რა ოდენობითაც სამკვიდრო ქონება ფასობს. ასე, რომ ამ შემთხვევაში მათთვის წინასწარ მოფიქრება საჭირო აღარ არის; თუ ჩვენს კონსტიტუციაში მოცემულ წესებს უგულვებელყოფენ და წინასწარ მოფიქრებას საჭიროდ ჩათვლიან, მაშინ მემკვიდრეებს ძველ სიძნელეებთან მოუხდებათ შეგუება.

7. გარდა ამისა, ანდერძით დანიშნულ ან ანდერძის გარეშე კანონით მემკვიდრედ მოწვეულ გარეშე მემკვიდრეს შეუძლია მემკვიდრე გახდეს ან მემკვიდრესავით მოქცევით, ან მემკვიდრეობის მიღების მხოლოდ ნების გამოხატვით. ხოლო ითვლება, რომ პირი მემკვიდრესავით იქცევა მაშინ, როდესაც იგი სამკვიდრო ქონებით ისევე სარგებლობს, როგორც მემკვიდრე, მაგალითად, ყიდის სამკვიდროს ნივთებს ან სამკვიდროში შემავალ მიწის ნაკვეთს აშუშავებს ან იჯარით გასცემს; და აგრეთვე თუ იგი საქმით ან სიტყვით გამოხატავს თავის ნებას, რომ მიიღოს მემკვიდრეობა, ოღონდ მან უნდა იცოდეს, რომ ის პირი, რომლის ქონების მიმართაც იგი მემკვიდრესავით იქცევა, ანდერძით ან ანდერძის დატოვების გარეშე გარდაიცვალა და იგი [სწორედ] ამ პირის მემკვიდრეა. რადგან მემკვიდრესავით მოქცევა ნიშნავს მესაკუთრესავით მოქცევას. ძველი [იურისტები] მემკვიდრეებს სწორედ მესაკუთრეებს უწოდებდნენ. ხოლო, როგორც, ერთი მხრივ, გარეშე მემკვიდრე მხოლოდ თავისი ნების გამოხატვით ხდება მემკვიდრე, ასევე, მეორე მხრივ, საწინააღმდეგო კადაწყვეტილების შემთხვევაში, იგი მაშინვე გამოირიცხება მემკვიდრეობიდან. დაბადებით ყრუსა და მუნჯს ისევე, როგორც იმ პირს, რომელმაც სმენა და მეტყველება შემდგომში დაკარგა, მემკვიდრესავით მოქცევას და მემკვიდრეობის მიღებას არაფერი უკრძალავს, ოღონდ თუ მას ესმის ის, რასაც აკეთებს.

ტიტული XX. ლეგატების შესახებ

ამის შემდეგ განვიხილოთ ლეგატები. სამართლის ეს დარგი ალბათ სცილდება ჩვენ მიერ გადმოცემულ თემას, ვინაიდან ჩვენ ვსაუბრობთ სამართლის იმ ფორმებზე, რომელთა მეშვეობითაც ვიძენთ ნივთებს უნივერსალური უფლებამონაცვლეობით. მაგრამ ვინაიდან ჩვენ საერთოდ ვისაუბრეთ ანდერძისა და ანდერძით დანიშნული მემკვიდრეების შესახებ, ამიტომ საფუძველს მოკლებული არ უნდა იყოს, თუ სამართლის ამ საკითხებს აქ განვიხილავთ.

1. ამრიგად, ლეგატი არის გარდაცვლილის მიერ დატოვებული ერთგვარი ნაჩუქრობა.

2. მაგრამ ოდესღაც ოთხი სახის ლეგატი არსებობდა: ლეგატი ვინდიკაციით, ლეგატი დამნაცით, ლეგატი დაშვების სახით, და ლეგატი პრეცეფციით. და ლეგატის თითოეულ სახეს გარკვეული ფორ-

მულა ჰქონდა მიკუთვნებული, რომელთა მეშვეობით ლეგატის ცალკეული სახე აღინიშნებოდა. მაგრამ ღვთაებრივი იმპერატორების კონსტიტუციებით ამგვარი ფორმულების გამოყენება საერთოდ იქნა უარყოფილი. ხოლო რამდენადაც გვსურდა, რომ გარდაცვლილის ნებას მეტი ძალა ჰქონდა და რომ დაგვეცვა არა გარდაცვლილის სიტყვები, არამედ მისი ნამდვილი ნება, მრავალი ღამის თევის შედეგად შესრულებული კონსტიტუციით ჩვენ დავადგინეთ, რომ ყველა ლეგატს ერთი და იგივე [სამართლებრივი] ბუნება ჰქონდეს. და რომ ლეგატარს ნებისმიერი ფორმით დატოვებული ლეგატის მოთხოვნა შეეძლოს არა მარტო პირადი, არამედ სანივთო და საპიპოთეო სარჩელის მეშვეობით. ამ დადგენილების მიზანშეწონილობა ყველაზე უფრო სრულად თავად ამ კონსტიტუციის შინაარსის გაცნობით შეიძლება გამოჩნდეს.

3. მაგრამ ჩვენ ჩავთვალეთ, რომ ამ კონსტიტუციით არ უნდა შემოვიფარგლოთ, ვინაიდან როდესაც გამოვარკვიეთ, თუ რა მკაცრად საზღვრავდნენ ძველად ლეგატებს, ხოლო ფიდეიკომისებს კი, რომელიც გარდაცვლილთა ნებას უფრო მეტად ეფუძნებოდა, უფრო ფართო მნიშვნელობას ანიჭებდნენ, ჩვენ საჭიროდ ჩავთვალეთ, რომ ყველა [სახის] ლეგატი ფიდეიკომისებთან გაგვეთანაბრებინა, რათა მათ შორის არავითარი განსხვავება არ ყოფილიყო, და რომ ის, რაც ლეგატებს აკლდა, ფიდეიკომისების [სამართლებრივი] ბუნებით შეესებულებოდა. და თუ ლეგატებს რაიმე უპირატესობა ჰქონდათ, იგი ფიდეიკომისების სამართლებრივ ბუნებას შემატებოდა. მაგრამ იმისათვის, რომ სამართლის საფუძვლების შემსწავლელი ახალგაზრდობისათვის ამ სამართლის [ინსტიტუტების] ერთმანეთში არეულად გადმოცემით სიძნელეები არ შეგვექმნა, შესაფერის საქმედ მივიჩნიეთ თავიდან ცალ-ცალკე გვესაუბრა ჯერ ლეგატებისა და შემდეგ ფიდეიკომისების შესახებ, რათა მათ ორივე ინსტიტუტის ბუნების [ცალ-ცალკე] შესწავლის შედეგად ადვილად შეძლონ შეძენილი ზუსტი ცოდნით ამ ინსტიტუტების ერთმანეთში შერევის უკეთესად გაგება.

4. ხოლო ლეგატი შეიძლება შეეხოს არა მარტო თავად მოანდერძის ან მემკვიდრის ნივთს, არამედ ასევე – სხვის ნივთსაც. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მემკვიდრე ვალდებულია გამოისყიდოს ეს ნივთები და წარმოადგინოს, და თუ გამოსყიდვა არ შეუძლია, მაშინ მან ამ ნივთის ფასი უნდა გადაიხადოს. მაგრამ თუ ეს ნივთი სამოქალაქო ბრუნვიდან ამოღებული ნივთების კატეგორიას ეკუთვნის, მაშინ არც

მისი ღირებულების გადახდა არის საჭირო. მაგალითად, თუ ვინმე ანდერძით დატოვებს მარსის მოედანს, ან „ბაზილიკას“, ან ტაძრებს, ან საჯარო სარგებლობისთვის განკუთვნილ ნივთებს. ვინაიდან ამ შემთხვევაში ლეგატის რაიმე საფუძველი არ არსებობს. ხოლო ჩვენი ნათქვამი იმის შესახებ, რომ სხვისი ნივთის ანდერძით დატოვება შესაძლებელია, იმ შემთხვევას ეხება, როდესაც გარდაცვლილმა იცოდა, რომ ნივთი სხვისია, და არა იმ შემთხვევას, როდესაც მან ეს არ იცოდა. რადგან მოანდერძეს რომ სცოდნოდა, რომ ნივთი სხვისია, შესაძლოა მას იგი [ლეგატარისთვის] ანდერძით არ დაეტოვებინა. და ღვთაებრივმა პიუსმა ასე დაადგინა. უფრო სწორია, რომ თავად მოსარჩელეს, ე.ი. ლეგატარს, მართებდეს იმის დამტკიცება, რომ მოანდერძემ იცოდა, რომ ნივთი სხვისია, და არა მემკვიდრემ ამტკიცოს ის, რომ მოანდერძემ არ იცოდა, რომ ნივთი სხვისია, ვინაიდან დამტკიცება ყოველთვის იმ პირს უხდება, ვისაც სასამართლოში სარჩელი შეაქვს.

5. მაგრამ თუ ვინმე ლეგატარს კრედიტორთან დაგირავებულ ნივთს უანდერძებს, მაშინ მემკვიდრემ ამ ნივთის ფასი უნდა გადაიხადოს და ამ შემთხვევაშიც იგივე წესი მოქმედებს, რომელიც მოქმედებს სხვის ნივთთან დაკავშირებით, სახელდობრ, მემკვიდრემ მხოლოდ იმ შემთხვევაში უნდა გადაიხადოს; თუ გარდაცვლილმა იცოდა, რომ ნივთი დაგირავებულია. და ღვთაებრივმა [იმპერატორებმა] სევერუსმა და ანტონინუსმა ასე გადაწყვიტეს. მაგრამ თუ გარდაცვლილს სურდა, რომ ლეგატარმა გადაიხადოს და მან ეს ნება გამოხატა, მაშინ მემკვიდრემ ამ ნივთის ფასი არ უნდა გადაიხადოს.

6. თუ ლეგატარს სხვისი ნივთი უანდერძეს, რომელზედაც მან (ლეგატარმა) მოანდერძის სიცოცხლეში საკუთრების უფლება მოიპოვა, მაშინ თუ მან ეს ნივთი ნასყიდობის საფუძველზე შეიძინა, ანდერძის საფუძველზე სარჩელით მას ამ ნივთის ღირებულების მიღება შეუძლია. მაგრამ თუ მან ეს ნივთი უსასყიდლოდ შეიძინა, მაგალითად, ნაჩუქრობის ან სხვა მსგავს საფუძველზე, ამ შემთხვევაში მას სარჩელის აღიპრა არ შეუძლია. ვინაიდან ძველი წესის თანახმად, ერთი და იმავე პირისათვის და ერთსა და იმავე ნივთზე არ შეიძლება ერთდროულად უსასყიდლო შეძენის ორი საფუძველი დაწესდეს. ამის გამო, თუ ორი ანდერძით ერთი და იგივე ნივთი ერთსა და იმავე პირს ეკუთვნის, მაშინ ის არის მნიშვნელოვანი, პირმა ანდერძით ნივთი მიიღო თუ

მისი ღირებულება. რადგან თუ მან ნივთი მიიღო, მაშინ მას სარჩელის აღძვრა არ შეუძლია, ვინაიდან ეს ნივთი მას უსასყიდლო შეძენის საფუძველით აქვს; ხოლო თუ მან ნივთის ღირებულება მიიღო, მაშინ მას სარჩელის აღძვრის უფლება აქვს.

7. ანდერძდანაკისრი შეიძლება იყოს ისეთი ნივთიც, რომელიც ჯერ ბუნებაში არ არსებობს, მაგრამ მომავალში იარსებებს, მაგალითად, ნაყოფი, რომელიც ამა და ამ მიწის ნაკვეთზე შეიქმნება, ან ბავშვი, რომელიც ამა და ამ მხევალს გაუჩნდება.

8. თუ ერთი და იგივე ნივთი ანდერძით ორ პირს დაეკისრა, გინდ – ორივეს ერთად და გინდაც – თითოეულს ცალ-ცალკე, და თუ ეს ნივთი ორივეს ერგება, მაშინ იგი მათ შორის გაიყოფა. თუ ერთ-ერთი მათგანი ჩამოშორდება, ან იმის გამო, რომ ლეგატზე უარი თქვა, ან მოანდერძის სიცოცხლეში გარდაიცვალა და ან სხვა რომელიმე მიზეზით, მაშინ მთელი ლეგატი თანაღეგატარს მიეკუთვნება. ხოლო ორივეს ერთად დაეკისრება იმ შემთხვევაში, თუ, მაგალითად, პირი (მოანდერძე) განაცხადებს [შემდეგს]: „ტიციუსს და სეიუსს ვუანდერძებ, ვაკისრებ მონა სტიხუსს“. თითოეულს ცალ-ცალკე კი შემდეგნაირად [ეკისრება]: „ტიციუსს ვუანდერძებ, ვაკისრებ მონა სტიხუსს, სეიუსს ვუანდერძებ, ვაკისრებ მონა სტიხუსს“. ხოლო თუ ვინმე განაცხადებს: „იმავე მონა სტიხუსს“, ამ შემთხვევაშიც ცალ-ცალკე ლეგატი იგულისხმება.

9. თუ ვინმეს ანდერძით სხვისი მიწის ნაკვეთი დაეკისრა. და თუ მან (ლეგატარმა) ამ მიწის ნაკვეთზე უზუფრუქტის გარეშე საკუთრების უფლება ნასყიდობით შეიძინა, და უზუფრუქტის უფლებაც მას ერგო და ამის შემდეგ, თუ იგი ანდერძის საფუძველზე სარჩელს აღძრავს, ამ შემთხვევაში, იულიანეს მოსაზრებით, იგი სარჩელს სწორად აღძრავს და მიწის ნაკვეთს [მართებულად] მოითხოვს, ვინაიდან მოთხოვნაში უზუფრუქტი სერვიტუტის ადგილს იკავებს. მაგრამ მოსამართლეს ევალება, რომ მან უზუფრუქტის გამოკლებით მიწის ნაკვეთის ღირებულების გადახდის ბრძანება გასცეს.

10. ხოლო თუ ვინმე ლეგატარს თავისივე ნივთს უანდერძებს, მაშინ ლეგატს ძალა არ ექნება, ვინაიდან ის, რაც [უკვე] თავად მესაკუთრის საკუთრებას შეადგენს, არ შეიძლება, რომ მასვე უფრო მეტი ხარისხით მიეკუთვნოს. და თუნდაც ლეგატარმა იგი გაასხვისოს, მას არც ნივთი ეკუთვნის და არც მისი ღირებულება.

11. თუ პირი ლეგატარს საკუთარ ნივთს ისე უანდერძებს, რომ

იგი სხვისი ნივთი ჰგონია, მაშინ ლეგატს ძალა აქვს, ვინაიდან უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს იმას, რაც სინამდვილეშია, ვიდრე იმას, რაც ჰგონიათ. ხოლო თუ მოანდერძეს მიაჩნდა, რომ ნივთი ლეგატარს ეკუთვნის, ლეგატს ამ შემთხვევაშიც ძალა ექნება, რადგან გარდაცვლილის ნების განხორციელება შესაძლებელია.

12. თუ მოანდერძემ ლეგატარს საკუთარი ნივთი უანდერძა და შემდეგ ეს ნივთი გაასხვისა, ცელსუსის აზრით, ლეგატს ძალა აქვს, თუკი მან ეს ნივთი ლეგატის წართმევის მიზნით არ გაყიდა. ეს [წესი] ღვთაებრივმა [იმპერატორებმა] სევერუსმა და ანტონინუსმა დაადგინეს. მათვე დააწესეს, რომ თუ მოანდერძემ ანდერძის დადების შემდეგ ის მიწის ნაკვეთი, რომელიც მან ლეგატის სახით დატოვა, დააგირავა, ეს ლეგატის ჩამორთმევად არ ჩაითვლება და აქედან გამომდინარე, ლეგატარს მემკვიდრის წინააღმდეგ კრედიტორისგან მიწის ნაკვეთის გამოსყიდვის მოთხოვნით სარჩელის აღძვრა შეუძლია. ხოლო თუ პირმა ლეგატის ნაწილი გაასხვისა, ლეგატის გაუსხვისებელი ნაწილი, ნებისმიერ შემთხვევაში, ლეგატარს ეკუთვნის. ხოლო გასხვისებული ნაწილი კი ლეგატარს მხოლოდ იმ შემთხვევაში მიეკუთვნება, თუ იგი ლეგატის წართმევის მიზნით არ არის გასხვისებული.

13. თუ მევალემ ლეგატის სახით მოვალეს ვალისგან გათავისუფლება დაუტოვა, მაშინ ლეგატს ძალა აქვს. და მემკვიდრეს ვალის მოთხოვნა არც მოვალისგან შეუძლია, არც მოვალის მემკვიდრისგან და არც [რომელიმე] სხვა პირისგან, რომელსაც მემკვიდრის ადგილი უჭირავს. პირიქით, მოვალეს თავად შეუძლია მემკვიდრეს ვალისგან გათავისუფლების მოთხოვნით მიმართოს. ხოლო მოანდერძეს შეუძლია გარკვეული დრო დააწესოს, რომლის განმავლობაში მემკვიდრემ ვალი არ უნდა მოითხოვოს.

14. და პირიქით, თუ მოვალემ თავისი ვალი ლეგატის სახით მევალეს (კრედიტორს) დაუტოვა, ლეგატს ძალა არა აქვს, თუ ლეგატი ვალზე მეტს არაფერს შეიცავს, ვინაიდან ამ შემთხვევაში მევალე ლეგატით დამატებით არაფერს იღებს. ხოლო თუ მოვალე დამატებითი პირობის გარეშე ლეგატის სახით [კრედიტორს] დაუტოვებს ვალს, რომელიც მას [გარკვეული] ვადით ან პირობით მართებს, ამ შემთხვევაში ლეგატს იმავდროული გადახდის („რეპრეზენტაციის“) გამო ძალა ექნება. ხოლო თუ ვადა ან პირობა მოანდერძის სიცოცხლეში შესრულდა ან დადგა, მაშინ, პაპინიანეს აზრით, ლეგატს ძალა მაინც ექნება.

რადგან იგი ერთხელ უკვე დაწესდა. და ეს სწორიც არის, რადგან არ იქნა მიღებული მოსაზრება, რომლის თანახმად ლეგატი ძალას კარგავს იმის გამო, რომ იგი ისეთ მდგომარეობაში აღმოჩნდა, რომელშიც მას წარმოქმნა არ შეეძლო.

15. ხოლო თუ ქმარი ლეგატის სახით ცოლს მზითევს უანდერძებს, ლეგატს ძალა აქვს, ვინაიდან ლეგატი უფრო მეტია, ვიდრე სარჩელი მზითვის თაობაზე. ხოლო თუ ქმარი ლეგატის სახით მიუღებელ მზითევს დატოვებს, მაშინ, ღვთაებრივი [იმპერატორების] სვეერუსისა და ანტონინუსის რესკრიპტის მიხედვით, ლეგატს ძალა არა აქვს, თუ ლეგატის სახით ზოგადად მზითევია მითითებული. მაგრამ თუ ლეგატში განსაზღვრული თანხა, [კონკრეტული] საგანი ან მზითვის საბუთია⁵⁰ მითითებული, მაშინ ლეგატს ძალა აქვს.

16. თუ ლეგატის სახით დატოვებული ნივთი მემკვიდრის ჩაურევლად განადგურდა, მაშინ ლეგატარი მას კარგავს. თუ ლეგატის სახით დატოვებული მონა მემკვიდრის ჩაურევლად გაააზატეს, მემკვიდრე პასუხს არ აგებს. მაგრამ თუ ლეგატის სახით დატოვებულ მემკვიდრის [კუთვნილ] მონას თავად მემკვიდრე გაააზატებს, მაშინ, იულიანეს აზრით, მემკვიდრე პასუხს აგებს და არა აქვს იმას მნიშვნელობა, მან იცოდა, რომ თავისი მონა ლეგატის სახით იყო დატოვებული თუ არა. ხოლო თუ მემკვიდრე მონას სხვა პირს აჩუქებს და ეს უკანასკნელი მონას გაააზატებს, ამ შემთხვევაშიც მემკვიდრე პასუხს აგებს, თუნდაც მას არ სცოდნოდა, რომ მონა ლეგატის სახით იყო დატოვებული.

17. თუ ლეგატის სახით მხევალი თავის ბავშვებთან ერთად იქნა დატოვებული, ამ შემთხვევაში, თუნდაც მხევალი მოკვდეს, ბავშვები მაინც ლეგატს მიეკუთვნებიან. იგივე წესი მოქმედებს მაშინაც, როდესაც ლეგატის სახით, ჩვეულებრივ, მონებს ვიკარიუსებთან ერთად ტოვებენ. სახელდობრ, თუნდაც ჩვეულებრივი მონები მოკვდნენ, ვიკარიუსები მაინც ლეგატს მიეკუთვნებიან. მაგრამ თუ ლეგატის სახით მონას „პეკულიუმთან“ ერთად ტოვებენ, მაშინ მონის გარდაცვალების, ან გააზატების, ან გასხვისების შემდეგ, „პეკულიუმის“ ლეგატიც ისპობა. იგივე წესი მოქმედებს მაშინაც, როდესაც ლეგატის სახით მიწის ნაკვეთი ინვენტართან ერთად არის დატოვებული, ვინაიდან მიწის ნაკვეთის გასხვისებით ისპობა ლეგატი ინვენტარზეც.

18. თუ ლეგატის სახით ცხვრის ფარა დატოვებს და შემდგომში ამ ფარისგან მხოლოდ ერთი ცხვარი დარჩა, ამ დარჩენილი ცხვრის

მოთხოვნა (ვინდობა)⁵¹ შესაძლებელია. ლეგატის სახით ცხვრის ფარის დატოვების შემთხვევაში, იულიანეს აზრით, ლეგატის შემადგენლობაში შედის ის ცხვარიც, რომელიც ფარას ანდერძის დადების შემდეგ შეემატა. ვინაიდან ცალკეული ცხვრებისგან შედგენილი ცხვრის ფარა ერთ მთლიანობას წარმოადგენს ისევე, როგორც ერთი მთლიანობაა შენობა, რომელიც ქვებისგან შედგება.

19. დასასრულ, ლეგატის სახით შენობის დატოვების შემთხვევაში, სვეტები და მარმარილო, რომელიც შენობას ანდერძის დადების შემდეგ მიემატა, ლეგატის შემადგენლობაში შედის.

20. თუ ლეგატის სახით პეკულიუმი იქნა დატოვებული, მაშინ, უჭკველია, რომ ის, რაც მოანდერძის სიცოცხლეში პეკულიუმს შეემატა ან დააკლდა, [შესაბამისად] ლეგატარის მოგებას ან ზარალს შეადგენს. ხოლო თუ მოანდერძის გარდაცვალების შემდეგ, მაგრამ სამკვიდროს მიღებამდე, მონამ რაიმე შეიძინა, მაშინ, იულიანეს აზრით, თუ ლეგატი პეკულიუმის სახით თავად გააზატებულს დაუტოვეს, ყველაფერი ის, რაც სამკვიდროს მიღებამდე იქნა შეძენილი, ლეგატარს ეკუთვნის, ვინაიდან ასეთი ლეგატის ვადა დგება მაშინ, როდესაც სამკვიდროს იღებენ. მაგრამ თუ ლეგატი პეკულიუმის სახით⁵² გარეშე პირს დაუტოვეს, ამ შემთხვევაში შენაძენი მხოლოდ მაშინ შევა ლეგატის შემადგენლობაში, თუკი პეკულიუმი თავად პეკულიუმის ნივთების მეშვეობით გაიზრდება. ხოლო პეკულიუმი გააზატებულს მხოლოდ იმ შემთხვევაში ეკუთვნის, თუ იგი მას ლეგატის სახით დაუტოვეს, თუმცა [ამისათვის] საკმარისია, რომ მას პეკულიუმი არ წაართვან, თუკი მოანდერძეს მონა თავის სიცოცხლეში ჰყავს გათავისუფლებული. ასევე დაადგინეს თავიანთი რესკრიპტით ღვთაებრივმა [იმპერატორებმა] სევერუსმა და ანტონინუსმა. ამავე იმპერატორების რესკრიპტის თანახმად, არ უნდა ითვლებოდეს, რომ ლეგატის სახით დატოვებული პეკულიუმი მონას თავისი მესაკუთრისათვის დახარჯული ფულის მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს. იმავე იმპერატორების რესკრიპტით, ლეგატის სახით დატოვებულად პეკულიუმი იმ შემთხვევაში ითვლება, როდესაც დაწესებულია, რომ მონამ ანგარიშის ჩაბარების შემდეგ თავისუფლება მიიღოს და ნარჩენი [პეკულიუმიდან] დაიტოვოს.

21. ხოლო ლეგატის სახით შეიძლება დატოვონ როგორც სხეულებრივი, ასევე უსხეულო ნივთები. აქედან გამომდინარე, ლეგატის სახით ვინმეს შეიძლება გარდაცვლილისთვის გადასახდელი ვალიც

დაუტოვონ, რომ მემკვიდრემ ლეგატარს თავისი სარჩელი წარუდგინოს, თუ მოანდერძემ ეს ვალი თავის სიცოცხლეში არ დაიბრუნა, რადგან ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ლეგატი ისპობა. ხოლო ძალა ასეთი ფორმით დატოვებულ ლეგატსაც აქვს: „მემკვიდრეს ამა და ამ პირის სახლის შეკეთება დაევალოს“ ან „ამ და ამ პირს ვალი ეპატიოს“.

22. თუ ლეგატის სახით ზოგადად მონა ან ნივთი დატოვეს, ამ შემთხვევაში არჩევანის უფლება ლეგატარს ეკუთვნის, თუ მოანდერძეს სხვა რამ არ აქვს დაწესებული.

23. „არჩევითი ლეგატი“, ანუ ისეთი ლეგატი, რომლითაც მოანდერძემ ლეგატარს რომელიმე თავისი მონის ან სხვა ნივთის არჩევა დააკისრა, თავის თავში პირობას შეიცავდა. და ამიტომ თუ თავად ლეგატარი თავის სიცოცხლეში ნივთს არ აირჩევდა, მაშინ ლეგატი მის მემკვიდრეს არ გადაეცემოდა⁵³. მაგრამ ჩვენი კონსტიტუციის მეშვეობით ეს წესი გაუძღვობესდა და არჩევანის უფლება ლეგატარის მემკვიდრესაც მიენიჭა, თუნდაც ეს უფლება ლეგატარს თავის სიცოცხლეში გამოყენებული არ ჰქონდეს. ამ საკითხის უფრო ყურადღებით განხილვის შემდეგ ჩვენს კონსტიტუციას შემდეგი დაემატა: თუ არსებობს რამდენიმე ლეგატარი, რომლებსაც არჩევის უფლება დაუტოვეს, და რომლებიც ასარჩევ საგანზე ვერ შეთანხმდნენ⁵⁴, ან თუ ერთი ლეგატარის რამდენიმე მემკვიდრე არსებობს, რომელთაგან თითოეულს სხვადასხვა საგნის არჩევა სურს და ამიტომ ისინი არჩევანთან დაკავშირებით ვერ თანხმდებიან, იმისათვის, რომ ლეგატი შეუსრულებელი არ დარჩეს, რასაც სამართალმცოდნეთა უმრავლესობა კმაყოფილების გარეშე იღებდა, ეს არჩევანი ბედმა უნდა გადაწყვიტოს, და წილისყრით უნდა გაირკვეს ის პირი, რომლის ნებას [საგნის] არჩევაში უპირატესობა მიენიჭება.

24. ხოლო ლეგატის დატოვება მხოლოდ იმ პირებისთვის შეიძლება, რომლებსაც ანდერძით მემკვიდრეობის უფლება აქვთ.

25. მაგრამ ძველად არ იყო ნებადართული უცნობი პირებისათვის ლეგატებისა და ფიდეიკომისების დატოვება. ღვთაებრივი ადრიანეს დადგენილებით, ჯარისკაცებსაც კი არ შეეძლოთ უცნობი პირებისათვის ლეგატის დატოვება ხოლო უცნობ პირად ითვლებოდა პირი, რომელსაც თავად მოანდერძე ისე ნიშნავდა, რომ მასზე წარმოდგენა არ ჰქონდა. მაგალითად, თუ მოანდერძე თავის ნებას შემდეგი სიტყვებით გამოხატავდა: „ნებისმიერ პირს, რომელიც თავის ქალიშვილს ჩემს კაჟიშვილზე გაათხოვებს, ჩემმა მემკვიდრემ ესა და ეს მიწის ნაკვეთი

მისცეს“. იმ პირებისთვის დატოვებული ლეგატიც, რომლებიც ანდერძის დადების შემდეგ პირველად კონსულად ინიშნებოდნენ, აგრეთვე უცნობი პირისთვის დატოვებულ ლეგატად ითვლებოდა. ასე რომ, კიდევ მრავალი სხვა ამგვარი შემთხვევა არსებობს. შეუძლებლად ითვლებოდა, აგრეთვე, უცნობი პირის გააზატებაც, ვინაიდან მიღებული იყო, რომ მონები დასახელებით (სახელდებით) გაეთავისუფლებინათ. მეურვეც ზუსტი დასახელებით უნდა დაენიშნათ. მაგრამ შესაძლებელი იყო განსაზღვრული მითითებით, ე.ი. განსაზღვრული პირების წრიდან განსაზღვრული პირისათვის ლეგატის სწორად დატოვება⁵⁵, მაგალითად, [ამგვარი ფორმით]: „თუ ვინმე ჩემს ამჟამინდელ კოგნატთაგან ჩემს ქალიშვილს ცოლად შეირთავს, ჩემმა მემკვიდრემ მას ესა და ეს ნივთი მისცეს“. ხოლო წმინდა კონსტიტუციებით დადგენილი იყო, რომ არ შეიძლებოდა უცნობი პირებისათვის დატოვებული და შეცდომით (არასწორად) შესრულებული ლეგატების ან ფიდეიკომისების უკან გამოთხოვა.

26. სხვისი პოსტუმისთვის დატოვებულ ლეგატს ასევე ძალა არა აქვს. ხოლო სხვისი პოსტუმი არის პირი, რომელიც „თავის მემკვიდრეებს“ შორის დაბადების შემდეგ მოანდერძის ხელისუფლების ქვეშ არ იმყოფება. ამიტომ მამის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებული ვაჟიშვილის მიერ გაჩენილი შვილიშვილი პაპისთვის გარეშე პოსტუმი იყო.

27. მაგრამ ამგვარი შემთხვევებიც სრულებით არ დარჩა სათანადო შესწორებების გარეშე, რადგან ჩვენს კოდექსში შესულია კონსტიტუცია, რომლის მეშვეობით ამ სფეროში ჩვენ შესწორება შევიტანეთ არა მარტო მემკვიდრეობასთან დაკავშირებით, არამედ, აგრეთვე, ლეგატებისა და ფიდეიკომისების საკითხებში, რაც [უფრო] ნათლად ჩანს, თუ თავად კონსტიტუციას წავიკითხავთ. მაგრამ უცნობი პირის მეურვედ დანიშვნა არც ჩვენი კონსტიტუციით არის შესაძლებელი, ვინაიდან ნებისმიერი პირი თავისი შთამომავლების მეურვეობის საკითხს განსაზღვრული მოსაზრებების საფუძველზე უნდა წყვეტდეს.

28. ხოლო სხვისი პოსტუმის მემკვიდრედ დანიშვნა ადრეც შეიძლებოდა და ახლაც შესაძლებელია, ოღონდ თუ პოსტუმი იმ ქალის საშოში არ იმყოფება, რომელსაც ჩვენი კანონების თანახმად ცოლობა არ შეუძლია.

29. თუ მოანდერძეს ლეგატარის გვარი, სახელი ან მეტსახელი

შეშალა, ლეგატს ძალა მაინც ექნება, თუ ამ პირის შესახებ [ყველაფერი] ცნობილია. ამავე წესს მემკვიდრეებთან დაკავშირებითაც იყენებენ და [სავსებით] სამართლიანად, ვინაიდან სახელები ადამიანების აღსანიშნავად გამოიგონეს. და ამიტომ, თუ მას ვინმე სხვაგვარად გაიგებს, ვიდრე ეს სინამდვილეშია, ამას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს.

30. ამასთან მეტად ახლოს დგას სამართლის ის ნორმა, რომლის თანახმად ყალბი მითითების გამო ლეგატი არ უქმდება, მაგალითად, თუ ვინმემ ლეგატი ამგვარი ფორმით დატოვა: „მე ვაძლევ და ვუანდერძებ ჩემს მონას სტიხუსს, ჩემს მონად დაბადებულს“. რადგან თუნდაც სტიხუსი ნაყიდი მონა იყოს და არა პატრონის სახლში დაბადებული, ლეგატს ძალა მაინც ექნება, თუ მონის პიროვნება ცნობილია. ნათქვამის შესაბამისად, თუ ვინმე ლეგატს შემდეგი ფორმით დატოვებს: „მონა სტიხუსს, რომელიც მე სეიუსისგან ვიყიდე“, ამ შემთხვევაშიც ლეგატს ძალა ექნება, თუ მონის პიროვნება ცნობილია, თუნდაც მონა სხვა პირისგან იყოს ნაყიდი.

31. კიდევ მეტიც, ყალბი საფუძველი ლეგატს ძალას არ უკარგავს, მაგალითად, თუ ვინმე ლეგატს შემდეგი ფორმით დატოვებს: „იმის გამო, რომ ტიციუსმა ჩემ არყოფნაში ჩემი საქმეები წარმართა, მე მას სტიხუსს ვუანდერძებ და ვაკისრებ“ ან ამ ფორმით: „იმის გამო, რომ ტიციუსის მიერ ჩემი დაცვის შედეგად მე მძიმე დანაშაულის პასუხისმგებლობისგან გავთავისუფლდი, მას სტიხუსს ვაძლევ და ვუანდერძებ“. რადგან თუნდაც ტიციუსს მოანდერძის საქმეები არასდროს ეწარმოებინა და თუნდაც მოანდერძე არც მისი შუამდგომლობით იყოს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლებული, ლეგატს ძალა მაინც ექნება. მაგრამ სხვა წესი მოქმედებს იმ შემთხვევაში, თუ საფუძველი გარკვეული პირობით არის გამოხატული, მაგალითად, შემდეგნაირად: „თუ ტიციუსი ჩემს საქმეებს მართავდა, მაშინ მე მას მიწის ხაკვეთს ვაძლევ და ვუანდერძებ“.

32. ისმის კითხვა: სწორად ვუტოვებთ თუ არა ჩვენ ლეგატს მემკვიდრის მონას? ცნობილია, რომ პირობის გარეშე დატოვებულ ლეგატს ძალა არა აქვს, და მას არანაირად არ შველის არც ის, რომ მონა მემკვიდრის ხელისუფლებიდან ჯერ კიდევ მოანდერძის სიცოცხლეში გამოვიდა. ვინაიდან თუ ანდერძის დადებისთანავე მოანდერძის სიკვდილის შემთხვევაში ლეგატს ძალა არ ექნებოდა,

მას არ უნდა ჰქონდეს ძალა იმის გამო, რომ მოანდერძემ უფრო მეტ ხანს იცოცხლა. მაგრამ გარკვეული პირობით [მონისათვის] ლეგატის სწორად დატოვება შესაძლებელია. მაგრამ ამ შემთხვევაში უნდა გავარკვიოთ, იმყოფება თუ არა მონა მემკვიდრის ხელისუფლების ქვეშ იმ დროისათვის, როდესაც ლეგატის ვადა დგება?

33. და პირიქით, მემკვიდრედ მონის დანიშვნის შემთხვევაში, უეჭველია, რომ მონას თავისი ბატონისთვის ლეგატის სწორად დატოვება პირობის გარეშეც შეუძლია. რადგან, თუ მოანდერძე ანდერძის დადებისთანავე მოკვდა, მაშინ ითვლება, რომ ლეგატის ვადა მემკვიდრისთვის არ დამდგარა, რადგან მემკვიდრეობა ლეგატისაგან გამოყოფილია და ამ მონის მეშვეობით სხვა პირსაც შეუძლია მემკვიდრე გახდეს, თუკი ეს მონა მანამდე, სანამ იგი ბატონის ბრძანებით მემკვიდრეობას მიიღებს, სხვა ბატონის (მესაკუთრის) ხელისუფლებაში გადავა ან გააზატებული თავად გახდება მემკვიდრე. ასეთ შემთხვევაში ლეგატს ძალა აქვს. ხოლო თუ მონა ასეთივე მდგომარეობაში დარჩება და ლეგატარის ბრძანებით სამკვიდროს მიიღებს, მაშინ ლეგატი უქმდება.

34. მემკვიდრის დანიშვნამდე დატოვებული ლეგატი ბათილად ითვლებოდა, რასაკვირველია, იმიტომ, რომ ანდერძი ძალას [მხოლოდ] მემკვიდრის დანიშვნის მომენტიდან იძენს. და ამის გამო ითვლება, რომ მემკვიდრის დანიშვნა მთელი ანდერძის ერთგვარი თავიც არის და ბოლოც. ამავე საფუძველზე არ შეიძლებოდა მემკვიდრის დანიშვნამდე თავისუფლების მინიჭება. მაგრამ ვინაიდან ჩვენ არასამართლიანად მივიჩნიეთ, ერთი მხრივ, ანდერძში ნაწერის ზედმიწევნით [ზუსტი] დაცვა /რაც ძველ დროშიაც საძრახისად ითვლებოდა/, ხოლო, მეორე მხრივ, მოანდერძის ნების უგულებელყოფა, ჩვენი კონსტიტუციით ეს ხარვეზიც შევასწორეთ იმგვარად, რომ მემკვიდრის დანიშვნამდეც და მემკვიდრეების დანიშვნებს შორისაც დასაშვებია ლეგატის დატოვება და, მით უმეტეს, თავისუფლების წყალობა, რისი გამოყენებაც უფრო მეტ მოწონებას იმსახურებს.

35. მსგავსად ამისა, მემკვიდრის ან ლეგატარის სიკვდილის შემდეგ დატოვებული ლეგატი ასევე ბათილად ითვლებოდა, თუ ვინმე, მაგალითად, ასე ვანაცხადებდა: „ვაძლევ და ვუანდერძებ, როდესაც ჩემი მემკვიდრე მოკვდება“. ან კიდევ [შემდეგნაირად]: „[ჩემი] მემკვიდრის ან ლეგატარის გარდაცვალებამდე ერთი დღით ადრე“. მაგრამ ესეც ჩვენ იმავენაირად შევასწორეთ, კერძოდ, ამ სახის ლეგატებს ფიდე-

იკომისიების მსგავსად ძალა მივანიჭეთ. რათა ლეგატები ამ შემთხვევაში ფიდეიკომისებზე უფრო უარეს [სამართლებრივ] მდგომარეობაში არ აღმოჩენილიყვნენ.

36. ბათილად ითვლებოდა აგრეთვე სასჯელის სახით ლეგატის დატოვება, მისი ჩამორთმევა და სხვისთვის გადაცემა. ხოლო სასჯელის სახით დატოვებულად ისეთი ლეგატი ითვლება, რომლის მეშვეობითაც მემკვიდრეს რამე მოქმედების შესრულებას და რამე მოქმედებიდან თავის შეკავებას აიძულებენ, მაგალითად, თუ ვინმე ასეთ წერილობით განკარგულებას დატოვებს: „თუ ჩემი მემკვიდრე თავის ქალიშვილს ტიციუსს მიათხოვებს /ან, პირიქით, „თუ არ მიათხოვებს“, [მაშინ] მან სეიუსს ათი ოქრო მისცეს“. ან თუ ასე დააწესებს: „თუ ჩემი მემკვიდრე მონა სტიხუსს გაასხვისებს“ /ან პირიქით, „თუ არ გაასხვისებს“, [მაშინ] მან ტიციუსს ათი ოქრო მისცეს“. და ამ წესს ისე [მკაცრად] იცავდნენ, რასაც ძალიან ბევრი იმპერატორთა კონსტიტუცია აღნიშნავს, რომ იმპერატორიც კი არ ცნობდა იმ ლეგატს, რომელიც მას სასჯელის სახით დაუტოვეს. ბათილად ითვლებოდა ანდერძით დატოვებული ჯარისკაცების ამგვარი ლეგატიც, თუმცა სხვა შემთხვევაში ჯარისკაცების მიერ ანდერძით გამოხატულ ნებას მეტად მკაცრად ასრულებენ. ამასთან, ისიც დაადგინეს, რომ სასჯელის სახით თავისუფლების წყალობაც კი არ შეიძლება. საბინუსის აზრით, მით უმეტეს არ შეიძლება სასჯელის სახით დამატებითი მემკვიდრის დანიშვნა, თუ მაგალითად, ვინმე შემდეგ განკარგულებას დატოვებს: „მემკვიდრე ტიციუსი იყოს. თუ ტიციუსი თავის ქალიშვილს სეიუსს მიათხოვებს, მაშინ სეიუსიც მემკვიდრე გახდეს“. ამასთან, არ ჰქონდა მნიშვნელობა იმას, თუ რა სახით ისჯებოდა ტიციუსი, ლეგატის მიცემით თუ თანამემკვიდრის დანიშვნით. მაგრამ ასეთი სიმკაცრე ჩვენ არ მოგვეწონა და დავადგინეთ, რომ საერთოდ ყველა ლეგატი, [თუნდაც] სასჯელის სახით დატოვებული, ჩამორთმეული თუ სხვისთვის გადაცემული, არც მიცემაში, არც ჩამორთმევასა თუ სხვისთვის გადაცემაში არ [უნდა] განსხვავდებოდეს სხვა ლეგატებისაგან, რასაკვირველია, [იმ ლეგატების] გამოკლებით, რომელთა განხორციელება შეუძლებელია, რადგან ეს კანონით არის აკრძალული, ან მოანდერძეთა ამგვარი განკარგულებები ჩემი ეპოქის ცხოვრების წესისთვის მიუღებელია.

ტიტული XXI. ლეგატების ჩამორთმევისა და სხვისთვის გადაცემის შესახებ

ლეგატების ჩამორთმევა, გინდ იმავე ანდერძით, და გინდ კოდიცილით, ძალამოსილად ითვლება, ამასთან, არა აქვს მნიშვნელობა, ლეგატის ჩამორთმევა საწინააღმდეგო მნიშვნელობის მქონე სიტყვების მეშვეობით ხდება, – თუ, მაგალითად, ის პირი, რომელმაც ლეგატი შემდეგი სიტყვებით დატოვა: „ვაძლევ, ვუანდერძებ“, ლეგატს შემდეგი სიტყვებით ჩამოართმევს: „არ ვაძლევ, არ ვუანდერძებ“ – თუ არა, ე.ი. ნებისმიერი სხვა სიტყვებით.

1. შესაძლებელია აგრეთვე ლეგატის ერთი პირიდან მეორე პირზე გადაცემა, თუ, მაგალითად, ვინმე თავის ნებას ასე გამოხატავს: „მონა სტიხუსს, რომელიც ანდერძით ტიციუსს ვუანდერძებ, სეუსს ვაძლევ, ვუანდერძებ“, გინდაც მოანდერძებ ეს იმავე ანდერძით განაზოციელოს, და გინდ – კოდიცილის მეშვეობით. ამ შემთხვევაში ითვლება, რომ [ლეგატი] ერთდროულად ტიციუსს ჩამოერთვა და სეიუსს გადაეცა.

ტიტული XXII. ფალციდიუსის კანონის შესახებ

განსახილველი დაგვრჩა ფალციდიუსის კანონი, რომელმაც ლეგატების დანიშვნის ბოლო წესები დაადგინა. ვინაიდან ოდესღაც, თორმეტო დაფის კანონების მიხედვით, ლეგატის დატოვების უფლება იმდენად შეუზღუდავი იყო, რომ შესაძლებელი იყო მთელი სამკვიდროს ლეგატის სახით გაცემა /რადგან ამ კანონით გათვალისწინებული იყო [შემდეგი]: „როგორადაც განკარგავს ვინმე ანდერძით თავის ქონებას, სამართალიც ისეთი იყოს“/. შემდგომში საჭიროდ ჩათვალეს ლეგატის დატოვების ამ უფლების შეზღუდვა, რითაც თავად მოანდერძეთა ინტერესები იყო გათვალისწინებული იმის გამო, რომ უმრავლესობა უანდერძოდ კვდებოდა იმ შემთხვევაში, როდესაც დანიშნული მემკვიდრეები იმ მიზეზით, რომ სამკვიდროს არანაირი ან მეტად მცირე შემოსავალი ჰქონდა, სამკვიდროს მიღებაზე უარს ამბობდნენ. და ვინაიდან შემდგომში ამ საკითხთან დაკავშირებით გამოიცა როგორც ფურიუსის კანონი, ასევე ვოკონიუსის კანონი, რომელთაგან არც ერთი არ აღმოჩნდა საკმარისი იმისათვის, რომ ეს საკითხი საბოლოოდ გადაწყვეტილად ჩათვალიყო.

სულ ბოლოს გამოსცეს ფალციდიუსის კანონი, რომლის თანახმად არ შეიძლება ლეგატის სახით მთელი ქონების სამ მეოთხედზე მეტის დატოვება, ეს იმას ნიშნავს, რომ გინდ ერთი მემკვიდრე დანიშნონ და გინდ – რამდენიმე, [ორივე შემთხვევაში], ამ ერთ მემკვიდრესაც და რამდენიმესაც, [ყოველთვის ქონების] მეოთხედი დარჩება.

1. თუ ორი მემკვიდრე იქნა დანიშნული, მაგალითად, ტიციუსი და სეიუსი, და თუ ტიციუსის წილი ან მთლიანად დარიგდა ლეგატების სახით, რომლებიც მან ლეგატარებს დასახელებით გადასცა, ან [დასაშვებ] ზომაზე მეტად დაიტვირთა ვალდებულებებით, მაშინ, როდესაც სეიუსს ან არავითარი ლეგატი არ დაუტოვეს, ან დაუტოვეს ისეთი [ლეგატი], რომელიც მის წილს მხოლოდ სანახევროდ ამცირებს, ამ შემთხვევაში კითხვა დაისვას: შეუძლია თუ არა ტიციუსს იმ ლეგატებიდან, რომლებიც მას დაუტოვეს, რაიმე შეინარჩუნოს, ვინაიდან სეიუსს მთელი სამკვიდროს მეოთხედი ნაწილი, თუ უფრო მეტიც კი გააჩნია. გადაწყდა, რომ პას ეს შეუძლია, რათა მან თავისი წილის მეოთხედი ნაწილი მთლიანად შეინარჩუნოს. ვინაიდან ფალციდიუსის კანონში მოცემული წესი ცალკეულ მემკვიდრეს უნდა ეხებოდეს.

2. ხოლო სამკვიდროს ოდენობა, რომელსაც ფალციდიუსის კანონში მოცემული წესი ეხება, მოანდერძის სიკვდილის დროს (მომენტში) განისაზღვრება. ასე რომ, თუ ის პირი, რომელსაც ასი ოქროს ღირებულების ქონება აქვს, ლეგატის სახით ას ოქროს დატოვებს, მაშინ ლეგატარი კერაფერს მოიგებს იმ შემთხვევაში, თუ მემკვიდრის მიერ სამკვიდროს მიღებამდე სამკვიდროს კუთვნილი მონების, ან სამკვიდროს მხევლების ბავშვებისა თუ პირუტყვის ნამეტის მეშვეობით სამკვიდრო ისე გაიზრდება, რომ მემკვიდრეს სამკვიდროს მეოთხედი ნაწილი ლეგატის სახით ასი ოქროს გაცემის შემდეგაც დარჩება. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, აუცილებელია, რომ ლეგატს კიდევ ერთი მეოთხედი ნაწილი გამოაკლდეს. და პირიქით, თუ ვინმემ ლეგატის სახით სამოცდათხუთმეტი ოქრო დატოვა და ქონება მემკვიდრის მიერ სამკვიდროს მიღებამდე ხანძრის, ხომალდის დაღუპვის ან მონების გარდაცვალების შედეგად იმდენად შემცირდა, რომ მისგან ან მხოლოდ სამოცდათხუთმეტი ოქროს ღირებულების, ან კიდევ უფრო ნაკლები რაოდენობის სახსრები დარჩა, მაშინ ლეგატი სრულად უნდა გაიცეს. ეს გარემოება არც მემკვიდრისთვის არის საზარალო, რომელსაც უფლება აქვს, რომ სამკვიდრო არ მიიღოს, რის გამოც აუცილებელი

ხდება, რომ ლეგატარი წილის თაობაზე მემკვიდრეს შეუთანხმდეს, რათა მემკვიდრის მიერ მემკვიდრეობის მიღებაზე უარის თქმის შემთხვევაში სამკვიდროდან რამე მაინც მიიღოს.

3. ხოლო როდესაც ფალციდიუსის კანონის მეოთხედს ანგარიშობენ, ჯერ გამოქვითავენ ვალებს, აგრეთვე დაკრძალვის ხარჯებს და გააზრტებული მონების ღირებულებას, ხოლო ამის შემდეგ [ნაშთს] ისე იანგარიშებენ, რომ დანარჩენი [ქონების] მეოთხედი ნაწილი მემკვიდრეებს დარჩეს, ხოლო სამი მეოთხედი ნაწილი კი ლეგატარებს შორის განაწილდეს, ცხადია, იმ წილის პროპორციულად, რომელიც თითოეულ მათგანს ლეგატიტ ერგო. ამრიგად, თუ დავუშვებთ, რომ ლეგატის სახით ოთხასი ოქრო დატოვეს და სამკვიდროს ღირებულებამაც, რომლისგანაც ლეგატები უნდა გაიცეს, ოთხასი ოქროა, მაშინ თითოეულ ლეგატარს მეოთხედი ნაწილი უნდა მოაკლდეს, ხოლო თუ დავუშვებთ, რომ ლეგატიტ სამას ორმოცდაათი ოქროა დატოვებული, მაშინ თითოეულ ლეგატარს მერვედი ნაწილი მოაკლდება. ხოლო თუ ხუთას ოქროს დატოვებენ, მაშინ ჯერ მეხუთედი ნაწილი უნდა გამოაკლონ და შემდეგ – მეოთხედი, ვინაიდან ჯერ უნდა გამოაკლონ ის თანხა, რომელიც სამკვიდროს შემადგენლობაში არ შედის, შემდეგ კი ის თანხა, რომელიც ამ ქონებიდან მემკვიდრეს უნდა დარჩეს.

ტიტული XXIII. ფიდეიკომისური მემკვიდრეობების შესახებ

ახლა ფიდეიკომისებზე გადავიდეთ და, პირველ რიგში, ფიდეიკომისური მემკვიდრეობები განვიხილოთ.

1. უნდა ვიცოდეთ, რომ პირველ ხანებში არც ერთ ფიდეიკომისს ძალა არ ჰქონდა, ვინაიდან ვერავის აიძულებდნენ, რომ საკუთარი სურვილის საწინააღმდეგოდ შეესრულებინა ის, რაც მას მოანდერძებ სთხოვა. რადგანაც თუ რამეს დატოვება სურდათ ისეთი პირისთვის, რომლისთვისაც მემკვიდრეობის ან ლეგატის დატოვება არ შეიძლებოდა, მაშინ ამ საქმეს ანდობდნენ იმ პირთა კეთილსინდისიერებას (fides), რომელთაც მემკვიდრეობის მიღება ანდერძით შეეძლოთ. და აქედან გამომდინარე, ამას ფიდეიკომისი („fides“ – „კეთილსინდისიერება“, comittere – „ნდობა“, „მინდობა“) უწოდეს, ვინაიდან მისი განხორციელება ემყარებოდა არა კანონის რამე მოთხოვნას, არამედ მხოლოდ იმ პირის სინდისიერებას, რომელსაც [თავიანთი] ნების შესრულებას

სთხოვდნენ. შემდგომში პირველად ღვთაებრივმა ავგუსტუსმა, ხან ცალკეული პირებისადმი კეთილგანწყობის გამო, ხან თავად იმ პირთა თხოვნით, რომლებსაც საქმე ეხებოდა, ან კიდევ ზოგიერთი პირის მიერ ჩადენილი გაუგონარი ვერაგობის (უსინდისობის) გამო, არაერთხელ უბრძანა კონსულებს, რომ მათ ამ საქმეში თავიანთი ხელისუფლება გამოეყენებინათ, რაც იმის გამო, რომ სამართლიანი ჩანდა და ხალხში მოწონებას იმსახურებდა, თანდათანობით [კონსულების] იურისდიქციის მუდმივ ფუნქციად იქცა და ამან ისეთი მოწონება დაიმსახურა, რომ თანდათან სპეციალური პრეტორის თანამდებობაც კი შეიქმნა, რომელიც ფიდეიკომისებთან დაკავშირებულ საქმეებს არჩევდა და რომელსაც ფიდეიკომისების პრეტორს უწოდებდნენ.

2. ამრიგად, უპირველეს ყოვლისა, უნდა ვიცოდეთ, რომ ჯერ აუცილებელია ზუსტად კანონის შესაბამისად ანდერძით მემკვიდრე დაენიშნოთ და შემდეგ კი მის კეთილსინდისიერებას მივანდოთ, რომ მან ეს მემკვიდრეობა სხვებს დაუბრუნოს (გადასცეს), საწინააღმდეგო შემთხვევაში, ის ანდერძი, რომელშიც მემკვიდრედ არაინიშნება, ბათილად ჩაითვლება. ამრიგად, თუ ვინმე შემდეგს დაწერს: „ლუციუს ტიციუს, [ჩემი] მემკვიდრე გახდი“, მას შეუძლია [შემდეგი] დაუმატოს: „ლუციუს ტიციუს, მე შენ გთხოვ, რომ როგორც კი ჩემი სამკვიდროს მიღებას შეძლებ, იგი მაშინვე გაიუს სეიუსს გადაეცი, დაუბრუნე“. შესაძლებელია აგრეთვე, მემკვიდრეს სამკვიდროს მხოლოდ ნაწილის გადაცემა სთხოვონ. გარდა ამისა, უფლება აქვთ ფიდეიკომისი დატოვონ როგორც პირობის გარეშე, ასევე პირობით ან გარკვეული ვადით.

3. ხოლო სამკვიდროს გადაცემის შემდეგ ის პირი, ვინც სამკვიდრო სხვას გადასცა, მაინც მემკვიდრედ რჩება, ხოლო ის პირი, რომელმაც სამკვიდრო მიიღო, ხან მემკვიდრედ ითვლება და ხან – ლეგატარად.

4. ნერონის დროს, ტრებელიუს მაქსიმუსისა და ანეუს სენეკას კონსულობის პერიოდში, სენატუსკონსულტი გამოსცეს, რომლითაც დადგინდა, რომ თუ ვინმეს ფიდეიკომისის საფუძველზე სამკვიდრო დაუბრუნდა (გადაეცა), მაშინ ყველა ის სარჩელი, რომელიც ცივილური სამართლით მემკვიდრის სასარგებლოდ და მის საწინააღმდეგოდ არსებობს, იმ პირსაც ეძლევა, რომელსაც ფიდეიკომისის საფუძველზე მემკვიდრეობა გადაეცა. სენატის ამ დადგენილების შემდეგ პრეტორმა დაიწყო სამკვიდროს მიმღები პირების სასარგებლოდ და მათ საწინააღმდეგოდ სარჩელების მიცემა ისევე, როგორც [იძლეოდნენ]

მემკვიდრის სასარგებლოდ და მის საწინააღმდეგოდ.

5. მაგრამ ვინაიდან მემკვიდრედ დანიშნული პირები, უმრავლეს შემთხვევაში, როდესაც მათ მთელი ან თითქმის მთელი მემკვიდრეობის დაბრუნებას სთხოვდნენ, იმ მიზეზით, რომ მემკვიდრეობა ან საერთოდ არაფერს, ან კიდევ ძალზე მცირე მოგებას იძლეოდა, სამკვიდროს მიღებაზე უარს ამბობდნენ, და ამის გამო კი ფიდეიკომისი ძალას კარგავდა, შემდგომში, იმპერატორ ვესპასიანეს დროს, პეგასუსისა და პუზიონის კონსულობის პერიოდში, სენატმა დაადგინა, რომ პირს, რომელსაც მემკვიდრეობის დაბრუნებას სთხოვენ, ზუსტად ისევე ჰქონდეს მეოთხედი ნაწილის შენარჩუნების უფლება, როგორც ეს ფალციდიუსის კანონით ლეგატებთან დაკავშირებით არის შესაძლებელი. შენარჩუნების ეს უფლება ვრცელდება, აგრეთვე, ფიდეიკომისების საშუალებით დატოვებულ ცალკეულ ნივთებზეც. ამ სენატუსკონსულტის შემდეგ მემკვიდრეობასთან დაკავშირებული მოვალეობების ტვირთი მემკვიდრეს აწევოდა; ხოლო ის პირი, რომელიც ფიდეიკომისის საშუალებით სამკვიდროს ნაწილს იღებდა, „ნაწილის ლეგატარის“ ადგილს იკავებდა, ანუ იმ ლეგატარის, რომელსაც ქონების (სამკვიდროს) ნაწილს უტოვებდნენ ლეგატის სახით. ამ სახის ლეგატს „წილობრივს“ უწოდებდნენ, ვინაიდან ლეგატარი სამკვიდროს მემკვიდრესთან იყოფდა. აქედან გამომდინარე, ისეთი სტიპულაციები, რომელთაც, ჩვეულებრივ, ერთმანეთს შორის მემკვიდრე და „წილობრივი ლეგატარი“ დებდნენ, იდებოდა აგრეთვე ფიდეიკომისის მეშვეობით მემკვიდრეობის მიმღებ პირსა და მემკვიდრეს შორის, რაც იმას ნიშნავს, რომ მემკვიდრეობის მოგებაც და ზარალიც ერთიანად, მათი წილების პროპორციულად, მათ შორის ნაწილდებოდა.

6. ასე რომ, თუ დანიშნულ მემკვიდრეს [მთელი] სამკვიდროს არა უმეტეს მეოთხედი ნაწილის დაბრუნებას (გაცემას) სთხოვდნენ, მაშინ მემკვიდრეობას ტრებელიუსის სენატუსკონსულტის მიხედვით აბრუნებდნენ. და სამემკვიდრეო სარჩელებს, მათი წილების შესაბამისად, ორივე მხარის წინააღმდეგ აძლევდნენ, მემკვიდრის წინააღმდეგ – ცივილური სამართლის მიხედვით, ხოლო სამკვიდროს მიმღები პირის, ისევე, როგორც მემკვიდრის წინააღმდეგ – ტრებელიუსის სენატუსკონსულტის თანახმად. ხოლო თუ ვინმეს სამკვიდროს მეოთხედ ნაწილზე მეტის ან, საერთოდ, მთელი სამკვიდროს დაბრუნებას სთხოვდნენ, მაშინ პეგასიუსის სენატუსკონსულტს იყენებდნენ და

ერთხელ უკვე სამკვიდროში შესული მემკვიდრე, თუ მან ეს საკუთარი სურვილით გააკეთა, მემკვიდრეობასთან დაკავშირებული მოვალეობების მთელ სიმძიმეს თავად იტვირთება, გინდ მას სამკვიდროს მეოთხედი ნაწილი შეენარჩუნებინა და გინდაც ამაზე უარი ეთქვა. მაგრამ მემკვიდრის მიერ სამკვიდროს მეოთხედი ნაწილის შენარჩუნების შემთხვევაში წილების პროპორციულად ამ ნაწილზე სტიპულაცია იღებოდა ისევე, როგორც [ეს ხდებოდა] „წილობრივ“ ლეგატარსა და მემკვიდრეს შორის, მაგრამ თუ მემკვიდრე მთელ სამკვიდროს უბრუნებდა, მაშინ დებდნენ მემკვიდრეობის ყიდვა-გაყიდვის სტიპულაციას. მაგრამ თუ დანიშნული მემკვიდრე სამკვიდროს მიღებაზე უარს ამბობდა იმის გამო, რომ, მისივე სიტყვით, მას იგი ზარალიანად ეჩვენება, ამ შემთხვევისათვის პეგასიუსის სენატუსკონსულტი ადგენს, რომ იმ პირის სურვილის შემთხვევაში, რომელსაც სამკვიდროს დაბრუნება სთხოვეს, პრეტორის ბრძანებით მემკვიდრემ სამკვიდრო უნდა მიიღოს და დააბრუნოს, და იმ პირის სასარგებლოდ, რომელმაც სამკვიდრო მიიღო, და მის (მემკვიდრის) წინააღმდეგ სარჩელები უნდა დააწესონ, როგორც ეს ტრებელიუსის სენატუსკონსულტის თანახმად კანონის შესაბამისი იქნება. და ამ შემთხვევაში არავითარი სტიპულაცია საჭირო არ არის, ვინაიდან ერთდროულად ზორციელდება, როგორც იმ პირთა უზრუნველყოფა, რომლებიც სამკვიდროს აბრუნებენ, ასევე სამემკვიდრეო სარჩელების იმ პირთა სასარგებლოდ და მათ საწინააღმდეგოდ გადაცემა, რომლებიც სამკვიდროს იღებენ. და ორივე სენატუსკონსულტი ამ საკითხში ერთმანეთს ეთანხმება.

7. მაგრამ იმის გამო, რომ პეგასიუსის სენატუსკონსულტის საფუძველზე წარმოქმნილი სტიპულაციები ძველ დროშიაც არ მოსწონდათ და თავისი ნიჭით განთქმული [პირი] პაპინიანეც კი მათ ზოგჯერ „თავგზის ამრევს“ უწოდებს; და ვინაიდან ჩვენც კანონებში უფრო სიმარტივე მოგვწონს, ვიდრე სირთულე; ამიტომ ჩვენ ამ ორ სენატუსკონსულტს შორის არსებული მსგავსებებისა და განსხვავებების ყოველმხრივი განხილვის შემდეგ გადავწყვიტეთ, რომ უფრო გვიან შექმნილი პეგასიუსის სენატუსკონსულტი გაგვეუქმებინა და მთელი ძალა ტრებელიუსის სენატუსკონსულტისთვის მიგვენიჭებინა; და რომ ფიდეიკომისური მემკვიდრეობები ამ სენატუსკონსულტის თანახმად გადაეცათ და, არა აქვს მნიშვნელობა, მემკვიდრე მოანდერძის სურვილით ამ შემთხვევაში მეოთხედ ნაწილს იღებს, მეოთხედზე მეტს ან ნაკლებს

თუ — არაფერს, და რომ იმ შემთხვევაში, თუ მემკვიდრეს საერთოდ არაფერი ან მეოთხედზე ნაკლები რჩება, მაშინ ჩვენი გადაწყვეტილების ძალით მას უფლება ჰქონდეს, რომ მეოთხედი, ან, რაც მეოთხედს აკლია, ის შეინარჩუნოს, ან მოითხოვოს, რომ ამ ღირებულების თანხა მას გადაუხადონ იმის საფუძველზე, რომ ტრებელიუსის სენატუსკონსულტით სარჩელებს წილების პროპორციულად აძლევენ როგორც მემკვიდრეების, ასევე ფიდეიკომისარების წინააღმდეგ. მაგრამ, თუ იგი მთელ სამკვიდროს საკუთარი ნებით გადასცემს, მაშინ ყველა სამკვიდრო სარჩელს ფიდეიკომისარის სასარგებლოდ და მის წინააღმდეგ გასცემენ. მაგრამ, ჩვენ ტრებელიუსის სენატუსკონსულტში პეგასიუსის სენატუსკონსულტის მთავარი უპირატესობა გადმოვიტანეთ, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ, თუ დანიშნული მემკვიდრე მემკვიდრეობის მიღებაზე უარს ამბობს, მაშინ მას ევალება, რომ ფიდეიკომისარის სურვილის შემთხვევაში მთელი სამკვიდრო მას დაუბრუნოს და გადასცეს ყველა სარჩელი როგორც მის (ფიდეიკომისარის) სასარგებლოდ, ასევე მის წინააღმდეგ. მხოლოდ ამ სენატუსკონსულტის საფუძველზე შეიძლება მემკვიდრეს, რომელსაც სამკვიდროს მიღება არ სურს, ფიდეიკომისარის მოთხოვნის შემთხვევაში, ამ უკანასკნელისათვის მემკვიდრეობის დაბრუნება დაევალოს, და, ამასთან, მემკვიდრე არც ზარალდება და არც რამეს იკებს.

8. და არა აქვს მნიშვნელობა, მთელი სამკვიდროს მემკვიდრედ დანიშნულ პირს სთხოვენ მთელი სამკვიდროს ან მისი ნაწილის დაბრუნებას, თუ სამკვიდროს მხოლოდ ნაწილის მემკვიდრედ დანიშნულ პირს სთხოვენ მთელი ამ ნაწილის ან ამ ნაწილის ნაწილის დაბრუნებას, რადგან ჩვენი განკარგულებით ამ შემთხვევაშიც იგივე წესი უნდა დაიცვან, რომელიც ჩვენ მთელი სამკვიდროს დაბრუნების შემთხვევისათვის დავაწესეთ.

9. თუ ჰირს, სამკვიდროდან რომელიმე ისეთი ნივთის, მაგალითად, მიწის ნაკვეთის ან სხვა რამე საგნის, მითვისების ან წინასწარ მიღების შემდეგ, რომელიც მთელი სამკვიდროს მეოთხედს შეადგენს, სამკვიდროს დაბრუნებას სთხოვენ, მაშინ სამკვიდროს დაბრუნება ტრებელიუსის სენატუსკონსულტში მოცემული წესის მსგავსად ხდება, ისე, თითქოს მეოთხედი ნაწილის შენარჩუნების შემდეგ მთელი სამკვიდროს დაბრუნებას ითხოვენ, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ, თუ პირველ შემთხვევაში, ე.ი. მაშინ, როდესაც რომელიმე ნივთის მითვისების

ან წინასწარი მიღების შემდეგ დანარჩენ სამკვიდროს აბრუნებენ, ამავე სენატუსკონსულტის საფუძველზე ხდება სარჩელების სრული მოცულობით გადაცემა, და მემკვიდრის მიერ შენარჩუნებული ნივთი ყოველგვარი სამემკვიდრეო ვალდებულებების გარეშე მასვე რჩება ისე, თითქოს იგი ლეგატის საფუძველზე იყოს შეძენილი. ხოლო მეორე შემთხვევაში, ე.ი. როდესაც მემკვიდრეს სამკვიდროს დაბრუნებას სთხოვენ მას შემდეგ, რაც მან სამკვიდროს მეოთხედი ნაწილი მიითვისა და იგი მას დააბრუნებს, სარჩელები ნაწილდება: სამი მეოთხედი ფიდეიკომისარს გადაეცემა, ერთი მეოთხედი კი მემკვიდრეს რჩება. მსგავსი წესით ფიდეიკომისარზე სარჩელების სრული მოცულობით გადაცემა ხდება იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც პირს სამკვიდროს დაბრუნებას სთხოვენ მას შემდეგ, რაც მან ერთი რომელიმე ისეთი ნივთი მიითვისა ან წინასწარ მიიღო, რომელიც მთელი სამკვიდროს უდიდეს ნაწილს შეადგენს. და [ამიტომ] იმ პირმა, რომელსაც მემკვიდრეობა უბრუნდება, უნდა მოიფიქროს, ხელს აძლევს თუ არა მას სამკვიდროს ეს დაბრუნება. ცხადია, იგივე წესი მოქმედებს ასევე მაშინაც, როდესაც პირს სამკვიდროს დაბრუნებას ორი ან რამდენიმე ნივთის მითვისების ან წინასწარ მიღების შემდეგ სთხოვენ. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც სამკვიდროდან მითვისებული ან წინასწარ მიღებული აქვთ განსაზღვრული თანხა, რომელიც სამკვიდროს მეოთხედს ან თუნდაც მის უდიდეს ნაწილს შეადგენს, საქმე იმავე კანონის თანახმად წყდება. ის, რაც მთელი სამკვიდროს მემკვიდრედ დანიშნული პირის შესახებ ვთქვით, ჩვენ გადაგვაქვს იმ პირზეც, რომელიც სამკვიდროს ნაწილის მემკვიდრედ არის დანიშნული.

10. გარდა ამისა, პირს, რომელიც უანდერძოდ კვდება, შეუძლია სთხოვოს იმ პირს, რომელსაც მისი აზრით, ცივილური ან „საპატრიო (ე.ი. პრეტორული) სამართლით“ თავისი ქონება გადაეცემა, რომ ამ უკანასკნელმა მთელი ეს სამკვიდრო, ან მისი ნაწილი, ან კიდევ რომელიმე ნივთი ამ სამკვიდროდან, მაგალითად, მიწის ნაკვეთი, მონა, ფული, ვინმეს დაუბრუნოს, რადგან ლეგატებს ძალას მხოლოდ ანდერძი ანიჭებს.

11. იმ პირს, რომელსაც რამეს უბრუნებენ, შეიძლება აგრეთვე სთხოვონ, რომ მან მის მიერ მიღებული მთელი ქონება, ან ქონების ნაწილი, ან კიდევ, საერთოდ, რაიმე სხვა ნივთი, თავის მხრივ, სხვა პირს დაუბრუნოს.

12. ვინაიდან თავიდან ფიდეიკომისები მემკვიდრეთა კეთილსინდის-

სიერებაზე იყო დამოკიდებული, რამაც განსაზღვრა კიდეც ფიდეიკომისის როგორც სახელწოდება, ასევე მისი შინაარსი, ღვთაებრივმა ავგუსტუსმა მათ კანონის სავალდებულო ძალა მიანიჭა. და ჩვენც ამ საქმეშზე შემოხსენებული იმპერატორის ჯობნის სურვილითა და გამოჩენილი პირის, წმინდა სასახლის კვესტორის, ტრიბონიანეს რჩევით კონსტიტუცია გამოვეცით, რომლითაც დავადგინეთ: თუ მოანდერძემ თავისი მემკვიდრის კეთილსინდისიერებას სამკვიდროს ან სპეციალური ფიდეიკომისის დაბრუნება მიანდო, და ამის დამტკიცება არც წერილობითი საბუთითა და არც ხუთი მოწმის მეშვეობით არის შესაძლებელი, რაც ფიდეიკომისების შემთხვევაში, როგორც ცნობილია, კანონის მოთხოვნას წარმოადგენს, ხოლო [საქმეში] ხუთზე ნაკლები ან საერთოდ არც ერთი მოწმე არ არის ჩარეული, მაშინ, მიუხედავად იმისა, თუ ვინ არის ის, ვინც მემკვიდრის კეთილსინდისიერებას მიენდო და [სამკვიდროს] დაბრუნება მისი მეშვეობით ინება, თავად მემკვიდრის მამა თუ ნებისმიერი სხვა პირი, თუ მემკვიდრე ამ ნების შესრულებაზე თავისი უსინდისობის გამო უარს განაცხადებს, და იუარებს, რომ ეს ასე მოხდა, და თუ ფიდეიკომისარი ჯერ თავად დაიფიცებს, რომ [მისი] სარჩელი სამართლიანია და შემდეგ დაფიცებას მემკვიდრესაც მოსთხოვს, მემკვიდრე ვალდებულია ან დაიფიცოს, რომ მას მოანდერძისგან ასეთი არაფერი გაუგია, ან თუ იგი ამაზე უარს იტყვის, მან ფიდეიკომისის ღირებულება უნდა გადაიხადოს, — და არა აქვს მნიშვნელობა, ფიდეიკომისი მთელ სამკვიდროს შეადგენს თუ მის ნაწილს, — რათა მემკვიდრის კეთილსინდისიერებაზე მინდობილი მოანდერძის უკანასკნელი ნება შეუსრულებელი არ დარჩეს. ჩვენ დავადგინეთ, რომ იგივე წესი დაიცვან იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ლეგატარს ან ფიდეიკომისარს მსგავსი ფორმით რამეს უტოვებენ. ხოლო თუ პირი, რომლის შესახებ ამბობენ, რომ მას [ფიდეიკომისი] დაუტოვეს და ისიც აღიარებს, რომ მას, მართლაც, რაღაც დაუტოვეს, მაგრამ იგი კანონის სიტყვას იყენებს, მას ნებისმიერ შემთხვევაში გადახდა უნდა აიძულონ.

ტიტული XXIV. ფიდეიკომისით დატოვებული ცალკეული ნივთების შესახებ

მაგრამ ფიდეიკომისის საშუალებით შეიძლება, აგრეთვე, ცალკეული ნივთების დატოვებაც, მაგალითად: მიწის ნაკვეთის, მონის, ტანსაცმლის,

ვერცხლის, ფულის. და [მოანდერძეს] შეუძლია ან თავად მემკვიდრეს სთხოვოს [ნივთის] სხვისთვის გადაცემა, ან – ლეგატარს, თუმცა მას არ შეუძლია, რომ ლეგატარს ლეგატის სხვისთვის გადაცემა და-
ავალოს.

1. მოანდერძეს ფიდეიკომისის მეშვეობით არა მარტო საკუთარი ნივთის დატოვება შეუძლია, არამედ აგრეთვე, მემკვიდრის, ან ლეგატარის, ან ფიდეიკომისარის, ან კიდევ ნებისმიერი სხვა პირის. ასე რომ, ლეგატარს ან ფიდეიკომისარს შეიძლება არა მარტო იმ ნივთების ვინმე სხვა პირისთვის გადაცემა სთხოვონ, რომლებიც მას დაუტოვეს, არამედ აგრეთვე, სხვა ნივთებისა, გინდ ეს ნივთი თავად მისი იყოს და გინდ – სხვისი. ოღონდ თვალწერი უნდა ადევნონ იმას, რომ ვინმეს იმაზე მეტის სხვისთვის გადაცემა არ სთხოვონ, ვიდრე თავად მან ანდერძით მიიღო, ვინაიდან თუ მეტის დაბრუნებას სთხოვენ, ამას ძალა არ ექნება. ხოლო, როდესაც ფიდეიკომისით სხვის ნივთს ტოვებენ, მაშინ ის პირი, რომელსაც სთხოვენ, კალღებულია, რომ ეს ნივთი ან თავად გამოისყიდოს და წარმოადგინოს ან ამ ნივთის ღირებულება გადაიხადოს.

2. ფიდეიკომისის მეშვეობით მონისათვის თავისუფლების მინიჭებაც არის შესაძლებელი იმგვარად, რომ მის გააზატებას სთხოვენ ან მემკვიდრეს, ან ლეგატარს და ან ფიდეიკომისარს. და ამ შემთხვევაშიც, არა აქვს მნიშვნელობა, მოანდერძე თავისი საკუთარი მონის განთავისუფლებას ითხოვს თუ თავად მემკვიდრის, ლეგატარის, თუნდაც გარეშე პირის. აქედან გამომდინარე, მონა უნდა გამოისყიდონ და გააზატონ. ხოლო თუ მონის მესაკუთრე მონას არ გაყიდის და, თანაც, თუ მას იმ პირისგან, რომელმაც მონის გააზატება დაიბარა, ანდერძით არაფერი მიუღია, ამ შემთხვევაში ფიდეიკომისური გააზატება ძალას მაშინვე კი არ დაკარგავს, არამედ [მხოლოდ] გადაიდება, ვინაიდან გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ, როგორც კი მონის გამოსყიდვის შესაძლებლობა გაჩნდება, შეიძლება, რომ მას თავისუფლება მიენიჭოს. მაგრამ ის, ვისაც ააზატებენ, მოანდერძის ლიბერტი (გააზატებული) კი არ ხდება, თუნდაც იგი მოანდერძის მონა იყოს, არამედ იმ პირისა, რომელმაც იგი გაააზატა. ხოლო ვისაც უშუალოდ ანდერძით უბრძანეს გააზატება, იგი მოანდერძის ლიბერტი (გააზატებული) გახდება. და მას „ორცინუს“ („სიკვდილშემდგომს“) უწოდებენ. უშუალოდ ანდერძით თავისუფლების მოპოვება კი მხოლოდ

იმ პირს შეუძლია, რომელიც კვირიტული სამართლით მოანდერძეს ეკუთვნოდა დროის ორივე მომენტში – როგორც ანდერძის შედგენისას, ასევე მოანდერძის გარდაცვალებისას. ხოლო უშუალოდ ანდერძით გააზატებად ითვლება არა ის შემთხვევა, როდესაც მონის გათავისუფლებას სხვას სთხოვენ, არამედ ის, როდესაც მონისთვის თავისუფლების მინიჭება თითქოს საკუთარი ანდერძით სურთ.

3. ხოლო ფიდეიკომისისთვის, უმრავლეს შემთხვევაში, შემდეგ სიტყვებს იყენებენ: ვითხოვ, გთხოვ, მსურს, გავალებ⁵⁷, შენს კეთილსინდისიერებას ვანდობ. ცალკე წარმოთქმულ თითოეულ ამ სიტყვას ისეთივე ძალა აქვს, როგორიც – ყველას ერთად წარმოთქმულს.

ტიტული XXV. კოდიცილების შესახებ

ცნობილია, რომ ავგუსტუსამდე კოდიცილების უფლება არ არსებობდა და პირველად იგი ლუციუს ლენტულუსმა შემოიღო, რომლისგანაც იღებს სათავეს აგრეთვე ფიდეიკომისები. სახელდობრ, როდესაც იგი აფრიკაში კვდებოდა, მან კოდიცილი დაწერა და იგი ანდერძით დაამტკიცა, რომლითაც იგი ავგუსტუსს ფიდეიკომისის მეშვეობით რაღაცის გაკეთებას სთხოვდა. და ვინაიდან ღვთაებრივმა ავგუსტუსმა მისი ნება შეასრულა, მისი მიბაძვით სხვებმაც დაიწყეს ფიდეიკომისების შესრულება და ლენტულუსის ქალიშვილმაც ლეგატი გადაიხადა, რაც მას კანონით არ ევალებოდა. ამბობენ, რომ ავგუსტუსმა სამართალმცოდნენი მოიწვია, მათ შორის ტრეპაციუსიც, რომელიც იმხანად ყველაზე დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა, და მათ კითხვა დაუსვა [იმის თაობაზე], რომ შეიძლებოდა თუ არა კოდიცილების მიღება და მათი გამოყენება ხომ არ იქნებოდა სამართლის [ძირითად] პრინციპებთან შეუთავსებელი. ტრეპაციუსმა ავგუსტუსი დაარწმუნა, რომ კოდიცილები მოქალაქეებისათვის იმის გამო, რომ ისინი წინათ ხშირად და ხანგრძლივად მოგზაურობდნენ, მეტად სასარგებლო და საჭირო იქნებოდა და იმ შემთხვევაში, როდესაც ანდერძის დატოვების შესაძლებლობა არ იყო, კოდიცილები მაინც დაეტოვებინათ. [ხოლო] მას შემდეგ, რაც კოდიცილები ლაბეონმაც შეადგინა, უკვე აღარავინ ეჭვობდა, რომ კოდიცილები სრულიად კანონიერად არის დაშვებული.

1. ხოლო კოდიცილის დატოვების უფლება არა მარტო იმ პირს აქვს, რომელიც ანდერძის დატოვების შემდეგ კვდება, არამედ იმ

პირსაც, რომელიც უანდერძოდ კვდება, შეუძლია, რომ ფიდეიკომისი კოდიცილის მეშვეობით დატოვოს. მაგრამ, პაპინიანეს აზრით, ანდერძის შედგენამდე დატოვებულ კოდიცილებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში აქვთ ძალა, თუ ისინი შემდგომში საგანგებო ნებით იქნებიან დამოწმებულნი. მაგრამ ღვთაებრივმა [იმპერატორებმა], სევერუსმა და ანტონინუსმა, რესკრიპტით დაადგინეს, რომ ფიდეიკომისის მოთხოვნა ანდერძის შედგენამდე დატოვებული კოდიცილითაც შეიძლება, თუკი ნათელია, რომ იმ პირს, რომელმაც შემდგომში ანდერძი შეადგინა, კოდიცილებში გამოვლენილ თავის ნებაზე უარი არ უთქვამს.

2. მაგრამ კოდიცილების მეშვეობით არ შეიძლება არც მემკვიდრეობის მიცემა და არც ჩამორთმევა, რათა ანდერძისა და კოდიცილის უფლება ერთმანეთში არ აირიოს, და აქედან გამომდინარე, [კოდიცილით] არც მემკვიდრეობის ჩამორთმევა არის შესაძლებელი. ამრიგად, თუ უშუალოდ კოდიცილით მემკვიდრეობის არც მიცემა და არც წართმევა არ შეიძლება, ფიდეიკომისის მეშვეობით მემკვიდრეობას კოდიცილით [საგნებით] კანონიერად ტოვებენ. უშუალოდ კოდიცილით არ შეიძლება აგრეთვე, დანიშნული მემკვიდრისათვის რამე პირობის დაწესება და არც ქვემემკვიდრის დანიშვნა.

3. გარდა ამისა, ნებისმიერ პირს რამდენიმე კოდიცილის დატოვება შეუძლია და ამისათვის რამე ფორმალობების დაცვა საჭირო არ არის.

**ტიტული I. იმ მამაკვიდრობის შესახებ, რომელსაც უანდერძო
მამაკვიდრებელი ტოვებენ**

უანდერძოდ კვდება ის პირი, რომელსაც ანდერძი ან საერთოდ არ დაუტოვებია, ან მან იგი არაკანონიერად დატოვა (შეადგინა), ან მის მიერ დატოვებული ანდერძი [შემდეგ] გაუქმდა ან ბათილად იქნა ცნობილი, ან კიდევ ამ ანდერძით მემკვიდრედ არავინ გახდა.

1. ხოლო უანდერძოდ გარდაცვლილთა სამკვიდრო, თორმეტი დაფის კანონების მიხედვით, უპირველეს ყოვლისა, „თავის მემკვიდრეებს“ ეკუთვნის.

2. ხოლო „თავის მემკვიდრეებად“, როგორც ეს ზემოთ უკვე ვთქვით, ითვლებიან ის პირები, რომლებიც გარდაცვალებისას გარდაცვლილი პირის ხელისუფლებას ექვემდებარებოდნენ, მაგალითად, ვაჟიშვილი, ქალიშვილი; ვაჟიშვილისგან გაჩენილი შვილიშვილები, ვაჟები და ქალები; შვილიშვილი ვაჟისგან გაჩენილი შვილიშვილის შვილები, ვაჟები და ქალები და, ამასთან, არა აქვს მნიშვნელობა, ეს ბავშვები დიდი შვილები არიან თუ შვილად აყვანილები.

2^ა. „თავის მემკვიდრეებს“ უნდა მიეკუთვნოთ აგრეთვე ის პირებიც, რომლებიც, მართალია, კანონიერი ქორწინების შედეგად არ გაჩენილან, მაგრამ [მამკვიდრებლის მიერ] მათი [თავიანთი] თემის კურთხევაში წარდგენის შემდეგ, ისინი, ამ საკითხთან დაკავშირებით გამოცემული იმპერატორის კონსტიტუციების თანახმად, „თავისი მემკვიდრეების“ უფლებებს იძენენ. მათვე მიეკუთვნებიან აგრეთვე ის პირებიც, რომლებზედაც ვრცელდება ჩვენი კონსტიტუციები, რომლებითაც ჩვენ ვბრძანებთ, რომ, თუ პირი თავიდან ქორწინების გარეშე სქესობრივ კავშირს დაამყარებს ქალთან, რომელთანაც მას დაქორწინების უფლება აქვს, და მასთან ბავშვები გაუჩნდება, ხოლო შემდეგ კი მასთან საქორწინო ხელშეკრულებას დადებს და მისგან ვაჟიშვილები ან ქალიშვილები ეყოლება, ამ შემთხვევაში კანონიერ და მამის ხელისუფლების ქვეშ მყოფ ბავშვებად ითვლებიან არა მარტო ის ბავშვები, რომლებიც მზითვის [დაწესების] შემდეგ დაიბადნენ, არამედ აგრეთვე

მანამდე დაბადებულნი, რომლებმაც მათ შემდეგ დაბადებულებსაც „კანონიერად“ წოდების საბაბი მისცეს. ჩვენ გადავწყვიტეთ, რომ ეს წესი დაცული იქნეს იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მზითვის საბუთის შედგენის შემდეგ ბავშვები აღარ უჩნდებოთ ან გაჩენილი ბავშვები [შემდეგ] კვდებიან.

2^ბ. მაგრამ შვილიშვილები და შვილიშვილის შვილები, ვაჟები და ქალები, მხოლოდ იმ შემთხვევაში ითვლებიან „თავის მემკვიდრეებად“, თუ მათი წინამორბედი პირი შეწყვეტს მშობლის ხელისუფლების ქვეშ ყოფნას, გინდ ეს სიკვდილის შედეგად მოხდეს და გინდაც – რამე სხვა საფუძველზე, მაგალითად, ემანციპაციის გამო. ვინაიდან, თუ დროის იმ მომენტისათვის, როდესაც ვინმე კვდება, ვაჟიშვილი მისი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფება, მისგან [გაჩენილი] შვილიშვილი „თავისი მემკვიდრე“ ვერ გახდება და უნდა მივიჩნიოთ, რომ ეს წესი აგრეთვე მომდევნო რიგის (ხარისხის) ბავშვებზეც მოქმედებს⁵⁸. და „თავის მემკვიდრეებად“ ითვლებიან აგრეთვე [ის] „პოსტუმებიც“, რომლებიც მშობლის ხელისუფლების ქვეშ იქნებოდნენ, მის სიცოცხლეში რომ დაბადებულიყვნენ.

3. „თავის მემკვიდრეებად“ ხდებიან აგრეთვე ის პირებიც, რომლებმაც ამის შესახებ არც იციან. და [ამდენად] „[თავის] მემკვიდრედ“ ყოფნა შემოიღებსაც შეუძლიათ. ვინაიდან რა საფუძველზეც ჩვენ რამეს ვიძენთ ისე, რომ ამის შესახებ არ ვიცით, ამავე საფუძველზე შემოიღებსაც შეუძლიათ რაიმე შეიძინონ. მშობლის გარდაცვალებისას საკუთრების უფლება თითქოს გრძელდება და ამიტომ ობლებისათვის მეურვის თანხმობა საჭირო არ არის, რადგან „თავის მემკვიდრეებს“ სამკვიდრო მათ (ე.ი. მემკვიდრეების) დაუკითხავად ეძლევათ. და შემოიღოც სამკვიდროს იძენს არა მეურვის თანხმობის შედეგად, არამედ თავად კანონის ძალით.

4. მაგრამ ზოგჯერ პირი, თუმცა იგი მამკვიდრებლის გარდაცვალების დროს მისი ხელისუფლების ქვეშ მყოფ „თავის მემკვიდრეს“ არ წარმოადგენდა, მაინც მშობლის „თავისი მემკვიდრე“ ხდება, მაგალითად, თუ მემკვიდრე მტრის ტყვეობიდან მამის გარდაცვალების შემდეგ დაბრუნდა, ვინაიდან ამას ითხოვს „უკან დაბრუნების უფლება“ („პოსტლიმინიუმ“).

5. პირიქითაც ხდება, რომ პირი, თუმცა იგი მშობლის გარდაცვალების დროს მის ოჯახს ეკუთვნოდა, მიუხედავად ამისა, იგი

„თავისი მემკვიდრე“ მაინც არ ხდება, მაგალითად, თუ მამა გარდაცვალების შემდეგ სახელმწიფო ლალატში იქნება მსჯავრდებული და ამის გამო მისი ხსოვნაც წაიშლება, რასაკვირველია, მას „თავისი მემკვიდრის“ ყოლა არ შეეძლება, რადგან სამკვიდრო [ამ შემთხვევაში] ხაზინას რჩება. მაგრამ შეიძლება ითქვას, რომ თვით კანონით მას „თავისი მემკვიდრე“ ჰყავს, მაგრამ იგი მას კარგავს.

6. როდესაც სახეზეა, ერთი მხრივ, ვაჟიშვილი და ქალიშვილი და, მეორე მხრივ, შვილიშვილები, ვაჟები და ქალები⁵⁹, მეორე ვაჟიშვილისგან, მაშინ მათ მემკვიდრეებად თანაბრად იწვევენ და ხარისხით უფრო ახლობელი შორეულს არ გამოირიცხავს, ვინაიდან სამართლიანად არის მიჩნეული, რომ შვილიშვილებმა, ვაჟებმა და ქალებმა, თავიანთი მამის ადგილი დაიკავეს. მსგავს საფუძველზე ერთდროულად მოიწვევიან მემკვიდრეებად [გარდაცვლილი] ვაჟიშვილისგან [გაჩენილი] ორივე სქესის შვილიშვილები და [გარდაცვლილი] ვაჟი შვილიშვილისგან [გაჩენილი] ორივე სქესის შვილიშვილის შვილები. და ვინაიდან მიღებული იყო, რომ ორივე სქესის შვილიშვილები ისევე, როგორც ორივე სქესის შვილიშვილის შვილები, თავიანთ მშობლებს ცვლიან, შესაფერისად ჩაითვალა, რომ სამკვიდრო გაეყოთ არა პირთა რაოდენობის, არამედ თაობათა რაოდენობის მიხედვით ისე, რომ ვაჟიშვილმა სამკვიდროს ერთი ნახევარი მიიღოს, და მეორე ვაჟიშვილისგან [გაჩენილმა] ორმა ან რამდენიმე შვილიშვილმა – მეორე ნახევარი. ამის მსგავსად, თუ სახეზეა ორი [გარდაცვლილი] ვაჟიშვილისგან შვილიშვილები, და თუ ერთ ვაჟიშვილს, ვთქვათ, ერთი ან ორი შვილი დარჩა და მეორეს – სამი ან ოთხი, მაშინ ერთი ვაჟიშვილის ერთ ან ორ შვილს სამკვიდროს ერთი ნახევარი ეკუთვნის და მეორე ვაჟიშვილის სამ ან ოთხ შვილს – სამკვიდროს მეორე ნახევარი.

7. ზოლო საკითხი იმის შესახებ, შეუძლია თუ არა რომელიმე პირს, რომ „თავისი მემკვიდრე“ გახდეს, ჰაშინ უნდა დაისვას, როდესაც გარკვეულია, რომ მამკვიდრებული უანდერძოდ გარდაიცვალა. იგივე ხდება შეუსრულებელი ანდერძის შემთხვევაშიც. ამის საფუძველზე, თუ ვაჟიშვილს მემკვიდრეობა ჩამოერთვა და მემკვიდრედ გარეშე პირი დაინიშნა, და თუ ვაჟიშვილის გარდაცვალების შემდეგ გაირკვა, რომ ანდერძით დანიშნული პირი მემკვიდრე არ გახდა, რადგან მან ეს ან მოისურვა, ან კიდევ ვერ შეძლო, მაშინ პაპის „თავისი მემკვიდრე“ შვილიშვილი იქნება, ვინაიდან იმ დროს, როდესაც გამოირკვა, რომ

ოჯახის მამა ანდერძის გარეშე გარდაიცვალა, ერთადერთ მემკვიდრედ შეილიშვილი რჩება. და ეს ეჭვს არ იწვევს.

8. და თუნდაც შეილიშვილი ვაჟი პაპის გარდაცვალების შემდეგ დაიბადოს, ოღონდ თუ იგი მის სიცოცხლეში ჩაისახა, იგი „თავისი მემკვიდრე“ გახდება იმ შემთხვევაში, თუ მამა პაპის ანდერძის შეუსრულებლად გარდაიცვალა. ცხადია, რომ, თუ [შეილიშვილი] პაპის გარდაცვალების შემდეგ ჩაისახა და დაიბადა, მაშინ იგი „თავისი მემკვიდრე“ ვერ გახდება, თუნდაც მამამისი პაპის ანდერძის შეუსრულებლად გარდაიცვალოს, ვინაიდან იგი თავისი მამის მამასთან რამე კოგნატობის უფლებით დაკავშირებული არ ყოფილა. ამრიგად, პაპის ბავშვებს არ მიეკუთვნება ის, ვინც ემანციპირებულმა ვაჟიშვილმა იშვილა. და ვინაიდან ისინი მემკვიდრეობის საკითხში ბავშვებად არ მიიჩნევიან, მათ არც [პრეტორის მეშვეობით] სამკვიდრო ქონების მფლობელობის მოთხოვნა შეუძლიათ, როგორც უახლოეს კოგნატებს. და სულ ეს არის ის, რაც „თავისი მემკვიდრეების“ შესახებ [უნდა გვეთქვას].

9. ხოლო მამის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებულ ბავშვებს რაიმე სამემკვიდრეო უფლებები არ გააჩნიათ, ვინაიდან ისინი არც „თავისი მემკვიდრეები“ არიან, რადგან მათ მამის ხელისუფლების ქვეშ ყოფნა შეწყვეტეს და მათი მემკვიდრედ მოწვევა, თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონების მიხედვით, არც რამე სხვა ნორმის საფუძველზე ხდება. მაგრამ ბუნებითი სამართლიანობის საფუძველზე პრეტორი მათ აძლევს სამკვიდროს მფლობელობას, ე.წ. „unde liberi“ („საიდანაც ბავშვები“)⁶⁰, ისე, თითქოს ისინი მშობლის გარდაცვალების დროს მისი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდნენ, გინდაც ისინი ერთადერთი მემკვიდრეები იყვნენ და გინდაც მათთან ერთად „თავისი მემკვიდრეებიც“ არსებობდნენ. ამრიგად, როდესაც არსებობს ორი ბავშვი, [ერთი], მამის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებული და მეორე კი, მამის გარდაცვალების დროს მისი ხელისუფლების ქვეშ მყოფი, მაშინ, ცხადია, ის ბავშვი, რომელიც მამის ხელისუფლების ქვეშ არის, ცივილური სამართლით, ერთადერთი მემკვიდრე, ე.ი. ერთადერთი „თავისი მემკვიდრე“, იქნება. მაგრამ ვინაიდან მამის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებულ ბავშვს პრეტორის წყალობით სამკვიდროს ნაწილის მიღების უფლება ეძლევა, გამოდის, რომ „თავისი მემკვიდრე“ სამკვიდროს [მხოლოდ] ნაწილის მემკვიდრე ხდება.

10. მაგრამ მამის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებული ის

„თავისი მემკვიდრე“ მაინც არ ხდება, მაგალითად, თუ მამა გარდაცვალების შემდეგ სახელმწიფო ღალატში იქნება მსჯავრდებული და ამის გამო მისი ხსოვნაც წაიშლება, რასაკვირველია, მას „თავისი მემკვიდრის“ ყოლა არ შეეძლება, რადგან სამკვიდრო [ამ შემთხვევაში] ხაზინას რჩება. მაგრამ შეიძლება ითქვას, რომ თვით კანონით მას „თავისი მემკვიდრე“ ჰყავს, მაგრამ იგი მას კარგავს.

6. როდესაც სახეზეა, ერთი მხრივ, ვაჟიშვილი და ქალიშვილი და, მეორე მხრივ, შვილიშვილები, ვაჟები და ქალები⁵⁹, მეორე ვაჟიშვილისგან, მაშინ მათ მემკვიდრეებად თანაბრად იწვევენ და ხარისხით უფრო ახლობელი შორეულს არ გამოირიცხავს, ვინაიდან სამართლიანად არის მიჩნეული, რომ შვილიშვილებმა, ვაჟებმა და ქალებმა, თავიანთი მამის ადგილი დაიკავეს. მსგავს საფუძველზე ერთდროულად მოიწვევიან მემკვიდრეებად [გარდაცვლილი] ვაჟიშვილისგან [გაჩენილი] ორივე სქესის შვილიშვილები და [გარდაცვლილი] ვაჟი შვილიშვილისგან [გაჩენილი] ორივე სქესის შვილიშვილის შვილები. და ვინაიდან მიღებული იყო, რომ ორივე სქესის შვილიშვილები ისევე, როგორც ორივე სქესის შვილიშვილის შვილები, თავიანთ მშობლებს ცვლიან, შესაფერისად ჩაითვალა, რომ სამკვიდრო გაეყოთ არა პირთა რაოდენობის, არამედ თაობათა რაოდენობის მიხედვით ისე, რომ ვაჟიშვილმა სამკვიდროს ერთი ნახევარი მიიღოს, და მეორე ვაჟიშვილისგან [გაჩენილმა] ორმა ან რამდენიმე შვილიშვილმა – მეორე ნახევარი. ამის მსგავსად, თუ სახეზეა ორი [გარდაცვლილი] ვაჟიშვილისგან შვილიშვილები, და თუ ერთ ვაჟიშვილს, ვთქვათ, ერთი ან ორი შვილი დარჩა და მეორეს – სამი ან ოთხი, მაშინ ერთი ვაჟიშვილის ერთ ან ორ შვილს სამკვიდროს ერთი ნახევარი ეკუთვნის და მეორე ვაჟიშვილის სამ ან ოთხ შვილს – სამკვიდროს მეორე ნახევარი.

7. ზოლო საკითხი იმის შესახებ, შეუძლია თუ არა რომელიმე პირს, რომ „თავისი მემკვიდრე“ გახდეს, ჰაშინ უნდა დაისვას, როდესაც გარკვეულია, რომ მემკვიდრეობა უპირობოდ გარდაიცვალა. იგივე ხდება შეუსრულებელი ანდერძის შემთხვევაშიც. ამის საფუძველზე, თუ ვაჟიშვილს მემკვიდრეობა ჩამოერთვა და მემკვიდრედ გარეშე პირი დაინიშნა, და თუ ვაჟიშვილის გარდაცვალების შემდეგ გაირკვა, რომ ანდერძით დანიშნული პირი მემკვიდრე არ გახდა, რადგან მან ეს ან მოისურვა, ან კიდევ ვერ შეძლო, მაშინ პაპის „თავისი მემკვიდრე“ შვილიშვილი იქნება, ვინაიდან იმ დროს, როდესაც გამოირკვა, რომ

ოჯახის მამა ანდერძის გარეშე გარდაიცვალა, ერთადერთ მემკვიდრედ შვილიშვილი რჩება. და ეს ეჭვს არ იწვევს.

8. და თუნდაც შვილიშვილი ვაჟი პაპის გარდაცვალების შემდეგ დაიბადოს, ოღონდ თუ იგი მის სიცოცხლეში ჩაისახა, იგი „თავისი მემკვიდრე“ გახდება იმ შემთხვევაში, თუ მამა პაპის ანდერძის შეუსრულებლად გარდაიცვალა. ცხადია, რომ, თუ [შვილიშვილი] პაპის გარდაცვალების შემდეგ ჩაისახა და დაიბადა, მაშინ იგი „თავისი მემკვიდრე“ ვერ გახდება, თუნდაც მამამისი პაპის ანდერძის შეუსრულებლად გარდაიცვალოს, ვინაიდან იგი თავისი მამის მამასთან რამე კონტაქტის უფლებით დაკავშირებული არ ყოფილა. ამრიგად, პაპის ბავშვებს არ მიეკუთვნება ის, ვინც ემანციპირებულმა ვაჟიშვილმა იშვილა. და ვინაიდან ისინი მემკვიდრეობის საკითხში ბავშვებად არ მიიჩნევიან, მათ არც [პრეტორის მეშვეობით] სამკვიდრო ქონების მფლობელობის მოთხოვნა შეუძლიათ, როგორც უახლოეს კონტაქტებს. და სულ ეს არის ის, რაც „თავისი მემკვიდრეების“ შესახებ [უნდა გვეთქვას].

9. ხოლო მამის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებულ ბავშვებს რაიმე სამემკვიდრეო უფლებები არ გააჩნიათ, ვინაიდან ისინი არც „თავისი მემკვიდრეები“ არიან, რადგან მათ მამის ხელისუფლების ქვეშ ყოფნა შეწყვეტეს და მათი მემკვიდრედ მოწვევა, თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონების მიხედვით, არც რამე სხვა ნორმის საფუძველზე ხდება. მაგრამ ბუნებითი სამართლიანობის საფუძველზე პრეტორი მათ აძლევს სამკვიდროს მფლობელობას, ე.წ. „unde liberi“ („საიდანაც ბავშვები“)⁶⁰, ისე, თითქოს ისინი მშობლის გარდაცვალების დროს მისი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდნენ, გინდაც ისინი ერთადერთი მემკვიდრეები იყვნენ და გინდაც მათთან ერთად „თავისი მემკვიდრეებიც“ არსებობდნენ. ამრიგად, როდესაც არსებობს ორი ბავშვი, [ერთი], მამის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებული და მეორე კი, მამის გარდაცვალების დროს მისი ხელისუფლების ქვეშ მყოფი, მაშინ, ცხადია, ის ბავშვი, რომელიც მამის ხელისუფლების ქვეშ არის, ცივილური სამართლით, ერთადერთი მემკვიდრე, ე.ი. ერთადერთი „თავისი მემკვიდრე“, იქნება. მაგრამ ვინაიდან მამის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებულ ბავშვს პრეტორის წყალობით სამკვიდროს ნაწილის მიღების უფლება ეძლევა, გამოდის, რომ „თავისი მემკვიდრე“ სამკვიდროს [მხოლოდ] ნაწილის მემკვიდრე ხდება.

10. მაგრამ მამის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებული ის

ბავშვები, რომლებმაც [შემდეგ] თავიანთი თავის გაშვილება დაუშვეს, როგორც ბავშვები თავიანთი ღვიძლი მამის მემკვიდრეობაზე არ დაიშვებიან, თუკი ისინი მათი ღვიძლი მამის გარდაცვალების დროს მშვილბელის ოჯახში იმყოფებიან. მაგრამ ღვიძლი მამის სიცოცხლეში მშვილბელი მამის მიერ თავისი ხელისუფლებიდან განთავისუფლებული ბავშვები ღვიძლი მამის მემკვიდრეობაზე ზუსტად ისევე დაიშვებიან, თითქოს ისინი ღვიძლი მამის მიერ იყვნენ ემანციპირებულნი და მშვილბელის ოჯახშიც არასდროს იმყოფებოდნენ. და ამის შესაბამისად ისინი მშვილბელი მამის მიმართ გარეშე პირის ადგილს იკავებენ. მაგრამ ღვიძლი მამის გარდაცვალების შემდეგ მშვილბელი მამის მიერ ემანციპირებული ბავშვები უკანასკნელის მიმართ ასევე იკავებენ გარეშე პირის ადგილს და ღვიძლი მამის სამკვიდრო ქონების მიმართ კი ისინი მაინც ბავშვების მდგომარეობას იღებენ. ეს ასე იმიტომ გადაწყდა, რომ არასამართლიანი იქნებოდა, მშვილბელ მამას გადაეწყვიტა საკითხი, თუ ვის მიკუთვნებოდა ღვიძლი მამის ქონება – მის ბავშვებს თუ აგნატებს.

11. ასე რომ, შეილად აყვანილებს უფრო ნაკლები უფლებები აქვთ, ვიდრე ღვიძლ შვილებს. ვინაიდან ღვიძლი ბავშვები ემანციპირების შემდეგ პრეტორის წყალობით ბავშვების მდგომარეობას ინარჩუნებენ, თუმცა ცივილური სამართლით ისინი ამ უფლებებს კარგავენ. ხოლო შეილად აყვანილები კი ცივილური სამართლითაც კარგავენ ბავშვების მდგომარეობას და პრეტორული სამართალიც მათ რამე დახმარებას არ უწევს, რაც [სავსებით] სწორია, ვინაიდან ცივილურ დანაწესებს ბუნებით სამართლის ნორმების მოსპობა არ შეუძლია; ვინაიდან არ შეიძლება, რომ ბავშვებმა ვაჟიშვილებად ან ქალიშვილებად, შვილიშვილებად, ვაჟებად ან ქალებად, ყოფნა შეწყვიტონ მხოლოდ იმის გამო, რომ მათ „თავის მემკვიდრეებად“ ყოფნა შეწყვიტეს. მაგრამ შეილად აყვანილები კი ემანციპირების შემდეგ გარეშე პირის მდგომარეობას იკავებენ, ვინაიდან ვაჟიშვილის ან ქალიშვილის წოდებას და უფლებას, რომელიც მათ შეილად აყვანის შედეგად, [ე.ი. ცივილური დანაწესით] მიიღეს, ისინი იმავე ცივილური სამართლის საფუძველზე, ე.ი. ემანციპაციით, კარგავენ.

12. იმავე წესებს იცავენ აგრეთვე იმ [სამკვიდრო] ქონების მფლობელობასთან დაკავშირებით, რომელსაც პრეტორი ჰპირდება ანდერძის საწინააღმდეგოდ მშობლების მიერ უწყურადღებოდ დატოვებულ ბაჟ

შეებს, ე.ი. იმ ბავშვებს, რომლებიც არც მემკვიდრეებად დაინიშნენ და მათ არც სათანადო წესით ჩამოერთვათ მემკვიდრეობა. ვინაიდან პრეტორის მიერ სამკვიდრო ქონების ამ მფლობელობაზე მოიწვევიან როგორც ის პირები, რომლებიც მშობლის გარდაცვალების დროს მისი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდნენ, ასევე ის პირებიც, რომლებიც მამის ხელისუფლებიდან უკვე განთავისუფლებულნი იყვნენ. მაგრამ იმ პირებს, რომლებიც ღვიძლი მამის გარდაცვალების დროს მშვილბელის ოჯახში იმყოფებოდნენ, პრეტორი მემკვიდრეობას ჩამოაშორებს. მსგავსად ამისა პრეტორი მემკვიდრეობას ჩამოაშორებს აგრეთვე ნაშვილებ ბავშვებს მშვილბელი მამის მიერ მათი ემანციპაციის შემდეგ როგორც იმ შემთხვევაში, როდესაც ანდერძი არ არსებობს, ასევე მაშინაც, როდესაც ანდერძი არსებობს, ვინაიდან ემანციპირებულნი ბავშვებად აღარ ითვლებიან.

13. მაგრამ ჩვენ უნდა შეგახსენოთ, რომ ის პირები, რომლებიც მშვილბელის ოჯახში იმყოფებიან და რომლებსაც მშვილბელი მამა ღვიძლი მამის გარდაცვალების შემდეგ თავისი ხელისუფლებიდან გაათავისუფლებს, ღვიძლი მამის უანდერძოდ გარდაცვალების შემთხვევაში მემკვიდრეებად მოიწვევიან იმავე საფუძველზე, რა საფუძველზეც იწვევენ გარდაცვლილის კოგნატებს, თუმცა ედიქტის იმ ნაწილით, რომლითაც ბავშვების სამკვიდრო ქონების მფლობელობაზე მოწვევა ხდება, მათ ამის უფლება არ ენიჭებათ, მაგრამ ისინი მოიწვევიან ედიქტის სხვა ნაწილით, ანუ იმ ნაწილით, რომლის საფუძველზე გარდაცვლილის კოგნატების მემკვიდრეებად მოწვევა ხდება, და რომელი ნაწილის თანახმადაც ისინი მემკვიდრეებად დაიშვებიან იმ შემთხვევაში, თუკი მათ არც „თავისი მემკვიდრე“ ბავშვები, არც ემანციპირებულნი ხელს არ უშლიან და ამას არც რომელიმე აგნატი აფერხებს, ვინაიდან პრეტორი პირველად მემკვიდრეებად მოიწვევს როგორც „თავის მემკვიდრე“ ბავშვებს, ასევე ემანციპირებულებს, შემდეგ – კანონიერ მემკვიდრებს და ბოლოს – უახლოეს კოგნატებს.

14. მაგრამ ყველა ეს წესი უძველეს დროშია მიღებული და მათ გარკვეული ცვლილებები განიცადეს ჩვენი კონსტიტუციის მეშვეობით, რომელიც ჩვენ იმ პირების შესახებ გამოვეცით, რომლებსაც თავიანთი ღვიძლი მამები სხვებზე აშვილებენ. ჩვენ, სახელდობრ, მივაგენით რამდენიმე შემთხვევას, როდესაც ვაჟიშვილები მათი შვილად აყვანის გამო ღვიძლი მამის [მიმართ] მემკვიდრეობის უფლებასაც კარგავდნენ

და მას შემდეგ, რაც ემანციპაციის მეშვეობით მათი შვილად აყვანაც აღვილად წყდებოდა, მათ ვერცერთი მამის მემკვიდრედ კელარ იწვევდნენ. ამ მდგომარეობის ჩვეული წესით გამოსწორების მიზნით კონსტიტუცია შევადგინეთ, რომლის მეშვეობითაც განვსაზღვრეთ, რომ მამის მიერ ღვიძლი შვილის სხვაზე გაშვილების შემთხვევაში, მისი (ე.ი. შვილის) ყველა უფლება ისე უნდა იქნეს დაცული, თითქოს იგი [ისევ] ღვიძლი მამის ხელისუფლების ქვეშ რჩება და გაშვილება საერთოდ არ მომხდარა, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც შვილად აყვანილს შეუძლია, რომ უანდერძოდ გარდაცვლილი მშვილებელი მამის მემკვიდრე გახდეს. მაგრამ თუ მშვილებელმა მამამ ანდერძი დატოვა, მაშინ შვილად აყვანილს მემკვიდრეობიდან რამეს მოთხოვნა არც ცივილური სამართლით შეუძლია, არც პრეტორულით, არც ანდერძის საწინააღმდეგოდ სამკვიდროს მფლობელობის აღიარების მეშვეობით, და „არაოფიციალურ ანდერძზე“ საჩივრის საშუალებით, რადგან მშვილებელ მამას არ ევალება, რომ იგი ან მემკვიდრედ დანიშნოს, ან მას მემკვიდრეობა ჩამოართვას, ვინაიდან მშვილებელი მამა არ არის რამე ბუნებრივი კავშირებით შვილად აყვანილთან დაკავშირებული. და ეს იმ შემთხვევაშიც კი არ ხდება, როდესაც მისი შვილად აყვანა ე.წ. „სამი ვაჟიშვილიდან“, „აფინიუსის სენატუსკონსულტის“ თანახმად განხორციელდა⁶¹. ვინაიდან ამგვარ შემთხვევაშიც შვილად აყვანილს არც სამკვიდროს მეოთხედი ნაწილი ეკუთვნის და არც რაიმე სარჩელი ამის (ე.ი. მეოთხედის) მოსათხოვნად. მაგრამ ჩვენი კონსტიტუციით გამოწვეული დაშვებულია იმ პირისათვის, რომელსაც ღვიძლი მშობელი იშვილებს, ვინაიდან ამ შემთხვევაში შვილად აყვანილი თავის პიროვნებაში აერთიანებს ორივე სამართალს, ბუნებითა და „კანონიერს“ (პოზიტიურს), ჩვენ ამ სახის შვილად აყვანისათვის ძველი სამართალი შევინარჩუნეთ, ისევე როგორც იმ შემთხვევაში, როდესაც ოჯახის მამა თავის თავს გააშვილებს, რაც სპეციალურად და საგანგებოდ ზემოხსენებული კონსტიტუციის შინაარსიდან შეიძლება იქნეს გამორკვეული.

15. ძველად უპირატესობას ასევე მამრობითი სქესის შთამომავლობას ანიჭებდნენ და „თავის მემკვიდრედ“ მხოლოდ მამის ხაზით შვილიშვილებს, ვაჟებსა და ქალებს, იწვევდნენ და მათ აგნატებზე წინ აყენებდნენ. ხოლო ქალიშვილებისგან გაჩენილი შვილიშვილები და მათგან გაჩენილი შვილიშვილის შვილები კოგნატებად ითვლებოდნენ. და მათი მემკვიდრეებად მოწვევა აგნატების შემდეგ ხდებოდა როგორც დედის ხაზით

პაპის ან პაპის მამის, ასევე დედის და მამის ხაზით ბებუისა და ბებუის დედის მემკვიდრეობის რიგის შემდეგ⁶², მაგრამ ღვთაებრივმა პრინციფსებმა არ დაუშვეს, რომ ბუნების საწინააღმდეგო ამგვარი უსამართლობა სათანადო შესწორების გარეშე დარჩენილიყო. რადგანაც სახელწოდება შვილიშვილი და შვილიშვილის შვილი საერთოა როგორც მამის ხაზით. ასევე დედის ხაზით შთამომავლებისათვის⁶³, ამიტომ იმპერატორებმა მათ ერთი და იგივე ხარისხი და მემკვიდრეობის რიგი უბოძეს. მაგრამ იმ პირებისთვის რომ რაიმე უპირატესობა მიენიჭებინათ, რომელთა მდგომარეობას არა მარტო ბუნება, არამედ აგრეთვე ძველი სამართალიც იცავს, საჭიროდ მიიჩნიეს, რამდენადმე შეემცირებინათ წილი შვილიშვილებისა, ვაჟებისა და ქალებისა, და დედის ხაზით მომდევნო რიგის დამავალი ნათესავების წილი, რომელთა შესახებ ჩვენ ზემოთ ვისაუბრეთ, ისე, რომ მათ ერთი მესამედი ნაწილით ნაკლები მიეღოთ, ვიდრე იღებდა მათი დედა ან ბებია, ან მათი მამა და პაპა, როგორც მამის, ასევე დედის ხაზით, თუ საქმე გარდაცვლილი ქალის მემკვიდრეობას ეხებოდა. და მათ მიერ მემკვიდრეობის მიღების შემთხვევაში აგნატების მემკვიდრეებად მოწვევა არ ხდებოდა, თუნდაც ისინი [დამავალი ხაზის] ერთადერთი მემკვიდრეები ყოფილიყვნენ. და როგორც თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონებით, პაპის მემკვიდრეებად ვაჟიშვილების გარდაცვალების შემთხვევაში თავიანთი მამის ნაცვლად ორივე სქესის შვილიშვილების და შვილიშვილის შვილების მოწვევა ხდება, ასევე იმპერატორების გადაწყვეტილებით, ეს პირები თავიანთი დედის ან ბებუის ნაცვლად მემკვიდრეებად მოიწვევიან ზემოთ უკვე აღნიშნული მესამედი ნაწილის შემცირებით.

16. მაგრამ, ვინაიდან აგნატებსა და ხსენებულ შვილიშვილებს შორის დღემდე გაურკვეველობა რჩებოდა, რადგან აგნატები ერთი კონსტიტუციის საფუძველზე გარდაცვლილი მამის ქონების ერთ მეოთხედს მოითხოვდნენ, ჩვენ ზემოხსენებული კონსტიტუცია ჩვენი კოდექსიდანაც ამოვიღეთ და მისი არც თეოდოსიუსის კოდექსიდან ჩვენს კოდექსში გადმოტანა დაგვუშვით. ხოლო ჩვენი კონსტიტუციის გამოცემით მთელი ეს სამართალი გაუქმდა. ჩვენ დავადგინეთ, რომ თუ არსებობენ ქალიშვილის მხრიდან ამგვარი ვაჟი შვილიშვილები ან ქალი შვილიშვილიდან შვილიშვილის შვილები და სხვა ქალის ხაზით დამავალი ნათესავები, აგნატები გარდაცვლილის მემკვიდრეობის ვერავითარ წილს თავიანთთვის ვერ მოითხოვენ, რათა გვერდითი ხაზის [ნათესავებს] პირდაპირი

ხაზის ნათესავეებთან შედარებით უპირატესობა არ მიენიჭოს, ჩვენ ეხლაც დავადგინეთ, რომ ჩვენი კონსტიტუცია მისი ძალისა და თანადროულობის შესაბამისად მკაცრად იქნეს დაცული, თუმცა ჩვენ ვბრძანებთ, რომ [გარდაცვლილი] ქალიშვილის მხრიდან ვაჟიშვილებსა და ვაჟ შვილიშვილებს შორის, აგრეთვე ყველა შვილიშვილსა, ვაჟებსა და ქალებს, ასევე დამავალი ხაზით სხვა მომდევნო ნათესავეებს შორის სამკვიდრო გაიყოს ზუსტად ისევე, როგორც ეს ძველი წესების თანახმად ხდებოდა [გარდაცვლილი] ვაჟიშვილის მხრიდან ვაჟიშვილებსა და ვაჟ შვილიშვილებს შორის – არა პირთა რიცხვის, არამედ თაობათა რაოდენობის მიხედვით, რათა ორივე [სქესის] შთამომავლობამ, როგორც დედის, ასევე მამის, ბებულის ან პაპის მხრიდან [მემკვიდრეობის] წილი შეუმცირებლად მიიღონ ისე, რომ, თუ, ვთქვათ, ერთი მხრიდან სახეზე იქნება ერთი ან ორი პირი, ხოლო მეორე მხრიდან – სამი ან ოთხი, მაშინ ერთი ან ორი პირი სამკვიდროს ერთ ნახევარს მიიღებს და სამი ან ოთხი პირი – მეორე ნახევარს.

ტიტული II. აგნატების კანონიერი მემკვიდრეობის შესახებ

თუ სახეზე არ არის არც ერთი „თავისი მემკვიდრე“ ან პირი, რომელიც „თავის მემკვიდრეთა“ შორის პრეტორის მიერ ან კონსტიტუციით მოიწვევა და მემკვიდრეობას რომელიმე გზით დაეუფლება, მაშინ თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონების მიხედვით, მემკვიდრეობა უახლოეს აგნატებს ეკუთვნის.

1. როგორც ჩვენ უკვე პირველ წიგნშიც გადმოვეცით, აგნატები არიან მამრობითი სქესის პირების ნათესაობით დაკავშირებული კოგნატები, ანუ მამის მხრიდან კოგნატები(სისხლით ნათესავეები). ასე რომ, ერთი და იმავე მამის მიერ გაჩენილი ძმები ერთმანეთის აგნატები არიან. მათ „მამით ერთებსაც consanguinei) უწოდებენ და არა აქვს მნიშვნელობა, ჰყავთ თუ არა მათ ერთი და იგივე დედა. ზუსტად ასევე, მამის ძმა და ძმისშვილი ერთმანეთის აგნატები არიან. აგნატებს მიეკუთვნებიან აგრეთვე ბიძაშვილები, ე.ი. ის პირები, რომლებიც ორი ძმისგან არიან გაჩენილნი და რომლებსაც „კონსობრინებსაც“ უწოდებენ. ამავე წესით ჩვენ კიდევ მრავალი აგნატობის ხარისხი შეიძლება ჩამოვთვალოთ. ის პირებიც, რომლებიც მამის გარდაცვალების შემდეგ იბადებიან, ასევე სისხლით ნათესაობის უფლებებს იძენენ. მაგრამ

კანონი მემკვიდრეობის უფლებას ყველა აგნატს ერთდროულად არ ანიჭებს, არამედ აძლევს მხოლოდ იმ პირებს, რომლებიც იმ დროს, როდესაც გაირკვა, რომ პირი უანდერძოდ გარდაიცვალა, ამ პირის უახლოესი ხარისხის [ნათესავები] არიან.

2. აგნატობის უფლება შვილად აყვანის მეშვეობითაც წარმოიშვება, მაგალითად, ღვიძლ ძმებსა და იმ პირს შორის, რომელიც მათმა მამამ იშვილა /ეჭვს არ იწვევს, რომ ისინი პირდაპირი მნიშვნელობით „მამით ერთებად“ იწოდებიან/. ასევე, თუ ვინმე შენ აგნატთაგან, მაგალითად, ძმა, მამის ძმა ან უფრო შორეული ხარისხის სხვა აგნატი ვინმეს იშვილებს, უეჭველია, რომ შენ და მას შორის აგნატური კავშირი დამყარდება.

3. თუმცა მამრობითი სქესის პირებს შორის აგნატობის უფლებით ორმხრივი მემკვიდრეობა ყველაზე შორეული ხარისხის მეშვეობითაც მიიღწევა. ხოლო რაც შეეხება ქალებს, ასეთი წესი ჰქონდათ, რომ ისინი მხოლოდ მამითერთობის („კონსანგვინიტას“) უფლებით იძენდნენ მემკვიდრეობას, ე.ი. მხოლოდ მაშინ, როდესაც ისინი დები არიან, უფრო შორეული ხარისხის [ნათესავებს] კი ეს უფლება არა აქვთ. მაგრამ მამრობითი სქესის პირები კი ქალის შემდეგ მემკვიდრეობაზე ყველაზე შორეული ხარისხის ნათესაობის შემთხვევაშიც კი დაიშვებიან, რა საფუძველზეც შენ გეკუთვნის შენი ძმის ქალიშვილის, ან მამის ძმის ქალიშვილის, ან მამიდის მემკვიდრეობა, მაგრამ შენი მემკვიდრეობა მათ არ მიეკუთვნებოდათ. ასეთი წესი იმიტომ იყო მიღებული, რომ ყველაზე უფრო მიზანშეწონილად ისეთი წესების დადგენას მიიჩნევდნენ, რომელთა მეშვეობით მემკვიდრეობას უმრავლეს შემთხვევაში მამრობითი სქესის პირები იღებდნენ. მაგრამ ვინაიდან, მართლაც, არ იყო სამართლიანი ქალების, გარეშე პირების მსგავსად, მემკვიდრეობიდან საერთოდ გამორიცხვა, ამიტომ პრეტორი მათ სამკვიდროს მფლობელობის უფლებას აძლევდა [ელიქტის] იმ ნაწილით, რომლითაც იგი მათ ახლო ნათესაობის საფუძველზე სამკვიდროს მფლობელობას ჰპირდებოდა. [ელიქტის] ამ ნაწილის თანახმად, რასაკვირველია, ქალები მხოლოდ იმ შემთხვევაში იღებენ მემკვიდრეობის უფლებას, თუკი სახეზე არ არის არც რომელიმე აგნატი და არც უახლოესი კოგნატი.

3ა. და თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონებს ეს წესები არანაირად არ შემოუღია, პირიქით, დიდად აფასებდა რა სიმართლიერს, რაც „კანონის მეგობარია“, იგი მემკვიდრეებად იწვევდა განურჩევლად

ყველა აგნატს, – როგორც მამრობითი, ასევე მდედრობითი სქესისას და ნებისმიერი ხარისხისას, – ზუსტად ისევე, როგორც „თავის მემკვიდრეებს“. ხოლო საშუალო ხანის იურისპრუდენციამ, რომელიც უფრო ახალია, ვიდრე თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონები, მაგრამ უფრო ძველი, ვიდრე იმპერატორთა დადგენილებები, მოინდომა რა ამ საკითხების გადასაწყვეტად უფრო დახვეწილი წესების გამოგონება, ზემოხსენებული განსხვავება შემოიღო და აგნატთა მემკვიდრეობიდან ქალები საერთოდ გამორიცხა, [ამით კი] სრულებით განსხვავებული მემკვიდრეობა შექმნა, სანამ პრეტორებმა მკაცრი ცივილური სამართალი თანდათანობით არ შეასწორეს, მისი ხარვეზები არ შეავსეს, თავიანთი ედიქტებით აღამიანთა აზრებში ახალი წესრიგი არ ჩანერგეს და ახლო ნათესაობის საფუძველზე კოგნატობის ხაზი არ შემოიღეს: პრეტორები სამკვიდრო ქონების მფლობელობის მეშვეობით ქალებს დახმარებას უწევდნენ და მათ ქონების მფლობელობას ჰპირდებოდნენ, რასაც „unde cognati“ („საიდანაც კოგნატები“) ეწოდება.

ჰ. ხოლო ჩვენ, ერთი მხრივ, მივყევით თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონებს და ამ საკითხში მის მიმართულებას ვიცავთ, მეორე მხრივ, პრეტორებსაც მათი ჰუმანურობისთვის ქებას ვუძღვნით, თუმცა ვხედავთ, რომ მათ ეს საკითხი სრულად მაინც ვერ გადაწყვიტეს, რადგან, მაშინ რატომ ხდებოდა, რომ ბუნებრივი ნათესაობის ერთი და იმავე ხარისხის შეჯახებისას, როდესაც როგორც მამრობითი, ასევე მდედრობითი სქესის პირებისათვის აგნატობის ერთი და იგივე წოდება იყო დადგენილი, მამრობითი სქესის პირებს ყველა აგნატის მემკვიდრეობის მიღების უფლებას აძლევდნენ, ხოლო აგნატ ქალებს კი დის გარდა – საერთოდ არც ერთის? ამიტომ ჩვენ ყველაფერი ეს საერთოდ უარყავით, იგივე დადგენილება თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონებთან შევაჯერეთ და ჩვენი კონსტიტუციით დავადგინეთ, რომ კანონით ხაგულისხმევი ყველა პირი, ე.ი. ერთი და იმავე მამრობითი სქესის პირის შთამომავლები, გინდ მამრობითი სქესისა და გინდ მდედრობითი სქესის პირები, უანდერძოდ გარდაცვლილის შემდეგ მათი ნათესაობის ხარისხის შესაბამისად კანონიერ მემკვიდრეობაზე ერთსა და იმავე საფუძველზე ბოიწვევიან, და რომ ქალები მემკვიდრეობიდან არ უნდა გამორიცხონ იმის გამო, რომ მათ ნამდვილი სისხლით ნათესაობის უფლება არა აქვთ, მსგავსად ღვიძლი დებისა.

4. ჩვენ საჭიროდ ჩავთვალეთ ჩვენი კონსტიტუციისთვის იმის

დამატება, რომ კოგნატობის უფლებებიდან კანონიერ მემკვიდრეობაზე მხოლოდ ერთი ხარისხი გადმოდის, და რომ შესაბამისად იმისა, რაც ჩვენ ზემოთ უკვე განვსაზღვრეთ, მამის ძმის [გარდაცვალების] შემდეგ მემკვიდრეებად მოიწვევიან არა მარტო ძმის შვილები, ვაჟები და ქალები, არამედ აგრეთვე მამით ერთი ან დედით ერთი დის ვაჟიშვილი და ქალიშვილი. და მხოლოდ ეს უკანასკნელნი ცალკე და არა მომდევნო დამავალი ხაზის პირებთან ერთად იღებენ დედის ძმის მემკვიდრეობას. და იმ პირის გარდაცვალების შემდეგ, რომელიც თავისი ძმის ვაჟიშვილისთვის მამის მხრიდან ბიძაა, ხოლო დისშვილებისთვის დედის მხრიდან ბიძა, მემკვიდრეებად თანაბრად გამოდის ორივე მხარე ზუსტად ისე, თითქოს [ყველა] ისინი მემკვიდრეობის უფლებას იღებდნენ, როგორც მამის ხაზით დამავალი ნათესავები, რასაკვირველია, მაშინ, როდესაც არც ძმა და არც და სახეზე არ არის /რადგან იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს პირები (ე.ი. და-ძმა) არსებობენ და მემკვიდრეობაზე დაიშვებიან, დანარჩენი სხვა ხარისხის ნათესავები მემკვიდრეობიდან საერთოდ გამოირიცხებიან/. რა თქმა უნდა, მემკვიდრეობა უნდა გაიყოს არა თაობათა რიცხვის, არამედ პირთა რაოდენობის მიხედვით.

5. თუ აგნატების რამდენიმე ხარისხია სახეზე, ამ შემთხვევაში თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონები საკვებით გარკვევით მემკვიდრეებად უახლოესი ხარისხის აგნატებს იწვევს. ამრიგად, თუ, მაგალითად, სახეზეა გარდაცვლილის ძმა და მეორე ძმის ვაჟიშვილი ან მამის ძმა, მაშინ გარდაცვლილის ძმას სხვა დანარჩენ პირებთან შედარებით უპირატესობა ენიჭება. თუმცა კანონი უახლოესი აგნატის მემკვიდრედ მოწვევისას მხოლოდით რიცხვს ხმარობს, ეჭვს გარეშეა, რომ ერთი და იმავე ხარისხის რამდენიმე აგნატის არსებობის შემთხვევაში, მემკვიდრეობაზე ყველა მათგანი დაიშვება. „უახლოესი“ თავის მნიშვნელობით რამდენიმე ხარისხისგან უახლოესს გულისხმობს და საეჭვო არ არის, რომ თუ სახეზე აგნატთა მხოლოდ ერთი ხარისხია, მაშინ მემკვიდრეობა მათ ყველას მიეკუთვნება.

6. ხოლო პირის უანდერძოდ გარდაცვალების შემთხვევაში უახლოესი აგნატის დადგენა ხდება იმ დროისათვის, როდესაც პირი, რომლის მემკვიდრეობასთან გვაქვს საქმე, უკვე გარდაიცვალა. ხოლო თუ პირი ანდერძის დადების შემდეგ გარდაიცვალა, მაშინ უახლოეს აგნატს ადგენენ იმ დროს, როდესაც უკვე გაირკვევა, რომ ანდერძით მემკვიდრე არ არსებობს. ამ შემთხვევაში ივარაუდება, რომ პირი

უნდერძოდ გარდაიცვალა. ზოგჯერ ამის დადგენას დიდი დრო სჭირდება. დროის ამ შუალედში ხშირად ხდება, რომ უახლოესი აგნატის გარდაცვალების გამო უახლოესი ხდება ის პირი, რომელიც მოანდერძის გარდაცვალების დროს უახლოესი არ იყო.

7. მაგრამ გადაწყვიტეს, რომ ამ სახის მემკვიდრეობის მიღების დროს მონაცვლეობა არ უნდა მოხდეს, რაც იმას ნიშნავს, რომ, თუ უახლოესი აგნატი, რომელსაც ზემოთქმულის შესაბამისად მემკვიდრედ იწვევენ, მემკვიდრეობაზე უარს იტყვის ან მემკვიდრეობის მიღებამდე გარდაიცვლება, მაშინ მომდევნო რიგის აგნატები ცივილური სამართლით მემკვიდრეობაზე არ დაიშვებიან. პრეტორებმა ამ წესებშიც ისევ არასრულყოფილი ცვლილება შეიტანეს. ისინი აგნატებს სრულებით დახმარების გარეშე არ ტოვებდნენ და მათი კოგნატების რიგით მემკვიდრედ მოწვევა დაიწყეს, რადგან აგნატობის უფლება მათთვის აღარ არსებობდა. მაგრამ ჩვენ იმ მისწრაფებით, რომ სრულყოფილი სამართალი გვქონოდა, იმ ჩვენი კონსტიტუციით, რომელიც ჰუმანური განზრახვით პატრონების შესახებ გამოვეცით, დავადგინეთ, რომ ამ პირებს აგნატობის მონაცვლეობაში უარი არ უნდა ეთქვას, რადგანაც საკმაოდ გაუგებარი იქნებოდა, რომ ის, რაც პრეტორის მეშვეობით კოგნატებისთვის დაშვებულია, აგნატებისთვის მიუწვდომელი იყოს, მით უმეტეს, რომ მეურვეობის მოვალეობების შემთხვევაში, როდესაც პირველი (წინა) ხარისხი სახეზე არ არის, მას მომდევნო ცვლის; არასწორი იქნებოდა, რომ ის, რაც მოვალეობების [დადების] შემთხვევაში მიღებულია, მოგების შემთხვევაში დაშვებული არ იყოს.

8. კანონიერ მემკვიდრეობაზე მშობელიც კი მოიწვევა, რომელიც ფიდუციის დადებით ვაჟიშვილს ან ქალიშვილს, შვილიშვილებს, ვაჟებს და ქალებს და მომდევნო რიგის [დამავალ] ნათესავებს თავისი ხელისუფლებიდან გაათავისუფლებს. ყველაფერი ეს ჩვენი კონსტიტუციით არის შემოღებული, რომლის თანახმად ბავშვების ემანციპაცია ყოველთვის ფიდუციის დადებით ხდება, მაშინ, როდესაც ძველად ემანციპაციას მხოლოდ იმ შემთხვევაში ჰქონდა მნიშვნელობა, თუ მშობელი სპეციალური ფიდუციის დადებით ათავისუფლებდა თავის ბავშვებს.

თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონები მეტად მკაცრ სამართალს იყენებდა და მამის ხაზით ნათესაობას უპირატესობას ანიჭებდა. და იმ პირებს, რომლებიც დედის ხაზით ნათესაობით იყვნენ ერთმანეთთან დაკავშირებულნი, მემკვიდრეობიდან იმდენად გამორიცხავდა, რომ დედასა და შვილებსაც, ვაჟიშვილებს და ქალიშვილებს, არ აძლევდა ერთმანეთის მემკვიდრეობის მიღების უფლებას, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც პრეტორები მათთვის შექმნილი სამკვიდროს მფლობელობის – unde cognati („საიდანაც კოგნატები“) – მეშვეობით მათ უახლოესი კოგნატობის რიგით მემკვიდრეებად იწვევდა.

1. მაგრამ სამართლის ეს უსულგულობა შემდგომში გააუქმეს. პირველად ღვთაებრივმა კლავდიუსმა დაკარგული ბავშვების სანუგეშოდ დედას მათი კანონიერი მემკვიდრეობის უფლება უწყალობა.

2. ხოლო შემდგომში ღვთაებრივი ადრიანეს დროს გამოცემული ტერტიულიანეს სენატუსკონსულტით ასეთ სამწუხარო მემკვიდრეობასთან დაკავშირებით დედის და არა ბებუის სასარგებლოდ დადგინდა მეტად მნიშვნელოვანი წესი, რომლის თანახმად სამბავშვიან თავისუფალ ქალს და ოთხბავშვიან გააზატებულს უანდერძოდ გარდაცვლილი ვაჟიშვილებისა და ქალიშვილების შემდეგ მემკვიდრეობის უფლება ეძლევათ, თუნდაც დედა მშობლის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდეს, თუმცა, რა თქმა უნდა, როდესაც დედა სხვის ხელისუფლებას ექვემდებარება, ამ შემთხვევაში მან მემკვიდრეობა ამ პირის ბრძანებით უნდა მიიღოს.

3. მაგრამ დედასთან შედარებით უპირატესობით სარგებლობენ გარდაცვლილის ბავშვები, რომლებიც არიან „თავისი მემკვიდრეები“ ან ცვლიან მათ. და არა აქვს მნიშვნელობა, ისინი პირველი ხარისხის ნათესავები არიან თუ მომდევნოსი. მაგრამ გარდაცვლილი [თავისუფალი] ქალიშვილის ვაჟიშვილსაც და ქალიშვილსაც, კონსტიტუციის თანახმად, უპირატესობა ენიჭება გარდაცვლილის დედასთან, ე.ი. მის ბებუასთან, შედარებით. აგრეთვე მამას, და არა პაპას ან პაპის მამას, ორივე შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება დედასთან შედარებით, თუ, რასაკვირველია, დავა მემკვიდრეობის თაობაზე მხოლოდ მათ შორის წარმოებს. მამით ერთი ძმა როგორც ვაჟიშვილის, ასევე ქალიშვილის მხრიდან, დედას მემკვიდრეობიდან გამორიცხავდა. ხოლო მამით ერთ დას მემკვიდრეობის უფლება დედასთან [ერთად] თანაბრად ეძლეოდა.

მაგრამ თუ სახეზე იყო მამით ერთი ძმა და და, აგრეთვე „ბავშვების უფლებით“ პატივცემული დედა, მაშინ ძმა დედას გამორიცხავდა და სამკვიდრო თანაბრად ნაწილდებოდა ძმასა და დას შორის.

4. მაგრამ ჩვენი კონსტიტუციით, რომელიც ჩვენი სახელით დამშვენებულ კოდექსში შევიტანეთ, ჩვენ მივიჩნიეთ, რომ დედას დახმარება უნდა გაეწიოს. ჩვენ მხედველობაში მივიღეთ დაბადება და მშობიარობა, საფრთხე და სიკვდილი, რაც ამ მიზეზით დედებს შორის საკმაოდ ხშირად ხდება და ამიტომაც ჩვენ უსამართლობად მივიჩნიეთ, რომ შემთხვევითმა გარემოებებმა მათ ზიანი მიაყენოს; რადგან, თუ თავისუფალი ქალი სამ ბავშვს ვერ გააჩენდა, ხოლო გააზატებული ოთხს და მათ ამის გამო თავიანთი ბავშვების შემდეგ მემკვიდრეობას დაუმსახურებლად ართმევდნენ; რა დააშავეს მათ იმით, რომ მეტი ბავშვები ვერ გააჩინეს? ამიტომ ჩვენ როგორც თავისუფალს, ასევე გააზატებულ დედას, თუნდაც მათ სამი ან ოთხი ბავშვი არ ჰყავდეთ გაჩენილი, არამედ მხოლოდ ერთი ვაჟიშვილი ან ერთი ქალიშვილი, რომლებიც შემდეგ გარდაიცვალნენ, მივანიჭეთ სრული კანონიერი უფლება, რომ თავიანთი ბავშვების კანონიერ მემკვიდრეებად იქნენ მოწვეულნი.

5. მაგრამ ძველი კონსტიტუციები, რომლებიც კანონიერი მემკვიდრეობის უფლებებს შეეხებოდა, ნაწილობრივ იცავდა დედის ინტერესებს, ნაწილობრივ კი ამძიმებდა მათს მდგომარეობას, კერძოდ, მემკვიდრეობაზე მთელი მოცულობით არ იწვევდა, ზოგ შემთხვევაში კი განსაზღვრული კანონიერი მემკვიდრეების სასარგებლოდ დედებს მემკვიდრეობის მესამედ ნაწილს ჩამოაჭრიდა, ხოლო სხვა შემთხვევაში კი სრულიად საწინააღმდეგოს აღგენდა. ჩვენ საჭიროდ მივიჩნიეთ, რომ დედას სწორი და მარტივი წესით ყველა კანონიერ მემკვიდრესთან შედარებით უპირატესობა მიენიჭოს და მან ყოველგვარი შემცირების გარეშე თავისი ვაჟიშვილის მემკვიდრეობა მიიღოს. გამონაკლისია მხოლოდ [მემკვიდრეობის] ძმა ან და. და არა აქვს მნიშვნელობა, ეს უკანასკნელნი მამით ერთნი არიან თუ მხოლოდ კოგნატების უფლებები გააჩნიათ. და რომ მსგავსად იმისა, როგორც ჩვენ ყველა სხვა კანონიერ მემკვიდრეებთან შედარებით დედას უპირატესობას ვანიჭებთ, ზუსტად ასევე ჩვენ ყველა ძმასა და დას მემკვიდრეებად ერთდროულად მოვიწვევთ, – და არა აქვს მნიშვნელობა, ისინი კანონიერი მემკვიდრეები (აგნატები) არიან თუ არა, – ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ თუ გარდაცვლილი მამაკაცის თუ ქალის ცოცხლად დარჩენილ მემკვიდრეთაგან სახეზეა გარდაცვლილის მხოლოდ

კონსტიტუციის ან ავანტი დები და დედა, მაშინ სამკვიდროს ნახევარს დედა მიიღებს და მეორე ნახევარს კი – ყველა და. ხოლო თუ მემკვიდრეთაგან ცოცხლად დარჩენილია დედა და ძმა, ან მხოლოდ ძმები, ან კიდევ ძმები დებთან ერთად, გინდ ისინი კანონიერი მემკვიდრეები (ავანტები) იყვნენ და გინდ მათ მხოლოდ კონსტიტუციის უფლებები ჰქონდეთ, მაშინ, უანდერძოდ გარდაცვლილი მამაკაცის თუ ქალის შემთხვევაში, სამკვიდრო პირთა რაოდენობის მიხედვით განაწილდება.

6. მაგრამ როგორც ჩვენ დავიცავით დედის ინტერესები, ასევე მათაც უნდა იზრუნონ თავიანთ ბავშვებზე. დედამ უნდა იცოდეს, რომ თუ იგი თავისი ბავშვებისათვის მეურვეებს არ მოითხოვს ან თუ იგი ერთი წლის განმავლობაში არ იზრუნებს ადგილზე არმყოფი მეურვის ან იმ მეურვის შეცვლაზე, რომელმაც თავისი მოვალეობების შესრულებაზე უარი თქვა, მაშინ მას არასრულწლოვანი ბავშვის გარდაცვალების შემთხვევაში მის მემკვიდრეობას დამსახურებულად ჩამოაშორებენ.

7. ხოლო თუ ვაჟიშვილი ან ქალიშვილი არაკანონიერი ქორწინების შედეგად არის გაჩენილი, ტერტულიანეს სენატუსკონსულტის საფუძველზე დედა შეიძლება მემკვიდრეობაზე დაშვებულ იქნას.

ტიტული IV. ორფიტუსის სენატუსკონსულტის შესახებ

მეორე მხრივ, იმისათვის, რომ უანდერძოდ გარდაცვლილი დედის შემდეგ ბავშვებს მემკვიდრეობის უფლება მიეღოთ, შეიქმნა ორფიტუსის სენატუსკონსულტი, რომელიც ორფიტუსის და რუფუსის კონსულტობის პერიოდში, ღვთაებრივი მარკუსის (ავრელიუსის) დროს, გამოიცა, და რომლის თანახმად, როგორც ვაჟიშვილს, ასევე ქალიშვილს კანონიერი მემკვიდრეობის [უფლება] ებოძა, თუნდაც ისინი სხვის ხელისუფლებას ექვემდებარებოდნენ. და მათ გარდაცვლილი დედის მამით ერთ ნათესავებთან და ავანტებთან შედარებით უპირატესობა მიენიჭათ.

1. მაგრამ, ვინაიდან ამ სენატუსკონსულტით ვაჟი შვილიშვილები ბებიის მემკვიდრეობაზე კანონიერი მემკვიდრეების უფლებით არ მოიწვეოდნენ, შემდგომში ეს წესი კონსტიტუციით შეასწორეს, რის შედეგადაც ორივე სქესის შვილიშვილები მემკვიდრეებად ორივე სქესის შვილების მსგავსად მოიწვევიან.

2. მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ ამგვარი მემკვიდრეობა, რომელიც ტერტულიანეს და ორფიტუსის სენატუსკონსულტებს ეფუძნება, [პირის]

სამოქალაქო მდგომარეობის შეცვლის შემთხვევაში არ უქმდება იმ წესის საფუძველზე, რომლის თანახმად ახალი კანონიერი მემკვიდრეობანი [პირის] სამოქალაქო მდგომარეობის შეცვლის შედეგად არ ისპობა. უქმდება მხოლოდ ის მემკვიდრეობები, რომლებიც თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონებს ემყარება.

3. დაბოლოს, უნდა ვიცოდეთ, რომ ამ სენატუსკონსულტის მიხედვით დედის მემკვიდრეობის უფლება უკანონო ქორწინების შედეგად დაბადებულ ბავშვებსაც ეძლევათ.

4. თუ რამდენიმე კანონიერ მემკვიდრეთაგან ზოგიერთი მემკვიდრეობით არ ისარგებლებს, და სიკვდილი ან რაიმე სხვა მიზეზი მემკვიდრეობის მიღებაში მათ ხელს შეუშლის, მაშინ ამ პირების წილი იმ მემკვიდრეებს მიემატება, რომლებიც მემკვიდრეობას მიიღებენ. და თუნდაც ეს უკანასკნელნი მემკვიდრეობის მიღებამდე მოკვდნენ, სამკვიდროს მაინც მათი მემკვიდრეები მიიღებენ.

ტიტული V. კოგნატების მემკვიდრეობის შესახებ

„თავისი მემკვიდრეების“ და აგრეთვე იმ პირების შემდეგ, რომლებსაც პრეტორი და [იმპერატორთა] კონსტიტუციები „თავის მემკვიდრეებს“ შორის იწვევენ, ასევე კანონიერი მემკვიდრეების შემდეგ, /რომლებსაც მიეკუთვნებიან აგნატები და ის პირები, რომლებსაც, ერთი მხრივ, ზემოხსენებული სენატუსკონსულტები და, მეორე მხრივ, ჩვენი კონსტიტუცია აგნატების მდგომარეობამდე ამაღლებს/, პრეტორი მემკვიდრეებად უახლოეს კოგნატებს იწვევს.

1. ამ შემთხვევაში ბუნებრივი კოგნატობა იგულისხმება, ვინაიდან ის აგნატები, რომლებსაც სამოქალაქო უფლებები შეეზღუდათ, და აგრეთვე მათი შთამომავლობა თორმეტი დაფის კანონებით „თავის მემკვიდრეებად“ არ ითვლებიან, ხოლო პრეტორი მათ მესამე რიგის (ხარისხის) მემკვიდრეებად იწვევს. გამონაკლისს მხოლოდ ემანციპირებული ძმა და და წარმოადგენენ, მაგრამ არა მათი ბავშვები, რომლებსაც „ანასტასიუსის კანონი“ ძმისა ან დის კანონიერ მემკვიდრეებად უფლებაშეუცვლელ ძმებთან ერთად იწვევს, ოღონდ არა თანაბარი წილის უფლებით, არამედ გარკვეული შემცირებით, რაც თავად ამ კონსტიტუციის შინაარსიდან ადვილად გასაგებია, ხოლო ამ პირებს უპირატესობა ენიჭებათ სხვა უფრო დაბალი ხარისხის

აგნატებთან შედარებით, თუნდაც ამ უკანასკნელთ სამოქალაქო უფლებები არ ჰქონდეთ შეზღუდული, და, რასაკვირველია, მათ უპირატესობა აქვთ კოგნატებთან შედარებით.

2. იმ პირებს, რომლებიც მდედრობითი სქესის პირის მეშვეობით გვერდითი ხაზის კოგნატობით არიან ერთმანეთთან დაკავშირებულნი, პრეტორი მემკვიდრეებად მესამე ხარისხის ახლობლობის რიგით მოიწვევს.

3. ამავე ხარისხით მოიწვევიან ღვიძლი მამის (მშობლის) მემკვიდრეებად აგრეთვე ის ბავშვები, რომლებიც მშვილელის ოჯახში იმყოფებიან.

4. უკანონო ქორწინების შედეგად გაჩენილ ბავშვებს რომ აგნატები არ ჰყავთ, ეს ეჭვს არ იწვევს, ვინაიდან აგნატობა მამისგან მომდინარეობს, ხოლო კოგნატობა – დედისგან. ასევე ითვლება, რომ [ასეთ ბავშვებს] მამა არ ჰყავთ. ამავე მიზეზის გამო ისინი არც მამით ერთ ნათესავეებად შეიძლება იქნენ განხილულნი, ვინაიდან მამით ერთ ნათესაობის („კონსანგვინიტას“) უფლება აგნატობის სახეა. ასე რომ, ქორწინების გარეშე გაჩენილი ბავშვები არიან მხოლოდ ერთმანეთის კოგნატები და აგრეთვე დედის ხაზით კოგნატები. ამრიგად, მათ ყველას ეკუთვნის სამკვიდრო ქონების მფლობელობა [ელიქტის] იმ ნაწილის მიხედვით, რომლითაც კოგნატებს ახლობლობის რიგით მემკვიდრეებად იწვევენ.

5. აქ ჩვენ აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ აგნატობის უფლებით მემკვიდრეებად მეთუე ხარისხის ნათესავეებსაც კი იწვევენ, გინდ ეს საკითხი თორმეტი დაფის კანონების მიხედვით გადაწყდეს და გინდ იმ ელიქტით, რომლითაც პრეტორი კანონიერ მემკვიდრეებს სამკვიდროს მფლობელობის მიცემას ჰპირდება. მაგრამ ნათესაური ახლობლობის რიგით პრეტორი სამკვიდროს მფლობელობის მიცემას მხოლოდ იმ პირებს ჰპირდება, რომლებიც მეექვსე ხარისხამდე კოგნატებს წარმოადგენენ, ხოლო მეშვიდე ხარისხის კოგნატთაგან – მხოლოდ ორივე სქესის ბიძაშვილების მიერ გაჩენილ ორივე სქესის შვილებს.

ტიტული VI. კოგნატობის ხარისხის შესახებ

აქ აუცილებლად უნდა ავხსნათ ის, თუ როგორ ხდება კოგნატობის ხარისხის გამოთვლა. ამ საკითხთან დაკავშირებით პირველ რიგში უნდა აღვნიშნოს, რომ ზოგი კოგნატობა აღმავალი ხაზით ითვლება, ზოგი – დამავალით და ზოგი – გვერდითით, რომელსაც გვერდითი

ხაზის ნათესაობასაც უწოდებენ. აღმავალი [ხაზით] კოგნატობა მშობლების კოგნატობაა, დამავალი – ბავშვების, გვერდითი – ძმებისა და დების და მათი ბავშვების და ამის შესაბამისად – ორივე მხრიდან ბიძების და დეიდებისა თუ მამიდების. აღმავალი და დამავალი კოგნატობის დათვლას პირველი ხარისხიდან იწყებენ, გვერდითი კოგნატობისას კი – მეორედან.

1. აღმავალი კოგნატობის პირველ ხარისხს მიეკუთვნება მამა და დედა, დამავალის პირველ ხარისხს – ვაჟიშვილი და ქალიშვილი.

2. აღმავალის მეორე ხარისხში არიან პაპა და ბებია, დამავალის – ორივე სქესის შვილიშვილები, გვერდითის – ძმა და და.

3. აღმავალის მესამე ხარისხში იქნება პაპის მამა, პაპის დედა; დამავალის – ორივე სქესის შვილიშვილის შვილები, გვერდითის – ძმის და დის ორივე სქესის შვილები. შესაბამისად ამისა, გვერდითის მესამე ხარისხში არიან მამის და დედის მხრიდან ბიძა და მამიდა და დეიდა. „პატრუუსი“ არის მამის ძმა, რომელსაც ბერძნები „პატროს“-ს (πατριωσ) უწოდებენ, „ავუნკულუსი“-ი არის დედის ძმა, რომელიც ბერძნებთან „მატროს“-ად (μητρωσ) იწოდება; და, ჩვეულებრივ, მას ასევე „თეიოს“-ს (θειωσ) უწოდებენ. „ამიტა“ არის მამიდა, „მატერ-ტერა“ – დეიდა. ორივე უკანასკნელს „თეია“-ს (θεια), ზოგნი კი „ტეთის“-ს (τηιωσ) უწოდებენ.

4. მეოთხე ხარისხში არიან: აღმავალში – პაპის პაპა და პაპის ბებია, დამავალში – შვილიშვილის შვილიშვილები, ვაჟები და ქალები; გვერდითში – ძმისა და დის ორივე სქესის შვილიშვილები. შესაბამისად ამისა, მეოთხე გვერდით ხარისხში არიან [მამის მხრიდან] „დიდი ბიძა“ და „დიდი მამიდა“ /ე.ი. პაპის ძმა და და/ ; აგრეთვე დედის მხრიდან „დიდი ბიძა“ და „დიდი დეიდა“ /ე.ი. ბებიის ძმა და და/, ორივე სქესის ბიძაშვილები („კონსობრინები“), /ე.ი. [შენი მშობლების] ძმების და დების ბავშვები/. მაგრამ ზოგიერთი იურისტის მართებული მოსაზრებით, [უფრო სწორია], რომ „კონსობრინები“ ვუწოდოთ მხოლოდ იმ პირებს, რომლებიც ორი დისგან არიან წარმოშობილნი, როგორც „კონსორორინები“ („დებისა“). ხოლო ის პირები, რომლებიც ორი ძმისგან არიან წარმოშობილნი, იწოდებიან საკუთრივ „ძმებ – პატრუელ-ებად“ (fratres patruales), /ხოლო თუ ორ ძმას ქალიშვილები გაუჩნდათ, მათ ეწოდება „დები-პატრუელები“. ხოლო ძმისა და დის მიერ

გაჩენილ ბავშვებს ეწოდებათ „ამიტინი“ – „amitini“ /მამიდაშენის, ე.ი. „ამიტას“, ვაჟიშვილები შენ „კონსობრინუმს – „ბიძაშვილს“ – გიწოდებენ, შენ კი მათ უწოდებ „ამიტინი“-ს/.

5. მეხუთე აღმავალ ხარისხში არიან პაპის პაპის მამა, პაპის პაპის დედა, დამავალში – შვილიშვილის შვილიშვილის შვილები, ვაჟები და ქალები, გვერდითში – ძმისა და დის შვილიშვილის შვილები, ვაჟები და ქალები; და შესაბამისად ამისა – „პროპატრუუსი“ და „პროამიტა“ /ე.ი. პაპის მამის ძმა და და/, „პროავუნკულუსი“ და „პრომატერტერა“ /ე.ი. დიდი ბებუის ძმა და და/, გარდა ამისა, „ძმები-პატრუელების“ და „დეები-პატრუელების“, „კონსობრინების, ვაჟების და ქალების, ვაჟიშვილი და ქალიშვილი უფრო ახლო ხარისხის ნათესავია, ვიდრე „სობრინუსი“ და „სობრინა“ – ე.ი. დეიდაშვილები /ესენი არიან მამის მხრიდან „დიდი ბიძის“, ე.ი. პაპის ძმის, „დიდი მამიდის“, ე.ი. პაპის დის, დედის მხრიდან „დიდი ბიძის“, ე.ი. ბებუის ძმის, და „დიდი დედის“, ე.ი. ბებუის დის ვაჟიშვილი და ქალიშვილი/.

6. მეექვსე აღმავალ ხარისხში არიან პაპის პაპის პაპა, პაპის პაპის ბებია, დამავალში – შვილიშვილის შვილიშვილის შვილიშვილი, ვაჟი და ქალი; გვერდითში – ძმისა და დის ორივე სქესის შვილიშვილის შვილიშვილები. შესაბამისად ამისა, ამავე ხარისხში არიან: „აბპატრუუსი“, „აბამიტა“, „აბავუნკულუსი“, „აბმატერტერა“ /ე.ი. პაპის პაპის, პაპის ბებუის ძმა და და/, გარდა ამისა, ორივე სქესის „სობრინები“ /ე.ი. ის პირები, რომლებიც ძმები-პატრუელების“ ან „დეები-პატრუელების“, ან კონსობრინების, ან „ამიტინების“ შთამომავლები (ბავშვები) არიან/.

7. ის, რაც აქამდე გადმოვეცით, საკმარისია იმის საჩვენებლად, თუ როგორ ხდება კოგნატობის ხარისხის გამოთვლა, ვინაიდან ზემოთ-ქმულიდან აღვილი მისახვედრია, თუ როგორ უნდა გამოვთვალოთ მომდევნო ხარისხებიც. სახელდობრ, ყოველი დაბადებული პირი ყოველთვის ერთ ხარისხს უმატებს. ასე რომ, გაცილებით უფრო ადვილია ეუბასუხოთ, თუ რომელ ხარისხშია ეს თუ ის პირი, ვიდრე დავასახელოთ მისი ნათესაობის აღმნიშვნელი სახელწოდება.

8. აგნატობის ხარისხიც იმავე წესით გამოითვლება.

9. მაგრამ რამდენადაც ჭეშმარიტება აღამიანის გონებაში მხედველობით უფრო დამაჯერებლად აღიბეჭდება, ვიდრე სმენით, ჩვენ საჭიროდ ჩავთვალეთ ნათესაობის ხარისხების გადმოცემის შემდეგ ამავე წიგნში ხარისხების ცხრილი ნახაზის სახითაც მოგვეცა, რათა

ახალგაზრდებმა როგორც სმენის, ასევე თვალსაჩინო მასალის მეშვეობით ნათესაობის ხარისხების შესახებ მოძღვრების ყველაზე უფრო სრულყოფილი ცოდნის მიღება შეძლონ.

10. ცნობილია, რომ ედიქტის ის ნაწილი, რომლითაც ნათესაური ახლობლობის რიგით სამკვიდროს მფლობელობას ჰპირდებიან, მონათა კოგნატობას არ ეხება, ვინაიდან არც ერთი ძველი კანონმდებლობა ამგვარ კოგნატობას არ აღიარებდა. მაგრამ ჩვენი კონსტიტუციით, რომელიც პატრონატის შესახებ გამოვეცით /სამართლის ეს სფერო ჩვენ დრომდე საკმაოდ ბნელი, მთლიანად ბუნდოვანი და ყოველმხრივ გაურკვეველი იყო/, კაცთმოყვარული (ჰუმანური) მისწრაფებებით შთაგონებულებმა დავადგინეთ, რომ თუ მონა ვინმესთან სქესობრივ კავშირს დაამყარებს და მას ერთი ან რამდენიმე ბავშვი უჩნდება, გინდ თავისუფალ და გინდ მონის სტატუსის მქონე ქალთან, ან პირიქით, თუ მონა ქალს ნებისმიერი სქესის ბავშვები ეყოლება თავისუფალ პირთან ან მონასთან, და თუ ასეთი მშობლები თავისუფლებას მოიპოვებენ და თუ მონა ქალის დაბადებული ბავშვებიც თავისუფლებას დაიმსახურებენ, ან, თუ იმ დროს, როდესაც დედა თავისუფალია, ბავშვები [შემდეგ] თავად ხდებიან მონები, და შემდეგ თავისუფლებას მოიპოვებენ, ამ შემთხვევაში ყველა ისინი მამის ან დედის მემკვიდრეები ხდებიან, რადგან პატრონის უფლება ამ შემთხვევაში არ მოქმედებს. ჩვენ ასეთ ბავშვებს არა მარტო თავიანთი მშობლების, არამედ აგრეთვე ერთმანეთის ორმხრივ მემკვიდრეებად მოვიწვევთ. და ჩვენ მათ მემკვიდრეებად ამ კანონით სპეციალურად მოვიწვევთ, და არა აქვს მნიშვნელობა, რომ ისინი მხოლოდ ისეთი პირები იქნებიან, რომლებიც მონობაში დაიბადნენ და შემდეგ გათავისუფლდნენ, თუ აგრეთვე მათთან ერთად ისეთი პირებიც, რომლებიც მას შემდეგ ჩაისახნენ, რაც მშობლებმა თავისუფლება მოიპოვეს, გინდ ისინი ერთი და იმავე დედის მიერ იყვნენ გაჩენილნი, გინდ – ერთი და იმავე მამის და გინდაც – სხვა სახის ქორწინების შედეგად ისევე, როგორც ის პირები, რომლებიც კანონიერ ქორწინებაში დაიბადნენ.

11. ამრიგად, თუ ყველა ზემოთქმულს შევაჯამებთ ნათელი გახდება, რომ კოგნატური ნათესაობის ერთი და იმავე ხარისხის მქონე პირები მემკვიდრეებად ყოველთვის თანაბრად არ მოიწვევიან, და, უფრო მეტიც, უახლოესი კოგნატი უპირატესობით ყოველთვის არ სარგებლობს, ვინაიდან უპირატესობა „თავის მემკვიდრეებს“ და აგრეთვე

იმ პირებს ენიჭებათ, რომლებიც ჩვენ უკვე „თავის მემკვიდრეთა“ რიცხვს მივაკუთვნეთ, ამიტომ, ცხადია, რომ გარდაცვლილის შვილიშვილის შვილს და შვილიშვილის შვილიშვილს უპირატესობა ექნება გარდაცვლილის ძმასთან, მამასთან და დედასთან შედარებით, თუმცა მამას და დედას, ზემოთქმულის თანახმად, კოგნატური ნათესაობის პირველი ხარისხი აქვთ, ძმას – მეორე ხარისხი, შვილიშვილის შვილს – მესამე და შვილიშვილის შვილიშვილს – მეოთხე; და არა აქვს მნიშვნელობა არც იმას, იყო თუ არა იგი გარდაცვლილის ხელისუფლების ქვეშ და [უკანასკნელ შემთხვევაში] არც იმას, თუ რატომ არ იყო – იმის გამო, რომ იგი მშობლის ხელისუფლებიდან მანამდე იყო განთავისუფლებული, თუ იმის გამო, რომ იგი ემანციპირებული (მშობლის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებული) პირის ან მღედრობითი სქესის პირის შთამომავალია.

12. „თავისი მემკვიდრეების“ ან იმ პირების გამორიცხვის შემთხვევაში, რომლებსაც, როგორც ზემოთ ვთქვით, „თავის მემკვიდრეებს“ შორის [მემკვიდრეებად] იწვევენ, აგნატი, რომელსაც თავისი აგნატობის უფლება ხელუხლებლად აქვს შენარჩუნებული, კოგნატთან შედარებით უპირატესობით სარგებლობს, თუნდაც კოგნატი უფრო ახლო ხარისხის ნათესავი იყოს. ვინაიდან მამის მხრიდან ბიძის მამრობითი სქესის შვილიშვილებს ან შვილიშვილის შვილებს უპირატესობა ენიჭებათ დედის მხრიდან ბიძასთან ან დეიდასთან შედარებით. ამრიგად, როდესაც ჩვენ ვამბობთ, რომ უპირატესობით უფრო ახლო ხარისხის კოგნატი სარგებლობს ან, რომ ერთი და იმავე ხარისხის კოგნატები მემკვიდრეებად თანაბრად მოიწვევიან, ჩვენ ყოველთვის ვგულისხმობთ, რომ არ უნდა მიენიჭოს უპირატესობა ვინმეს იმის გამო, რომ იგი ან „თავისი მემკვიდრეა“, ან ის პირია, რომელსაც მემკვიდრედ „თავის მემკვიდრეებს“ შორის იწვევენ, და ან კიდევ აგნატია, თანახმად იმისა, რაც ჩვენ უკვე გადმოვეცით. გამონაკლისს მშობლის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებული ძმა ან და წარმოადგენს, რომლებსაც თავიანთი ძმისა და დის მემკვიდრეებად იწვევენ და ისინი სხვა უფრო შორეული ხარისხის აგნატებთან შედარებით უპირატესობით სარგებლობენ, თუნდაც მათ სამოქალაქო უფლებები შეუზღუდონ.

ტიტული VII. ლიბერტაზის (გაანატყავს) მემკვიდრეობის შესახებ

ახლა განვიხილოთ ლიბერტების მემკვიდრეობა. ოდესღაც ლიბერტს თავისუფლად შეეძლო, ანდერძში თავისი პატრონისთვის გვერდი აეგლო. ვინაიდან თორმეტი დაფის კანონები პატრონს ლიბერტის მემკვიდრედ მხოლოდ იმ შემთხვევაში იწვევდა, თუ ლიბერტი უანდერძოდ იყო გარდაცვლილი და „თავის მემკვიდრედ“ არავინ ჰყავდა დატოვებული. ამრიგად, თუ ლიბერტი უანდერძოდ გარდაიცვლებოდა, მაგრამ „თავის მემკვიდრეს“ დატოვებდა, მაშინ პატრონს მის ქონებაზე არავითარი უფლება არ ჰქონდა. ამიტომ, თუ ლიბერტი თავის ღვიძლ ბავშვებთან რომელიმეს „თავის მემკვიდრედ“ დატოვებდა, ამ შემთხვევაში თვლიდნენ, რომ ეს რამე საჩივრის უფლებას არ იძლეოდა. მაგრამ, თუ ამგვარ მემკვიდრეს ნაშვილები წარმოადგენდა, მაშინ აშკარა უსამართლობა იქნებოდა, რომ პატრონს მემკვიდრეობაზე რაიმე უფლება არ დარჩენოდა.

1. ამის გამო შემდგომში ეს უსამართლობა პრეტორის ედიქტით იქნა გამოსწორებული. სახელდობრ: თუ ლიბერტი ანდერძს დატოვებდა, მაშინ, პრეტორის ბრძანებით, მას ქონების ნახევარი პატრონისთვის უნდა დაეტოვებინა. ხოლო, თუ ლიბერტი პატრონს საერთოდ არაფერს ან ქონების ნახევარზე ნაკლებს დაუტოვებდა, მაშინ პატრონისთვის ანდერძის საწინააღმდეგოდ სამკვიდროს ნახევარის მფლობელობა უნდა მიეცათ. ხოლო თუ ლიბერტი უანდერძოდ გარდაიცვლებოდა, მაგრამ „თავის მემკვიდრედ“ შვილად აყვანილს ტოვებდა, ამ შემთხვევაშიც პატრონს ამ მემკვიდრის საწინააღმდეგოდ ქონების ნახევარი ნაწილის მფლობელობას აძლევდნენ. მაგრამ, ჩვეულებრივ, ლიბერტს თავისი პატრონის მემკვიდრეობიდან გამორიცხვაში ეხმარებოდნენ ღვიძლი ბავშვები, ამასთან, არა მარტო ისინი, რომლებიც გარდაცვალების დროს ლიბერტის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდნენ, არამედ, აგრეთვე ემანციპირებულნიც და გაშვილებულებიც, ოღონდ თუ ისინი ანდერძით სამკვიდროს რომელიმე ნაწილის მემკვიდრედ მაინც იყვნენ დანიშნულნი, ან, — იმ შემთხვევაში, როდესაც ანდერძში მათ შესახებ არაფერი იყო ნათქვამი, — თუ ისინი პრეტორის ედიქტით ანდერძის საწინააღმდეგოდ ქონების მფლობელობას იღებდნენ, ვინაიდან ანდერძით მემკვიდრეობიდან გამორიცხულნი [ლიბერტის ბავშვები] პატრონს ვერანაირი გზით ვერ გამორიცხავდნენ.

2. შემდგომში პაპიუსის კანონით გაიზარდა იმ პატრონების უფლებები, რომლებსაც ძალიან მდიდარი ლიბერტები ჰყავდათ. სახელდობრ,

დადგინდა, რომ იმ პირის სამკვიდროდან (ქონებიდან), რომელმაც ასი ათასი სესტერციის ღირებულების მამული („პატრიმონიუმი“) დატოვა და რომელსაც სამ ბავშვზე ნაკლები ჰყავს, გინდ მას ანდერძი დატოვებული ჰქონდეს და გინდაც იგი უანდერძოდ იყოს გარდაცვლილი, პატრონს ერთი კაცის კუთვნილი [წილი] ერგებოდა. ასე რომ, როდესაც ლიბერტი ერთადერთ მემკვიდრედ ვაჟიშვილს ან ქალიშვილს ტოვებდა, ზემოთქმულის შესაბამისად, პატრონს სამკვიდროს ნახევარი ეძლეოდა ისე, თითქოს იგი საერთოდ ვაჟიშვილის ან ქალიშვილის [დატოვების] გარეშე იყო გარდაცვლილი. როდესაც ლიბერტი ნებისმიერი სქესის ორ მემკვიდრეს ტოვებდა, მაშინ პატრონს სამკვიდროს მესამედი ნაწილი ეკუთვნოდა, ხოლო თუ ლიბერტი მემკვიდრედ სამ ბავშვს ტოვებდა, მაშინ პატრონი მემკვიდრეობიდან გამოირიცხებოდა.

3. მაგრამ ჩვენი კონსტიტუცია, რომელიც ჩვენ ყველას გასაცნობად ბერძნულ ენაზე მოკლე განხილვის ფორმით შევადგინეთ, ამ საკითხს შემდეგნაირად აგვარებს: თუ გააზატებულ მამაკაცს ან ქალს ას ოქროზე ნაკლები ღირებულების ქონება აქვს /პაპიუსის კონონის თანხის ოდენობა ჩვენ ისე განვმარტეთ, რომ ერთი ოქრო ათას სესტერციად იანგარიშონ/, მაშინ პატრონი მათს მემკვიდრეობაში არ მონაწილეობს, ოღონდ თუ ლიბერტებს ანდერძი აქვთ დატოვებული. ხოლო თუ ისინი უანდერძოდ მოკვდებიან და მათ ბავშვებიც არ ღარჩებათ, მაშინ თორმეტი დაფის კანონებში დადგენილი პატრონის უფლება ხელუხლებელი რჩება. მაგრამ თუ ლიბერტებს ას ოქროზე მეტი ღირებულების ქონება აქვთ და თუ მათ მემკვიდრეები ან ქონების მფლობელი ბავშვები ჰყავთ, გინდ ერთი და გინდ რამდენიმე, ნებისმიერი სქესის და ხარისხის, მაშინ ჩვენ ისინი (ე.ი. ბავშვები) თავიანთი მშობლების მემკვიდრეობაში შეგვყავს და ყოველგვარ პატრონს თავის შთამომავლობასთან ერთად ამ მემკვიდრეობიდან გამოვრიცხავეთ. ხოლო თუ ლიბერტები ბავშვების გარეშე მოკვდებიან და თანაც უანდერძოდ, მაშინ მთელ მემკვიდრეობაზე ჩვენ პატრონებს, მამაკაცებს და ქალებს, მოვიწვევთ, მაგრამ თუ ლიბერტებმა ანდერძი დატოვეს, მაგრამ პატრონებს, მამაკაცებსა და ქალებს, მასში გვერდი აუარეს, და თუ მათ ბავშვები არა ჰყავდათ ან ჰყავდათ, მაგრამ ისინი თავად მათვე მემკვიდრეობიდან გამორიცხეს, ან თუ ღედამ ან ღედის მხრიდან პაპამ მათ ისეთი ანდერძით აუარა გვერდი [და ამით მემკვიდრეობა წაართვა], რომელიც არ შეიძლება, რომ „არაოფიცოზურ ანდერძად“

ტიტული VII. ლიბერტაზის (გააზატაგულთა) მემკვიდრეობის შესახებ

ახლა განვიხილოთ ლიბერტების მემკვიდრეობა. ოდესღაც ლიბერტს თავისუფლად შეეძლო, ანდერძში თავისი პატრონისთვის გვერდი აეგლო, ვინაიდან თორმეტი დაფის კანონები პატრონს ლიბერტის მემკვიდრედ მხოლოდ იმ შემთხვევაში იწვევდა, თუ ლიბერტი უანდერძოდ იყო გარდაცვლილი და „თავის მემკვიდრედ“ არავინ ჰყავდა დატოვებული. ამრიგად, თუ ლიბერტი უანდერძოდ გარდაიცვლებოდა, მაგრამ „თავის მემკვიდრეს“ დატოვებდა, მაშინ პატრონს მის ქონებაზე არავითარი უფლება არ ჰქონდა. ამიტომ, თუ ლიბერტი თავის ღვიძლ ბავშვებთან რომელიმეს „თავის მემკვიდრედ“ დატოვებდა, ამ შემთხვევაში თვლიდნენ, რომ ეს რამე საჩივრის უფლებას არ იძლეოდა. მაგრამ, თუ ამგვარ მემკვიდრეს ნაწილები წარმოადგენდა, მაშინ აშკარა უსამართლობა იქნებოდა, რომ პატრონს მემკვიდრეობაზე რაიმე უფლება არ ღარჩნოდა.

1. ამის გამო შემდგომში ეს უსამართლობა პრეტორის ედიქტით იქნა გამოსწორებული. სახელდობრ: თუ ლიბერტი ანდერძს დატოვებდა, მაშინ, პრეტორის ბრძანებით, მას ქონების ნახევარი პატრონისთვის უნდა დაეტოვებინა. ხოლო, თუ ლიბერტი პატრონს საერთოდ არაფერს ან ქონების ნახევარზე ნაკლებს დაუტოვებდა, მაშინ პატრონისთვის ანდერძის საწინააღმდეგოდ სამკვიდროს ნახევარის მფლობელობა უნდა მიეცათ. ხოლო თუ ლიბერტი უანდერძოდ გარდაიცვლებოდა, მაგრამ „თავის მემკვიდრედ“ შვილად აყვანილს ტოვებდა, ამ შემთხვევაშიც პატრონს ამ მემკვიდრის საწინააღმდეგოდ ქონების ნახევარი ნაწილის მფლობელობას აძლევდნენ. მაგრამ, ჩვეულებრივ, ლიბერტს თავისი პატრონის მემკვიდრეობიდან გამორიცხვაში ეხმარებოდნენ ღვიძლი ბავშვები, ამასთან, არა მარტო ისინი, რომლებიც გარდაცვალების დროს ლიბერტის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდნენ, არამედ, აგრეთვე ემანციპირებულნიც და გაშვილებულნიც, ოღონდ თუ ისინი ანდერძით სამკვიდროს რომელიმე ნაწილის მემკვიდრედ მაინც იყვნენ დანიშნულნი, ან, — იმ შემთხვევაში, როდესაც ანდერძში მათ შესახებ არაფერი იყო ნათქვამი, — თუ ისინი პრეტორის ედიქტით ანდერძის საწინააღმდეგოდ ქონების მფლობელობას იღებდნენ, ვინაიდან ანდერძით მემკვიდრეობიდან გამორიცხულნი [ლიბერტის ბავშვები] პატრონს ვერანაირი გზით ვერ გამორიცხავდნენ.

2. შემდგომში პაპიუსის კანონით გაიზარდა იმ პატრონების უფლებები, რომლებსაც ძალიან მდიდარი ლიბერტები ჰყავდათ. სახელდობრ,

დადგინდა, რომ იმ პირის სამკვიდროდან (ქონებიდან), რომელმაც ასი ათასი სესტერციის ღირებულების მამული („პატრიმონიუმი“) დატოვა და რომელსაც სამ ბავშვზე ნაკლები ჰყავს, გინდ მას ანდერძი დატოვებული ჰქონდეს და გინდაც იგი უანდერძოდ იყოს გარდაცვლილი, პატრონს ერთი კაცის კუთვნილი [წილი] ერგებოდა. ასე რომ, როდესაც ლიბერტი ერთადერთ მემკვიდრედ ვაჟიშვილს ან ქალიშვილს ტოვებდა, ზემოთქმულის შესაბამისად, პატრონს სამკვიდროს ნახევარი ეძლეოდა ისე, თითქოს იგი საერთოდ ვაჟიშვილის ან ქალიშვილის [დატოვებას] გარეშე იყო გარდაცვლილი. როდესაც ლიბერტი ნებისმიერი სქესის ორ მემკვიდრეს ტოვებდა, მაშინ პატრონს სამკვიდროს მესამედი ნაწილი ეკუთვნოდა, ხოლო თუ ლიბერტი მემკვიდრედ სამ ბავშვს ტოვებდა, მაშინ პატრონი მემკვიდრეობიდან გამოირიცხებოდა.

3. მაგრამ ჩვენი კონსტიტუცია, რომელიც ჩვენ ყველას გასაცნობად ბერძნულ ენაზე მოკლე განხილვის ფორმით შევადგინეთ, ამ საკითხს შემდეგნაირად აგვარებს: თუ გააზატებულ მამაკაცს ან ქალს ას ოქროზე ნაკლები ღირებულების ქონება აქვს /პაპიუსის კონონის თანხის ოდენობა ჩვენ ისე განვმარტეთ, რომ ერთი ოქრო ათას სესტერციად იანგარიშონ/, მაშინ პატრონი მათს მემკვიდრეობაში არ მონაწილეობს, ოღონდ თუ ლიბერტებს ანდერძი აქვთ დატოვებული. ხოლო თუ ისინი უანდერძოდ მოკვდებიან და მათ ბავშვებიც არ დარჩებათ, მაშინ თორმეტი ღაფის კანონებში დადგენილი პატრონის უფლება ხელუხლებელი რჩება. მაგრამ თუ ლიბერტებს ას ოქროზე მეტი ღირებულების ქონება აქვთ და თუ მათ მემკვიდრეები ან ქონების მფლობელი ბავშვები ჰყავთ, გინდ ერთი და გინდ რამდენიმე, ნებისმიერი სქესის და ხარისხის, მაშინ ჩვენ ისინი (ე.ი. ბავშვები) თავიანთი მშობლების მემკვიდრეობაში შეგვყავს და ყოველგვარ პატრონს თავის შთამომავლობასთან ერთად ამ მემკვიდრეობიდან გამოვრიცხავთ. ხოლო თუ ლიბერტები ბავშვების გარეშე მოკვდებიან და თანაც უანდერძოდ, მაშინ მთელ მემკვიდრეობაზე ჩვენ პატრონებს, მამაკაცებს და ქალებს, მოვიწვევთ, მაგრამ თუ ლიბერტებმა ანდერძი დატოვეს, მაგრამ პატრონებს, მამაკაცებსა და ქალებს, მასში გვერდი აუარეს, და თუ მათ ბავშვები არა ჰყავდათ ან ჰყავდათ, მაგრამ ისინი თავად მათვე მემკვიდრეობიდან გამორიცხეს, ან თუ დედამ ან დედის მხრიდან პაპამ მათ ისეთი ანდერძით აუარა გვერდი [და ამით მემკვიდრეობა წაართვა], რომელიც არ შეიძლება, რომ „არაოფიციალურ ანდერძად“

ტიტული VII. ლიბერტების (გააზატაბულთა) მემკვიდრეობის შესახებ

ახლა განვიხილოთ ლიბერტების მემკვიდრეობა. ოდესღაც ლიბერტს თავისუფლად შეეძლო, ანდერძში თავისი პატრონისთვის გვერდი აეგლო. ვინაიდან თორმეტი დაფის კანონები პატრონს ლიბერტის მემკვიდრედ მხოლოდ იმ შემთხვევაში იწვევდა, თუ ლიბერტი უანდერძოდ იყო გარდაცვლილი და „თავის მემკვიდრედ“ არავინ ჰყავდა დატოვებული. ამრიგად, თუ ლიბერტი უანდერძოდ გარდაიცვლებოდა, მაგრამ „თავის მემკვიდრეს“ დატოვებდა, მაშინ პატრონს მის ქონებაზე არავითარი უფლება არ ჰქონდა. ამიტომ, თუ ლიბერტი თავის ღვიძლ ბავშვებთან რომელიმეს „თავის მემკვიდრედ“ დატოვებდა, ამ შემთხვევაში თვლიდნენ, რომ ეს რამე საჩივრის უფლებას არ იძლეოდა. მაგრამ, თუ ამგვარ მემკვიდრეს ნაწილები წარმოადგენდა, მაშინ აშკარა უსამართლობა იქნებოდა, რომ პატრონს მემკვიდრეობაზე რაიმე უფლება არ ღარჩენოდა.

1. ამის გამო შემდგომში ეს უსამართლობა პრეტორის ედიქტით იქნა გამოსწორებული. სახელდობრ, თუ ლიბერტი ანდერძს დატოვებდა, მაშინ, პრეტორის ბრძანებით, მას ქონების ნახევარი პატრონისთვის უნდა დაეტოვებინა. ხოლო, თუ ლიბერტი პატრონს საერთოდ არაფერს ან ქონების ნახევარზე ნაკლებს დაუტოვებდა, მაშინ პატრონისთვის ანდერძის საწინააღმდეგოდ სამკვიდროს ნახევარის მფლობელობა უნდა მიეცათ. ხოლო თუ ლიბერტი უანდერძოდ გარდაიცვლებოდა, მაგრამ „თავის მემკვიდრედ“ შვილად აყვანილს ტოვებდა, ამ შემთხვევაშიც პატრონს ამ მემკვიდრის საწინააღმდეგოდ ქონების ნახევარი ნაწილის მფლობელობას აძლევდნენ. მაგრამ, ჩვეულებრივ, ლიბერტს თავისი პატრონის მემკვიდრეობიდან გამორიცხვაში ეხმარებოდნენ ღვიძლი ბავშვები, ამასთან, არა მარტო ისინი, რომლებიც გარდაცვალების დროს ლიბერტის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდნენ, არამედ, აგრეთვე ემანციპირებულნიც და გაშვილებულნიც, ოღონდ თუ ისინი ანდერძით სამკვიდროს რომელიმე ნაწილის მემკვიდრედ მაინც იყვნენ ღანიშნულნი, ან, — იმ შემთხვევაში, როდესაც ანდერძში მათ შესახებ არაფერი იყო ნათქვამი, — თუ ისინი პრეტორის ედიქტით ანდერძის საწინააღმდეგოდ ქონების მფლობელობას აღებდნენ, ვინაიდან ანდერძით მემკვიდრეობიდან გამორიცხულნი [ლიბერტის ბავშვები] პატრონს კერანაირი გზით ვერ გამორიცხავდნენ.

2. შემდგომში პაპიუსის კანონით გაიზარდა იმ პატრონების უფლებები, რომლებსაც ძალიან მდიდარი ლიბერტები ჰყავდათ. სახელდობრ,

დადგინდა, რომ იმ პირის სამკვიდროდან (ქონებიდან), რომელმაც ასი ათასი სესტერციის ღირებულების მამული („პატრიმონიუმი“) დატოვა და რომელსაც სამ ბავშვზე ნაკლები ჰყავს, გინდ მას ანდერძი დატოვებული ჰქონდეს და გინდაც იგი უანდერძოდ იყოს გარდაცვლილი, პატრონს ერთი კაცის კუთვნილი [წილი] ერგებოდა. ასე რომ, როდესაც ლიბერტი ერთადერთ მემკვიდრედ ვაჟიშვილს ან ქალიშვილს ტოვებდა, ზემოთქმულის შესაბამისად, პატრონს სამკვიდროს ნახევარი ეძლეოდა ისე, თითქოს იგი საერთოდ ვაჟიშვილის ან ქალიშვილის [დატოვების] გარეშე იყო გარდაცვლილი. როდესაც ლიბერტი ნებისმიერი სქესის ორ მემკვიდრეს ტოვებდა, მაშინ პატრონს სამკვიდროს მესამედი ნაწილი ეკუთვნოდა, ხოლო თუ ლიბერტი მემკვიდრედ სამ ბავშვს ტოვებდა, მაშინ პატრონი მემკვიდრეობიდან გამოირიცხებოდა.

3. მაგრამ ჩვენი კონსტიტუცია, რომელიც ჩვენ ყველას გასაცნობად ბერძნულ ენაზე მოკლე განხილვის ფორმით შევადგინეთ, ამ საკითხს შემდეგნაირად აგვარებს: თუ გააზატებულ მამაკაცს ან ქალს ას ოქროზე ნაკლები ღირებულების ქონება აქვს /პაპიუსის კონონის თანხის ოდენობა ჩვენ ისე განვმარტეთ, რომ ერთი ოქრო ათას სესტერციად იანგარიშონ/, მაშინ პატრონი მათს მემკვიდრეობაში არ მონაწილეობს, ოღონდ თუ ლიბერტებს ანდერძი აქვთ დატოვებული. ხოლო თუ ისინი უანდერძოდ მოკვდებიან და მათ ბავშვებიც არ ღარჩებათ, მაშინ თორმეტი დაფის კანონებში დადგენილი პატრონის უფლება ხელუხლებელი რჩება. მაგრამ თუ ლიბერტებს ას ოქროზე მეტი ღირებულების ქონება აქვთ და თუ მათ მემკვიდრეები ან ქონების მფლობელი ბავშვები ჰყავთ, გინდ ერთი და გინდ რამდენიმე, ნებისმიერი სქესის და ხარისხის, მაშინ ჩვენ ისინი (ე.ი. ბავშვები) თავიანთი მშობლების მემკვიდრეობაში შეგვყავს და ყოველგვარ პატრონს თავის შთამომავლობასთან ერთად ამ მემკვიდრეობიდან გამოვრიცხავთ. ხოლო თუ ლიბერტები ბავშვების გარეშე მოკვდებიან და თანაც უანდერძოდ, მაშინ მთელ მემკვიდრეობაზე ჩვენ პატრონებს, მამაკაცებს და ქალებს, მოვიწვევთ, მაგრამ თუ ლიბერტებმა ანდერძი დატოვეს, მაგრამ პატრონებს, მამაკაცებსა და ქალებს, მასში გვერდი აუარეს, და თუ მათ ბავშვები არა ჰყავდათ ან ჰყავდათ, მაგრამ ისინი თავად მათვე მემკვიდრეობიდან გამოირიცხეს, ან თუ დედამ ან დედის მზრიდან პაპამ მათ ისეთი ანდერძით აუარა გვერდი [და ამით მემკვიდრეობა წაართვა], რომელიც არ შეიძლება, რომ „არაოფიცოზურ ანდერძად“

ჩაითვალოს, მაშინ, ჩვენი კონსტიტუციის თანახმად, პატრონები [სამკვიდრო] ქონების მფლობელობის მეშვეობით და ანდერძის საწინააღმდეგოდ მიიღებენ ლიბერტის ქონების არა ნახევარს, როგორც წინათ, არამედ მესამედს, ან თუ მათს [წილს] რამე აკლდება, ჩვენი კონსტიტუციის თანახმად, ის უნდა შეივსონ იმ შემთხვევაში, როცა გააზატებული მამაკაცი თუ ქალი მათ თავიანთი ქონების მესამედ ნაწილზე ნაკლებს უტოვებს. და ეს მესამედი ვალდებულებებით არ უნდა იყოს დატვირთული, რომ ამ მესამედზე გააზატებული მამაკაცის თუ ქალის ბავშვების სასარგებლოდ ლეგატები და ფიდეიკომისები არ იქნეს დატოვებული. ეს ვალდებულება [სხვა] თანამემკვიდრეებს ეკისრება. ზემოხსენებულ კონსტიტუციაში ჩვენ მრავალი სხვა შემთხვევა შევკრიბეთ, რომლებიც ამგვარი სამართალურთიერთობის წარმოსადგენად ჩვენ აუცილებლად მივიჩნიეთ. და როგორც ეს ამ კონსტიტუციიდან ჩანს, როგორც პატრონები, მამაკაცები და ქალები, ასევე მათი ბავშვები და აგრეთვე გვერდითი [ხაზის] ნათესავები მეხუთე ხარისხამდე ლიბერტების სამკვიდროს მისაღებად მოიწვევიან. და თუ სახეზეა ერთი და იმავე პატრონის, მამაკაცის თუ ქალის, ან ორი პატრონის, ან კიდევ რამდენიმე პატრონის ბავშვები, მაშინ გააზატებული მამაკაცის თუ ქალის მემკვიდრეობაზე ის ბავშვი მოიწვევა, რომელიც უახლოესია. და მემკვიდრეობა იყოფა არა პირთა რაოდენობის, არამედ თაობათა რაოდენობის მიხედვით. იმავე წესს იცავენ გვერდითი ხაზის ნათესავებთან დაკავშირებითაც, ამრიგად, მემკვიდრეობის საკითხში თავისუფალი პირებისა და გააზატებულების უფლებრივი მდგომარეობა თითქმის გავათანაბრეთ.

4. მაგრამ ყველაფერი ეს დღეს იმ ლიბერტებს ეხება, რომლებმაც რომის მოქალაქეობა მოიპოვეს, რადგან სხვა [საზის] ლიბერტები აღარ არსებობენ მას შემდეგ, რაც „დედიტიციების“ („დანებებულების“) და ლათინების [წოდებები] ერთდროულად იქნა გაუქმებული. ლათინებისთვის კი კანონიერი მემკვიდრეობა საერთოდ არ არსებობდა⁶⁴. თუმცა ისინი (ლათინები) ისე ცხოვრობდნენ, როგორც თავისუფალი პირები, მაგრამ უკანასკნელი ამოსუნთქვისას ისინი სიცოცხლესთან ერთად თავისუფლებასაც კარგავდნენ. იუნიუსის კანონით⁶⁵, ის პირები, რომლებმაც ისინი გააზატეს, მათს ქონებას ისევე იკავებდნენ, როგორც მონების ქონებას, მსგავსად მონების პეკულიუმისა. მაგრამ შემდეგ „ლარგიუსის სენატუსკონსულტით“ დადგინდა, რომის მონის განმათავისუფლების

(მანუშისორის) ბავშვებს, რომლებიც სახელდებით არ არიან მემკვიდრეობიდან გამორიცხულნი, ლათინების ქონებასთან დაკავშირებით უპირატესობა მიენიჭოთ გარეშე მემკვიდრეებთან შედარებით. ამას შეეხო აგრეთვე ღვთაებრივი ტრაიანეს ედიქტი, რომელიც ერთი და იმავე [გააზატებულ] პირს სიცოცხლეში რომაელ მოქალაქედ აქცევდა, ხოლო გარდაცვალებისას – ლათინელ მოქალაქედ, თუკი მან ძალები არ დაიშურა, რომ იმპერატორის წყალობით თავისი პატრონის ნების საწინააღმდეგოდ ან მის უკითხავად რომის მოქალაქეობა მიეღო. მაგრამ ამ საკითხში ამგვარი არეულობის და აგრეთვე სხვა სახის სიძნელების გამო ჩვენი კონსტიტუციით ჩვენ გადავწყვეტიეთ, რომ ლათინთა წოდებასთან ერთად იუნიუსის კანონიც, „ლარგიუსის სენატუსკონსულტიც“ და ღვთაებრივი ტრაიანეს ედიქტიც სამარადისოდ გაგვეუქმებინა, რომ ყველა გააზატებულს რომის მოქალაქეობით ესარგებლა. ლათინელი მოქალაქის უფლებათა მიღების გზა გარკვეული წესების დამატებით ისე საოცრად შევავსეთ, რომ იგი რომის მოქალაქეობის მიღების გზად ვაქციეთ.

ტიტული VIII. ლიბერტაგის დანიშვნის შესახებ

დაბოლოს, ლიბერტების ქონებასთან დაკავშირებით უნდა გავიხსენოთ სენატის შემდეგი გადაწყვეტილება: მიუხედავად იმისა, რომ ლიბერტების ქონება პატრონის ყველა ბავშვს, რომელსაც ერთი და იგივე ხარისხი აქვს, თანაბრად ეკუთვნის, მშობელს მაინც შეუძლია ქონება ამ ბავშვთაგან ერთ-ერთს დაუტოვოს და რომ მისი გარდაცვალების შემდეგ პატრონად მხოლოდ ის პირი ჩაითვალოს, რომელიც მან დანიშნა, ხოლო დანარჩენ ბავშვებს, რომლებიც ამგვარი დანიშვნის არარსებობის შემთხვევაში იმავე ქონებას თვითონაც თანაბრად მიიღებენ, ხსენებული ქონების მიმართ არავითარი უფლება არ გააჩნიათ. მაგრამ ისინი მხოლოდ იმ შემთხვევაში იბრუნებენ [უკან] თავიანთ ადრინდელ უფლებებს, თუ ლიბერტის მემკვიდრედ დანიშნული პირი ისე გარდაიცვალა, რომ არც ერთი ბავშვი არ დაუტოვებია.

1. მემკვიდრე შეიძლება არა მარტო გააზატებულ მამაკაცს დაუნიშნონ, არამედ გააზატებულ ქალსაც, ამასთან, შეიძლება დაინიშნოს როგორც ვაჟიშვილი და ვაჟი შვილიშვილი, ასევე ქალიშვილი და ქალი შვილიშვილი.

2. ხოლო დანიშვნის ეს უფლება ენიჭება იმ პატრონს, რომელსაც

თავისი ხელისუფლების ქვეშ ორი ან მეტი ბავშვი ჰყავს. ასე რომ, მას შეუძლია გააზატებულ მამაკაცს ან გააზატებულ ქალს [მემკვიდრედ] დაუნიშნოს ის პირები, რომლებიც მის ხელისუფლებას ექვემდებებიან. აქედან გამომდინარე ისმებოდა კითხვა: კარგავს თუ არა ძალას დანიშვნა, თუ ის პირი, რომელიც დანიშნეს, შემდეგ გააზატეს? გადაწყვიტეს, რომ [ამ შემთხვევაში დანიშვნა] ძალას კარგავს, რასაც იულიანე და მრავალი სხვა იურისტიც სწორად მიიჩნევს.

3. არა აქვს მნიშვნელობა, დანიშვნა ანდერძით ხდება თუ უანდერძოდ. და თვით იმ სენატუსკონსულტის თანახმად, რომელიც კლავდიუსის დროს, სუილუს რუფუსის და ოსტორიუს სკაპულას კონსულობის პერიოდში, იქნა გამოცემული, პატრონს მემკვიდრის დანიშვნა ნებისმიერი სიტყვების გამოყენებით შეუძლია.

ტიტული IX „სამკვიდროს (პრეტორული) მფლობელობის“ შესახებ

„სამკვიდროს მფლობელობის“ უფლება პრეტორის მიერ ძველი სამართლის გასაუმჯობესებლად იქნა შემოღებული. ამგვარად, პრეტორმა, ზემოთქმულის თანახმად, ძველი სამართალი შეასწორა არა მარტო უანდერძოდ გარდაცვლილ პირებთან დაკავშირებით, არამედ აგრეთვე იმ პირებთან დაკავშირებითაც, რომლებიც ანდერძის დატოვების შემდეგ გარდაიცვალნენ. რადგან, თუ მემკვიდრედ სხვისი პოსტუმი ინიშნებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ცივილური სამართალით მას მემკვიდრეობის მიღება არ შეეძლო, რადგან ამ დანიშვნას ძალა არ ჰქონდა, იგი პრეტორული (საპატიო) სამართალით სამკვიდროს მფლობელი მაინც ხდებოდა, თუ, რასაკვირველია, პრეტორი მას დახმარებას გაუწევდა. მაგრამ დღეს ჩვენი კონსტიტუციით პოსტუმი სავსებით სწორად ინიშნება მემკვიდრედ, თითქოს ამას ცივილური სამართალიც ცნობდეს.

1. მაგრამ ზოგჯერ პრეტორი სამკვიდროს მფლობელობას ჰპირდებოდა არა ძველი სამართლის გასაუმჯობესებლად ან შესაცვლელად, არამედ, უფრო მეტად, მის განსამტკიცებლად. ვინაიდან პრეტორი სამკვიდროს მფლობელობას ანდერძის შესაბამისად არა მარტო იმ პირებს აძლევს, რომლებიც სწორად შედგენილი ანდერძით არიან მემკვიდრეებად დანიშნულები, არამედ აგრეთვე უანდერძოდ გარდაცვლილი პირების „თავის მემკვიდრეებს“ და აგნატებს. მაგრამ სამკვიდროს

მფლობელობის [უფლების] გამოყენებაზე უარის თქმის შემთხვევაშიც, ამ პირებს მემკვიდრეობა ცივილური სამართლით [მაინც] ეკუთვნით.

2. მაგრამ ის პირები, რომლებსაც მემკვიდრეობაზე მხოლოდ პრეტორი იწვევს, თავად ცივილური სამართლით მემკვიდრეები ვერ ხდებიან /ვინაიდან პრეტორს ვინმეს მემკვიდრედ ქცევა არ შეუძლია, რადგან მემკვიდრეები ხდებიან მხოლოდ კანონის ან მსგავსი (კანონის ძალის მქონე) დადგენილების საფუძველზე, მაგალითად, სენატუსკონსულტების და პრინციფუსთა კონსტიტუციების/. მაგრამ ის პირები, რომლებსაც პრეტორი სამკვიდროს მფლობელობას აძლევს, მემკვიდრეების ადგილს იკავებენ და მათ „სამკვიდრო [ქონების] მფლობელებს“ უწოდებენ⁶⁶. მაგრამ დღემდე პრეტორი სამკვიდროს მიცემისას მემკვიდრეობის კიდევ სხვა მრავალ ხარისხსაც ადგენდა, რასაც იგი იმისთვის აკეთებდა, რომ ვინმე უმემკვიდრეოდ არ გარდაცვლილიყო. მართლაც, თორმეტი დაფის კანონების მიერ უაღრესად ვიწრო ფარგლებში დადგენილი მემკვიდრეობის მიღების უფლება პრეტორმა სიკეთისა და სამართლიანობის შესაბამისად გააფართოვა.

3. ხოლო სამკვიდროს მფლობელობა ანდერძის არსებობის შემთხვევაში შემდეგი [სახისაა]: 1) მფლობელობა, რომელიც ანდერძით უგულებელყოფილ ბავშვებს ეძლევათ და მათ ეწოდება „ანდერძის საწინააღმდეგოდ“. 2) მფლობელობა, რომელსაც პრეტორი ანდერძით სწორად დანიშნულ ყველა მემკვიდრეს ჰპირდება და ამიტომ მათ უწოდებენ „ანდერძის თანახმად“. და მას შემდეგ, რაც პრეტორი ჯერ ანდერძით მემკვიდრეობის შესახებ იტყოდა, იგი გადადიოდა ანდერძის გარეშე (კანონით) მემკვიდრეობაზე. და პირველ რიგში პრეტორი სამკვიდროს მფლობელობას უბოძებს „თავის მემკვიდრეებს“ და იმ პირებს, რომლებიც „თავის მემკვიდრეებად“ პრეტორის ედიქტით ითვლებიან, და რომლებსაც „unde liberi“-ს („საიდანაც ბავშვები“) უწოდებენ. მეორე რიგში პრეტორი სამკვიდროს მფლობელობას კანონიერ მემკვიდრეებს აძლევს, ხოლო მესამე რიგში – ათ პირს, რომლებსაც მან გარეშე მანუშისორთან (გამააზატებელთან) შედარებით უპირატესობა მიანიჭა. /ხოლო ეს ათი პირია: მამა, დედა, პაპა, ბებია, როგორც მამის, ასევე დედის მხრიდან; აგრეთვე ვაჟიშვილი და ქალიშვილი; ორივე სქესის შვილიშვილები, როგორც ვაჟიშვილისგან, ასევე ქალიშვილისგან; ძმა და და, როგორც მამით ერთი, ასევე დედით ერთი/. მეოთხე რიგში პრეტორი სამკვიდროს მფლობელობას აძლევს

უახლოეს კოგნატებს. მეხუთე რიგში – პირებს „მაშინ, როგორც ოჯახის წევრებიდან“. მეექვსე რიგში – ორივე სქესის პატრონს, მათს შვილებსა და მშობლებს. მეშვიდე რიგში – ქმარსა და ცოლს: მერვე რიგში – მანუძისორის კოგნატებს.

4. მაგრამ სამკვიდროს მფლობელობის მიცემის ეს შემთხვევები პრეტორის იურისდიქციით იქნა შემოღებული. ხოლო ჩვენ უყურადღებოდ არაფერი დაგვიტოვებია. და უფრო მეტიც, შევასწოროთ რა ყველაფერი ჩვენი კონსტიტუციით, დაეუშვით სამკვიდროს მფლობელობა როგორც „ანდერძის საწინააღმდეგოდ“ და „ანდერძის შესაბამისად“, ვინაიდან ჩვენ ისინი აუცილებლად მივიჩნიეთ, ასევე უანდერძოდ გარდაცვალების შემთხვევაში – [სამკვიდროს მფლობელობა] *unde liberi* („საიდანაც ბავშვები“) და „*unde legitimi*“ („საიდანაც კანონიერი მემკვიდრეები“).

5. ხოლო სამკვიდროს მფლობელობა, რომელიც პრეტორის ედიქტში მეხუთე ადგილზე დგას, ე.ი. „საიდანაც ათი პირი“ (*unde decem personae*), სამართლიანი და მოკლე განხილვის შემდეგ სრულიად ზედმეტად მივიჩნიეთ. ვინაიდან ზემოხსენებული სამკვიდროს მფლობელობა ათ პირს უპირატესობას ანიჭებდა გარეშე მანუძისორთან შედარებით, ხოლო ჩვენმა კონსტიტუციამ, რომელიც ჩვენ ბავშვების ემანციპაციასთან (მაშის ხელისუფლებიდან განთავისუფლებასთან) დაკავშირებით გამოცევით, ყველა მშობელსა და იმავე მანუძისორებს ფიქსაციის დადების შემდეგ თავიანთი ხელისუფლებიდან [ბავშვების] განთავისუფლების შესაძლებლობა მისცა და რამდენადაც ბავშვების განთავისუფლება თავად შეიცავს ამ პრივილეგიას, აქედან გამომდინარე, ზემოხსენებული სამკვიდროს მფლობელობა სრულიად ზედმეტი ხდება. ამრიგად, გავაუქმეთ რა ზემოხსენებული მეხუთე სამკვიდროს მფლობელობა და მის ადგილას წინანდელი მეექვსე რიგის სამკვიდროს მფლობელობა ჩავსვით, რიგით მეხუთე გავხადეთ ის სამკვიდროს მფლობელობა, რომელსაც პრეტორი კოგნატებს ჰპირდება.

6. და ვინაიდან წინათ მეშვიდე ადგილზე იყო სამკვიდროს მფლობელობა *tum quam ex familia* („მაშინ როგორც ოჯახის წევრებიდან“) და მერვეზე *unde liberi* („საიდანაც ბავშვები“) ორივე სქესის პატრონისა და მათი მშობლები, პატრონის უფლებების შესახებ გამოცემული ჩვენი კონსტიტუციით ჩვენ ეს ორივე მფლობელობა საერთოდ გავაუქმეთ. და რადგანაც ჩვენ გააზატებული მემკვიდრეობა თავისუფალი პირების მემკვიდრეობას დავამსგავსეთ, რომელიც მხოლოდ მეხუთე ხარისხამდე

შეზღუდეთ, რათა თავისუფალ პირებსა და გააზატებულებს შორის რაღაც განსხვავება ყოფილიყო, ამიტომ პატრონებისათვის საკმარისია სამკვიდროს მფლობელობა როგორც „ანდერძის საწინააღმდეგოდ“, ასევე „unde legitimi“ („საიდანაც კანონიერი მემკვიდრეები“) და „unde cognati“ („საიდანაც კოგნატები“), რომელთა საშუალებით მათ თავიანთი უფლებების მოთხოვნა (ვინდიკაცია) შეუძლიათ. და ამ ორ სამკვიდროს მფლობელობას ჩვენ ჩამოვაცილეთ ყველა ზედმეტი წვრილმანი და ამოუხსნელი დახლართულობა.

7. ხოლო სამკვიდროს მფლობელობის სხვა სახეობა, რომელსაც „unde vir et uxor“ („საიდანაც ქმარი და ცოლი“) ეწოდება და რომელსაც ძველ სამკვიდროს მფლობელობებს შორის მეცხრე ადგილი ეკავა, ჩვენ ძალაში დავტოვეთ და მას სხვა, ე.ი. მეექვსე, ადგილი მივუჩინეთ. ხოლო სამკვიდროს მფლობელობის მეათე სახეობა, რომელსაც ეწოდებოდა „unde cognati manumissoris“ („საიდანაც მანუმისორის კოგნატები“), ზემოთქმულის საფუძველზე საერთოდ გავაუქმეთ. ასე რომ, ძალაში სამკვიდროს მფლობელობის მხოლოდ ექვსი ორდინარული სახეობა დარჩა.

8. მას მოჰყვება მეშვიდე სახეობა, რომელიც პრეტორებმა მეტად გონივრულ საფუძველზე შემოიღეს. ბოლოს, ედიქტი სამკვიდროს მფლობელობას იმ პირებსაც ჰპირდება, რომელთათვის მემკვიდრეობის მიცემა კანონით ან სენატუსკონსულტით, ან [იმპერატორის] კონსტიტუციით არის გათვალისწინებული. სამკვიდროს ეს მფლობელობა პრეტორმა „მყარი სამართლით“ არც უანდერძოდ გარდაცვლილთა სამკვიდროს მფლობელობათა რიგს მიაკუთვნა და არც ანდერძით მემკვიდრეობის შემთხვევებს, არამედ შემოიღო, როგორც საჭიროებისდა მიხედვით გაწეული უკანასკნელი და ექსტრაორდინარული დახმარება, სახელდობრ, იმ პირებისთვის, რომლებიც ახალი სამართლის თანახმად, მემკვიდრეობას, გინდ ანდერძით და გინდ უანდერძოდ, კანონით, სენატუსკონსულტით და [იმპერატორის] კონსტიტუციით იღებენ.

9. ვინაიდან პრეტორმა მემკვიდრეობის რამდენიმე სახეობა შემოიღო და ისინი გარკვეული რიგით დაალაგა და ვინაიდან ერთი და იმავე სახეობის მემკვიდრეობაში ხშირად რამდენიმე სხვადასხვა ხარისხის პირია სახეზე, ამიტომ მან სამკვიდროს მფლობელობის მოთხოვნის გარკვეული ვადა დააწესა, არა იმისათვის, რომ კრედიტორთა სარჩელები გადაეადებინა, არამედ იმისათვის, რომ მათ ჰყოლოდათ ის პირები, რომელთა წინააღმდეგ ისინი სარჩელს აღძრავდნენ. და, ამავე დროს,

იმის გამოც, რომ კრედიტორებს გარდაცვლილის ქონების მფლობელობა ძალიან ადვილად არ მიეღოთ და ამით თავიანთი თავი არ უზრუნველყოთ. ამრიგად, პრეტორმა სამკვიდროს მფლობელობის მოთხოვნისათვის დააწესა როგორც ღვიძლი, ასევე შვილად აყვანის შედეგად დაკავშირებული ბავშვებისა და მშობლებისთვის ერთწლიანი, ხოლო სხვა დანარჩენი პირებისთვის კი ასი ღლის ვადა.

10. და თუ ვინმე ამ დროის (ვადის) განმავლობაში სამკვიდროს მფლობელობას არ მოითხოვს, მაშინ იგი იმავე ხარისხის პირს მიემატება, ხოლო თუ ასეთი პირი არ აღმოჩნდება, მაშინ პრეტორი „მემკვიდრეობის ედიქტით“ სამკვიდროს მფლობელობას რიგის შესაბამისად დანარჩენ პირებს ჰპირდება ისე, თითქოს წინამორბედი პირი მემკვიდრეთა რიცხვს არც მიეკუთვნებოდეს. ხოლო, თუ ვინმე ამგვარად მიღებულ სამკვიდროს მფლობელობაზე უარს იტყვის, მაშინ სამკვიდროს მფლობელობისთვის დაწესებული ვადის გასვლას კი არ უცდიან, არამედ იმავე ედიქტით მემკვიდრეობაზე მაშინვე სხვა პირებს მოიწვევენ.

11. ხოლო სამკვიდროს მფლობელობის მოთხოვნის დროს მხოლოდ „ვარგის“⁷ დღეებს“ იღებენ მხედველობაში.

12. ხოლო წინამორბედმა იმპერატორებმა ისიც შესანიშნავად გაითვალისწინეს, რომ ვინმეს სამკვიდროს მფლობელობის მოთხოვნის [ფორმაზე] არ ეზრუნა და რა ფორმითაც არ უნდა გამოეცლინა პირს სამკვიდროს მფლობელობის მიღების ნება, ოღონდ, რასაკვირველია, ამისათვის დაწესებულ ვადაში, მას ეს წყალობა სრულად მიეღო.

ტიტული X შვილად აყვანის („ადროგაციოს“) მეშვეობით შეძენის შესახებ

არსებობს კიდევ მეორე სახის უნივერსალური მემკვიდრეობა, რომელიც დაწესებულია არა თორმეტი დაფის კანონებით ან პრეტორის ედიქტით, არამედ იმ სამართლით, რომელიც [საერთო] თანხმობით არის მიღებული⁸.

1. სახელდობრ, როდესაც ოჯახის მამა თავის თავს ვინმეს შვილად ააყვანინებდა, მის ყველა ნივთს, სხეულებრივს თუ უსხეულოს, ასევე მის კუთვნილ ვალებს წინათ მშვილდებელი სრული უფლებით იძენდა, გარდა იმისა, რასაც იგი სამოქალაქო უფლებების შეზღუდვის შედეგად კარგავდა, როგორც მაგალითად, [გააზატებულთაგან] დახმარების

ვალდებულების მოთხოვნის და აგნატობის უფლებას. თუმცა წინათ ასეთივე უფლებებს მიაკუთვნებდნენ აგრეთვე სარგებლობას და უზუფრუქტს, მაგრამ ჩვენმა კონსტიტუციამ სამოქალაქო უფლებების უმცირესი შეზღუდვის შემთხვევაში მათი მოსპობა აკრძალა.

2. ხოლო ამჟამად ჩვენ ღვიძლი მშობლების უფლებების მიბაძვით ადროგაციის მეშვეობით განხორციელებული ამგვარი შეძენა შეეზღუდეთ. სახელდობრ, როგორც ღვიძლი [მამა], ასევე მშვილბელი მამა ოჯახის ვაჟიშვილის მეშვეობით უზუფრუქტს მხოლოდ იმ ნივთებზე იძენს, რომლებიც ვაჟიშვილს [ოჯახის] გარედან ერგო, მაშინ როდესაც ვაჟიშვილის საკუთრება ხელუხლებელი რჩება. ხოლო ნაშვილები ვაჟიშვილის მშვილბელის ოჯახში გარდაცვალების შემთხვევაში მისი საკუთრებაც მშვილბელს გადაეცემა, ოღონდ თუ სახეზე არ არიან სხვა პირები, რომლებიც ჩვენი კონსტიტუციით მამას წინ უსწრებენ იმაში, რისი შეძენაც არ შეიძლება.

3. მაგრამ, მეორე მხრივ, თავად მშვილბელი ცივილური სამართლით არ არის პასუხისმგებელი ნაშვილების ვალებზე, თუმცა მას, შეიძლება, როგორც ნაშვილების წარმომადგენელს, ისე მიმართონ, და თუ ის ნაშვილების დაცვას არ მოისურვებს, მაშინ კრედიტორებს უფლება აქვთ ჩვენი კომპეტენტური მაგისტრატების მეშვეობით დაუფლონ და კანონიერად განკარგონ ის ქონება, რომელიც უზუფრუქტის სახით ნაშვილების იქნებოდა, ის რომ სხვის ხელისუფლებას არ დაქვემდებარებოდა.

ტიტული XI. იმ პირის შესახებ, რომელსაც თავისუფლების გამო ქონებას აკუთვნებენ

მემკვიდრეობის ახალი შემთხვევა ღვთაებრივი მარკუსის (ავრელიუსის) კონსტიტუციით წარმოიქმნა. სახელდობრ, თუ ის პირები, რომლებმაც მონათმფლობელისგან თავისუფლება მიიღეს ანდერძით, რომლითაც მათ მემკვიდრეობა არ მიუღიათ, მოისურვებენ, რომ თავისუფლების შესანარჩუნებლად მათ სამკვიდრო მიაკუთვნონ, მათი თხოვნა უყურადღებოდ არ უნდა დატოვონ. და ასეა დადგენილი ღვთაებრივი მარკუსის მიერ პოპილიუს რუფუსისათვის გადაცემულ რესკრიპტში.

1. ეს რესკრიპტი შემდეგს გვეუბნება: თუ ვირგინუს ვალენტს, რომელმაც ანდერძით ზოგიერთ მონას თავისუფლება მიანიჭა, არც ერთი კანონიერი მემკვიდრე არ ჰყავს და ამის გამო იმ პირებმა,

რომლებსაც შესაბამისი კომპეტენცია გააჩნიათ, შენი თხოვნა უნდა გაითვალისწინონ, რათა შენ შეინარჩუნო როგორც უშუალოდ [ანდერძით] ბოძებული თავისუფლება, ასევე ფიდეიკომისის სახით დატოვებული თავისუფლება, ოღონდ თუ შენ კრედიტორებს სათანადო გარანტიას მისცემ, რომ მათ ვალებს სრულად გადაუხდი. და ის მონები, რომლებსაც თავისუფლება უშუალოდ ანდერძით მიანიჭეს, ზუსტად ისევე გახდებიან თავისუფალნი, თითქოს მათ მემკვიდრეობა მიეღოთ. ხოლო ის მონები, რომელთა გააზატება მემკვიდრეს სთხოვეს, თავისუფლებას შენგან მიიღებენ, ოღონდ თუ შენ სამკვიდროს მიღებას მხოლოდ იმ პირობით მოინდომებ, რომ უშუალოდ ანდერძით გააზატებული მონებიც შენი ლიბერტები გახდნენ. და ჩვენ შენს ამ სურვილსაც ჩვენი ხელისუფლების ძალას მივანიჭებთ, თუკი ის პირები, რომელთა მდგომარეობაზეც არის საუბარი, თანახმანი იქნებიან. და ჩვენი რესკრიპტის სარგებელი რომ არ დაიკარგოს, თუ, მაგალითად, ქონებას ფისკი (ხაზინა) მოითხოვს, იცოდნენ იმ პირებმა, რომლებიც ჩვენს საქმეებს მართავენ, რომ თავისუფლებას ფულად სარგებელთან შედარებით უპირატესობა უნდა მიენიჭოს და მათ ქონება ისე უნდა წაიღონ, რომ ხელშეუხებელი დარჩეს იმ პირთა თავისუფლება, რომლებიც მას იმ შემთხვევაში მოიპოვებდნენ, მემკვიდრეობა რომ ანდერძით ყოფილიყო მიღებული.

2. ეს რესკრიპტი დახმარებას უწევს თავისუფლებას და გარდაცვლილებს იმაში, რომ მათს ქონებას კრედიტორები არ დაეუფლონ და მათ იგი არ გაყიდონ. ცხადია, რომ, თუ სამკვიდრო ამ [რესკრიპტის] საფუძველზე არის მიღებული, მაშინ ქონება არ გაიყიდება, რადგან უკვე სახეზეა მამკვიდრებელის დამცველი, და თანაც ისეთი, რომელიც კრედიტორებს სრულად უზრუნველყოფს.

3. ეს რესკრიპტი, პირველ რიგში, მაშინ გამოიყენება, როდესაც თავისუფლებას ანდერძით ანიჭებენ. ამრიგად, რა ხდება მაშინ, როდესაც პირი უანდერძოდ გარდაიცვალა და მან თავისუფლება [მონებს] კოდიცილით მიანიჭა, ხოლო უანდერძოდ გარდაცვლილის მემკვიდრეობა კი მიღებული არ არის? ამ შემთხვევაში უნდა გამოიყენონ ამ რესკრიპტით ბოძებული წყალობა. ცხადია, თუ გარდაცვლილმა ანდერძი დატოვა და თავისუფლება [მონებს] კოდიცილით მიანიჭა, არავინ ეჭვობს, რომ ამ შემთხვევაში ისინი თავისუფლებას მოიპოვებენ.

4. როგორც კონსტიტუციის სიტყვები გვიჩვენებს, იგი მაშინ გამოიყენება, როდესაც უანდერძოდ გარდაცვლილს მემკვიდრე საერთოდ

არ ჰყავს. ამრიგად, ვიდრე გაურკვეველია, არსებობს მემკვიდრე თუ არა, კონსტიტუცია არ გამოიყენება. იგი მოქმედებას დაიწყებს მაშინ, როდესაც გაირკვევა, რომ მემკვიდრე არ არსებობს.

5. თუ პირი, რომლისთვისაც ძველი მდგომარეობის აღდგენა შესაძლებელია, სამკვიდროს მიღებისგან თავს შეიკავებს, შეიძლება თუ არა მაშინ ამ რესკრიპტის გამოყენება და [მონისათვის თავისუფლების გამო] სამკვიდროს მიეკუთვნება იმ შემთხვევაშიც, როცა მისი ძველი მდგომარეობის აღდგენა არის შესაძლებელი? და რა ხდება მაშინ, როდესაც პირს ძველ მდგომარეობას აღუდგენენ მას შემდეგ, რაც მას თავისუფლების მიღების გამო ჭონება მიაკუთვნეს? ნებისმიერ შემთხვევაში უნდა ითქვას, რომ ერთხელ უკვე მინიჭებულ თავისუფლებას აღარ ართმევენ.

6. ეს კონსტიტუცია თავისუფლების დაცვისათვის არის შემოღებული. ასე რომ, თუ თავისუფლება მინიჭებული არ არის, კონსტიტუციაც არ მოქმედებს. მაგრამ რა უნდა ვქნათ იმ შემთხვევაში, თუ [მონას] თავისუფლება სიცოცხლის მანძილზე (სიცოცხლეში) ან სიკვდილის შემთხვევაში მიენიჭა. და თუ გააზატებულნი მათთვის სამკვიდროს მიეკუთვნებას იმის გამო მოითხოვენ, რათა არ დაისვას კითხვა, რომ მათ თავისუფლება კრედიტორების მოტყუებისთვის ხომ არ მინიჭებით? და ამ შემთხვევაში მათი თხოვნა უნდა დაკმაყოფილდეს თუ არა? უმჯობესია, რომ დაკმაყოფილდეს, თუმცა კონსტიტუცია ამის შესახებ არაფერს ამბობს.

7. მაგრამ, ვინაიდან ჩვენ აშკარად დავინახეთ, რომ ამ კონსტიტუციას მრავალი რამ აკლდა, გამოვეცით უფრო სრულყოფილი კონსტიტუცია. მასში მრავალი შემთხვევაა მოტანილი, რაც ამგვარი მემკვიდრეობის სამართალს გაცილებით უფრო სრულყოფილს ხდის, და რისი გაცნობაც თავად ამ კონსტიტუციის წაკითხვით არის შესაძლებელი.

ტიტული XII. მემკვიდრეობის გაუქმების შესახებ, რომელიც ქონების გაყიდვისა და კლავდიუსის სენატუსკონ- სულტის მეშვეობით ხდება

წინათ, ზემოხსენებულ მემკვიდრეობამდე, არსებობდა უნივერსალური მემკვიდრეობის კიდევ სხვა სახეები. ერთი ასეთი იყო ჭონების ყიდვა, რომელიც ვალაუქალი მოვალის ჭონების გაყიდვასთან დაკავშირებით იყო შემოღებული. იგი მაშინ გამოიყენებოდა, როდესაც ორდინარული

სასამართლოები მოქმედებდნენ, მაგრამ შემდეგ, როდესაც ექსტრაორდინალურმა სასამართლოებმა დაიწყეს მოქმედება, თვით ორდინარული სასამართლოების გაქრობასთან ერთად, ქონების [ამგვარი] გაყიდვაც დაიწყო. და ამის შემდეგ კრედიტორებს მხოლოდ მოსამართლეთა გადაწყვეტილებით ეძლევათ ქონების დაუფლებისა და ამ ქონების მათი შეხედულებისამებრ განკარგვის შესაძლებლობა, რაც უფრო დაწერილობით დიგესტების ვრცელ წიგნებშია მოცემული.

1. არსებობდა აგრეთვე კლავდიუსის სენატუსკონსულტით შემოღებული უნივერსალური შეძენის სამწუხარო შემთხვევა, როდესაც [სხვის] მონასთან სასიყვარულო ურთიერთობით გატაცებული თავისუფალი ქალი სენატუსკონსულტით თავისუფლებას კარგავს და თავისუფლებასთან ერთად ~ ქონებას⁹⁹, რაც ჩვენი დროისთვის შეუფერებლად მივიჩნიეთ და გადავწყვიტეთ, რომ ჩვენს სახელმწიფოში იგი გაგვეუქმებინა და ჩვენს დიგესტებში არ შეგვეტანა.

ტიტული XIII. ვალდებულებების შესახებ

ახლა გადავიდეთ ვალდებულებებზე. ვალდებულება სამართლის ბორკილია, რომლის ძალით ჩვენ გვევალება, რომ ჩვენი სახელმწიფოს კანონების შესაბამისად ვინმეს რაიმე შევუსრულოთ.

1. ხოლო ყველა ვალდებულების უმთავრესი დაყოფა ორ სახეობას იძლევა: სახელდობრ, ვალდებულებები არის ან ცივილური, ან პრეტორული. ცივილურია ის ვალდებულებები, რომლებიც ან კანონით არის დადგენილი, ან, უკიდურეს შემთხვევაში, ცივილური სამართლით არის მიღებული. პრეტორულია ის ვალდებულებები, რომლებიც პრეტორის იურისდიქციით არის დაწესებული და რომლებსაც აგრეთვე „საპატიო“ [ვალდებულებებს] უწოდებენ.

2. შემდეგი დაყოფა ოთხ სახეობას იძლევა, სახელდობრ, ვალდებულებას წარმოშობს ან ხელშეკრულება, ან კვაზი-ხელშეკრულება, ან დელიქტი და ან კვაზი-დელიქტი. პირველ რიგში ჩვენ ხელშეკრულების საფუძველზე წარმოქმნილ ვალდებულებებს განვიხილავთ, რომლებიც თავის მხრივ ოთხ სახეობად იყოფა. სახელდობრ, ვალდებულება იდება ან ნივთის (რეალური), ან სიტყვის (ვერბალური), ან წერილობითი [საბუთის] (ლიტერელური) და ან შეთანხმების (კონსესუალური) საფუძველზე.

რეალური ვალდებულება წარმოიშობა, მაგალითად, სესხის მიცემით. სესხის ვალდებულება იმ ნივთებთან დაკავშირებით ხორციელდება, რომელთაც წონით, რაოდენობით და ზომით განსაზღვრავენ, მაგალითად: ღვინო, ზეთი, ხორბალი, ფული, სპილენძი, ვერცხლი, ოქრო. ამ ნივთებს ჩვენ ან რაოდენობით, ან ზომით და ან წონით იმ მიზნით გავცემთ, რომ ისინი მიეკუთვნოს მათს მიმღებს, რომელიც გარკვეული დროის შემდეგ ჩვენ იმავე ნივთებს კი არ გვიბრუნებს, არამედ სხვას, ოღონდ იმავე სახისა (ბუნების) და ხარისხის. ამიტომაც ეწოდება მას „mutuum“ („ორმხრივობა“), რადგან მე შენ [ნივთს] ისე გაძლევ, რომ ჩემი [ნივთი] შენი გახდეს. ამ ხელშეკრულებიდან წარმოიშობა სპრჩელი, რომელსაც „კონდიქციო“ (condictio) ეწოდება.

1. რეალური (ნივთის მიცემის) ვალდებულება ეკისრება იმ პირსაც, რომელსაც ვინმე შეცდომით გადაუხდის და იგი მიიღებს, თუმცა [გადამხდელს] მისი ვალი არ ჰქონდა და მაშინ ნივთის მიმცემს მიმღების წინააღმდეგ [ნივთის] უკან დასაბრუნებლად ეძლევა კონდიქციური სპრჩელი. მოსამართლეს ამ შემთხვევაში შეუძლია კონდიცირება ფორმულით: „თუ აშკარაა, რომ [მოპასუხემ] მას უნდა მისცეს“, თითქოს მას სესხი მიეღოს. ამიტომაც ობოლი, რომელსაც მეურვის თანხმობის გარეშე შეცდომით გადაუხადეს ის, რაც არ ემართათ, „indebiti“-ს („არაკუთვნილის“) კონდიქციით პასუხს არ აგებს ისევე, როგორც არ არის იგი პასუხისმგებელი სესხის მიცემისას. მაგრამ ვალდებულების ეს სახე ხელშეკრულების საფუძველზე წარმოქმნილად არ ითვლება, რადგან პირს, რომელიც [ნივთს ვალის] გადახდის მიზნით იძლევა, უფრო ხელშეკრულების შეწყვეტა სურს, ვიდრე მისი დადება.

2. ზუსტად ასევე რეალური (ნივთის მიცემის) ვალდებულების შესრულება ეკისრება იმ პირსაც, რომელსაც რაიმე ნივთი სარგებლობისთვის მისცეს, ე.ი. ათხოვეს, და ისიც სესხის სპრჩელით აგებს პასუხს. მაგრამ ასეთი პირი მნიშვნელოვნად განსხვავდება იმ პირისგან, რომელმაც სესხი მიიღო. რადგან მას ნივთი იმ განზრახვით არ ეძლევა, რომ იგი მისი [კუთვნილება] გახდეს, და ამიტომ მას იმავე ნივთის დაბრუნება ევალება. და ის პირიც, რომელმაც სესხი მიიღო და რამე შემთხვევის გამო მიღებული [ნივთი] დაკარგა, მაგალითად,

ხანძრის, ნგრევის, გემის დაღუპვის ან ყაჩაღთა და მტრების თავდასხმის შედეგად, მაინც ვალდებული რჩება. მაგრამ იმ პირს, რომელიც [უსასყიდლო] სარგებლობის უფლებით [ნივთს] მიიღებს, რასაკვირველია, ევალება, რომ ამ ნივთის (უვნებლად) შენახვისთვის დიდი გულმოდგინება გამოიჩინოს, და არ არის საკმარისი, რომ მან ამისათვის ისეთი გულმოდგინება გამოიჩინოს, როგორსაც იგი, ჩვეულებრივ, საკუთარი ნივთების დასაცავად იჩენს, იმის გათვალისწინებით, რომ სხვა ამ ნივთის დაცვას უფრო მეტი გულმოდგინებით შეძლებდა. მაგრამ „დაუძლეველი ძალის“ („vis major“) და „დაუძლეველი შემთხვევის“ („major casus“) გამო იგი პასუხს არ აგებს, თუკი ეს შემთხვევა ისე მოხდა, რომ ამაში მას ბრალი არ მიუძღვის. თუმცა თუ შენ შენთვის ნათხოვები ნივთის შენთან ერთად საზღვარგარეთ წაღებას ამჯობინებ და შემდეგ ამ ნივთს მტრების ან ყაჩაღების თავდასხმის ან გემის დაღუპვის გამო დაკარგავ, ეჭვს გარეშეა, რომ შენ ამ ნივთის უკან დაბრუნება გევალება. ხოლო ნივთი ნათხოვებ ნივთად იმ შემთხვევაში ჩაითვლება, თუ იგი შენ სარგებლობაში ყოველგვარი გასამრჯელოს მიღებისა და დაწესების გარეშე გადმოგეცა. საწინააღმდეგო შემთხვევაში, ე.ი. თუ გასამრჯელო დაწესდა, მაშინ ითვლება, რომ ნივთი შენ სარგებლობაში ქირით გადმოგეცა, რადგან თხოვება („commodatum“) უსასყიდლო უნდა იყოს.

3. გარდა ამისა, რეალური ვალდებულება ეკისრება იმ პირსაც, რომელსაც რაიმე ნივთი შესანახად მიაბარეს. და დეპოზიტის სარჩულით იგი პასუხისმგებელია, რომ თვით მიღებული ნივთი უკან დააბრუნოს. მაგრამ იგი მხოლოდ იმ შემთხვევაში აგებს პასუხს, თუ მან წინასწარი განზრახვით რაიმე ჩაიდინა, ხოლო მისი გაუფრთხილებლობითი ბრალის გამო, ე.ი. უმოქმედობის ან დაუდევრობის შემთხვევაში, იგი პასუხს არ აგებს. ამრიგად, პასუხისმგებლობისგან თავისუფალია ის პირი, რომელსაც ნივთზე ცუდი (არასაკმარისი) მეთვალყურეობის შედეგად ეს ნივთი მოჰარეს, ვინაიდან იმ პირმა, რომელმაც ნივთი შესანახად დაუდევარ მეგობარს გადასცა, მისი დაკარგვა საკუთარ ქარაფშუტობას უნდა დააბრალოს.

4. რეალური ვალდებულება ეკისრება იმ კრედიტორსაც, რომელმაც ნივთი გირაოდ მიიღო და მასაც ეკისრება საგირავნო სარჩულით პასუხისმგებლობა, რომ თვით მიღებული ნივთი უკან დააბრუნოს. მაგრამ, ვინაიდან გირავნობა ორივე პირის ინტერესით ხორციელდება,

- მოვალის, რათა მან კრედიტი უფრო ადვილად მიიღოს და კრედიტორის, რათა მისი კრედიტი უფრო მეტად იყოს დაცული (უზრუნველყოფილი), - ამიტომ საკმარისად ჩაითვალა, რომ კრედიტორმა ამ ნივთის დაცვისთვის დიდი გულმოდგინება გამოიჩინოს. ხოლო თუ იგი ასეთ გულმოდგინებას გამოიჩენს და ნივთს რამე შემთხვევით [მანც] დაკარგავს, მას პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება და კრედიტის მოთხოვნაში მას ეს ხელს არ შეუშლის.

ტიტული XV. ვერბალური (სიტყვიერი) ვალდებულებების შესახებ

ვერბალური ვალდებულება ეკისრებათ შეკითხვისა და პასუხის მეშვეობით, როდესაც ჩვენ სტიპულაციით ჩვენთვის რამე ნივთის გადმოცემის ან რომელიმე მოქმედების შესრულების დაპირებას ვიღებთ. აქედან მომდინარეობს ორი სარჩელი: 1) კონდიქცია, თუ სტიპულაცია ზუსტად არის განსაზღვრული და 2) სტიპულაციიდან გამომდინარე სარჩელი, თუ სტიპულაცია ზუსტად არ არის განსაზღვრული. ეს სარჩელი ამ სახელწოდებას იმიტომ ატარებს, რომ წინათ [სიტყვა] „სტიპულუმ“ (stipulum) მყარს ნიშნავდა, რაც, ალბათ, „stipes“-დან („ხის ტანი“) მომდინარეობს.

1. ამ ხელშეკრულების დადებისას წინათ შემდეგ სიტყვებს წარმოთქვამდნენ: „აღმითქვამ? - აღვითქვამ. მპირდები? - გპირდები. პატიოსან სიტყვას მაძლევ? - პატიოსან სიტყვას გაძლევ. თავდებად დადგები? - თავდებად დავდგები. მომცემ? - მოგცემ. გააკეთებ? - გააკეთებ“. და არა აქვს მნიშვნელობა, სტიპულაცია ლათინურ ენაზე იდება, ბერძნულზე თუ რომელიმე სხვა ენაზე, თუ, რასაკვირველია, ეს ენა ორივე მხარისთვის გასაგებია. არც ის არის აუცილებელი, რომ ორივე სტიპულატორმა ერთი და იგივე ენა გამოიყენოს. საკმარისია, რომ პასუხი შეკითხვის შესაბამისი იყოს. მაგალითად, ბერძნებს ვალდებულების დადება ლათინურ ენაზეც კი შეუძლიათ. მაგრამ ამ ოფიციალურ ფორმულებს მხოლოდ ძველად იყენებდნენ. ხოლო შემდგომში იმპერატორმა ლეონმა კონსტიტუცია გამოსცა, რომელმაც ამ ფორმულების ოფიციალურობა გააუქმა და ორივე მხარისგან მხოლოდ ნათელი და ურთიერთგასაგები ნების გამოვლენა მოითხოვა, რა სიტყვებითაც არ უნდა ყოფილიყო ნება გამოვლენილი.

2. ყოველგვარი სტიპულაცია იდება ან პირობის გარეშე, ან ვადით, ან პირობით. უპირობო სტიპულაცია იდება, მაგალითად, ასე: „ხუთი ოქროს მოცემას მპირდები?“ რისი მოთხოვნაც მაშინვე შეიძლება. სტიპულაცია ვადით იდება მაშინ, როდესაც განსაზღვრავენ [მაგალითად] დაპირებული ფულის გადახდის ვადას, მაგალითად, ასე: „პირველ მარტს ათი ოქროს მოცემას მპირდები?“ ის, რასაც ჩვენ განსაზღვრულ ვადაში გვპირდებიან, სტიპულაციის დადების მომენტიდანვე მართებთ, მაგრამ მისი მოთხოვნა ამ ვადის გასვლამდე არ შეიძლება. ამის მოთხოვნა სტიპულაციით დადგენილი ვადის გასვლის დღესაც კი არ შეიძლება, ვინაიდან მთელი ეს დრო გადამხდელის განკარგულებაში უნდა დარჩეს, ვინაიდან ის, რომ პირობა [დათქმულ დღეს] არ შესრულდა, მანამდე არ დგინდება, სანამ დათქმული დღე არ გაივლის.

3. მაგრამ, თუ სტიპულაცია ასე იდება: „სანამ ცოცხალი ვარ, ყოველწლიურად ათი ოქროს მოცემას მპირდები?“, მაშინ ვალდებულია პირობის გარეშე დადებულად ითვლება და, ამასთან, უვადოდ, ვინაიდან მისი შესრულების ბოლო ვადის მითითება არ შეიძლება. მაგრამ თუ [დაპირებულს] მემკვიდრე მოითხოვს, მისი აცილება შეთანხმების [შესახებ] შესაგებელით ზორციელდება.

4. სტიპულაცია პირობით იდება მაშინ, როდესაც ვალდებულების შესრულებას რომელიმე შემთხვევის მოხდენამდე გადადებენ ისე, რომ სტიპულაცია მაშინ სრულდება, როდესაც ესა თუ ის ფაქტი მოხდება ან არ მოხდება, მაგალითად, ასე: „თუ ტიციუსი კონსული გახდა, ათი ოქროს მოცემას მპირდები?“ ხოლო ასეთი სტიპულაციის დროს: – „თუ კაპიტოლიუმზე არ ავაღ, ათი ოქროს მოცემას მპირდები?“ – ზუსტად ისევე ხდება, როგორც იმ შემთხვევაში, თუ ვინმე ვალდებულების შესრულებისთვის იმ დროს მიუთითებს, როდესაც იგი კვდება. სტიპულაცია პირობით მხოლოდ იმ იმედს ბადებს, რომ ჩვენ გადაგვიხდიან და იმავე იმედს ჩვენ ვკარგავთ, თუ მანამდე მოკვდებით, ვიდრე პირობა შესრულდება.

5. სტიპულაციაში, ჩვეულებრივ, მიუთითებენ მისი შესრულების ადგილსაც, მაგალითად, „კართაგენში მოცემას მპირდები?“ თუმცა ეს სტიპულაცია პირობის გარეშე დადებულ სტიპულაციად ითვლება, მაგრამ იგი თავისი შინაარსიდან გამომდინარე თავისთავად განსაზღვრავს იმ დროს, რომლითაც პრემისორი კართაგენში ფულის გადასახდელად სარგებლობს და ამიტომ, თუ ვინმე რომში სტიპულაციას ასე დადებს:

– „ღღეს კართაგენში მოცემას მპირდები?“ – მაშინ სტიპულაციას ძალა არ ექნება, რადგან [ამ] პირობის შესრულება შეუძლებელია.

6. პირობები, რომლებიც წარსულ ან ახლანდელ ღროს ეხება, ვალდებულებას ან მაშინვე ძალას უკარგავს, ან საერთოდ არ გადაავადებს, მაგალითად, ასეთი პირობის სტიპულაცია: „თუ ტიციუსი კონსული იყო“ ან „თუ მევიუსი ცოცხალია, მაშინ მოცემას მპირდები?“. ვინაიდან, თუ ეს ასე არ არის, მაშინ სტიპულაციას ძალა არა აქვს. ხოლო თუ ეს ასეა, მაშინ სტიპულაცია დადებისთანავე ძალაშია, რადგან ის, რაც თავისთავად სინამდვილეა, ვალდებულებას არ გადაავადებს, თუნდაც ის ჩვენთვის ცნობილი არ იყოს.

7. სტიპულაციის საგანი შეიძლება იყოს არა მარტო ნივთი, არამედ მოქმედებაც, სახელდობრ, როდესაც რამეს გაკეთების ან არგაკეთების პირობა იდება. ამგვარი სტიპულაციების ღროს უმჯობესია, რომ მას ჯარიმა დაუმატოთ, რათა სტიპულაციის ფულადი ღირებულება უცნობი არ დარჩეს და მოსარჩელისთვის არ იყოს აუცილებელი იმის მტკიცება, თუ რამდენს შეადგენს მისი ინტერესი. ამრიგად, თუ პირი ვინმეს რომელიმე მოქმედების შესრულების პირობას ადებინებს, მაშინ მან სტიპულაციას ჯარიმა ასეთი ფორმით უნდა დაუმატოს: „თუ ასე არ გაკეთდა, მაშინ ჯარიმის სახით ათი ოქროს მოცემას მპირდები?“. მაგრამ თუ სტიპულაციის ერთი და იმავე სიტყვიერ ფორმულაში რაიმე მოქმედება და მოქმედებისგან თავის შეკავება [ერთდროულად] იქნება მოცემული, მაშინ მას ასეთი „კლაუზულა“ (დასკვნითი ნაწილი) უნდა დაემატოს: „თუ ამის საწინააღმდეგოდ გაკეთდა ან თუ ასე არ გაკეთდა, მაშინ ჯარიმის სახით ათი ოქროს მოცემას მპირდები?“.

ტიტული XVI. ორი სტიპულატორის და პრომისორის შესახებ

სტიპულატორიც და პრომისორიც შეიძლება [ერთდროულად] ორი ან რამდენიმე პირი იყოს: რამდენიმე სტიპულატორი [არსებობს] მაშინ, როდესაც პრომისორი ყველა სტიპულატორის შეკითხვაზე პასუხობს: „პირდები“. როდესაც, მაგალითად, პრომისორი ორი სტიპულატორიდან თითოეულს ცალკე ასე პასუხობს: – „ორივე თქვენგანს მიცემას ვპირდები“ – ვინაიდან, თუ პირველად იგი ტიციუსს დაპირდება, შემდეგ კი მეორე სტიპულატორს, მაშინ დაიდება ორი სხვადასხვა ვალდებულება და ამ შემთხვევაში არ ითვლება, რომ ორი სტიპულატორი არსებობს.

ორი ან რამდენიმე პრომისორი კი არსებობს მაშინ, როდესაც სტიპულაცია ასე იდება: „მევიუს, ხუთი ოქროს მოცემას მპირდები? სეიუს, იმავე ხუთი ოქროს მოცემას მპირდები? და თითოეული მათგანი ცალკე პასუხობს: „გპირდები“.

1. ამგვარი ვალდებულებებით, ერთი მხრივ, თითოეული სტიპულატორის მთელი მოცულობით მართებთ და, მეორე მხრივ, თითოეული პრომისორიც მთელი მოცულობით არის პასუხისმგებელი. მაგრამ ორივე ვალდებულებას ერთი რამ აქვს საერთო: თუ ერთ-ერთი სტიპულატორი ვალს მიიღებს, მაშინ ვალდებულება ყველასათვის ისპობა, ან, თუ ერთ-ერთი პრომისორი ვალს გადაიხდის, იგი ამით ყველა დანარჩენ პრომისორს ვალდებულებისგან ათავისუფლებს.

2. ორი პრომისორის არსებობის შემთხვევაში, ერთს შეუძლია უპირობო ვალდებულება იკისროს, მეორეს კი – ვადიანი ან პირობით. ვადა ან პირობა ხელს არ შეუშლის იმას, რომ პირს, რომელმაც ვალდებულება უპირობოდ იკისრა, მოთხოვნა წაუყენონ.

ტიტული XVII. მონაჰის სტიპულაციის შესახებ

მონას მონათმფლობელის (მონის მესაკუთრის) სახელით სტიპულაციის უფლება აქვს, მაგრამ უმრავლეს შემთხვევაში გარდაცვლილი პირის მონაცვლედ მემკვიდრეობა გვევლინება. ამიტომაც სამკვიდროს კუთვნილი მონის მიერ მემკვიდრეობის მიღებამდე დადებული სტიპულაციის საგანი სამკვიდროსთვის იქნება შეძენილი. და ამავე საფუძველზე მას შემდგომში ის პირი შეიძენს, რომელიც შემდეგ მემკვიდრე გახდება.

1. ხოლო მონა, რომელიც მონათმფლობელისთვის (თავისი მესაკუთრისათვის), თავისთვის, თავისივე „მონა-ამხანაგისათვის“⁷⁰ ან პიროვნების დაუსახელებლად სტიპულაციას დადებს, თავისივე მესაკუთრეს შეუძენს. იგივე წესი მოქმედებს მამის ხელისუფლების ქვეშ მყოფ ბავშვებთან დაკავშირებითაც ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც მათ შეძენა შეუძლიათ.

2. მაგრამ, როდესაც სტიპულაცია მოქმედებას ეხება, იგი ყველა შემთხვევაში სტიპულატორის პიროვნებასთან არის დაკავშირებული, მაგალითად, თუ მონა თავისთვის სხვის მიწაზე გავლისა და საქონლის გადენის სტიპულაციას დადებს. ამ შემთხვევაში ეს უფლება მხოლოდ თავად მას უნდა ჰქონდეს და არა მის მესაკუთრეს.

3. როდესაც სტიპულაციას საერთო საკუთრებაში მყოფი მონაღებს, მაშინ იგი [სტიპულაციით] თითოეულ მესაკუთრეს (მონათმფლობელს) შეუძენს [მონის] საკუთრებაში მათი წილის პროპორციულად, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც მონა სტიპულაციას ერთ-ერთი მათგანის ბრძანებით ღებს ან სტიპულაციაში იმ მონათმფლობელის სახელს მიუთითებს, რომლის სასარგებლოდაც იგი იღება. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მხოლოდ დასახელებული მონათმფლობელი შეიძენს. თუ მონის ერთ-ერთ მესაკუთრეს საერთო საკუთრებაში მყოფი მონის მიერ დადებული სტიპულაციის საგნის შეძენა არ შეუძლია, მაშინ მას მთლიანად [მონის] მეორე თანამესაკუთრე შეიძენს, რაც ზდება, მაგალითად, იმ შემთხვევაში, როდესაც სტიპულაციის საგანი მხოლოდ ერთ-ერთ მონათმფლობელს (მესაკუთრეს) ეკუთვნის.

ტიტული XVIII. სტიპულაციების დაყოფის შესახებ

ზოგი სტიპულაცია სამოსამართლოა, ზოგი – პრეტორული, ზოგი – სახელშეკრულებო და ზოგიც – საერთო, ე.ი. როგორც პრეტორული, ასევე სამოსამართლო.

1. სამოსამართლოა მხოლოდ ის სტიპულაცია, რომელსაც მართოდენ მოსამართლის ხელისუფლება წარმოშობს, მაგალითად, მოტყუების შემთხვევაში უზრუნველყოფის ან გაქცეული მონის დევნის და [ნივთის] ღირებულების ანაზღაურების სტიპულაციები.

2. პრეტორულია სტიპულაცია, რომელიც მხოლოდ პრეტორის ხელისუფლებით იქმნება, მაგალითად, მოსალოდნელი ზიანის ან ლეგატებთან დაკავშირებით უზრუნველყოფის სტიპულაციები. [ტერმინი] „პრეტორული სტიპულაციები“ ისე უნდა იქნეს გაგებული, რომ იგი ედილების სტიპულაციებსაც გულისხმობს, რადგან ეს უკანასკნელნიც [მაგისტრატების] იურიდიულობით იქმნებიან.

3. სახელშეკრულებოა სტიპულაცია, რომელიც ორივე მხარის შეთანხმების შედეგად არის წარმოქმნილი, ე.ი. არა მოსამართლის ან პრეტორის განკარგულებით, არამედ თავად კონტრაქტების ხელშეკრულებით. ამგვარი სტიპულაციის თითქმის იმდენივე სახე არსებობს, რამდენიც შეიძლება იყოს ხელშეკრულება.

4. საერთო სტიპულაციებს მიეკუთვნება, მაგალითად, ობლის ქონების ხელუხლებლად შენახვასთან დაკავშირებული სტიპულაციები.

ვინაიდან პრეტორიც ბრძანებს, რომ ობლის ქონების ხელშეუხებლობა უზრუნველყონ და ზოგჯერ – მოსამართლეს, თუ სხვაგვარად ამ საქმის შესრულება შეუძლებელია. საერთო სტიპულაციას მიეკუთვნება აგრეთვე „დამტკიცებასთან დაკავშირებული სტიპულაცია“⁷¹.

ტიტული XIX. ბათილი სტიპულაციების შესახებ

ნებისმიერი ნივთი, რომელიც ჩვენს საკუთრებას წარმოადგენს, შეიძლება სტიპულაციის საგანი გახდეს, გინდ იგი მოძრავი ნივთი იყოს და გინდაც – უძრავი.

1. მაგრამ სტიპულაცია ბათილია, თუ მის საგანს ისეთი ნივთი წარმოადგენს, რომელიც ბუნებაში არ არსებობს ან არ შეიძლება რომ არსებობდეს, მაგალითად, გარდაცვლილი სტიხუსი, რომელიც სტიპულატორს ცოცხალი ეგონა, ან ჰიპოცენტავრი.

2. იგივე წესი მოქმედებს იმ შემთხვევაში, როდესაც სტიპულაციის საგანია საღმრთო (საკრალური) ან რელიგიური ნივთი, რომელიც სტიპულატორმა „ადამიანური სამართლის“ ობიექტად მიიჩნია; ან საჯარო ნივთი, რომელიც [რომაელი] ხალხის მუდმივი სარგებლობისთვის არის გათვალისწინებული, მაგალითად, მოედანი ან თეატრი; ან თავისუფალი პირი, რომელიც სტიპულატორმა მონად მიიჩნია; ან ნივთი, რომელიც სამოქალაქო ბრუნვიდან არის ამოღებული; ან კიდევ საკუთარი ნივთი; და ასეთი სტიპულაციაც არ განიხილება, როგორც განუსაზღვრელი იმის გამო, რომ საჯარო ნივთი შეიძლება კერძო ნივთად იქცეს, თავისუფალი პირი მონა გახდეს და, რომ სტიპულატორმა ყიდვა-გაყიდვის უფლების მოპოვება შეძლოს, ხოლო სტიპულატორის ნივთი კი შესაძლოა მის საკუთრებაში აღარ დარჩეს. ასეთი სტიპულაცია იმთავითვე ბათილია. მეორე მხრივ, ნივთი თავიდან თუნდაც სწორედ აქციონ სტიპულაციის საგნად, თუ იგი შემდგომში პრომისორის ჩაურევლად აღმოჩნდება ზემოხსენებულ მდგომარეობაში, სტიპულაცია უქმდება. და ასეთ სტიპულაციას – „ლუციუს ტიციუსის მოცემას მპირდები, როდესაც იგი მონა გახდება?“ – და ამის მსგავს ყველა სტიპულაციას ძალა თავიდანვე არა აქვს, ვინაიდან სტიპულაციის საგანი არანაირად არ შეიძლება გახდეს ის, რაც თავისი ბუნებით ჩვენს საკუთრებაში ვერ იქნება.

3. თუ ვინმე პირობას იძლევა, რომ ვიღაც [მესამე პირი] რაღაცას

მისცემს ან გააკეთებს, მაშინ ვალდებულება არ არსებობს; მაგალითად, თუ ვინმე პირობას იძლევა, რომ ტიციუსი ხუთ ოქროს [ვინმეს] მისცემს. მაგრამ თუ პირი, თავის მხრივ, იმის მცდელობას გვპირდება, რომ ტიციუსმა მოგვცეს, მაშინ ვალდებულება იარსებებს.

4. თუ სტიპულაცია ვინმე სხვა პირის სასარგებლოდ იდება, გარდა იმ პირისა, რომლის ხელისუფლებასაც სტიპულატორი ექვემდებარება, მაშინ იგი ბათილია. ცხადია, რომ გადახდა შეიძლება უცნობ პირზეც იქნეს გადატანილი /მაგალითად, თუ სტიპულაცია ამ ფორმით იდება: „პირდები, რომ მე [მომცემ] ან სეიუსს მისცემ?“/ ისე, რომ ვალდებულება, თუმცა სტიპულატორის სასარგებლოდ არის დადებული, მაგრამ მისი სურვილის წინააღმდეგაც კი შესაძლებელია, რომ სეიუსს სავსებით სწორად გადაუხადონ, და რომ ვალდებულებისგან განთავისუფლება თავად კანონით მოხდეს, მაგრამ სტიპულატორს სეიუსის წინააღმდეგ „დავალების სარჩელი“ ექნება. ხოლო [თუ ვინმე] თავისთვის ან იმ პირის სასარგებლოდ, რომელსაც სტიპულატორი არ ექვემდებარება, ათი ოქროს სტიპულირებას ახდენს, მაშინ სტიპულაცია ნამდვილია. მაგრამ სადავო იყო საკითხი, თუ რა უნდა მიეღო ამ უკანასკნელს – სტიპულაციის მთელი საგანი თუ მხოლოდ მისი ნახევარი. გადაწყვიტეს, რომ მან ნახევარზე მეტი არ მიიღოს. თუ შენ სტიპულაციას იმ პირის სასარგებლოდ დებ, რომელიც შენს ხელისუფლებას ექვემდებარება, ამ შემთხვევაში თავად შენ შეიძენ, ვინაიდან შენი ნება თითქოს შენი ვაჟიშვილის ნებაა, ისევე, როგორც შენი ვაჟიშვილის ნება თითქოს შენს ნებად განიხილება იმ ნივთებთან დაკავშირებით, რომლებიც შეიძლება, რომ შენ შეგძინონ.

5. გარდა ამისა, სტიპულაცია ბათილია იმ შემთხვევაშიც, თუ პრომისორი იმ შეკითხვას არ პასუხობს, რაც მას სტიპულატორმა დაუსვა. მაგალითად, თუ შენგან სტიპულაციით ათი ოქროს მიცემის [დაპირება] მოითხოვეს, ხოლო შენ კი ხუთ სესტერციას პპირდები და პირიქით. ან, თუ სტიპულაციას პირობის გარეშე დებენ, შენ კი პირობით [სტიპულაციას] პპირდები და პირიქით, თუ, რასაკვირველია შენ ამას გამოთქვამ, ე.ი. თუ შენ იმ პირს, რომელიც შენთან პირობითს ან ვადიან სტიპულაციას დებს, შენ პასუხობ: „დღევანდელ დღეს გპირდები“. რადგან, თუ შენ მხოლოდ ერთი სიტყვით – „გპირდები“ – უპასუხებ, მაშინ ითვლება, რომ შენ შემოკლებული პასუხით იმავე პირობით და იმავე ვადაში დაპპირდი, ვინაიდან არ არის აუცილებელი

პასუხში ყველაფერი იმის ზუსტად გამეორება, რაც სტიპულატორმა შეკითხვაში წარმოთქვა.

6. სტიპულაცია ასევე ბათილია, თუ სტიპულაციით [რამე ვალდებულებას] შენი ხელისუფლების ქვეშ მყოფ პირს აკისრებ ან პირიქით მაგრამ მონას ვალდებულების აღება არა მარტო თავისი მესაკუთრის, არამედ აგრეთვე სხვა პირების მიმართაც არ შეუძლია. ხოლო ოჯახის შვილებს კი სხვების მიმართ ვალდებულების აღების უფლება აქვთ.

7. ცხადია, რომ მუნჯს არც სტიპულირება შეუძლია და არც დაპირება, იგივე წესი მიღებულია ყრუსთან დაკავშირებითაც, ვინაიდან სტიპულატორმა პრომისორის სიტყვები უნდა გაიგოს, ხოლო პრომისორმა — სტიპულატორის. აქედან ცხადია, რომ ჩვენ იმ პირებზე კი არ ვსაუბრობთ, რომლებსაც ცუდად ესმით, არამედ იმ პირებზე, რომლებსაც საერთოდ არ ესმით.

8. სულით ავადმყოფს (შეშლილს) არანაირი იურიდიული მოქმედების განხორციელება არ შეუძლია, ვინაიდან იგი ვერ აცნობიერებს იმას, რასაც აკეთებს.

9. ობოლი (არასრულწლოვანი) სწორად ასრულებს იურიდიულ მოქმედებებს, ოღონდ იმ შემთხვევაში, როდესაც მეურვის თანხმობაა აუცილებელი, იგი მას მიმართავს, მაგალითად, როდესაც ობოლი ვალდებულებას კისრულობს. მაგრამ თავისივე სასარგებლოდ სხვისთვის ვალდებულების დაკისრება ობოლს მეურვის თანხმობის გარეშე შეუძლია.

10. მაგრამ ის, რაც ჩვენ ობლებზე ვთქვით, მხოლოდ იმ პირებს ეხება, რომლებსაც უკვე განსჯის გარკვეული უნარი გააჩნიათ. ვინაიდან „ინფანტები“⁷² (შვიდ წლამდე ასაკის ბავშვები) და ასაკით მათთან ახლო მდგომნი⁷³ შეშლილებისგან დიდად არ განსხვავდებიან, რადგან ამ ასაკში ობლებს არავითარი შეგნება არა აქვთ. მაგრამ „ინფანტებთან“ ასაკით ყველაზე ახლოს მდგომ ობლებთან დაკავშირებით მათი ინტერესების გასათვალისწინებლად სამართალი უფრო მეტი კეთილგანწყობით იქნა განმარტებული, კერძოდ, მათ იგივე უფლებები მიენიჭათ, რაც სრულწლოვანებასთან მიახლოებულ ობლებს. მაგრამ მშობლის ხელისუფლების ქვეშ მყოფ არასრულწლოვანს ვალდებულება მამის თანხმობის შემთხვევაშიც არ ეკისრება.

11. სტიპულაციას იურიდიული ძალა არა აქვს, თუ ვალდებულებებში შეუსრულებელი პირობაა შეტანილი. ხოლო პირობა შეუსრუ-

ლებლად ითვლება მაშინ, როდესაც მის განხორციელებას ბუნება უშლის ხელს, მაგალითად, თუ პირი შემდეგს იტყვის: „თუ ცას თითოთ შეეცხები, მაშინ მოცემას მპირდები?“ მაგრამ თუ სტიპულაცია ასეთი სიტყვებით იდება, — „თუ ცას თითოთ არ შეეცხები, მაშინ მოცემას მპირდები?“ — მაშინ იგი უპირობო სტიპულაციად ითვლება და ამიტომ მისი შესრულების მოთხოვნა მაშინვე შეიძლება.

12. მხარეების დაუსწრებლად დადებული ვერბალური სტიპულაცია ასევე ბათილად ითვლება. მაგრამ ვინაიდან ეს გარემოება „ჭირვეულ (დავისმოყვარულ)“ ადამიანებს სასამართლო დავების [წარმოების] საფუძველს აძლევდა, რადგან მათ გარკვეული ღროის გასვლის შემდეგ, შესაძლოა, ამგვარი რამ მიზეზად მოეტანათ და ემტკიცებინათ, რომ ან თავად ისინი, ან მათი კონტრაპენტები ხელშეკრულების დადებას არ ესწრებოდნენ, ამიტომ, ამგვარ დავებს რომ სწრაფად ბოლო მოეღობოდა, გამოვიდა ცეზარის ადვოკატების მისამართით დაწერილი ჩვენი კონსტიტუცია, რომლითაც დავადგინეთ, რომ ის წერილობითი საბუთები, რომლებიც [გარიგების დადებისას] მხარეების დასწრებაზე მიუთითებს, ყველა შემთხვევაში სარწმუნოდ უნდა იქნეს მიჩნეული, თუკი თავად ის პირი, რომელიც ასეთ „არაკეთილსინდისიერ მომიზეზებას“ იყენებს, სრულიად აშკარა მტკიცებულებებით — ან წერილობითი საბუთით, ან სანდო მოწმეების მეშვეობით — არ დაამტკიცებს, რომ სწორედ მთელი იმ დღის განმავლობაში, როდესაც გარიგების საბუთი იქნა შედგენილი, თავად ის ან მისი მოწინააღმდეგე სხვაგან იმყოფებოდა.

13. არავის შეეძლო იმგვარი სტიპულაციის დადება, რომ სტიპულატორისთვის რაიმე ნივთი თავად სტიპულატორის ან პრომისორის გარდაცვალების შემდეგ მიეცათ. არც სხვისი ხელისუფლების ქვეშ მყოფ პირს შეეძლო იმგვარად სტიპულირება, რომ სტიპულაცია იმ პირის გარდაცვალების შემდეგ შესრულებულიყო, რომლის ხელისუფლებასაც იგი ექვემდებარებოდა, ვინაიდან ითვლება, რომ იგი მამის ან თავისი მესაკუთრის სახელით მოქმედებს. მაგრამ, თუ ვინმემ სტიპულაცია ამ ფორმით დადო, — „ჩემს სიკვდილამდე ან შენს სიკვდილამდე მოცემას [მპირდები]?“ — მაშინ სტიპულაცია ბათილი იქნება. მაგრამ ვინაიდან, როგორც ზემოთ უკვე ვთქვით, სტიპულაცია ძალას კონტრაპენტების შეთანხმების შედეგად იძენს, ჩვენ გადაწყვიტეთ, კანონის ამ დანაწესშიც აუცილებელი ცვლილება შეგვეტანა, სახელდობრ, ისე, რომ სტიპულაციას იმ შემთხვევაშიც ჰქონდეს

ძალა, როდესაც იგი იმგვარად არის შედგენილი, რომ იგი უნდა შესრულდეს სტიპულატორის ან პრომისორის როგორც გარდაცვალების წინ, ასევე გარდაცვალების შემდეგ.

14. ასევე ბათილად ითვლებოდა შემდეგი ფორმით დადებული სტიპულაცია: „თუ აზიიდან გემი მოვა, მპირდები, რომ დღეს მომცემ“ ვინაიდან იგი არასწორად იყო შედგენილი. მაგრამ ვინაიდან „სახელოვანი ხსოვნის იმპერატორმა“ ლეონმა მიიჩნია, რომ ეს არასწორად გამოცხადებული სტიპულაცია არ უნდა იქნეს უარყოფილი, როდესაც საქმე მზითვეს ეხება, ჩვენც გადავწყვიტეთ, რომ ამ სტიპულაციისთვის სრული ძალა მიგვენიჭებინა, ისე, რომ ამგვარად შედგენილ სტიპულაციას არა მარტო მზითვეთან დაკავშირებით, არამედ ყველა სხვა შემთხვევაშიც [იურიდიული] ძალა ჰქონოდა.

15. ხოლო იმგვარად შედგენილ სტიპულაციას, როდესაც, მაგალითად, ტიციუსი შემდეგს ამბობს: „მპირდები, რომ მომცემ, როდესაც მე ვკვდები?“ ან „როდესაც შენ კვდები?“ ძველი იურისტების აზრითაც [იურიდიული] ძალა ჰქონდა და დღესაც ძალა აქვს.

16. სწორად ვდებთ აგრეთვე იმ სტიპულაციასაც, რომელიც მესამე პირის გარდაცვალების შემდეგ უნდა შესრულდეს.

17. თუ საბუთში წერია, რომ პირი ვინმეს დაპირდა, ეს ზუსტად ისევე განიხილება, როგორც მანამდე დასმულ შეკითხვაზე პასუხი.

18. ყოველთვის, როცა ერთი და იგივე სტიპულაცია რამდენიმე საგანს ეხება და თანაც პრომისორი მარტივად პასუხობს – „გპირდები, რომ მოგცემ“ -- მაშინ იგი ყველა საგანზეა პასუხისმგებელი. ხოლო თუ პრომისორი ამ საგნებიდან მხოლოდ ერთის ან ზოგიერთის მიცემას დაჰპირდა, მაშინ ვალდებულება მას მხოლოდ მის მიერ დაპირებულ საგნებზე ეკისრება. მრავალი სტიპულაციიდან დადებულად ერთი ან რამდენიმე ითვლება, რადგან სტიპულაციის თითოეულ საგანზე ჩვენ ცალკე უნდა შევეკითხოთ და ასევე ცალკე ვუპასუხოთ.

19. როგორც ზემოთ ითქვა, სხვის სასარგებლოდ სტიპულირება არავის შეუძლია, ვინაიდან ამგვარი ვალდებულებები იძისათვის არის შექმნილი, რომ თითოეულმა თავისთვის ის შეიძინოს, რაც მისთვის მნიშვნელოვანია. და თუ სტიპულაციის საგანი სხვას ეძლევა, მაშინ მას სტიპულატორისთვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. რა თქმა უნდა, თუ ვინმეს ამის გაკეთება [მანც] სურს, მაშინ მან სტიპულაციით ჯარიმის დაპირება უნდა მიიღოს, რათა იმ შემთხვევაში, თუ ის არ

შესრულდა, რაც სტიპულაციით არის გათვალისწინებული, მაშინ ჯარიმას სტიპულაციით ის მიიღებს, ვისაც მასში არავითარი ინტერესი არ ჰქონდა. ვინაიდან, როდესაც პირი სტიპულაციას ჯარიმით დებს, ყურადღება იმას კი არ ექცევა, რაც სტიპულატორისთვის იყო მნიშვნელოვანი, არამედ – სტიპულაციის პირობით დანიშნული ჯარიმის ოდენობას. ამრიგად, თუ ვინმე სტიპულაციას ტიციუსის სასარგებლოდ დებს, მაშინ სტიპულაციას არავითარი ძალა არა აქვს, მაგრამ თუ იგი ჯარიმის შესახებ [შემდეგს] დაამატებს – „თუ შენ [ტიციუსს] არ მისცემ, მაშინ ამდენი ოქროს მოცემას მპირდები?“ – მაშინ სტიპულაცია ნამდვილია.

20. მაგრამ, თუ ვინმე სტიპულაციას სხვა პირის სასარგებლოდ იმიტომ დებს, რომ ეს სტიპულაცია თავად სტიპულატორისათვის არის მნიშვნელოვანი, მაშინ სტიპულაცია ნამდვილია. ვინაიდან, თუ, მაგალითად, მეურვემ, რომელმაც ობლის სამეურნეო საქმეთა მართვა დაიწყო, მმართველობა თავის თანამეურვეს დაუთმო და ობლის ქონების ხელშეუხებლობის სტიპულაცია დადო, მაშინ სტიპულაცია ნამდვილი იქნება, იმიტომ, რომ ამ შემთხვევაში სტიპულაციის საგანი სტიპულატორისათვის მნიშვნელოვანია, რადგან სამეურვეო საქმეების ცუდად წარმართვის შემთხვევაში მას ობლის წინაშე პასუხისმგებლობა დაეკისრება. ასე რომ, სტიპულაციას ძალა მაშინაც ექნება, როდესაც პირი მას თავისივე „პროკურატორის“ (საქმეთა მმართველის) სასარგებლოდ დადებს. სტიპულაცია ასევე ნამდვილია, თუ იგი საკუთარი კრედიტორის სასარგებლოდ იდება. ამ შემთხვევაში სტიპულატორის ინტერესი იმაში მდგომარეობს, რომ ჯარიმის გადახდა ან დაგირავებული ადგილ-მამულის გაყიდვა თავიდან აიცილოს.

21. და, მეორე მხრივ, თუ პრომისორი პპირდება, რომ სტიპულაციას სხვა შეასრულებს, ითვლება, რომ ამ შემთხვევაში მას პასუხისმგებლობა არ ეკისრება, თუ მას ჯარიმის გადახდის პირობა არა აქვს მიცემული.

22. გარდა ამისა, არავის შეუძლია წესისამებრ მისთვის მომავალში მისაკუთვნებელი ნივთის იმ შემთხვევისთვის სტიპულირება, როდესაც ეს ნივთი მას მიეკუთვნება.

23. თუ სტიპულატორი ერთ ნივთს გულისხმობს, ხოლო პრომისორი – მეორეს, მაშინ ვალდებულება დაკისრებულად არ ითვლება ისე, თითქოს შეკითხვაზე პასუხი საერთოდ არ გაცემულა, მაგალითად,

თუ ვინმე შენგან მონა სტიხუსის სტიპულირებას ახორციელებს, შენ კი ჰამფილიუსს გულისხმობ, რომელსაც, შენ გგონია, რომ სტიხუსი ჰქვია.

24. ბათილია აგრეთვე სტიპულაცია, რომელიც საძრახისი ვალდებულების შესრულებას მოითხოვს, მაგალითად, ადამიანის მკვლელობას ან მკრეხელობას.

25. თუ ვინმემ სტიპულაცია რამე პირობით დადო, თუნდაც იგი სტიპულაციის პირობის დადგომამდე გარდაიცვალოს, მის მემკვიდრეს ამ პირობის დადგომის შემდეგ ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა შეუძლია. იგივე წესი მოქმედებს პრომისორთან დაკავშირებითაც.

26. თუ სტიპულაცია გარკვეული ვადით დაიდო, რომლის თანახმად, მაგალითად, ვალდებულება მიმდინარე წელს ან ამ თვეში უნდა შესრულდეს, მაშინ სტიპულატორს ამ წლის ან თვის გასვლამდე ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა არ შეუძლია.

27. თუ შენ მიწის ნაკვეთის ან მონის სტიპულაციას ახორციელებ, სარჩელის აღძვრა მანამდე არ შეგიძლია, ვიდრე ის დრო არ გავა, რომლის განმავლობაში ნივთის გადაცემა არის შესაძლებელი.

ტიტული XX. ფიდეიუსორების შესახებ

პრომისორების მაგიერ ვალდებულებას, ჩვეულებრივ, სხვები კისრულობენ, რომლებსაც ფიდეიუსორებს უწოდებენ; მათ კრედიტორები, როგორც წესი, იღებენ, რადგან ისინი ზრუნავენ, რომ უკეთესად იყვნენ უზრუნველყოფილნი.

1. ფიდეიუსორი ყველა სახის ვალდებულებაში შეიძლება არსებობდეს, ე.ი. რეალურში, ვერბალურში, ლიტერალურში და კონსესუალურში, და არც იმას აქვს მნიშვნელობა, ცივილურია თუ ნატურალური ის ვალდებულება⁷⁴, რომელშიც ფიდეიუსორი მონაწილეობს. და ეს იქამდეც კი მიდის, რომ ვალდებულებას [ფიდეიუსორი] მონის მაგიერაც კისრულობს, — გინდ ის, ვინც მონისგან ფიდეიუსორს მიიღებს, გარეშე პირი იყოს და გინდაც — თავად ამ მონის მესაკუთრე, — იმ ნატურალურ ვალდებულებასთან დაკავშირებით, რომელიც მონას თავისი მესაკუთრის წინაშე აკისრია.

2. ფიდეიუსორი არა მარტო თავად იღებს ვალდებულებას, არამედ მას თავის მემკვიდრესაც უტოვებს.

3. ფიდეიუსორს შეუძლია წინაც უსწრებდეს ვალდებულებას და უკანაც მოსდევდეს მას.

4. თუ სახეზე რამდენიმე ფიდეიუსორია, რამდენიც არ უნდა იყვნენ ისინი, ვალდებულება თითოეულ მათგანს მთელი მოცულობით ეკისრება. ასე რომ, კრედიტორს უფლება აქვს ვალდებულების მთელი მოცულებით შესრულება ვისგანაც ის მოისურვებს, იმისგან მოითხოვოს. მაგრამ ღვთაებრივი ადრიანეს „ეპისტოლეს“ თანახმად, კრედიტორს ვალდება ვალის შესაბამისი წილი ცალ-ცალკე იმ ფიდეიუსორებისგან მოითხოვოს, რომლებიც მოწმეების მოწვევით სასამართლო პროცესის დაწყების დროისთვის გადახდაუნარიანნი არიან. ამიტომ, თუ რომელიმე ფიდეიუსორი ამ დროისთვის გადახდაუნარიანი არ აღმოჩნდება, მაშინ მისი ნაწილის გადახდა დანარჩენ ფიდეიუსორებს დაევალება. თუ კრედიტორი მთელ ვალს ერთი ფიდეიუსორისგან მიიღებს, ეს მხოლოდ ამ უკანასკნელის ზარალი იქნება იმ შემთხვევაში, თუკი პირი, რომლის თავდებსაც იგი წარმოადგენს, გადახდაუნარიანი არ აღმოჩნდება. და მან ეს [მხოლოდ] თავის თავს უნდა დააბრალოს, რადგან მას შეეძლო ღვთაებრივი ადრიანეს ეპისტოლე გამოეყენებინა და [ამის საფუძველზე] მოეთხოვა, რომ მის წინააღმდეგ სარჩელი მხოლოდ მისი წილის [თაობაზე] აღედრათ.

5. ვალდებულება ფიდეიუსორებს ისე არ უნდა დააკისრონ, რომ მათ იმ პირზე მეტი მართებდეთ, რომლის თავდებებიც ისინი არიან. ვინაიდან მათი ვალდებულება მთავარი ვალდებულების „აქცესია“⁷⁵, ხოლო აქცესიაში არ შეიძლება, რომ იმაზე მეტი იყოს, ვიდრე მთავარ ნივთშია. ხოლო, მეორე მხრივ, უფრო ნაკლები თანხის დაკისრება შესაძლებელია. ასე რომ, თუ პრომისორს⁷⁶ ათი ოქრო მართებს, მაშინ ფიდეიუსორს ხუთი ოქრო მართლზომიერად ეკისრება, მაგრამ პირიქით დაკისრება არ შეიძლება. გარდა ამისა, თუ პრომისორს ვალდებულება უპირობოდ აქვს აღებული, ფიდეიუსორს შეუძლია [ეს ვალდებულება] პირობით იკისროს. მაგრამ, პირიქით დაკისრება არ შეიძლება. „ნაკლები“ და „მეტი“ ეხება არა მარტო ვალის რაოდენობას, არამედ აგრეთვე [ვალდებულების შესრულების] დროს. „მეტი“ ნიშნავს [ნივთის] მაშინვე მიცემას, „ნაკლები“ კი – შემდეგ მიცემას.

6. ხოლო, თუ ფიდეიუსორი მოვალის ნაცვლად გადაიხდის, მაშინ მას გადახდილის დასაბრუნებლად მოვალის წინააღმდეგ „დავალების“ (მანდატის) სარჩელი ეძლევა.

7. ბერძნები ფიდეიუსორს უმრავლეს შემთხვევაში ასეთი ფორმულით იღებენ: „პატიოსან სიტყვას ვიძლევი“, „ვამბობ“, „მსურს“ ან „მინდა“. ხოლო თუ ფიდეიუსორი იტყვის „აზრი გამოვთქვი (განვაცხადე)“, ითვლება, რომ მან თქვა „ვამბობ“⁷⁷.

8. უნდა ვიცოდეთ, რომ ფიდეიუსორების სტიპულაციასთან დაკავშირებით საერთოდ მიღებულია, რომ იურიდიულ მოქმედებად ითვლება ყველაფერი ის, რაც ასეთად არის ჩაწერილი. აქედან გამომდინარე, ცნობილია, რომ თუ ვინმე თავს თავდებად წერილობით გამოაცხადებს, ყველაფერი ეს სამართლებრივად სწორ მოქმედებად ჩაითვლება.

ტიტული XXI. ლიტერალური ვალდებულებების შესახებ

ძველად ვალდებულების დაკისრება წერილობითი ფორმით ხდებოდა, რაც, გადმოცემის თანახმად, ხორციელდებოდა მოვალის სახელის [საბინაო დავთარში] შეტანით. დღეს [მოვალის] სახელის ჩაწერას აღარ აყენებენ. ცხადია, თუ ვინმე დაწერს, რომ მას ვალი აქვს, თუმცა ფული მისთვის არ მიუციათ, მაშინ მას ხანგრძლივი დროის გასვლის შემდეგ ფულის მიუღებლობის შესახებ შესაგებლის გამოყენება არ შეუძლია. ეს [წესი] მრავალჯერ იქნა დამტკიცებული; ისეც ხდება, რომ დღესაც [ასეთი] ჩანაწერები ვალდებულებებს წარმოშობს, თუკი ჩივილი არ არის შესაძლებელი. ასეთი ვალდებულება წარმოშობს კონდიქციურ სარჩელს, რასაკვირველია, იმ შემთხვევაში, როდესაც სახეზე არა გვაქვს ვერბალური ვალდებულება. წინათ ამ სახის შესაგებლისთვის იმპერატორების კონსტიტუციები ადგენდნენ ხანგრძლივ ვადას, ხუთ წლამდე. მაგრამ იმისათვის, რომ ამ ხანგრძლივი დროის შედეგად, კრედიტორები არ მოეტყუებინათ მათს ფულთან დაკავშირებით, ჩვენი კონსტიტუციის მეშვეობით ეს ვადა შემცირდა, სახელდობრ, ასეთი შესაგებელი დასაშვებია მხოლოდ ორი წლის განმავლობაში.

ტიტული XXII. კონსენსუალური ვალდებულებების შესახებ

შეთანხმება („კონსენსუსი“) წარმოშობს ვალდებულებებს ყიდვა-გაყიდვის (ნასყიდობის), ქირავნობის, ამხანაგობის და დავალების დროს.

1. ამბობენ, რომ ვალდებულება ამ შემთხვევებში შეთანხმებით იღება იმის გამო, რომ არ არის საჭირო არც არანაირი წერილობითი

საბუთი და არც კონტრაქტების დასწრება, და ასევე არც [ნივთის] გადაცემა არის აუცილებელი იმისათვის, რომ ვალდებულება ნამდვილად ჩაითვალოს, არამედ საკმარისია მხოლოდ შეთანხმება იმ პირებისა, რომლებიც გარიგებას დებენ.

2. ამიტომაც ასეთი ვალდებულებები მხარეების დაუსწრებლადაც იდება, მაგალითად, წერილის ან შიკრიკის მეშვეობით.

3. გარდა ამისა, ამგვარ ხელშეკრულებებში ორივე მხარე ვალდებულია იღებს, რომ მათ ერთმანეთს [ვალდებულება] სამართლიანობის თანახმად უნდა შეუსრულონ, მაშინ, როდესაც ვერბალური ვალდებულებების დადებისას ერთი მხარე [შესრულებას] ითხოვს, მეორე კი პირობას იძლევა.

ტიტული XXIII. ნასყიდობის (ყიდვა-გაყიდვის) შესახებ

ყიდვა-გაყიდვის (ნასყიდობის) ხელშეკრულება ფასზე შეთანხმების-თანავე დადებულად ითვლება, თუნდაც [ნივთის] ფასი ჯერ კიდევ გადახდილი არ იყოს და არც ბე იყოს მიცემული. ვინაიდან ბე მხოლოდ დამამტკიცებელი საბუთია იმისა, რომ ნასყიდობის ხელშეკრულება დაიდო. მაგრამ ყველაფერი ეს მხოლოდ იმ ნასყიდობის ხელშეკრულებებს ეხება, რომლებიც წერილობითი საბუთის გარეშე დადებული. და ჩვენც ამ სახის ნასყიდობის ხელშეკრულებისათვის ახალი არაფერი დავგემატებია. ხოლო, რაც შეეხება წერილობითი ფორმით დადებულ ნასყიდობის ხელშეკრულებებს, ჩვენ დავადგინეთ, რომ ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებას ძალა მხოლოდ მაშინ აქვს, როდესაც ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების საბუთია დაწერილი, ან მხარეების მიერ საკუთარი ხელით, ან სხვების მიერ, ოღონდ კონტრაქტების ხელმოწერით. ხოლო თუ იგი „ტაბელიონის“⁷⁸ (ნოტარიუსის) მიერ არის შედგენილი, მაშინ [მას ძალა მხოლოდ იმ შემთხვევაში აქვს], თუ საბუთი დასრულებულია და ორივე მხარის მიერ დამოწმებული⁷⁹. სანამ ამ პირობათაგან რომელიმე არ არის შესრულებული, ჯერ კიდევ გამოვლენილი ნების შეცვლა (გადაფიქრება) შესაძლებელია და როგორც მყიდველს, ასევე გამყიდველს ჯარიმის გარეშე გარიგებაზე უარის თქმა შეუძლია. ამრიგად, დაუსჯელად გარიგებაზე უარის თქმა შესაძლებელია, ოღონდ თუ ბეს სახით უკვე რაიმე არ არის გადაცემული. და თუ ეს ასე მოხდა, ნასყიდობის ხელშეკრულება გინდ წერილობითი

ფორმით იყოს დადებული და გინდაც – ზეპირად, მხარე, რომელმაც ხელშეკრულებაზე უარი თქვა, თუ იგი მყიდველია, მაშინ იგი მის მიერ მიცემულ ბეს კარგავს, ხოლო თუ – გამყიდველი, მაშინ მან ორმაგი თანხა უნდა დაუბრუნოს, თუნდაც ბეს შესახებ არაფერი იყოს დათქმული.

1. ხოლო ფასი დადგენილი უნდა იყოს, რადგან ფასის დადგენის გარეშე ნასყიდობა არ შეიძლება რომ არსებობდეს. ამასთან, ფასი ზუსტად უნდა იყოს განსაზღვრული. საწინააღმდეგო შემთხვევაში, თუ მხარეებს შორის ფასზე შეთანხმება ასეთი ფორმით მოხდებოდა: „[ნივთი] იმ ფასად გაიყიდოს, რა ფასადაც მას ტიციუსი შეაფასებს“, მაშინ ძველ იურისტებს საკმარისად დიდი ეჭვი ექნებოდათ, ნასყიდობა [ამ შემთხვევაში] არსებობს თუ არა. ხოლო ჩვენი გადაწყვეტილებით ასე დადგინდა, რომ, თუ ნასყიდობა ამ ფორმით განხორციელდა: „[გაიყიდოს], რამდენადაც ის (მესამე პირი) შეაფასებს“, ხელშეკრულება ამ პირობას ემყარება ისე, რომ, თუ დასახელებული პირი ფასს განსაზღვრავს, მაშინ ყველა შემთხვევაში ამ შეფასების თანახმად მოხდება ფასის გადახდაც და ნივთის გადაცემაც და, ამგვარად, ნასყიდობას ძალა ექნება, მყიდველსაც ყიდვის სარჩელი მიეცემა, ხოლო გამყიდველს – გაყიდვის. ხოლო თუ დასახელებული [მესამე] პირი ან არ მოისურვებს, ან ვერ შესძლებს ფასის დადგენას, მაშინ ნასყიდობა ბათილად ჩაითვლება, რადგან ფასი დადგენილი არ ყოფილა. ხოლო ის სამართალი, რომელიც ჩვენ ნასყიდობასთან დაკავშირებით შემოვიღეთ, უსაფუძვლო არ იქნება, რომ ქირავნობაზეც გავრცელდეს.

2. გარდა ამისა, ფასი ფულით უნდა გამოიხატოს. დიდ დავას იწვევდა საკითხი, შეიძლება თუ არა, რომ ფასს სხვა ნივთებიც გამოხატავდნენ, მაგალითად, მონა, მიწის ნაკვეთი, ტოგა და ა.შ. საბინუსისა და კასიუსის აზრით, ფასის გამოხატვა სხვა ნივთებითაც შეიძლება. სწორედ ამიტომაც, ჩვეულებრივ, ამბობდნენ, რომ ყიდვა-გაყიდვა ნივთების გაცვლის საშუალებით ხდება და რომ ნასყიდობის სწორედ ეს სახეა უძველესი. ამის დამამტკიცებელ საბუთად იყენებენ ბერძენ პოეტ ჰომეროსს, რომელიც ერთ ადგილას ამბობს რომ აქვევლთა ჯარმა ღვინო სხვადასხვა ნივთების გაცვლით იშოვა. აი ეს ადგილი:

„სხვა აქაველნი ცვლით იძენდნენ თმავარჯოანნი:

ვინ – რვალ-სპილენძით, ვინ – ჭაღარა რკინით, ვინ – ტყავით,
მრუდერქიანთა საქონელთა, ვინ – თვით მოზვერით,
ვინ – ტყვე მონებით“.

სხვა სკოლის წარმომადგენლები კი სხვაგვარად ფიქრობდნენ. მათი აზრით, ნივთების გაცვლა სხვა არის და ყიდვა-გაყიდვა – სხვა, საწინააღმდეგო შემთხვევაში, ნივთების გაცვლისას შეუძლებელი იქნებოდა იმის გარჩევა, თუ რომელი ნივთია გაყიდული და რომელი – ფასის სახით მიცემული, ვინაიდან ორივე ნივთი [ერთდროულად] შეიძლება ჩაითვალოს როგორც გაყიდულად, ასევე ფასის სახით მიცემულად. მაგრამ პროკულოსის მოსაზრებამ, რომლის თანახმად, გაცვლა ხელშეკრულების განსაკუთრებული, ყიდვა-გაყიდვისგან განსხვავებული სახეა, სავსებით დამსახურებულად მოიპოვა გამარჯვება, რადგან მას თვით ჰომეროსის სხვა ლექსებიც მხარს უჭერს და იგი [სხვა] სარწმუნო საბუთებითაც მტკიცდება. ეს მოსაზრება აღრინდელმა იმპერატორებმაც გაიაზრეს და ჩვენს დიკესტებშიც იგი უფრო ვრცლად არის გადმოცემული.

3. ხოლო ნასყიდობის ხელშეკრულების დადების შემდეგ /რომელიც დადებულად, როგორც ზემოთ ვთქვით, ფასის დადებისთანავე ითვლება, თუ ხელშეკრულება წერილობითი ფორმით არ არის დადებული/, გაყიდული ნივთის რისკი მაშინვე მყიდველს უკავშირდება, თუნდაც ნივთი მისთვის გადაცემული ჯერ კიდევ არ იყოს. ამრიგად, თუ მონა მოკვდება ან სხეულის რომელიმე ნაწილის დაზიანებას მიიღებს, ან თუ მთელი სახლი ან მისი ნაწილი ხანძრის შედეგად განადგურდება; ან თუ მიწის ნაკვეთს, მთლიანად ან ნაწილობრივ, მდინარის დინება წაიღებს, ან თუ წყლის მორევი ხეებს მოგლეჯს ან გრიგალი მათ მტრად თუ ნაკლებად წააქცევს, ზარალს მყიდველი ნახულობს, რომელიც ვალდებულია, რომ ფასი გადაიხადოს, თუნდაც მას ნივთი არ ჰქონდეს მიღებული, რადგან გამყიდველი არ აგებს პასუხს იმაზე, რაც მისი განზრახვისა და ბრალის გარეშე მოხდა. ხოლო თუ მიწის ნაკვეთს ყიდვის შემდეგ მონაყარი მიწის სახით რაიმე მიემატა, ეს უკვე მყიდველის სარგებელს შეადგენს, ვინაიდან სადაც რისკია, მოგებაც (სარგებელიც) იქ უნდა იყოს.

3ა. ხოლო, თუ უკვე გაყიდული მონა გაიქცა, ან იგი ვინმემ გაიტაცა და, თუ ეს გამყიდველის განზრახვით არ მომხდარა და ამაში მას ბრალი არ მიუძღვის, მაშინ ყურადღება იმას უნდა მიექცეს, რომ გამყიდველმა მონის შენახვა მის გადაცემამდე თავის თავზე ხომ არ აიღო. რადგან, ცხადია, თუ მან ეს მოვალეობა იკისრა, მაშინ რისკიც მას უკავშირდება. ხოლო, თუ მას ეს საკუთარ თავზე არ

აუღია, მაშინ იგი პასუხს არ აგებს. იმავეს ეფიქრობთ ჩვენ აგრეთვე სხვა სულიერ თუ არასულიერ ნივთებთან დაკავშირებით. მაგრამ ყველა შემთხვევაში გამყიდველმა ნივთის ვინდიკაცია და კონდიქცია მყიდველს უნდა დაუთმოს, ვინაიდან, ცხადია, რომ ის პირი, რომელსაც ნივთი მყიდველისთვის ჯერ კიდევ არ გადაუცია, თავად ითვლება ამ ნივთის მესაკუთრედ. იმავე მოსაზრებას ვიზიარებთ ჩვენ აგრეთვე ქურდობისა და ზიანის მიყენების სარჩელებთან დაკავშირებით.

4. ნასყიდობის ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს როგორც რამე პირობით, ასევე – უპირობოდ. პირობით ეს ხდება, მაგალითად, შემდეგი ფორმით: „თუ შენ მონა სტიხუსი გარკვეული დროის განმავლობაში მოგეწონა, მაშინ იგი შენ ამა და ამ ფასად გაქვს ნაყიდი“.

5. თუ პირი საღრმთო (საკრალურ) ან რელიგიურ, აგრეთვე საჯარო ნივთებს ყიდულობს, მაგალითად, ფორუმს, ბაზილიკას⁸⁰, ისე, რომ მან ეს იცის, მაშინ ნასყიდობის ხელშეკრულება ბათილად ჩაითვლება. ხოლო, თუ გამყიდველის მიერ მოტყუებულმა მყიდველმა ეს ნივთები ისე იყიდა, რომ ისინი კერძო ან საერო ნივთებად მიაჩნდა, მაშინ მას „ყიდვის სარჩელი“ ეძლევა, რადაც მას ან ნივთების დასაკუთრება არ შეუძლია და აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია, რომ იგი მოტყუებული არ იქნეს. იგივე წესი მოქმედებს მაშინაც, როდესაც იგი თავისუფალ პირს ისე ყიდულობს, რომ იგი მონა ჰგონია.

ტიტული XXIV. ქირავნობის ხელშეკრულების შესახებ

ქირავნობის ხელშეკრულება ნასყიდობის (ყიდვა-გაყიდვის) ხელშეკრულებასთან ძალიან ახლოს დგას და სამართლის იმავე ნორმებს ექვემდებარება⁸¹. ვინაიდან, როგორც ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულება მაშინ ითვლება დადებულად, როდესაც მხარეები ფასზე შეთანხმდებიან, ასევე ქირავნობის ხელშეკრულებაც მაშინ არის მიჩნეული დადებულად, როდესაც ქირის (იჯარის) ფასი განისაზღვრება. და გამქირავებელს (ჰეიჯარეს) ეკუთვნის „გამქირავების სარჩელი“, ხოლო დამქირავებელს (მოიჯარეს) „დაქირავების სარჩელი“.

1. ჩვენს მიერ ზემოთ ნათქვამი იმის შესახებ, რომ ფასის დადგენის უფლება მესამე პირს ეძლევა, ჩვენ ასევე ქირავნობის ხელშეკრულებების მიმართ ნათქვამადაც უნდა მივიჩნიოთ, თუკი ქირის რაოდენობის

დადგენის ნება მესამე პირს ეძლევა. მაგალითად, თუ პირი ტანსაცმელს გასაწმენდად ტანსაცმლის გამწმენდს ან შესაკეთებლად მკერავს მისცემს ისე, რომ ანაზღაურების ფასი მაშინვე დადგენილი არ იქნება, მაგრამ იმ პირობით, რომ ფასი შემდეგ იქნება გადახდილი იმ ოდენობით, რაზედაც მხარეები შეთანხმდებიან, მაშინ საკუთრივ ქირავნობის ხელშეკრულება დადებულიად არ ჩაითვლება, ხოლო სასამართლო დავა კი „წინასწარ დაწესებული ფორმულის სარჩელის“ მეშვეობით წარიმართება.

2. გარდა ამისა, როგორც ხშირად ცდილობდნენ იმ საკითხის გარკვევას, რომ ნივთების გაცვლით ხომ არ ხდებოდა ნასყიდობის ხელშეკრულების დადება, ზუსტად ასევე, ჩვეულებრივ, ისმებოდა კითხვა: ხომ არ წარმოქმნიდა ნივთების გაცვლა ქირავნობის ხელშეკრულებას? მაგალითად, იმ შემთხვევაში, თუ ვინმე შენ სარგებლობისთვის ან ნაყოფით სარგებლობისთვის რამე ნივთს მოგცემს და შენგან ასევე სარგებლობისათვის ან ნაყოფით სარგებლობისათვის რამეს მიიღებს. და გადაწყდა, რომ ამ შემთხვევაში ქირავნობის ხელშეკრულება არა გვაქვს, მაგრამ წარმოიშობა განსაკუთრებული სახის ხელშეკრულება; მაგალითად, თუ ორ მეზობელს თითო ხარი ჰყავთ და ისინი მოილაპარაკებენ, რომ სამუშაოთა შესასრულებლად ხარები ერთმანეთს ათი დღით ათხოვონ, და თუ ერთ-ერთ მათგანთან მეორე მეზობლის ხარი დაიღუპა, ამ შემთხვევაში ადგილი არ ექნება არც ქირავნობის და არც ნათხოვრობის სარჩელს, ვინაიდან ნათხოვრობა უსასყიდლოდ არ განხორციელდა. არამედ საქმე აღიძვრება „[წინასწარ] დაწესებული ფორმულის სარჩელით“.

3. ხოლო, ერთი მხრივ, ნასყიდობის ხელშეკრულება და, მეორე მხრივ, ქირავნობის ხელშეკრულებები ერთმანეთს შორის ისეთ მსგავსებას აქვდავენებენ, რომ ზოგ შემთხვევაში კითხვაც კი ისმის, ნასყიდობის ხელშეკრულებაა დადებული თუ ქირავნობის? ასეთი შეკითხვა შეიძლება დაიბადოს იმ ადგილ-მამულებთან დაკავშირებით, რომლებიც პირებს სარგებლობაში გადაეცემათ. ე.ი. სანამ ამ ადგილ-მამულისთვის მის შესაკუთრეს საიჯარო გადასახადს თუ შემოსავლის ნაწილს უხდიან, მას ვერ ჩამოართმევენ ვერც თავად მოიჯარეს, ვერც მის მემკვიდრეს და ვერც იმ პირს, რომელსაც მოიჯარებ ან მისმა მემკვიდრემ ეს ადგილ-მამული მიყიდა, აჩუქა, და მზითვის სახით ან რამე სხვა ფორმით გადასცა. ვინაიდან ამგვარი ხელშეკრულება ძველ იურისტებს შორის დავას იწვევდა, – ზოგი მას საიჯარო ხელშეკრულებად

განიხილავდა, ზოგს კი ის ნასყიდობის ხელშეკრულებად მიაჩნდა, – სწორედ ამიტომ გამოიცა ზენონის კანონი, რომელმაც საიჯარო (ქირავნობის) და ნასყიდობის ხელშეკრულებისაგან თავისი ბუნებით განსხვავებული ემფიტევზისის ხელშეკრულება დააწესა. ეს ხელშეკრულება [მხოლოდ] საკუთარ დებულებებს ეფუძნება. და თუ ასეთი ხელშეკრულებით რაიმე პირობა განისაზღვრა, იგი ისე უნდა იქნეს დაცული, თითქოს იგი ამ ხელშეკრულებებისათვის დამახასიათებელ აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. ხოლო, თუ დაღუპვის შემთხვევაში ხელშეკრულებაში არ არის შეთანხმებული პასუხისმგებლობის საკითხი, მაშინ ნივთის მთლიანად განადგურების შემთხვევაში რისკი მესაკუთრეს ეხება, ხოლო ნივთის ნაწილობრივი განადგურებისას კი ზარალს ემფიტევტი ნახულობს. და ჩვენ ასეთ სამართალს ვიყენებთ.

4. გარდა ამისა, ისმის კითხვა: თუ ტიციუსი ოქრომჭედელს შეუთანხმდება, რომ ამ უკანასკნელმა საკუთარი ოქროთი მას, ე.ი. ტიციუსს, განსაზღვრული წონისა და გარკვეული ფორმის ბეჭედი, მაგალითად, ათ ოქროდ გაუკეთოს, მაშინ ეს ნასყიდობის ხელშეკრულებად ჩაითვლება თუ ქირავნობის? კასიუსის აზრით, ამ შემთხვევაში მასალასთან დაკავშირებით ნასყიდობის ხელშეკრულებაა დადებული, ხოლო საბუშაოს თაობაზე – ქირავნობის. მაგრამ გადაწყდა, რომ ამ შემთხვევაში ნასყიდობის ხელშეკრულებაა დადებული. ხოლო თუ ტიციუსი ოქრომჭედელს თავის ოქროს მისცემს და საბუშაოსთვის გასამრჯელოს (ქირას) დაუნიშნავს, მაშინ ეჭვს გარეშეა, რომ ქირავნობის ხელშეკრულებაა დადებული.

5. მოქირავნე ვალდებულია, რომ ყველაფერი ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად გააკეთოს და თუ ხელშეკრულებით რაიმე არ არის გათვალისწინებული, მაშინ იგი სამართლიანობის პრინციპის შესაბამისად უნდა მოიქცეს. იმ პირს, რომელმაც ტანსაცმლის ან ვერცხლის ნივთების თუ საპალნე პირუტყვის სარგებლობისათვის [მესაკუთრეს] გასამრჯელო გადაუხადა ან გადახდას დაპირდა, მოეთხოვება, რომ ისევე დაიცვას ეს ნივთები, როგორც იცავს საკუთარ ნივთებს ყველაზე მზრუნველი ოჯახის მამა. თუ პირი ასეთ ყურადღებას იჩენს, მაგრამ ნივთს რაიმე შემთხვევით მაინც დაკარგავს, მაშინ მას დაკარგულის ანაზღაურება არ ევალება.

6. ქირავნობის ხელშეკრულების პერიოდში მოქირავნის გარდაცვალების შემთხვევაში მის ადგილს იმავე უფლებებით მისი მემკვიდრე იკავებს.

ამხანაგობის ხელშეკრულებას ჩვენ, ჩვეულებრივ, ვდებთ ან ერთობლივ ქონებაზე, რასაც ბერძნები სპეციალური ტერმინით — „კონოპრაქსია“ („ერთობლივი მეურნეობა“) — აღნიშნავენ, ან ერთ რომელიმე საქმეზე, მაგალითად, მონების ან ზეთის, ღვინის, მარცვლეულის ყიდვის ან გაყიდვისთვის.

1. და, თუ ამხანაგებს შორის მოგების ან ზარალის შესახებ რაიმე სპეციალური შეთანხმება არ არსებობს, მაშინ, რასაკვირველია, მოგებაც და ზარალიც მათ შორის თანაბრად ნაწილდება. ხოლო, თუ წილები განსაზღვრულია, მაშინ ეს ასევე (ე.ი. წილების შესაბამისად) უნდა იქნეს დაცული. ვინაიდან არასდროს იყო საეჭვო შემდეგი სახის შეთანხმების ნამდვილობა: ორი პირის ერთმანეთთან ისე შეთანხმება, რომ ერთ პირს მოგების ან ზარალის ორი მესამედი ეკუთვნის, ხოლო მეორეს — ერთი მესამედი.

2. დაისვა კითხვა ამგვარი სახის შეთანხმებების შესახებ: თუ ტიცეუსი და სეიუსი შეთანხმდნენ, რომ ტიცეუსს მოგების ორი მესამედი ეკუთვნოდეს, ზარალის კი — ერთი მესამედი, ხოლო სეიუსს ზარალის ორი მესამედი, მოგების კი ერთი მესამედი, მაშინ ექნება თუ არა ძალა ამ შეთანხმებას? კვინტუს მუციუსი ასეთ შეთანხმებას „ამხანაგობის“ ბუნების საწინააღმდეგოდ მიიჩნევდა და ამიტომ თვლიდა, რომ ასეთ შეთანხმებას ძალა არა აქვს. სერვიუს სულპიცეუსი, რომლის მოსაზრებამაც გაიმარჯვა, საწინააღმდეგოს ფიქრობდა, ვინაიდან ხშირად ამხანაგობაში ზოგიერთი წევრის საქმიანობა იმდენად მნიშვნელოვანია, ფასეულია, რომ სავსებით სამართლიანია ამხანაგობაში მისი უკეთესი პირობებით მიღება. აქედან გამომდინარე, ეჭვს არ იწვევს, რომ ამხანაგობის ხელშეკრულება შეიძლება აგრეთვე ისე დაიდოს, რომ ერთმა ფული შეიტანოს, მეორემ კი — არა, მაგრამ მოგება მათ საერთო ჰქონდეთ, ვინაიდან ხშირად პირის საქმიანობა ფულის ტოლფასია. და კვინტუს მუციუსის საწინააღმდეგო მოსაზრებას [სერვიუსი] ისე [მტკიცედ] იცავდა, რომ, მისი აზრით, ისეთი შეთანხმებაც კი იყო შესაძლებელი, რომლის თანახმადაც ერთი პირი მოგებას მიიღებდა, ხოლო ზარალი კი მას არ შეეხებოდა, და ეს სერვიუსის აზრით, მის საკუთარ შეხედულებას შეესაბამებოდა. მაგრამ ეს [დებულება] ჩვენ

ისე უნდა გავიგოთ, რომ, თუ ერთი საქმე მოგებას მოიტანს, ზოლო მეორე ზარალს, ამ შემთხვევაში მოგებად მხოლოდ ის განიხილება, რაც „კომპენსაციის“ (გაქვითვის) განხორციელების შემდეგ დარჩება.

3. გარკვეულია ის საკითხიც, რომ, თუ წილი მხოლოდ ერთი შემთხვევისთვის არის განსაზღვრული, მაგალითად, მხოლოდ მოგებისთვის ან მხოლოდ ზარალისთვის, და მეორე შემთხვევისთვის კი – არა, მაშინ ის წილი, რომელიც შეთანხმებით არ არის გავალისწინებული, განისაზღვრება იმ წილის შესაბამისად, რომელიც შეთანხმებით განსაზღვრულია.

4. ზოლო ამხანაგობა მანამდე არსებობს, სანამ [მისი წევრები] იმავე (ე.ი. მიღებულ) შეთანხმებას იცავენ. თუ ვინმე ამხანაგობიდან გამოვა, მაშინ იგი (ე.ი. ამხანაგობა) წყვეტს არსებობას, მაგრამ, რასაკვირველია, თუ ვინმე იმ მზაკვრული მიზნით გამოვა ამხანაგობიდან, რომ მხოლოდ მან მიიღოს ის მოგება, რაც მას ერგო, მაგალითად, თუ „მთელი ქონებით“ ამხანაგობიდან გამოვა მემკვიდრედ დანიშნული პირი, რათა მარტო მან მიიღოს მემკვიდრეობის მოგება, მაშინ მას აიძულებენ, რომ ეს მოგება საერთო გახადოს (ე.ი. ამხანაგობის სხვა წევრებს გაუნაწილოს). მაგრამ, თუ პირმა რაიმე სხვა მოგება მიიღო, რომლის მიღებას იგი არ ცდილობდა, მაშინ ეს [მოგება] მხოლოდ თავად მას ეკუთვნის. ზოლო, რაც შეეხება იმ პირს, რომელიც ამხანაგობიდან გაყვანილ იქნა, ყველაფერი ის, რაც [ასეთმა პირმა] ამხანაგობიდან გასვლის შემდეგ შეიძინა, მხოლოდ მას ეკუთვნის.

5. ამხანაგობა, გარდა ამისა, მოიშლება ამხანაგობის [ერთ-ერთი] წევრის (კონტრაქტენტის) სიკვდილის შემთხვევაში, ვინაიდან ის, ვინც ამხანაგობის ხელშეკრულებას დებს, თავისთვის [კონტრაქტენტებად] განსაზღვრულ პირს ირჩევს. მაგრამ, თუ ამხანაგობის ხელშეკრულება რამდენიმე პირის შეთანხმების საფუძველზე იდება, მაშინ ერთი მათგანის სიკვდილის შემთხვევაშიც ამხანაგობა წყდება, თუნდაც სხვები ცოცხლები დარჩნენ, თუკი ამხანაგობის ხელშეკრულებით [რაიმე] სხვაგვარად არ არის განსაზღვრული.

6. ასევე, თუ ამხანაგობის ხელშეკრულება ერთი რომელიმე საქმის [შესრულებისთვის] იდება, ამ საქმის შესრულების შემდეგ ამხანაგობაც წყდება.

7. ამხანაგობის შეწყვეტის მაჩვენებელია აგრეთვე [კონტრაქტენტის] ქონების კონფისკაცია, რასაკვირველია, თუ კონტრაქტენტის მთელი

ქონების კონფისკაცია ხდება, ვინაიდან, თუ მის ადგილს სხვა დაიკაუებს, იგი გარდაცვლილად ითვლება.

8. ასევე, თუ ერთ-ერთი ამხანაგი, დიდი ვალებით დამდიმებული, თავის ქონებას დაკარგავს, რის შედეგადაც სახელმწიფო თუ კერძო ვალების გამო მისი ქონება გაიყიდება, ამხანაგობა წყდება. მაგრამ ასეთ შემთხვევაში, თუ ამხანაგები ისევ შეთანხმდებიან ამხანაგობის [შექმნის] შესახებ, მაშინ ითვლება, რომ ახალი ამხანაგობა იქმნება.

9. დაისვა კითხვა: აგებს თუ არა პასუხს ერთი ამხანაგი მეორის წინაშე „ამხანაგობის სარჩელით“ მხოლოდ [ბოროტი] განზრახვის გამო, მსგავსად „დეპოზიტარისა“ (შემნახველისა), თუ აგრეთვე „განზრახველი ბრალისათვის“, ე.ი. უმოქმედობისა და დაუდევრობის გამო? გაიმარჯვა იმ მოსაზრებამ, რომლის თანახმადაც ამხანაგი პასუხს აგებს „განზრახველი ბრალისათვის“, მაგრამ ასეთი ბრალის საზომად განსაკუთრებული გულმოდგინება არ უნდა განისაზღვროს. საკმარისია, რომ ამხანაგმა საერთო საქმეში ისეთივე გულმოდგინება გამოიჩინოს, როგორსაც იგი, ჩვეულებრივ, თავის საკუთარ საქმეში იჩენს, ვინაიდან იმ პირმა, რომელიც ამხანაგად უზრუნველ პირს მიიღებს, [ზარალი] თავის თავს უნდა დააბრალოს.

ტიტული XXVI. დავალების ხელშეკრულების შესახებ

დავალების ხელშეკრულების დადება ხუთნაირად ხორციელდება: [1] ან ვინმე შენ გაძლევს დავალებას მხოლოდ თავისი ინტერესებისათვის; [2] ან თავისი და შენი ინტერესებისათვის; [3] ან მხოლოდ სხვისი ინტერესებისათვის. [4] ან თავისი და სხვისი ინტერესებისათვის; [5] და ან შენი და სხვისი ინტერესებისათვის. მაგრამ თუ დავალება შენ მხოლოდ შენი ინტერესებისათვის მოგეცა, მაშინ [დავალების ხელშეკრულება] ზედმეტია და ამიტომ იგი თქვენ შორის არც ვალდებულებებს წარმოშობს და არც დავალებიდან გამომდინარე სარჩელს.

1. დავალებას მხოლოდ მანდანტის (მარწმუნებელის) ინტერესებისთვის აძლევენ მაშინ, თუ, მაგალითად, პირი შენ (მანდატარს) დაგვალებს, რომ მისი საქმეები წარმართო, ან მას მიწის ნაკვეთი უყიდო, ან მის ნაცვლად თავდებად დადგე.

2. შენი და მანდანტის ინტერესებისათვის დავალება გაიცემა იმ შემთხვევაში, თუ, მაგალითად, [მანდანტი] შენ დაგვალებს, რომ

მიღებულ იქნა, რომ იმ პირის გარდაცვალების შემთხვევაში, რომელმაც შენ დავალება მოგცა, თუ შენ ამ დავალებას შეასრულებ ისე, რომ მისი გარდაცვალების შესახებ არაფერი იცი, მაშინ შენ დავალებიდან გამომდინარე სარჩელის აღძვრა შეგიძლია. წინააღმდეგ შემთხვევაში კანონიერი და სარწმუნო უცოდინარობა შენ ზიანს მოგაყენებს. ამას ეთანხმება ის გადაწყვეტილება, რომლის თანახმად ის მოვალეები, რომლებმაც უცოდინარობით, ხაზინადარ („დისპენსატორ“) ტიტისის განთავისუფლების მეშვეობით, ვალი ლიბერტს გადაუხადეს, არ არიან ვალდებული, რომ მეორედ გადაიხადონ, თუმცა თუ კანონს მკაცრად დავიცავთ, მათი ვალის გადახდისგან განთავისუფლება არ შეიძლება, რადგან მოვალეებმა გადაუხადეს სხვას და არა იმას, ვისთვისაც უნდა გადაეხადათ.

11. ყველას შეუძლია, რომ დავალება არ მიიღოს, მაგრამ უკვე მიღებული დავალება უნდა შესრულდეს ან რაც შეიძლება სწრაფად ითქვას უარი [მის შესრულებაზე], რათა იგივე საქმე მანდატორმა ან თავად შეასრულოს, ან მისი შესრულება ვინმე სხვას დაავალოს. ვინაიდან, თუ მანდანტარი უარს იმგვარად არ ამბობს, რომ პირს (მანდანტს) მანდატარის მიზეზით შეუსრულებელი საქმის შესრულების შესაძლებლობა დარჩეს, მაშინ მას მაინც ეძლევა დავალებიდან გამომდინარე სარჩელი [მანდატარის წინააღმდეგ], თუკი ამ უკანასკნელს არ ექნება უარის თქმის ან არა თავის დროზე უარის თქმის კანონიერი მიზეზი.

12 დავალების ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს [მისი შესრულების] ვალის გადადებით ან რამე პირობით.

13. დაბოლოს, უნდა ვიცოდეთ, რომ დავალება, თუ ის უსასყიდლო არ არის, სხვა სახის გარიგებას წარმოქმნის, ვინაიდან გასამრჯელოს დანიშვნით [დავალების ხელშეკრულება] ქირავნობის ხელშეკრულებად იქცევა. ზოგადად რომ ვთქვათ, მაშინ, როდესაც აღებული ვალდებულების უსასყიდლო შესრულებისას იდება დავალების ან შენახვის ხელშეკრულება, იმავე შემთხვევებში გასამრჯელოს დანიშვნით ეს ხელშეკრულებები ქირავნობის ხელშეკრულებად განიხილება. ამიტომ თუ შენ ყოველგვარი გასამრჯელოს განსაზღვრის ან მისი დაპირების გარეშე ტანსაცმლის გახამებისთვის ან გასაწმენდად მემუდღეს ან შესაკეთებლად მკერავს გადასცემ, დავალებიდან გამომდინარე სარჩელი წარმოიქმნება.

ტიტული XXVII. კვაზი (თითქოს) სახელშეკრულებო ვალდებულებების შესახებ

ხელშეკრულებათა სახეების ჩამოთვლის შემდეგ ჩვენ განვიხილავთ აგრეთვე იმ ვალდებულებებს, რომლებიც არ ითვლებიან საკუთრივ ხელშეკრულებიდან წარმოქმნილად, არამედ განიხილებიან, როგორც კვაზი (თითქოს) ხელშეკრულებიდან წარმოქმნილნი, ვინაიდან მათი არსებობა სამართალდარღვევიდან (დელიქტიდან) არ მომდინარეობს.

1. ამრიგად, როდესაც ვინმე სხვაგან მყოფი (არათანმყოფი) პირის საქმეებს მართავს, მაშინ ორივე მხრიდან [მათ შორის] წარმოიქმნება სარჩელები, რომლებსაც „საქმეთა მართვიდან გამომდინარე სარჩელები“ ეწოდებათ. მაგრამ საქმის მესაკუთრეს, ამასთან, ეკუთვნის პირდაპირი (მთავარი) სარჩელი იმ პირის წინააღმდეგ, რომელიც მის საქმეებს მართავს, ხოლო საქმეთა მმართველს კი – შეეგებებული სარჩელი. ცხადია, ეს სარჩელები საკუთრივ რამე ხელშეკრულებიდან არ არიან წარმოქმნილნი. რასაკვირველია, ისინი მხოლოდ იმ შემთხვევაში წარმოიქმნებიან, როდესაც ვინმე დავალების გარეშე სხვისი საქმეების მართვას მოისურვებს. ამის საფუძველზე იმ პირებსაც, რომელთა საქმეებსაც მართავენ, ვალდებულება ეკისრებათ ისე, რომ მათ [ამის შესახებ] არ იციან. და ეს [წესი] ამის გამო იქნა მიღებული, რომ იგი სასარგებლოა, რათა იმ სხვაგან მყოფი პირების საქმეები, რომლებსაც უეცრად და ნაჩქარევად მოუხდათ უცხოეთში გამგზავრება ისე, რომ მათ თავიანთი საქმეების მართვა ვერავის დაავალეს, უყურადღებოდ არ იქნას მიტოვებული. რასაკვირველია, არავინ იზრუნებს სხვის საქმეზე, თუ მას მის მიერ გაწეულ ხარჯებზე სარჩელი არ ექნება. როგორც, ერთი მხრივ, ის პირი რომელმაც [სხვისი] საქმეები კარგად წარმართა, ვალდებულებას აკისრებს საქმის მესაკუთრეს, ასევე, მეორე მხრივ, თავადაც იღებს ვალდებულებას, რომ [მესაკუთრეს] მისი საქმეების მართვის თაობაზე ანგარიში ჩააბაროს. ამ შემთხვევაში ნებისმიერმა პირმა ანგარიში ყველაზე მკაცრი კეთილსინდისიერების მიხედვით უნდა ჩააბაროს. არ არის საკმარისი, რომ პირმა სხვისი საქმეების მართვაში ისეთივე კეთილსინდისიერება გამოიჩინოს, როგორსაც იგი, ჩვეულებრივ, საკუთარ საქმეებში იჩენს, თუკი სხვა უფრო კეთილსინდისიერ პირს საქმეების უკეთ წარმართვა შეეძლო.

2. მეურვეებსაც, რომლებიც სასამართლოში მეურვეობაზე აგებენ

პასუხს, ითვლება, რომ ვალდებულება ეკისრებათ არა საკუთრივ ხელშეკრულებიდან /ვინაიდან მეურვესა და ობოლს (არასრულწლოვანს) შორის რაიმე ხელშეკრულება არ იღება/. მაგრამ, ვინაიდან ისინი დელიქტის საფუძველზე არ არიან პასუხისმგებელნი, [ამიტომ] ითვლება, რომ ისინი „კვაზი (თითქოს) ხელშეკრულებიდან“ აგებენ პასუხს. და ამ შემთხვევაში სარჩელები ორმხრივია: რადგან არა მარტო ობოლს აქვს მეურვეობიდან გამომდინარე სარჩელი მეურვის წინააღმდეგ, არამედ, პირიქით, მეურვესაც აქვს მეურვეობიდან გამომდინარე შეგებებული სარჩელი არასრულწლოვანის წინააღმდეგ იმ შემთხვევაში, თუკი ის არასრულწლოვანის საქმეზე ხარჯებს წევს, ან მის ნაცვლად ვალდებულებას იღებს, ან კიდევ ობლის ვალის გარანტიის სახით თავის ნივთს დააგირავებს.

3. ასევე, თუ რამდენიმე პირს ამხანაგობის ხელშეკრულების გარეშე საერთო [საკუთრებაში] ნივთი აქვს, რადგან მათ, მაგალითად, ერთი და იგივე ნივთი ლეგატის სახით თანაბრად უანდერძეს ან აჩუქეს, ერთი მათგანი მეორესთან საერთო ქონების გაყოფიდან გამომდინარე სარჩელით იმიტომ აგებს პასუხს, რომ ან ნივთიდან სარგებელი მხოლოდ მან მიიღო, ან იმიტომ, რომ მისმა ამხანაგმა (თანამესაკუთრემ) ამ ნივთთან დაკავშირებით საჭირო ხარჯები გასწია, ამ შემთხვევაში ითვლება, რომ ამ პირს ვალდებულება ეკისრება არა საკუთრივ ხელშეკრულებიდან, რადგან მათ შორის არავითარი ხელშეკრულება არ დადებულა. მაგრამ, ვინაიდან იგი დელიქტის შედეგად არ აგებს პასუხს, ამიტომ ითვლება, იგი კვაზი (თითქოს) ხელშეკრულების საფუძველზე არის პასუხისმგებელი.

4. იგივე წესი მოქმედებს იმ პირთან დაკავშირებითაც, რომელსაც საოჯახო (საგვარეულო) ქონების გაყოფის სარჩელიდან გამომდინარე თავისი თანამემკვიდრის მიმართ ამის საფუძველზე ვალდებულება აქვს დაკისრებული.

5. ასევე მემკვიდრეც ლეგატის გამო ასევე არ განიხილება ხელშეკრულების ძალით ვალდებულ [პირად]. /რადგან, მართლაც, შეიძლება ითქვას, რომ ლეგატარს არც მემკვიდრესთან და არც გარდაცვლილთან (მამკვიდრებელთან) არანაირი ხელშეკრულება არ დაუდია/. მაგრამ, რამდენადაც მემკვიდრეს ვალდებულება დელიქტის გამო არ აქვს დაკისრებული, ამიტომ ეს ვალდებულება კვაზი ხელშეკრულებიდან წარმოქმნილად უნდა ჩაითვალოს.

6. ასევე კვაზი ხელშეკრულების საფუძველზე ვალდებულად უნდა ჩაითვალოს ის პირიც, რომელსაც შეცდომით გადაუხადეს ისეთი ვალი, რომელიც არ ემართათ. ასეთი მოვალე სრულებით არ უნდა განვიხილოთ, როგორც საკუთრივ ხელშეკრულებით ვალდებული; თუ ლოგიკას მივყევით, შეიძლება ითქვას, როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, რომ ამ შემთხვევაში ვალდებულება წარმოიშვა უფრო გარიგების მოშლის, ვიდრე ხელშეკრულების დადების სურვილით. ვინაიდან ითვლება, რომ ვალის გადახდის მსურველი ფულს უფრო იმ მიზნით იძლევა, რომ გარიგება მოშალოს, ვიდრე ხელშეკრულება დადოს. მაგრამ პირი, რომელმაც [ფული] მიიღო, ვალდებული ხდება ისე, თითქოს მან სესხი აიღო და ამიტომ იგი პასუხს აგებს კონდიქციის სარჩელით.

7. მაგრამ ზოგ შემთხვევაში [შეცდომით გადახდილი ვალის] უკან მოთხოვნა არ შეიძლება. ძველმა იურისტებმა ისე განსაზღვრეს, რომ იმ შემთხვევაში, როდესაც [ასეთი ფულის] უკან მოთხოვნაზე უარის თქმა დავას უფრო ამწვავებს, შეცდომით გადახდილი ვალის უკან მოთხოვნა არ შეიძლება, როგორც, მაგალითად, აკვილიუსის კანონით ან ლეგატთან დაკავშირებით. ძველ იურისტებს ამ წესის გამოყენება სურდათ [მხოლოდ] იმ ლეგატებთან დაკავშირებით, რომლებიც ზუსტად განსაზღვრული [მოცულობით], „დამნაციის“ მეშვეობით [რომელიმე] პირს ჰქონდა დატოვებული. მაგრამ, ვინაიდან ჩვენმა კონსტიტუციამ ყველა სახის ლეგატს და ფიდეიკომისს ერთი და იმავე [სამართლებრივი] ბუნება მიანიჭა, ჩვენ ვისურვეთ, რომ ეს წესი ყველა სახის ლეგატსა და ფიდეიკომისზე გავრცელებულიყო, მაგრამ ეს წესი ყველა ლეგატარზე [მაინც] არ გავრცელდა, არამედ იგი მხოლოდ იმ ლეგატებსა და ფიდეიკომისებს შეეხო, რომლებსაც წმინდა ეკლესიებსა და სხვა საკულტო ადგილებს (დაწესებულებებს) უტოვებენ. ამ შემთხვევაში შეცდომით გადახდილ [ვალებს] უკან არ ითხოვენ.

ტიტული XXVIII. იმ პირების შესახებ, რომელთა მიხედვით ჩვენ ვალდებულიყავით ვიქნათ

ვალდებულებათა სახეების გადმოცემის შემდეგ, რომლებსაც ხელშეკრულებები ან კვაზი ხელშეკრულებები წარმოშობს, ჩვენ უნდა მივუთითოთ, რომ [ვალდებულებებს] იძენთ არა მარტო თქვენ თვითონ

[პირადად], არამედ აგრეთვე იმ პირების მეშვეობითაც, რომლებიც თქვენი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებიან, მაგალითად, თქვენი მონების და თქვენი ვაჟიშვილების მეშვეობით, ოღონდ [იმ განსხვავებით], რომ ის, რასაც თქვენ მონის მეშვეობით შეიძენთ, მთლიანად თქვენია, ხოლო თქვენი ხელისუფლების ქვეშ მყოფი თქვენი ბავშვების მიერ ვალდებულებით შეძენილი კი იყოფა საკუთრებისა და უზუფრუქტის ჩვენი კონსტიტუციით დადგენილი ცნებების შესაბამისად. და იმ მოგებაზე, რომელიც ვაჟიშვილმა სარჩელით მიიღო, მამას უზუფრუქტის [უფლება] ექნება, მაგრამ მასზე საკუთრების უფლება ვაჟიშვილს რჩება, რასაკვირველია, სარჩელს, ჩვენი ახალი კონსტიტუციით დადგენილი დაყოფის თანახმად, მამა აღძრავს.

1. თქვენ იძენთ აგრეთვე თავისუფალი ადამიანების საშუალებით და სხვისი მონების მეშვეობითაც, რომლებსაც თქვენ კეთილსინდისიერად ფლობთ; ოღონდ მხოლოდ ორ შემთხვევაში; ე.ი. [იმ შემთხვევაში] თუკი ისინი იძენენ ან თავიანთი შრომით, ან თქვენი ნივთის საშუალებით.

2. ზემოთქმულის მსგავსად, ამ ორ შემთხვევაში თქვენ იძენთ აგრეთვე იმ მონების მეშვეობითაც, რომლებზეც თქვენ უზუფრუქტის ან სარგებლობის უფლება გაქვთ.

3. დადგენილია, რომ საერთო მონა მონის მესაკუთრეს შეუძენს [მონის საკუთრებაში] მისი წილის პროპორციულად, იმის გამოკლებით, რაც მან „სახელდებით“ სტიპულაციით ან გადაცემით მხოლოდ ერთ თანამესაკუთრეს შეუძინა, მაგალითად, როდესაც სტიპულაცია შემდეგი სიტყვებით იდება: „მპირდები, რომ ტიცოუსს, ჩემს ბატონს, მისცემ?“ მაგრამ თუ საერთო მონა სტიპულაციას მონის მხოლოდ ერთ-ერთი თანამესაკუთრის ბრძანებით ღებს, მაშინ ამ შემთხვევაში, ჩვენი გადაწყვეტილებით, ეს საკითხი, თუმცა იგი ადრე სადავო იყო, შემდეგნაირად მოგვარდა: საერთო მონა, როგორც ზემოთ ვთქვით, მხოლოდ [მონის] იმ მესაკუთრეს შეუძენს, რომელმაც სტიპულაცია ბრძანა.

ტიტული XXIX. როგორ ხდება ვალდებულებების შეწყვეტა (მოშლა)

ყოველგვარი ვალდებულება წყდება ამ ვალდებულების შესრულებით, ან კრედიტორის თანხმობით ერთი მოქმედების ნაცვლად სხვა მოქმედების შესრულებით. ამასთან, არა აქვს მნიშვნელობა იმას, თუ ვინ შეასრულა

ვალდებულება, თავად მოვალემ თუ მის მაგიერ – სხვამ. ვინაიდან ვალდებულებისგან გათავისუფლება ხდება ამ ვალდებულების სხვა პირის მიერ შესრულების შემთხვევაშიც, თუნდაც ეს კრედიტორის დაუკითხავად ან მისი სურვილის საწინააღმდეგოდ მოხდეს. ასევე, თუ მოვალე ვალდებულებას შეასრულებს, ვალდებულებისგან მისი თავდებებიც თავისუფლდებიან. იგივე ხდება იმ შემთხვევაშიც, თუ, პირიქით, ვალდებულებას ფიდეიუსორი შეასრულებს: – [ე.ი.] თავისუფლდება არა მარტო თავად [ფიდეიუსორი], არამედ აგრეთვე – მოვალეც.

1. ვალდებულება წყდება აგრეთვე „აქცეპტილაციის“ მეშვეობით. ხოლო „აქცეპტილაციო“ არის [ვალდებულების] ფიქციური შესრულება. ვინაიდან, თუ ტიციუსს უარის თქმა სურს იმაზე, რაც ვერბალური ვალდებულებით მას ეკუთვნის, ეს შეიძლება განხორციელდეს, თუ იგი დაუშვებს, რომ მოვალემ შემდეგი სიტყვები წარმოთქვას: „მიიღე თუ არა ის, რაც მე შენ დაგპირდი?“ ხოლო ტიციუსი უპასუხებს: „მივიღე“. „აქცეპტილაციო“ შეიძლება ბერძნულადაც განხორციელდეს, თუკი ეს ლათინური სიტყვების შესაბამისი [შემდეგი ფორმულით] ხდება: „მიიღე თუ არა ეს დინარები?“ „მივიღე“⁸². ამ სახით, როგორც ვთქვით, მხოლოდ ის ვალდებულებები წყდება, რომლებიც ვერბალური ფორმით არის გამოხატული და არა ასევე სხვები. ლოგიკურად იქნა მიჩნეული, რომ შეიძლებოდა სიტყვიერი ფორმით წარმოქმნილი ვალდებულებების სხვა სიტყვების მეშვეობით შეწყვეტა. მაგრამ ის [ვალდებულება], რომელიც სხვა საფუძველზეა წარმოქმნილი, შეიძლება სტიპულაციაში გადავიდეს და აქცეპტილაციის მეშვეობით შეწყდეს. და როგორც ვალდებულების ნაწილ-ნაწილ შესრულება არის შესაძლებელი, ასევე შეიძლება, რომ აქცეპტილაციაც ვალდებულების მხოლოდ ნაწილთან დაკავშირებით შესრულდეს.

2. შეიქმნა სტიპულაცია, რომელსაც, ჩვეულებრივ, „აკვილიანურს“ უწოდებენ, რომლის მეშვეობითაც ნებისმიერ ობიექტთან დაკავშირებული ვალდებულება სტიპულაციაში გადადის და აქცეპტილაციის მეშვეობით წყდება. „აკვილიუსის სტიპულაცია“ ყველა ვალდებულებას ანახლებს და გალუს აკვილიუსმა მას აქ შემდეგი ფორმა მისცა: „ყველა იმისათვის, რაც შენ ნებისმიერ საფუძველზე ახლა ან მომავალში უნდა მომცე [ან] შემისრულო, დაუყოვნებლივ ან რამე ვადაში; ყველა იმ საქმისათვის, რომლის გამოც შენთან სარჩელი, შენგან მოთხოვნა („პეტიცია“) ან შენ წინააღმდეგ [სასამართლო] დევნა მაქვს ან

მექნება;⁸³ და ყველაფერ იმისათვის, რაც შენ ჩემი [კუთვნილი] გაქვს, გიკავია, ფლობ [ან] მფლობელობაში გექნებოდა, [მის] დასაუფლებლად ბოროტი განზრახვით რომ არ გემოქმედა; ავლუს აგერიუსმა იმ რაოდენობის თანხის სტიპულაცია დადო, რა თანხაც თითოეული ამ ნივთთაგანი ღირს, [ხოლო] ნუმერიუს ნეგედიუსი [ამას] დაპირდა“. თავის მხრივ ნუმერიუს ნეგედიუსმა შეეკითხა ავლუს აგერიუსს: „მიიღე თუ არა ყველაფერი ის, რაც შენ დღევანდელ დღეს აკვილიუსის სტიპულაციით დაგპირდი?“. ავლუს აგერიუსმა უპასუხა: „მივიღე“.

3. გარდა ამისა, ვალდებულება წყდება [აგრეთვე] „ნოვაციით“, მაგალითად, თუ სეიუსმა ტიციუსისგან იმის სტიპულაცია მოახდინა, რაც შენ მისი (სეიუსის) გემართა. ვინაიდან ახალი პირის შემოსვლით წარმოიშობა ახალი ვალდებულება, პირველი [ვალდებულება] წყდება, გადადის რა იგი მომდევნო ვალდებულებაში. და ამ წესს იმდენად [ზუსტად მისდევენ], რომ ზოგჯერ, თუნდაც მომდევნო სტიპულაცია ბათილი იყოს, პირველი სტიპულაცია ნოვაციის შედეგად მაინც კარგავს ძალას, მაგალითად, თუ ობოლთან მისი შეურვის თანხმობის გარეშე იდება სტიპულაცია იმისა, რაც შენ ტიციუსის გმართებს, მაშინ ნივთი დაიკარგება, ვინაიდან პირველი მოვალეც თავისუფლდება ვალდებულებისაგან და მომდევნო ვალდებულებაც ბათილია. სხვა წესი მოქმედებს მაშინ, როდესაც სტიპულაცია მონისგან იდება, რადგან ამ შემთხვევაში პირველი მოვალე (დებიტორი) ვალდებული რჩება ისე, თითქოს მომდევნო სტიპულაცია არც არის დადებული. მაგრამ, თუ ეს იქნება ის პირი, რომლისგანაც შემდგომში სტიპულაციის დადება შეიძლება, მაშინ ნოვაცია მხოლოდ მაშინ იარსებებს, თუ მომდევნო სტიპულაციაში რაიმე ახალი იქნება: თუ, დავუშვათ, მიემატება ან გამოაკლდება პირობა, ან ვადა, ან ფიდეიუსორი (თავდები). ხოლო ჩვენი ნათქვამი: „თუ პირობა დაემატა, მაშინ ნოვაცია ხდება“, შემდეგნაირად უნდა იქნეს გაგებული: ნოვაცია მხოლოდ მაშინ გვექნება, თუ [ახალი] პირობა იარსებებს, წინააღმდეგ შემთხვევაში, [ე.ი.] თუ [ახალი პირობა] არ გვექნება, მაშინ ძველი ვალდებულება გრძელდება.

3ა. თუმცა ძველ იურისტებს დადგენილად მიაჩნდათ, რომ ნოვაცია მაშინ არსებობს, როდესაც მეორე ვალდებულება [პირველის] განახლების (შეცვლის) მიზნით იდება, მაგრამ სადავო რჩებოდა საკითხი, თუ რა შემთხვევაში ჩაეთვალიათ ვალდებულება განახლების სურვილით დადებულად? სხვადასხვა იურისტები განსხვავებული შემთხვევებისთვის

ერთ პრეზუმფციას გვთავაზობდნენ, სხვა შემთხვევებისთვის კი – სხვას. ამიტომ გამოიცა ჩვენი კონსტიტუცია, რომელმაც ნათლად განსაზღვრა, რომ ნოვაცია მხოლოდ მაშინ ხდება, როდესაც თავად კონტრაქტების მიერ [ნათლად] იქნება გამოხატული, რომ ისინი ძველი ვალდებულების განახლების (ნოვაციის) თაობაზე შეთანხმდნენ. წინააღმდეგ შემთხვევაში წინა ვალდებულებაც [ძალაში] რჩება და მას მეორე დაემატება ისე, რომ, ჩვენი კონსტიტუციის თანახმად, დარჩება ვალდებულება როგორც ერთ, ასევე მეორე საფუძველზე, რისი გაცნობაც უფრო კარგად თვით კონსტიტუციის წაკითხვით არის შესაძლებელი.

4. უფრო მეტიც, საპირისპირო ნების [გამოვლენის] შემთხვევაში წყდება აგრეთვე კონსენსუალური ვალდებულებანიც. ვინაიდან თუ ტიციუსი და სეიუსი ერთმანეთში შეთანხმდნენ, რომ სეიუსი [ტიციუსისგან] ტუსკულუმის ადგილ-მამულს ას ოქროდ იყიდის, მაგრამ შემდეგ, გარიგების შესრულებამდე, ე.ი. ფულის გადახდამდე და ადგილ-მამულის გადაცემამდე, ისინი ერთად გადაწყვეტენ, რომ ნასყიდობაზე უარი თქვან, მაშინ თითოეული მათგანი თავისი ვალდებულებისგან თავისუფლდება. იგივე წესი მოქმედებს, როგორც უკვე ზემოთ ითქვა, ქირავნობის და ყველა იმ ხელშეკრულების [დადების] დროს, რომლებიც კონსენსუსიდან მომდინარეობს.

წიგნი მეოთხე

ტიტული I. დელიქტიდან წარმოშობილი ვალდებულებების შესახებ

მას შემდეგ, რაც წინა წიგნში ხელშეკრულებიდან და კვაზი (თითქოს) ხელშეკრულებიდან წარმოშობილი ვალდებულებები გამოვეცით, საჭიროა სამართალდარღვევიდან (დელიქტიდან) წარმოქმნილი ვალდებულებები განვიხილოთ⁸⁴. თუ პირველი რიგის ვალდებულებები, როგორც ეს თავის ადგილზე უკვე ვთქვით, ოთხ სახედ იყოფა, უკანასკნელნი (ე.ი. დელიქტური ვალდებულებანი) ერთ ჯგუფს შეადგენენ, ვინაიდან ყველას მათ ერთი რამ, ე.ი. სამართალდარღვევა (დელიქტი), წარმოშობს, მაგალითად, ქურდობა, ძარცვა, ნივთისთვის (ქონებისთვის) ან პიროვნებისთვის ზიანის მიყენება.

1. ქურდობა არის ნივთის მოტყუებით (ვერაგულად) მიტაცება, ან თავად ნივთის, ან [ამ] ნივთით სარგებლობის ან მფლობელობის, რისი დაშვებაც ბუნების კანონით არის აკრძალული.

2. ხოლო ქურდობის სახელწოდება („furtum“) მომდინარეობს ან სიტყვისაგან „furvum“, რაც „ბნელს“ ნიშნავს, რადგან ქურდობა ფარულად, სიბნელეში და უმთავრესად ღამით ხდება; ან [სიტყვებისაგან] „fraus“ ან „ferendo“ („ferre“), ე.ი. „წართმევა“ („მოტაცება“); ან ბერძნული სიტყვიდან, სადაც ქურდებს (fures) „ფორას“-ს უწოდებენ. და მართლაც, ბერძნები სიტყვა „ფორ“-ს („ქურდი“) აწარმოებენ სიტყვისგან „ფერეინ“ („მიტაცება“, წაღება“).

3. ხოლო ქურდობა ორი სახისაა: აშკარა („მანიფესტუმ“) და ფარული („ნეკ მანიფესტუმ“). ვინაიდან ქურდობები – „კონცეპტუმ“ და „ობლატუმ“ – უფრო მეტად ქურდობასთან დაკავშირებული სარჩელთა ფორმებია, როგორც ეს ქვემოთ გამოჩნდება, ვიდრე ქურდობის სახეები. აშკარა ქურდად, რომელსაც ბერძნები „დანაშაულის ადგილზე წასწრებულს“ უწოდებენ, ითვლება არა მარტო ის, ვინც თვით ქურდობის ჩადენისას შეიპყრეს, არამედ აგრეთვე ისიც, ვინც იმ ადგილას იქნა შეპყრობილი, სადაც ქურდობდა, მაგალითად, პირი, რომელმაც სახლში ქურდობა ჩაიდინა, მაგრამ სახლის ზღურბლის

გარეთ გადმოსვლა ვერ მოასწრო და ისე შეიპყრეს; ან ის, ვინც ზეთისხილის ბაღში ან ვენახში ზეთისხილი ან ყურძენი მოიპარა, და იმავე ზეთისხილის ბაღში ან ვენახში შეიპყრეს. მართლაც, ორივე სახის ქურდობა აშკარა ქურდობად უნდა ჩაითვალოს, თუკი ნივთის მესაკუთრე ან ვინმე სხვა, გინდ საჯარო და გინდ კერძო [პირის კუთვნილ ტერიტორიაზე], ქურდს მოპარული ნივთით ხელში ზედავს ან დაიჭერს მანამ, სანამ ქურდი იმ ადგილს არ მიაღწევს, სადაც მას ნივთის მიტანა და შენახვა ჰქონდა განზრახული. მაგრამ თუ ქურდმა [მოპარული ნივთი] იქ მიიტანა, სადაც მას მისი შენახვა ჰქონდა განზრახული, იგი აშკარა ქურდად არ ჩაითვლება, თუნდაც იგი აქ მოპარული ნივთით შეიპყრონ. ზემოთქმულიდან გასაგებია, თუ რომელია ფარული ქურდობა, რადგან ის ქურდობა, რომელიც აშკარა ქურდობა არ არის, ფარული ქურდობა იქნება. -

4. ქურდობას ეწოდება „კონცეპტუმ“ („conceptum“), როდესაც მოწმეების თანდასწრებით ვინმესთან ნაქურდალ ნივთს მოძებნიან და აღმოაჩენენ. რადგან ამ პირის წინააღმდეგ, თუნდაც იგი ქურდი არ იყოს, დაწესებულია განსაკუთრებული სარჩელი, რომელსაც ეწოდება „გამოვლენილი ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი“ („actio furti concepti“). ქურდობას ეწოდება „ობლატუმ“ („oblatum“), როდესაც ნაქურდალი ნივთი ვინმემ შენთან [მოტყუებით] დამალა და ეს ნივთი შენთანვე იპოვეს; ყოველ შემთხვევაში, როდესაც ნივთს შენ იმ განზრახვით გაძლევ, რომ იგი უფრო შენთან აღმოაჩინონ, ვიდრე იმასთან, ვინც შენ ეს ნივთი მოგცა; რადგან შენთვის, ვისთანაც ეს ნივთი იქნა აღმოჩენილი, იმ პირის წინააღმდეგ, ვინც შენ ნივთი შემოგაპარა, თუნდაც იგი ქურდი არ იყოს, განსაკუთრებული სარჩელია დაწესებული, რომელსაც ეწოდება „შემოჩრილი ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი“ („[actio furti] oblati“). არსებობს აგრეთვე „დაბრკოლებული ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი“ (actio furti prohibiti) იმ პირის წინააღმდეგ, რომელიც მოწმეთა თანდასწრებით ხელს უშლის ქურდობის გამოძიების მსურველს. გარდა ამისა, პრეტორის ედიქტით დაწესებულია სასჯელი „არწარმოდგენილი (გაუცემელი) ქურდობის სარჩელის“ (actio furti non exhibiti) მეშვეობით იმ პირის წინააღმდეგ, რომელმაც არ წარმოადგინა ნაქურდალი ნივთი, რომელიც [შემდეგ] მასთან მოძებნეს და იპოვეს. მაგრამ ეს სარჩელები, ე.ი. „concepti“, „oblati“, „prohibiti“ და „furti non exhibiti“, აღარ გამოიყენება. ვინაიდან დღეს ნაქურდალი ნივთის

ძებნა ძველი წესებით აღარ ხდება, ამიტომ სამართლიანი და ლოგიკურიც არის, რომ ზემოხსენებული სარჩელები საერთოდ არ გამოიყენება, რადგან სრულიად ნათელია, რომ ყველა ის [პირი], ვინც, იცოდა რა, რომ ნივთი ნაქურდალია, ის [მაინც] მიითვისა და ღამაღა, „ფარული ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელით“ იქნება ბრალდებული.

5. აშკარა ქურდობისთვის სასჯელი როგორც მონის, ასევე თავისუფალი პირისათვის, [ნივთის ღირებულების] ოთხმაგი [ოღენობის] ჯარიმაა, ფარული ქურდობისათვის კი – ორმაგი.

6. ხოლო ქურდობა ხდება არა მარტო მაშინ, როდესაც ვინმეს მიტაცების მიზნით სხვისი ნივთი მიაქვს, არამედ საერთოდ [ყოველთვის], როდესაც ვინმე სხვის ნივთს მისი მესაკუთრის სურვილის საწინააღმდეგოდ ხელს ახლებს. ამრიგად, თუ კრედიტორი სარგებლობს მასთან გირაოდ დატოვებული (დაგირავებული) ნივთით; ან შემნახველი (დეპოზიტარი) – იმ ნივთით, რომელიც მას შესანახად მიაბარეს; ან [კიდევ] თუ პირი [გარკვეული სახის] სარგებლობისთვის მიღებული ნივთით სხვაგვარად ისარგებლებს, მაშინ [ეს პირები] ქურდობას ჩადიან. როგორც მაგალითად, თუ პირი ვერცხლის ჭურჭელს სარგებლობისთვის ითხოვებს ისე, თითქოს მას [ეს ჭურჭელი] სადილად დაპატიჟებული სტუმრებისთვის ესაჭიროება, მაგრამ [ამ ჭურჭელს] იგი ქალაქკარეთ თან წაიღებს; ან თუ პირი, რომელმაც ცხენი [ცოტა ხნით] სამოგზაუროდ ითხოვა, მაგრამ მან იგი უფრო ხანგრძლივი დროით წაიყვანა; [მაგალითად], როგორც ამის შესახებ ძველი იურისტები წერდნენ, რომ პირმა ცხენი ომში წაიყვანა.

7. მაგრამ დაადგინეს, რომ ის პირები, რომლებიც ნათხოვარი ნივთით იმ სახით არ სარგებლობენ, რა სახის სარგებლობისთვის მათ [ეს] ნივთი ითხოვეს, ასეთი მოქმედებით ქურდობას ჩადიან [მხოლოდ] იმ შემთხვევაში, თუკი მათ გაცნობიერებული აქვთ, რომ ამას ისინი ნივთის მესაკუთრის სურვილის საწინააღმდეგოდ აკეთებენ, და ეს რომ მესაკუთრეს სცოდნოდა, ის მათ ამის გაკეთების უფლებას არ მისცემდა. მაგრამ თუ ისინი ფიქრობენ, რომ მესაკუთრე ამას დაუშვებს, მაშინ მათ ეს ბრალად არ შეერაცხება. ეს, მართლაც, განსხვავების საუკეთესო საშუალებაა, ვინაიდან ქურდობის განზრახვის გარეშე ქურდობა არ ხდება.

8. მაგრამ მაშინაც კი, როდესაც ვინმეს მიაჩნია, რომ ნათხოვარი ნივთი მას მესაკუთრის ნების საწინააღმდეგოდ აქვს ხელთ, მაგრამ

[სინამდვილეში], ეს მესაკუთრის სურვილით ხდება, ამბობენ, რომ [ამ შემთხვევაში] ქურდობა ჩადენილი არ არის. აქედან გამომდინარე ასეთი კითხვა დაისვა: თუ ტიციუსმა მევიუსის მონა წააქეზა, რომ მას თავისი ბატონის ზოგიერთი ნივთი მოეპარა და მისთვის, ტიციუსისთვის, მიეცა, და მონამ ეს მევიუსს შეატყობინა; [ხოლო] მევიუსმა, რომელმაც ტიციუსის დელიქტზე წასწრება მოინდომა, მონას ამ ნივთების ტიციუსთან წაღების ნება მისცა, მაშინ საკითხავია, თუ რომელი სარჩელით აგებს პასუხს ტიციუსი სასამართლოში, „ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელით“ თუ „მონის გარყვნიდან გამომდინარე სარჩელით“, თუ [ამ ორიდან] – არც ერთით? როდესაც ჩვენ ეს სადავო საკითხი მოგვახსენეს, ჩვენ დაწვრილებით განვიხილეთ ძველი სამართალმცოდნეების [ერთმანეთის] საწინააღმდეგო მოსაზრებანი ამ საკითხის შესახებ: ზოგიერთი მათგანის აზრით, ამ შემთხვევაში არ არსებობდა არც ქურდობიდან გამომდინარე და არც მონის გარყვნიდან გამომდინარე სარჩელი. წავედით რა ამგვარი რთული წინააღმდეგობების წინააღმდეგ, ჩვენი გადაწყვეტილებით დავდგინეთ, რომ მის (ტიციუსის) წინააღმდეგ უნდა არსებობდეს არა მარტო „ქურდობიდან გამომდინარე“, არამედ „მონის გარყვნიდან გამომდინარე სარჩელიც“, რადგან, თუნდაც ეს მონა წამქეზებლის მოქმედების შედეგად სრულებით არ გაირყვნას, და ამიტომ ეს არ შეესაბამებოდეს იმ წესებს, რომლებიც „მონის გარყვნიდან გამომდინარე სარჩელს“ წარმოშობს, სამაგიეროდ სახეზე იქნება გამრყვნელის განზრახვა, მონის პატიოსნების შერყევისკენ მიმართული; ასე რომ, გამრყვნელის („კორუპტორის“) წინააღმდეგ საჯარიმო სარჩელის მიცემის საფუძველი არსებობს ისე, თითქოს მონა მართლაც იქნა გარყვნილი, რათა ამგვარ ქმედებათა დაუსჯელობის გამო ვინმემ, [რომელიმე] სხვა მონის მიმართ, რომლის გარყვნაც მას შეუძლია, ასეთივე დანაშაული არ ჩაიდინოს.

9. ზოგჯერ თავისუფალი ადამიანების ქურდობაც ხდება, მაგალითად, თუ მოიტაცებენ ერთ-ერთ ჩვენს ბავშვს, რომელიც ჩვენი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფება.

10. მაგრამ ზოგჯერ საკუთარი ნივთის ქურდობასაც ჩადიან, თუ, მაგალითად, პირი მოიპარავს ნივთს, რომელიც მან კრედიტორს გირაოდ მისცა.

11. ზოგჯერ ქურდობაზე პასუხს აგებს ის პირიც, რომელსაც ქურდობა თავად არ ჩაუდენია. ასეთია პირი, რომლის ხელშეწყობითა და რჩევით ქურდობა იქნა ჩადენილი. ასეთებს მიეკუთვნება ის, ვინც

შენ ფული ხელიდან დაგაგდებინა, რათა ის სხვას მოეტაცა, ან ის, ვინც შენ გზა გადაგიღობა, რათა შენი ნივთი სხვას წაეღო; ან ის, ვინც შენი ცხვარი ან ძროხა გარეკა, რათა ისინი სხვას დაეჭირა. ამასვე წერდნენ ძველი იურისტები იმ პირის შესახებ, რომელმაც მსხვილფეხა საქონელი წითელი ქსოვილის ნაჭრის მეშვეობით გარეკა. მაგრამ როდესაც ასეთი რამ ანცობით ხდება, ისე, რომ ქურდობის [ჩადენის] ხელშესაწყობად რაიმე ქმედება არ შეუსრულებიათ, მაშინ „ქმედების (ფაქტის) გარემოებიდან გამომდინარე სარჩელი“ უნდა იქნეს გაცემული. ხოლო თუ მევიუსის დახმარებით ტიციუსმა ქურდობა ჩაიდინა, მაშინ ქურდობაზე პასუხს ორივე მათგანი აგებს. მოქმედებითა და რჩევით ქურდობის ხელშემწყობად ითვლება ისიც, ვინც, მაგალითად, ფანჯარაზე კიბეს მიადგამს ან თვით ფანჯარას ან კარებს გატეხს, რათა სხვამ ქურდობა ჩაიდინოს; ასევე ის, ვინც [ქურდს სახლის] გასატეხად რკინის ხელსაწყოებს ან ფანჯრებზე მისაყუდებლად კიბეს ათხოვებს და თან იცის, თუ რისთვის აძლევს იგი ამ ნივთებს. ცხადია, ის პირი, რომელსაც ქურდობის ჩასადენად არავითარი ქმედება არ შეუსრულებია, მაგრამ მხოლოდ რჩევა მისცა ან წააქეზა [სხვები], რომ ქურდობა ჩაედინათ, ქურდობისათვის პასუხს არ აგებს⁸⁵.

12. ის პირები, რომლებიც მშობლების ან მონათა მესაკუთრეების ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებიან, იმ შემთხვევაში, როდესაც [ისინი] მათ (მშობლებს და მონის მესაკუთრეებს) ნივთებს პარაკენ, ქურდობას ჩადიან; [ასეთი] ნივთი მოპარული ნივთის კატეგორიაში ექცევა და ამიტომ მისი შეძენა ხანდაზმულობით არავის შეუძლია, ვიდრე იგი (ნივთი) მესაკუთრის ხელისუფლების ქვეშ არ დაბრუნდება, მაგრამ [ამ შემთხვევაში] ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი არ წარმოიშობა, ვინაიდან მათ შორის (ე.ი. მშობლებსა და შვილებს, მონათმფლობელებსა და მონებს შორის) არ შეიძლება, რომ რამენაირი სარჩელი წარმოიქმნას. მაგრამ თუ ქურდობა სხვა პირის ხელშეწყობით და რჩევით იქნა ჩადენილი, ვინაიდან, ქურდობა, რაც არ უნდა ითქვას, ამ პირის მიერაც არის ჩადენილი, ამიტომ მიზანშეწონილია, რომ ქურდობისთვის მანაც აგოს პასუხი, რადგან ქურდობა სინამდვილეში მისი ხელშეწყობითა და რჩევით მოხდა.

13. ხოლო ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი იმ პირს ეძლევა, რომლისთვისაც მნიშვნელოვანია, რომ ნივთი უვნებელი (ხელუხლებელი) დარჩეს, თუნდაც იგი ნივთის მესაკუთრე არ იყოს. ამიტომ, ასეთი

სარჩელი მესაკუთრეს მხოლოდ მაშინ ეძლევა, თუ მისთვის მნიშვნელოვანია, რომ ნივთი ხელუხლებელი დარჩეს (არ დაიკარგოს).

14. აქედან გამომდინარე, უეჭველია, რომ კრედიტორს მიტაცებული გირაოს თაობაზე სასამართლოში საქმის აღძვრა ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელით შეუძლია, თუნდაც მოვალე საიმედო (გადახდაუნარიანი) პირი იყოს, ვინაიდან კრედიტორისათვის, ალბათ, უფრო ხელსაყრელია, რომ მან საგირავნო ნივთი მოძებნოს, ვიდრე პიროვნული სარჩელი აღძვრას. და ეს იქამდეც აღწევს, რომ თუნდაც საგირავნო ნივთი თვით მოვალემ მიიტაცოს, ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი კრედიტორს მაინც ეძლევა.

15. ასევე, თუ გარკვეული გასამრჯელოს გადახდის პირობით მემაუღე ტანსაცმელს გასახამებლად ან გასაწმენდად, ხოლო მკერავი შესაკეთებლად მიიღებს და ისინი ამ ნივთს ქურდობის შედეგად დაკარგავენ, ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი მათ (მემაუღეს და მკერავს) ეძლევა და არა ნივთის მესაკუთრეს, რადგან ამ უკანასკნელისთვის არ არის მნიშვნელოვანი ის, რომ ნივთი არ დაიკარგოს, ვინაიდან მას შეუძლია, რომ თავისი ნივთი მემაუღლისა და მკერავისგან ქირავნობიდან გამომდინარე სარჩელის მეშვეობით მიიღოს. მაგრამ კეთილსინდისიერ მყიდველსაც კი, თუნდაც იგი ჯერ ნივთის მესაკუთრე არ იყოს, თუ მას ნაყიდი ნივთი მოპარეს, ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი ისევე ეძლევა, როგორც [თვით] კრედიტორს. ხოლო მემაუღესა და მკერავს ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი მხოლოდ იმ შემთხვევაში ეძლევათ, თუკი ისინი გადახდაუნარიანნი არიან, ე.ი. თუკი მათ ნივთის მესაკუთრისათვის ამ ნივთის ფასის გადახდა შეუძლიათ. ვინაიდან თუკი ისინი გადახდაუნარიონი არიან, მაშინ ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი თავად [ნივთის] მესაკუთრეს ეძლევა, რადგან ამ უკანასკნელს მათგან (ე.ი. მემაუღლისა და მკერავისგან) თავისი ნივთის მიღება არ შეუძლია. და ვინაიდან ამ შემთხვევაში თავად მისთვის (მესაკუთრისთვის) [უკვე] მნიშვნელოვანია, რომ ნივთი ხელუხლებელი დარჩეს. იგივე წესი მოქმედებს იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მემაუღე ან მკერავი ნაწილობრივ გადახდაუნარიანია.

16. ის, რაც ჩვენ მემაუღლისა და მკერავის შესახებ ვთქვით, ძველი იურიტების აზრით, უნდა გავრცელდეს აგრეთვე იმ პირებზე, რომლებსაც ნივთი ათხოვეს. რადგან, როგორც მემაუღეა მოვალე, რომ გასამრჯელოს მისაღებად მან [მიღებული] ნივთი უვნებელი

შეინახოს, მსგავსად ამისა, ის პირიც, რომელმაც ნივთი [გარკვეული] სარგებლობისთვის მიიღო, ვალდებულია, რომ [ნათხოვარი ნივთი] დაიცვას, მაგრამ ჩვენც წინდახედულება გამოვიჩინეთ და ჩვენი გადაწყვეტილებებით ყველაფერი ეს იმგვარად შევცვალეთ, რომ ნივთის მესაკუთრემ თავისი სურვილისამებრ აღძრას ან ნათხოვრობიდან გამომდინარე სარჩელი იმ პირის წინააღმდეგ, რომელმაც ნივთი სარგებლობისთვის მიიღო, ან ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი იმ პირის წინააღმდეგ, რომელმაც ნივთი მოიპარა. და თუ მან [მესაკუთრემ] ამ ორიდან ერთ-ერთი სარჩელი უკვე აირჩია, მას „სინანულის შემთხვევაში“ არ შეეძლოს მეორე სარჩელის აღძვრა. და თუ მან ქურდის წინააღმდეგ სარჩელი აირჩია, მაშინ ის პირი, რომელმაც ნივთი სარგებლობისთვის მიიღო, პასუხისმგებლობისგან მთლიანად თავისუფლდება. ხოლო თუ კომოდანტი იმ პირის წინააღმდეგ აღძრავს სარჩელს, რომელსაც სარგებლობისთვის ნივთი ათხოვა, მაშინ უკვე არანაირად არ შეიძლება, რომ მას ქურდის წინააღმდეგ ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი მიეცეს. მაგრამ ამ შემთხვევაში ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი ქურდის წინააღმდეგ მას შეუძლია ჰქონდეს, ვინც ნათხოვარ ნივთზე პასუხს აგებს, ოღონდ მხოლოდ მაშინ, თუკი ნივთის მესაკუთრე, რომელმაც იცის, რომ ნივთი მოიპარეს, სარჩელს აღძრავს იმ პირის წინააღმდეგ, რომელსაც ნივთი ათხოვა. ხოლო თუ მესაკუთრემ, რომელმაც არ იცის და მხოლოდ ეჭვი აქვს, რომ მისი ნივთი [კომოდატარს] მოპარეს, ნათხოვრობიდან გამომდინარე სარჩელი აღძრა, მაგრამ შემდეგ, შეიტყო რა საქმის ვითარება, ნათხოვრობიდან გამომდინარე სარჩელზე უარის თქმა და ქურდის წინააღმდეგ ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელის აღძვრა მოისურვა, მას დაბრკოლება არავინ უნდა შეუქმნას, ვინაიდან მან ნათხოვრობიდან გამომდინარე სარჩელი იმ პირის წინააღმდეგ, რომელმაც მისგან ნივთი სარგებლობისათვის ითხოვა, ისე აღძრა, რომ საქმის რეალური ვითარება არ იცოდა /ოღონდ, თუკი კომოდატარს ნივთის მესაკუთრე უკვე დაკმაყოფილებული არა ჰყავს, რადგან ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელით ნივთის მესაკუთრის წინააღმდეგ პასუხისმგებლობისაგან თავისუფლდება, მაგრამ ქურდი პასუხს აგებს იმ პირის (ე.ი. კომოდატარის) წინაშე, რომელმაც ნათხოვარი ნივთი ღირებულება ნივთის მესაკუთრეს [უკვე] აუნაზღაურა/. მეორე მხრივ სავსებით ნათელია, რომ თუ ნივთის მესაკუთრემ, რომელმაც

იცის, რომ მისი ნივთი კომოდატარს მოპარეს, თავიდან ნათხოვრობიდან გამომდინარე სარჩელი აღძრა, მაგრამ შემდეგ, როდესაც მან ეს შეიტყო, აღნიშნული სარჩელი ქურდის წინააღმდეგ სარჩელით შეცვალა, მაშინ ის პირი, რომელმაც ნივთი სარგებლობისთვის მიიღო, ყოველგვარი პასუხისმგებლობისგან თავისუფლდება, რა შედეგითაც არ უნდა დასრულდეს ნივთის მესაკუთრისათვის პროცესი ქურდის წინააღმდეგ. იგივე წესი ძალაში რჩება, თუ იმ პირს, რომელსაც ნივთი ათხოვეს, შეუძლია ნივთის ღირებულების როგორც მთლიანად, ასევე ნაწილობრივ გადახდა.

17. ხოლო ის პირი, რომელსაც ნივთი შესანახად მიაბარეს, ნივთის დაცვაზე პასუხს არ აგებს. იგი მხოლოდ იმ შემთხვევაშია პასუხისმგებელი, თუკი თვით იგი ბოროტი განზრახვით რამეს ჩაიდენს. ამიტომ თუ მას ნივთი მოპარეს, რამდენადაც მის დასაბრუნებლად იგი შენახვიდან გამომდინარე სარჩელით პასუხს არ აგებს და ამის გამო მისთვის არ არის მნიშვნელოვანი, რომ ნივთი ხელუხლებელი დარჩეს (არ დაიკარგოს), [ამიტომ] მას ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელის აღძვრა არ შეუძლია. ხოლო ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი კი ნივთის პატრონს ეძლევა.

18. დაბოლოს, უნდა ვიცოდეთ, რომ დაისვა კითხვა: ჩადის თუ არა არასრულწლოვანი ქურდობას, თუ მას სხვისი ნივთი მიაქვს? ასე გადაწყდა. ვინაიდან ქურდობას [ქურდობის] განზრახვა წარმოქმნის, ამიტომ არასრულწლოვანი ამ დანაშაულზე პასუხს მხოლოდ მაშინ აგებს, თუ იგი სრულწლოვანების ასაკს არის მიახლოებული, და ამიტომ მას ესმის, რომ დანაშაულს ჩადის.

19. ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი, გინდ ორმაგი და გინდაც ოთხმაგი, მხოლოდ ჯარიმის მოთხოვნას („პერსეკუციო“) ეხება, ვინაიდან ნივთის მესაკუთრეს, გარდა ამისა, კიდევ თავად ნივთის ღირებულების (მოთხოვნის) უფლებაც ეკუთვნის, რისი განხორციელებაც მას ვინდიკაციის ან კონდიქციის ფორმით შეუძლია. ვინდიკაცია ნივთის მფლობელის წინააღმდეგ არის მიმართული, გინდაც ნივთს თავად ქურდი ფლობდეს, გინდაც – ნებისმიერი სხვა პირი. ხოლო კონდიქცია კი მიმართულია [მხოლოდ] თავად ქურდისა და მისი მეძევადრის წინააღმდეგ, თუნდაც ეს უკანასკნელი [ამ ნივთს] არ ფლობდეს.

ტიტული II. ძალადობით მიტაცებული (ნაძარცვი) ქონების შესახებ

ვინც სხვის ქონებას ძალადობით იტაცებს, ისიც ასევე ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელით აგებს პასუხს. /მართლაც, ვინ ექცევა სხვის ნივთს ნივთის მესაკუთრის ნების საწინააღმდეგოდ უფრო მეტად, ვიდრე ის, ვინც ძალადობით იტაცებს? ამიტომ, სწორად არის ნათქვამი, რომ ასეთი ქურდი ურცხვი ქურდია/. მაგრამ პრეტორმა ამ დელიქტის გამო მაინც განსაკუთრებული სარჩელი შემოიღო, რომელსაც ძალადობით მიტაცებული (ნაძარცვი) ქონებიდან გამომდინარე სარჩელი ეწოდება. და ეს სარჩელი იწვევს ერთი წლის გასვლამდე ოთხმაგ, ხოლო ერთი წლის გასვლის შემდეგ უბრალო ჯარიმას. ეს სასჯელი იმ შემთხვევაშიც კი გამოიყენება, თუ პირმა თუნდაც მხოლოდ ერთი უმნიშვნელო [ღირებულების] ნივთი მიიტაცა. ოთხმაგი ჯარიმა მთლიანად ჯარიმა არ არის და ჯარიმის გარდა ნივთის მოთხოვნა მას თან არ სდევს ისევე, როგორც აშკარა ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელის შემთხვევაში, რომელზედაც ჩვენ ზემოთ გვქონდა საუბარი. მაგრამ ოთხმაგი ჯარიმა ნივთის მოთხოვნასაც შეიცავს ისე, რომ ჯარიმად სამმაგი ჯარიმა რჩება, გინდ მძარცველი დელიქტის ჩადენის ადგილას შეიპყრონ და გინდაც – სადმე სხვაგან. რასაკვირველია, სასაცილო იქნებოდა, რომ მძარცველი უფრო ნაკლებად მძიმე პირობებში ჩაგვეყენებინა, ვიდრე ის, ვინც ფარულად ქურდობს.

1. მაგრამ ამ სარჩელს მხოლოდ მაშინ აძლევენ, როდესაც ძარცვა ბოროტი განზრახვით ხდება. პასუხისმგებლობისაგან უნდა განთავისუფლდეს ის პირი, რომელმაც რაღაც შეცდომით სხვისი ნივთი თავის საკუთარ ნივთად მიიჩნია და, ვინაიდან სამართალს არ იცნობდა, ძარცვა იმ ვარაუდით ჩაიდინა, რომ თითქოს [მას, როგორც] ნივთის მესაკუთრეს, ნივთის მფლობელისათვის ამ ნივთის წართმევა ძალადობითაც კი შეუძლია. ამას შეესაბამება ისიც, რომ ქურდობისათვის, რასაკვირველია, პასუხს არ აგებს ის პირიც, რომელმაც იმავე ვარაუდით ვინმე გაძარცვა. მაგრამ იმისათვის, რომ [ამ წესიდან გამომდინარე] ისეთი რამ არ მოიფიქრონ და რომ არ მიაგნონ გზას, რომლის მეშვეობითაც ისინი შეძლებენ თავიანთი სიზარბის დაუსჯელად გაღვივებას, იმპერატორის კონსტიტუციებით ამის გამოსასწორებლად

უკეთესი რამ იქნა გათვალისწინებული, სახელდობრ: არავის აქვს უფლება, რომ მოძრავი ან საკუთარი ძალით მოძრავი (ე.ი. სულიერი) ნივთი ძალადობით მიიტაცოს, თუნდაც [მიმტაცებელი] ამ ნივთს საკუთარ ნივთად მიიჩნევდეს. ზოლო თუ ვინმე ამ წესს დაარღვევს, იგი ამ ნივთზე საკუთრების უფლებას დაკარგავს, ზოლო თუ ეს ნივთი სხვისია, მაშინ, ამ ნივთის [მისი მესაკუთრისთვის] დაბრუნების შემდეგ, მან (მიმტაცებელმა) მესაკუთრეს ამ ნივთის ღირებულებაც უნდა გადაუხადოს. კონსტიტუციებით გადაწყდა, რომ ეს წესი შეეხოს არა მარტო მოძრავ ნივთებს, რომელთა ძალადობით მიტაცება შესაძლებელია, არამედ აგრეთვე იმ მიტაცებებს, რომლებიც მიწის ნაკვეთებთან დაკავშირებით ხდება, რათა ამ წესის მოქმედების შედეგად ადამიანებმა ყოველგვარი ძარცვისაგან თავი შეიკავონ.

2. ამ სარჩელის [წარმოქმნის შემთხვევაში] სრულიადაც არ ითხოვენ იმას, რომ ნივთი მოსარჩელის ქონებას მიეკუთვნებოდეს; ვინაიდან, მიუხედავად იმისა, ეკუთვნის თუ არა ნივთი მოსარჩელეს, ამ სარჩელს [მაინც] იძლევიან, ოღონდ, თუ ნივთი თავისი (მოსარჩელის) ქონებიდან მომდინარეობს. ამიტომ, თუ ტიციუსს ნივთი ათხოვეს, მიაქირავეს, ასევე გირაოდ მისცეს ან შესანახად ისე მიაბარეს, რომ მისთვის მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ ნივთი მას არ წაართვან; მაგალითად, თუ ტიციუსმა მასთან შესანახად მიბარებულ ნივთთან დაკავშირებით დაუდევრობაზეც პასუხისმგებლობა იკისრა, ან, თუ იგი კეთილსინდისიერი მფლობელი ან უზუფრუქტუარია; ან, თუ იგი ისეთი პირია, რომელსაც ამ ნივთზე რაიმე სხვა ისეთი უფლება აქვს, რის გამოც მისთვის მნიშვნელოვანია, რომ ნივთი არ მიიტაცონ, მაშინ, უნდა ითქვას, რომ ეს სარჩელი მას ეკუთვნის, [მაგრამ] არა იმისათვის, რომ მან ნივთზე საკუთრების უფლება მოიპოვოს, არამედ მხოლოდ იმ [ნივთის] დასაბრუნებლად, რომელიც საყარაუდოა, რომ გაძარცვული პირის ქონებიდან, ე.ი. ფაქტობრივად არსებული ქონებიდან („substantia“) იქნა მიტაცებული. და საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ ეს (ძალადობით მიტაცებული ქონებიდან გამომდინარე) სარჩელი წარმოიშობა ყველა იმავე შემთხვევაში, რა შემთხვევებშიც იძლევიან ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელს იმ ნივთთან დაკავშირებით, რომელიც ფარულად მიიტაცეს.

უსამართლოდ (მართლსაწინააღმდეგოდ) მიყენებული ზიანიდან გამომდინარე სარჩელი აკვილიუსის კანონით არის დადგენილი, რომლის პირველ თავში განსაზღვრულია, რომ თუ პირი მართლსაწინააღმდეგოდ (უკანონოდ) მოკლავს სხვის მონას ან ოთხფეხა ცხოველს, რომელიც შინაურ ცხოველებს მიეკუთვნება, მას მიუსჯიან მესაკუთრისათვის ნივთის იმ საფასურის გადახდას, რაც უკანასკნელი წლის განმავლობაში ამ ნივთის უმაღლეს [საბაზრო] ფასს წარმოადგენდა.

1. მაგრამ კანონი რომ არა საერთოდ ოთხფეხა ცხოველებზე საუბრობს, არამედ მხოლოდ იმ ცხოველებზე, რომლებსაც შინაურ ცხოველებს მიაკუთვნებდნენ, იმას გვაგულისხმებინებს, რომ ეს წესი ეხება არა გარეულ ცხოველებს და ძაღლებს, არამედ მხოლოდ იმ [პირუტყვს], რომელთა შესახებ საკუთრევე ამბობენ, რომ ისინი ძოვენ; ასეთი [შინაური] ცხოველებია: ცხენები, ჯორები, ვირები, ხარები (ხარ-ძროხა), ცხვრები და თხები. გადაწყდა, რომ იგივე წესი ღორებზეც გავრცელდეს, რადგან სახელწოდება „შინაური პირუტყვი“ ღორებსაც მოიცავს, ვინაიდან ღორებიც ჯოგებად (კოლტებად) ძოვენ: როგორც ელიუს მარციანე თავის „ინსტიტუციებში“ აღნიშნავს, სწორედ ასე ამბობს პროპერუსი „ოლისეაში“:

„შენ მას ღორებთან შეხვდები, ქორაქსის მთასთან,
არეთუსეს წყაროს მახლობლად რომ ძოვენ“⁸⁶.

2. ითვლება, რომ უკანონოდ კლავს ის, ვინც კლავს ყოველგვარი უფლების გარეშე. ასე რომ, ის, ვინც ყაჩაღი მოკლა, პასუხს არ აგებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მას საფრთხის აცილება სხვაგვარად არ შეეძლო.

3. ამ კანონით პასუხს არ აგებს ისიც, ვინც შემთხვევით მოკლა, თუკი მის [ქმედებაში] რამე [თუნდაც მსუბუქ] ბრალს (culpa) არ აღმოაჩენენ, რადგან, საწინააღმდეგო შემთხვევაში, ამ კანონით იგი პასუხს აგებს როგორც განზრახი დანაშაულისთვის (dolus), ასევე დაუდევრობისთვის (culpa).

4. ასე რომ, თუ ვინმე ხელშუბით თამაშის ან ვარჯიშის დროს [იქვე] გამვლელ შენს მონას დაჭრის, მაშინ ერთმანეთისგან ასხვავებენ [სხვადასხვა შემთხვევას], ვინაიდან, თუ ეს ჯარისკაცმა იმ მოედანზე

ჩაიდინა, სადაც, ჩვეულებრივ, [სამხედროები] ვარჯიშობენ, მაშინ ითვლება, რომ მას ბრალი არ მიუძღვის; მაგრამ თუ იგივე სხვამ ჩაიდინა, მაშინ იგი გაუფრთხილებლობისთვის პასუხს აგებს. იგივე ნორმა მოქმედებს იმ ჯარისკაცის მიმართაც, რომელიც ამას ისეთ ადგილას ჩაიდენს, რომელიც ჯარისკაცთა ვარჯიშებისთვის გათვალისწინებული არ არის.

5. ასევე, თუ მებაღე (ტოტის მჭრელი) ხიდან ჩამოგდებული ტოტით იქვე მიმავალ შენს მონას მოკლავს, და თუ ეს საჯარო ან სასოფლო გზის ახლოს ისე მოხდა, რომ [მებაღეს ტოტის ჩამოგდების წინ მონა] არ გაუფრთხილებია, რომ მას ამ უბედური შემთხვევის თავიდან აცილება შეძლებოდა, მაშინ მას ბრალი მიუძღვის, ხოლო თუ მან [მონა] წინასწარ გააფრთხილა, მან კი უსაფრთხოებაზე არ იზრუნა, მაშინ ტოტის მჭრელი პასუხისმგებლობისგან თავისუფალია. ასევე პასუხისმგებლობიდან თავისუფლებიან იმ შემთხვევაშიც, როდესაც პირს შემთხვევით [საჯარო] გზიდან მოშორებით ან სხვის ადგილამაჟულში, იმ ადგილას მოკლავენ, სადაც ხეებს ჭრიან, თუნდაც იგი საფრთხის შესახებ წინასწარ არ იყოს გაფრთხილებული, რადგან არც ერთ უცხო პირს იქ ყოფნის უფლება არა აქვს.

6. გარდა ამისა, თუ ექიმმა, რომელმაც შენი მონა გაჭრა (ოპერაცია გაუკეთა), მაგრამ შემდგომი მკურნალობა არ ჩაუტარებია, რის გამოც შენი მონა მოკვდა, მაშინ ექიმი დაუდევრობისთვის (culpa) პასუხს აგებს.

7. ბრალად შეერაცხება ექიმს აგრეთვე უვიცობა (გამოუცდელობა), მაგალითად, თუ ექიმმა შენი მონა იმიტომ მოკლა, რომ მას ოპერაცია ცუდად გაუკეთა ან არასწორად უმკურნალა.

8. ასევე, თუ შენს მონას გაშმაგებული ჯორები გაიტანს, რომლებიც ჯორების გამრეკმა თავისი გამოუცდელობის გამო ვერ შეაჩერა, მაშინ ჯორების გამრეკს ეს ბრალად შეერაცხება, იგი ზუსტად ასევე აგებს პასუხს იმ შემთხვევაშიც, თუ მან ჯორების შეჩერება თავისი ფიზიკური სისუსტის გამო ვერ შეძლო, თუკი სხვა, უფრო ძლიერი, მათ შეჩერებას შეძლებდა. დადგინდა, რომ იგივე წესი გავრცელდეს აგრეთვე ცხენზე ამხედრებულ პირზე, რომელმაც თავისი ფიზიკური სისუსტის თუ გამოუცდელობის გამო გაშმაგებული ცხენის შეკავება ვერ შეძლო.

9. ხოლო კანონის სიტყვები – „რა უმაღლესი ფასიც ნივთს იმ წელს ჰქონდა“ – იმ აზრს შეიცავს, რომ თუ ვინმე შენს მონას

მოკლავს, რომელიც დღეს კოჭლი, ცალთვალა ან ხეიბარია, მაგრამ, რომელიც იმ წელს (მანამდე) საღ-სალამათი და სრულფასოვანი იყო, მაშინ მკვლეელი პასუხს აგებს არა იმ ფასით, რა ფასიც მონას დღეს, [მკვლელობის მომენტში] აქვს, არამედ იმ საფასურით, რომელიც იმ წელს მონის უმაღლეს ფასს წარმოადგენდა. ამ წესმა სარწმუნო გახადა, რომ აკვილიუსის კანონიდან გამომდინარე სარჩელი საჯარიმოა, ვინაიდან ამ სარჩელით პირს პასუხისმგებლობა ეკისრება არა მარტო მიყენებული ზიანის ოდენობით, არამედ – ზოგჯერ გაცილებით უფრო მეტით. და ამიტომ, ეჭვს არ იწვევს, რომ ეს სარჩელი [ბრალდებულის] მემკვიდრის წინააღმდეგ არ გადადის; სარჩელი მემკვიდრის წინააღმდეგ იმ შემთხვევაში გადავიდოდა, სადავო ნივთი მიყენებულ ზიანზე მეტად რომ არ შეეფასებინათ.

10. არა მარტო კანონის სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობით, არამედ განმარტებითაც გადაწყდა, რომ უნდა შეფასდეს არა მარტო მოკლული ცოცხალი არსება, არამედ მასთან ერთად ის ზიანიც, რომელიც ამ ცოცხალი არსების მოკვლით თქვენ დამატებით განიცადეთ; მაგალითად, თუ შენი მონა, რომელიც ვიღაცამ მემკვიდრედ დანიშნა, ვინმემ მანამდე მოკლა, ვიდრე იგი შენი ბრძანებით სამკვიდროში შევიდოდა; რადგან დადგენილია, რომ [ამ შემთხვევაში] დაკარგული მემკვიდრეობის ღირებულებაც მხედველობაში უნდა მიიღონ. ასევე, თუ [ერთად შებმული] წყვილი ჯორის ან ცხენების ოთხეულისგან, ან კიდევ კომედიურ მონა-მსახიობთაგან ერთ-ერთს მოკლავენ, მაშინ შეაფასებენ არა მარტო მოკლულს, არამედ დამატებით გამოითვლიან აგრეთვე იმ ღირებულებას, რაც ცოცხლად დარჩენილებმა [ამით] დაკარგეს.

11. ხოლო იმ პირს, რომელსაც მონა მოუკლეს, უფლება აქვს, რომ როგორც კერძო წესითაც (ე.ი. სამოქალაქო პროცესით) მოითხოვოს აკვილიუსის კანონის მიხედვით ზიანის ანაზღაურება და ასევე სისხლის სამართლის პროცესით აწარმოოს დევნა ბრალდებულის წინააღმდეგ.

12. აკვილიუსის კანონის მეორე თავი ამჟამად აღარ გამოიყენება.

13. მესამე თავი ყველა სხვა სახის ზიანს ეხება. ამრიგად, თუ ვინმე მონას ან იმ ოთხფეხა ცხოველს დაჭრის (ზიანს მიაყენებს), რომელიც „შინაურ პირუტყვს“ მიეკუთვნება; ან, თუ პირი დაჭრის (ზიანს მიაყენებს) ან მოკლავს იმ ოთხფეხა ცხოველს, რომელსაც „შინაურ პირუტყვს“ არ მიაკუთვნებენ, მაგალითად, ძაღლს ან გარეულ ცხოველს, ასეთ შემთხვევაში [კანონის] ამ თავით სარჩელია დაწესე-

ბული. კანონის ამავე ნაწილით ხდება აგრეთვე ყველა სხვა [სახის] ცხოველისთვის, აგრეთვე უსულო საგნებისთვის უკანონოდ მიყენებული ზიანის ვინდიცირება. სახელდობრ, თუ რამე დაწვეს, დაანგრის ან გატეხეს, ამ შემთხვევაში კანონის ამავე თავით სარჩელია დადგენილი. თუმცა, შესაძლოა, ყველა ამ შემთხვევისათვის მხოლოდ ერთი სახელწოდება – „რუპტუმ“, („დანგრეული“) – ყოფილიყო საკმარისი. [სიტყვა] „დანგრეული“ („რუპტუმ“) გულისხმობს ყველაფერ იმას, რაც ნებისმიერი გზით იქნა დანგრეული. აქედან გამომდინარე, ეს სიტყვა აღნიშნავს არა მარტო „დამწვარს“ ან „გატეხილს“, არამედ აგრეთვე „გაგლეჯილს“ („გახეთქილს“) „გაჭყლეტილს“ („გასრესილს“), „დაღვრილს“ და აგრეთვე ნებისმიერი გზით „განადგურებულს“ და „გაფუჭებულს“. დაბოლოს, განმარტებულ იქნა, რომ თუ ვინმე სხვის ღვინოში ან ზეთში ისეთ რამეს შეურევს, რომელიც [ამ] ღვინოსა და ზეთის ნატურალურ თვისებებს გააფუჭებს, მას კანონის ამ ნაწილით პასუხისმგებლობა დაეკისრება.

14. ცხადია, რომ, როგორც [კანონის] პირველი თავის თანახმად, პასუხისმგებლობა მხოლოდ იმ პირს ეკისრება, რომელმაც სხვისი მონა ან ოთხფეხა ცხოველი განზრახვით ან გაუფრთხილებლობით (culpa) მოკლა, [ზუსტად] ასევე, ამ (მესამე) თავის მიხედვით, სხვა სახის ზიანის მიყენებისთვისაც პირი მხოლოდ განზრახ ან გაუფრთხილებლობით [ჩადენილი ქმედობისთვის] აგებს პასუხს. ოღონდ, ამ კანონის ამ თავის თანახმად, ზიანის მიმყენებელს დაეკისრება არა იმ ოდენობის თანხის გადახდის ვალდებულება, რაც იმ წლის განმავლობაში ამ ნივთის ფასს წარმოადგენდა, არამედ იმ ღირებულებისა, რომელიც ნივთს ბოლო ოცდაათ დღეს ჰქონდა.

15. და აქ არ ემატება სიტყვა – „უმაღლესი“ („მაქსიმალური“). მაგრამ საბინუსმა სწორად გადაწყვიტა, რომ [ზიანის] შეფასება ისე უნდა განეხორციელებინათ, თითქოს კანონის ამ ნაწილში სიტყვა „უმაღლესი“ დამატებული იყო, ვინაიდან რომის პლებსი, რომელმაც ეს კანონი ტრიბუნ აკვილიუსის წინადადებით მიიღო, დაკმაყოფილდა იმით, რომ ეს სიტყვა [კანონის მხოლოდ] პირველ ნაწილში გამოიყენა.

16. თუმცა [ასევე] გადაწყდა, რომ ამ კანონით სარჩელს აძლევენ უპირატესად იმ შემთხვევაში, თუ ზიანი სხეულებრივი (ფიზიკური) შეზებით არის მიყენებული; ამიტომ იმ შემთხვევაშიც, თუ პირი ზიანს რამე სხვაგვარად აყენებს, ანალოგიურ სარჩელს იძლევიან. მაგალითად,

თუ ვინმე სხვის მონას ან შინაურ პირუტყვს ისე ჩაამწყვდევს, რომ შემშილით დაიხოცებიან; ან თუ ვინმე საპალნე პირუტყვს ისე ძლიერ (სწრაფად) გადენის, რომ პირუტყვი დაიღუპება, ან თუ პირი შინაურ პირუტყვს ისე დააფრთხობს, რომ იგი დაეცემა; ან თუ პირი სხვის მონას დაარწმუნებს (დაიყოლიებს), რომ ხეზე ავიდეს ან ჭაში ჩაძვრეს და თუ მონა ასვლის ან ჩასვლის დროს მოკვდება ან სხეულის რომელიმე ნაწილს დაიზიანებს, – ყველა ამ შემთხვევაში ამ სარჩელს იძლევიან. მაგრამ თუ ვინმე სხვის მონას ზიდიდან ან მდინარის ნაპირიდან მდინარეში გადააგდებს და იგი დაიხრჩობა, მაშინ არ უნდა იყოს ძნელი მისახვედრი, რომ ის პირი, რომელმაც [მონა] გადააგდო, მას ზიანი ფიზიკური (სხეულებრივი) შეხებით მიაყენა და ამიტომ იგი თავად აკვილიუსის კანონით აგებს პასუხს. ხოლო თუ ზიანი ფიზიკური შეხებით კი არ იქნება მიყენებული და არც სხეული (საგანი) დაზიანდა, არამედ ზიანი რამე სხვა გზით მიაყენეს, მაშინ, იმის გამო, რომ [ამ საქმისთვის] არც უშუალოდ აკვილიუსის და არც მისი ანალოგიური კანონი არ გამოდგება, გადაწყდა, რომ ზიანის მიმყენებელს პასუხისმგებლობა „ფაქტობრივი გარემოებიდან გამომდინარე სარჩელით“ დაეკისროს; მაგალითად, თუ ვინმე თავისი გულმოწყალების გამო სხვის მონას ბორკილებს აყრის, რათა იგი გაიქცეს.

ტიტული IV. უკანონო (უსამართლო) მოქმედებათა („ინიურია“)⁸⁷ შესახებ

„ინიურია“ („უკანონობა“, „უსამართლობა“) ზოგადად ეწოდება ყველაფერ იმას, რაც კანონის თანახმად არ კეთდება, კერძოდ კი, [აღნიშნავს] ზოგ შემთხვევაში – „შეურაცხყოფას“ („contumelia“) რაც სიტყვა „contemnare“-დან („აბუჩად აგდება“) მომდინარეობს და რასაც ბერძნები „ჰუიბრის“-ს („შეურაცხყოფა“) უწოდებენ; ზოგჯერ „culpa“-ს („ბრალი“), რასაც ბერძნები „ადიკემა“-ს („ბრალეული მართლსაწინააღმდეგო ქმედობა“) ეძახიან, და რაც აკვილიუსის კანონში [ტერმინით] – „damnum iniuria“ („უკანონოდ [მიყენებული] ზიანი“) არის გადმოცემული; სხვა შემთხვევაში კი მას „უსამართლობას“ („iniquitas“) და „მართლსაწინააღმდეგო ქმედობას“ („iniusticia“), ბერძნებთან კი „ადიკია“-ს („უსამართლობა“), უწოდებენ. როდესაც, მაგალითად, პრეტორს ან მოსამართლეს ვინმესთვის უსამართლო განაჩენა

გამოაქვს, მაშინ ამბობენ, რომ მან „ინიურია“ დაუშვა.

1. ხოლო „უკანონობას“ („ინიურია“) ჩადიან არა მარტო მაშინ, როდესაც, მაგალითად, ვინმე მუშტით ან კეტით ცემის, ან კიდევ გამოლტეს, არამედ იმ შემთხვევაშიც, თუ ვინმე გალანძღეს; ან თუ ერთი პირი მეორე პირის ქონებას ისე ეუფლება, თითქოს ეს უკანასკნელი მისი მოვალეა, [თუმცა] იცის, რომ ამ უკანასკნელს მისი არაფერი მართებს; ან თუ ერთმა პირმა მეორე პირის სახელის გასატეხად პასკვილი ან ლექსი დაწერა, შეთხზა, გამოსცა და ეს იმ ბოროტი განზრახვით ჩაიდინა, რომ მეორე პირს რაღაც დაუშავოს; ან თუ ვინმე ოჯახის დედას ან არასრულწლოვან ვაჟსა თუ ქალს ავიწროვებს; ან თუ ითქვა, რომ ვინმეს უბიწოება ხელყოფილ იქნა, და, დაბოლოს, ცხადია, რომ „ინიურია“ (უკანონობა) კიდევ სხვა მრავალი სახით შეიძლება ჩაიდინონ.

2. ხოლო, პირს ზიანს („ინიურია“) აყენებენ არა მარტო თავად იმ პირისთვის, არამედ აგრეთვე მისი ხელისუფლების ქვეშ მყოფი მისი ბავშვებისათვის და აგრეთვე მისი ცოლისთვის მიყენებული ზიანის მეშვეობით, რადგან უპირატესობა უფრო ამ მოსაზრებას მიენიჭა. ასე რომ, თუ შენ ზიანს იმ ქალიშვილს მიაყენებ, რომელიც ტიცოუსზეა დაქორწინებული, მაშინ „ინიურია-დან (უკანონობიდან) გამომდინარე სარჩელი“ შენ წინააღმდეგ შეიძლება აღიძრას არა მარტო ქალიშვილის, არამედ აგრეთვე მამისა და ქმრის (ტიციუსის) სახელით, მაგრამ, მეორე მხრივ, თუ ზიანი (შეურაცხყოფა) ქმარს მიაყენეს, მაშინ ცოლს „ინიურია-დან (უკანონობიდან) გამომდინარე სარჩელის“ აღძვრა არ შეუძლია, რადგან სამართლიანობა მოითხოვს, რომ ქმარმა ცოლი დაიცვას და არა ცოლმა ქმარი. მაგრამ მამამთილსაც შეუძლია, რომ იმ რძლის სახელით, რომელიც თავისი მამამთილის ხელისუფლებას ექვემდებარება, „ინიურია-დან (უკანონობიდან) გამომდინარე სარჩელი“ აღძრას.

3. ითვლება, რომ მონას არავითარი ზიანი („ინიურია“) არ ადგება, მაგრამ მისი მეშვეობით ზიანი ადგება მის მესაკუთრეს ოღონდ არა იმ სახით, როგორც ამას ადგილი აქვს ბავშვებისა და ცოლისთვის ზიანის მიყენების შემთხვევაში, მონასთან დაკავშირებით ეს ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მონას განსაკუთრებული სისასტიკით ექცევიან, რაც, აშკარად, მონის მესაკუთრისთვის შეურაცხყოფის („კონტუმელია“) მისაყენებლად ჩადენილ [ქმედებად] განიხილება. მაგალითად, თუ ვინმე სხვის მონას გაროზგავს, ამ შემთხვევაში სარჩელია

გათვალისწინებული. მაგრამ თუ ვინმე [სხვის] მონას გალანძღავს ან მუშტს დაარტყამს, მაშინ მის მესაკუთრეს არავითარი სარჩელი არ ეძლევა.

4. თუ ზიანს საერთო მონას მიაყენებენ, მაშინ სამართლიანობა მოითხოვს, რომ მიყენებული ზიანი შეფასდეს არა იმ წილის პროპორციულად, რაც თითოეულ თანამესაკუთრეს ეკუთვნის, არამედ თანამესაკუთრეთა სახელით, რადგან ზიანი მათ მიაყენეს.

5. ხოლო თუ ტიციუსს მონაზე უზუფრუქტი ეკუთვნის, ხოლო მევიუსს – საკუთრების უფლება, მაშინ ზიანი უფრო მევიუსისთვის მიყენებულად ითვლება.

6. ხოლო თუ ზიანი თავისუფალ პირს მიაყენეს, რომელიც შენ კეთილსინდისიერად გემსახურება, მაშინ შენ არავითარი სარჩელი არ გეძლევა, მაგრამ [დაზარალებულს] თავისი სახელით შეუძლია სასამართლოში ჩივილი (სარჩელის აღძვრა); ოღონდ თუ იგი შენი შეურაცხყოფის მიზნით იქნა შეურაცხყოფილი, მაშინ „ინიურია-დან (უკანონობიდან) გამომდინარე სარჩელი“ შენც გეძლევა. აქედან გამომდინარე, იგივე წესი მოქმედებს იმ სხვის მონასთან დაკავშირებითაც, რომელიც შენ კეთილსინდისიერად გემსახურება. ასე რომ, „ინიურია-დან (უკანონობიდან) გამომდინარე სარჩელს“ იძლევიან ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც სამართალდარღვევა შენთვის შეურაცხყოფის მისაყენებლად არის ჩადენილი.

7. ხოლო სამართალდარღვევისათვის („ინიურია“) სასჯელს, თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონების თანახმად, ასოთდამშავებლობისათვის ტალიონი წარმოადგენდა, ხოლო ძვლის დამტვრევისათვის კი ფულადი ჯარიმა იყო დაწესებული, როგორც [ყველაზე მძიმე სასჯელი] იმდროინდელი დიდი სიღარიბის პირობებში. მაგრამ შემდეგ პრეტორებმა დაუშვეს, რომ ზიანი თავად დაზარალებულებს შეეფასებინათ ისე, რომ მოსამართლეს იმ ოდენობის თანხის გადახდა მიესაჯა [მოპასუხისათვის], რა ოდენობითაც ზიანს დაზარალებული შეაფასებდა, ან უფრო ნაკლებით, თუ მოსამართლე ამას საჭიროდ ჩათვლიდა. ხოლო თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონებით დაწესებული სასჯელები „სამართალდარღვევისთვის“ („ინიურია“) ხმარებიდან გამოვიდა. მაგრამ პრეტორის მიერ დაწესებული სასჯელები კი, რომლებსაც „საპატიოსნა“ („ჰონორარია“) უწოდებენ, მოსამართლეების მიერ ხშირად გამოიყენება და [დაზარალებული პირის] ღირსების ხარისხისა და პატიოსნების

შესაბამისად იზრდება ან მცირდება [მიყენებული] ზიანის შეფასება. სასჯელის მისჯის („კონდემნაციო“) დროს ამგვარ გრადაციას არცთუ უსაფუძვლოდ იყენებენ მონის პერსონასთან დაკავშირებითაც, ისე, რომ ერთი სასჯელია დაწესებული იმ ზიანისთვის, რომელიც [მონათ-ბფლობელის] მეურნეობის [საქმეთა] მმართველ მონას მიაყენეს, მეორე – საშუალო შეძლების და სხვა სასჯელი – დაბალი კატეგორიის ან ბორკილდადებული მონისათვის.

8. მაგრამ „ინიურიაზე“ („უკანონობაზე“) კორნელიუსის კანონიც საუბრობს და „ინიურია-დან გამომდინარე სარჩელი“ ამ კანონითაც არის დაწესებული, რომელსაც მაშინ იძლევიან, როდესაც დაზარალებული აცხადებს, რომ იგი სცემეს, გაროზგეს ან თავის სახლში ძალით შეუვარდნენ. სიტყვა „სახლში“ იგულისხმება [ნების-მიერი] სახლი, რომელშიც პირი ცხოვრობს, გინდ [სახლი] – საკუთარი იყოს, გინდ – ნაქირავები, უსასყიდლოდ მიღებული და გინდაც სახლი, სადაც იგი სტუმრად იმყოფება.

9. ზიანის მიყენების („ინიურია“) სიმძიმეს აფასებენ ან ქმედობის გარემოებიდან გამომდინარე, მაგალითად, თუ ერთი პირი მეორეს დაჭრის ან შოლტით ცემს; ან [ქმედობის] ადგილის მიხედვით, მაგალითად, თუ ზიანი თეატრში, მოედანზე ან პრეტორის თვალწინ იქნა მიყენებული; ან [დაზარალებულის] პერსონის მიხედვით, მაგალითად, თუ ზიანი მაგისტრატს მიაყენეს, ან, თუ უბრალო ადამიანებმა ზიანი სენატორს მიაყენეს, ან, თუ ბავშვებმა – თავიანთ მამას; გააზატებულებმა (ლიბერტებმა) – თავიანთ პატრონს. სხვაგვარად შეფასდება, [ერთი მხრივ], სენატორის, მშობლისა და პატრონისათვის მიყენებული ზიანი და სხვაგვარად – გარეშე პირის და დაბალი რანგის ადამიანისა. ზოგჯერ, სამართალდარღვევის სიმძიმის შეფასებისას, ითვალისწინებენ დაზიანებული სხეულის ნაწილსაც. მაგალითად, როდესაც თვალია დაზიანებული. მცირე მნიშვნელობა აქვს იმის შეფასებას, თუ როგორი ზიანი მიაყენეს, [ერთი მხრივ], ოჯახის მამას და, [მეორე მხრივ], ოჯახის გაყიშვილს, რადგან ამ უკანასკნელისთვის მიყენებული ზიანიც მძიმე [„სამართალდარღვევად“ (ინიურია)] შეფასდება.

10. დაბოლოს, უნდა ვიცოდეთ, რომ ყველა სახის ზიანის მიყენების შემთხვევაში, დაზარალებულს შეუძლია სარჩელი აღძრას როგორც სისხლის სამართლის, ასევე სამოქალაქო სამართლის წესით. თუ სარჩელი სამოქალაქო სამართლის წესით არის აღძრული, მაშინ

ჯარიმა, როგორც ზევით ვთქვით, შეფასების შესაბამისად განისაზღვრება. ხოლო თუ სარჩელი სისხლის სამართლის წესით არის აღძრული, მაშინ მოსამართლე თავისი უფლებამოსილებით მოპასუხეს ექსტრა-ორდინარულ ჯარიმას დაადებს. ამასთან, რასაკვირველია, უნდა დაიცვან ის წესი, რომელიც ზენონის კონსტიტუციით დადგინდა, სახელდობრ, ის, რომ „წარჩინებულებს“ და მათზე უფრო მაღალი რანგის პირებს შეუძლიათ პროკურატორების მეშვეობით, ერთი მხრივ, სისხლის სამართლის წესით სარჩელი აღძრან და, მეორე მხრივ, [ასევე] პროკურატორებისვე მეშვეობით პასუხი აგონ სასამართლოში „უკანონობიდან („ინიურია“) გამომდინარე სარჩელით“, თანახმად ამ კანონის შინაარსისა, რაც ყველაზე უფრო ნათლად თავად ამ კანონის [წაკითხვით] გამოჩნდება.

11. „ინიურია-დან გამომდინარე სარჩელით“ პასუხს აგებს არა მხოლოდ ის პირი, ვინც [სხვას] ზიანი მიაყენა, ანუ გაართყა, არამედ ისიც, ვინც ამას განზრახ ხელი შეუწყო ან დაეხმარა, რომ [დაზარალებულისთვის] სახეში მუშტით დარტყმა მიეყენებინათ.

12. ამ სარჩელის [თავიდანვე] არგამოყენების შემთხვევაში, იგი ძალას კარგავს და ამიტომ, თუ ვინმე სამართალდარღვევის („ინიურია“), ე.ი. ზიანის მიყენებისთანავე თავისი ნებით სარჩელს არ აღძრავს, მაშინ მას შემდგომში, თუ იგი ინანებს, [რომ ასე მოიქცა], სარჩელის აღძვრა უკვე აღარ შეუძლია.

ტიტული V. კვაზი (თითქოს) დელიქტიდან წარმოშობილი ვალდებულებების შესახებ

თუ მოსამართლე სასამართლო დავას კანონის დარღვევით გადაწყვეტს⁸⁸, მას ვალდებულება საკუთრივ დელიქტიდან („ძალუფიცო“) არ ეკისრება. მაგრამ, ვინაიდან მას ვალდებულება არც ხელშეკრულებიდან ეკისრება, და [იმავედროულად] მოსამართლე, თუნდაც უცოდინარობით, [მაგრამ მაინც] გადაცდომის ჩამდენ [პირად] განიხილება, ამიტომ ითვლება, რომ მის ვალდებულებას (პასუხისმგებლობას) „კვაზი დელიქტი“ წარმოშობს. და მას იმ ოდენობის ჯარიმის გადახდას მიუსჯიან, რა ოდენობასაც კეთილსინდისიერი მოსამართლე ამ საქმისთვის სამართლიანად ჩათვლიდა.

1. ის პირიც, რომლის საკუთარი, ნაქირავები [სახლიდან] ან იმ ბინიდან, რომელშიც იგი უსასყიდლოდ ცხოვრობდა, რაიმე ისე ჩამო-

ვარდა ან ჩამოიღვარა, რომ სხვას ზიანი მიაყენა, ასევე „კვაზი (თითქოს) დელიქტის საფუძველზე პასუხისმგებელ პირად განიხილება, ხოლო იგი „არა საკუთრივ დელიქტით“ ვალდებულებადაკისრებულ პირად იმიტომ განიხილება, რომ უმრავლეს შემთხვევაში სხვის ბრალზე აგებს პასუხს, მაგალითად, მონის ან ბავშვის. მას ჰგავს ის პირიც, რომელმაც იმ ადგილას, რომელსაც ხალხი, ჩვეულებრივ, გზად იყენებს, ისეთ რამეს დადებს ან ჩამოკიდებს, რომელმაც, თუ იგი ჩამოვარდა, შეიძლება, სხვა პირს ზიანი მიაყენოს. ასეთ შემთხვევაში ათი ოქროს ოდენობის ჯარიმაა დაწესებული. ხოლო იმ შემთხვევისათვის, როდესაც რაიმე ჩამოვარდა ან ჩამოიღვარა, მიყენებული ზიანის ორმაგი ანაზღაურების სარჩელია დადგენილი. ხოლო თუ თავისუფალი ადამიანი მოკლეს, მაშინ ორმოცდაათი ოქროს ოდენობის ჯარიმას ნიშნავენ. მაგრამ თუ იგი ცოცხალი გადარჩა და განაცხადა, რომ მას ზიანი მიაყენეს, მაშინ მას სარჩელი იმ ოდენობაზე მიეცემა, რა ოდენობასაც მოსამართლე ამ საქმისთვის სამართლიანად მიიჩნევს. სახელდობრ, მოსამართლემ უნდა გამოითვალოს ექიმებისათვის გასამრჯელოდ მისაცემი [თანხის ოდენობა] და მკურნალობისათვის გასაწევი სხვა ხარჯები, გარდა ამისა, იმ სამუშაო დღეებში [ასაღები შემოსავლის] რაოდენობა, რომელიც მან დაკარგა ან [მომავალში] დაკარგავს იმის გამო, რომ იგი შრომისუუნარო გახდა.

2. თუ ოჯახის ვაჟიშვილი მამისგან ცალკე ცხოვრობს და მისი ბინიდან რაიმე ჩამოვარდა ან ჩამოიღვარა, ან თუ მან რაიმე ისე დადო (დადგა) ან ჩამოკიდა, რომ ჩამოვარდნის შემთხვევაში [სხვას] საფრთხეს უქმნის, მაშინ, იულიანეს თანახმად, მამის წინააღმდეგ რაიმე სარჩელი არ არსებობს, ხოლო სარჩელი თავად ვაჟიშვილის წინააღმდეგ უნდა აღიძრას. იგივე წესი უნდა დაიცვან ოჯახის ვაჟიშვილთან დაკავშირებით იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მან, როგორც მოსამართლემ, სადავო საქმე კანონის გვერდის ავლით (დარღვევით) გადაწყვიტა.

3. ასევე „კვაზი დელიქტზე“ აგებს პასუხს გემის მეპატრონე, მიკიტანი ან მეფუნდუკე იმ განზრახ მიყენებული ზიანისა და ქურდობისათვის, რომელიც გემზე, სამიკიტნოში ან ფუნდუკში ჩაიღინეს, ოღონდ, თუკი რაიმე სახის სამართალდარღვევა თავად მან კი არ ჩაიღინა, არამედ ერთ-ერთმა იმ პირთაგან, რომლებიც გემზე, სამიკიტნოში ან ფუნდუკში მსახურობენ. იმის გამო, რომ მეპატრონის წინააღმდეგ ამ სარჩელს ხელშეკრულება არ წარმოშობს, მაგრამ

გაუფრთხილებლობისთვის (culpa) იგი რამდენადმე მაინც აგებს პასუხს, რადგან მას სამუშაოდ უწესო ხალხი ჰყავდა აყვანილი, ამიტომაც ითვლება, რომ მას პასუხისმგებლობა „კვაზი დელიქტის“ საფუძველზე ეკისრება. მაგრამ ყველა ამ შემთხვევაში წარმოიშობა „ქმედობის ფაქტიდან (გარემოებიდან) გამომდინარე სარჩელი“, რომელიც მემკვიდრეზეც გადადის, მაგრამ მემკვიდრის წინააღმდეგ ამ სარჩელს არ იძლევიან.

ტიტული VI. სარჩელების შესახებ

[ახლა] სარჩელები დაგვრჩა განსახილველი. ზოლო სარჩელი სხვა არაფერია, თუ არა პირის უფლება, რომ სასამართლო წესით მოითხოვოს ის, რაც მისი მართებთ (რაც მას ეკუთვნის).

1. ძირითადი დაყოფა ყველა სარჩელისა, რომელთა მეშვეობით პირებს შორის მოსამართლეებისა და „არბიტრების“ (შუაგაცემის) წინაშე რამე ნივთის მოძიება ხდება, ორ სახეობაზე დაიყვანება: სახელდობრ, სარჩელები არის ან სანივთო და ან პირადი. ვინაიდან ნებისმიერი [მოსარჩელე] დავას აწარმოებს [1]: ან იმ პირთან, რომელსაც მის წინაშე ან ხელშეკრულებიდან და ან დელიქტიდან გამომდინარე ვალდებულება აქვს, რა შემთხვევაშიც წარმოიშობა პირადი სარჩელები, რომელთა საშუალებით [მოსარჩელე] ამტკიცებს, რომ მოწინააღმდეგე მხარემ მას რაიმე უნდა მისცეს ან რაიმე გაუკეთოს, ან კიდევ მას რაიმე სხვა [ევალება]. [2]) ან კიდევ [მოსარჩელე] დავას იმ პირთან აწარმოებს, რომელსაც მის წინაშე არავითარი სამართლებრივი (ხელშეკრულებითი) ვალდებულება არა აქვს, მაგრამ მასთან რამე ნივთის თაობაზე დავას აწარმოებს, რა შემთხვევაშიც წარმოიშობა სანივთო სარჩელი. მაგალითად, როდესაც ვინმე სხეულებრივ ნივთს ფლობს, [ზოლო] ტიციუსი ირწმუნება, რომ ეს ნივთი თავისია (ტიციუსისაა), და მფლობელიც აცხადებს, რომ თვითონ არის ამ ნივთის მესაკუთრე და თუ ტიციუსი მოითხოვს, რომ ნივთი მას მიეკუთვნოს, მაშინ წარმოიშობა სანივთო სარჩელი.

2. ასევე, როდესაც ვინმე სარჩელს აღძრავს იმის თაობაზე, რომ თითქოს მას ეკუთვნის უზუფრუქტი მიწის ნაკვეთზე, ან აქვს უფლება მეზობლის ნაკვეთზე გავლის და პირუტყვის გადენისა, ან მეზობლის ნაკვეთიდან წყლის გამოყვანისა, მაშინ საქმე გვაქვს სანივთო სარჩელთან.

იგივე სარჩელი გვექნება საქალაქო ადგილ-მამულების სერვიტუტებზე; მაგალითად, თუ ვინმე სარჩელს აღძრავს იმის თაობაზე, რომ მას აქვს სახლზე დაშენების, [სახლიდან] გარკვეული ხედის, სახლზე წინ მიშენების ან მეზობლის შენობაში კოჭის (ძელის) ჩასმის უფლება. მეორე მხრივ, სასოფლო მიწის ნაკვეთების (ადგილ-მამულების) უზუფრუქტისა და სერვიტუტების თაობაზეც ისევე, როგორც ქალაქის მიწის ნაკვეთებთან დაკავშირებით, აგრეთვე აწესებენ ასეთივე (სანივთო), [ოლონდ] საპირისპირო სარჩელებს იმ შემთხვევაში, თუ პირი ამტკიცებს, რომ მის მოწინააღმდეგეს არა აქვს უზუფრუქტის, [სხვის მიწის ნაკვეთზე] გავლის, პირუტყვის გადენის, წყლის გაყვანის უფლება; ასევე სახლზე დაშენების, [სახლიდან] ხედის, [სახლის] წინ რამეს მიშენების და მეზობლის შენობაში კოჭის (ძელის) ჩასმის უფლებაც. ეს სარჩელებიც სანივთო სარჩელებია, მაგრამ — „უარყოფითი“ („ნეგატიური“). ამ სახის სარჩელები სხეულებრივ ნივთებთან დაკავშირებულ დაეების დროს არ წესდება. ვინაიდან, ამ შემთხვევაში მოსარჩელეა ის, ვინც ნივთს არ ფლობს. ხოლო იმას, ვინც [ნივთს] ფლობს, არ ეძლევა სარჩელი, რომლის მეშვეობითაც მას შეუძლია უარყოს, რომ ნივთი მოსარჩელეს ეკუთვნის. თუმცა ერთ შემთხვევაში ის, ვინც ნივთს ფლობს, მოსარჩელის მდგომარეობას მაინც მიიღებს, რაც ღიგესტების უფრო ვრცელი წიგნებიდან განსაკუთრებით ნათლად გამოჩნდება.

3. ხოლო ის სარჩელები, რომლებიც ჩვენ ვახსენეთ, ასევე მათი მსგავსი [სარჩელები], კანონიერ და ცივილურ საფუძველზე აღმოცენდნენ. მაგრამ არსებობს [კიდევ] სხვა სარჩელები, როგორც სანივთო, ასევე პირადი, რომლებიც პრეტორმა თვისი იურისდიქციით დააწესა, და რომლებიც, თავის მხრივ, მაგალითებით წარმოჩენას საჭიროებენ. მაგალითად, [პრეტორი] სანივთო სარჩელის აღძვრის უფლებას, უმრავლეს შემთხვევაში, იმგვარად იძლევა, რომ ან მოსარჩელე აცხადებს, რომ მან (მოსარჩელემ) ხანდაზმული მფლობელობით თითქოს შეიძინა ის, რაც სინამდვილეში [ჯერ] ხანდაზმული მფლობელობით არ შეუძენია; ან, პირიქით, მფლობელი აცხადებს, რომ მის მოწინააღმდეგეს ხანდაზმული მფლობელობით არ შეუძენია ის [ნივთი], რაც [სინამდვილეში] მოწინააღმდეგემ ხანდაზმულობით [უკვე] შეიძინა.

4. და ვინაიდან, ის პირი, რომელსაც რაიმე ნივთი კანონიერ საფუძველზე გადაეცა, — მაგალითად, ნასყიდობის, ნაჩუქრობის, მზ-

ითვის ან ლეგატის საფუძველზე, — და იგი ამ ნივთის მესაკუთრე ჯერ არ გამხდარა, რამე შემთხვევით ამ ნივთზე მფლობელობის დაკარგვის დროს, მას ამ ნივთის დასაბრუნებლად არავითარი პირდაპირი სანივთო სარჩელი არ ეძლევა, ვინაიდან ცივილური სამართალი ეს სარჩელები ისეა დაწესებული, რომ მათი მეშვეობით [მხოლოდ] საკუთრების („დომინიუმ“) ვინდიცირება შეიძლება. მაგრამ, ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში სარჩელის არარსებობა, მართლაც, [მეტისმეტ] სიმკაცრე იქნებოდა, ამიტომ პრეტორმა შემოიღო სარჩელი, რომელშიც ის პირი, რომელმაც მფლობელობა დაკარგა, აცხადებს, რომ ნივთი მან [მფლობელობის] ხანდაზმულობით შეიძინა და ასე იგი ნივთის ვინდიცირებას მოახდენს. ამ სარჩელს „აქციო პუბლიციანა“-ს („პუბლიციუსის სარჩელს“) უწოდებენ, რადგან პირველად იგი პრეტორ პუბლიციუსის ედიქტით იქნა შემოთავაზებული.

5. მეორე მხრივ, თუ პირიქით, ის პირი, რომელიც სახელმწიფო საქმეების გამო [სახელმწიფოში] არ იმყოფება ან კიდევ მტრის ხელისუფლების ქვეშ [ტყვედ] არის [ჩავარდნილი], მფლობელობის ხანდაზმულობით შეიძენს იმ პირის ნივთს, რომელიც სახელმწიფოში იმყოფება, მაშინ ნივთის მესაკუთრეს უფლება აქვს, რომ, მფლობელის სახელმწიფოში დაბრუნების შემთხვევაში, ერთი წლის განმავლობაში ხანდაზმული მფლობელობის შეწყვეტა მოითხოვოს, ე.ი. მან უნდა განაცხადოს რომ მფლობელს [ნივთი] მფლობელობის ხანდაზმულობით არ შეუძენია და ამიტომ ნივთი მას (ე.ი. მოსარჩელეს) ეკუთვნის. ამ სახის სარჩელი პრეტორმა იმავე სამართლიანობის საფუძველზე ზოგიერთ სხვა პირსაც დაუწესა, რაც დიგესტების ანუ პანდექტების ვრცელი თხზულებიდან შეიძლება შევიტყოთ.

6. ასევე, თუ ვინმე კრედიტორის მოსატყუებლად თავის ნივთს სხვა პირს გადასცემს, მაშინ პრეზესის (პროვინციის მმართველის) გადაწყვეტილებით კრედიტორების მიერ [მოვალის] ქონების დაუფლებისას, თავად კრედიტორებს უფლება აქვთ ამ ნივთის გადაცემის გაუქმება მოითხოვონ, ე.ი. განაცხადონ, რომ ეს ნივთი გადაცემული არ არის და ამის გამო ის მოვალის ქონებაში დარჩა.

7. ასევე, „სერვიუსის სარჩელი“ („actio serviana“) და „კვანსერვიუსის სარჩელი“, რომელსაც აგრეთვე „ჰიპოთეკის სარჩელს“ უწოდებენ, სწორედ პრეტორის იურისდიქციით არის დაწესებული. ზოლო სერვიუსის სარჩელით დავა წარმოებს კოლონის იმ ნივთების

თაობაზე, რომლებიც გირავნობის სამართლით მიწის [საიჯარო] გადასახადის უზრუნველყოფას (გარანტიას) წარმოადგენს. კვაზი სერვისის სარჩელი კი არის სარჩელი, რომლის მეშვეობით კრედიტორები [სხვა] გირაოს ან ჰიპოთეკას მოითხოვენ. ხოლო გირაოსა (გირავნობასა) და ჰიპოთეკას შორის, რამდენადაც ეს ჰიპოთეკის სარჩელს ეხება, რაიმე განსხვავება არ არსებობს, ვინაიდან ყველა ნივთი, რომელიც კრედიტორისა და მოვალის ურთიერთშეთანხმებითი ვალდებულების ობიექტია, ორივე სახელწოდებით აღინიშნება. მაგრამ სხვა მხრივ ისინი ერთმანეთისგან განსხვავდებიან, ვინაიდან სახელწოდება „გირაოს“ (pignus) ჩვენ ვუწოდებთ კერძოდ იმ ნივთს, რომელიც [ხელშეკრულების] დადებისთანავე კრედიტორს გადაეცემა, უპირატესად მაშინ, თუ ნივთი მოძრავია. მაგრამ ჩვენ ვამბობთ, რომ იმ ნივთს, რომელიც [ნივთის] გადაცემის გარეშე, მხოლოდ („ლიტონი“) შეთანხმებით⁸⁹, ნივთის უზრუნველყოფას (გარანტიას) წარმოადგენს, საკუთრივ ჰიპოთეკა ეწოდება.

8. პრეტორმა თავისი იურისდიქციით პირადი სარჩელებიც დააწესა. მაგალითად, ვალის აღიარებიდან გამომდინარე სარჩელი, რომლის მსგავსად ითვლება რეცეპტიციური სარჩელი, მაგრამ რამდენადაც ჩვენი კონსტიტუციით, თუკი [„რეცეპტიურ სარჩელში“] რაიმე უფრო სრულყოფილი იყო, „ვალის აღიარების სარჩელში“ იქნა გადატანილი, ამიტომ ვბრძანებთ, რომ ეს („რეცეპტიციური“) სარჩელი, როგორც ზედმეტი, მის სავალდებულო ძალასთან ერთად, ჩვენი კანონებიდან ამოეღოთ. გარდა ამისა, პრეტორმა შემოიღო სარჩელი მონებისა და ოჯახის გაყიდვების „პეკულიუმის“ თაობაზე, რომლის დროსაც ეკითხებიან, დაიფიცა თუ არა მოსარჩელემ და მრავალი სხვა.

9. ვალის აღიარებიდან გამომდინარე სარჩელი აღიძრება ყველა იმ პირის წინააღმდეგ, რომლებმაც განაცხადეს, რომ ისინი საკუთარ ან სხვის ვალს გადაიხდიან, თუ, რასაკვირველია, სტიპულაცია არ ყოფილა [მანამდე] დადებული, ვინაიდან, წინააღმდეგ შემთხვევაში, [ეი], თუ სტიპულაციით დაჰპირდნენ, მაშინ პასუხისმგებლობა ცივილური სამართლით ეკისრებათ.

10. ხოლო პეკულიუმიდან გამომდინარე სარჩელი პრეტორმა მამის და [მონის] მესაკუთრის წინააღმდეგ იმის გამო შემოიღო, რომ ისინი, თუცა [თავიანთი] გაყიდვების ან მონების ხელშეკრულებაზე თვით [ცივილური] სამართლით პასუხს არ აგებენ, მაგრამ [უფრო] სამართლიანია, რომ მათთვის პეკულიუმის [ღირებულების] ფარგლებში,

რაც ვაჟიშვილების თუ ქალიშვილების და აგრეთვე მონების ერთგვარ ქონებას („პატრიმონიუმ“) წარმოადგენს, [თანხის გადახდა] მიესაჯათ.

11. ასევე, თუ ვინმე მოწინააღმდეგის მოთხოვნით დაიფიცებს, რომ ფული, რომელსაც იგი ითხოვს, [მართლაც] მას ეკუთვნის, და თუ მას ამ ფულს არ გადაუხდიან, მაშინ [პრეტორი] მას სავსებით სამართლიანად აძლევს ისეთ სარჩელს, რომლის საშუალებით იმას კი არ იკვლევდნენ აქვთ თუ არა მისი ვალი, არამედ იმას, დაიფიცა მან თუ არა.

12. პრეტორმა თავისი იურიდიქციით ასევე ძალიან ბევრი საჯარიმო სარჩელი შემოიღო, მაგალითად, იმ პირის წინააღმდეგ, ვინც დააზიანა ან შერყვნა პრეტორის ედიქტის ტექსტი; [ან] იმ პირის წინააღმდეგ, რომელმაც [თავისი] პატრონი ან მშობელი სასამართლოში გამოიძახა ისე, რომ ამის ნებართვა არ მიუღია. ასევე იმ პირის წინააღმდეგ, რომელმაც სასამართლოში (პრეტორთან) გამოძახებული პირი ძალის გამოყენებით [იქ] არ დაუშვა, ან იგივე ქმედება მოტყუებით (dolus) სხვას ჩაადენინა.

13. პრეიუდიციური (დადგენითი) სარჩელებიც სანივთო სარჩელებად არის მიჩნეული. ასეთებია სარჩელები, რომელთა მეშვეობით იკვლევენ, პირი თავისუფალია თუ გააზატებული (ლიბერტი); ან სარჩელი ნაყოფის მამობის აღიარების შესახებ. ამ სარჩელებიდან, ალბათ, მხოლოდ ერთია სანივთო, სახელდობრ, სარჩელი, რომლის მეშვეობით იკვლევენ, არის თუ არა პირი თავისუფალი. სხვები კი თავად პრეტორის იურიდიქციით არის დაწესებული.

14. ამრიგად, სარჩელების ამგვარად დაყოფის შემთხვევაში, ცხადია, რომ მოსარჩელეს არ შეუძლია, რომ თავისი ნივთი ასეთი ფორმულით მოითხოვოს: „თუ ნათელია, რომ მან უნდა მისცეს“, ვინაიდან, ის, რაც მოსარჩელეს ეკუთვნის, მას აღარ უნდა მისცენ, რადგანაც, საკუთრივ ვინმესთვის მიცემად ის ითვლება, როდესაც მას [იმ მიზნით] აძლევენ, რომ [ნივთი] მისი გახდეს, და ნივთი, რომელიც უკვე მოსარჩელეს ეკუთვნის, არ შეიძლება, რომ უფრო მეტად (მეტი ხარისხით) მისი გახდეს. ცხადია, ქურდების ზიზღით, იმისათვის, რომ მათ პასუხისმგებლობა უფრო მეტი რაოდენობის სარჩელით დაკისრებოდათ, დაადგინეს, რომ ნივთის უკან დაბრუნების სარჩელით [დაწესებული] ორმაგი და ოთხმაგი ჯარიმის გარდა, ქურდებს პასუხისმგებლობა ეკისრებათ ამ სარჩელითაც: „თუ ნათელია, რომ მათ უნდა მისცენ“, თუნდაც მათ წინააღმდეგ უკვე აღძრული იყოს სანივთო სარჩელი, რომლის მეშვეობით

პირი ითხოვს, რომ თავისი ნივთი მას მიეკუთვნოს.

15. ხოლო სანივთო სარჩელებს ჩვენ „ვინდიკაციებს“ ვუწოდებთ, პირად სარჩელებს კი, რომელთა მეშვეობით [მოსარჩელე] ამტკიცებს, რომ მას უნდა რაიმე მისცენ ან გაუკეთონ, – „კონდიქციებს“. კერძოდ, კონდიცირება ძველ ენაზე ნიშნავდა „განცხადებას“, მაგრამ დღეს ჩვენ არასწორად ვამბობთ, რომ „კონდიქცია“ პირადი სარჩელია, რომლის საშუალებითაც მოსარჩელე ამტკიცებს, რომ მას უნდა მისცენ, რადგან დღეს ამისათვის [მოსარჩელე] არავითარ განცხადებას არ აკეთებს.

16. [სარჩელების] შემდეგი დაყოფა მდგომარეობს იმაში, რომ ზოგი სარჩელი ნივთის [სასამართლო] „დევენისთვის“ (მოთხოვნისთვის) არის დაწესებული, ზოგი – ჯარიმებისთვის, ზოგიც შერეულია.

17. ყველა სანივთო სარჩელი ნივთის [სასამართლო] „დევენისათვის“ (მოთხოვნისთვის) არის დაწესებული. მაგრამ ის პირადი სარჩელებიც, რომლებიც ხელშეკრულებიდან წარმოიქმნებიან, თითქმის ყველა, [ასევე] ნივთის მოთხოვნისთვის დაწესებულად ითვლება, მაგალითად, სარჩელები, რომელთა საშუალებით მოსარჩელე სესხად მიცემულ ან სტიპულაციაში გადაყვანილ ფულს მოითხოვს. გარდა ამისა, ნათხოვრობის, დეპოზიტის (შენახვის), დავალების, ამხანაგობის, ნასყიდობის და ქირავნობის [ხელშეკრულებებიდან გამომდინარე] სარჩელები. რასაკვირველია, თუ დეპოზიტიდან გამომდინარე სარჩელი აღძრეს იმ [ნივთის] თაობაზე, რომელიც არეულობის (აჯანყების), ხანძრის, [შენობის] დანგრევის, ან გემის დაღუპვის შემთხვევისთვის არის შესანახად მიბარებული, მაშინ პრეტორი ორმაგი [ჯარიმის] სარჩელს იძლევა, ოღონდ, თუ სარჩელი თავად შემნახველის (დეპოზიტარის) ან მისი მემკვიდრის მზაკვრობის (dolus) შემთხვევაში თავად მემკვიდრის წინააღმდეგ არის მიმართული. ამ შემთხვევაში სარჩელი შერეულია.

18. სამართალდარღვევებიდან (დელიქტებიდან) აღმოცენებულ სარჩელთაგან ზოგი მხოლოდ ჯარიმის ამოსაღებად არის შემოღებული, ზოგიც – როგორც ჯარიმის, ასევე ნივთის, და ამის გამო ისინი შერეულ სარჩელებს წარმოადგენენ. მხოლოდ ჯარიმის ამოღება ხდება ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელით. ვინაიდან, გინდ აშკარა ქურდობისათვის ოთხმაგი ჯარიმის [ამოსაღებად] იყოს სარჩელი აღძრული, გინდ – ფარული ქურდობისთვის ორმაგი ჯარიმის ამოსაღებად, [ორივე შემთხვევაში] დავა მხოლოდ ჯარმისათვის წარმოებს, რადგან თავად ნივთს [მოსარჩელე] განსაკუთრებული სარჩელით მოითხოვს,

ე.ი. მოითხოვს, რომ ნივთი მას მიაკუთვნონ, გინდ ნივთს თავად ქურდი ფლობდეს და გინდაც – ნებისმიერი სხვა [პირი]. ამას გარდა, ქურდის წინააღმდეგ არსებობს ასევე ნივთის კონდიქცია.

19. ძალადობით მიტაცებული ნივთის თაობაზე [დაწესებული] სარჩელი შერეულია, ვინაიდან იგი ნივთის ოთხმაგ [ღირებულებას] შეიცავს. ხოლო ჯარიმას სამმაგი [თანხა] შეადგენს. ხოლო აკვილიუსის კანონით [დაწესებული] სარჩელი ზიანის მიყენების შესახებ შერეულია არა მარტო იმ შემთხვევაში, როდესაც [ვალდებულების] უარყოფელის წინააღმდეგ ორმაგი [ჯარიმის] სარჩელია აღძრული, არამედ ზოგჯერ უბრალო სარჩელის შემთხვევაშიც, მაგალითად, თუ ვინმე კოჭლ ან ცალთვალა მონას მოკლავს, რომელიც იმ წელს საღ-სალამათი იყო და ფასიც დიდი ჰქონდა, სახელდობრ, მას, ზემოთ მოტანილი დაყოფის თანახმად, იმ ოდენობის გადახდას მიუსჯიან, რაც იმ წლის განმავლობაში ამ მონის უმაღლეს ფასს შეადგენდა⁹⁰. შერეულია აგრეთვე სარჩელი იმ პირების წინააღმდეგ, რომლებიც უწმინდესი ეკლესიისა და სხვა საკულტო დაწესებულებებისათვის დატოვებული ლეგატებისა და ფიდუიკომისების გაცემას იქამდე გადაავადებენ, რომ მათ სასამართლოში იძახებენ. და მაშინ, ვინაიდან მას აიძულებენ როგორც თავად დატოვებული ნივთის ან ფულის გაცემას, ასევე იმავე ოდენობის ჯარიმის გადახდას, ამიტომ იგი ორმაგად იქნება მსჯავრდებული.

20. ითვლება, რომ ზოგიერთ სარჩელს შერეული ბუნება აქვს [ე.ი.], როგორც სანივთო, ასევე პირადი. ასეთია სარჩელი სამკვიდროს გაყოფის თაობაზე, რომელიც თანამემკვიდრეებს სამკვიდროს გაყოფისთვის ეძლევათ. ასევე, სარჩელი საერთო [ქონების] გაყოფის შესახებ, რომელიც საერთო ქონების მქონე პირებს (თანამესაკუთრეებს) ამ ქონების გასაყოფად ეძლევათ. ასევე საზღვრების დადგენის სარჩელი, რომელიც ერთმანეთის მოსაზღვრე მიწის ნაკვეთების [მქონე] პირებს ეძლევა. ამ სამი სარჩელის შემთხვევაში, მოსამართლეს უფლება აქვს, რომ ნივთი, სიკეთისა და სამართლიანობის თანახმად, ერთ-ერთ მოდავე [მხარეს] მიაკუთვნოს, და თუ გამოჩნდება, რომ ერთის წილი [მეორეს] აღემატება, მაშინ პირველს მეორე პირის სასარგებლოდ გარკვეული თანხის გადახდა მიუსაჯოს.

21. ხოლო სარჩელები არსებობს ან უბრალო, ან ორმაგი, ან სამმაგი და ან ოთხმაგი. ამაზე უფრო მეტ ოდენობაზე არცერთი სარჩელი არ ვრცელდება.

22. უბრალო სარჩელს აღძრავენ, მაგალითად, სტიპულაციის, სესხის მიცემის, ნასყიდობის, ქირავნობის, დავალების [ხელშეკრულებათა] თაობაზე და კიდევ სხვა მრავალ საფუძველზე.

23. ორმაგ სარჩელს ჩვენ აღვძრავთ, მაგალითად, ფარული ქურდობის, აკვილიუსის კანონით გათვალისწინებული „უკანონო ზიანის მიყენებისა“ და შენახვის (დეპოზიტის) [ხელშეკრულებასთან დაკავშირებულ] ზოგიერთ შემთხვევაში. ორმაგ სარჩელთან გვაქვს საქმე ასევე მონის გარყვნის შემთხვევაში, რომელიც იმ პირის წინააღმდეგ აღიძვრება, რომლის წაქეზებით ან რჩევით სხვისი მონა გაიქცა ან თავის ბატონს (მესაკუთრეს) აღარ ემორჩილება, ან თავაშეშენებული ცხოვრება დაიწყო; ან, დაბოლოს, რამენაირად უარესი გახდა. /ამ სარჩელის შემთხვევაში, შეფასებისას, ითვალისწინებენ იმ ნივთების ღირებულებასაც, რომლებიც გაქცეულმა მონამ თან წაიღო/. [იგივე სარჩელი გამოიყენება] აგრეთვე იმ ლეგატებთან დაკავშირებით, რომლებიც, ზემოთქმულის შესაბამისად, წმინდა ადგილებს (დაწესებულებებს) დაუტოვეს.

24. ხოლო სამმაგი სარჩელი იმ შემთხვევაში აღიძვრება, როდესაც ვინმე სასარჩელო არზაში [ნივთს] მის ღირებულებაზე გაცილებით უფრო მეტად შეაფასებს, რის საფუძველზეც კურიერებმა ე.ი. სასამართლოს აღმასრულებლებმა, სასამართლო ბაჟის სახით მეტად დიდი თანხა ამოიღეს. კერძოდ, ამ შემთხვევაში, რა ოდენობის ზარალიც მოპასუხეს ამის გამო მიადგა, იმის სამმაგ ოდენობას იგი მოსარჩლისგან მიიღებს ისე, რომ ამ სამმაგში ის უბრალო [ერთმაგი თანხაც] ჩაითვლება, რამაც მისთვის მიყენებული ზარალი შეადგინა. ეს [წესი] ჩვენი კონსტიტუციით იქნა შემოღებული, რომელიც [ამჟამად] ჩვენი კოდექსის გამორჩეულ ნაწილს შეადგენს, რის გამოც, ეჭვს გარეშეა, რომ ეს სარჩელი კანონზე დაფუძნებულ კონდიქციას წარმოადგენს.

25. ოთხმაგი სარჩელი [აღიძვრება], მაგალითად, აშკარა ქურდობისთვის; აგრეთვე იმისათვის, რაც მუქარის საფუძველზე გაკეთდა; ასევე, იმ ფულისათვის, რომელიც იმისთვის გასცეს, რომ მის მიმღებს ვინმეს წინააღმდეგ ყალბი ბრალდებით სასამართლო საქმე ეწარმოებინა ან არ ეწარმოებინა; გარდა ამისა, კონსტიტუციით წარმოიქმნება კანონზე დაფუძნებული კონდიქცია, რომელიც „ოთხმაგს“ მიუსჯის იმ სასამართლო აღმასრულებლებს, რომლებმაც [მოპასუხეებისაგან] ჩვენი კონსტიტუციის ნორმის საწინააღმდეგოდ რაიმე ამოიღეს.

26. მაგრამ აშკარა ქურდობისათვის და მონის გარყვნისათვის [დაწესებული] სარჩელები იმ სარჩელებისგან, რომელთა შესახებ ჩვენ ახლახანს ვისაუბრეთ, იმით განსხვავდებიან, რომ ისინი, ყველა შემთხვევაში, ორმაგ სარჩელებს წარმოადგენენ. ხოლო სხვა სარჩელები, ე.ი. აკვილიუსის კანონით დაწესებული „უკანონო ზიანის მიყენების“ სარჩელი და ზოგ შემთხვევაში დეპოზიტისთვის დაწესებული სარჩელიც ორმაგდება [მხოლოდ] იმ პირებთან დაკავშირებით, რომლებიც არ აღიარებენ. ხოლო იმ პირების წინააღმდეგ, რომლებიც [ვალდებულებას] აღიარებენ, უბრალო სარჩელს იძლევიან, მაგრამ სარჩელები, რომლებიც წმინდა დაწესებულებებისთვის დატოვებულ [ნივთებს] ეხება, ორმაგდება არა მარტო [ვალდებულებების] არაღიარების შემთხვევაში, არამედ ასევე იმ შემთხვევაშიც, როდესაც დატოვებულის გადახდას იმდენად დააგვიანებენ, რომ ჩვენი მაგისტრატების ბრძანებით [მათ წინააღმდეგ] სარჩელი აღიძვრება. მაგრამ იმ პირის წინააღმდეგ, რომელმაც მანამდე გადაიხადა, სანამ მაგისტრატების ბრძანებით [მის წინააღმდეგ] სარჩელი აღიძვრებოდა, უბრალო სარჩელს იძლევიან.

27. ასევე, სარჩელიც იმასთან დაკავშირებით, რაც შიშის (მუქარის) საფუძველზე იქნა ჩადენილი, სხვა სარჩელებისგან, რომელთა შესახებ ახლახანს გვქონდა საუბარი, იმით განსხვავდება, რომ მისი ბუნება სიტყვების გამოუთქმელად შეიცავს იმ პირის [პასუხისმგებლობისგან] განთავისუფლებას, რომელმაც მოსამართლის ბრძანებით ნივთი თავად მოსარჩელეს დაუბრუნა, რაც სხვა შემთხვევაში ასე არ არის; პირიქით, პირს ყველა [სხვა] შემთხვევაში ოთხმაგის [გადახდას] მიუსჯიან. ასე ხდება აგრეთვე აშკარა ქურდობის დროს.

28. ზოგი სარჩელი „კეთილსინდისიერებას“ ეფუძნება, ზოგიც – მკაცრ სამართალს. „კეთილსინდისიერებაზე“ დაფუძნებული სარჩელებია: ნასყიდობის, ქირავნობის, დავალების გარეშე სხვისი საქმეების წარმართვის, დავალების (მანდატის), შენახვის (დეპოზიტის), ამხანაგობის, მეურვეობის, ნათხოვრობის, გირავნობის, მემკვიდრეობის გაყოფის, საერთო [საკუთრების] გაყოფის, შეფასებისთვის დაწესებული სიტყვების, ასევე გაცვლის და მემკვიდრეობის მოთხოვნის საფუძველზე წარმოქმნილი სარჩელები. თუმცა დღემდე არ იყო გარკვეული, მიეკუთვნებიან თუ არა მემკვიდრეობასთან დაკავშირებული სარჩელები „კეთილსინდისის“ სარჩელებისათვის. მიუხედავად ამისა, ჩვენმა კონსტიტუციამ ამ სარჩელსაც „კეთილსინდისიერ“ სარჩელებს შორის [სავსებით]

გარკვევით მიუჩინა ადგილი.

29. წინათ ცოლის ქონებასთან დაკავშირებული სარჩელიც „კეთილსინდისიერ სარჩელებს“ მიეკუთვნებოდა. მაგრამ დაინახეთ რა, რომ სტიპულაციიდან გამომდინარე სარჩელი უფრო სრულია, მთელი ის სამართალი, რომელიც წინათ ცოლის ქონებას შეეხებოდა, თავისი მრავალრიცხოვანი დანაყოფით, სტიპულაციიდან გამომდინარე სარჩელში გადავიტანეთ, რომელიც მზითვის გამოსათხოვად არის გათვალისწინებული. ცოლის ქონებასთან დაკავშირებული სარჩელის [სავსებით] სამართლიანად გაუქმების შემდეგ, სტიპულაციიდან გამომდინარე სარჩელი, რომელიც ამავე საკითხის მოსაგვარებლად იქნა შემოღებული, ცოლის ქონების ამოღებასთან დაკავშირებით თავისი ბუნებით ისე ძალიან დაემსგავსა „კეთილსინდისიერ სარჩელებს“, რომ [ამჟამად] იგი „კეთილი სინდისის“ სარჩელად ითვლება. და [მასში] ცოლის პიპოთეკის [უფლებაც] ჩვენ მიერ უსიტყვოდ (თავისთავად) არის ნაგულისხმევი. მაგრამ ცოლს, სხვა კრედიტორებთან შედარებით, უპირატესობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში ენიჭება, როდესაც ცოლი, ვისი ინტერესების გასათვალისწინებლადაც ჩვენ ეს წესი შემოვიღეთ, სასამართლო დავას თავისი მზითვის თაობაზე თავად წამოიწყებს.

30. ხოლო „კეთილსინდისიერი სარჩელების“ შემთხვევაში ითვლება, რომ მოსამართლეს ეძლევა იმის „სწორად და სამართლიანად“ შეფასების შეუზღუდავი უფლება⁹¹, თუ რამდენი უნდა დაუბრუნონ მოსარჩელეს. ეს [შეფასება] ასევე ითვალისწინებს, რომ თუ მოსარჩელეს, თავის მხრივ, მოპასუხის ვალი აქვს, მაშინ, ორივე მხარის ვალების ურთიერთნათვლის შემდეგ, ნაშთის გადახდა უნდა დააკისრონ იმ მხარეს, რომელსაც [ვალების გაქვითვის შემდეგ] ვალი დარჩა. ღვთაებრივი მარკუსის რესკრიპტის თანახმად, „კომპენსაცია“ (მოთხოვნათა გაქვითვა) ხდებოდა „მკაცრი სამართლის“ სარჩელებითაც ბოროტი განზრახვის თაობაზე შესაგებლის [არსებობის] შემთხვევაში. მაგრამ ჩვენმა კონსტიტუციამ ის „კომპენსაციები“, რომლებიც გარკვეულ სამართალს ეფუძნება, უფრო გააფართოვა, რათა სარჩელები, გინდ – სანიეთო, გინდ – პირადი და გინდაც – ნებისმიერი სხვა, თავად სამართლით ყოფილიყო შემოსაზღვრული, გარდა მხოლოდ დეპოზიტის სარჩელისა, რომლის დროს კონპენსაციის რამე სახით გამოყენება ჩვენ საკმაოდ არაკეთილსინდისიერად მივიჩნიეთ, რათა შესაძლად მიბარებული ნივთის გამოთხოვისას კომპენსაციის საბაბით არავინ მოატყუონ.

31. გარდა ამისა, ზოგიერთ სარჩელს ჩვენ „არბიტრარულს“, ე.ი. მოსამართლის ნება-სურვილზე (შეხედულებაზე) დამოკიდებულს, ვუწოდებთ. ამ სარჩელის თანახმად, უნდა მიუსაჯონ იმ შემთხვევაში, თუ მოსამართლის შეხედულებით მოსარჩელე მოპასუხის მიერ [სრულად] არ იქნა დაკმაყოფილებული, მაგალითად, თუ მან ნივთი არ დააბრუნა ან არ მისცა, ან არ გადაუხადა და ან დამნაშავე მონა არ გადასცა. ხოლო „არბიტრარული სარჩელები“ გვხვდება როგორც სანივთო, ასევე პირადი. სანივთოა, მაგალითად, პუბლიციუისის და სერვიუსის სარჩელები კოლონთა ნივთების თაობაზე, ასევე კვაზი სერვიუსის [სარჩელი], რომელსაც საპიპოთეკო სარჩელსაც უწოდებენ. პირადია, მაგალითად, სარჩელები, როდესაც სასამართლო საქმე შიშის გავლენით (მუქარით) ან ბოროტი განზრახვით ჩაღენილ [სამართალდარღვევას] ეხება; აგრეთვე მაშინ, როდესაც განსაზღვრულ ადგილას დაპირებულს ითხოვენ. სარჩელი [ნივთის] წარმოდგენის თაობაზეც ასევე მოსამართლის შეხედულებაზე დამოკიდებული, რადგან ამ და ამის მსგავს სხვა სარჩელებში მოსამართლეს ნება ეძლევა, რომ „სიკეთისა და სამართლიანობის“ მიხედვით⁹² და იმ ნივთის ბუნების შესაბამისად, რომელსაც სარჩელი ეხება, შეაფასოს, თუ რა ოდენობაა საჭირო მოსარჩელის დასაკმაყოფილებლად.

32. ხოლო მოსამართლემ უნდა იზრუნოს იმაზე, რომ [მოპასუხეს] ყველა შემთხვევაში, რამდენადაც ეს მისთვის შესაძლებელია, [ზუსტად] მიუსაჯოს განსაზღვრული [გადასახდელი] ფულის რაოდენობა და განსაზღვრული ნივთი, თუნდაც ეს მასთან წარდგენილ სარჩელში განსაზღვრული არ იყოს.

33. თუ მოსარჩელე თავის „ინტენციაში“ (მოთხოვნაში)⁹³ უფრო მეტის მიღებას ითხოვდა, ვიდრე მას ეკუთვნოდა, მაშინ იგი საქმეს აგებდა, ე.ი. ნივთს კარგავდა. პრეტორიც მას წინანდელ მდგომარეობაში ადვილად არ აღადგენდა, თუკი ის ჯერ კიდევ ოცდახუთი წლის არ იყო. სახელდობრ, როგორც სხვა შემთხვევებში, ოცდახუთწლამდე ასაკის პირს საქმის გამოკვლევის შემდეგ ეხმარებოდნენ, თუ აღმოჩნდებოდა, რომ მას შეცდომა ახალგაზრდობით მოუვიდა⁹⁴, ასევე ამ შემთხვევაშიც [ამ ასაკის პირს], ჩვეულებრივ, დახმარებას უწევდნენ. ცხადია, თუ შეცდომას იმდენად საფუძვლიანი მიზეზი გააჩნდა, რომ მისი დაშვება ყველაზე გაწონასწორებულ პირსაც კი შეეძლო, მაშინ ოცდახუთ წელს გადაცილებულ ადამიანებსაც უწევდნენ დახმარებას, მაგალითად, თუ ვინმე მთელ ლეგატს მოითხოვდა და თუ შემდეგ კოდიცილები იქნებოდა

წარმოდგენილი, რომელთა მეშვეობით მას ან ლეგატის ნაწილს ართმევდნენ ან კიდევ ლეგატებს ზოგ სხვა პირს აძლევდნენ, რაც იწვევდა იმას, რომ მოსარჩელე სამ მეოთხედზე [უფრო] მეტის მომთხოვნელად ყოფილიყო განხილული, და სწორედ ამიტომ (ე.ი. კოდიცილში დანიშნული ლეგატების გამო) ფალციდიუსის კანონით ლეგატებს ამცირებდნენ.

33ა. [კუთვნილზე] უფრო მეტს ოთხ შემთხვევაში მოითხოვენ: ნივთთან, დროსთან, ადგილთან და საფუძველთან დაკავშირებით. ნივთთან დაკავშირებით, თუ, მაგალითად, ვინმე ოც ოქროს მოითხოვს, როდესაც მისი ათი ოქრო მართებთ; ან, თუ ის პირი, რომელსაც ნივთის ნაწილი ეკუთვნის, მთელი ნივთის ან მისი უდიდესი ნაწილის მისთვის მიკუთვნებას მოითხოვს.

33ბ. დროსთან დაკავშირებით: მაგალითად, თუ პირი [რამეს] ვადის გასვლამდე ან პირობის დადგომამდე მოითხოვს. რა საფუძველზეც ის, ვინც ვადის გასვლის შემდეგ გადაიხდის, უფრო ნაკლების გადამხდელად განიხილება, იმავე საფუძველზე ის, ვინც ვადის გასვლამდე მოითხოვს, [კუთვნილზე] მეტის მომთხოვნელად ითვლება.

33გ. ადგილთან დაკავშირებით [ჯეროვანზე] უფრო მეტს მოითხოვენ იმ შემთხვევაში, თუ, მაგალითად, პირი [სტიპულაციით] გარკვეულ ადგილას [რამეს მიღების] დაპირებას მიიღებს და [ამის შესრულებას] სხვა ადგილას, ამ ადგილის მითითების გარეშე, მოითხოვს. მაგალითად, თუ ის პირი, რომელმაც სტიპულაცია ასეთი ფორმით განახორციელა: „მპირდები, რომ ეთესში მომცემ?“ [შემდეგ კი] უპირობოდ მოითხოვს, რომ მას რომში უნდა მისცენ. მაგრამ იგი [კუთვნილზე] მეტის მომთხოვნად იმიტომ განიხილება, რომ მან [წინასწარი] მითითების გარეშე მოთხოვნით პრომისორს წაართვა ის სარგებელი, რომელიც მას ექნებოდა, ეთესში რომ გადაეხადა. ამის გამო სხვა ადგილას გადახდის მომთხოვნს არბიტრარული სარჩელი ემუქრება, რომელშიც, რასაკვირველია, გათვალისწინებული იქნება ის სარგებელი, რომელსაც პრომისორი მიიღებდა, მას რომ დაპირებულ ადგილას გადაეხადა. ეს სარგებელი ყველაზე ღიდი რაოდენობით, უმრავლეს შემთხვევაში, საქონლიდან მიიღება, [როგორიცაა], მაგალითად, ღვინო, ზეთი, მარცვლეული, რომელთაც ცალკეულ რაიონებში სხვადასხვა ფასი აქვთ. მაგრამ ნაღდ ფულსაც სესხად სხვადასხვა რეგიონში ერთი და იმავე პროცენტით არ იძლევიან. ხოლო თუ პირი ეთესში მოითხოვს, ე.ი. იმ ადგილას, სადაც მას მოცემას დაჰპირდნენ, მაშინ იგი უპირობო

(ე.ი. ადგილის მიუთითებლად) სარჩელის აღძვრის შემთხვევაში სწორად იქცევა. ამაზე პრეტორიც მიუთითებს, რა თქმა უნდა, იმიტომ, რომ გადახდის სარგებელი მთლიანად პრომისორს ეკუთვნის.

33დ. ხოლო ის პირი, რომელიც ადგილთან დაკავშირებით [კუთვნილზე] მეტის მომთხოვნად განიხილება, ძალიან ახლოს დგას იმ პირთან, რომელიც [კუთვნილზე] მეტს საფუძველთან დაკავშირებით მოითხოვს. მაგალითად, თუ პირი სტიპულაციას ამ ფორმით დებს: „მპირდები, რომ მონა სტიხუსს ან ათ ოქროს მომცემ?“, შემდეგ კი ამ ორიდან ერთ-ერთს მოითხოვს, მაგალითად, ან მხოლოდ სტიხუსს და ან მხოლოდ ათ ოქროს. მაგრამ იგი [ამ შემთხვევაში კუთვნილზე] მეტის მომთხოვნად იმიტომ ითვლება, რომ ამგვარი სტიპულაციის დროს პრომისორის არჩევანზეა დამოკიდებული, თუ იგი რის მიცემას ამჯობინებს – ფულის თუ მონის. ამრიგად, ის პირი, რომელიც მოითხოვს, რომ მას მხოლოდ ფული ან მხოლოდ მონა უნდა მისცენ, მოწინააღმდეგეს არჩევანის [შესაძლებლობას] ართმევს და ამგვარად [ამით] თავის მდგომარეობასაც აუმჯობესებს და თან მოწინააღმდეგის მდგომარეობას აუარესებს, რის გამოც ამ საქმეში ისეთი სარჩელია დაწესებული, რომლის მიხედვითაც პირი მოითხოვს, რომ მას მონა სტიხუსი ან ფული უნდა მისცენ, ე.ი. იგი იმავე ფორმით მოითხოვს, რა ფორმითაც სტიპულაცია იქნა დადებული. გარდა ამისა, თუ ვინმეს სტიპულაცია ზოგადად ღვინოს ეხება, მაგრამ კონკრეტულად კამპანიის ღვინოს მოითხოვს, ან თუ სტიპულაცია ზოგადად ძოწეულს ეხება, მაგრამ კონკრეტულად ტვიროსის ძოწეულს (პორფირს) მოითხოვს, მაშინ, [ყველა ამ შემთხვევაში] ეს პირი [კუთვნილზე] მეტის მომთხოვნად განიხილება, ვინაიდან იგი არჩევანის შესაძლებლობას ართმევს თავის მოწინააღმდეგეს, რომელსაც სტიპულაციის სამართლით უფლება ჰქონდა გადაეხადა სხვა რამ და არა ის, რაც მას მოსთხოვს. და თუნდაც ნივთი, რომელსაც მოითხოვენ, უფრო ნაკლები ღირებულების იყოს, მიუხედავად ამისა [მოსარჩელე] მაინც „მეტის მომთხოვნად“ განიხილება, ვინაიდან ხშირად ხდება, რომ პრომისორისთვის უფრო ადვილია იმ ნივთის [მოსარჩელისთვის] მიცემა, რომელსაც უფრო მეტი ფასი აქვს.

33ე. მაგრამ ეს [წესები] წინათ იყო ხმარებაში; ხოლო შემდეგ ზენონისა და ჩვენი კანონებით [ეს წესები] უფრო შეიზღუდა. და [ახლა], თუ [კუთვნილზე] მეტს დროსთან დაკავშირებით მოითხოვს, მაშინ, თუ როგორ უნდა გადაწყდეს საკითხი, ამას „ნეტარი ხსოვნის“

(ნეტარხსენებული) ზენონის კონსტიტუცია გვეუბნება. ხოლო თუ [კუთვნილზე] მეტს რაოდენობასთან დაკავშირებით ან რამე სხვა მიმართებით მოითხოვენ, და თუ ამის საფუძველზე რაიმე ზიანი გადას იმ პირს, რომელსაც [კუთვნილზე] მეტი მოსთხოვეს, მაშინ მოსარჩელე, როგორც ეს ზემოთ ვთქვით, სამმაგი ჯარიმით ისჯება.

34. თუ მოსარჩელე თავისი „ინტენციით“ (მოთხოვნით) უფრო ნაკლებს მოითხოვს, ვიდრე მას ეკუთვნის, მაგალითად, თუ მისი ათი მართებთ და იგი მოითხოვს, რომ მას ხუთი მისცენ; ან, თუ მთელი მიწის ნაკვეთი მას ეკუთვნის და იგი [მხოლოდ] ნახევარს მოითხოვს, [ამ შემთხვევაში] იგი საფრთხის (რისკის) გარეშე მოქმედებს, ვინაიდან, „ნეტარი ხსოვნის“ (ნეტარხსენებული) ზენონის კონსტიტუციის თანახმად, მოსამართლე მის მოწინააღმდეგეს იმავე სასამართლოში ნაშთის გადახდას მიუსჯის.

35. თუ ვინმე ერთი [ნივთის] ნაცვლად სხვას მოითხოვს, მაშინ, მიღებულია, რომ საფრთხე (რისკი) მას მაინც არ მიაღდება, რადგან ჩვენ სინამდვილის გამოკვლევის შემდეგ ასეთ პირს იმავე სასამართლოში ნებას ვრთავთ, რომ მან თავისი შეცდომა გამოასწოროს, მაგალითად, თუ ვინმემ მონა სტიხუსი უნდა მოითხოვოს, [მაგრამ] იგი [მონა] ეროსს მოითხოვს; ან, თუ ვინმე მოითხოვს, რომ მას ანდერძის თანახმად უნდა მისცენ, მაშინ როდესაც მას სტიპულაციით ეკუთვნის.

36. გარდა ამისა, არსებობს კიდევ ზოგიერთი სარჩელი, რომელთა მეშვეობით ჩვენ მივიღებთ არა მთლიანად იმას, რაც ჩვენი მართებთ, არამედ ზოგჯერ – მთელს და ზოგჯერ – ნაკლებს. როგორც, მაგალითად, როდესაც საქმე ოჯახის ვაჟიშვილის ან მონის პეკულიუმს ეხება. ვინაიდან, თუ პეკულიუმში იმაზე ნაკლები არ არის, რასაც ჩვენ მოვითხოვთ, მაშინ ოჯახის მამას და მონის მესაკუთრეს მთლიანად [გადახდას] მიუსჯიან. მაგრამ თუ პეკულიუმში უფრო ნაკლები აღმოჩნდება, [ვიდრე მოვითხოვთ], მაშინ მოსამართლე იმ ოდენობით [გადახდას] მიუსჯის, რა ზომისაც პეკულიუმია. თუ რა არის პეკულიუმში, ამას ჩვენ თავის ადგილას გადმოვცემთ.

37. ასევე, თუ ცოლი აღძრავს სარჩელს მზითვის თაობაზე, მაშინ, მიღებულია, რომ ქმარს იმ ოდენობით გადახდა მიესაჯოს, რა ოდენობითაც მას ეს შეუძლია, ე.ი. რისი მიცემის შესაძლებლობას მისი მატერიალური მდგომარეობა იძლევა; ამრიგად, თუ მზითვის ოდენობა მის ქონებრივ შესაძლებლობას ემთხვევა, მაშინ მას მთელის

(მთლიანად) მიცემას მიუსჯიან; [ხოლო] თუ მისი შესაძლებლობა უფრო ნაკლებია, მაშინ მას იმდენის მიცემას მიუსჯიან, რამდენიც მას შეუძლია. დასაბრუნებელი მზითვის ოდენობა მცირდება აგრეთვე „რეტენციით“ („დაქვითვით“). ვინაიდან მზითევზე გაწეული ხარჯების გამო ქმარს „რეტენციის“ უფლება ეძლევა, რადგან მზითვეი მასზე გაწეული აუცილებელი ხარჯების გამო „თავად კანონით“ მცირდება, როგორც ეს დიგესტების უფრო ვრცელ წიგნებშია გადმოცემული.

38. ხოლო თუ ვინმე სარჩელს თავისი მშობლის ან თავისი პატრონის წინააღმდეგ აღძრავს, ასევე, თუ ერთი ამხანაგი მეორე ამხანაგის წინააღმდეგ ამხანაგობიდან გამომდინარე სარჩელს აღძრავს, მაშინ მოსარჩელე იმაზე მეტს არ მიიღებს, რისი მიცემაც მის მოწინააღმდეგეს შეუძლია. იგივე წესი მოქმედებს ნაჩუქრობიდან გამომდინარე სარჩელის შემთხვევაშიც.

39. შესაგებელი „კომპენსაციებიც“ (დაქვითვები), უმრავლეს შემთხვევაში, იწვევენ იმას, რომ მოსარჩელე იმაზე ნაკლებს მიიღებს, ვიდრე მისი მართებთ. ვინაიდან მოსამართლე, როგორც უკვე ითქვა, „სიკეთისა და სამართლიანობის“ შესაბამისად და იმის გამოთვლის შემდეგ, რაც მოსარჩელეს, თავის მხრივ, იმავე საფუძველზე მოპასუხისა მართებს, ნაშთის გადახდას მიუსჯის იმ პირს, რომლის წინააღმდეგაც სარჩელი იქნება წაყენებული.

40. იმ პირის წინააღმდეგაც, რომელმაც კრედიტორებს [მთელი] თავისი ქონება დაუთმო, თუ მან შემდეგ რამე ახალი შეიძინა, რომელსაც კარგი ფასი აქვს, კრედიტორებს შეუძლიათ ხელახლა აღძრან სარჩელი, [მაგრამ] იმ ოდენობით მისაღებად, რისი გადახდაც მოვალეს შეუძლია. ვინაიდან, არაადამიანური იქნებოდა, რომ მთელი [ვალის] გადახდა მიესაჯათ იმ პირისთვის, რომელმაც თავისი ქონება დაკარგა.

ტიტული VII. იმ გარიგების შესახებ, რომელზედაც ამოიკან, რომ იგი სხვისი ხალისუფლების ქვეშ იყოფა პირთან იქნა დადებული

ვინაიდან ჩვენ ზემოთ ვახსენეთ სარჩელი, რომელიც ოჯახის ვაჟიშვილისა და მონის პეკულიუმისთვის არის დაწესებული, [ამიტომ ახლა] საჭიროა, რომ უფრო დაწვრილებით შევჩერდეთ ამ სარჩელზე და [აგრეთვე] იმავე საფუძველზე წარმოქმნილ სხვა სარჩელებზე.

რომლებსაც, ჩვეულებრივ, მშობლებისა და მონათა მესაკუთრეების (მონათმფლობელების) წინააღმდეგ იძლევიან. და ვინაიდან ხელშეკრულება გინდ მონასთან ყოფილიყო დადებული და გინდაც იმ პირთან, რომელიც მშობლის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდა, მაინც, ჩვეულებრივ, ერთსა და იმავე წესებს იყენებდნენ, ამიტომ, სიტყვაპრაგაღი განხილვა რომ არ გამოვიდეს, ჩვენ [მხოლოდ] მონებსა და მონათმფლობელებს შევეხებით, და იმავე [ნათქვამში] ჩვენ ბავშვებსაც და იმ მშობლებსაც ვიგულისხმებთ, რომელთა ხელისუფლებასაც ისინი (ბავშვები) ექვემდებარებიან. ხოლო, როდესაც ამ უკანასკნელებთან დაკავშირებით რამე თავისებურებებთან გვექნება საქმე, ამის შესახებ ჩვენ ცალკე გვექნება საუბარი.

1. ამრიგად, თუ გარიგება მონასთან მონის მესაკუთრის ბრძანებით არის დადებული, მაშინ პრეტორი მონის მესაკუთრის წინააღმდეგ სრული მოცულობით სარჩელის [მიცემის] დაპირებას იძლევა, რასაკვირველია, იმის გამო, რომ ამგვარად ხელშეკრულების დამდები პირი მონის მესაკუთრის სინდისიერებაზე მინდობილ პირად ითვლება.

2. იმავე საფუძველზე პრეტორი [კიდევ] ორ სხვა სრული მოცულობის სარჩელის დაპირებას იძლევა. რომელთაგან ერთს ეგზერციტორულს, მეორეს – ინსტიტორულს უწოდებენ. სარჩელი ეგზერციტორული მაშინ იქნება, როდესაც ვინმე თავის მონას გემის კაპიტანად დანიშნავს და მასთან ხელშეკრულებას დადებს იმ საქმესთან დაკავშირებით, რისთვისაც იგი იქნა დანიშნული. ხოლო, ეგზერციტორულად ეს სარჩელი იმიტომ იწოდება, რომ იმ პირს, რომელსაც გემიდან ყოველდღიური შემოსავალი ეკუთვნის, „ეგზერციტორი“ ჰქვია. სარჩელი ინსტიტორულია მაშინ, როდესაც ვინმე მონას, ვთქვათ, ღუქნის ან ნებისმიერი სხვა სავაჭროს მმართველად დანიშნავს და მასთან იმ საქმესთან დაკავშირებით, რომლის მმართველადაც იგი დაინიშნა, ხელშეკრულებას დადებს. ინსტიტორულად ეს სარჩელი იმიტომ იწოდება, რომ იმ პირს, რომელსაც მმართველად ნიშნავენ, ინსტიტორს უწოდებენ.

2ა. ხოლო ორივე ამ სარჩელს პრეტორი იძლევა იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ვინმე გემის კაპიტანად, ღუქნის ან ნებისმიერი სხვა სავაჭრო [დაწესებულების] მმართველად თავისუფალ პირს ან სხვის მონას დანიშნავს, რასაკვირველია, იმიტომ, რომ ამ შემთხვევაშიც იგივე სამართლიანი საფუძველი არსებობს.

3. პრეტორმა კიდევ სხვა სარჩელიც დააწესა, რომელსაც „ტრი-

ბუტორული“ (განაწილების) [სარჩელი] ეწოდება, ვინაიდან თუ მონა მისი მესაკუთრის ნებართვით პეკულიუმის საქონლით ვაჭრობას ეწევა, და თუ მასთან ამავე საქმესთან დაკავშირებით რაიმე ხელშეკრულება დაიდება, მაშინ პრეტორი ასეთ წესს ადგენს: ყველაფერი ის, რაც ამ საქონლის სახით არსებობს, და ისიც, რაც ამ საქონლიდან იქნა მიღებული, იყოფა მონის მესაკუთრისა – თუ [მონას] მისი მართებს – და დანარჩენ კრედიტორებს შორის მათი წილების პროპორციულად. და ვინაიდან პრეტორი განაწილების უფლებას თავად მონის მესაკუთრეს აძლევს, ამიტომ თუ ვინმე კრედიტორთაგან იჩივლებს, რომ მას თითქოს უფრო ნაკლები მისცეს, ვიდრე [წესით] უნდა მიეცათ, მაშინ პრეტორი მას სარჩელს აძლევს, რომელსაც „ტრიბუტორული“ სარჩელი ეწოდება.

4. გარდა ამისა, დააწესეს სარჩელი პეკულიუმისა და აგრეთვე იმის თაობაზე, რაც მონის მესაკუთრის საქმისთვის იქნა გამოყენებული და თუნდაც საქმე მონის მესაკუთრის სურვილის გარეშე იქნეს შესრულებული, მან მაინც უნდა გადაიხადოს მთელი მოცულობით, თუ მისი საქმისთვის რაიმე იქნა გამოყენებული, და თუ მისი საქმისთვის არაფერი გამოიყენეს, მაშინ მან უნდა გადაიხადოს იმდენი, რამდენის შესაძლებლობასაც პეკულიუმი იძლევა.

4ა. მონის მესაკუთრის საქმისთვის გამოყენებულად ითვლება ყველაფერი ის, რაც მონამ მისი (მესაკუთრის) საქმისთვის აუცილებელი საჭიროებისთვის გამოიყენა, მაგალითად, თუ მან ფული ისესხა და მის (მესაკუთრის) კრედიტორებს გადაუხადა, ან, დანგრევის პირზე მყოფი სახლი შეაკეთა; ან, თუ ოჯახისთვის მარცვლეული იყიდა; ან, თუ მან ასევე მიწის ნაკვეთი ან ნებისმიერი სხვა აუცილებელი ნივთი იყიდა.

4ბ. ასე რომ, თუ შენმა მონამ ტიციუსისგან, ვთქვათ, ათი ოქრო ისესხა და შენს კრედიტორს ხუთი ოქრო გადაუხადა, ხოლო დანარჩენი ხუთი ოქრო ნებისმიერ სხვა რამეში დახარჯა, მაშინ შენ ხუთი ოქროსთვის [გადახდა] სრული მოცულობით უნდა მოგისაჯონ, ხოლო დანარჩენი ხუთისთვის კი იმ ოდენობით, რასაც პეკულიუმი შეიცავს. აქედან, რასაკვირველია, ჩანს, რომ, თუ ათი ოქრო მთლიანად შენი საქმისთვის დაიხარჯა, მაშინ ტიციუსს შეუძლია [შენგან] ათი ოქრო მთლიანად მიიღოს. თუმცა მხოლოდ ერთი სარჩელი არსებობს პეკულიუმთან და იმასთან დაკავშირებით, რაც მონის მესაკუთრის საქმისთვის

იქნა გამოყენებული, მიუხედავად ამისა, მას ორი კონდეშნაცია აქვს. ასე რომ, მოსამართლე, რომელთანაც ამ სარჩელს წარადგენენ, ჯერ, ჩვეულებრივ, არკვევს იმას, არის თუ არა რაიმე მონის მესაკუთრის საქმისთვის გამოყენებული და პეკულიუმის შეფასებაზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში გადადის, როდესაც გაარკვევს, რომ მესაკუთრისთვის ან არაფერი დაიხარჯა, ან – მხოლოდ ნაწილი.

4გ. ხოლო როდესაც ისმის საკითხი პეკულიუმის ოდენობის შესახებ, მაშინ, ჯერ გამოაკლებენ იმას, რაც მონას თავისი მესაკუთრის ან მისი ხელისუფლების ქვეშ მყოფი პირების მართებს, და პეკულიუმად განიხილება მხოლოდ ის, რაც ნაშთის სახით დარჩა. მაგრამ ზოგჯერ პეკულიუმს არ აკლებენ იმას, რაც მონას თავისი მესაკუთრის ხელისუფლების ქვეშ მყოფი პირისა მართებს, მაგალითად, თუ [მონის მესაკუთრის ხელისუფლების ქვეშ მყოფი მონის მოვალე პირი] თავად ეკუთვნის პეკულიუმს. ეს იმას ნიშნავს, რომ თუ მონას თავისივე მონის („ვიკარიუსის“) რაიმე მართებს, ამას მის პეკულიუმს არ გამოაკლებენ⁹⁵.

5. თუმცა, ეჭვს არ იწვევს, რომ ასევე იმ პირს, რომელმაც მონასთან მისი მესაკუთრის ბრძანებით გარიგება დადო და რომელსაც ინსტიტორული ან ეგზერციტორული სარჩელები ეკუთვნის, შეუძლია, რომ პეკულიუმთან და მამის (მონის მესაკუთრის) მიერ მიღებულ შემოსავალთან დაკავშირებული სარჩელებიც აღძრას. მაგრამ მეტად უგუნური იქნება, რომ ვინმემ უარი თქვას იმ სარჩელზე, რომლის მეშვეობით ძალიან ადვილად შეიძლება მთელი მოცულობით იმის მიღება, რაც მას ხელშეკრულებით ეკუთვნის და აირჩიოს რთული გზა იმის დასამტკიცებლად, თუ რა დაიხარჯა მონის მესაკუთრის საქმეში, ან აქვს თუ არა მონას პეკულიუმი, ან თუ აქვს იმ ოდენობის [პეკულიუმი], რომ სრული მოცულობით გადახდა შეძლოს.

ნა. იმ პირსაც, რომელსაც ტრიბუტორული სარჩელი ეკუთვნის, ასევე შეუძლია, რომ პეკულიუმისთვის და [მამის (მონის მესაკუთრის)] მიერ მიღებულ შემოსავლისთვის დაწესებული სარჩელები წარადგინოს. მაგრამ, რასაკვირველია, მისთვის ხან ტრიბუტორული სარჩელია უფრო ხელსაყრელი, ხან – პეკულიუმისთვის გაწეული ხარჯებისთვის დაწესებული სარჩელი. ტრობუტორული სარჩელი მისთვის ხელსაყრელია იმიტომ, რომ ამ სარჩელის წარდგენის შემთხვევაში მონის მესაკუთრე პრივილეგირებულ მდგომარეობაში არ არის, ე.ი. არ ხდება იმის

გამოქვითვა, რაც მონის მესაკუთრისა მართებთ, და მონის მესაკუთრეს იგივე უფლებები აქვს, რაც დანარჩენ კრედიტორებს. ხოლო პეკულიუმისთვის დაწესებული სარჩელის წარდგენის შემთხვევაში, ჯერ გამოქვითავენ მონის ვალებს, რომელიც მას თავისი მესაკუთრისა მართებს, შემდეგ კი მონის მესაკუთრეს დარჩენილი ნაშთის კრედიტორებისთვის გადახდას მიუსჯიან. მეორე მხრივ, პეკულიუმისთვის დაწესებული სარჩელის აღძვრა იმით არის ხელსაყრელი, რომ ამ სარჩელით მთელი პეკულიუმია გათვალისწინებული, მაშინ როდესაც ტრიბუტორული სარჩელი პეკულიუმის მხოლოდ იმ ნაწილს ეხება, რომელიც მონამ საქმეში გამოიყენა. და მართლაც, ნებისმიერ პირს შეუძლია, რომ საქმეში პეკულიუმის, ვთქვათ, მესამედი, მეოთხედი ან უფრო ნაკლებიც გამოიყენოს, ხოლო პეკულიუმის უდიდესი ნაწილი კი ადგილ-მამულის, მონების ან პროცენტით გასესხებული ფულის სახით ჰქონდეს. ასე რომ, თითოეულმა უნდა აირჩიოს ან ერთი, ან მეორე სარჩელი, იმისდა მიხედვით, თუ რომელი სარჩელია მისთვის უფრო ხელსაყრელი. ცხადია, იმ პირმა, რომელიც შეძლებს იმის დამტკიცებას, თუ რამდენი იქნა დახარჯული მესაკუთრის საქმისთვის, დავა „გაწეული ხარჯებისათვის“ დაწესებული სარჩელით უნდა აწარმოოს.

6. ის, რაც ჩვენ მონასა და მონის მესაკუთრეზე ვთქვით, ასევე ეხება ვაჟიშვილსა და ქალიშვილს, ან, ორივე სქესის შვილიშვილს, ისევე როგორც მამასა და პაპას, რომელთა ხელისუფლებასაც ისინი ექვემდებარებიან.

7. ამ პირებთან დაკავშირებით განსაკუთრებულ წესებს იცავენ: „მაკედონურმა სენატუსკონსულტმა“ აკრძალა იმ პირებისთვის ფულის სესხად მიცემა, რომლებიც მშობლის ხელისუფლებას ექვემდებარებიან. და იმ პირს, რომელმაც მათ ფული ასესხა, გადაჭრით ეუბნებიან უარს სარჩელზე, როგორც ორივე სქესის შვილებისა და შვილიშვილების წინააღმდეგ, და არა აქვს მნიშვნელობა, [ეს უკანასკნელნი] იმ დროს მშობლების ხელისუფლებას ექვემდებარებოდნენ თუ მშობლის გარდაცვალების ან ემანციპაციის შედეგად უკვე თავისუფალ პირებს წარმოადგენდნენ, ასევე [სარჩელზე] მამისა და პაპის წინააღმდეგ, გინდაც მათ იმ მომენტში ბავშვები თავიანთი ხელისუფლების ქვეშ ჰყავდნენ და გინდაც – უკვე განთავისუფლებული. სენატმა ეს ზომა იმიტომ მიიღო, რომ ხშირად, აღებული სესხებით დამძიმებული ბავშვები, რომლებმაც ეს [ფული] ფუფუნებაში დახარჯეს, თავიანთი მშობლების

მოკვლას ცდილობდნენ.

8. დაბოლოს, უნდა ითქვას, რომ ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით, რომელიც მამის ან მონის მესაკუთრის ბრძანებით იქნა დადებული ან იმასთან დაკავშირებით, რაც მათ საქმეში იქნა გამოყენებული, მამისა და პაპისგან პირდაპირ კონდიციონება არის შესაძლებელი ისე, თითქოს ეს ხელშეკრულება პირადად მათთან იქნა დადებული. ასევე, მიღებულია, რომ იმ პირის წინააღმდეგაც, რომელიც ეგზერციტორული ან ინსტიტორული სარჩელით აგებს პასუხს, პირდაპირ კონდიქციის წაყენება შეიძლება, ვინაიდან ხელშეკრულება მათი ბრძანებით დადებულად ითვლება.

ტიტული VIII. ნოქსალური სარჩელები

მონის მიერ სამართალდარღვევის ჩადენის შემთხვევაში, მაგალითად, თუ მათ ქურდობა ან ქონების ძარცვა ჩაიდინეს, ან ვინმეს ზიანი ან შეურაცხყოფა (ინიურია) მიაყენეს, წარმოიქმნება ნოქსალური სარჩელები, რომელთა მეშვეობით მონის მესაკუთრეს ნებართვა ეძლევა ან შეფასებით დადგენილი სადავო საგნის ფასი გადაიხადოს, ან კიდევ ზიანის მიმყენებელი მონა [დაზარალებულს] გადასცეს.

1. ხოლო „noxā“ ნიშნავს პირს, რომელმაც ზიანი მიაყენა, ე.ი. მონას. „noxia“ კი – თავად სამართალდარღვევას (maleficio) – მაგალითად, ქურდობას, ზიანის მიყენებას, ძარცვას, შეურაცხყოფას (ინიურია).

2. ხოლო სავსებით საფუძვლიანია ის, რომ [მონის მესაკუთრეს] ზიანის მიმყენებელი მონის [დაზარალებულისათვის] გადაცემის ნებას რთავენ, ვინაიდან არ არის სამართლიანი, რომ მონების თავაშეებულობამ, თავად მათ გარდა, მათს მესაკუთრესაც ზიანი მოუტანოს.

3. მონის მესაკუთრე, რომლის წინააღმდეგაც მონის გამო სარჩელი აღძრეს, ამ მონის გადაცემით პასუხისმგებლობისაგან თავისუფლდება. ამასთან, იგი მონაზე საკუთრებასაც სამუდამოდ გადასცემს. ხოლო თუ მონა ფულს იშოვის და იმ პირს, რომელსაც იგი გადასცეს, ზარალს აუნაზღაურებს, მაშინ პრეტორის მეშვეობით იგი [მონიდან] თავისუფლდება, თუნდაც მონის მესაკუთრე გააზატების წინააღმდეგი იყოს.

4. ხოლო ნოქსალური სარჩელები დაწესებულია ან კანონებით, ან პრეტორის ედიქტით. მაგალითად, ქურდობიდან გამოძიწარე სარჩელი დაწესებულია თორმეტი დაფის კანონებით, ზიანის მიყენებიდან

მომდინარე სარჩელი – აკვილიუსის კანონით. პრეტორის ედიქტით დაწესებულია, მაგალითად, „ინიურია“-დან („უკანონო სამართალდარღვევიდან“) და ქონების მარცვიდან გამომდინარე სარჩელები.

5. ხოლო ყველა ნოქსალური სარჩელი იმ პირის წინააღმდეგ არის მიმართული, რომლის ხელისუფლებასაც სამართალდამრღვევი ექვემდებარება, რადგან, თუ სამართალდარღვევას შენი მონა ჩაიდენს, მაშინ, სანამ იგი შენი ხელისუფლების ქვეშ არის, სარჩელი შენ წინააღმდეგ იქნება წარდგენილი. თუ იგი სხვისი ხელისუფლების ქვეშ გადავა, მაშინ სარჩელიც იმ პირის წინააღმდეგ გადადის; ან, თუ მას გააზატებენ, მაშინ სარჩელი თვით მის წინააღმდეგ იქნება უშუალოდ წაყენებული და ზიანის მიმყენებლის [დაზარალებულისათვის] გადაცემს წყდება. მეორე მხრივ, პირდაპირი სარჩელი ნოქსალურ სარჩელში გადადის. ვინაიდან, თუ, მაგალითად, თავისუფალი ადამიანი სამართალდარღვევას (noxia) ჩაიდენს და შემდეგ იგი შენი მონა გახდება /რაც ზოგ შემთხვევაში ხდება, როგორც ჩვენ ეს პირველ წიგნში გადმოვეცით/, მაშინ შენ წაგიყენებენ ნოქსალურ სარჩელს, რომელიც მანამდე პირდაპირი იყო.

6. ხოლო თუ მონა სამართალდარღვევას (noxia) თავისი ბატონის (მონის მესაკუთრის) წინააღმდეგ ჩაიდენს, მაშინ არავითარი სარჩელი არ წარმოიშობა, ვინაიდან ბატონსა და იმ პირს შორის, რომელიც მის ხელისუფლებას ექვემდებარება, არ შეიძლება, რომ რაიმე ვალდებულება წარმოიშვას; და ამიტომაც, თუ მონა სხვისი ხელისუფლების ქვეშ გადავა ან თავისუფლებას მიიღებს, მაშინ არც თავად მის მიმართ და არც იმ პირის წინააღმდეგ, რომლის ხელისუფლების ქვეშაც იგი უკვე იმყოფება, სარჩელის აღძვრა არ შეიძლება. აქედან გამომდინარე, თუ სხვისი მონა შენ წინააღმდეგ სამართალდარღვევას (noxia) ჩაიდენს და შემდეგ იგი შენი ხელისუფლების ქვეშ აღმოჩნდება, მაშინ სარჩელი იკარგება, ვინაიდან იგი ისეთ მდგომარეობაში გადადის, რომელშიც ის არ შეიძლება, რომ არსებობდეს. ამიტომ, თუნდაც [შენი მონა] შენი ხელისუფლებიდან გამოვიდეს, სარჩელის წარდგენა მაინც არ შეგიძლია. ზუსტად ასევე, თუ მონის მესაკუთრე თავისი მონის მიმართ სამართალდარღვევას ჩაიდენს, მაშინ მონის გააზატების ან გასხვისების შემთხვევაშიც მონის მესაკუთრის წინააღმდეგ რაიმე სარჩელის აღძვრა მონას არ შეუძლია.

7. ხოლო რაც შეეხება ძველ [იურისტებს], ისინი ამ [წესების

გამოყენებას როგორც მამრობითი, ისე მდედრობითი სქესის ოჯახის შვილების მიმართ უშვებდნენ. მაგრამ ადამიანთა შორის ახლებური ურთიერთობების [ჩამოყალიბების] შედეგად მართებულად იქნა მიჩნეული, რომ ამგვარ სიმკაცრეზე უარი ეთქვათ, და ეს წესი [დღეს] ყოველდღიურ პრაქტიკაში საერთოდ არსად აღარ გამოიყენება: მართლაც, ვინ დაუშვებს თავისი ვაჟიშვილის, განსაკუთრებით კი ქალიშვილის, სამართალდარღვევის გამო სხვისთვის გადაცემას? პირადად მამა ხომ ლამის უფრო მეტ განსაცდელში აღმოჩნდება, ვიდრე ვაჟიშვილი? ხოლო ქალიშვილის სხვისთვის გადაცემა მისი უბიწოების დაცვას ხომ საერთოდ შეუძლებელს გახდის? და ამიტომაც გადაწყდა, რომ ნოქსალური სარჩელები მხოლოდ მონებთან დაკავშირებით უნდა გამოიყენონ. მით უმეტეს, რომ კანონების ძველ კომენტატორებთან ჩვენ ხშირად ვაწყდებით გამონათქვამებს, რომ ოჯახის ვაჟიშვილებს თავადვე შეუძლიათ აგონ პასუხი მათ მიერ ჩადენილი სამართალდარღვევისათვის.

ტიტული IX. როდესაც ამოგან, რომ ზიანი ოთხჯახა ცხოველის მიერ იქნა მიყენებული

ცხოველებთან დაკავშირებით, რომელთაც გონება არა აქვთ, იმ შემთხვევაში, თუ ისინი თავიანთი ანცობით, სიფიცხით, ან ველურობით [ვინმეს] ზიანს მიაყენებენ, თორმეტი დაფის კანონებით სარჩელია დაწესებული. /თუ ზიანის მიმყენებელ ცხოველებს [დაზარალებულებს] გადასცემენ, მაშინ ეს მოპასუხის პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლებას გამოიწვევს, ვინაიდან ასე წერია თორმეტი დაფის კანონებში/. მაგალითად, თუ ცხენი, რომელმაც წიხლის კვრა იცის, ვინმეს წიხლს კრავს, ან თუ მორჩინალი ხარი ვინმეს ურქენს. მაგრამ ეს სარჩელი არსებობს იმ ცხოველებთან დაკავშირებით, რომლებიც [ასე] თავიანთი ბუნების საწინააღმდეგოდ იქცევიან, ხოლო თუ ველურობა მათ ბუნებით მოსდევთ, მაშინ სარჩელს არ იძლევიან. დაბოლოს, თუ დათვი პატრონს გაექცა და შემდეგ ვინმეს ზიანი მიაყენა, პატრონის წინააღმდეგ სარჩელის აღძვრა არ შეუძლიათ, ვინაიდან იგი აღარ არის [დათვის] მესაკუთრე იმ მომენტიდან, როდესაც მხეცი მას გაექცა. ხოლო [სიტყვა] „pauperies“ („ცხოველის მიერ მიყენებული ზიანი“) აღნიშნავს სამართალდარღვევის („ინიურია“) ჩადენის გარეშე ზიანის მიყენებას. მართლაც, არ შეიძლება ითქვას,

რომ ცხოველმა „უსამართლობა“ („ინიურია“) ჩაიდინა, რადგან მას აზროვნების უნარი არა აქვს. აი [ყველაფერი] ის, რაც ნოქსალურ სარჩელს შეეხება.

1. თუმცა უნდა ვიცოდეთ, რომ ედილის ედიქტით ჩვენ გვეკრძალება ძაღლის, გარეული ღორის, ტახის, დათვის ან ლომის იმ ადგილას ყოლა, სადაც საერთო გზა გადის. და თუ ამ წესს დაარღვევენ და იტყვიან, რომ თავისუფალ პირს ზიანი მიაღდა, მაშინ [ცხოველის] პატრონს იმდენს მიუსჯიან, რამდენსაც მოსამართლე სიკეთისა და სამართლიანობის შესაბამისად მიიჩნევს. სხვა შემთხვევაში (ე.ი. როდესაც ზიანი სხვა ობიექტს მიაღდა) მიყენებულ ზიანს ორმაგად ანაზღაურებენ. ამ ედილის სარჩელის გარდა არსებობს კიდევ სარჩელი ცხოველის მიერ მიყენებული ზიანის თაობაზე (de pauperies). ვინაიდან, სარჩელები, განსაკუთრებით კი საჯარიმო სარჩელები, რომლებიც ერთსა და იმავე საქმეში ერთმანეთს ემთხვევა, ურთიერთს არ შთანთქმავს.

ტიტული X. იმ პირების შესახებ, რომელთა მეშვეობით ჩვენ =სასამართლო დავის წარმოება შეგვიძლია

ახლა საჭიროა შეგახსენოთ, რომ ნებისმიერ პირს შეუძლია სარჩელის აღძვრა როგორც თავისი, ასევე სხვისი სახელით. სხვისი სახელით სარჩელის აღძვრა პირს შეუძლია, მაგალითად, როგორც პროკურატორს (რწმუნებულს), როგორც მეურვეს ან მზრუნველს, მაშინ როდესაც წინათ მიღებული იყო, რომ სხვისი სახელით სარჩელის აღძვრა არ შეიძლებოდა გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც სარჩელი ან ხალხის სახელით, ან თავისუფლების დასაცავად და ან მეურვეობის თაობაზე იყო აღძრული. შემდეგ პოსტილიუსის კანონით დაუშვეს ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელის წარდგენა მტრებთან [ტყვედ] მყოფი, სახელმწიფო საქმეების გამო [ქვეყნიდან] წასული ან მეურვეობის ქვეშ მყოფი პირების სახელით. და იმის გამო, რომ არ იყო დაშვებული სხვისი სახელით არც სარჩელისა და არც შესაგებლის წარდგენა, რაც მრავალ უხერხულობას ქმნიდა, ამიტომ სასამართლო დავების წარმოება პროკურატორების (რწმუნებულების) მეშვეობით დაიწყო. ვინაიდან ავადმყოფობა, ასაკი, [ქვეყნიდან] აუცილებელი გამგზავრება და ასევე სხვა მრავალი მიზეზი ხშირად ხელს უშლის იმას, რომ საკუთარი საქმეების თავადვე შესრულება შეძლონ.

1. პროკურატორის დანიშენისთვის არც რამე ფორმულის წარმოთქმაა საჭირო და არც მოწინააღმდეგე [მხარის] დასწრება. პირიქით, იგი უმრავლეს შემთხვევაში მოწინააღმდეგის [ამის შესახებ] შეტყობინების გარეშე ინიშნება, რადგან პროკურატორად ითვლება ნებისმიერი პირი, რომელსაც შენს საქმეზე სარჩელის აღძვრას ან შენი საქმის [სასამართლოში] დაცვას დაავალეს.

2. თუ როგორ ინიშნებიან მეურვეები და მზრუნველები, ამის შესახებ პირველ წიგნში ვისაუბრეთ.

ტიტული XI. გარანტიის (satisfatio) შესახებ

ძველად გარანტიის (უზრუნველყოფის) სხვა სახე იყო მიღებული, დღეს კი სხვა სახის გარანტიის გამოყენებას ამჯობინებენ.

სახელდობრ, წინათ, სანივთო სარჩელის აღძვრის შემთხვევაში, გარანტიის წარმოდგენა [ნივთის] მფლობელს ევალებოდა, რათა მისი (ე.ი. მოპასუხის) დამარცხების შემთხვევაში, თუ იგი არც ნივთს დააბრუნებდა და არც სასამართლო პროცესის ღირებულებას აანაზღაურებდა, მოსარჩელეს ან თავად მფლობელის, ან მისი (მფლობელის) ფიდეიუსორების წინააღმდეგ სარჩელის აღძვრის შესაძლებლობა ჰქონოდა. ასეთ უზრუნველყოფას ეწოდებოდა „მისჯილის გადახდის [გარანტია]“. ხოლო, თუ საიდან მომდინარეობს ასეთი სახელწოდება, ადვილი მისახვედრია, რადგან პირი (მოსარჩელე) სტიპულაციას ადებინებს იმის თაობაზე, რომ მას გადაუხადონ ის, რასაც [სასამართლო] მას მიუსჯის (მიაკუთვნებს). მით უმეტეს, გარანტია უნდა წარმოედგინა იმ პირს, რომელსაც სანივთო სარჩელი ეხებოდა, თუ იგი სხვისი სახელით ებმებოდა სასამართლო დავაში. მაგრამ იმ პირს, რომელიც სანივთო სარჩელს თავისი სახელით წარადგენდა, გარანტიის წარმოდგენა არ ევალებოდა. ხოლო თუ სანივთო სარჩელს პროკურატორი (რწმუნებული) წარადგენდა ბრძანების თანახმად, მას უნდა წარმოედგინა იმის გარანტია, რომ „[საქმის] პატრონი“ [სასამართლო გადაწყვეტილებას] დაეთანხმებოდა, რადგან არსებობდა იმის საფრთხე, რომ [ამ უკანასკნელს] იმავე საქმეზე სარჩელი ხელმეორედ წარედგინა. ედიქტის თანახმად, მეურვეებსა და მზრუნველებს პროკურატორების მსგავსად გარანტია უნდა წარმოედგინათ. მაგრამ ზოგჯერ მათ გარანტიის წარდგენის [მოვალეობისგან] ათავისუფლებდნენ.

1. ასე იყო იმ შემთხვევაში, როდესაც სანივთო სარჩელი იყო წარდგენილი. ხოლო თუ პირად სარჩელს წარადგენდნენ, მაშინ მოსარჩელისთვის იგივე წესი მოქმედებდა, რაც ჩვენ სანივთო სარჩელის თაობაზე ვთქვით. მაგრამ მოპასუხე გარანტიას ყველა შემთხვევაში წარმოადგენდა, მით უმეტეს, თუ იგი სხვისი სახელით აწარმოებდა დავას, ხოლო თუ პირადი სარჩელის მიმღები (მოპასუხე) დავას თავისი სახელით აწარმოებდა, მაშინ მას არ ავალებდნენ, რომ „მისჯილის გადახდის“ გარანტია წარმოედგინა.

2. მაგრამ ღლეს ამ საკითხთან დაკავშირებით სხვაგვარ წესს იყენებენ. სახელდობრ, მოპასუხეს, რომელიც [სასამართლოში] თავისი სახელით გამოდის, სარჩელი გინდ სანივთო იყოს და გინდაც პირადი, სასამართლო პროცესის ღირებულებასთან დაკავშირებით რამე გარანტიის წარდგენას არ ავალებენ. გარანტია მან მხოლოდ საკუთარ პერსონასთან დაკავშირებით უნდა წარმოადგინოს იმის თაობაზე, რომ იგი სასამართლოში დარჩება მანამდე, ვიდრე პროცესი არ დასრულდება. და თავის დაპირებას იგი ან ფიციტ დაამოწმებს, რასაც „ფიციტ უზრუნველყოფა“ ეწოდება; ან მას ავალებენ, რომ თავისი რანგის შესაბამისად მან უბრალო დაპირება ან გარანტია წარმოადგინოს.

3. ხოლო თუ სასამართლო სარჩელის აღძვრა ან საქმის დაცვა პროკურატორის მეშვეობით ხდება და თუ ეს დავალება არ არის შეტანილი [ოფიციალურ] აქტებში ან თუ პროკურატორის პიროვნება არ იქნება დამოწმებული სასამართლოში თავად იმ პირის მიერ და მისი თანდასწრებით, რომელსაც საქმე ეკუთვნის, მაშინ პროკურატორმა უნდა წარმოადგინოს იმის გარანტია, რომ ის პირი, რომელსაც საქმე ეკუთვნის (*dominus litis*), სასამართლო გადაწყვეტილებას დაეთანხმება. იმავე წესს იცავენ იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მეურვეები, მზრუნველები ან სხვა პირები, რომლებმაც სხვისი ქონების მართვა თავიანთ თავზე აიღეს, სხვისი სახელით სასამართლო დავას აწარმოებენ.

4. ხოლო თუ პირი, რომლის წინააღმდეგ სარჩელი აღძრეს, ადგილზე იმყოფება და საქმის წარმოებას [მაინც] პროკურატორის მეშვეობით მოისურვებს, მას შეუძლია ან თავად მივიდეს სასამართლოში და „მისჯილის გადახდის“ გარანტიის საჯარო სტიპულაციის მეშვეობით თავისი პროკურატორის პიროვნება დაამოწმოს, ან კიდევ სასამართლოში გამოუცხადებლად გარანტია წარმოადგინოს, რომლის საშუალებით იგი „მისჯილის გადახდის“ თაობაზე [წარდგენილი] გარანტიის ყველა

ქლაუზულაში („დამატებით პუნქტში“) თავისივე პროკურატორის ფიდეიუსორი (თავდები) ხდება. მას ევალება აგრეთვე, რომ იგი თავისი ქონების პიპოთეკაზე (დაგირავებაზე) დათანხმდეს, [და ამ შემთხვევაში არა აქვს მნიშვნელობა], იგი გარანტიას [უშუალოდ] სასამართლოში [მისვლით] წარადგენს თუ იქ მიუსვლელად, რათა როგორც თავად მას, ასევე მის მემკვიდრეს ამ თავდებობაზე პასუხისმგებლობა ეკისრებოდეს. გარდა ამისა, მან თავისივე პერსონასთან დაკავშირებით უნდა წარმოადგინოს [კიდევ] სხვა [დამატებითი] უზრუნველყოფა („cautela“) და გარანტია იმისა, რომ იგი სასამართლოს გადაწყვეტილების გამოცხადების დროს სასამართლოში მივა⁹⁶, ან თუ არ მივა, მაშინ ყველაფერ იმას, რასაც კონდემნაცია შეიცავს, ფიდეიუსორი გადაიხდის, ოღონდ თუ იგი სასამართლოში არ იქნება გამოძახებული.

5. მაგრამ თუ მოპასუხე რამე მიზეზის გამო ადგილზე (ე.ი. სასამართლოში) არ იქნება და მისი საქმის დაცვას მის ნაცვლად სხვა მოისურვებს, მას ამის გაკეთება შეუძლია და ამ შემთხვევაში სანივთო და პირად სარჩელებს შორის რაიმე განსხვავება არ უნდა დაწესდეს, ოღონდ იმ პირობით, რომ იგი სასამართლო დავის ღირებულების ოდენობით „მისჯილის გადახდის“ გარანტიას წარმოადგენს. ვინაიდან, ძველი წესის შესაბამისად, როგორც უკვე ითქვა, ითვლება, რომ არავის შეუძლია გარანტიის გარეშე სხვისი ნივთის დაცვა.

6. ყველაფერი ეს უფრო ნათლად და სრულად ჩანს ყოველდღიური სასამართლო პრაქტიკიდან და თავად სასამართლო საბუთებიდან.

7. ჩვენ საჭიროდ მივიჩნევთ, რომ ეს წესი [მკაცრად] დაიცვან არა მარტო სამეფო ქალაქში, არამედ აგრეთვე ყველა ჩვენს პროვინციაში, – თუმცა [პროვინციებში] უცოდინარობის გამო ხშირად სხვა წესს იყენებდნენ; – რადგან აუცილებელია, რომ ყველა პროვინცია ჩვენი სახელმწიფოს დედაქალაქში, ე.ი. სამეფო ქალაქში, მიღებულ წესებს იცავდეს.

ტიტული XII. მუდმივი და დროებითი (ვალიანი) სარჩელებისა და იმ სარჩელების შესახებ, რომლებიც მიმკვიდრე- ბის სასარგებლოდ ან მათი წინააღმდეგ გადადის

აქ უნდა შეგახსენოთ, რომ ის სარჩელები მაინც, რომლებიც კანონით, სენატუსკონსულტით ან წმინდა კონსტიტუციებით წარმოიქმნებიან, ძველად, ჩვეულებრივ, უვადოდ (სამუდამოდ) გამოიცემოდა,

ვიდრე წმინდა კონსტიტუციებით როგორც სანივთო, ასევე პირადი სარჩელებისთვის ვადები არ დაწესდა. ხოლო იმ სარჩელებს, რომლებიც მხოლოდ პრეტორის იურისდიქციას ეფუძნება, უმრავლეს შემთხვევაში, ძალა მხოლოდ ერთი წლის განმავლობაში აქვს /რადგან თავად პრეტორის ხელისუფლება ერთი წლის მანძილზე გრძელდება/; მაგრამ ზოგჯერ [ეს სარჩელებიც] უვადოდ, ე.ი. კონსტიტუციით, გრძელდება, ასეთია ის სარჩელები, რომლებსაც [პრეტორი] „სამკვიდროს მფლობელებს“ ან სხვა პირებს აძლევს, რომლებიც მემკვიდრის ადგილს იკავებენ. აშკარა ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელიც, მიუხედავად იმისა, რომ იგი პრეტორის იურისდიქციით იქმნება, მაინც უვადოდ გაიცემა, რადგანაც პრეტორს არასწორად მიაჩნდა [ამ სარჩელის ვადის] ერთი წლით შემოსაზღვრა.

1. მაგრამ, ყველა სარჩელი, რომელიც პირის სასარგებლოდ თუ მის წინააღმდეგ ან თვით კანონით, ან პრეტორის იურისდიქციით წესდება, მემკვიდრეების სასარგებლოდ ან მათ წინააღმდეგ, ჩვეულებრივ, არ გაიცემა, ვინაიდან არსებობს სრულიად გარკვეული სამართლის დანაწესი, რომ დელიქტიდან გამომდინარე საჯარიმო სარჩელები მემკვიდრეზე არ გადადის, მაგალითად, ქურდობიდან, ქონების ძარცვიდან, შეურაცხყოფიდან, „ინიურია-დან“ და მართლსაწინააღმდეგო ზიანის მიყენებიდან გამომდინარე სარჩელები. მაგრამ ამგვარ სარჩელებს მემკვიდრეების სასარგებლოდაც გასცემენ, მათ უარს არ ეუბნებიან, გარდა „შეურაცხყოფისთვის“ („ინიურია“) დაწესებული და სხვა მსგავსი სარჩელებისა, თუ ასეთები აღმოჩნდება. მაგრამ ზოგჯერ მემკვიდრის წინააღმდეგ ხელშეკრულებიდან გამომდინარე სარჩელიც კი არ გაიცემა, სახელდობრ, მაშინ, როდესაც მოანდერძემ მოტყუება („dolus“) ჩაიდინა და მისმა მემკვიდრემ ამ მოტყუებით ვერაფერი მიიღო. ხოლო საჯარიმო სარჩელები, რომლებზედაც ჩვენ ზემოთ ვისაუბრეთ, თუკი ისინი თავად „ძირითადი პირის“ მიერ იქნა [მის სიცოცხლეში] დამოწმებული, მემკვიდრეებსაც ეძლევა და მემკვიდრეების წინააღმდეგაც გადადის.

2. ისლა დაგვრჩენია შეგახსენოთ, რომ თუ მოპასუხე სასამართლოს გადაწყვეტილების გამოტანამდე მოსარჩელეს დააკმაყოფილებს, მაშინ მოსამართლეს ევალება, რომ იგი გაათავისუფლოს, თუნდაც სარჩელის მიღების დროს მას ისეთი მდგომარეობა ჰქონოდა, რომ მისთვის მსჯავრი უნდა დაედოთ. ეს არის ის, რაზედაც წინათ ყველგან აბობნენ, რომ „ყველა პროცესი გამამართლებელია“.

ტიტული XIII. შესაგებლის შესახებ

ამის შემდეგ ჩვენ შესაგებლები უნდა განვიხილოთ. ხოლო შესაგებლები დაწესებულია იმ პირთა დასაცავად, რომელთა წინააღმდეგაც სარჩელია აღძრული, ვინაიდან ხშირად ხდება, რომ მოსარჩელის მიერ წარმოებული სასამართლო დევნა თავისთავად კანონიერია, მაგრამ იმ პირებთან მიმართებით, რომელთა წინააღმდეგაც სარჩელია აღძრული, იგი არასამართლიანია.

1. მაგალითად, თუ შენ სტიპულაციის დროს შიშის გავლენით (მუქარით), მოტყუების ან შეცდომის შედეგად დაჰპირდი ტიციუსს იმას, რაც შენ არ უნდა დაჰპირდე, მაშინ, ცხადია, რომ ცივილური სამართლით შენ ვალდებულია გეკისრება და სარჩელი, რომლის მეშვეობითაც ამტკიცებენ, რომ შენ უნდა მისცე (გადაიხადო), ნამდვილია. მაგრამ არ არის სამართლიანი, რომ შენ მოგისაჯონ, ამიტომაც ამ სარჩელის მოსაგერიებლად შენ გექმევა შიშიდან (მუქარიდან), ან ბოროტი განზრახვიდან და ან საქმის გარემოებიდან გამომდინარე შესაგებელი.

2. იგივე წესი მოქმედებს იმ შემთხვევაში, თუ ვინმემ შენთან სტიპულაცია დადო ფულზე, რომელიც მან თითქოს სესხად მოგცა, მაგრამ [სინამდვილეში] არ მოუცია. ცხადია, რომ მას შენგან ამ ფულის მოთხოვნა შეუძლია, მაგრამ, ვინაიდან არასამართლიანია, რომ შენ ამის გამო [რაიმე] მოგისაჯონ, ამიტომ დადგენილია, რომ შენ თავი „გადაუხდელი ფულიდან გამომდინარე შესაგებელით“ უნდა დაიცვა, რომლის ვადაც, წინა წიგნებში თქმულის შესაბამისად, ჩვენი კონსტიტუციით შევამცირეთ.

3. გარდა ამისა, თუ მოვალე კრედიტორთან არაფორმალურ შეთანხმებას („pactum“) დადებს იმის თაობაზე, რომ ამ უკანასკნელმა მას ვალი არ მოსთხოვოს, მაშინ, ამის მიუხედავად, მოვალე მაინც ვალდებული რჩება, ვინაიდან კერძო (არაფორმალური) შეთანხმება ვალდებულებას ყოველთვის არ აუქმებს. ამიტომაც აქვს ძალა მოვალის წინააღმდეგ სარჩელს, რომლის მეშვეობითაც მოსარჩელე მოითხოვს: „თუ ცხადია, რომ მან უნდა მისცეს“, მაგრამ, ვინაიდან არასამართლიანია, რომ მოვალეს შეთანხმების საწინააღმდეგოდ მიესაჯოს, ამიტომაც იგი თავს იცავს „დადებული (არაფორმალური) შეთანხმებიდან გამომდინარე შესაგებელით“.

4. ასევე, თუ მოვალე კრედიტორის მითითებით დაიფიცებს, რომ მას [კრედიტორის] არაფერი მართებს, იგი მაინც ვალდებული რჩება, მაგრამ, ვინაიდან არასამართლიანია ფიცის გატეხის გამოძიება, ამიტომ მოვალე თავს იცავს ფიციდან გამომდინარე შესაგებლით. სანივთო სარჩელის შემთხვევაშიც შესაგებელი ასევე აუცილებელია. მაგალითად, თუ მოსარჩელის მითითებით მფლობელი დაიფიცებს, რომ ეს ნივთი მისია, და მიუხედავად ამისა, მოსარჩელე ამავე ნივთის ვინდიცირებას ახდენს, მაშინ თუნდაც ის, რასაც [მოსარჩელე] ამტკიცებს, სწორი იყოს, ე.ი. ის, რომ ნივთი მას ეკუთვნის, მაინც არასამართლიანი იქნება, რომ მფლობელს [გადახდა] მიუსაჯონ.

5. ასევე, თუ შენ წინააღმდეგ სარჩელი იყო წარმოდგენილი, გინდ – სანივთო და გინდ – პირადი⁹⁷, ვალდებულება მაინც განაგრძობს არსებობას, და ამიტომ „თავად სამართლის ძალით“ (ipso iure) შემდგომში იმავე ნივთზე შენ წინააღმდეგ სარჩელის აღძვრა შესაძლებელია, მაგრამ შენ უნდა დაიხმარო „გადაწყვეტილი საქმიდან გამომდინარე“ შესაგებელი.

6. აქ მოტანილი მაგალითები საკმარისია. ზოლო, კიდევ რამდენ [სხვა] შემთხვევაში და განსხვავებულ საფუძველზე არის საჭირო შესაგებელი, ამის გაგება უფრო ვრცელი დიგესტების ანუ პანდექტების წიგნებიდან არის შესაძლებელი.

7. ამ შესაგებელთაგან ზოგს კანონი ან კანონის ძალის მქონე დადგენილება აწესებს, ზოგსაც – მხოლოდ პრეტორის იურისდიქცია.

8. შესაგებელთაგან ზოგს მუდმივს ან გამაუქმებელს (პერემპტორულს) უწოდებენ, ზოგსაც – დროებითს ან გადავადებითს (დილატორულს).

9. მუდმივი და გამაუქმებელი (პერემპტორულია) ის შესაგებელი, რომელიც ყოველთვის მოსარჩელის წინააღმდეგ არის წარდგენილი და ყოველთვის აუქმებს იმ [მოთხოვნას], რომელზედაც სარჩელია აღძრული. ასეთია: ბოროტი განზრახვიდან და შიშის გავლენით (მუქარის შედეგად) ჩადენილიდან გამომდინარე შესაგებლები, [ასევე] იმგვარად დადებული შეთანხმებიდან („პაქტუმ“) გამომდინარე შესაგებელი, როდესაც შეთანხმებიდან, რომ ფულს საერთოდ არ მოითხოვენ.

10. დროებითი და გადავადებითია (დილატორულია) შესაგებელი, რომელიც მხოლოდ ვადის დადგომამდე ქმნის წინააღმდეგობას, და რომელიც [სარჩელის] დროებით გადავადებას იწვევს. ასეთია; მაგალითად,

იმ შეთანხმებისთვის (პაქტისთვის) დაწესებული შესაგებელი, რომლის მიხედვით [მხარეები] შეთანხმდებიან, რომ გარკვეული დროის მანძილზე, მაგალითად, ხუთი წლის განმავლობაში, ფული არ მოითხოვონ, რადგან ამ ვადის გასვლის შემდეგ მოსარჩელეს ხელს არაფერი უშლის, რომ ნივთი მოითხოვოს. ასე რომ, იმ პირებმა რომლებმაც სარჩელის აღძვრა [შეთანხმებული] ვადის გასვლამდე მოისურვეს და რომლებსაც ამის საწინააღმდეგოდ შეთანხმებისთვის (პაქტისთვის) დაწესებული შესაგებელი ან სხვა მსგავსი შესაგებელი წარუდგინეს, ეს სარჩელი უნდა გადაღონ და ვადის გასვლის შემდეგ წარადგინონ. სწორედ ამიტომაც ჰქვია ამ სარჩელს დილატატორული (გადავადებითი). ხოლო თუ, პირი, პირიქით, სარჩელს [მანც] ვადის გასვლამდე აღძრავს და მას კი შესაგებელს უპირისპირებენ, მაშინ ამ შესაგებლის გამო ისინი ამ პროცესზეც ვერაფერს მიაღწევენ და წინათ არც ვადის გასვლის შემდეგ შეეძლოთ [ასეთ პირებს] ოდესმე სარჩელის [ხელახლა] წარდგენა. ვინაიდან სარჩელი მათ მოუფიქრებლად (წინდაუხედავად) აღძრეს, [ამიტომაც იგი] მათ გაუუქმდათ, რის საფუძველზეც მათ ნივთი დაკარგეს. მაგრამ დღეს ჩვენ მოვისურვეთ, რომ ამგვარი საქმე ასე მკაცრად არ წარიმართოს, [ამიტომაც] დავადგინეთ, რომ ის პირი, რომელმაც შეთანხმებით (პაქტით) ან ვალდებულებით [დადგენილი] ვადის გასვლამდე სარჩელის აღძვრა გაბედა, ზენონის იმ კონსტიტუციის მოქმედების ქვეშ მოექცეს, რომელიც უწმინდესმა კანონმდებელმა (ე.ი. იმპერატორმა ზენონმა) იმ პირებთან დაკავშირებით გამოსცა, რომლებიც დროის თვალსაზრისით მეტს მოითხოვენ; სახელდობრ, თუ თავად მოსარჩელე უგულებელყოფს დათქმულ ვადას, რომელსაც იგი თავისი ნებით დაეთანხმა, ან რომელსაც [თვით] სარჩელის ხასიათი განაპირობებს, მაშინ ის პირები, რომლებიც ამ „უსამართლობით“ („ინიურია“) დაზარალდნენ, ხარჯების ორმაგ ანაზღაურებას მიიღებენ. და ვადის გასვლის შემდეგ სარჩელის [ხელმოწერა] აღძვრა მათთვის არ იქნება შესაძლებელი მანამდე, ვიდრე დაზარალებულნი დავისთვის [გაწეულ] ხარჯებს სრულად არ მიიღებენ. [და ეს წესი მიღებულია იმიტომ], რომ ამგვარი ჯარიმით დაშინებულმა მოსარჩელებმა სასამართლო დავის ვადები დაიცვან.

11. გარდა მისა, არსებობს აგრეთვე პირის [თვისებიდან] გამომდინარე დილატატორული შესაგებლები, როგორიცაა პროკურატორული შესაგებელი. მაგალითად, თუ ვინმეს სურს, რომ თავისი [სასამართლო] დავა ჯარისკაცის ან ცოლის მეშვეობით წარმართოს. ვინაიდან,

ჯარისკაცებისთვის არ არის ნებადართული, წმინდა რესკრიპტის საფუძველზეც კი, რომ მათ დაეა მამის, დედის ან ცოლის მაგიერ პროკურატორის სახელით აწარმოონ. მათ მხოლოდ სამხედრო დისციპლინის დაურღვევლად საკუთარი საქმეების წარმართვა შეუძლიათ. ხოლო რაც შეეხება შესაგებლებს, რომლებსაც წინათ პროკურატორებს უპირისპირებდნენ [საქმის] მიცემის ან თავად პროკურატორის „სახელგატეხილობის“ (infamia) გამო, ვინაიდან, ჩვენი დაკვირვებით, სასამართლო პრაქტიკაში მათ ხშირად არ იყენებდნენ, ჩვენ მათი გაუქმება ვერძანეთ, რათა მათ შესახებ დავის გამო თავად სასამართლო საქმეების გარჩევა არ შეფერხებულიყო.

ტიტული XIV. რეპლიკაციების შესახებ

ზოგჯერ ხდება, რომ შესაგებელი, რომელიც ერთი შეხედვით სამართლიანი ჩანს, [მოსარჩელეს] უსამართლოდ ზიანს აყენებს, რა შემთხვევაშიც მოსარჩელის დასახმარებლად საჭირო ხდება სხვა საშუალება, რომელსაც რეპლიკაციას უწოდებენ, ვინაიდან მისი მეშვეობით ხდება შესაგებლის ძალის მოგერიება და მისი მოსპობა მაგალითად, თუ ვინმე (კრედიტორი) თავის მოვალეს შეუთანხმდება, რომ ფულს მისგან არ მოითხოვს, და თუ ისინი ამის შემდეგ საწინააღმდეგო რამეზე შეთანხმდებიან, ე.ი. რომ კრედიტორს ფულის მოთხოვნის უფლება ეძლევა, მაშინ, თუ კრედიტორი სარჩელის აღძრავს, მოვალე კი მას შესაგებელს დაუპირისპირებს [იმ მოთხოვნით], რომ მას მხოლოდ იმ პირობით მიუსაჯონ, თუ არ იყო შეთანხმებული, რომ კრედიტორმა ფული არ [უნდა] მოითხოვოს, [მაშინ] შესაგებელი კრედიტორს ზიანს აყენებს, რადგან, [მართლაც], ასე იყო შეთანხმებული; იმის გამო, რომ ეს მაინც ჭეშმარიტებად რჩება, თუმცა შემდგომში საპირისპირო შეთანხმება იქნა დადებული. მაგრამ, ვინაიდან კრედიტორის [სარჩელს] აცილება უსამართლობა იქნება, ამიტომაც მას შემდეგ დადებული შეთანხმების საფუძველზე რეპლიკაცია ეძლევა.

1. ზოგჯერ პირიქით ხდება, რომ რეპლიკაცია, რომელიც ერთი შეხედვით სამართლიანი ჩანს, [მოპასუხეს] უსამართლოდ ვნებს, რა შემთხვევაშიც მოპასუხის დასახმარებლად საჭირო ხდება სხვა საშუალება, რომელსაც „დუპლიკაციო“-ს უწოდებენ.

2. და თუ, პირიქით, ესეც ერთი შეხედვით სამართლიანი ჩანს,

გაგრამ რამე მიზეზით მოსარჩელეს უსამართლოდ ვნებს, მაშინ კიდევ სხვა საშუალება ზდება საჭირო მოსარჩელის დასახმარებლად, რასაც „ტრიპლიკაციო“-ს უწოდებენ.

3. და ყველა ამ შესაგებლის გამოყენება საქმეთა მრავალფეროვნებამ განაპირობა და ზოგჯერ უფრო მეტი რაოდენობითაც კი, ვიდრე ეს ჩვენ ზემოთ ვთქვით, და ყველაფერ ამის უკეთ გარკვევა დიგესტების ვრცელი ტომების მეშვეობით ადვილად არის შესაძლებელი⁹⁸.

4. ზოლო სარჩელებს, რომელთა მეშვეობით მოვალე თავს იცავს, უმეტეს შემთხვევაში, ჩვეულებრივ, იყენებენ აგრეთვე ფიდეიუსორების მიმართ და [სავსებით] სწორადაც, რადგან ის, რასაც მათგან მოითხოვენ, თვით მოვალისგან მოთხოვნილად განიხილება, იმის გამო, რომ ამ უკანასკნელმა (მოვალემ) მათ (ფიდეიუსორებს) დავალების ხელშეკრულებიდან გამომდინარე სარჩელით უნდა დაუბრუნოს ის, რაც მათ (ფიდეიუსორებმა) მის (მოვალის) ნაცვლად გადაიხადეს. ასე რომ, თუ ვინმე თავის მოვალეს შეუთანხმდება, რომ იგი ფულს არ მოითხოვს, დადგინდა, რომ დადებული შეთანხმებიდან გამომდინარე შესაგებლით დახმარება უნდა გაეწიოს იმ პირებსაც, რომლებმაც ვალდებულება სხვის მაგიერ იკისრეს, ისე, თითქოს, კრედიტორმა თავად მათთან დადო შეთანხმება, რომ ამ ფულს მათგან არ მოითხოვდა. ზოგიერთი შესაგებელი, ცხადია, მათ, ჩვეულებრივ, არ ეძლევათ, მაგალითად, თუ მოვალემ თავისი ქონება [კრედიტორს] გადასცა, და კრედიტორმა მის წინააღმდეგ [შემდეგ] სარჩელი აღძრა, და თუ მოვალე თავს იცავს სარჩელით – „თუ ქონება [კრედიტორს] არ გადასცა“. ზოლო ეს შესაგებელი ფიდეიუსორებს არ ეძლევათ და [არ ეძლევა], რასაკვირველია, იმის გამო რომ ის პირი, რომელმაც ვალდებულება თავისი მოვალის ნაცვლად სხვებს დააკისრა, ამით, უპირველეს ყოვლისა, ის გაითვალისწინა, რომ, თუ მოვალე გაკოტრდა, მან (კრედიტორმა) თავისი [კუთვნილის] იმ პირთაგან მოთხოვნა შეძლოს, რომლებმაც ვალდებულება მოვალის ნაცვლად იკისრეს.

ტიტული XV. ინტერდიქტების შესახებ

ახლა უნდა განვიხილოთ ინტერდიქტები ან [ის] სარჩელები, რომლებსაც მათ ნაცვლად იყენებენ. ინტერდიქტებს წარმოადგენდნენ სიტყვიერი ფორმულები, რომელთა მეშვეობით პრეტორი რამეს გაკეთებას

ბრძანებდა ან კრძალავდა, რაც, უმეტეს შემთხვევაში, მაშინ ხდებოდა, როდესაც მხარეები ერთმანეთში მფლობელობის ან კვაზი (თითქოს) მფლობელობის შესახებ დაობდნენ.

1. ინტერდიქტების ძირითადი დაყოფა იმაში მდგომარეობს, რომ არსებობს აკრძალვითი (პროჰიბიტორული), ან აღდგენითი (რესტიტუტორული) ან წარდგენითი (ექსპრობიტორული) [ინტერდიქტები]; აკრძალვითია ინტერდიქტები, რომელთა მეშვეობით [პრეტორი] რამეს გააკეთებას კრძალავს, მაგალითად, ძალის გამოყენებას მანკიერების გარეშე მფლობელის წინააღმდეგ, ან იმ პირის წინააღმდეგ, რომელიც მკვდარს იქ მარხავს, სადაც მას ამის უფლება აქვს; ან [კრძალავს] წმინდა ადგილზე რამეს აშენებას, ან საჯარო მდინარეზე თუ ნაპირზე ისეთი რამეს გაკეთებას, რაც ნავიგაციას (მდინარეზე მიმოსვლას) აფერხებს. რესტიტუტორულია ინტერდიქტები, რომელთა მეშვეობით პრეტორი რამეს აღდგენას ბრძანებს, მაგალითად, [როდესაც იგი ბრძანებს], რომ მემკვიდრეს დაუბრუნონ იმ ქონების მფლობელობა, რომელსაც ვინმე ამ მემკვიდრეობიდან რამეს, როგორც მემკვიდრე ან როგორც [უბრალო] მფლობელი ფლობს; ან როდესაც ბრძანებს, რომ მფლობელობაში აღადგინონ ის პირი, რომელსაც მიწის ნაკვეთის მფლობელობა ძალით წაართვეს. წარდგენითია (ექსპრობიტორულია) ინტერდიქტები, რომელთა მეშვეობით პრეტორი ბრძანებს, რომ [სასამართლოში] წარადგინონ, მაგალითად, ის პირი, რომლის თავისუფლების შესახებაც დავა წარმოებს, ან [წარადგინონ] ის ლიბერტი (გააზატებული), რომლის პატრონსაც სურს, რომ მას რაღაც გააკეთებინოს; ან ის ბავშვები, რომლებიც მშობლის ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებიან, როცა მათ მშობელს [იგივე სურს]. მაგრამ არიან ისეთი იურისტებიც, რომელთა აზრით, საკუთრივ ინტერდიქტებად აკრძალვითი (პროჰიბიტორული) ინტერდიქტები იწოდება, რადგან სიტყვა *interdicere* „გამოცხადებას“ და „აკრძალვას“ ნიშნავს. ხოლო აღდგენითსა (რესტიტუტორულს) და წარდგენითს (ექსპრობიტორულს) ინტერდიქტებს საკუთრივ დეკრეტი ეწოდება, მაგრამ მიუხედავად ამისა, მაინც გადაწყდა, რომ მათ ყველას ინტერდიქტი ეწოდოს, რადგან [ხალხში] ეს ასე იხმარება.

2. ინტერდიქტების მომდევნო დაყოფა იმაში მდგომარეობს, რომ ზოგიერთი [ინტერდიქტი] მფლობელობის მიღებისათვის არის დაწესებული, ზოგი – [მფლობელობის] შენარჩუნებისთვის და ზოგიც – [მფლობელობის] აღდგენისთვის.

3. მფლობელობის მიღებისათვის მემკვიდრეს ეძლევა ინტერდიქტი, რომელსაც *quorum bonorum* („რომელი ქონების“) ეწოდება. ამ ინტერდიქტის აზრი და მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ ნებისმიერმა პირმა, რომელიც, როგორც მემკვიდრე ან პოსესორი (მფლობელი) რამეს ფლობს იმ ქონებიდან (სამკვიდროდან), რომლის მფლობელობაც სხვისთვის არის მიცემული, ეს ქონება იმ პირს უნდა დაუბრუნოს, ვისაც ამ ქონების მფლობელობა მიეცა. ხოლო ითვლება, რომ როგორც მემკვიდრე ფლობს ის, ვინც თვლის, რომ ის მემკვიდრეა. როგორც მფლობელი (პოსესორი) ფლობს ის, ვინც ყოველგვარი კანონიერი [საფუძვლის] გარეშე ფლობს სამკვიდროს ნივთს ან მთელ სამკვიდროსაც კი, იცის რა, რომ ის მას არ ეკუთვნის. ხოლო მფლობელობის მიღების ინტერდიქტი ასე იმიტომ იწოდება, რომ ის მხოლოდ იმ პირისთვის არის გამოსადეგი, რომელიც პირველად ცდილობს ნივთის მფლობელობის მიღებას. ასე რომ, თუ ვინმე მფლობელობას მიიღებს და [შემდეგ] დაკარგავს, ეს ინტერდიქტი მას არ გამოადგება. „სალვიუსის ინტერდიქტად“ წოდებული ინტერდიქტიც ასევე მფლობელობის მისაღებად არის დაწესებული. ამ ინტერდიქტით სარგებლობს მიწის ნაკვეთის მესაკუთრე კოლონის იმ ნივთებთან დაკავშირებით, რომლებიც ამ უკანასკნელმა მომავალში მიწის იჯარისთვის გადასახდელის [უზრუნველყოფისთვის] დააგირავა.

4. მფლობელობის შესანარჩუნებლად დაწესებულია ინტერდიქტები *uti possidetis* („როგორ ფლობთ“) და *utrubi* („რომელ მხარეს“), როდესაც მხარეები რომელიმე ნივთის საკუთრების თაობაზე დაობენ და როდესაც წინასწარ იკვლევენ, თუ მოდავეთაგან რომელი მხარე უნდა ფლობდეს ნივთს და რომელი მხარე უნდა მოითხოვდეს მას. მართლაც, თუ წინასწარ არ იქნება გამორკვეული, თუ რომელ მხარეს ეკუთვნის მფლობელობა, მაშინ არ შეიძლება პეტიტორული („მოთხოვნითი“) სარჩელის აღძვრა, რადგან როგორც ცივილური, ასევე ბუნებითი სამართალი მოითხოვს, რომ ერთი [მხარე ნივთს] ფლობდეს და მეორე მხარე [ამ ნივთს] მფლობელისგან მოითხოვდეს. ვინაიდან [ნივთის] ფლობა გაცილებით უფრო ხელსაყრელია, ვიდრე მისი მოთხოვნა, ამიტომ, უმეტეს შემთხვევაში ან ძალიან ხშირად თვით მფლობელობის თაობაზე უდიდესი დავა წარმოებს; ხოლო [ნივთის] ფლობის უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ, თუ მოსარჩელე ვერ შესძლებს იმის დამტკიცებას, რომ ნივთი მას ეკუთვნის, მაშინ მფლობელობა არ იცვლება, თუნდაც ნივთი იმას არ ეკუთვნოდეს,

ვინც მას ფლობს. სწორედ ამის გამო, [იმ შემთხვევაში], როდესაც მხარეთა უფლებები გაურკვეველი რჩება, საქმეს, ჩვეულებრივ, მოსარჩელის საწინააღმდეგოდ წყვეტენ.

4ა. ხოლო ინტერდიქტით „uti possidetis“ დავა წარმოებს მიწის ნაკვეთის ან სახლის მფლობელობის თაობაზე, ინტერდიქტით „utrubi“ კი – მოძრავი ნივთების მფლობელობაზე. ამ ინტერდიქტების აზრისა და მნიშვნელობის შესახებ ძველ იურიისტებს ერთმანეთისგან მეტად განსხვავებული შეხედულებები ჰქონდათ. ინტერდიქტით „uti possidetis“ ის [მხარე] იმარჯვებდა, რომელიც ინტერდიქტის [გაცემის] დროს ფლობდა, ოღონდ თუ [მფლობელს ნივთის] მფლობელობა თავისი მოწინააღმდეგისაგან ძალადობით, ფარულად ან პრეკარიუმის სახით არ ჰქონდა მიღებული, თუნდაც მას სხვა მესამე პირისაგან მფლობელობა ძალით ან ფარულად ჰქონოდა მიტაცებული ან პრეკარიუმის სახით გამოთხოვილი იმისათვის, რომ მას [ნივთის] ფლობა შესძლებოდა. ხოლო ინტერდიქტით „utrubi“ ის იმარჯვებდა, ვინც [ნივთს] იმ წლის უმეტეს მანძილზე ფლობდა ისე, რომ მფლობელობა მას მოწინააღმდეგისგან ძალით, ფარულად ან პრეკარიუმის სახით არ ჰქონდა მიღებული. მაგრამ დღეს [ამ საკითხთან დაკავშირებით] სხვა წესს იცავენ: ორივე ინტერდიქტი, რამდენადაც ისინი მფლობელობას ეხებიან, მნიშვნელობით ერთმანეთთან გათანაბრებულია ისე, რომ როგორც მიწის ნაკვეთთან, ასევე მოძრავ ნივთებთან დაკავშირებით [დავაში] იმარჯვებს ის [მხარე], რომელიც [ნივთს] „დავის დამოწმებისას“ მოწინააღმდეგისგან მისი ძალით თუ ფარულად მიტაცების გარეშე ან პრეკარიუმის სახით მიღების გარეშე ფლობს.

5. ითვლება, რომ მფლობელად განიხილება არა მარტო ის, ვინც თავად ფლობს, არამედ აგრეთვე ისიც, ვისი სახელითაც მფლობელობას ვინმე [სხვა] ახორციელებს, თუნდაც ეს უკანასკნელი მფლობელის ხელისუფლების ქვეშ არ იმყოფებოდეს. ასეთები არიან: კოლონი და ბინის დამქირავებელი („ინკვილინუსი“). ასევე ითვლება, რომ თავად ფლობს ისიც, ვინც მფლობელობას იმ პირების მეშვეობით ახორციელებს, რომლებსაც მან [ნივთი] შესანახად მიაბარა ან ათხოვა. და სწორედ ეს იგულისხმება, როდესაც ამბობენ, რომ პირს შეუძლია მფლობელობა შეინარჩუნოს ნებისმიერი [სხვა] პირის მეშვეობით, რომელიც მისი სახელით ფლობს. უფრო მეტიც, მიღებულია, რომ მფლობელობის შენარჩუნება მხოლოდ ნებითაც კი არის შესაძლებელი, ე.ი. თუნდაც პირი არც თვითონ და არც სხვა პირის მეშვეობით ფლობდეს [ნივთს].

ითვლება, რომ იგი მფლობელობას მაინც ინარჩუნებს, ოღონდ, თუ მან მფლობელობაზე უარი იმ მიზნით კი არა თქვა, რომ იგი მიატოვოს, არამედ იმ მიზნით, რომ შემდეგ მას ისევ დაუბრუნდეს. ხოლო, თუ ვისი საშუალებით შეიძლება მფლობელობის შეძენა, ამის შესახებ მეორე წიგნში ვისაუბრეთ. არავითარი ეჭვი არ არსებობს, რომ მხოლოდ ნებით მფლობელობის შეძენა არავის შეუძლია.

6. მფლობელობის დაბრუნების შესახებ ინტერდიქტს იძლევიან იმ შემთხვევაში, თუ ვინმე მიწის ნაკვეთის ან სახლის მფლობელობიდან ძალით იქნა გაძევებული. ვინაიდან მას სთავაზობენ ინტერდიქტს „unde vi“ („საიდანაც ძალით“), რომლის მეშვეობით იმ პირს, რომელმაც იგი გააძევა, აიძულებენ, რომ მას მფლობელობა დაუბრუნოს, თუნდაც იმ პირთან მიმართებაში, რომელმაც იგი გააძევა, ძალით, ფარულად ან პრეკარიუმის სახით ფლობდეს; მაგრამ წმინდა კონსტიტუციების თანახმად, როგორც ზემოთ ვთქვით, თუ პირი ნივთს ძალით დაეუფლა, იგი მას ჩამოერთმევა, თუ ნივთი მის ქონებას ეკუთვნოდა, ხოლო თუ სხვას, მაშინ ნივთის დაბრუნების შემდეგ მას აიძულებდნენ, რომ იმ პირისთვის, რომელმაც ძალადობა განიცადა, [დამატებით] კიდევ ნივთის ღირებულება გადაეხადა. ხოლო ის პირი, რომელიც ვინმეს ძალით მფლობელობას წაართმევს, კერძო ძალადობის ან საჯარო ძალადობის შესახებ იულიუსის კანონის [მოქმედების] ქვეშ ექცევა. კერძო ძალადობისთვის [პასუხს აგებს] იმ შემთხვევაში, თუ პირმა ძალადობა იარაღის გარეშე ჩაიდინა; ხოლო თუ პირმა ვინმე მფლობელობიდან იარაღით გააძევა, მაშინ იგი საჯარო ძალადობის შესახებ კანონით აგებს პასუხს. ხოლო იარაღად ჩვენ განვიხილავთ არა მარტო ფარებს, მუზარადებსა და ხმლებს (მახვილებს), არამედ აგრეთვე კეტებსა და ქვებს.

7. ინტერდიქტების მესამე [სახის] დაყოფა მდგომარეობს იმაში, რომ ინტერდიქტები არსებობს ან მარტივი, ან ორმხრივი. მარტივია, მაგალითად, ის ინტერდიქტები, რომლებშიც ერთი მოსარჩელეა, მეორე კი – მოპასუხე. ასეთია ყველა რესტიტუტორული (აღდგენითი) და ექპიბიტორული (წარდგენითი) ინტერდიქტი. სახელდობრ, მოსარჩელეა ის, ვინც [ნივთის] წარდგენას ან დაბრუნებას მოითხოვს; მოპასუხე კი – ის, ვისგანაც [ნივთის] წარდგენას ან დაბრუნებას მოითხოვენ. ხოლო აკრძალვითი (პროკიბიტორული) ინტერდიქტებიდან ზოგი მარტივია, ზოგიც – ორმხრივი. მარტივია, მაგალითად ის [ინტერდიქტები], რომლითაც პრეტორი წმინდა ადგილას, საჯარო მდინარეში ან მის

ნაპირზე რამეს გაკეთებას კრძალავს /სახელდობრ, მოსარჩელეა ის, ვინც მოითხოვს, რომ რაიმე არ გაკეთდეს, მოპასუხე კი – ის, ვინც რამეს გაკეთებას ცდილობს/. ორმხრივია მაგალითად, ინტერდიქტები „uti possidetis“ („როგორ ფლობთ“) და „utrubi“ („რომელ მხარეს“). ხოლო ორმხრივს მათ იმიტომ უწოდებენ, რომ ამ ინტერდიქტებში ორივე მოდავე მხარის მდგომარეობა ერთნაირია. არც ერთი მხარე არ ითვლება მოსარჩელედ ან მოპასუხედ, და თითოეული მათგანი არის მოსარჩელეც და მოპასუხეც.

8. დღეს ზედმეტია, რომ ვისაუბროთ ინტერდიქტების რიგსა და ძველ შედეგებზე. ვინაიდან ყოველთვის, როდესაც საქმე ექსტრაორდინარულ პროცესებს ეხება, დღეს კი ყველა პროცესი ასეთია, ინტერდიქტების გაცემის საჭიროება არ არსებობს, რადგან სასამართლო საქმის გარჩევა ისე ხდება, თითქოს საჭირო სარჩელი ინტერდიქტის საფუძველზე იყოს გაცემული.

ტიტული XVI. ქარაფშუტა მოღავეების სასჯელის შესახებ

ახლა უნდა გაუწყოთ რომ, ის პირები, რომლებიც სამართალს იცავდნენ, დიდად ზრუნავდნენ იმაზე, რომ ხალხს სასამართლო დავები ადვილად არ წამოეწყო, რასაც ასევე ჩვენც ვცდილობთ. და ამ [მიზნის] მიღწევა ყველაზე კარგად იმით შეიძლება, რომ როგორც მოსარჩელების, ასევე მოპასუხეთა ქარაფშუტობა ზოგჯერ ფულადი ჯარიმით, ზოგჯერ რელიგიური ფიცით და ხან კი სახელის გატეხის შიშით აილაგმოს.

1. აი, ჩვენი კონსტიტუციის თანახმად, ფიცის დადება ყველა მოპასუხეს ევალება, რადგან მოპასუხე [თავის დაცვის] საშუალებებს სხვაგვარად ვერ გამოიყენებს, თუ მან ჯერ არ დაიფიცა, რომ, მისი აზრით, [მოსარჩელის] წინააღმდეგ იგი საკმარისად საფუძვლიანი [შესაგებლით] არის მოსული. უარმყოფელთა წინააღმდეგ ზოგ შემთხვევაში ორმაგი ან სამმაგი სარჩელი წესდება⁹⁹, მაგალითად, თუ საქმე აღძრულია უკანონო ზიანის მიყენების ან წმინდა ადგილებისათვის დატოვებული ლეგატების თაობაზე. ხოლო წარმოშობისთანავე [ასეთი] სარჩელი უფრო მეტია, ვიდრე მარტივი (ერთმაგი), მაგალითად, [სარჩელი] აშკარა ქურდობისათვის – ოთხმაგი; ფარული ქურდობისათვის კი – ორმაგი, რადგან ამ და ზოგიერთ სხვა შემთხვევაში, მიუხედავად იმისა [მოპასუხე] უარყოფს დანაშაულს თუ აღიარებს, სარჩელი მარტივი (ერთმაგი) [მაინც] არ

იქნება. ასევე ხდება მოსარჩელის ცილისწამების ალაგმვაც, რადგან ჩვენი კონსტიტუციის თანახმად, მოსარჩელეს ევალება დაიფიცოს, რომ იგი ცილს არ სწამებს. ფიცს დებენ ორივე მხარის დამცველებიც. ხოლო ყველაფერი ეს შემოღებულ იქნა ცილისწამებისთვის დაწესებული ძველი სარჩელების ნაცვლად, რომლებსაც დღეს აღარ იყენებენ, რადგან ისინი მოსარჩელეს სასამართლო დავის ღირებულების ერთი მეათედის ოდენობით [ჯარიმის გადახდას] უსჯიდნენ, რის გამოყენებასაც ჩვენ ვერსად მივაგენით. მაგრამ მათ ნაცვლად შემოღებულია ზემოხსენებული ფიცი იმისთვის, რომ არაპატიოსან მოდავეს მოწინააღმდეგისათვის როგორც ზიანის, ასევე სასამართლო დავის ხარჯების ანაზღაურება აიძულონ.

2. ზოგიერთი სარჩელი მსჯავრდებულს „შერცხვენილ“ (სახელგატეხილ) პირად აქცევს, მაგალითად, ქურდობისათვის, ძალადობით მიტაცებული ქონებისათვის, უკანონო სამართალდარღვევისათვის (ინიურია), მოტყუებისათვის, აგრეთვე მეურვეობისა, დავალების და შენახვისათვის დაწესებული პირდაპირი და არაშეგებებული სარჩელები. გარდა ამისა, ამხანაგობიდან გამომდინარე სარჩელი, რომელიც ორივე მხარისათვის პირდაპირია, და ამიტომ ამ სარჩელით მსჯავრდებულ ამხანაგობის რომელიმე წევრს „შერცხვენილის“ (სახელგატეხილის) დაღს ასვამენ. მაგრამ ქურდობის, ძალადობით ქონების მიტაცების, „უსამართლობისთვის“ (ინიურია) ან მოტყუებისთვის არა მარტო მსჯავრდებულებს უსვამენ „შერცხვენილის“ დაღს, არამედ იმ პირებსაც, რომლებიც [მანამდე] მორიგდნენ და ეს სავსებით სწორია, რადგან უდიდესი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რა საფუძველზეა პირი ვალდებული – დელიქტის თუ ხელშეკრულების.

3. ხოლო ყველა სარჩელის დაწესების საფუძველს ედიქტის ის ნაწილი წარმოადგენს, რომელშიც პრეტორი სასამართლოში გამოცხებას განსაზღვრავს, რადგან, ყველა შემთხვევაში, ჯერ სასამართლოში მოწინააღმდეგე უნდა გამოიძახონ, ე.ი. უნდა გამოიძახონ იმ პირთან, რომელმაც საქმე უნდა გაარჩიოს. ედიქტის ამ ნაწილით პრეტორი შშობლებს, პატრონებს, აგრეთვე ორივე სქესის პატრონების ბავშვებსა და შშობლებს იმ პატივს ანიჭებს, რომ ბავშვებსა და გააზატებულებს მათი სასამართლოში გამოცხება მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლიათ, თუ ისინი ამას თავად პრეტორს სთხოვენ და მისგან [ამის ნებართვას] მიიღებენ. და თუ ხსენებული პირები სასამართლოში გამოცხების ამ წესს დაარღვევენ, პრეტორი მათ ორმოცდაათი სოლიდის ოდენობის ჯარიმას დაადებს.

ტიტული XVII. მოსამართლეების მოვალეობების (ფუნქციების) შესახებ

განსახილველი დაგერჩა მოსამართლეთა ფუნქციები. მოსამართლემ პირველ რიგში ის წესი უნდა დაიცვას, რომ საქმეები მხოლოდ კანონების, კონსტიტუციებისა და ჩვეულებების დანაწესების თანახმად გადაწყვიტოს.

1. და ამიტომ, ნოქსალური სარჩელის შემთხვევაში მოსამართლემ ის წესი უნდა დაიცვას, რომ, თუ, მისი აზრით, მსჯავრი მესაკუთრეს უნდა დაედოს, მან ეს შემდეგი [სიტყვებით] უნდა გააკეთოს, „პუბლიუს მევრუსს ვუსჯი, რომ მან ლიცეუს ტიციუსს ათი ოქრო გადაუხადოს ან ღამნაშავე გადასცეს.“

2. სანივთო სარჩელის შემთხვევაში, თუ მოსამართლე საქმეს მოსარჩელის საწინააღმდეგოდ გადაწყვეტს, მაშინ მან მფლობელი უნდა გაათავისუფლოს; თუ მფლობელის საწინააღმდეგოდ გადაწყვეტს, მაშინ [მოსამართლემ] მას უნდა უბრძანოს, რომ თავად ნივთიც დააბრუნოს და მასთან ერთად ნაყოფიც, მაგრამ თუ მფლობელი აცხადებს, რომ მას მაშინვე [ნივთის] დაბრუნება არ შეუძლია და ჩანს, რომ იგი მოტყუების გარეშე დაბრუნების გადავადებას ითხოვს, მოსამართლემ მას ამის ნება უნდა მისცეს, ოღონდ ისე, რომ მფლობელმა თავდებთა მეშვეობით სასამართლო პროცესის ღირებულება უზრუნველყოს იმ შემთხვევისათვის, თუკი თავის დროზე იგი მისთვის მიცემულ ნივთს არ დააბრუნებს. ხოლო თუ სარჩელი მეძკვიდრეობას ეხება, მაშინ ნაყოფთან დაკავშირებით იმავე წესს იცავენ, რასაც ცალკეული ნივთების თაობაზე სარჩელის წარდგენისას. ხოლო ის ნაყოფი, რომელიც მფლობელის ბრალით არ იქნა აღებული, ორივე სარჩელში თითქმის ერთი და იმავე წესით იქნება გამოთვლილი, თუ მფლობელი არაკეთილსინდისიერია. მაგრამ თუ მფლობელი კეთილსინდისიერია, მაშინ მხედველობაში არ მიიღება არც დაზარალებული (გამოყენებული) და არც აულებელი ნაყოფი. მაგრამ სარჩელის აღძვრის შემდეგ იმ ნაყოფსაც იღებენ მხედველობაში, რომელიც მფლობელის დანაშაულით არ იქნა აღებული ან აღებულ იქნა, მაგრამ შემდეგ დაიზარა.

3. თუ სარჩელი ნივთის წარდგენის თაობაზეა აღძრული, მაშინ არ არის საკმარისი, რომ მოპასუხემ ნივთი წარმოადგინოს, არამედ საჭიროა, რომ მან ნივთი ნაყოფთან ერთად წარადგინოს, ე.ი. რომ მოსარჩელე

ნივთი იმ მდგომარეობაში [ნაყოფთან ერთად] მიიღოს, რაც მას ექნებოდა, ნივთი რომ სარჩელის აღძვრისას წარედგინათ. ამიტომაც, თუ ამასობაში მფლობელი ნივთს მფლობელობის ხანდაზმულობით შეიძენს, მსჯავრს მას მაინც დადებენ. გარდა ამისა, მოსამართლემ მხედველობაში უნდა მიიღოს (გამოთვალოს) აგრეთვე დროის შუალედში [ასაღები] ნაყოფი, ე.ი. დროის შუალედი, რომელიც გავიდა საქმის აღძვრიდან სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების მიღებამდე. ხოლო თუ ის პირი, რომელსაც ნივთის წარმოდგენის თაობაზე სარჩელი წაუყენეს, ამტკიცებს, რომ მას ნივთის მაშინვე წარმოდგენა არ შეუძლია და ნივთის წარდგენის გადადებას მოითხოვს, და ჩანს, რომ ამას იგი მოტყუების გარეშე აკეთებს, მას ამის ნება უნდა დართონ, ოღონდ ისე, რომ ნივთის დაბრუნების უზრუნველყოფა წარმოადგინოს. ხოლო თუ იგი მოსამართლის ბრძანებით ნივთს არც მაშინვე წარმოადგენს და არც მომავალში წარდგენას უზრუნველყოფს, მაშინ მას იმ ოდენობით [გადახდას] მიუსჯიან, რამდენიც მოსარჩელეს ექნებოდა, ნივთი რომ თავიდანვე წარმოედგინათ.

4. თუ სარჩელი მემკვიდრეობის გაყოფის თაობაზეა აღძრული, მაშინ ცალკეული ნივთი ცალკეულ მემკვიდრეს უნდა მიაკუთვნონ. და თუ აღმოჩნდება, რომ ამ გადაწყვეტილებით ერთ პირს გაცილებით მეტი მიეკუთვნა, მაშინ მას ამის სამაგიეროდ, როგორც უკვე ვთქვით, თანამემკვიდრის სასარგებლოდ განსაზღვრული ოდენობის ფულის გადახდა უნდა მიუსაჯონ. ამავე საფუძველზე პირს უნდა მიუსაჯონ თანამემკვიდრისათვის [გარკვეული თანხის გადახდა], თუკი სამკვიდრო მიწის ნაკვეთიდან ნაყოფი მხოლოდ მან მიიღო ან კიდევ სამკვიდროს ნივთი გაანადგურა ან მოიხმარა (დახარჯა). ამის მსგავს წესს იცავენ იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ორზე მეტი თანამემკვიდრეა სახეზე.

5. იგივე ხდება მრავალ ნივთთან დაკავშირებით, როდესაც სარჩელი საერთო ქონების გაყოფის თაობაზეა აღძრული. მაგრამ, თუ დავა ერთ ნივთს, მაგალითად, მიწის ნაკვეთს, ეხება, და თუ ეს მიწის ნაკვეთი, სათანადო ნაწილებად დაყოფის საშუალებასაც აღვილად იძლევა, მაშინ მოსამართლემ თითოეულს [მიწის] ცალკე ნაწილი უნდა მიაკუთვნოს, ხოლო, თუ აღმოჩნდება, რომ ერთ-ერთის ნაწილი სხვებს სჭარბობს, მაშინ მას სხვის სასარგებლოდ გარკვეული თანხის გადახდა უნდა მიესაჯოს. ხოლო თუ [ნივთის] სათანადოდ დაყოფა არ შეიძლება, მაგალითად, თუ სარჩელი მონას ან ჯორს ეხება, მაშინ მთელი ნივთი [მთლიანად] ერთს უნდა მიაკუთვნონ და მას კი მეორის

სასარგებლოდ განსაზღვრული თანხის გადახდა უნდა მიესაჯოს.

6. თუ სარჩელი საზღვრების დადგენას ეხება, მაშინ მოსამართლემ ყურადღებით უნდა განიხილოს, არის თუ არა საჭირო ამ საკითხის გადაწყვეტა. ცხადია, ერთ შემთხვევაში ეს საჭიროა, [სახელდობრ] მაშინ, როდესაც განსაკუთრებით მიზანშეწონილია, რომ მიწების საზღვრები უფრო თვალსაჩინოდ იყოს გამოკვეთილი, ვიდრე ეს ადრე იყო გაკეთებული, ვინაიდან ამ შემთხვევაში საჭიროა, რომ ერთი მიწიდან ნაწილი მეორე მიწის ნაკვეთის მესაკუთრეს მიაკუთვნონ, რა შემთხვევაშიც მიზანშეწონილია, რომ ამ უკანასკნელს განსაზღვრული თანხის გადახდა მიუსაჯონ. ამ სარჩელის საფუძველზე მსჯავრი იმ პირსაც უნდა დაედოს, რომელმაც საზღვრებთან დაკავშირებით ბოროტი განზრახვით რაიმე ჩაიდინა, მაგალითად, თუ სამიჯნო ქვები მოიპარა ან სასაზღვრო ხეები გაჩეხა. ამავე სარჩელით მსჯავრს დებენ იმ პირსაც, რომელიც მოსამართლის გადაწყვეტილებას არ ემორჩილება, მაგალითად, თუ ვინმე მოსამართლის ბრძანების თანახმად მიწის გაზომვას არ დაუშვებს.

7. ხოლო ის, რაც ამ სარჩელის საფუძველზე ვინმეს მიეკუთვნება, მაშინვე იმ პირის საკუთრება ხდება, ვისაც ის მიანიჭეს.

ტიტული XVIII. საჯარო სასამართლოების (პროცესების) შესახებ

საჯარო სასამართლო პროცესები არც სარჩელების მეშვეობით ეწყობა და მათ არც რაიმე მსგავსება აქვთ სხვა პროცესებთან, რომელთა შესახებ ჩვენ [უკვე] ვისაუბრეთ; მათ შორის დიდი განსხვავებაა როგორც საქმის აღძვრაში, ისე მის წარმართვაში.

1. ხოლო [ამ პროცესს] საჯარო იმიტომ შეარქვეს, რომ მისი განხორციელება ნებისმიერი მოქალაქისათვის არის დაშვებული.

2. საჯარო პროცესთაგან ზოგი სისხლის სამართლისაა, ზოგიც სისხლის სამართლის არ არის. სისხლის სამართლისას ეუწოდებთ იმ პროცესებს, რომლებიც უმაღლეს სასჯელს (სიკვდილით დასჯას) ან „წყლისა და ცეცხლის აკრძალვას“, ან გადასახლებას და ან მალაროში პუშაობას უსჯიან. დანარჩენი პროცესები, თუკი მათ „სახელის გატეხა“ (infamia) ფულად ჯარიმასთან ერთად მოჰყვება, ასევე საჯაროა, მაგრამ არა სისხლის სამართლის.

3. არსებობს შემდეგი საჯარო პროცესები: იულიუსის კანონი

[მისი] უდიდებულესობის შესახებ თავის სიმკაცრეს იმ პირებზე აგრძელებს, რომლებმაც იმპერატორის ან სახელმწიფოს წინააღმდეგ რამე განიზრახეს, რისთვისაც სასჯელად სიცოცხლის წართმევა და სიკვდილის შემდეგ მისი ხსოვნის წაშლაა დაწესებული.

4. ასევე იულიუსის კანონი მრუშობის დასჯის შესახებ, რომლის თანახმადაც „მახვილით“ (თავის მოკვეთით) ისჯებიან არა მარტო სხვისი ქორწინების წამბილწველები, არამედ აგრეთვე ის პირები, რომლებიც გაუგონარი სქესობრივი ლტოლვის (ავხორცობის) დაკმაყოფილებას მამრობითი სქესის პირებთან ბედავენ. ამავე იულიუსის კანონით ისჯება აგრეთვე პატივის (ნამუსის) ახდაც, როდესაც ვინმე ძალადობის გარეშე ქალწულს ან პატიოსნად მცხოვრებ ქერივ ქალს შეატყენს. ხოლო [ამისათვის] იმავე კანონით [შემდეგი] სასჯელია დაწესებული: თუ პირი მაღალი ფენების წარმომადგენელია (honestus) – ქონების ნახევარის კონფისკაცია, ხოლო თუ იგი მოქალაქეთა დაბალ კატეგორიას მიეკუთვნება – სხეულებრივი სასჯელი გასახლებით (relegatio).

5. ასევე კორნელიუსის კანონი მკვლელების შესახებ, რომელიც შურისმაძიებელი მახვილით ღვენის მკვლელებს და აგრეთვე იმ პირებს, რომლებიც აღამიანის მოსაკლავად სატყორცნი იარაღით დადიან. ხოლო სატყორცნი იარაღს („telum“), როგორც ამას თორმეტი ტაბულის კანონების კომენტარებში ჩვენი გაიუსი წერს, ჩვეულებრივ, უწოდებენ იმას, რასაც მშვილდით ისვრიან, მაგრამ ამ სიტყვით აღინიშნება აგრეთვე ყველაფერი ის, რასაც ხელით სტყორცნიან. აქედან გამომდინარეობს, რომ ეს სიტყვა (ტერმინი) მოიცავს აგრეთვე ქვას, ხეს და რკინას. ეს სახელი მათ იმიტომ ეწოდა, რომ მათ შორ მანძილზე ისვრიან და იგი მომდინარეობს ბერძნული ენიდან, სიტყვა „τελος“ (ტყორცნა)-დან. და ეს მნიშვნელობა ჩვენ შეგვიძლია ბერძნულ სიტყვაში აღმოვაჩინოთ, ვინაიდან, რასაც ჩვენ „telum“-ს („შუბს“) ვეძახით, იმას ბერძნები უწოდებენ „βελος“-ს სიტყვისაგან „βελος“-ში („სროლა, ტყორცნა“). ამას ჩვენ ქსენოფონტეც გვეუბნება, ვინაიდან იგი წერს შემდეგს: „და ერთდროულად „ჩააწყვეს“ სატყორცნი იარაღები; შუბები, ისრები, შურდულის ქვები და განსაკუთრებით ბევრი კი [სატყორცნი] ქვა“¹⁰⁰. ხოლო სახელწოდება „მკვლელები“ („sicarii“) წარმოსდგება სიტყვისაგან „sica“, რაც რკინის დანას (ხანჯალს) ნიშნავს. ამავე კანონის თანახმად სიკვდილით ისჯებიან

მომწამელელებიც, რომლებმაც [თავიანთი] საზიზღარი ხელობის საშუალებით, საწამლავით ან შელოცვით, ადამიანები მოკლეს ან მავნებელი წამლები საჯაროდ გაყიდეს.

6. კიდევ ერთი კანონით, რომელსაც უწოდებენ პომპეუსის კანონს ნათესავთა მკვლელობის შესახებ, [ერთ-ერთი] უმძიმესი დანაშაულისათვის უჩვეულო სასჯელია¹⁰¹ დაწესებული. ეს კანონი ითვალისწინებს, რომ თუ იმ პირს, რომელმაც მშობლის, კაჟიშვილის ან საერთოდ [რომელიმე] იმ ახლობლის სიკვდილი განიზრახა, რომელსაც სახელწოდება „*paricidium*“ („ახლო ნათესავის მკვლელობა“) მოიცავს, გინდ მან ეს ფარულად ჩაიდინოს, და გინდ – აშკარად, აგრეთვე იმ პირმაც, რომელმაც ეს საქმე ბოროტი განზრახვით ჩაიდინა და ან ამ დანაშაულის [მხოლოდ] თანამონაწილეს წარმოადგენდა, თუნდაც გარეშე პირი იყოს, ახლო ნათესავის მკვლელობისთვის დაწესებული სასჯელი დაედება. და ის არც თავის მოკვეთით ისჯება, არც ცეცხლში დაწვით და არც რომელიმე სხვა კანონით გათვალისწინებული სასჯელით¹⁰², არამედ მას ძალღთან, მამალთან, გველთან და მაიმუნთან ერთად თავმოკრული ტყავის ტომარაში სვამენ და ამ მომაკვდინებელ სივიწროვეში ჩამწყვდეულს, რეგიონის [ბუნებრივი] თვისებების შესაბამისად, უახლოეს ზღვაში ან მდინარეში აგდებენ, რათა მან სიცოცხლისთვის აუცილებელი ელემენტები დაკარგოს და ცოცხალს ცა (ჰაერი) მოაკლდეს და მკვდარს კი – მიწა. ხოლო თუ ვინმე ნათესაობით ან მოყვრობით მასთან დაკავშირებულ სხვა პირებს მოკლავს, იგი მკვლელების შესახებ კორნელიუსის კანონით ისჯება.

7. გარდა ამისა, კორნელიუსის კანონი გაყალბების შესახებ, რომელსაც „ანდერძის შესახებ კანონსაც“ უწოდებენ, სასჯელს ადებს იმ პირს, რომელმაც ყალბი ანდერძი ან რაიმე სხვა საბუთი დაწერა, დაბეჭდა, საჯაროდ წაიკითხა ან მათში რაიმე შეცვალა, აგრეთვე იმ პირსაც, რომელმაც შეცნობილი განზრახვით ყალბი ბეჭედი დაამზადა, ამოკვეთა და ამოტვიფრა. და ეს კანონი მონებთან დაკავშირებით იმ უმაღლეს სასჯელს (სიკვდილით დასჯას) აწესებს, რომელიც მკვლელებისა და მომწამელელების კანონით არის გათვალისწინებული; ხოლო თავისუფალი პირებისთვის კი კუნძულზე გადასახლება („*deportatio*“) დაწესებული¹⁰³.

8. გარდა ამისა, იულიუსის კანონი საჯარო და კერძო ძალადობის შესახებ ემუქრება იმ პირებს, რომლებმაც ძალადობა იარაღით ან იარაღის გარეშე ჩაიდინეს. თუ პირს იარაღით ძალადობაში ამხელენ,

მას საჯარო ძალადობის შესახებ იულიუსის კანონით გადასახლებას (deportatio) მიუსჯიან, ხოლო თუ პირმა ძალადობა იარაღის გარეშე ჩაიდინა, მაშინ მას სასჯელად ქონების მესამედი ნაწილის კონფისკაცია დაედება. ხოლო თუ ვინმე ქაღწულს, ქვრივს, მონაზონს (ქურუმ ქალს) ან სხვა ქალს ძალით მოიტაცებს, მაშინ როგორც დამნაშავე, ასევე ის პირებიც, რომლებიც მას დანაშაულის ჩადენაში დაეხმარნენ, ჩვენი კონსტიტუციის თანახმად, რომელშიც ეს საკითხი უფრო გარკვეულად არის გადმოცემული, სიკვდილით ისჯებიან.

9. იულიუსის კანონი საჯარო ქონების დატაცების შესახებ სასჯელს ადებს იმ პირებს, რომლებმაც საჯარო (სახელმწიფო), საღმრთო ან რელიგიური ფული ან ნივთები მოიპარეს. ხოლო თუ სახელმწიფო ფული თავად მოსამართლეებმა თავიანთი მმართველობის პერიოდში (თანამდებობაზე ყოფნისას) მიიტაცეს, მაშინ ისინი სიკვდილით ისჯებიან და არა მარტო ისინი, არამედ აგრეთვე ის პირებიც, რომლებმაც მათ ამაში დახმარება გაუწიეს და ასევე ის პირებიც, რომლებმაც, იცოდნენ რა, რომ ფული დატაცებულია, იგი მიითვისეს. ხოლო სხვებს კი, რომლებზედაც ეს კანონი ვრცელდება, კუნძულზე გადასახლებას (deportatio) მიუსჯიან.

10. საჯარო პროცესებს მიეკუთვნება აგრეთვე ფაბიუსის კანონი ადამიანთა მომტაცებლების შესახებ, რომელიც, ჩვენი კონსტიტუციის მიხედვით, ზოგჯერ სიკვდილით დასჯას ითვალისწინებს, ზოგჯერ კი - უფრო მსუბუქ სასჯელს.

11. გარდა ამისა, საჯარო პროცესებს მიეკუთვნება: იულიუსის კანონი ამომრჩეველთა შესახებ, იულიუსის კანონი ქრთამის შესახებ, იულიუსის კანონი სურსათის შესახებ და იულიუსის კანონი ნაშთის შესახებ, რომლებიც სხვადასხვა შემთხვევას შეეხება¹⁰⁴, და სიკვდილით დასჯას არ ითვალისწინებს. მაგრამ სხვა სასჯელებს ადებენ იმ პირებს, რომლებიც მათში მოცემულ დანაწესებს უგულებელყოფენ.

12. ჩვენ [ყველაფერი] ეს საჯარო პროცესების შესახებ იმ მიზნით გადმოგვცით, რომ თქვენთვის შესაძლებლობა მოგვეცა ამ საკითხის ზოგადად მაინც და, ასე თქვათ, მოკლე შინაარსის სახით გაცნობისა, ხოლო მათი უფრო დაწვრილებით შესწავლის შესაძლებლობა, ღვთის წყალობით, უფრო ვრცელი დიგესტების ანუ პანდექტების წიგნებიდან მოგვეცემათ.

INSTITUTIONES IMPERATORIS IUSTINIANI

IN NOMINE DOMINI NOSTRI JHESU CHRISTI
IMPERATOR CAESAR FLAVIUS IUSTINIANUS
ALAMANNICUS GOTHICUS FRANCICUS GERMANICUS
ANTICUS ALANICUS VANDALICUS AFRICANUS PIUS FELIX
INCLITUS VICTOR AC TRIUMPHATOR SEMPER AUGUSTUS
CUPIDAE LEGUM IUVENTUTI

Imperatoriam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus et bellorum et pacis recte possit gubernari et princeps Romanus victor existat non solum in hostilibus proeliis, sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellens, et fiat tam iuris religiosissimus quam victis hostibus triumphator.

1. Quorum utramque viam cum summis vigiliis et summa providentia adnuente deo perfecimus. et bellicos quidem sudores nostros barbaricae gentes sub iuga nostra deductae cognescunt et tam Africa quam aliae innumerosae provinciae post tanta temporum spatia nostris victoriis a caelesti numine praestitis iterum dicioni Romanae nostroque additae imperio protestantur. omnes vero populi legibus iam a nobis vel promulgatis vel compositis reguntur.

2. Et cum sacratissimas constitutiones antea confusas in luculentam ereximus consonantiam, tunc nostram extendimus curam et ad immensa prudentiae veteris volumina, et opus desperatum quasi per medium profundum euntes caelesti favore iam adimplevimus.

3. Cumque hoc deo propitio peractum est, Triboniane viro magnifico magistro et exquaestore sacri palatii nostri nec non Theophilo et Derotheo viris illustribus antecessoribus, quorum omnium sollertiam et legum scientiam et circa nostras iussiones fidem iam ex multis rerum argumentis accepimus, convocatis specialiter mandavimus, ut nostra auctoritate nostrisque suasionibus componant institutiones: ut liceat vobis prima legum cunabula non ab antiquis fabulis discere, sed ab imperiali splendore appetere et tam aures quam animae vestrae nihil inutile nihilque perperam

positum, sed quod in ipsis rerum optinet argumentis accipiant: et quod in priore tempore vix post quadriennium prioribus contingebat, ut tunc constitutiones imperatorias legerent, hoc vos a primordio ingrediamini digni tanto honore tantaque reperti felicitate, ut et initium vobis et finis legum eruditionis a voce principali procedat.

4. Igitur post libros quinquaginta digestorum seu pandectarum, in quos omne ius antiquum collatum est (quos per eundem virum excelsum Tribonianum nec non ceteros viros illustres et facundissimos confecimus), in hos quattuor libros easdem institutiones partiri iussimus, ut sint totius legitimae scientiae prima elementa.

5. Quibus breviter expositum est et quod antea optinebat et quod postea desuetudine inumbratum ab imperiali remedio illuminatum est.

6. Quas ex omnibus antiquorum institutionibus et praecipue ex commentariis Gaii nostri tam institutionum quam rerum cottidianarum allisque multis commentariis compositas cum tres praedicti viri prudentes nobis optulerunt, et legimus et cognovimus et plenissimum nostrarum constitutionum robur eis accommodavimus.

7. Summa itaque ope et alacri studio has leges nostras accipite et vosmet ipsos sic eruditos ostendite, ut spes vos pulcherrima foveat toto legitimo opere perfecto posse etiam nostram rem publicam in partibus eius vobis credendis gubernare.

Data undecimo kalendas Decembres Constantinopoli domino nostro Iustiniano perpetuo Augusto tertium consule.

DOMINI NOSTRI IUSTINIANI PERPETUO AUGUSTI
INSTITUTIONUM SIVE ELEMENTORUM
COMPOSITORUM PER TRIBONIANUM VIRUM EXCELSUM
MAGISTRUM ET EX QUAESTORE SACRI PALATII IURISQUE
DOCTISSIMUM ET THEOPHILUM VIRUM MAGNIFICUM IURIS
PERITUM ET ANTECESSOREM HUIUS ALMAE URBIS
ET DOROTHEUM VIRUM MAGNIFICUM QUAESTORIUM IURIS
PERITUM ET ANTECESSOREM BERYTENSIVM
INCLITAE CIVITATIS

LIBER PRIMUS

1. DE IUSTITIA ET IURE

Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuens.

1. iuris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia.

2. His generaliter cognitis et incipientibus nobis exponere iura populi Romani ita maxime videntur posse tradi commodissime, si primo levi ac simplici, post deinde diligentissima atque exactissima interpretatione singula tradantur. alioquin si statim ab initio rudem adhuc et infirmum animum studiosi multitudine ac varietate rerum oneraverimus, duorum alterum aut desertorem studiorum efficiemus aut cum magne labore eius, saepe etiam cum diffidentia, quae plerumque iuvenes avertit, serius ad id perducamus, ad quod leniore via ductus sine magne labore et sine ulla diffidentia maturius perducere potuisset.

3. iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.

4. Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. publicum ius est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem pertinet. dicendum est igitur de iure privato, quod est tripartitum: collectum est enim ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus.

II. DE IURE NATURALI ET GENTIUM ET CIVILI

ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit. nam ius istud non humani generis proprium est, sed omnium animalium, quae in caelo, quae in terra, quae in mari nascuntur. hinc descendit maris atque feminae coniugatio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio et educatio: videmus etenim cetera quoque animalia istius iuris peritia conseri.

1. ius autem civile vel gentium ita dividitur; omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utuntur: nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium civitatis est vocaturque ius civile, quasi ius proprium ipsius civitatis: quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur. et populus itaque Romanus partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utitur. quae singula qualia sunt, suis locis proponemus.

2. Sed ius quidem civile ex unaquaque civitate appellatur, veluti Atheniensium: nam si quis velit Solonis vel Draconis leges appellare ius civile Atheniensium, non erraverit. sic enim et ius, quo populus Romanus utitur, ius civile Romanorum appellamus: vel ius Quiritium, quo Quirites utuntur: Romani enim a Quirine Quirites appellantur. sed quotiens non addimus, cuius sit civitatis, nostrum ius significamus; sicuti cum poetam dicimus nec addimus nomen, subauditur apud Graecos egregius Homerus, apud nos Vergilius. ius autem gentium omni humano generi commune est. nam usu exigente et humanis necessitatibus gentes humanae quaedam sibi constituerunt: bella etenim orta sunt et captivitates secutae et servitutes, quae sunt iuri naturali contrariae. iure enim naturali ab initio omnes homines liberi nascebantur. ex hoc iure gentium et omnes paene contractus introducti sunt, ut emptio venditio, locatio conductio, societas, depositum, mutuum et alii innumerabiles.

3. Constat autem ius nostrum aut ex scripto aut ex non scripto, ut apud Graecos: τῶν νόμων οἱ μὲν ἐγγράφοι, οἱ δὲ ἀγράφοι. Scriptum ius est lex, plebi scita, senatus consulta, principum placita, magistratuum edicta, responsa prudentium.

4. Lex est, quod populus Romanus senatore magistratu interrogante, veluti consule, constituebat. plebi scitum est, quod plebs plebeio magistratu interrogante, veluti tribune, constituebat. plebs autem a populo eo differt, quo species a genere: nam appellatione populi universi cives significantur connumeratis etiam patriciis et senatoribus: plebis autem appellatione sine patriciis et senatoribus ceteri cives significantur. sed et plebi scita lege Hortensia lata non minus valere quam leges coeperunt.

5. Senatus consultum est, quod senatus iubet atque constituit. nam cum auctus est populus Romanus in eum modum, ut difficile sit in unum eum convocare legis sancienda causa, aequum visum est senatum vice populi consuli.

6. Sed et quod principi placuit, legis habet vigorem, cum lege regia, quae de imperio eius lata est, populus ei et in eum omne suum imperium et potestatem concessit. quodcumque igitur imperator per epistulam constituit vel cognescens decrevit vel edicto praecepit, legem esse constat: haec sunt, quae constitutiones appellantur. plane ex his quaedam sunt personales, quae nec ad exemplum trahuntur, quoniam non hoc princeps vult: nam quod alicui ob merita indulset, vel si cui poenam irrogavit, vel si cui sine exemplo subvenit, personam non egreditur, aliae autem, cum generales sunt, omnes procul dubio tenent.

7. Praetorum quoque edicta non modicam iuris optinent auctoritatem. haec etiam ius honorarium solemus appellare, quod qui honores gerunt, id est magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt. proponebant et aediles curules edictum de quibusdam casibus, quod edictum iuris honorarii portio est.

8. Responsa prudentium sunt sententiae et opiniones eorum, quibus permissum erat iura condere. nam antiquitus institutum erat, ut essent qui iura publice interpretarentur, quibus a Caesare ius respondendi datum est, qui iuris consulti appellabantur. quorum omnium sententiae et opiniones eam auctoritatem tenent, ut iudici recedere a responso eorum non liceat, ut est constitutum.

9. Ex non scripto ius venit, quod usus comprobavit. nam diuturni mores consensu utentium comprobati legem imitantur.

10. Et non ineleganter in duas species ius civile distributum videtur. nam origo eius ab institutis duarum civitatum, Athenarum scilicet et Lacedaemonis, fluxisse videtur: in his enim civitatibus ita agi solitum erat,

ut Lacedaemonii quidem magis ea, quae pro legibus observarent, memoriae mandarent, Athenienses vero ea, quae in legibus scripta reprehendissent, custodirent.

11. Sed naturalia quidem iura, quae apud omnes gentes peraeque servantur. divina quadam providentia constituta semper firma atque immutabilia permanent: ea vero, quae ipsa sibi quaeque civitas constituit, saepe mutari solent vel tacito consensu populi vel alia postea lege lata.

12. Omne autem ius, quo utimur, vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones. ac prius de personis videamus. nam parum est ius nosse, si personae, quarum causa statutum est, ignorentur.

III. DE IURE PERSONARUM

Summa itaque divisio de iure personarum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt aut servi.

1. Et libertas quidem est, ex qua etiam liberi vocantur, naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi quid aut vi aut iure prohibetur.

2. Servitus autem est constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subicitur.

3. Servi autem ex eo appellati sunt, quod imperatores captivos vendere iubent ac per hoc servare nec occidere solent. qui etiam mancipia dicti sunt, quod ab hostibus manu capiuntur.

4. Servi autem aut nascuntur aut fiunt. nascuntur ex ancillis nostris: fiunt aut iure gentium, id est ex captivitate, aut iure civile, cum homo liber maior viginti annis ad pretium participandum sese venumdari passus est. in servorum condicione nulla differentia est.

5. In liberis multae differentiae sunt. aut enim ingenui sunt aut libertini.

IV. DE INGENUIS

Ingenuus is est, qui statim ut natus est liber est, sive ex duobus ingenuis matrimonio editus, sive ex libertinis, sive ex altero libertine altero ingenuo. sed et si quis ex matre libera nascatur, patre servo, ingenuus nihilo minus nascitur: quemadmodum qui ex matre libera et incerto patre natus est,

quoniam vulgo conceptus est. sufficit autem liberam fuisse matrem eo tempore quo nascitur, licet ancilla conceperit. et ex contrario si libera conceperit, deinde ancilla facta pariat, placuit eum qui nascitur liberum nasci, quia non debet calamitas matris ei nocere, qui in utero est. ex his et illud quaesitum est, si ancilla praegnans manumissa sit, deinde ancilla postea facta peperit, liberum an servum pariat? et Marcellus probat liberum nasci: sufficit enim ei qui in ventre est liberam matrem vel medio tempore habuisse: quod et verum est.

1. Cum autem ingenuus aliquis natus sit, non officit illi in servitute fuisse et postea manumissum esse: saepissime enim constitutum est natalibus non officere manumissionem.

V. DE LIBERTINIS

Libertini sunt, qui ex iusta servitute manumissi sunt. manumissio autem est datio libertatis: nam quamdiu quis in servitute est, manui et potestati suppositus est, et manumissus liberatur potestate. quae res a iure gentium originem sumpsit, utpote cum iure naturali omnes liberi nascerentur nec esset nota manumissio, cum servitus esset incognita: sed posteaquam iure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis. et cum uno communi nomine homines appellaremur, iure gentium tria genera hominum esse coeperunt, liberi et his contrarium servi et tertium genus libertini, qui desierant esse servi.

1. Multis autem modis manumissio procedit: aut enim ex sacris constitutionibus in sacrosanctis ecclesiis aut vindicta aut inter amicos aut per epistulam aut per testamentum aut aliam quamlibet ultimam voluntatem. sed et aliis multis modis libertas servo competere potest, qui tam ex veteribus quam nostris constitutionibus introducti sunt.

2. Servi vero a dominis semper manumitti solent: adeo ut vel in transitu manumittantur, veluti cum praetor aut proconsul aut praeses in balneum vel in theatrum eat.

3. Libertinorum autem status tripertitus antea fuerat: nam qui manumittebantur, modo maiorem et iustam libertatem consequabantur et fiebant cives Romani, modo minorem et Latini ex lege Iunia Norbana fiebant, modo inferiorem et fiebant ex lege Aelia Sentia dediticiorum nu-

mero. sed dediticiorum quidem pessima condicio iam ex multis temporibus in desuetudinem abiit, Latinorum vero nomen non frequentabatur: ideoque nostra pietas omnia augere et in meliorem statum reducere desiderans in duabus constitutionibus hoc emendavit et in pristinum statum reduxit, quia et a primis urbis Romae cunabulis una atque simplex libertas competeat, id est eadem, quam habebat manumissor, nisi quod scilicet libertinus fit qui manumittitur, licet manumissor ingenuus sit. et dediticios quidem per constitutionem expulimus, quam promulgavimus inter nostras decisiones, per quas suggerente nobis Triboniano viro excelso quaestore antiqui iuris altercationes placavimus: Latines autem lunianes et omnem quae circa eos fuerit observantiam alia constitutione per eiusdem quaestoris suggestionem correximus, quae inter imperiales radiat sanctiones, et omnes libertos nullo nec aetatis manumissi nec dominii manumissoris nec in manumissionis modo discrimine habito, sicuti antea observabatur, civitate Romana donavimus: multis additis modis, per quos possit libertas servis cum civitate Romana, quae sola in praesenti est, praestari.

VI. QUI EX QUIBUS CAUSIS MANUMITTERE NON POSSUNT

Non tamen cuicumque volenti manumittere licet. nam is qui in fraudem creditorum manumittit nihil agit, quia lex Aelia Sentia impedit libertatem.

1. Licet autem domino, qui solvendo non est, testamento servum suum cum libertate heredem instituere, ut fiat liber heresque ei solus et necessarius, si modo nemo alius ex eo testamento heres extiterit, aut quia nemo heres scriptus sit, aut quia is qui scriptus est qualibet ex causa heres non extiterit. idque eadem lege Aelia Sentia provisum est et recte: valde enim prospiciendum erat, ut egentes homines, quibus alius heres extaturus non esset, vel servum suum necessarium heredem habeant, qui satisfactorius esset creditoribus, aut hoc eo non faciente creditores res hereditarias servi nomine vendant, ne iniuria defunctus afficiatur.

2. Idemque iuris est et si sine libertate servus heres institutus est. quod nostra constitutio non solum in domino, qui solvendo non est, sed generaliter

constituit nova humanitatis ratione, ut ex ipsa scriptura institutionis etiam libertas ei competere videatur, cum non est verisimile eum, quem heredem sibi elegit, si praetermiserit libertatis dationem, servum remanere voluisse et neminem sibi heredem fore.

3. In fraudem autem creditorum manumittere videtur, qui vel iam eo tempore quo manumittit solvendo non est, vel qui datis libertatibus desiturus est solvendo esse. praevaluisse tamen videtur, nisi animum quoque fraudandi manumissor habuit, non impediri libertatem, quamvis bona eius creditoribus non sufficiant: saepe enim de facultatibus suis amplius quam in his est sperant homines. itaque tunc intellegimus impediri libertatem, cum utroque modo fraudantur creditores, id est et consilio manumittentis et ipsa re, eo quod bona non suffectura sunt creditoribus.

4. Eadem lege Aelia Sentia domino minori annis viginti non aliter manumittere permittitur, quam si vindicta apud consilium iusta causa manumissionis adprobata fuerint manumissi.

5. Iustae autem manumissionis causae sunt, veluti si quis patrem aut matrem aut filium filiamve aut fratrem sororemve naturales aut paedagogum nutricem educatorem aut alumnum alumnamve aut collactaneum manumittat, aut servum procuratoris habendi gratia, aut ancillam matrimonii causa, dum tamen intra sex menses uxor ducatur, nisi iusta causa impediatur, et qui manumittitur procuratoris habendi gratia ne minor septem et decem annis manumittatur.

6. Semel autem causa adprobata, sive vera sive falsa sit, non retractatur.

7. Cum ergo certus modus manumittendi minoribus viginti annis dominis per legem Aeliam Sentiam constitutus sit, eveniebat, ut, qui quattuordecim annos aetatis expleverit, licet testamentum facere possit et in eo heredem sibi instituere legataque relinquere possit, tamen, si adhuc minor sit annis viginti, libertatem servo dare non poterat. quod non erat ferendum, si is, cui totorum bonorum in testamento dispositio data erat, uni servo libertatem dare non permittebatur. quare nos similiter ei quemadmodum alias res ita et servos suos in ultima voluntate disponere quemadmodum voluerit permittimus, ut et libertatem eis possit praestare. sed cum libertas inaestimabilis est et propter hoc ante vicesimum aetatis annum antiquitas libertatem servo dari prohibebat: ideo nos mediam quodammodo viam eligentes non aliter minori viginti annis libertatem in testamento dare servo

suo concedimus, nisi septimum et decimum annum impleverit et octavum decimum tetigerit. cum enim antiquitas huiusmodi aetati et pro aliis postulare concessit, cur non etiam sui iudicii stabilitas ita eos adiuvare credatur, ut et ad libertates dandas servis suis possint pervenire.

VII. DE LEGE FUFIA CANINIA SUBLATA

Lege Fufia Caninia certus modus constitutus erat in servis testamento manumittendis. quam quasi libertatibus impediens et quodammodo invidiam tollendam esse censuimus, cum satis fuerat inhumanum vivos quidem licentiam habere totam suam familiam libertate donare, nisi alia causa impediatur libertati, morientibus autem huiusmodi licentiam adimere.

VIII. DE HIS QUI SUI VEL ALIENI IURIS SUNT

Sequitur de iure personarum alia divisio. nam quaedam personae sui iuris sunt, quaedam alieno iuri subiectae sunt: rursus earum, quae alieno iuri subiectae sunt, aliae in potestate parentum, aliae in potestate dominorum sunt. videamus itaque de his quae alieno iuri subiectae sunt: nam si cognaverimus, quae istae personae sint, simul intellegemus, quae sui iuris sunt. ac prius dispiciamus de his qui in potestate dominorum sunt.

1. In potestate itaque dominorum sunt servi. quae quidem potestas iuris gentium est: nam apud omnes peraeque gentes animadvertere possumus dominis in servos vitae necisque potestatem esse: et quodcumque per servum acquiritur, id domino acquiritur.

2. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui sub imperio nostro sunt, licet sine causa legibus cognita et supra modum in servos suos saevire. nam ex constitutione divi Pii Antonini qui sine causa servum suum occiderit, non minus puniri iubetur, quam qui servum alienum occiderit. sed et maior asperitas dominorum eiusdem principis constitutione coercetur. nam consultus a quibusdam praesidibus provinciarum de his servis, qui ad aedem sacram vel ad statuas principum confugiunt, praecepit ut, si intolerabilis videatur dominorum saevitia, cogantur servos bonis conditionibus vendere, ut pretium dominis daretur, et recte: expedit enim rei

publicae, ne quis re sua male utatur. cuius rescripti ad Aelium Marcianum emissi verba haec sunt: "Dominorum quidem potestatem in suos servos illibatam esse oportet nec cuiquam hominum ius suum detrahi. sed dominorum interest, ne auxilium contra saevitiam vel famem vel intolerabilem iniuriam denegetur his qui iuste deprecantur. ideoque cognosce de querellis eorum, qui ex familia Iulii Sabini ad statuam confugerunt, et si vel durius habitos, quam aequum est, vel infami iniuria affectos cognoveris, veniri iube, ita ut in potestatem domini non revertantur. qui Sabinus, si meae constitutioni fraudem fecerit, sciet me admissum severius exsecuturum".

IX. DE PATRIA POTESTATE

In potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreaverimus.

1. Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris coniunctio, individuum consuetudinem vitae continens.

2. Ius autem potestatis, quod in liberos habemus, proprium est civium Romanorum: nulli enim alii sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatem, qualem nos habemus.

3. Qui igitur ex te et uxore tua nascitur, in tua potestate est: item qui ex filio tuo et uxore eius nascitur, id est nepos tuus et neptis, aequae in tua sunt potestate, et pronepos et proneptis et deinceps ceteri. qui tamen ex filia tua nascitur, in tua potestate non est, sed in patris eius.

X. DE NUPTIIS

Iustas autem nuptias inter se cives Romani contrahunt, qui secundum praecepta legum coeunt, masculi quidem puberes, feminae autem viripotentes, sive patres familias sint sive filii familias, dum tamen filii familias et consensum habeant parentum, quorum in potestate sunt. nam hoc fieri debere et civilis et naturalis ratio suadet in tantum, ut iussum parentis praecedere debeat. unde quaesitum est, an furiosi filia nubere aut furiosus filius uxorem ducere possit? cumque super filio variabatur, nostra processit decisio, qua permissum est ad exemplum filiae furiosi filium quoque posse

et sine patris interventu matrimonium sibi copulare secundum datum ex constitutione modum.

1. Ergo non omnes nobis uxores ducere licet: nam quarundam nuptiis abstinendum est. inter eas enim personas, quae parentum liberorumve locum inter se optinent, nuptiae contrahi non possunt, veluti inter patrem et filiam vel avum et neptem vel matrem et filium vel aviam et nepotem et usque ad infinitum: et si tales personae inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. et haec adeo ita sunt, ut, quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco sibi esse coeperint, non possint inter se matrimonio iungi in tantum, ut etiam dissoluta adoptione idem iuris maneat: itaque eam, quae tibi per adoptionem filia aut neptis esse coeperit, non poteris uxorem ducere, quamvis eam emancipaveris.

2. inter eas quoque personas, quae ex transverso gradu cognationis iunguntur, est quaedam similis observatio, sed non tanta. sane enim inter fratrem sororemque nuptiae prohibitaе sunt, sive ab eodem patre eademque matre nati fuerint, sive ex alterutro eorum. sed si qua per adoptionem soror tibi esse coeperit, quamdiu quidem constat adoptio, sane inter te et eam nuptiae consistere non possunt: cum vero per emancipationem adoptio dissoluta sit, poteris eam uxorem ducere: sed et si tu emancipatus fueris, nihil est impedimento nuptiis. et ideo constat, si quis generum adoptare velit, debere eum ante filiam suam emancipare: et si quis velit nurum adoptare, debere eum ante filium emancipare.

3. Fratris vel sororis filiam uxorem ducere non licet. sed nec neptem fratris vel sororis ducere quis potest, quamvis quarto gradu sint: cuius enim filiam uxorem ducere non licet, eius neque neptem permittitur. eius vero mulieris, quam pater tuus adoptavit, filiam non videris impediri uxorem ducere, quia neque naturali neque civili iure tibi coniungitur.

4. Duorum autem fratrum vel sororum liberi vel fratris et sororis iungi possunt.

5. Item amitam licet adoptivam uxorem ducere non licet, item materteram, quia parentum loco habentur. qua ratione verum est magnam quoque amitam et materteram magnam prohiberi uxorem ducere.

6. Adfinitatis quoque veneratione quarundam nuptiis abstinere necesse est. ut ecce privignam aut nurum uxorem ducere non licet, quia utraeque filiae loco sunt. quod scilicet ita accipi debeat, si fuit nurus aut privigna: nam

si adhuc nurus est, id est si adhuc nupta est filio tuo, alia ratione uxorem eam ducere non possis, quia eadem duobus nupta esse non potest: item si adhuc privigna tua est, id est si mater eius tibi nupta est, ideo eam uxorem ducere non poteris, quia duas uxores eodem tempore habere non licet.

7. Socrum quoque et novercam prohibitum est uxorem ducere, quia matris loco sunt. quod et ipsum dissoluta demum adfinitate procedit: alioquin si adhuc noverca est, id est si adhuc patri tuo nupta est, communi iure impeditur tibi nubere, quia eadem duobus nupta esse non potest: item si adhuc socrus est, id est si adhuc filia eius tibi nupta est, ideo impediuntur nuptiae, quia duas uxores habere non possis.

8. Mariti tamen filius ex alia uxore et uxoris filia ex alia marito vel contra matrimonium recte contrahunt, licet habeant fratrem sororemve ex matrimonio postea contracto natos.

9. Si uxor tua post divortium ex alio filiam procreaverit, haec non est quidem privigna tua: sed Iulianus huiusmodi nuptiis abstinere debere ait: nam nec sponsam filii nurum esse nec patris sponsam novercam esse, rectius tamen et iure facturos eos, qui huiusmodi nuptiis se abstinerint.

10. Illud certum est serviles quoque cognationes impedimento esse nuptiis, si forte pater et filia aut frater et soror manumissi fuerint.

11. Sunt et aliae personae, quae propter diversas rationes nuptias contrahere prohibentur, quas in libris digestorum seu pandectorum ex veteri iure collectarum enumerari permisimus.

12. Si adversus ea quae diximus aliqui coierint, nec vir nec uxor nec nuptiae nec matrimonium nec dos intellegitur. itaque ii, qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt, sed tales sunt, quantum ad patriam potestatem pertinet, quales sunt ii, quos mater vulgo concepit. nam nec hi patrem habere intelleguntur, cum is etiam incertus est: unde solent filii spurii appellari, vel a Graeca voce quasi σποροαδην concepti vel quasi sine patre filii. sequitur ergo, ut et dissoluto tali coitu nec dotis exactioni locus sit. qui autem prohibitas nuptias coeunt, et alias poenas patiuntur, quae sacris constitutionibus continentur.

13. Aliquando autem evenit, ut liberi, qui statim ut nati sunt in potestate parentum non fiant, postea tamen redigantur in potestatem. qualis est is, qui, dum naturalis fuerat, postea curiae datus potestati patris subicitur. nec non is, qui a muliere libera procreatus, cuius matrimonium minime

legibus interdictum fuerat, sed ad quam pater consuetudinem habuerat, postea ex nostra constitutione dotalibus instrumentis compositis in potestate patris efficitur: quod et aliis, si ex eodem matrimonio fuerint procreati, similiter nostra constitutio praebeat.

XI. DE ADOPTIONIBUS

Non solum tamen naturales liberi secundum ea quae diximus in potestate nostra sunt, verum etiam ii quos adoptamus.

1. Adoptio autem duobus modis fit, aut principali rescripto aut imperio magistratus. imperatoris auctoritate adoptamus eos easve, qui quaeve sui iuris sunt. quae species adoptionis dicitur adrogatio. imperio magistratus adoptamus eos easve, qui quaeve in potestate parentum sunt, sive primum gradum liberorum optineant, qualis est filius filia, sive inferiorem, qualis est nepos neptis, pronepos proneptis.

2. Sed hodie ex nostra constitutione, cum filius familias a patre naturali extraneae personae in adoptionem datur, iura potestatis naturalis patris minime dissolvuntur nec quicquam ad patrem adoptivum transit nec in potestate eius est, licet ab intestato iura successionis ei a nobis tributa sunt. si vero pater naturalis non extraneo, sed avo filii sui materno, vel si ipse pater naturalis fuerit emancipatus, etiam paterno, vel proavo simili modo paterno vel materno filium suum dederit in adoptionem: in hoc casu, quia in unam personam concurrunt et naturalia et adoptionis iura, manet stabile ius patris adoptivi et naturali vinculo copulatum et legitimo adoptionis modo constrictum, ut et in familia et in potestate huiusmodi patris adoptivi sit.

3. Cum autem impubes per principale rescriptum adrogatur, causa cognita adrogatio permittitur et exquiratur causa adrogationis, an honesta sit expediatque pupillo, et cum quibusdam condicionibus adrogatio fit, id est ut caveat adrogator personae publicae, hoc est tabulario, si intra pubertatem pupillus decesserit, restitutum se bona illis, qui, si adoptio facta non esset, ad successionem eius venturi essent. item non alias emancipare eos potest adrogator, nisi causa cognita digni emancipatione fuerint et tunc sua bona eis reddat. sed et si decedens pater eum exheredaverit vel vivus sine iusta causa eum emancipaverit, iubetur quartam partem ei suorum bonorum relinquere, videlicet praeter bona, quae ad patrem adoptivum transtulit et

quorum commodum ei adquisivit postea.

4. Minorem natu non posse maiorem adoptare placet: adoptio enim naturam imitatur et pro monstro est, ut maior sit filius quam pater. debet itaque is, qui sibi per adrogationem vel adoptionem filium facit, plena pubertate, id est decem et octo annis praecedere.

5. Licet autem et in locum nepotis vel neptis vel in locum pronepotis vel proneptis vel deinceps adoptare, quamvis filium quis non habeat.

6. Et tam filium alienum quis in locum nepotis potest adoptare, quam nepotem in locum filii.

7. Sed si quis nepotis loco adoptet vel quasi ex eo filio, quem habet iam adoptatum, vel quasi ex illo, quem naturalem in sua potestate habet: in eo casu et filius consentire debet, ne ei invito suus heres adgnascatur. sed ex contrario si suus ex filio nepotem dat in adoptionem, non est necesse filium consentire.

8. In plurimis autem causis adsimilatur is, qui adoptatus vel adrogatus est, ei qui ex legitimo matrimonio natus est. et ideo si quis per imperatorem sive apud praetorem vel apud praesidem provinciae non extraneum adoptaverit, potest eundem alii in adoptionem dare.

9. Sed et illud utriusque adoptionis commune est, quod et hi, qui generare non possunt, quales sunt spadones, adoptare possunt, castrati autem non possunt.

10. Feminae quoque adoptare non possunt, quia nec naturales liberos in potestate sua habent: sed ex indulgentia principis ad solacium liberorum amissorum adoptare possunt.

11 Illud proprium est illius adoptionis, quae per sacrum oraculum fit, quod is, qui liberos in potestate habet, si se adrogandum dederit, non solum ipse potestati adrogatoris subicitur, sed etiam liberi eius in eiusdem fiunt potestate tamquam nepotes. sic enim et divus Augustus non ante Tiberium adoptavit, quam is Germanicum adoptavit: ut protinus adoptione facta incipiat Germanicus Augusti nepos esse.

12. Apud Catonem bene scriptum refert antiquitas, Servi si a domino adoptati sint, ex hoc ipso posse liberari. unde et nos eruditi in nostra constitutione etiam eum servum, quem dominus actis intervenientibus filium suum nominaverit, liberum esse constituimus, licet hoc ad ius filii accipiendum ei non sufficit.

XII. QUIBUS MODIS IUS POTESTATIS SOLVITUR

Videamus nunc, quibus modis ii, qui alieno iuri subiecti sunt, eo iure liberantur. et quidem servi quemadmodum potestate liberantur, ex his intellegere possumus, quae de servis manumittendis superius exposuimus. hi vero, qui in potestate parentis sunt, mortuo eo sui iuris fiunt. sed hoc distinctionem recipit. nam mortuo patre sane omnimodo filii filiaeque sui iuris efficiuntur. mortuo vero avo non omnimodo nepotes neptesque sui iuris fiunt, sed ita, si post mortem avi in potestatem patris sui recasuri non sunt: itaque si moriente avo pater eorum et vivit et in potestate patris sui est, tunc post obitum avi in patris sui potestate fiunt: si vero is, quo tempore avus moritur, aut iam mortuus est aut exiit de potestate patris, tunc hi, quia in potestatem eius cadere non possunt, sui iuris fiunt.

1. Cum autem is, qui ob aliquod maleficio in insulam deportatur, civitatem amittit, sequitur ut, quia eo modo ex numero civum Romanorum tollitur, perinde ac si mortuo eo desinant liberi in potestate eius esse. pari ratione et si is, qui in potestate parentis sit, in insulam deportatus fuerit, desinit in potestate parentis esse. sed si ex indulgentia principali restituti fuerint, per omnia pristinum statum recipiunt.

2. Relegati autem patres in insulam in potestate sua liberos retinent: et e contrario liberi relegati in potestate parentum remanent.

3. Poenae servus effectus filios in potestate habere desinit. servi autem poenae efficiuntur, qui in metallum damnantur et qui bestiis subiciuntur.

4. Filius familias si militaverit, vel si senator vel consul fuerit factus, manet in patris potestate. militia enim vel consularia dignitas patris potestate filium non liberat. sed ex constitutione nostra summa patriciatus dignitas ilico ab imperialibus codicillis praestitis a patria potestate liberat. quis enim patitur patrem quidem posse per emancipationis modum suae potestatis nexibus filium relaxare, imperatoriam autem celsitudinem non valere eum quem sibi patrem elegit ab aliena eximere potestate?

5. Si ab hostibus captus fuerit parens, quamvis servus hostium fiat, tamen pendet ius liberorum propter ius postliminii: quia hi, qui ab hostibus capti sunt, si reversi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reversus et liberos habebit in potestate, quia postliminium fingit eum qui captus est semper in civitate fuisse: si vero ibi decesserit, exinde, ex quo captus est

pater, filius sui iuris fuisse videtur. ipse quoque filius neposve si ab hostibus captus fuerit, similiter dicimus propter ius postliminii ius quoque potestatis parentis in suspenso esse. dictum est autem postliminium a limine et post, ut eum, qui ab hostibus captus in fines nostros postea pervenit, postliminio reversum recte dicimus. nam limina sicut in domibus finem quandam faciunt, sic et imperii finem limen esse veteres voluerunt. hinc et limes dictus est quasi finis quidam et terminus. ab eo postliminium dictum, quia eodem limine revertebatur, quo amissus erat. sed et qui victis hostibus recuperatur, postliminio rediisse existimatur.

6. Praeterea emancipatione quoque desinunt liberi in potestate parentum esse. sed ea emancipatio antea quidem vel per antiquam legis observationem procedebat, quae per imaginarias venditiones et intercedentes manumissiones celebrabatur, vel ex imperiali rescripto. nostra autem providentia et hoc in melius per constitutionem reformavit, ut fictione pristina explosa recta via apud competentes iudices vel magistratus parentes intrent et filios suos vel filias vel nepotes vel neptes ac deinceps sua manu dimitterent. et tunc ex edicto praetoris in huius filii vel filiae, nepotis vel neptis bonis, qui vel quae a parente manumissus vel manumissa fuerit, eadem iura praestantur parenti, quae tribuuntur patrono in bonis liberti: et praeterea si impubes sit filius vel filia vel ceteri, ipse parens ex manumissione tutelam eius nanciscitur.

7. Admonendi autem sumus liberum esse arbitrium ei, qui filium et ex eo nepotem vel neptem in potestate habebit, filium quidem de potestate dimittere, nepotem vero vel neptem in potestate retinere: et ex diverso filium quidem in potestate retinere, nepotem vero vel neptem manumittere (eadem et de pronepote vel pronepte dicta esse intellegantur), vel omnes sui iuris efficere.

8. Sed et si pater filium, quem in potestate habet, avo vel proavo naturali secundum nostras constitutiones super his habitas in adoptionem dederit, id est si hoc ipsum actis intervenientibus apud competentem iudicem manifestavit, praesente eo qui adoptatur et non contradicente nec non eo qui adoptat, solvitur quidem ius potestatis patris naturalis, transit autem in huiusmodi parentem adoptivum, in cuius persona et adoptionem plenissimam esse antea diximus.

9. Illud autem scire oportet, quod, si nurus tua ex filio tuo conceperit

et filium postea emancipaveris vel in adoptionem dederis praegnante nuru tua, nihilo minus quod ex ea nascitur in potestate tua nascitur: quod si post emancipationem vel adoptionem fuerit conceptum, patris sui emancipati vel avi adoptivi potestati subicitur:

10. Et quod neque naturales liberi neque adoptivi ullo paene modo possunt cogere parentem de potestate sua eos dimittere.

XIII. DE TUTELIS

Transeamus nunc ad aliam divisionem. nam ex his personis, quae in potestate non sunt, quaedam vel in tutela sunt vel in curatione, quaedam neutro iure tenentur. videamus igitur de his, quae in tutela vel in curatione sunt: ita enim intellegemus ceteras personas, quae neutro iure tenentur. ac prius dispiciamus de his quae in tutela sunt.

1. Est autem tutela, ut Servius definivit, ius ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter aetatem se defendere nequit, iure civili data ac permissa.

2. Tutores autem sunt, qui eam vim ac potestatem habent, ex qua re ipsa nomen ceperunt. itaque appellantur tutores quasi tuitores atque defensores, sicut aeditui dicuntur qui aedes tuentur.

3. Permissum est itaque parentibus liberis impuberibus, quos in potestate habent, testamento tutores dare. et hoc in filio filiaque omnimodo procedit; nepotibus tamen neptibusque ita demum parentes possunt testamento tutores dare, si post mortem eorum in patris sui potestatem recasuri non sunt. itaque si filius tuus mortis tuae tempore in potestate tua sit, nepotes ex eo non poterunt testamento tuo tutorem habere, quamvis in potestate tua fuerint; scilicet quia mortuo te in patris sui potestatem recasuri sunt.

4. Cum autem in compluribus aliis causis postumi pro iam natis habentur, et in hac causa placuit non minus postumis quam iam natis testamento tutores dari posse, si modo in ea causa sint, ut, si vivis parentibus nascerentur, sui et in potestate eorum fierent.

5. Sed si emancipato filio tutor a patre testamento datus fuerit, confirmandus est ex sententia praesidis omnimodo, id est sine inquisitione.

XIV. QUI DARI TUTORES TESTAMENTO POSSUNT

Dari autem potest tutor non solum pater familias, sed etiam filius familias.

1. Sed et servus proprius testamento cum libertate recte tutor dari potest. sed sciendum est eum et sine libertate tutorem datum tacite et libertatem directam accepisse videri et per hoc recte tutorem esse. plane si per errorem quasi liber tutor datus sit, aliud dicendum est. servus autem alienus pure inutiliter datur testamento tutor. sed ita cum liber erit utiliter datur. proprius autem servus inutiliter eo modo datur tutor.

2. Furiosus vel minor viginti quinque annis tutor testamento datus tutor erit, cum compos mentis aut maior viginti quinque annis fuerit factus.

3. Ad certum tempus et ex certo tempore vel sub condicione vel ante heredis institutionem posse dari tutorem non dubitatur.

4. Certae autem rei vel causae tutor dari non potest, quia personae, non causae vel rei datur.

5. Si quis filiabus suis vel filiis tutores dederit, etiam postumae vel postumo videtur dedisse, quia filii vel filiae appellatione et postumus et postuma continentur. quid si nepotes sint, an appellatione filiorum et ipsis tutores dati sunt? Dicendum est, ut ipsis quoque dati videantur, si modo liberos dixit. ceterum si filios, non continebuntur: aliter enim filii, aliter nepotes appellantur. plane si postumis dederit, tam filii postumi quam ceteri liberi continebuntur.

XV. DE LEGITIMA ADGNATORUM TUTELA

Quibus autem testamento tutor datus non sit, his ex lege duodecim tabularum adgnati sunt tutores, qui vocantur legitimi.

1. Sunt autem adgnati per virilis sexus cognationem coniuncti, quasi a patre cognati, veluti frater eodem patre natus, fratris filius neposve ex eo, item patruus et patruus filius neposve ex eo. at qui per feminini sexus personas cognatione iunguntur, non sunt adgnati, sed alias naturali iure cognati. itaque amitae tuae filius non est tibi adgnatus, sed cognatus (et invicem scilicet tu illi eodem iure coniungeris), quia qui nascuntur patris, non matris familiam sequuntur.

2. Quod autem lex ab intestato vocat ad tutelam adgnatos, non hanc habet significationem, si omnino non fecerit testamentum is qui poterat tutores dare, sed si quantum ad tutelam pertinet intestatus decesserit. quod tunc quoque accidere intellegitur, cum is qui datus est tutor vivo testatore decesserit.

3. Sed adgnationis quidem ius omnibus modis capitis deminutione plerumque perimitur: nam adgnatio iuris est nomen. cognationis vero ius non omnibus modis commutatur, quia civilis ratio civilia quidem iura corrumpere potest, naturalia vero non utique.

XVI. DE CAPITIS MINUTIONE

Est autem capitis deminutio prioris status commutatio. eaque tribus modis accidit: nam aut maxima est capitis deminutio aut minor, quam quidam mediam vocant, aut minima.

1. Maxima est capitis deminutio, cum aliquis simul et civitatem et libertatem amittit. quod accidit in his, qui servi poenae effeciuntur atrocitate sententiae, vel liberti ut ingrati circa patronos condemnati, vel qui ad pretium participandum se venumdari passi sunt.

2. Minor sive media est capitis deminutio, cum civitas quidem amittitur, libertas vero retinetur. quod accidit ei, cui aqua et igni interdictum fuerit, vel ei, qui in insulam deportatus est.

3. Minima est capitis deminutio, cum et civitas et libertas retinetur, sed status hominis commutatur. quod accidit in his, qui, cum sui iuris fuerunt, coeperunt alieno iuri subiecti esse, vel contra.

4. Servus autem manumissus capite non minuitur, quia nullum caput habuit.

5. Quibus autem dignitas magis quam status permutatur, capite non minuuntur: et ideo senatu motos capite non minui constat.

6. Quod autem dictum est manere cognationis ius et post capitis deminutionem, hoc ita est, si minima capitis deminutio interveniat: manet enim cognatio. nam si maxima capitis deminutio incurrat, ius quoque cognationis perit, ut puta servitute alicuius cognati, et ne quidem, si manumissus fuerit, recipit cognationem. sed et si in insulam deportatus quis sit, cognatio solvitur.

7. Cum autem ad adgnatos tutela pertineat, non simul ad omnes pertinet, sed ad eos tantum, qui proximo gradu sunt, vel, si eiusdem gradus sint, ad omnes.

XVII. DE LEGITIMA PATRONORUM TUTELA

Ex eadem lege duodecim tabularum libertorum et libertarum tutela ad patronos liberosque eorum pertinet, quae et ipsa legitima tutela vocatur: non quia nominatim ea lege de hac tutela cavetur, sed quia perinde accepta est per interpretationem, atque si verbis legis introducta esset. eo enim ipso, quo hereditates libertorum libertarumque, si intestati decessissent, iusserat lex ad patronos liberosve eorum pertinere, crediderunt veteres voluisse legem etiam tutelas ad eos pertinere, cum et adgnatos, quos ad hereditatem vocat, eosdem et tutores esse iussit et quia plerumque, ubi successionis est emolumentum, ibi et tutelae onus esse debet. ideo autem diximus plerumque, quia, si a femina impubes manumittatur, ipsa ad hereditatem vocatur, cum alius est tutor.

XVIII. DE LEGITIMA PARENTIUM TUTELA

Exemplo patronorum recepta est et alia tutela, quae et ipsa legitima vocatur nam si quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio et deinceps impuberes emancipaverit, legitimus eorum tutor erit.

XIX. DE FIDUCIARIA TUTELA

Est et alia tutela, quae fiduciaria appellatur. nam si parens filium vel filiam, nepotem vel neptem et deinceps impuberes manumiserit, legitimam nanciscitur eorum tutelam: quo defuncto si liberi virilis sexus extant, fiduciarii tutores filiorum suorum vel fratris vel sororis et ceterorum efficiuntur. atqui patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi sunt tutores: quoniam filius quidem defuncti, si non esset a vivo patre emancipatus, post obitum eius sui iuris efficeretur nec in fratrum potestatem recideret ideoque nec in tutelam, libertus autem si servus mansisset, utique

eodem iure apud liberos domini post mortem eius futurus esset. ita tamen ii ad tutelam vocantur, si perfectae aetatis sint. quod nostra constitutio generaliter in omnibus tutelis et curationibus observari praecepit.

XX. DE ATILIANO TUTORE VEL EO QUI EX LEGE LULIA ET TITIA DABATUR

Si cui nullus omnino tutor fuerat, ei dabatur in urbe quidem Roma a praetore urbane et maiore parte tribunorum plebis tutor ex lege Atilia, in provinciis vero a praesidibus provinciarum ex lege Lulia et Titia.

1. Sed et si testamento tutor sub condicione aut die certo datus fuerat, quamdiu condicio aut dies pendebat, ex isdem legibus tutor dari poterat. item si pure datus fuerit, quamdiu nemo ex testamento heres existat, tamdiu ex isdem legibus tutor petendus erat, qui desinebat tutor esse, si condicio existeret aut dies veniret aut heres existeret.

2. Ab hostibus quoque tutore capto ex his legibus tutor petebatur, qui desinebat esse tutor, si is qui captus erat in civitatem reversus fuerat: nam reversus recipiebat tutelam iure postliminii.

3. Sed ex his legibus pupillis tutores desierunt dari, posteaquam primo consules pupillis utriusque sexus tutores ex inquisitione dare coeperunt, deinde praetores ex constitutionibus. nam supra scriptis legibus neque de cautione a tutoribus exigenda rem salvam pupillis fore neque de compellendis tutoribus ad tutelae administrationem quidquam cavetur.

4. Sed hoc iure utimur, ut Romae quidem praefectus urbis vel praetor secundum suam iurisdictionem, in provinciis autem praesides ex inquisitione tutores crearent, vel magistratus iussu praesidum, si non sint magnae pupilli facultates.

5. Nos autem per constitutionem nostram et huiusmodi difficultates hominum resecantes nec exspectata iussione praesidum disposuimus, si facultas pupilli vel adulti usque ad quingentos solidos valeat, defensores civitatum una cum eiusdem civitatis religiosissimo antistite vel apud alias publicas personas, id est magistratus, vel iuridicum Alexandrinae civitatis tutores vel curatores creare, legitima cautela secundum eiusdem constitutionis normam praestanda, videlicet eorum pariculo qui eam accipiant.

6. Impuberes autem in tutela esse naturali iuri conveniens est, ut is qui perfectae aetatis non sit alterius tutela regatur.

7. Cum igitur pupillorum pupillarumque tutores negotia gerunt, post pubertatem tutelae iudicio rationem reddunt.

XXI. DE AUCTORITATE TUTORUM

Auctoritas autem tutoris in quibusdam causis necessaria pupillis est, in quibusdam non est necessaria. ut ecce si quid dari sibi stipulentur, non est necessaria tutoris auctoritas: quod si aliis pupilli promittant, necessaria est: namque placuit meliorem quidem suam condicionem licere eis facere etiam sine tutoris auctoritate, deteriore vero non aliter quam tutore auctore. unde in his causis, ex quibus mutuae obligationes nascuntur, in emptionibus venditionibus, locationibus conductionibus, mandatis, depositis, si tutoris auctoritas non interveniat, ipsi quidem qui cum his contrahunt obligantur, at invicem pupilli non obligantur.

1. Neque tamen hereditatem adire neque bonorum possessionem petere neque hereditatem ex fideicommisso suscipere aliter possunt nisi tutoris auctoritate, quamvis lucrosa sit neque ullum damnum habeat.

2. Tutor autem statim in ipso negotio praesens debet auctor fieri, si hoc pupillo prodesse existimaverit. post tempus vero aut per epistulam interposita auctoritas nihil agit.

3. Si inter tutorem pupillumve iudicium agendum sit, quia ipse tutor in rem suam auctor esse non potest, non praetorius tutor ut olim constituitur, sed curator in locum eius datur, quo interveniente iudicium peragitur et eo peracto curator esse desinit.

XXII. QUIBUS MODIS TUTELA FINITUR

Pupilli pupillaeque cum puberes esse coeperint, tutela liberantur. pubertatem autem veteres quidem non solum ex annis, sed etiam ex habitu corporis in masculis aestimari volebant. nostra autem maiestas dignum esse castitate temporum nostrorum bene putavit, quod in feminis et antiquis impudicum esse visum est, id est inspectionem habitudinis corporis, hoc.

etiam in masculos extendere: et ideo sancta constitutione promulgata pubertatem in masculis post quartum decimum annum completum ilico initium accipere disposuimus, antiquitatis normam in femininis personis bene positam suo ordine relinquentes, ut post duodecimum annum completum viripotentes esse credantur.

1. Item finitur tutela, si adrogati sint adhuc impuberes vel deportati: item si in servitutem pupillus redigatur vel ab hostibus fuerit captus.

2. Sed et si usque ad certam condicionem datus sit testamento, aequè evenit, ut desinat esse tutor existente condicione.

3. Simili modo finitur tutela morte vel tutorum vel pupillorum.

4. Sed et capitis deminutione tutoris, per quam libertas vel civitas eius amittitur, omnis tutela perit. minima autem capitis deminutione tutoris, veluti si se in adoptionem dederit, legitima tantum tutela perit, ceterae non pereunt: sed pupilli et pupillae capitis deminutio licet minima sit, omnes tutelas tollit.

5. Praeterea qui ad certum tempus testamento dantur tutores, finito eo deponunt tutelam.

6. Desinunt autem esse tutores, qui vel removentur a tutela ob id quod suspecti visi sunt, vel ex iusta causa sese excusant et onus administrandae tutelae deponunt secundum ea quae inferius proponemus.

XXIII. DE CURATORIBUS

Masculi puberes et feminae viripotentes usque ad vicesimum quintum annum completum curatores accipiunt: qui, licet puberes sint, adhuc tamen huius aetatis sunt, ut negotia sua tueri non possint.

1. Dantur autem curatores ab isdem magistratibus, a quibus et tutores. sed curator testamento non datur, sed datus confirmatur decreto praetoris vel praesidis.

2 Item inviti adulescentes curatores non accipiunt praeterquam in litem: curator enim et ad certam causam dari potest.

3. Furiosi quoque et prodigi, licet maiores viginti quinque annis sint, tamen in curatione sunt adgnatorum ex lege duodecim tabularum. sed solent Romae praefectus urbis vel praetor et in provinciis praesides ex inquisitione eis dare curatores.

4. Sed et mente captis et surdis et mutis et qui morbo perpetuo laborant, quia rebus suis superesse non possunt, curatores dandi sunt.

5. Interdum autem et pupilli curatores accipiunt, ut puta si legitimus tutor non sit idoneus, quia habenti tutorem tutor dari non potest. item si testamento datus tutor vel a praetore vel a praeside idoneus non sit ad administrationem nec tamen fraudulenter negotia administrat, solet ei curator adiungi. item in locum tutorum, qui non in perpetuum, sed ad tempus a tutela excusantur, solent curatores dari.

6. Quodsi tutor adversa valetudine vel alia necessitate impeditur, quominus negotia pupilli administrare possit, et pupillus vel absit vel infans sit, quem velit actorem pariculo ipsius praetor vel qui provinciae praeerit decreto constituet.

XXIV. DE SATISDATIONE TUTORUM ET CURATORUM

Ne tamen pupillorum pupillarumve et eorum, qui quaeve in curatione sunt, negotia a tutoribus curatoribusve consumantur aut deminuantur, curat praetor, ut et tutores et curatores eo nomine satisdant. sed hoc non est perpetuum: nam tutores testamento dati satisdare non coguntur, quia fides eorum et diligentia ab ipso testatore probata est: item ex inquisitione tutores vel curatores dati satisdatione non onerantur, quia idonei electi sunt.

1. Sed et si ex testamento vel inquisitione duo pluresve dati fuerint, potest unus offerre satis de indemnitate pupilli vel adolescentis et contutori vel concuratori praeferrī, ut solus administret, vel ut contutor satis offerens, praeponatur ei, ut ipso solus administret. itaque per se non potest petere satis a contutore vel concuratore suo, sed offerre debet, ut electionem det contutori suo, utrum velit satis accipere an satis dare. quodsi nemo eorum satis offerat, si quidem adscriptum fuerit a testatore, quis gerat, ille gerere debet: quodsi non fuerit adscriptum, quem maior pars elegerit, ipse gerere debet, ut edicto praetoris cavetur. sin autem ipsi tutores dissenserint circa eligendum eum vel eos qui gerere debent, praetor partes suas interponere debet. idem et in pluribus ex inquisitione datis probandum est, id est ut maior pars eligere possit, per quem administratio fieret.

2. Sciendum autem est non solum tutores vel curatores pupillis et adultis ceterisque personis ex administratione teneri, sed etiam in eos qui

satisfactiones accipiunt subsidiariam actionem esse, quae ultimum eis praesidium possit afferre. subsidiaria autem actio datur in eos, qui vel omnino a tutoribus vel curatoribus satisfacere non curaverint aut non idonee passim essent caveri. quae quidem tam ex prudentium responsis quam ex constitutionibus imperialibus et in heredes eorum extenditur.

3. Quibus constitutionibus et illud exprimitur, ut, nisi caveant tutores vel curatores, pignoribus captis coerceantur.

4. Neque autem praefectus urbis neque praetor neque praeses provinciae neque quis alius cui tutores dandi ius est hac actione tenebitur, sed hi tantummodo qui satisfactionem exigere solent

XXV. DE EXCUSATIONIBUS

Excusantur autem tutores vel curatores variis ex causis: plerumque autem propter liberos, sive in potestate sint sive emancipati. si enim tres liberos quis superstites Romae habeat vel in Italia quattuor vel in provinciis quinque, a tutela vel cura possunt excusari exemplo ceterorum munerum: nam et tutelam et curam placuit publicum munus esse. sed adoptivi liberi non prosunt, in adoptionem autem dati naturali patri prosunt. item nepotes ex filio prosunt, ut in locum patris succedant, ex filia non prosunt. filii autem superstites tantum ad tutelae vel curae muneris excusationem prosunt, defuncti non prosunt. sed si in bello amissi sunt, quaesitum est, an prosint. et constat eos solos prodesse qui in acie amittuntur: hi enim, quia pro re publica ceciderunt, in perpetuum per gloriam vivere intelleguntur.

1. Item divus Marcus in semestribus rescripsit eum, qui res fisci administrat, a tutela vel cura quamdiu administrat excusari posse.

2. Item qui rei publicae causa absunt, a tutela et cura excusantur. sed et si fuerint tutores vel curatores, deinde rei publicae causa abesse coeperunt, a tutela et cura excusantur, quatenus rei publicae causa absunt, et interea curator loco eorum datur. qui si reversi fuerint, recipiunt onus tutelae nec anni habent vacationem, ut Papinianus responsorum libro quinto scripsit: nam hoc spatium habent ad novas tutelas vocati.

2. Et qui potestatem aliquam habent, excusare se possunt, ut divus Marcus rescripsit, sed coeptam tutelam deserere non possunt.

4. Item propter litem, quam cum pupillo vel adulto tutor vel curator

habet, excusare se nemo potest: nisi forte de omnibus bonis vel hereditate controversia sit.

5. Item tria onera tutelae non affectatae vel curae praestant vacationem, quamdiu administrantur: ut tamen plurium pupillorum tutela vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro una computetur.

6 Sed et propter paupertatem excusationem tribui tam divi fratres quam per se divus Marcus rescripsit, si quis imparem se oneri iniuncto possit docere.

7. Item propter adversam valetudinem, propter quam nec suis quidem negotiis interesse potest, excusatio locum habet.

8. Similiter eum qui litteras nesciret excusandum esse divus Pius rescripsit: quamvis et imperiti litterarum possunt ad administrationem negotiorum sufficere.

9. Item si propter inimicitiam aliquem testamento tutorem pater dederit, hoc ipsum praestat ei excusationem: sicut per contrarium non excusantur, qui se tutelam patri pupillorum administraturos promiserunt.

10. Non esse autem admittendam excusationem eius, qui hoc solo utitur, quod ignotus patri pupillorum sit, divi fratres rescripserunt.

11. Inimicitiae, quas quis cum patre pupillorum vel adultorum exercuit, si capiteles fuerunt nec reconciliatio intervenit, a tutela solent excusare.

12. Item si quis status controversiam a pupillorum patre passus est, excusatur a tutela.

13. Item maior septuaginta annis a tutela vel cura se potest excusare minores autem viginti et quinque annis olim quidem excusabantur: a nostra autem constitutione prohibentur ad tutelam vel curam aspirare, adeo ut nec excusatione opus fiat. qua constitutione cavetur, ut nec pupillus ad legitimam tutelam vocetur nec adultus: cum erat incivile eos, qui alieno auxilio in rebus suis administrandis egere noscuntur et sub aliis reguntur, aliorum tutelam vel curam subire.

14. Idem et in milite observandum est, ut nec volens ad tutelae munus admittatur.

15. Item Romae grammatici rhetores et medici et qui in patria sua id exercent et intra numerum sunt, a tutela vel cura habent vacationem.

16. Qui autem se vult excusare, si plures habeat excusationes et de quibusdam non probaverit, aliis uti intra tempora non prohibetur. qui excusare

se volunt, non appellant: sed intra dies quinquaginta continuos, ex quo cognoverunt, excusare se debent (cuiuscumque generis sunt, id est qualitercumque dati fuerint tutores), si intra centesimum lapidem sunt ab eo loco, ubi tutores dati sunt: si vero ultra centesimum habitant, dinumeratione facta viginti milium diurnorum et amplius triginta dierum. quod tamen, ut Scaevola dicebat, sic debet computari, ne minus sint quam quinquaginta dies.

17. Datus autem tutor ad universum patrimonium datus esse creditur.

18. Qui tutelam alicuius gessit, invitus curator eiusdem fieri non compellitur, in tantum ut, licet pater, qui testamento tutorem dederit, adiecit se eundem curatorem dare, tamen invitum eum curam suscipere non cogendum divi Severus et Antoninus rescripserunt.

19. Idem rescripserunt maritum uxori suae curatorem datum excusare se posse, licet se immisceat.

20. Si quis autem falsis allegationibus excusationem tutelae meruit, non est liberatus onere tutelae.

XXVI. DE SUSPECTIS TUTORIBUS ET CURATORIBUS

Sciendum est suspecti crimen e lege duodecim tabularum descendere.

1. Datum est autem ius removendi suspectos tutores Romae praetori et in provinciis praesidibus earum et legato proconsulis.

2. Ostendimus, qui possunt de suspecto cognoscere: nunc videamus, qui suspecti fieri possunt. et quidem omnes tutores possunt, sive testamentarii sint sive non, sed alterius generis tutores. quare et si legitimus sit tutor, accusari poterit. quid si patronus? Adhuc idem erit dicendum: dummodo meminerimus famae patroni parcendum, licet ut suspectus remotus fuerit.

3. Consequens est, ut videamus, qui possint suspectos postulare. et sciendum est quasi publicam esse hanc actionem, hoc est omnibus patere. quin immo et mulieres admittuntur ex rescripto divorum Severi et Antonini, sed hae solae, quae pietatis necessitudine ductae ad hoc procedunt, ut puta mater: nutrix quoque et avia possunt, potest et soror: sed et si qua mulier fuerit, cuius praetor perpensam pietatem intellexerit non sexus verecundiam egredientis, sed pietate productam non continere iniuriam pupillorum, admittit eam ad accusationem.

4. Impuberes non possunt tutores suos suspectos postulare: puberes

autem curatores suos ex consilio necessariorum suspectos possunt arguere: et ita divi Severus et Antoninus rescripserunt.

5. Suspectus est autem, qui non ex fide tutelam gerit, licet solvende est, ut et Iulianus quoque scripsit. sed et ante, quam incipiat gerere tutelam tutor, posse eum quasi suspectum removeri idem Iulianus scripsit et secundum eum constitutum est.

6. Suspectus autem remotus, si quidem ob dolum, famosus est: si ob culpam, non aequè.

7. Si quis autem suspectus postulatur, quoad cognitio finiatur, interdictitur ei administratio, ut Papiniano visum est.

8. Sed si suspecti cognitio suscepta fuerit posteaque tutor vel curator decesserit, extinguitur cognitio suspecti.

9. Si quis tutor copiam sui non faciat, ut alimenta pupillo decernantur, cavetur epistula divorum Severi et Antonini, ut in possessionem bonorum eius pupillus mittatur: et quae mora deteriora futura sunt, dato curatore distrahi iubentur. ergo ut suspectus removeri poterit qui non praestat alimenta.

10. Sed Si quis praesens negat propter inopiam alimenta posse decerni, si hoc per mendacium dicat, remittendum eum esse ad praefectum urbis puniendum placuit, sicut ille remittitur qui data pecunia ministerium tutelae redemit.

11. Libertus quoque, si fraudulenter gessisse tutelam filiorum vel nepotum patroni probetur, ad praefectum urbis remittitur puniendus.

12. Novissime sciendum est eos, qui fraudulenter tutelam vel curam administrant, etiamsi satis offerant, removendos a tutela, quia satisfactio propositum tutoris malevolum non mutat, sed diutius grassandi in re familiari facultatem praestat.

13. Suspectum enim eum putamus, qui moribus talis est, ut suspectus sit: enimvero tutor vel curator quamvis pauper est, fidelis tamen et diligens, removendus non est quasi suspectus.

LIBER SECUNDUS

I. DE RERUM DIVISIONE

Superiore libro de iure personarum exposuimus: modo videamus de rebus. quae vel in nostro patrimonio vel extra nostrum patrimonium habentur. quaedam enim naturali iure communia sunt omnium, quaedam publica, quaedam universitatis, quaedam nullius, pleraque singulorum, quae variis ex causis cuique adquiruntur, sicut ex subiectis apparebit.

1. Et quidem naturali iure communia sunt omnium haec: aer et aqua profluens et mare et per hoc litora maris. nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur, dum tamen villis et monumentis et aedificiis abstineat, quia non sunt iuris gentium, sicut et mare.

2. Flumina autem omnia et portus publica sunt: ideoque ius piscandi omnibus commune est in portibus fluminibusque.

3. Est autem litus maris, quatenus hibernus fluctus maximus excurrit.

4. Riparum quoque usus publicus est iuris gentium, sicut ipsius fluminis: itaque navem ad eas appellere, funes ex arboribus ibi natis religare, onus aliquid in his reponere cuilibet liberum est, sicuti per ipsum flumen navigare. sed proprietas earum illorum est, quorum praediis haerent: quae de causa arbores quoque in isdem natae eorundem sunt

5. Litorum quoque usus publicus iuris gentium est, sicut ipsius maris: et ob id quibuslibet liberum est casam ibi imponere, in qua se recipiant, sicut retia siccare et ex mare deducere. proprietas autem eorum potest intellegi nullius esse, sed eiusdem iuris esse, cuius et mare et quae subiacent mari, terra vel harena.

6. Universitatis sunt, non singulorum veluti quae in civitatibus sunt, ut theatra stadia et similia et si qua alia sunt communia civitatum.

7. Nullius autem sunt res sacrae et religiosae et sanctae: quod enim divini iuris est, id nullius in bonis est.

8. Sacra sunt, quae rite et per pontifices deo consecrata sunt, veluti aedes sacrae et dona, quae rite ad ministerium dei dedicata sunt, quae

etiam per nostram constitutionem alienari et obligari prohibuimus, excepta causa redemptionis captivorum. si quis vero auctoritate sua quasi sacrum sibi constituerit, sacrum non est, sed profanum. locus autem, in quo sacrae aedes aedificatae sunt, etiam diruto aedificio adhuc sacer manet, ut et Papinianus scripsit.

9. Religiosum locum unusquisque sua voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum. in communem autem locum purum invito socio inferre non licet: in commune vero sepulcrum etiam invitis ceteris licet inferre. item si alienus usus fructus est, proprietarium placet nisi consentiente usufructuario locum religiosum non facere. in alienum locum concedente domino licet inferre: et licet postea ratum habuerit, quam illatus est mortuus, tamen religiosus locus fit.

10. Sanctae quoque res, veluti muri et portae, quodammodo divini iuris sunt et ideo nullius in bonis sunt ideo autem muros sanctos dicimus, quia poena capitis constituta sit in eos, qui aliquid in muros deliquerint. ideo et legum eas partes, quibus poenas constituimus adversus eos qui contra leges fecerint, sanctiones vocamus.

11. Singulorum autem hominum multis modis res fiunt: quarundam enim rerum dominium nanciscimur iure naturali, quod, sicut diximus, appellatur ius gentium, quarundam iure civili. commodius est itaque a vetustiore iure incipere. palam est autem vetustius esse naturale ius, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit: civilia enim iura tunc coeperunt esse, cum et civitates condi et magistratus creari et leges scribi coeperunt.

12. Ferae igitur bestiae et volucres et pisces, id est omnia animalia quae in terra mari caelo nascuntur, simulatque ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt: quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. nec interest, feras bestias et volucres utrum in suo fundo quisque capiat, an in alieno: plane qui in alienum fundum ingreditur venandi aut aucupandi gratia, potest a domino, si is providerit, prohiberi ne ingrediatur. quidquid autem eorum ceperis, eo usque tuum esse intellegitur, donec tua custodia coercetur: cum vero evaserit custodiam tuam et in naturalem libertatem se receperit, tuum esse desinit et rursus occupantis fit. naturalem autem libertatem recipere intellegitur, cum vel oculos tuos effugerit vel ita sit in conspectu tuo, ut difficilis sit eius persecutio.

13. Illud quaesitum est, an, si fera bestia ita vulnerata sit, ut capi possit, statim tua esse intellegatur. quibusdam placuit statim tuam esse et eo usque tuam videri, donec eam persequaris, quodsi desieris persequi, desinere tuam esse et rursus fieri occupantis. alii non aliter putaverunt tuam esse, quam si ceperis. sed posteriorem sententiam nos confirmamus, quia multa accidere solent, ut eam non capias.

14. Apium quoque natura fera est. itaque quae in arbore tua conserint, antequam a te alveo includantur, non magis tuae esse intelleguntur, quam volucres, quae in tua arbore nidum fecerint: ideoque si alius eas incluserit, is earum dominus erit. favos quoque si quos hae fecerint, quilibet eximere potest. plane integra re si provideris ingredientem in fundum tuum, potes eum iure prohibere ne ingrediatur. examen, quod ex alveo tuo evolaverit, eo usque tuum esse intellegitur, donec in conspectu tuo est nec difficilis eius persecutio est: alioquin occupantis fit.

15. Pavonum et columbarum fera natura est. nec ad rem pertinet, quod ex consuetudine avolare et revolare solent: nam et apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam: cervos quoque ita quidam mansuetos habent, ut in silvas ire et redire soleant, quorum et ipsorum feram esse naturam nemo negat. in his autem animalibus, quae ex consuetudine abire et redire solent, talis regula comprobata est, ut eo usque tua esse intellegantur, donec animum revertendi habeant: nam si revertendi animum habere desierint, etiam tua esse desinunt et fiunt occupantium. revertendi autem animum videntur desinere habere, cum revertendi consuetudinem deseruerint.

16. Gallinarum et anserum non est fera natura idque ex eo possumus intellegere, quod aliae sunt gallinae, quas feras vocamus, item alii anseres, quos feros appellamus. ideoque si anseres tui aut gallinae tuae aliquo casu turbati turbataeve evolaverint, licet conspectum tuum effugerint, quocumque tamen loco sint, tui tuaeve esse intelleguntur: et qui lucrandi animo ea animalia retinet, furtum committere intellegitur.

17. Item ea, quae ex hostibus capimus, iure gentium statim nostra fiunt: adeo quidem, ut et liberi homines in servitutem nostram deducantur, qui tamen, si evaserint nostram potestatem et ad suos reversi fuerint, pristinum statum recipiunt.

18. Item lapilli gemmae et cetera, quae in litore inveniuntur, iure naturali statim inventoris fiunt.

19. Item ea, quae ex animalibus dominio tuo subiectis nata sunt, eodem iure tibi adquiruntur.

20. Praeterea quod per alluvionem agro tuo flumen adiecit, iure gentium tibi acquiritur. est autem alluvio incrementum latens. per alluvionem autem id videtur adici, quod ita paulatim adicitur, ut *intelligere non possis*, quantum quoquo momento temporis adiciatur.

21. Quodsi vis fluminis partem aliquam ex tuo praedio detraxerit et vicini praedio appulerit, palam est eam tuam permanere. plane si longiore tempore fundo vicini haeserit arboresque, quas secum traxerit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore videntur vicini fundo adquisitae esse.

22. Insula quae in mari nata est, quod raro accidit, occupantis fit: nullius enim esse creditur. at in flumine nata, quod frequenter accidit, si quidem mediam partem fluminis teneat, communis est eorum, qui ab utraque parte fluminis prope ripam praedia possident, pro modo latitudinis cuiusque fundi, quae latitudo prope ripam sit. quodsi alteri parti proximior sit, eorum est tantum, qui ab ea parte prope ripam praedia possident. quodsi aliqua parte divisum flumen, deinde infra unitum agrum alicuius in formam insulae redegerit, eiusdem permanet is ager, cuius et fuerat.

23. Quodsi naturali alveo in universum derelicto alia parte fluere coeperit, prior quidem alveus eorum est, qui prope ripam eius praedia possident, pro modo scilicet latitudinis cuiusque agri, quae latitudo prope ripam sit, novus autem alveus eius iuris esse incipit, cuius et ipsum flumen, id est publicus. quodsi post aliquod tempus ad priorem alveum reversum fuerit flumen, rursus novus alveus eorum esse incipit, qui prope ripam eius praedia possident.

24. Alia sane causa est, si cuius totus ager inundatus fuerit. neque enim inundatio speciem fundi commutat et ob id, si recesserit aqua, palam est eum fundum eius manere, cuius et fuit.

25. Cum ex aliena materia species aliqua facta sit ab aliquo, quaeritur solet, quis eorum naturali ratione dominus sit, utrum is qui fecerit, an ille potius qui materiae dominus fuerit: ut ecce si quis ex alienis uvis aut olivis aut spicis vinum aut oleum aut frumentum fecerit, aut ex alieno auro vel argento vel aere vas aliquod fecerit, vel ex alieno vino et melle mulsum miscuerit, vel ex alienis medicamentis emplastrum aut collyrium composuerit, vel ex aliena lana vestimentum fecerit, vel ex alienis tabulis navem

vel armarium vel subsellium fabricaverit. et post multas Sabinianorum et Proculianorum ambiguitates placuit media sententia existimantium, si ea species ad materiam reduci possit, eum videri dominum esse, qui materiae dominus fuerat, si non possit reduci, eum potius intellegi dominum qui fecerit: ut ecce vas conflatum potest ad rudem massam aeris vel argenti vel auri reduci, vinum autem aut oleum aut frumentum ad uvas et olivas et spicas reverti non potest ac ne mulsum quidem ad vinum et mel resolvi potest. quodsi partim ex sua materia, partim ex aliena speciem aliquam fecerit quisque, veluti ex suo vino et alieno melle mulsum aut ex suis et alienis medicamentis emplastrum aut collyrium aut ex sua et aliena lana vestimentum fecerit, dubitandum non est hoc casu eum esse dominum qui fecerit: cum non solum operam suam dedit, sed et partem eiusdem materiae praestavit.

26. Si tamen alienam purpuram quis intexuit suo vestimento, licet pretiosior est purpura, accessionis vice cedit vestimento: et qui dominus fuit purpurae, adversus eum qui subripuit habet furti actionem et conditionem, sive ipse est qui vestimentum fecit, sive alius. nam extinctae res licet vindicari non possint, condici tamen a furibus et a quibusdam aliis possessoribus possunt.

27. Si duorum materiae ex voluntate dominorum confusae sint, totum id corpus, quod ex confusione fit, utriusque commune est, veluti si qui vina sua confuderint aut massas argenti vel auri conflaverint. sed si diversae materiae sint et ob id propria species facta sit, forte ex vino et melle mulsum aut ex auro et argento electrum, idem iuris est: nam et eo casu communem esse speciem non dubitatur. quodsi fortuito et non voluntate dominorum confusae fuerint vel diversae materiae vel quae eiusdem generis sunt, idem iuris esse placuit.

28. Quodsi frumentum Titii tuo frumento mixtum fuerit, si quidem ex voluntate vestra, commune erit, quia singula corpora, id est singula grana, quae cuiusque propria fuerunt, ex consensu vestro communicata sunt. quodsi casu id mixtum fuerit vel Titius id miscuerit sine voluntate tua, non videtur commune esse, quia singula corpora in sua substantia durant nec magis istis casibus commune fit frumentum, quam grex communis esse intellegitur, si pecora Titii tuis pecoribus mixta fuerint: sed si ab alterutro vestrum id totum frumentum retineatur, in rem quidem actio

pro modo frumenti cuiusque competat, arbitrio autem iudicis continetur, ut is aestimet, quale cuiusque frumentum fuerit.

29. Cum in suo solo aliquis aliena materia aedificaverit, ipse dominus intellegitur aedificii, quia omne quod inaedificatur solo cedit. nec tamen ideo is, qui materiae dominus fuerat, desinit eius dominus esse: sed tantisper neque vindicare eam potest neque ad exhibendum de ea re agere propter legem duodecim tabularum, qua cavetur, ne quis tignum alienum aedibus suis iniunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo praestet per actionem quae vocatur de tigno iuncto (appellatione autem tigni omnis materia significatur, ex qua aedificia fiunt): quod ideo provisum est, ne aedificia rescindi necesse sit. sed si aliqua ex causa dirutum sit aedificium, poterit materiae dominus, si non fuerit duplum iam persecutus, tunc eam vindicare et ad exhibendum agere.

30. Ex diverso si quis in alieno solo sua materia domum aedificaverit, illius fit domus, cuius et solum est. sed hoc casu materiae dominus proprietatem eius amittit, quia voluntate eius alienata intellegitur, utique si non ignorabat in alieno solo se aedificare: et ideo, licet diruta sit domus, vindicare materiam non possit. certe illud constat, si in possessione constituto aedificatore soli dominus petat domum suam esse nec solvat pretium materiae et mercedes fabrorum, posse eum per exceptionem doli mali repelli, utique si bonae fidei possessor fuit qui aedificasset: nam scienti alienum esse solum potest culpa obici, quod temere aedificaverit in eo solo, quod intellegeret alienum esse.

31. Si Titius alienam plantam in suo solo posuerit, ipsius erit: et ex diverso si Titius suam plantam in Maevii solo posuerit, Maevii planta erit, si modo utroque casu radices egerit antequam autem radices egerit, eius permanet, cuius et fuerat. adeo autem ex eo, ex quo radices agit planta, proprietas eius commutatur, ut, si vicini arborem ita terra Titii presserit, ut in eius fundum radices ageret, Titii effici arborem dicimus: rationem etenim non permittere, ut alterius arbor esse intellegatur, quam cuius in fundum radices egisset. et ideo prope confinium arbor posita si etiam in vicini fundum radices egerit, communis fit.

32. Qua ratione autem plantae, quae terra coalescunt, solo cedunt, eadem ratione frumenta quoque, quae sata sunt, solo cedere intelleguntur. ceterum sicut is qui in alieno solo aedificaverit, si ab eo dominus petat

aedificium, defendi potest per exceptionem doli mali secundum ea quae diximus: ita eiusdem exceptionis auxilio tutus esse potest is, qui alienum fundum sua impensa bona fide consevit.

33. Litterae quoque, licet aureae sint, perinde chartis membranisque cedunt, acsi solo cedere solent ea quae inaedificantur aut inseruntur: ideoque si in chartis membranisque tuis carmen vel historiam vel orationem Titius scripserit, huius corporis non Titius, sed tu dominus esse iudicaris. sed si a Titio petas tuos libros tuasve membranas esse nec impensam scripturae solvere paratus sis, poterit se Titius defendere per exceptionem doli mali, utique si bona fide earum chartarum membranarumve possessionem nactus est.

34. Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam picturae cedere: aliis videtur picturam, qualiscumque sit, tabulae cedere. sed nobis videtur melius esse tabulam picturae cedere: ridiculum est enim picturam Apellis vel Parrhasii in accessionem vilissimae tabulae cedere. unde si a domino tabulae imaginem possidente is qui pinxit eam petat nec solvat pretium tabulae, poterit per exceptionem doli mali summoveri: at si is qui pinxit possideat, consequens est, ut utilis actio domino tabulae adversus eum detur, quo casu, si non solvat impensam picturae, poterit per exceptionem doli mali repelli, utique si bona fide possessor fuerit ille qui picturam imposuit. illud enim palam est, quod, sive is qui pinxit subripuit tabulas sive alius, competit domino tabularum furti actio.

35. Si quis a non domino, quem dominum esse crederet, bona fide fundum emerit vel ex donatione aliave qua iusta causa aequae bona fide acceperit: naturali ratione placuit fructus quos percepit eius esse pro cultura et cura. et ideo si postea dominus supervenerit et fundum vindicet, de fructibus ab eo consumptis agere non potest. ei vero, qui sciens alienum fundum possederit, non idem concessum est. itaque cum fundo etiam fructus, licet consumpti sint, cogitur restituere.

36. Is, ad quem usus fructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur, quam si eos ipse percepit. et ideo licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis decesserit, ad heredem eius non pertinent, sed domino proprietatis adquiruntur. eadem fere et de colono dicuntur.

37. In pecudum fructu etiam fetus est, sicuti lac et pilus et lana: itaque agni et haedi et vituli et equuli statim naturali iure dominii sunt fructuarii.

partus vero ancillae in fructu non est itaque ad dominum proprietatis pertinet: absurdum enim videbatur hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparavit.

38. Sed si gregis usum fructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fetu fructuarius summittere debet, ut et Iuliano visum est, et in vinearum demortuarum vel arborum locum alias debet substituere. recte enim colere debet et quasi bonus pater familias uti debet.

39. Thesaurus, quos quis in suo loco invenerit, divus Hadrianus naturalem aequitatem secutus ei concessit qui invenerit. idemque statuit, si quis in sacro aut in religioso loco fortuito casu invenerit. at si quis in alieno loco non data ad hoc opera, sed fortuito invenerit, dimidium domino soli concessit. et convenienter, si quis in Caesaris loco invenerit, dimidium inventoris, dimidium Caesaris esse statuit. cui conveniens est, ut, si quis in publico loco vel fiscali invenerit, dimidium ipsius esse, dimidium fisci vel civitatis.

40. Per traditionem quoque iure naturali res nobis adquiruntur: nihil enim tam conveniens est naturali aequitati, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. et ideo cuiuscumque generis sit corporalis res, tradi potest et a domino tradita alienatur. itaque stipendiaria quoque et tributaria praedia eodem modo alienantur. vocantur autem stipendiaria et tributaria praedia, quae in provinciis sunt, inter quae nec non Italica praedia ex nostra constitutione nulla differentia est.

41. Sed si quidem ex causa donationis aut dotis aut qualibet alia ex causa tradantur, sine dubio transferuntur: venditae vero et traditae non aliter emptori adquiruntur, quam si is venditori pretium solverit vel alio modo ei satisfecerit, veluti expromissore aut pignore dato. quod cavetur quidem etiam lege duodecim tabularum: tamen recte dicitur et iure gentium, id est iure naturali, id effici. sed si is qui vendidit fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est statim rem emptoris fieri.

42. Nihil autem interest, utrum ipse dominus tradat alicui rem, an voluntate eius alius.

43. Qua ratione, si cui libera negotiorum administratio a domino permissa fuerit isque ex his negotiis rem vendiderit et tradiderit, facit eam accipientis.

44. Interdum etiam sine traditione nuda voluntas sufficit domini ad

rem transferendam, veluti si rem, quam tibi aliquis commodavit aut locavit aut apud te deposuit, vendiderit tibi aut donaverit. quamvis enim ex ea causa tibi eam non tradiderit, eo tamen ipso, quod patitur tuam esse, statim acquiritur tibi proprietas perinde ac si eo nomine tradita fuisset.

45. Item si quis merces in horreo depositas vendiderit, simul atque claves horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem.

46. Hoc amplius interdum et in incertam personam collocata voluntas domini transfert rei proprietatem: ut ecce praetores vel consules, qui missilia iactant in vulgus, ignorant, quid eorum quisque excepturus sit, et tamen, quia volunt quod quisque exceperit eius esse, statim eum dominum efficiunt.

47. Qua ratione verius esse videtur et, si rem pro derelicto a domino habitam occupaverit quis, statim eum dominum effici. pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente abiecerit, ut id rerum suarum esse nollet, ideoque statim dominus esse desinit.

48. alia causa est earum rerum, quae in tempestate maris levandae navis causa eiciuntur. hae enim dominorum permanent, quia palam est eas non eo animo eici, quo quis eas habere non vult, sed quo magis cum ipsa nave periculum maris effugiat: quā de causa si quis eas fluctibus expulsas vel etiam in ipso mari nactus lucrandi animo abstulerit, furtum committit. nec longe discedere videntur ab his, quae de rheda currente non intellegendis dominis cadunt.

II. DE REBUS INCORPORALIBUS

Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporales.

1. Corporales hae sunt, quae sui natura tangi possunt: veluti fundus homo vestis aurum argentum et denique aliae res innumerabiles.

2. Incorporales autem sunt, quae tangi non possunt. qualia sunt ea, quae in iure consistunt: sicut hereditas, usus fructus, obligationes quoquo modo contractae. nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur: nam et fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt et id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque corporale est, veluti

fundus homo pecunia: nam ipsum ius hereditatis et ipsum ius utendi fruendi et ipsum ius obligationis incorporale est.

3. Eodem numero sunt iura praediorum urbanorum et rusticorum, quae etiam servitutes vocantur.

III. DE SERVITUTIBUS

Rusticorum praediorum iura sunt haec: iter actus via aquae ductus, iter est ius eundi ambulandi homini, non etiam iumentum agendi vel vehiculum: actus est ius agendi vel iumentum vel vehiculum. itaque qui iter habet, actum non habet. qui actum habet, et iter habet eoque uti potest etiam sine iumento. via est ius eundi et agendi et ambulandi: nam et iter et actum in se via continet. aquae ductus est ius aquae ducendae per fundum alienum.

1. Praediorum urbanorum sunt servitutes, quae aedificiis inhaerent, ideo urbanorum praediorum dictae, quoniam aedificia omnia urbana praedia appellantur, etsi in villa aedificata sunt. item praediorum urbanorum servitutes sunt hae: ut vicinus onera vicini sustineat: ut in parietem eius liceat vicino tignum immittere: ut stillicidium vel flumen recipiat quis in aedes suas vel in aream, vel non recipiat: et ne altius tollat quis aedes suas, ne luminibus vicini officiat.

2. In rusticorum praediorum servitutes quidam computari recte putant aquae haustum, pecoris ad aquam adpulsum, ius pascendi, calcis coquendae, harenae fodiendae.

3. Ideo autem hae servitutes praediorum appellantur, quoniam sine praediis constitui non possunt. nemo enim potest servitutem acquirere urbani vel rustici praedii, nisi qui habet praedium; nec quisquam debere nisi qui habet praedium.

4. Si quis velit vicino aliquod ius constituere, pactionibus atque stipulationibus id efficere debet potest etiam in testamento quis heredem suum damnare, ne altius tollat, ne luminibus aedium vicini officiat: vel ut patiatur eum tignum in parietem immittere vel stillicidium habere: vel ut patiatur eum per fundum ire agere aquamve ex eo ducere.

IV. DE USU FRUCTU

Usus fructus est ius alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia. est enim ius in corpore: quo sublato et ipsum tolli necesse est.

1. Usus fructus a proprietate separationem recipit idque plurimis modis accidit. ut ecce si quis alicui usum fructum legaverit: nam heres nudam habet proprietatem, legatarius usum fructum: et contra si fundum legaverit deducto usu fructu, legatarius nudam habet proprietatem, heres vero usum fructum: item alii usum fructum, alii deducto eo fundum legare potest. sine testamento vero si quis velit alii usum fructum constituere, pactionibus et stipulationibus id efficere debet. ne tamen in universum inutiles essent proprietates semper abscedente usu fructu, placuit certis modis extinguere usum fructum et ad proprietatem reverti.

2. Constituitur autem usus fructus non tantum in fundo et aedibus, verum etiam in servis et iumentis ceterisque rebus exceptis his quae ipso usu consumuntur: nam eae neque naturali ratione neque civili recipiunt usum fructum. quo numero sunt vinum oleum frumentum vestimenta. quibus proxima est pecunia numerata: namque in ipso usu adsidua permutatione quodammodo extinguitur. sed utilitatis causa senatus censuit posse etiam earum rerum usum fructum constitui, ut tamen eo nomine heredi utiliter caveatur. itaque si pecuniae usus fructus legatus sit, ita datur legatario, ut eius fiat, et legatarius satisdat heredi de tanta pecunia restituenda, si morietur aut capite minuetur. ceterae quoque res ita traduntur legatario, ut eius fiant: sed aestimatis his satisdatur, ut, si morietur aut capite minuetur, tanta pecunia restituatur, quanti eae fuerint aestimatae. ergo senatus non fecit quidem earum rerum usum fructum (nec enim poterat), sed per cautionem quasi usum fructum constituit.

3. Finitur autem usus fructus morte fructuarii et duabus capitum deminutionibus, maxima et media, et non utendo per modum et tempus. quae omnia nostra statuit constitutio. item finitur usus fructus, si domino proprietatis ab usufructuario cedatur (nam extraneo cedendo nihil agitur): vel ex contratio si fructuarius proprietatem rei adquisierit, quae res consolidatio appellatur. eo amplius constat, si aedes incendio consumptae fuerint vel etiam terrae motu aut vitio suo corruerint, extinguere usum fructum et ne areae quidem usum fructum deberi.

4. Cum autem finitus fuerit usus fructus, revertitur scilicet ad proprietatem et ex eo tempore nudae proprietatis dominus incipit plenam habere in re potestatem.

V. DE USU ET HABITATIONE

Isdem istis modis, quibus usus fructus constituitur, etiam nudus usus constitui solet isdemque illis modis finitur, quibus et usus fructus desinit.

1. Minus autem scilicet iuris in usu est quam in usu fructu. namque is, qui fundi nudum usum habet, nihil ulterius habere intellegitur, quam ut oleribus pomis floribus feno stramentis lignis ad usum cottidianum utatur. in eoque fundo hactenus ei morari licet, ut neque domino fundi molestus sit neque his, per quos opera rustica fiunt, impedimento sit: nec ulli alii ius quod habet aut vendere aut locare aut gratis concedere potest, cum is qui usum fructum habet potest haec omnia facere.

2. Item is, qui aedium usum habet, hactenus iuris habere intellegitur, ut ipse tantum habitet, nec hoc ius ad alium transferre potest: et vix receptum videtur, ut hospitem ei recipere liceat. et cum uxore sua liberisque suis, item libertis nec non aliis liberis personis, quibus non minus quam servis utitur, habitandi ius habeat, et convenienter si ad mulierem usus aedium pertineat, cum marito ei habitare liceat.

3. Item is, ad quem servi usus pertinet, ipse tantum operis atque ministerio eius uti potest: ad alium vero nullo modo ius suum transferre ei concessum est. idem scilicet iuris est et in iumento.

4. Sed si pecoris vel ovium usus legatus fuerit, neque lacte neque agnis neque lana utetur usuarius, quia ea in fructu sunt. plane ad stercorandum agrum suum pecoribus uti potest.

5. Sed si cui habitatio legata sive aliquo modo constituta sit, neque usus videtur neque usus fructus sed quasi proprium aliquod ius. quam habitationem habentibus propter rerum utilitatem secundum Marcelli sententiam nostra decisione promulgata permisimus non solum in ea degere, sed etiam aliis locare.

6. Haec de servitutibus et usu fructu et usu et habitatione dixisse sufficiat. de hereditate autem et de obligationibus suis locis proponamus. exposuimus summam, quibus modis iure gentium res adquiruntur: modo videamus, quibus modis legitimo et civili iure adquiruntur.

VI. DE USUCAPIONIBUS ET LONGI TEMPORIS POSSESSIONIBUS

Iure civili constitutum fuerat, ut, qui bona fide ab eo, qui dominus non erat, cum crediderit eum dominum esse, rem emerit vel ex donatione aliave qua iusta causa acceperit, is eam rem, si mobilis erat, anno ubique, si immobilis, biennio tantum in Italico solo usucapiat, ne rerum dominia in incerto essent. et cum hoc placitum erat, putantibus antiquioribus dominis sufficere ad inquirendas res suas praefata tempora, nobis melior sententia resedit, ne domini maturius suis rebus defraudentur neque certo loco beneficium hoc concludatur. et ideo constitutionem super hoc promulgavimus, qua cautum est, ut res quidem mobiles per triennium usucapiantur, immobiles vero per longi temporis possessionem, id est inter praesentes decennio, inter absentes viginti annis usucapiantur et his modis non solum in Italia, sed in omni terra, quae nostro imperio gubernatur, dominium rerum iusta causa possessionis praecedente adquiratur.

1. Sed aliquando etiamsi maxime quis bona fide rem possederit, non tamen illi usucapio ullo tempore procedit, veluti si quis liberum hominem vel rem sacram vel religiosam vel servum fugitivum possideat.

2. Furtivae quoque res et quae vi possessae sunt, nec si praedicto longo tempore bona fide possessae fuerint, usucapi possunt: nam furtivarum rerum lex duodecim tabularum et lex Atinia inhibet usucapionem, vi possessarum lex Iulia et Plautia.

3. Quod autem dictum est furtivarum et vi possessarum rerum usucapionem per legem prohibitam esse, non eo pertinet, ut ne ipse fur quive per vim possidet usucapere possit: nam his alia ratione usucapio non competit, quia scilicet mala fide possident: sed ne ullus alius, quamvis ab eis bona fide emerit vel ex alia causa acceperit, usucapiendi ius habeat. unde in rebus mobilibus non facile procedit, ut bonae fidei possessori usucapio competat. nam qui alienam rem vendidit vel ex alia causa tradidit, furtum eius committit.

4. Sed tamen id aliquando aliter se habet. nam si heres rem defuncto commodatam aut locatam vel apud eum depositam existimans hereditariam esse bona fide accipienti vendiderit aut donaverit aut dotis nomine dederit, quin is qui acceperit usucapere possit, dubium non est, quippe ea res in

furti vitium non ceciderit, cum utique heres, qui bona fide tamquam suam alienaverit, furtum non committit.

5. Item si is, ad quem ancillae usus fructus pertinet, partum suum esse credens vendiderit aut donaverit, furtum non committit: furtum enim sine affectu furandi non committitur.

6. Aliis quoque modis accidere potest, ut quis sine vitio furti rem alienam ad aliquem transferat et efficiat, ut a possessore usucapiatur.

7. Quod autem ad eas res, quae solo continentur, expeditius procedit, ut quis loci vacantis possessionem propter absentiam aut negligentiam domini, aut quia sine successore decesserit, sine vi nanciscatur. qui quamvis ipse mala fide possidet, quia intellegit se alienum fundum occupasse, tamen, si alii bona fide accipienti tradiderit, poterit ei longa possessione res adquiri, quia neque furtivum neque vi possessum accepit. abolita est enim quorundam veterum sententia existimantium etiam fundi locive furtum fieri. et eorum, qui res soli possident, principalibus constitutionibus prospicitur, ne cui longa et indubitata possessio auferri debeat.

8. Aliquando etiam furtiva vel vi possessa res usucapi potest: veluti si in domini potestatem reversa fuerit. tunc enim vitio rei purgato procedit eius usucapio.

9. Res fisci nostri usucapi non potest. sed Papinianus scribit bonis vacantibus fisco nondum nuntiatis bona fide emptorem sibi traditam rem ex his bonis usucapere posse: et ita divus Pius et divus Severus et Antoninus rescripserunt.

10. Novissime sciendum est rem talem esse debere, ut in se non habeat vitium, ut a bona fide emptore usucapi possit vel qui ex alia iusta causa possidet.

11. Error autem falsae causae usucapionem non parit. veluti si quis, cum non emerit, emisit se existimans possideat: vel cum ei donatum non fuerat, quasi ex donatione possideat.

12. Diutina possessio, quae prodesse coeperat defuncto, et heredi et bonorum possessori continuatur, licet ipse sciat praedium alienum: quodsi ille initium iustum non habuit, heredi et bonorum possessori licet ignoranti possessio non prodest. quod nostra constitutio similiter et in usucapionibus observari constituit, ut tempora continuentur.

13. Inter venditorem quoque et emptorem coniungi tempora divus Severus et Antoninus rescripserunt.

14. Edicto divi Marci cavetur eum, qui a fisco rem alienam emit, si post venditionem quinquennium praeterierit, posse dominum rei per exceptionem repellere. constitutio autem divae memoriae Zenonis bene prospexit his, qui a fisco per venditionem vel donationem vel alium titulum aliquid accipiunt. ut ipsi quidem securi statim fiant et victores existant, sive conveniantur sive experiantur: adversus sacratissimum autem aerarium usque ad quadriennium liceat intendere his, qui pro dominio vel hypotheca earum rerum, quae alienatae sunt, putaverint sibi quasdam competere actiones. nostra autem divina constitutio, quam nuper promulgavimus, etiam de his, qui a nostra vel venerabilis Augustae domo aliquid acceperint, haec statuit, quae in fiscalibus alienationibus praefatae Zenonianae constitutioni continentur.

VII. DE DONATIONIBUS

Est etiam aliud genus acquisitionis donatio. donationum autem duo genera sunt: mortis causa et non mortis causa.

1. Mortis causa donatio est, quae propter mortis fit suspicionem, cum quis ita donat, ut, si quid humanitus ei contigisset, haberet is qui accepit: sin autem supervixisset qui donavit, reciperet, vel si eum donationis paenituisset aut prior decesserit is eum donatum sit. hae mortis causa donationes ad exemplum legatorum redactae sunt per omnia. nam cum prudentibus ambiguum fuerat, utrum donationis an legati instar eam optinere oporteret, et utriusque causae quaedam habebat insignia et alii ad aliud genus eam retrahebant: a nobis constitutum est, ut per omnia fere legis connumeretur et sic procedat, quemadmodum eam nostra formavit constitutio. et in summa mortis causa donatio est, cum magis se quis velit habere, quam eum cui donatur, magisque eum cui donat, quam heredem suum. sic et apud Homerum Telemachus donat Piraeo.

Πείραι (οὐ γάρ τ' ἴδμεν, ὅπως ἔσται τάδε ἔργα)
Εἴ κεν ἐμέ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
Λάθρη κτείναντες, πατρία πάντα δάσωνται,
Αὐτόν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἢ τινα τωνδε,
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
Δῆ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων.

2. Aliae autem donationes sunt, quae sine ulla mortis cogitatione fiunt, quas inter vivos appellamus. quae omnino non comparantur legatis: quae si fuerint perfectae, temere revocari non possunt. perficiuntur autem, cum donator suam voluntatem scriptis aut sine scriptis manifestaverit: et ad exemplum venditionis nostra constitutio eas etiam in se habere necessitatem traditionis voluit, ut, et si non tradantur, habeant plenissimum et perfectum robur et traditionis necessitas incumbat donatori. et cum retro principum dispositiones insinuari eas actis intervenientibus volebant, si maiores ducentorum fuerant solidorum, nostra constitutio et quantitatem usque ad quingentos solidos ampliavit, quam stare et sine insinuatione statuit, et quasdam donationes invenit, quae penitus insinuationem fieri minime desiderant, sed in se plenissimam habent firmitatem. alia insuper multa ad uberiores exitus donationum invenimus, quae omnia ex nostris constitutionibus, quas super his posuimus, colligenda sunt. sciendum tamen est, quod, etsi plenissimae sint donationes, tamen si ingrati existant homines, in quos beneficium collatum est, donatoribus per nostram constitutionem licentiam praestavimus certis ex causis eas revocare, ne, qui suas res in alios contulerunt, ab his quandam patiantur iniuriam vel iacturam, secundum enumeratos in nostra constitutione modos.

3. Est et aliud genus inter vivos donationum, quod veteribus quidem prudentibus penitus erat incognitum, postea autem a iunioribus divi principibus introductum est, quod ante nuptias vocabatur et tacitam in se condicionem habebat, ut tunc ratum esset, cum matrimonium fuerit insecutum: ideoque ante nuptias appellabatur, quod ante matrimonium efficiebatur et nusquam post nuptias celebratas talis donatio procedebat sed primus quidem divus Iustinus pater noster, cum augeri dotes et post nuptias fuerat permissum, si quid tale evenit, etiam ante nuptias donationem augeri et constante matrimonio sua constitutione permisit: sed tamen nomen inconveniens remanebat, cum ante nuptias quidem vocabatur, post nuptias autem tale accipiebat incrementum. sed nos plenissimo fini tradere sanctiones cupientes et consequentia nomina rebus esse studentes constituimus, ut tales donationes non augeantur tantum, sed et constante matrimonio initium accipiant et non ante nuptias, sed propter nuptias vocentur et dotibus in hoc exaequantur, ut, quemadmodum dotes et constante matrimonio non solum augentur, sed etiam fiunt, ita et istae donationes,

quae propter nuptias introductae sunt, non solum antecedant matrimonium, sed etiam eo contracto et augeantur et constituentur.

4. Erat olim et alius modus civilis acquisitionis per ius adcrendi, quod est tale: si communem servum habens aliquis cum Titio solus libertatem ei imposuit vel vindicta vel testamento, eo casu pars eius amittebatur et socio adcrecebat. sed cum pessimo fuerat exemplo et libertate servum defraudari et ex ea humanioribus quidem dominis damnum inferri, severioribus autem lucrum adcrecere: hoc quasi invidiae plenum pio remedio per nostram constitutionem mederi necessarium duximus et invenimus viam, per quam et manumissor et socius eius et qui libertatem accepit nostro fruantur beneficio, libertate cum effectui procedente (cuius favore et antiquos legislatores multa et contra communes regulas statuuisse manifestissimum est) et eo qui eam imposuit suae liberalitatis stabilitate gaudente et socio indemni conservato pretiumque servi secundum partem domini, quod nos definivimus, accipiente.

VIII. QUIBUS ALIENARE LICET VEL NON

Accidit aliquande, ut qui dominus sit alienare non possit et contra qui dominus non sit alienandae rei potestatem habeat. nam dotale praedium maritus invita muliere per legem Iuliam prohibetur alienare, quamvis ipsius sit dotis causa ei datum. quod nos legem Iuliam corrigentes in meliorem statum deduximus. cum enim lex in soli tantummodo rebus locum habebat, quae Italicae fuerant, et alienationes inhibebat, quae invita muliere fiebant, hypothecas autem earum etiam volente: utrisque remedium imposuimus, ut etiam in eas res, quae in provinciali solo positae sunt, interdicta fiat alienatio vel obligatio et neutrum eorum neque consentientibus mulieribus procedat, ne sexus muliebris fragilitas in perniciem substantiae earum converteretur.

1. Contra autem creditor pignus ex pactione, quamvis eius ea res non sit, alienare potest. sed hoc forsitan ideo videtur fieri, quod voluntate debitoris intellegitur pignus alienare, qui ab initio contractus pactus est, ut liceret creditori pignus vendere, si pecunia non solvatur. sed ne creditores ius suum persequi impedirentur neque debitores temere suarum rerum dominium amittere videantur, nostra constitutione consultum est et certus mo-

us impositus est, per quem pignorum distractio possit procedere, cuius tenore utrique parti creditorum et debitorum satis abundeque provisum est.

2. Nunc admonendi sumus neque pupillum neque pupillam ullam rem sine tutoris auctoritate alienare posse. ideoque si mutuam pecuniam alicui sine tutoris auctoritate dederit, non contrahit obligationem, quia pecuniam non facit accipientis. ideoque vindicare nummos possunt, sicubi extent; sed si nummi, quos mutuos dedit, ab eo qui accepit bona fide consumpti sunt, condici possunt, si mala fide, ad exhibendum de his agi potest. at ex contrario omnes res pupillo et pupillae sine tutoris auctoritate recte dari possunt. ideoque si debitor pupillo solvat, necessaria est tutoris Auctoritas: alioquin non liberabitur. sed etiam hoc evidentissima ratione statutum est in constitutione, quam ad Caesareenses advocatos ex suggestione Triboniani viri eminentissimi quaestoris sacri palatii nostri promulgavimus, qua dispositum est ita licere tutori vel curatori debitorem pupillarem solvere, ut prius sententia iudicialis sine omni damno celebrata hoc permittat. quo subsecuto, si et iudex pronuntiaverit et debitor solverit, sequitur huiusmodi solutionem plenissima securitas. sin autem aliter quam disposuimus solutio facta fuerit et pecuniam salvam habeat pupillus aut ex ea locupletior sit et adhuc eandem summam pecuniae petat, per exceptionem doli mali summoveri poterit: quodsi aut male consumpserit aut furto amiserit, nihil proderit debitori doli mali exceptio, sed nihilo minus damnabitur, quia temere sine tutoris auctoritate et non secundum nostram dispositionem solverit. sed ex diverso pupilli vel pupillae solvere sine tutore auctore non possunt, quia id quod solvunt non fit accipientis, cum scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris auctoritate concessa est.

IX. PER QUAS PERSONAS NOBIS ADQUIRITUR

Adquiritur nobis non solum per nosmet ipsos, sed etiam per eos quos in potestate habemus: item per eos servos, in quibus usum fructum habemus: item per homines liberos et servos alienos quos bona fide possidemus. de quibus singulis diligentius dispiciamus.

1. Igitur liberi vestri utriusque sexus, quos in potestate habetis, olim quidem, quidquid ad eos pervenerat (exceptis videlicet castrensibus pecuniis), hoc parentibus suis adquirebant sine ulla distinctione: et hoc ita

parentum fiebat, ut esset eis licentia, quod per unum vel unam eorum acquisitum est, alii vel extraneo donare vel vendere vel quocumque modo voluerant applicare. quod nobis inhumanum visum est et generali constitutione emissa et liberis pepercimus et patribus debitum reservavimus. sancitum etenim a nobis est, ut, si quid ex re patris ei obveniat, hoc secundum antiquam observationem totum parenti adquirat (quae enim invidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eum reverti?): quod autem ex alia causa sibi filius familias adquisivit, huius usum fructum quidem patri acquireret, dominium autem apud eum remaneat, ne, quod ei suis laboribus vel prospera fortuna accessit, hoc in alium perveniens luctuosum ei procedat.

2. Hocque a nobis dispositum est et in ea specie, ubi parens emancipando liberum ex rebus quae acquisitionem effugiunt sibi partem tertiam retinere si voluerat licentiam ex anterioribus constitutionibus habebat quasi pro pretio quodammodo emancipationis et inhumanum quid accidebat, ut filius rerum suarum ex hac emancipatione dominio pro parte defraudetur et, quod honoris ei ex emancipatione additum est, quod sui iuris effectus est, hoc per rerum deminutionem decrescat. ideoque statuimus, ut parens pro tertia bonorum parte dominii, quam retinere poterat, dimidiam non dominii rerum, sed usus fructus retineat: ita etenim et res intactae apud filium remanebunt et pater ampliore summa fruetur pro tertia dimidia potiturus.

3. Item vobis acquiritur, quod servi vestri ex traditione nanciscuntur sive quid stipulentur vel ex qualibet alia causa adquirunt. hoc enim vobis et ignorantibus et invitis obvenit. ipse enim servus qui in potestate alterius est nihil suum habere potest. sed si heres institutus sit, non alias nisi iussu vestro hereditatem adire potest: et si iubentibus vobis adierit, vobis hereditas acquiritur, perinde ac si vos ipsi heredes instituti essetis. et convenienter scilicet legatum per eos vobis acquiritur. non solum autem proprietas per eos quos in potestate habetis acquiritur vobis, sed etiam possessio: cuiuscumque enim rei possessionem adepti fuerint, id vos possidere videmini. unde etiam per eos usucapio vel longi temporis possessio vobis accidit.

4. De his autem servis, in quibus tantum usum fructum habetis, ita placuit, ut, quidquid ex re vestra vel ex operibus suis adquirant, id vobis adiciatur, quod vero extra eas causas persecuti sunt, id ad dominum pro-

prietatis pertineat. itaque si is servus heres institutus sit legatumve quid ei aut donatum fuerit, non usufructuario, sed domino proprietatis acquiritur. idem placet et de eo, qui a vobis bona fide possidetur, sive is liber sit sive alienus servus: quod enim placuit de usufructuario, idem placet et de bonae fidei possessore. itaque quod extra duas istas causas acquiritur, id vel ad ipsum pertinet, si liber est, vel ad dominum, si servus est. sed bonae fidei possessor cum usuceperit servum, quia eo modo dominus fit, ex omnibus causis per eum sibi acquirere potest: fructuarius vero usucapere non potest, primum quia non possidet, sed habet ius utendi fruendi, deinde quia scit servum alienum esse. non solum autem proprietas per eos servos, in quibus usum fructum habetis vel quos bona fide possidetis, vel per liberam personam, quae bona fide vobis servit, acquiritur vobis, sed etiam possessio: loquimur autem in utriusque persona secundum definitionem, quam proxime exposuimus, id est si quam possessionem ex re vestra vel ex operibus suis adepti fuerint.

5. Ex his itaque apparet per liberos homines, quos neque iuri vestro subiectos habetis neque bona fide possidetis, item per alienos servos, in quibus neque usum fructum habetis neque iustam possessionem, nulla ex causa vobis adquiri posse. et hoc est, quod dicitur per extraneam personam nihil adquiri posse: excepto eo, quod per liberam personam veluti per procuratorem placet non solum scientibus, sed etiam ignorantibus vobis adquiri possessionem secundum divi Severi constitutionem et per hanc possessionem etiam dominium, si dominus fuit qui tradidit, vel usucapionem aut longi temporis praescriptionem, si dominus non sit.

6. Hactenus tantisper admonuisse sufficiat, quemadmodum singulae res adquiruntur: nam legatorum ius, quo et ipso singulae res vobis adquiruntur, item fideicommissorum, ubi singulae res vobis relinquuntur, opportunius inferiori loco referemus. videamus itaque nunc, quibus modis per universitatem res vobis adquiruntur. si cui ergo heredes facti sitis sive cuius bonorum possessionem petieritis vel si quem adrogaveritis vel si cuius bona libertatum conservandarum causa vobis addicta fuerint, eius res omnes ad vos transeunt. ac prius de hereditatibus dispiciamus. quarum duplex condicio est: nam vel ex testamento vel ab intestato ad vos pertinent. et prius est, ut de his dispiciamus, quae vobis ex testamento obveniunt. qua in re necessarium est initio de ordinandis testamentis exponere.

X. DE TESTAMENTIS ORDINANDIS

Testamentum ex eo appellatur, quod testatio mentis est.

1. Sed ut nihil antiquitatis penitus ignoretur, sciendum est olim quidem duo genera testamentorum in usu fuisse, quorum altero in pace et in otio utebantur, quod calatis comitiis appellabatur, altero, cum in proelium exituri essent, quod procinctum dicebatur. accessit deinde tertium genus testamentorum, quod dicebatur per aes et libram, scilicet quia per emancipationem, id est imaginariam quandam venditionem, agebatur quinque testibus et libripende civibus Romanis puberibus praesentibus et eo qui familiae emptor dicebatur. sed illa quidem priora duo genera testamentorum ex veteribus temporibus in desuetudinem abierunt; quod vero per aes et libram fiebat, licet diutius permansit, attamen partim et hoc in usu esse desiit.

2. Sed praedicta quidem nomina testamentorum ad ius civile referebantur. postea vero ex edicto praetoris alia forma faciendorum testamentorum introducta est: iure honorario nulla emancipatio desiderabatur, sed septem testium signa sufficebant, cum iure civili signa testium non erant necessaria.

3. Sed cum paulatim tam ex usu hominum quam ex constitutionum emendationibus coepit in unam consonantiam ius civile et praetorium iungi, constitutum est, ut uno eodemque tempore, quod ius civile quodammodo exigebat, septem testibus adhibitis et subscriptione testium, quod ex constitutionibus inventum est, et ex edicto praetoris signacula testamentis imponerentur: ut hoc ius tripartitum esse videatur, ut testes quidem et eorum praesentia uno contextu testamenti celebrandi gratia a iure civili descendant, subscriptiones autem testatoris et testium ex sacrarum constitutionum observatione adhibeantur, signacula autem et numerus testium ex edicto praetoris.

4. Sed his omnibus ex nostra constitutione propter testamentorum sinceritatem, ut nulla fraus adhibeatur, hoc additum est, ut per manum testatoris vel testium nomen heredis exprimatur et omnia secundum illius constitutionis tenorem procedant.

5. Possunt autem testes omnes et uno anulo signare testamentum (quid enim, si septem anuli una sculptura fuerint?) secundum quod Pomponio visum est. sed et alieno quoque anulo licet signare.

6. Testes autem adhiberi possunt ii, cum quibus testamenti factio est, sed neque mulier neque impubes neque servus neque mutus neque surdus neque furiosus nec cui bonis interdictum est nec is, quem leges iubent improbum intestabilemque esse, possunt in numero testium adhiberi.

7. Sed cum aliquis ex testibus testamenti quidem faciendi tempore liber existimabatur, postea vero servus apparuit, tam divus Hadrianus Catonio Vero quam postea divi Severus et Antoninus rescripserunt subvenire se ex sua liberalitate testamento, ut sic habeatur, atque si ut oportet factum esset, cum eo tempore, quo testamentum signaretur, omnium consensu hic testis liberorum loco fuerit nec quisquam esset, qui ei status quaestionem moveat.

8. Pater nec non is, qui in potestate eius est, item duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt, utrique testes in unum testamentum fieri possunt: quia nihil nocet ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi.

9. In testibus autem non debet esse qui in potestate testatoris est, sed si filius familias de castrensi peculio post missionem faciat testamentum, nec pater eius recte testis adhibetur nec is qui in potestate eiusdem patris est: reprobatur est enim in ea domesticum testimonium.

10. Sed neque heres scriptus neque is qui in potestate eius est neque pater eius qui habet eum in potestate neque fratres qui in eiusdem patris potestate sunt testes adhiberi possunt, quia totum hoc negotium, quod agitur testamenti ordinandi gratia, creditur hodie inter heredem et testatorem agi. licet enim totum ius tale conturbatum fuerat et veteres, qui familiae emptorem et eos, qui per potestatem ei coadunati fuerant, testamentariis testimoniis repellebant, heredi et his, qui coniuncti ei per potestatem fuerant, concedebant testimonia in testamentis praestare, licet hi, qui id permittebant, hoc iure minime abuti debere eos suadebant: tamen nos eandem observationem corrigentes et, quod ab illis suasum est, in legis necessitatem transferentes ad imitationem pristini familiae emptoris merito nec heredi, qui imaginem vetustissimi familiae emptoris optinet, nec aliis personis, quae ei ut dictum est coniunctae sunt, licentiam concedimus sibi quodammodo testimonia praestare: ideoque nec eiusmodi veterem constitutionem nostro codici inseri permisimus.

11. Legatariis autem et fideicommissarius, quia non iuris successores sunt, et aliis personis eis coniunctis testimonium non denegamus, immo

in quadam nostra constitutione et hoc specialiter concessimus, et multo magis his, qui in eorum potestate sunt, vel qui eos habent in potestate, huiusmodi licentiam damus.

12. Nihil autem interest, testamentum in tabulis an in chartis membranisque vel in alia materia fiat.

13. Sed et unum testamentum pluribus codicibus conficere quis potest, secundum optinentem tamen observationem omnibus factis. quod interdum et necessarium est, si quis navigaturus et secum ferre et domi relinquere iudiciorum suorum contestationem velit, vel propter alias innumerabiles causas, quae humanis necessitatibus imminet.

14. Sed haec quidem de testamentis, quae in scriptis conficiuntur. si quis autem voluerit sine scriptis ordinare iure civili testamentum, septem testibus adhibitis et sua voluntate coram eis nuncupata sciat hoc perfectissimum testamentum iure civili firmumque constitutum.

XI. DE MILITARI TESTAMENTO

Supra dicta diligens observatio in ordinandis testamentis militibus propter nimiam imperitiam constitutionibus principalibus remissa est. nam quamvis hi neque legitimum numerum testium adhibuerint neque aliam testamentorum sollemnitatem observaverint, recte nihilo minus testantur, videlicet cum in expeditionibus occupati sunt: quod merito nostra constitutio induxit. quoquo enim modo voluntas eius suprema sive scripta inveniatur sive sine scriptura, valet testamentum ex voluntate eius. illis autem temporibus, per quae citra expeditionum necessitatem in aliis locis vel in suis sedibus degunt, minime ad vindicandum tale privilegium adiuvantur: sed testari quidem et si filii familias sunt propter militiam conceduntur, iure tamen communi, ea observatione et in eorum testamentis adhibenda, quam et in testamentis paganorum proxime exposuimus.

Plane de militum testamentis divus Traianus Statilio Severo ita rescripsit: „id privilegium, quod militantibus datum est, ut quoquo modo facta ab his testamenta rata sint, sic intellegi debet, ut utique prius constare debeat testamentum factum esse, quod et sine scriptura a non militantibus quoquo fieri potest. is ergo miles, de cuius bonis apud te quaeritur, si

convocatis ad hoc hominibus, ut voluntatem suam testaretur, ita locutus est, ut declararet, quem vellet sibi esse heredem et cui libertatem tribuere, potest videri sine scripto hoc modo esse testatus et voluntas eius rata habenda est ceterum si, ut plerumque sermonibus fieri solet, dixit alicui: ego te heredem facio aut tibi bona mea relinquo, non oportet hoc pro testamento observari. nec ullorum magis interest quam ipsorum, quibus id privilegium datum est, eiusmodi exemplum non admitti: alioquin non difficulter post mortem alicuius militis testes existerent, qui adfirmarent se audisse dicentem aliquem relinquere se bona, cui visum sit, et per hoc iudicia vera subvertantur.

2. Quin immo et mutus et surdus miles testamentum facere possunt.

3. Sed hactenus hoc illis a principalibus constitutionibus conceditur, quatenus militant et in castris degunt: post missionem vero veterani vel extra castra si faciant adhuc militantes testamentum, communi omnium civium Romanorum iure facere debent. et quod in castris fecerint testamentum non communi iure, sed quomodo voluerint, post missionem intra annum tantum valebit. quid igitur, si intra annum quidem decesserit, condicio autem heredi adscripta post annum extiterit? An quasi militis testamentum valeat? Et placet valere quasi militis.

4. Sed et si quis ante militiam non iure fecit testamentum et miles factus et in expeditione degens resignavit illud et quaedam adiecit sive detraxit vel alias manifesta est militis voluntas hoc valere volentis, dicendum est valere testamentum quasi ex nova militis voluntate.

5. Denique et si in adrogationem datus fuerit miles vel filius familias emancipatus est, testamentum eius quasi militis ex nova voluntate valet nec videtur capitis deminutione irritum fieri.

6. Sciendum tamen est, quod ad exemplum castrensis peculii tam anteriores leges quam principales constitutiones quibusdam quasi castrensia dederunt peculia, quorum quibusdam permissum erat etiam in potestate degentibus testari. quod nostra constitutio latius extendens permisit omnibus in his tantummodo peculiis testari quidem, sed jure communi: cuius constitutionis tenore perspecto licentia est nihil eorum quae ad praefatum ius pertinent ignorare.

XII. QUIBUS NON EST PERMISSUM TESTAMENTA FECERE

Non tamen omnibus licet facere testamentum. statim enim hi, qui alieno iuri subiecti sunt, testamenti faciendi ius non habent, adeo quidem ut, quamvis parentes eis permiserint, nihilo magis iure testari possint: exceptis his quos antea enumeravimus et praecipue militibus qui in potestate parentum sunt, quibus de eo quod in castris adquisierint permissum est ex constitutionibus principum testamentum facere. quod quidem initio tantum militantibus datum est tam ex auctoritate divi Augusti quam Nervae nec non optimi imperatoris Traiani, postea vero subscriptione divi Hadriani etiam dimissis militia, id est veteranis, concessum est. itaque si quidem fecerint de castrensi peculio testamentum, pertinebit hoc ad eum quem heredem reliquerint: si vero intestati decesserint nullis liberis vel fratribus superstitis, ad parentes eorum iure communi pertinebit. ex hoc intellegere possumus, quod in castris adquisierit miles, qui in potestate patris est, neque ipsum patrem adimere posse neque patris creditores id vendere vel aliter inquietare neque patre mortuo cum fratribus esse commune, sed scilicet proprium eius esse id quod in castris adquisierit, quamquam iure civili omnium qui in potestate parentum sunt pecunie perinde in bonis parentum computantur, acsi servorum peculia in bonis dominorum numerantur: exceptis videlicet his, quae ex sacris constitutionibus et praecipue nostris propter diversas causas non adquiruntur. praeter hos igitur, qui castrense peculium vel quasi castrense habent, si quis alius filius familias testamentum fecerit, inutile est, licet suae potestatis factus decesserit.

1. Praeterea testamentum facere non possunt impuberes, quia nullum eorum animi iudicium est: item furiosi, quia mente carent. nec ad rem pertinet, si impubes postea pubes factus aut furiosus postea compos mentis factus fuerit et decesserit. furiosi autem si per id tempus fecerint testamentum, quo furor eorum intermissus est, iure testati esse videntur, certe eo quod ante furorem fecerint testamento valente: nam neque testamenta recte facta neque aliud ullum negotium recte gestum postea furor interveniens peremit.

2. Item prodigus, cui bonorum suorum administratio interdicta est,

testamentum facere non potest, sed id quod ante fecerit, quam interdictio ei bonorum fiat, ratum est.

3. Item mutus et surdus non semper facere testamentum possunt, utique autem de eo surdo loquimur, qui omnino non exaudit, non qui tarde exaudit: nam et mutus is intellegitur, qui eloqui nihil potest, non qui tarde loquitur. saepe autem etiam litterati et eruditi homines variis casibus et audiendi et loquendi fecultatem amittunt: unde nostra constitutio etiam his subvenit, ut certis casibus et modis secundum normam eius possint testari aliaquae facere quae eis permissa sunt. sed si quis post testamentum factum valetudine aut quolibet alio casu mutus aut surdus esse coeperit, ratum nihilo minus eius remanet testamentum.

4. Caecus autem non potest facere testamentum nisi per observationem, quam lex divi Iustini patris mei introduxit.

5. Eius, qui apud hostes est, testamentum quod ibi fecit non valet, quamvis redierit: sed quod dum in civitate fuerat fecit, sive redierit, valet iure postliminii, sive illic decesserit, valet ex lege Eornelia.

XIII. DE EXHEREDATIONE LIBERORUM

Non tamen, ut omnimodo valeat testamentum, sufficit haec observatio, quam supra exposuimus. sed qui filium in potestate habet, curare debet, ut eum heredem instituat vel exheredem nominatim faciat: alioquin si eum silentio praeterierit, inutiliter testabitur, adeo quidem ut, etsi vivo patre filius mortuus sit, nemo ex eo testamento heres existere possit, quia scilicet ab initio non constiterit testamentum. sed non ita de filiabus vel aliis per virilem sexum descendantibus liberis utriusque sexus fuerat antiquitati observatum: sed si non fuerant heredes scripti scriptaeve vel exheredati exheredataeve, testamentum quidem non infirmabatur, ius autem adcrescendi eis ad certam portionem praestabatur. sed nec nominatim eas personas exheredare parentibus necesse erat, sed licebat et inter ceteros hoc facere.

1. Nominatim autem exheredari quis videtur, sive ita exheredetur Titius filius meus exheres esto, sive ita filius meus exheres esto non adiecto proprio nomine, scilicet si alius filius non extet. postumi quoque liberi vel heredes institui debent vel exheredari. et in eo par omnium condicio est, quod et in filio postumo et in quolibet ex ceteris liberis sive feminini sexus

sive masculini praeterito valet quidem testamentum, sed postea adgnatione postumi sive postumae rumpitur et ea ratione totum infirmatur: ideoque si mulier, ex qua postumus aut postuma sperabatur, abortum fecerit, nihil impedimento est scriptis heredibus ad hereditatem adeundam. sed feminini quidem sexus personae vel nominatim vel inter ceteros exheredari solebant, dum tamen, si inter ceteros exheredentur, aliquid eis legetur, ne videantur per oblivionem praeteritae esse, masculos vero postumos, id est filium et deinceps. placuit non aliter recte exheredari, nisi nominatim exheredentur, hoc scilicet modo: quicumque mihi filius genitus fuerit, exheres esto.

2. Postumorum autem loco sunt et hi, qui in sui heredis locum succedendo quasi adgnascendo fiunt parentibus sui heredes. ut ecce si quis filium et ex eo nepotem neptemve in potestate habeat, quia filius gradu praecedit, is solus iura sui heredis habet, quamvis nepos quoque et neptis ex eo in eadem potestate sunt: sed si filius eius vivo eo moriatur aut qualibet alia ratione exeat de potestate eius, incipit nepos neptisve in eius locum succedere et eo modo iura suorum heredum quasi adgnatione nanciscuntur. ne ergo eo modo rumpatur eius testamentum, sicut ipsum filium vel heredem instituere vel nominatim exheredare debet testator, ne non iure faciat testamentum, ita et nepotem neptemve ex filio necesse est ei vel heredem instituere vel exheredare, ne forte vivo eo filio mortuo, succedendo in locum eius nepos neptisve quasi adgnatione rumpant testamentum. idque lege Iunia Vellaea provisum est, in qua simul exheredationis modus ad similitudinem postumorum demonstratur.

3. Emancipatos liberos iure civili neque heredes instituere neque exheredare necesse est, quia non sunt sui heredes. sed praetor omnes tam feminini quam masculini sexus, si heredes non instituantur, exheredari iubet, virilis sexus nominatim, feminini vero et inter ceteros. quodsi neque heredes instituti fuerint neque ita ut diximus exheredati, promittit praetor eis contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

4. Adoptivi liberi quamdiu sunt in potestate patris adoptivi, eiusdem iuris habentur, cuius sunt iustis nuptiis quaesiti: itaque heredes instituendi vel exheredandi sunt secundum ea quae de naturalibus exposuimus: emancipati vero a patre adoptivo neque iure civili neque quod ad edictum praetoris attinet inter liberos numerantur. qua ratione accidit, ut ex diverso quod ad naturalem parentem attinet, quamdiu quidem sint in adoptiva

familia, extraneorum numero habeantur, ut eos neque heredes instituere neque exheredare necesse sit: cum vero emancipati fuerint ab adoptiva patre, tunc incipiant in ea causa esse, in qua futuri essent, si ab ipso naturali patre emancipati fuissent.

5. Sed haec vetustas introducebat. nostra vero constitutio inter masculos et feminas in hoc iure nihil interesse existimans, quia utraque persona in hominum procreatione similiter naturae officio fungitur et lege antiqua duodecim tabularum omnes similiter ad successiones ab intestato vocabantur, quod et praetores postea secuti esse videntur, ideo simplex ea simile ius et in filiis et in filiabus et in ceteris descendantibus per virilem sexum personis non solum natis, sed etiam postumis introduxit, ut omnes, sive sui sive emancipati sunt, et nominatim exheredentur et eundem habeant effectum circa testamenta parentum suorum infirmanda et hereditatem auferendam, quem filii sui vel emancipati habent, sive iam nati sunt sive adhuc in utero constituti postea nati sunt. circa adoptivos autem certam induximus divisionem, quae constitutioni nostrae, quam super adoptivis tulimus, continetur.

6. Sed si expeditione occupatus miles testamentum faciat et liberos suos iam natos vel postumos nominatim non exheredaverit, sed silentio praeterierit non ignorans, an habeat liberos, silentium eius pro exheredatione nominatim facta valere constitutionibus principum cautum est.

7. Mater vel avus maternus necesse non habent liberos suos aut heredes instituere aut exheredare, sed possunt eos omittere. nam silentium matris aut avi materni ceterorumque per matrem ascendentium tantum facit, quantum exheredatio patris. neque enim matri filium filiamve neque avo materno nepotem neptemve ex filia, si eum eamve heredem non instituat, exheredare necesse est, sive de iure civili queamus, sive de edicto praetoris, quo praeteritis liberis contra tabulas bonorum possessionem promittit. sed aliud eis adminiculum servatur, quod paulo post vobis manifestum fiat.

XIV. DE HEREDIBUS INSTITUENDIS

Heredes instituere permissum est tam liberos homines quam servos tam proprios quam alienos. proprios autem olim quidem secundum plurimum

sententias non aliter quam cum libertate recte instituere licebat. hodie vero etiam sine libertate ex nostra constitutione heredes eos instituere permissum est. quod non per innovationem induximus, sed quoniam et aequius erat et Atilicino placuisse Paulus suis libris, quos tam ad Massurium Sabinum quam ad Plautium scripsit, refert. proprius autem servus etiam is intellegitur, in quo nudam proprietatem testator habet, alio usum fructum habente. est autem casus, in quo nec cum libertate utiliter servus a domina heres instituitur, ut constitutione divorum Severi et Antonini cavetur, cuius verba haec sunt: servum adulterio maculatum non iure testamento manumissum ante sententiam ab ea muliere videri, quae rea fuerat eiusdem criminis postulata, rationis est: quare sequitur, ut in eundem a domina collata institutio nullius momenti habeatur. alienus servus etiam is intellegitur, in quo usum fructum testator habet.

1. Servus autem a domino suo heres institutus, si quidem in eadem causa manserit, fit ex testamento liber heresque necessarius. si vero a vivo testatore manumissus fuerit, suo arbitrio adire hereditatem potest, quia non fit necessarius, cum utrumque ex domini testamento non consequitur. quodsi alienatus fuerit, iussu novi domini adire hereditatem debet et ea ratione per eum dominus fit heres: nam ipse alienatus neque liber neque heres esse potest, etiamsi cum libertate heres institutus fuerit: destitisse etenim a libertatis datione videtur dominus qui eum alienavit. alienus quoque servus heres institutus si in eadem causa duraverit, iussu domini adire hereditatem debet. si vero alienatus ab eo fuerit aut vivo testatore aut post mortem eius antequam adeat, debet iussu novi domini adire. at si manumissus est vivo testatore, vel mortuo antequam adeat, suo arbitrio adire hereditatem potest.

2. Servus alienus post domini mortem recte heres instituitur, quia et cum hereditariis servis est testamenti factio: nondum enim adita hereditas personae vicem sustinet, non heredis futuri, sed defuncti, cum et eius, qui in utero est, servus recte heres instituitur.

3. Servus plurium, cum quibus testamenti factio est, ab extraneo institutus heres unicuique dominorum, cuius iussu adierit, pro portione dominii acquirit hereditatem.

4. Et unum hominem et plures in infinitum, quot quis velit, heredes facere licet.

5. Hereditas plerumque dividitur in duodecim uncias, quae assis appellatione continentur. habent autem et hae partes propria nomina ab uncia usque ad assem, ut puta haec: sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, as. non autem utique duodecim uncias esse oportet. nam tot unciae assem efficiunt, quot testator voluerit, et si unum tantum quis ex semisse verbi gratia heredem scripserit, totus as in semisse erit: neque enim idem ex parte testatus et ex parte intestatus decedere potest, nisi sit miles, cuius sola voluntas in testando spectatur. et e contrario potest quis in quantascumque voluerit plurimas uncias suam hereditatem dividere.

6. Si plures instituantur, ita demum partium distributio necessaria est, si nolit testator eos ex aequis partibus heredes esse: satis enim constat nullis partibus nominatis aequis ex partibus eos heredes esse. partibus autem in quorundam personis expressis, si quis alius sine parte nominatus erit, si quidem aliqua pars assi deerit, ex ea parte heres fit: et si plures sine parte scripti sunt, omnes in eadem parte concurrent. si vero totus as completus sit, in partem dimidiam vocatur et ille vel illi omnes in alteram dimidiam. nec interest, primus an medius an novissimus sine parte scriptus sit: ea enim pars data intellegitur quae vacat.

7. Videamus, si pars aliqua vacet nec tamen quisquam sine parte heres institutus sit, quid iuris sit? Veluti si tres ex quartis partibus heredes scripti sunt. et constat vacantem partem singulis tacite pro hereditaria parte accedere et perinde haberi, ac si ex tertiis partibus heredes scripti essent: et ex diverso si plus in portionibus sit, tacite singulis decrescere, ut, si verbi gratia quattuor ex tertiis partibus heredes scripti sint, perinde habeantur, ac si unusquisque ex quarta parte scriptus fuisset.

8. Et si plures unciae quam duodecim distributae sunt, is, qui sine parte institutus est, quod dipondio deest habebit: idemque erit, si dipondius expletus sit. quae omnes partes ad assem postea revocantur, quamvis sint plurium unciarum.

9. Heres et pure et sub condicione institui potest, ex certo tempore aut ad certum tempus non potest, „veluti post quinquennium quam moriar” vel „ex kalendis illis” aut „usque ad kalendas illas heres esto”: diemque adiectum pro supervacuo haberi placet et perinde esse, ac si pure heres institutus esset.

10. Impossibilis condicio in institutionibus et legatis nec non in fideicommissis et libertatibus pro non scripto habetur.

11. Si plures condiciones institutioni adscriptae sunt, si quidem coniunctim, ut puta, si illud et illud factum erit, omnibus parendum est: si separatim, veluti, si illud aut illud factum erit', cuilibet obtemperare satis est.

12. Hi, quos numquam testator vidit, heredes institui possunt. veluti si fratris filios pereгри natos ignorans qui essent heredes instituerit: ignorantia enim testantis inutilem institutionem non facit.

XV. DE VULGARI SUBSTITUTIONE

Potest autem quis in testamento suo plures gradus heredum facere, ut puta „si ille heres non erit, ille heres esto”: et deinceps in quantum velit testator substituere potest et novissimo loco in subsidium vel servum necessarium heredem instituere.

1. Et plures in unius locum possunt substitui, vel unus in plurium, vel singuli singulis, vel invicem ipsi qui heredes instituti sunt.

2. Et si ex disparibus partibus heredes scriptos invicem substituerit et nullam mentionem in substitutione habuerit partium, eas videtur partes in substitutione dedisse, quas in institutione expressit: et ita divus Pius rescripsit.

3. Sed si instituto heredi et coheredi suo substituto dato alius substitutus fuerit, divi Severus et Antoninus sine distinctione rescripserunt ad utramque partem substitutum admitti.

4. Si servum alienum quis patrem familias arbitratus heredem scripserit et, si heres non esset, Maevium ei substituerit isque servus iussu domini adierit hereditatem, Maevius in partem admittitur. illa enim verba „si heres non erit” in eo quidem, quem alieno iuri subiectum esse testator scit, sic accipiuntur: si neque ipse heres erit neque alium heredem effecerit: in eo vero, quem patrem familias esse arbitratur, illud significant: si hereditatem sibi cive, cuius iuri postea subiectus esse coeperit, non adquisierit. idque Tiberius Caesar in persona Parthenii servi sui constituit.

XVI. DE PUPILLARI SUBSTITUTIONE

Liberis suis impuberibus, quos in potestate quis habet, non solum ita ut supra diximus substituere potest, id est ut, si heredes ei non extiterint, alius ei sit heres, sed eo amplius ut et, si heredes ei extiterint et adhuc impuberes mortui fuerint, sit eis aliquis heres. veluti si quis dicat hoc modo: „Titius filius meus heres mihi esto: si filius meus heres mihi non erit, sive heres erit et prius moriatur, quam in suam tutelam venerit” (id est pubes factus sit), „tunc Seius heres esto”. quo casu si quidem non extiterit heres filius, tunc substitutus patri fit heres: si vero extiterit heres filius et ante pubertatem decesserit, ipsi filio fit heres substitutus. nam moribus institutum est, ut, cum eius aetatis sunt, in qua ipsi sibi testamentum facere non possunt, parentes eis faciant.

1. Qua ratione excitati etiam constitutionem in nostro posuimus codice, qua prospectum est, ut, si mente captos habeant filios vel nepotes vel pronepotes cuiuscumque sexus vel gradus, liceat eis, etsi puberes sint, ad exemplum pupillaris substitutionis certas personas substituere: sin autem resipuerint, eandem substitutionem infirmari, et hoc ad exemplum pupillaris substitutionis, quae postquam pupillus adoleverit infirmatur.

2. Igitur in pupillari substitutione secundum praefatum modum ordinata duo quodammodo sunt testamenta, alterum patris, alterum filii, tamquam si ipse filius sibi heredem instituisset: aut certe unum est testamentum duarum causarum, id est duarum hereditatum.

3. Sin autem quis ita formidolosus sit, ut timeret, ne filius eius pupillus adhuc ex eo, quod palam substitutum accepit, post obitum eius periculo insidiarum subiceretur: vulgarem quidem substitutionem palam facere et in primis testamenti partibus debet, illam autem substitutionem, per quam et si heres extiterit pupillus et intra pubertatem decesserit substitutus vocatur, separatim in inferioribus partibus scribere eamque partem proprio lino propriaque cera consignare et in priore parte testamenti cavere, ne inferiores tabulea vivo filio et adhuc impubere aperiantur. illud palam est non ideo minus valere substitutionem impuberis filii, quod in isdem tabulis scripta sit, quibus sibi quisque heredem instituisset, quamvis hoc pupillo periculosum sit.

4. Non solum autem heredibus institutis impuberibus liberis ita substi-

tuere parentes possunt, ut et si heredes eis extiterint et ante pubertatem mortui fuerint, sit eis heres is quem ipsi voluerint, sed etiam exheredatis. itaque eo casu si quid pupillo ex hereditatibus legatisve aut donationibus propinquorum atque amicorum acquisitum fuerit, id omne ad substitutum pertineat. quaecumque diximus de substitutione impuberum liberorum vel heredum institutorum vel exheredatorum, eadem etiam de postumis intellegimus.

5. Liberis autem suis testamentum facere nemo potest, nisi et sibi faciat: nam pupillare testamentum pars et sequela est paterni testamenti, adeo ut, si patris testamentum non valeat, ne filii quidem valebit.

6. Vel singulis autem liberis vel qui eorum novissimus impubes morietur substitui potest. singulis quidem, si neminem eorum intestato decedere voluit: novissimo, si ius legitimarum hereditatum integrum inter eos custodiri velit.

7. Substituitur autem impuberi aut nominatim, veluti „Titius”, aut generaliter „quisquis mihi heres erit”: quibus verbis vocantur ex substitutione impubere filio mortuo, qui et scripti sunt heredes et extiterunt, et pro qua parte heredes facti sunt.

8. Masculo igitur usque ad quattuordecim annos substitui potest, feminae usque ad duodecim annos: et si hoc tempus excesserit, substitutio evanescit.

9. Extraneo vero vel filio puberi heredi instituto ita substituere nemo potest, ut, si heres extiterit et intra aliquod tempus decesserit, alius ei sit heres: sed hoc solum permissum est, ut eum per fideicommissum testator obliget alii hereditatem eius vel totam vel pro parte restituere: quod ius quale sit, suo loco trademus.

XVII. QUIBUS MODIS TESTAMENTA INFIRMANTUR

Testamentum iure factum usque eo valet, donec rumpatur irritumve fiat.

1. Rumpitur autem testamentum, cum in eodem statu manente testatore ipsius testamenti ius vitatur. si quis enim post factum testamentum adoptaverit sibi filium per imperatorem eum, qui sui iuris est, aut per praetorem secundum nostram constitutionem eum, qui in potestate parentis fuerit, testamentum eius rumpitur quasi adgnatione sui heredis.

2. Posteriore quoque testamento, quod iure perfectum est, superius rumpitur. nec interest, an extiterit aliquis heres ex eo, an non extiterit: hoc enim solum spectatur, an aliquo casu existere potuerit. ideoque si quis aut noluerit heres esse, aut vivo testatore aut post mortem eius antequam hereditatem adiret decesserit, aut condicione, sub qua heres institutus est, defectus sit, in his casibus pater familias intestatus moritur: nam et prius testamentum non valet ruptum a posteriore et posterius aequè nullas vires habet, cum ex eo nemo heres extiterit.

3. Sed si quis priore testamento iure perfecto posterius aequè iure fecerit, etiamsi ex certis rebus in eo heredem instituerit, superius testamentum sublatum esse divi Severus et Antoninus rescripserunt. cuius constitutionis inseri verba iussimus, cum aliud quoque praeterea in ea constitutione expressum est. imperatores Severus et Antoninus Cocceio Campano. testamentum secundo loco factum, licet in eo certarum rerum heres scriptus sit, iure valere, perinde ac si rerum mentio facta non esset, sed teneri heredem scriptum, ut contentus rebus sibi datis aut suppleta quarta ex lege Falcidia hereditatem restituat his, qui in priore testamento scripti fuerant, propter inserta verba secundo testamento, quibus ut valeret prius testamentum expressum est, dubitari non oportet'. et ruptum quidem testamentum hoc modo efficitur.

4. Alio quoque modo testamenta iure facta infirmantur, veluti cum is qui fecerit testamentum capite deminutus sit. quod quibus modis accidit, primo libro rettulimus.

5. Hoc autem casu irrita fieri testamenta dicuntur, cum alioquin et quae rumpuntur irrita fiant et quae statim ab initio non iure fiunt irrita sunt: et ea, quae iure facta sunt, postea propter capitis deminutionem irrita fiunt, possumus nihilo minus rupta dicere. sed quia sane commodius erat singulas causas singulis appellationibus distinguere, ideo quaedam non iure facta dicuntur, quaedam iure facta rumpi vel irrita fieri.

6. Non tamen per omnia inutilia sunt ea testamenta, quae ab initio iure facta propter capitis deminutionem irrita facta sunt. nam si septem testium signis signata sunt, potest scriptus heres secundum tabulas testamenti bonorum possessionem agnoscere, si modo defunctus et civis Romanus et sua potestatis mortis tempore fuerit: nam si ideo irritum factum sit testamentum, quod civitatem vel etiam libertatem testator amisit,

aut quia in adoptionem se dedit et mortis tempore in adoptivi patris potestate sit, non potest scriptus heres secundum tabulas bonorum possessionem petere.

7. Ex eo autem solo non potest infirmari testamentum, quod postea testator id noluit valere: usque adeo ut et, si quis post factum prius testamentum posterius facere coeperit et aut mortalitate praeventus, aut quia eum eius rei paenituit, id non perfecisset, divi Pertinacis oratione cautum est, ne alias tabulae priores iure factae irritae fiant, nisi sequentes iure ordinatae et perfectae fuerint. nam imperfectum testamentum sine dubio nullum est.

8. Eadem oratione expressit non admissurum se hereditatem eius, qui litis causa principem heredem reliquerit, neque tabulas non legitime factas, in quibus ipse ob eam causam heres institutus erat, probaturum neque ex nuda voce heredis nomen admissurum neque ex ulla scriptura, cui iuris auctoritas desit, aliquid adepturum. secundum haec divi quoque Severus et Antoninus saepissime rescripserunt: „licet enim” inquiunt „legibus soluti sumus, attamen legibus vivimus”.

XVIII. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO

Quia plerumque parentes sine causa liberos suos vel exheredant vel omittunt, inductum est, ut de inofficioso testamento agere possint liberi, qui queruntur aut inique se exheredatos aut inique praeteritos, hoc colore, quasi non sanae mentis fuerunt, cum testamentum ordinarent. sed hoc dicitur, non quasi vere furiosus sit, Sed recte quidem fecit testamentum, non autem ex officio pietatis: nam si vere furiosus est, nullum est testamentum.

1. Non tantum autem liberis permissum est parentum testamentum inofficiosum accusare, verum etiam parentibus liberorum. soror autem et frater turpibus personis scriptis heredibus ex sacris constitutionibus praelati sunt: non ergo contra omnes heredes agere possunt. ultra fratres et sorores cognati nullo modo aut agere possunt aut agentes vincere.

2. Tam autem naturales liberi, quam secundum nostrae constitutionis divisionem adoptati ita demum de inofficioso testamento agere possunt, si nullo alio iure ad bona defuncti venire possunt. nam qui alio iure veniunt

ad totam hereditatem vel partem eius, de inofficioso agere non possunt, postumi quoque, qui nullo alio iure venire possunt, de inofficioso agere possunt.

3. Sed haec ita accipienda sunt, si nihil eis penitus a testatoribus testamento relictum est. quod nostra constitutio ad verecundiam naturae introduxit. sin vero quaecumque pars hereditatis vel res eis fuerit relicta, de inofficiosi querela quiescente id quod eis deest usque ad quartam legitimae partis repletur, licet non fuerit adiectum boni viri arbitratu debere eam repleri.

4. Si tutor nomine pupilli, cuius tutelam gerebat, ex testamento patris sui legatum acceperit, cum nihil erat ipsi tutori relictum a patre suo, nihilo minus possit nomine suo de inofficioso patris testamento agere.

5. Sed et si e contrario pupilli nomine, cui nihil relictum fuerit, de inofficioso egerit et superatus est, ipse quod sibi in eodem testamento legatum relictum est non amittit.

6. Igitur quartam quis debet habere, ut de inofficioso testamento agere non possit: sive iure hereditario sive iure legati vel fideicommissi, vel si mortis causa ei quarta donata fuerit, vel inter vivos in his tantummodo casibus, quorum nostra constitutio mentionem facit, vel aliis modis qui constitutionibus continentur.

7. Quod autem de quarta diximus, ita intellegendum est, ut, sive unus fuerit sive plures, quibus agere de inofficioso testamento permittitur, una quarta eis dari possit, ut pro rata distribuatur eis, id est pro virili portione quarta.

XIX. DE HEREDUM QUALITATE ET DIFFERENTIA

Heredes autem aut necessarii dicuntur aut sui et necessarii aut extranei.

1. Necessarius heres est servus heres institutus: ideo sic appellatus, quia, sive velit sive nolit, omnimodo post mortem testatoris protinus liber et necessarius heres fit. unde qui facultates suas suspectas habent, solent servum suum primo aut secundo vel etiam ulteriore gradu heredem instituere, ut, si creditoribus satis non fiat, potius eius heredis bona quam ipsius testatoris a creditoribus possideantur vel distrahantur vel inter eos divi-

dantur. pro hoc tamen incommodo illud ei commodum praestatur, ut ea, quae post mortem patroni sui sibi adquisierit, ipsi reserventur: et quamvis non sufficiant bona defuncti creditoribus, iterum ex ea causa res eius, quas sibi adquisierit, non veneunt.

2. Sui autem et necessarii heredes sunt veluti filius filia nepos neptisque ex filio et deinceps ceteri liberi, qui modo in potestate morientis fuerint. sed ut nepos neptisve sui heredes sint, non sufficit eum eamve in potestate avi mortis tempore fuisse, sed opus est, ut pater eius vivo patre suo desierit suus heres esse aut morte interceptus aut qualibet alia ratione liberatus potestate: tunc enim nepos neptisve in locum patris sui succedit. sed sui quidem heredes ideo appellantur, quia domestici heredes sunt et vivo quoque patre quodammodo domini existimantur. unde etiam, si quis intestatus mortuus sit, prima causa est in successione liberorum. necessarii vero ideo dicuntur, quia omnimodo, sive velint sive nolint, tam ab intestato quam ex testamento heredes fiunt. sed his praetor permittit volentibus abstinere se ab hereditate, ut potius parentis quam ipsorum bona similiter a creditoribus possideantur.

3. Ceteri, qui testatoris iuri subiecti non sunt, extranei heredes appellantur. itaque liberi quoque nostri, qui in potestate nostra non sunt, heredes a nobis instituti extranei heredes videntur. qua de causa et qui heredes a matre instituuntur, eodem numero sunt, quia feminae in potestate liberos non habent. servus quoque a domino heres institutus et post testamentum factum ab eo manumissus eodem numero habetur.

4. In extraneis heredibus illud observatur, ut sit cum eis testamenti factio, sive ipsi heredes instituuntur sive hi qui in potestate eorum sunt. et id duobus temporibus inspicitur, testamenti quidem facti, ut constiterit institutio, mortis vero testatoris, ut effectum habeat. hoc amplius et cum adit hereditatem, esse debet cum eo testamenti factio, sive pure sive sub conditione heres institutus sit: nam ius heredis eo vel maxime tempore inspicendum est, quo acquirit hereditatem. medio autem tempore inter factum testamentum et mortem testatoris vel condicionem institutionis existentem mutatio iuris heredi non nocet, quia ut diximus tria tempora inspicere debent. testamenti autem factionem non solum is habere videtur, qui testamentum facere potest, sed etiam qui ex alieno testamento vel ipse capere potest vel alii adquirere, licet non potest facere testamentum.

ad totam hereditatem vel partem eius, de inofficioso agere non possunt, postumi quoque, qui nullo alio iure venire possunt, de inofficioso agere possunt.

3. Sed haec ita accipienda sunt, si nihil eis penitus a testatoribus testamento relictum est. quod nostra constitutio ad verecundiam naturae introduxit. sin vero quaecumque pars hereditatis vel res eis fuerit relicta, de inofficiosi querela quiescente id quod eis deest usque ad quartam legitimae partis repletur, licet non fuerit adiectum boni viri arbitratu debere eam repleri.

4. Si tutor nomine pupilli, cuius tutelam gerebat, ex testamento patris sui legatum acceperit, cum nihil erat ipsi tutori relictum a patre suo, nihilo minus possit nomine suo de inofficioso patris testamento agere.

5. Sed et si e contrario pupilli nomine, cui nihil relictum fuerit, de inofficioso egerit et superatus est, ipse quod sibi in eodem testamento legatum relictum est non amittit.

6. Igitur quartam quis debet habere, ut de inofficioso testamento agere non possit: sive iure hereditario sive iure legati vel fideicommissi, vel si mortis causa ei quarta donata fuerit, vel inter vivos in his tantummodo casibus, quorum nostra constitutio mentionem facit, vel aliis modis qui constitutionibus continentur.

7. Quod autem de quarta diximus, ita intellegendum est, ut, sive unus fuerit sive plures, quibus agere de inofficioso testamento permittitur, una quarta eis dari possit, ut pro rata distribuatur eis, id est pro virili portione quarta.

XIX. DE HEREDUM QUALITATE ET DIFFERENTIA

Heredes autem aut necessarii dicuntur aut sui et necessarii aut extranei.

1. Necessarius heres est servus heres institutus: ideo sic appellatus, quia, sive velit sive nolit, omnimodo post mortem testatoris protinus liber et necessarius heres fit. unde qui facultates suas suspectas habent, solent servum suum primo aut secundo vel etiam ulteriore gradu heredem instituere, ut, si creditoribus satis non fiat, potius eius heredis bona quam ipsius testatoris a creditoribus possideantur vel distrahantur vel inter eos divi-

dantur. pro hoc tamen incommodo illud ei commodum praestatur, ut ea, quae post mortem patroni sui sibi adquisierit, ipsi reserventur: et quamvis non sufficiant bona defuncti creditoribus, iterum ex ea causa res eius, quas sibi adquisierit, non veneunt.

2. Sui autem et necessarii heredes sunt veluti filius filia nepos neptisque ex filio et deinceps ceteri liberi, qui modo in potestate morientis fuerint. sed ut nepos neptisque sui heredes sint, non sufficit eum eamve in potestate avi mortis tempore fuisse, sed opus est, ut pater eius vivo patre suo desierit suus heres esse aut morte interceptus aut qualibet alia ratione liberatus potestate: tunc enim nepos neptisque in locum patris sui succedit. sed sui quidem heredes ideo appellantur, quia domestici heredes sunt et vivo quoque patre quodammodo domini existimantur. unde etiam, si quis intestatus mortuus sit, prima causa est in successione liberorum. necessarii vero ideo dicuntur, quia omnimodo, sive velint sive nolint, tam ab intestato quam ex testamento heredes fiunt. sed his praetor permittit volentibus abstinere se ab hereditate, ut potius parentis quam ipsorum bona similiter a creditoribus possideantur.

3. Ceteri, qui testatoris iuri subiecti non sunt, extranei heredes appellantur. itaque liberi quoque nostri, qui in potestate nostra non sunt, heredes a nobis instituti extranei heredes videntur. qua de causa et qui heredes a matre instituuntur, eodem numero sunt, quia feminae in potestate liberos non habent. servus quoque a domino heres institutus et post testamentum factum ab eo manumissus eodem numero habetur.

4. In extraneis heredibus illud observatur, ut sit cum eis testamenti factio, sive ipsi heredes instituantur sive hi qui in potestate eorum sunt. et id duobus temporibus inspicitur, testamenti quidem facti, ut constiterit institutio, mortis vero testatoris, ut effectum habeat. hoc amplius et cum adit hereditatem, esse debet cum eo testamenti factio, sive pure sive sub conditione heres institutus sit: nam ius heredis eo vel maxime tempore inspicendum est, quo acquirit hereditatem. medio autem tempore inter factum testamentum et mortem testatoris vel condicionem institutionis existentem mutatio iuris heredi non nocet, quia ut diximus tria tempora inspicere debent. testamenti autem factionem non solum is habere videtur, qui testamentum facere potest, sed etiam qui ex alieno testamento vel ipse capere potest vel alii acquirere, licet non potest facere testamentum.

et ideo et furiosus et mutus et postumus et infans et filius familias et servus alienus testamenti factionem habere dicuntur: licet enim testamentum facere non possunt, attamen ex testamento vel sibi vel alli adquirere possunt.

5. Extraneis autem heredibus deliberandi potestas est de adeunda hereditate vel non adeunda. sed sive is, cui abstinendi potestas est, immiscuerit se bonis hereditariis, sive extraneus, cui de adeunda hereditate deliberare licet, adierit, postea relinquendae hereditatis facultatem non habet, nisi minor sit annis viginti quinque: nam huius aetatis hominibus sicut in ceteris omnibus causis deceptis, ita et si temere damnosam hereditatem susceperint, praetor succurrit.

6. Sciendum tamen est divum Hadrianum etiam maiori viginti quinque annis veniam dedisse, cum post aditam hereditatem grande aes alienum, quod aditae hereditatis tempore latebat, emersisset. sed hoc divus quidem Hadrianus speciali beneficio cuidam praestitit: divus autem Gordianus postea in militibus tantummodo hoc extendit: sed nostra benevolentia commune omnibus subiectis imperio nostro hoc praestavit beneficium et constitutionem tam aequisssimam quam nobilem scripsit, cuius tenorem si observaverint homines, licet eis adire hereditatem et in tantum teneri, in quantum valere bona hereditatis contingit: ut ex hac causa neque deliberationis auxilium eis fiat necessarium, nisi omissa observatione nostrae constitutionis et deliberandum existimaverint et sese veteri gravamini aditionis supponere maluerint.

7. Item extraneus heres testamento institutus aut ab intestato ad legitimam hereditatem vocatus potest aut pro herede gerendo vel etiam nuda voluntate suscipiendea hereditatis heres fieri. pro herede autem gerere quis videtur, si rebus hereditariis tamquam heres utatur vel vendendo res hereditarias aut praedia colendo locandove et quoquo modo si voluntatem suam declaret vel re vel verbis de adeunda hereditate, dummodo sciat eum, in cuius bonis pro herede gerit, testato intestatove obiisse et se ei heredem esse. pro herede enim gerere est pro domino gerere: veteres enim heredes pro dominis appellabant. sicut autem nuda voluntate extraneus heres fit, ita et contraria destinatione statim ab hereditate repellitur. eum, qui mutus vel surdus natus est vel postea factus, nihil prohibet pro herede gerere et adquirere sibi hereditatem, si tamen intellegit quod agitur.

Post haec videamus de legatis. quae pars iuris extra propositam quidem materiam videtur: nam loquimur de his iuris figuris, quibus per universitatem res nobis adquiruntur. sed cum omnino de testamentis deque heredibus qui testamento instituuntur locuti sumus, non sine causa sequenti loco potest haec iuris materia tractari.

1. Legatum itaque est donatio quaedam a defuncto relicta.

2. Sed olim quidem erant legatorum genera quattuor: per vindicationem, per damnationem, sinendi modo, per praeceptionem: et certa quaedam verba cuique generi legatorum adsignata erant, per quae singula genera legatorum significabantur. sed ex constitutionibus divorum principum sollemnitas huiusmodi verborum penitus sublata est. nostra autem constitutio, quam cum magna fecimus lucubratione, defunctorum voluntates validiores esse cupientes et non verbis, sed voluntatibus eorum faventes, disposuit, ut omnibus legatis una sit natura et, quibuscumque verbis aliquid derelictum sit, liceat legatariis id persequi non solum per actiones personales, sed etiam per in rem et per hypothecariam: cuius constitutionis perpensum modum ex ipsius tenore perfectissime accipere possibile est.

3. Sed non usque ad eam constitutionem standum esse existimavimus. cum enim antiquitatem invenimus legata quidem stricte concludentem, fideicommissis autem, quae ex voluntate magis descendebant defunctorum, pinguiorum naturam indulgentem: necessarium esse duximus omnia legata fideicommissis exaequare, ut nulla sit inter ea differentia, sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum et, si quid amplius est in legatis, per hoc crescat fideicommissi natura. sed ne in primis legum cunabulis permixte de his exponendo studiosis adolescentibus quandam introducamus difficultatem, operae pretium esse duximus interim separatim prius de legatis et postea de fideicommissis tractare, ut natura utriusque iuris cognita facile possint permixtionem eorum eruditi subtilioribus auribus accipere.

4. Non solum autem testatoris vel heredis res, sed et aliena legari potest: ita ut heres cogatur redimere eam et praestare vel, si non potest redimere, aestimationem eius dare. sed si talis res sit, cuius non est commercium, nec aestimatio eius debetur, sicuti si campum Martium vel

basilicas vel templa vel quae publico usui destinata sunt legaverit: nam nullius momenti legatum est. quod autem diximus alienam rem posse legari, ita intellegendum est, si defunctus sciebat alienam rem esse, non et si ignorabat: forsitan enim, si scisset alienam, non legasset. et ita divus Pius rescripsit. et verius est ipsum qui agit, id est legatarium, probare oportere scisse alienam rem legare defunctum, non heredem probare oportere ignorasse alienam, quia semper necessitas probandi incumbit illi qui agit.

5. Sed et si rem obligatam creditori aliquis legaverit, necesse habet heres luere. et hoc quoque casu idem placet, quod in re aliena, ut ita demum luere necesse habeat heres, si sciebat defunctus rem obligatam esse: et ita divi Severus et Antoninus rescripserunt. si tamen defunctus voluit legatarium luere et hoc expressit, non debet heres eam luere.

6. Si res aliena legata fuerit et eius vivo testatore legatarius dominus factus fuerit, si quidem ex causa emptionis, ex testamento actione pretium consequi potest: si vero ex causa lucrativa, veluti ex donatione vel ex alia simili causa, agere non potest. nam traditum est duas lucrativas causas in eundem hominem et in eandem rem concurrere non posse. hac ratione si ex duobus testamentis eadem res eidem debeatur, interest, utrum rem an aestimationem ex testamento consecutus est: nam si rem, agere non potest, quia habet eam ex causa lucrativa, si aestimationem, agere potest.

7. Ea quoque res, quae in rerum natura non est, si modo futura est, recte legatur, veluti fructus qui in illo fundo nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit.

8. Si eadem res duobus legata sit sive coniunctim sive disiunctim, si ambo perveniant ad legatum, scinditur inter eos legatum: si alter deficiat, quia aut spreverit legatum aut vivo testatore decesserit aut alio quolibet modo defecerit, totum ad collegatarium pertinet. coniunctim autem legatur veluti si quis dicat „Titio et Seio hominem Stichum do lego”: disiunctim ita „Titio homine Stichum do lego, Seio Stichum do lego”. sed et si expresserit „eundem hominem Stichum”, aequè disiunctim legatum intellegitur.

9. Si cui fundus alienus legatus fuerit et emerit proprietatem detracto usu fructu et usus fructus ad eum pervenerit et postea ex testamento agat, recte eum agere et fundum petere Iulianus ait, quia usus fructus in petitione servitutis locum optinet: sed officio iudicis contineri, ut deducto usu fructu iubeat aestimationem praestari.

10. Sed si rem legatarii quis ei legaverit, inutile legatum est, quia quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest: et licet alienaverit eam, non debetur nec ipsa nec aestimatio eius.

11. Si quis rem suam quasi alienam legaverit, valet legatum: nam plus valet, quod in veritate est, quam quod in opinione. sed et si legatarii putavit, valere constat, quia exitum voluntas defuncti potest habere.

12. Si rem suam legaverit testator posteaque eam alienaverit, Celsus existimat, si non adimendi animo vendidit, nihilo minus deberi, idque divi Severus et Antoninus rescripserunt. idem rescripserunt eum, qui post testamentum factum praedia quae legata erant pignori dedit, ademisse legatum non videri et ideo legatarium cum herede agere posse, ut praedia a creditore luantur. si vero quis partem rei legatae alienaverit, pars quae non est alienata omnimodo debetur, pars autem alienata ita debetur, si non adimendi animo alienata sit.

13. Si quis debitori suo liberationem legaverit, legatum utile est et neque ab ipso debitore neque ab herede eius potest heres petere nec ab alio qui heredis loco est: sed et potest a debitore conveniri, ut liberet eum. potest autem quis vel ad tempus iubere, ne heres petat.

14. Ex contrario si debitor creditori suo quod debet legaverit, inutile est legatum, si nihil plus est in legato quam in debito, quia nihil amplius habet per legatum. quodsi in diem vel sub condicione debitum ei pure legaverit, utile est legatum propter repraesentationem: quodsi vivo testatore dies venerit aut condicio extiterit, Papinianus scripsit utile esse nihilo minus legatum, quia semel constitit. quod et verum est: non enim placuit sententia existimantium extinctum esse legatum, quia in eam causam pervenit, a qua incipere non potest.

15. Sed si uxori maritus dotem legaverit, valet legatum, quia plenius est legatum quam de dote actio. sed si quam non acceperit dotem legaverit, divi Severus et Antoninus rescripserunt, si quidem simpliciter legaverit, inutile esse legatum: si vero certa pecunia vel certum corpus aut instrumentum dotis in praelegando demonstrata sunt, valere legatum.

16. Si res legata sine facto heredis perierit, legatario decedit. et si servus alienus legatus sine facto heredis manumissus fuerit, non tenetur heres. si vero heredis servus legatus fuerit et ipse eum manumiserit, teneri eum Iulianus scripsit, nec interest, scierit an ignoraverit a se legatum esse.

sed et si alii donaverit servum et is cui donatus est eum manumiserit, tenetur heres, quamvis ignoraverit a se eum legatum esse.

17. Si quis ancillas cum suis natis legaverit, etiamsi ancillae mortuae fuerint, partus legato cedunt. idem est, si ordinarii servi cum vicariis legati fuerint, ut, licet mortui sint ordinarii, tamen vicarii legato cedant. sed si servus cum peculio fuerit legatus, mortuo servo vel manumisso vel alienato et peculii legatum extinguitur. idem est, si fundus instructus vel cum instrumento legatus fuerit: nam fundo alienato et instrumenti legatum extinguitur.

18. Si grex legatus fuerit posteaque ad unam ovem pervenerit, quod superfuerit vindicari potest. grege autem legato etiam eas oves, quae post testamentum factum gregi adiciuntur, legato cedere Iulianus ait: esse enim gregis unum corpus ex distantibus capitibus, sicuti aedium unum corpus est ex cohaerentibus lapidibus:

19. Aedibus denique legatis columnas et marmora, quae post testamentum factum adiecta sunt, legato cedere.

20. Si peculium legatum fuerit, sine dubio quidquid peculio accedit vel decedit vivo testatore, legatarii lucro vel damno est. quodsi post mortem testatoris ante aditam hereditatem servus adquisierit, Iulianus ait, si quidem ipsi manumisso peculium legatum fuerit, omne, quod ante aditam hereditatem acquisitum est, legatario cedere, quia dies huius legati adita hereditate cedit: sed si extraneo peculium legatum fuerit, non cedere ea legato, nisi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculium. peculium autem nisi legatum fuerit, manumisso non debetur, quamvis si vivus manumiserit, sufficit, si non adimatur: et ita divi Severus et Antoninus rescripserunt. idem rescripserunt peculio legato non videri id relictum, ut petitionem habeat pecuniae, quam in rationes dominicas impendit. idem rescripserunt peculium videri legatum, cum rationibus redditis liber esse iussus est et ex eo reliquas inferre.

21. Tam autem corporales res quam incorporales legari possunt. et ideo et quod defuncto debetur, potest alicui legari, ut actiones suas heres legatario praestet, nisi exegerit vivus testator pecuniam: nam hoc casu legatum extinguitur. sed et tale legatum valet: damnas esto heres domum illius reficere vel ilium aere alieno liberare.

22. Si generaliter servus vel alia res legetur, electio legatarii est, nisi aliud testator dixerit.

23. Optionis legatum, id est ubi testator ex servis suis vel aliis rebus optare legatarium iusserat, habebat in se condicionem, et ideo nisi ipse legatarius vivus optaverat, ad heredem legatum non trans mittebat. sed ex constitutione nostra et hoc in meliorem statum reformatum est et data est licentia et heredi legatarii optare, licet vivus legatarius hoc non fecit et diligentiore tractatu habito et hoc in nostra constitutione additum est, ut, sive plures legatarii existarit, quibus optio relicta est, et dissentiant in corpore eligendo, sive ullus legatarii plures heredes, et inter se circa optandum dissentiant alio aliud corpus eligere cupiente, ne pereat legatum (quod plerique prudentium contra benivolentiam introducebant), fortunam esse huius optionis iudicem et sorte esse hoc dirimendum, ut, ad quem sors perveniat, illius sententia in optione praeceat.

24. Legari autem illis solis potest, cum quibus testamenti factio est.

25. Incertis vero personis neque legata neque fideicommissa olim relinqui concessum erat: nam nec miles quidem incertae personae poterat relinquere, ut divus Hadrianus rescripsit. incerta autem persona videbatur, quam incerta opinione animo suo testator subiciebat, veluti si quis ita dicet: quicumque filio meo in matrimonium filiam suam collocaverit, ei heres meus illum fundum dato: illud quoque, quod his relinquebatur, qui post testamentum scriptum primi consultis designati erunt, aequae incertae personae legari videbatur: et denique multae aliae huiusmodi species sunt. libertas quoque non videbatur posse incertae personae dari, quia placebat nominatim servos liberari. tutor quoque certus dari debebat. sub certa vero demonstratione, id est ex certis personis incertae personae, recte legabatur, veluti ex cognatis meis qui nunc sunt si quis filiam meam uxorem duxerit, ei heres meus filiam rem dato. incertis autem personis legata vel fideicommissa relicta et per errorem soluta repeti non posse sacris constitutionibus cautum erat.

26. Postumo quoque alieno inutiliter legabatur: est autem alienus postumus, qui natus inter suos heredes testatoris futurus non est: ideoque ex emancipato filio conceptus nepos extraneus erat postumus avo.

27. Sed nec huiusmodi species penitus est sine iusta emendatione derelicta, cum in nostra codice constitutio posita est, per quam et huic parti medevimus non solum in hereditatibus, sed etiam in legatis et fideicommissis: quod evidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit.

tutor autem nec per nostram constitutionem incertus dari debeat, quia certo iudicio debet quis pro tutela suae posteritati cavere.

28. Postumus autem alienus heres institui et antea poterat et nunc potest, nisi in utero eius sit, quae iure nostra uxor esse non potest.

29. Si quid in nomine cognomine praenomine legatarii erraverit testator, si de persona constat, nihilo minus valet legatum: idem in heredibus servatur et recte: nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt, qui si quolibet alio modo intellegantur, nihil interest.

30. Huic proxima est illa iuris regula falsa demonstratione legatum non peremi. veluti si quis ita legaverit Stichum servum meum vnam do lego: licet enim non vna, sed emptus sit, de servo tamen constat, utile est legatum. et convenienter si ita demonstraverit Stichum servum, quem a Seio emi, sitque ab alio emptus, utile legatum est, si de servo constat.

31. Longe magis legato falsa causa non nocet. veluti cum ita quis dixerit: Titio, quia absente me negotia mea curavit, Stichum do lego, vel ita: Titio, quia patrocínio eius capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego: licet enim neque negotia testatoris umquam gessit Titius neque patrocínio eius liberatus est, legatum tamen valet. sed si conditionaliter enuntiata fuerit causa, aliud iuris est, veluti hoc modo: Titio, si negotia mea curaverit, fundum do lego.

32. An servo heredis recte legamus, quaeritur. et constat pure inutiliter legari nec quioquam proficere, si vivo testatore de potestate heredis exierit, quia quod inutile foret legatum, si statim post factum testamentum decessisset testator, hoc non debet ideo valere, quia diutius testator vixerit. sub conditione vero recte legatur, ut requiramus, an, quo tempore dies legati cedit, in potestate heredis non sit.

33. Ex diverso herede instituto servo quin domino recte etiam sine conditione legetur, non dubitatur. nam et si statim post factum testamentum decesserit testator, non tamen apud eum qui heres sit dies legati cedere intellegitur, cum hereditas a legato separata sit et possit per eum servum alius heres effici, si prius, quam iussu domini adeat, in alterius potestatem translatus sit, vel manumissus ipse heres efficitur: quibus casibus utile est legatum: quodsi in eadem causa permanserit et iussu legatarii adierit, evanescit legatum.

34. Ante heredis institutionem inutiliter antea legabatur, scilicet quia

testamenta vim ex institutione heredum accipiunt et ob id veluti caput atque fundamentum intellegitur totius testamenti heredis institutio. pari ratione nec libertas ante heredis institutionem dari poterat. sed quia incivile esse putavimus ordinem quidem scripturae sequi (quod et ipsi antiquitati vituperandum fuerat visum), sperni autem testatoris voluntatem: per nostram constitutionem et hoc vitium emendavimus, ut liceat et ante heredis institutionem et inter medias heredum institutiones legatum relinquere et multo magis libertatem, cuius usus favorabilior est.

35. Post mortem quoque heredis aut legatarii simili modo inutiliter legabatur: veluti si quis ita dicat: cum heres meus mortuus erit, do lego: item pridie quam heres aut legatarius morietur. sed simili modo et hoc correximus firmitatem huiusmodi legatis ad fideicommissorum similitudinem praestantes, ne vel in hoc casu deterior causa legatorum quam fideicommissorum inveniatur.

36. Poenae quoque nomine inutiliter legabatur et adimebatur vel transferebatur. poenae autem nomine legari videtur, quod coercendi heredis causa relinquitur, quo magis is aliquid faciat aut non faciat: veluti si quis ita scripserit: heres meus si filiam suam in matrimonium Titio collocaverit (vel ex diverso si non collocaverit), dato decem aureos Seio, aut si ita scripserit heres meus si servum Stichum alienaverit (vel ex diverso si non alienaverit), Titio decem aureos dato. et in tantum haec regula observabatur, ut perquam pluribus principalibus constitutionibus significetur nec principem quidem agnoscere, quod ei poenae nomine legatum sit. nec ex militis quidem testamento talia legata valebant, quamvis aliae militum voluntates in ordinandis testamentis valde observantur. quin etiam nec libertatem poenae nomine dari posse placebat. eo amplius nec heredem poenae nomine adici posse Sabinus existimabat, veluti si quis ita dicat: „Titius heres esto: si Titius filiam suam Seio in matrimonium collocaverit, Seius quoque heres esto: nihil enim intererat, qua ratione an coheredis adiectione. at huiusmodi scrupulositas nobis non placuit et generaliter ea quae relinquuntur, licet poenae nomine fuerint relictæ vel ademptæ vel in alios translata. nihil distare a ceteris legatis constituimus vel in dando vel in adimendo vel in transferendo: exceptis his videlicet, quae impossibilia sunt vel legibus his interdicta aut alias probrosa: huiusmodi enim testatorum dispositiones valere secta temporum meorum non patitur.

XXI. DE ADEPTIONE LEGATORUM ET RANSLATIONE

Ademptio legatorum, sive eodum testamento adimantur sive codicillis, firma est, sive contrariis verbis fiat ademptio, veluti si, quod ita quis legaverit do lego, ita adimatur, non do non lego, sive non contrariis, id est aliis quibuscumque verbis.

1. Transferri quoque legatum ab alio ad alium potest, veluti si quis ita dixerit: hominem Stichum, quem Titio legavi, Seio do lego, sive in eodem testamento sive in codicillis hoc fecerit: quo casu simul Titio adimi videtur et Seio dari.

XXII. DE LEGE FALCIDIA

Superest, ut de lege Falcidia dispiciamus, qua modus novissime legatis impositus est. cum enim olim lege duodecim tabularum libera erat legandi potestas, ut liceret vel totum patrimonium legatis erogare (quippe ea lege ita cautum esset: uti legassit suae rei, ita ius esto): visum est hanc legandi licentiam coartare, idque ipsorum testatorum gratia provisum est ob id, quod plerumque intestati moriebantur, recusantibus scriptis heredibus pro nullo aut minimo lucro hereditates adire. et cum super hoc tam lex Furia quam lex Voconia latae sunt, quarum neutra sufficiens ad rei consummationem videbatur: novissime lata est lex Falcidia, qua cavetur, ne plus legare liceat, quam dodrantem totorum bonorum, id est ut, sive unus heres institutus esset sive plures, apud eum eosve pars quarta ramaneret.

1. Et cum quaesitum esset, duobus heredibus institutis, veluti Titio et Seio, si Titii pars aut tota exhausta sit legatis, quae nominatim ab eo data sunt, aut supra modum onerata, a Seio vero aut nulla relicta sint legata, aut quae partem eius dumtaxat in partem dimidiam minuunt, an, quia is quartam partem totius hereditatis aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quae ab eo relicta sunt, retinere liceret: placuit retinere licere, ut quartam partem suae partis salvam habeat: etenim in singulis heredibus ratio legis Falcidiae ponenda est.

2. Quantitas autem patrimonii, ad quam ratio legis Falcidiae redigitur, mortis tempore spectatur. itaque si verbi gratia is, qui centum aureorum

patrimonium habebat, centum aureos legaverit, nihil legatariis prodest, si ante aditam hereditatem per servos hereditarios aut ex partu ancillarum hereditariarum aut ex fetu pecorum tantum accesserit hereditati, ut centum aureis legatorum nomine erogatis heres quartam partem hereditatis habiturus sit, sed necesse est, ut nihilo minus quarta pars legatis detrahatur. ex diverso si septuaginta quinque legaverit et ante aditam hereditatem in tantum decreverint bona incendiis forte aut naufragiis aut morte servorum, ut non amplius quam septuaginta quinque aureorum substantia vel etiam minus relinquatur, solida legata debentur. nec ea res damnosa est heredi, cui liberum est non adire hereditatem: quae res efficit, ut necesse sit legatariis, ne destituto testamento nihil consequantur, cum herede in portione pacisci.

3. Cum autem ratio legis Falcidiae ponitur, ante deducitur aes alienum, item funeris impensa et pretia servorum manumissorum, tunc deinde in reliquo ita ratio habetur, ut ex eo quarta pars apud heredes remaneat, tres vero partes inter legatarios distribuuntur, pro rata scilicet portione eius, quod cuique eorum legatum fuerit. itaque si fingamus quadringentos aureos legatos esse et patrimonii quantitatem, ex qua legata erogari oportet, quadringentorum esse, quarta pars singulis legatariis detrahi debet. quodsi trecentos quinquaginta legatos fingamus, octava debet detrahi. quodsi quingentos legaverit, initio quinta, deinde quarta detrahi debet: ante enim detrahendum est, quod extra bonorum quantitatem est, deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet.

XXIII. DE FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBUS

Nunc transeamus ad fideicommissa. et prius de hereditatibus fideicommissariis videamus.

1. Sciendum itaque est omnia fideicommissa primis temporibus infirma esse, quia nemo invitus cogebatur praestare id de quo rogatus erat: quibus enim non poterant hereditates vel legata relinquere, si relinquebant, fidei committebant eorum, qui capere ex testamento poterant: et ideo fideicommissa appellata sunt, quia nullo vinculo iuris, sed tantum pudore eorum qui rogabantur continebantur. postea primus divus Augustus semel iterumque gratia personarum motus, vel quia per ipsius salutem rogatus quis

diceretur, aut ob insignem quorundam perfidiam iussit consulibus auctoritatem suam interponere. quod quia iustum videbatur et popolare erat, paulatim conversum est in adsiduam iurisdictionem: tantusque favor eorum factus est, ut paulatim etiam praetor proprius crearetur, qui fideicommissis ius diceret, quem fideicommissarium appellabant.

2. In primis igitur sciendum est opus esse, ut aliquis recto iure testamento heres instituitur eiusque fidei committatur, ut eam hereditatem alii restituat: alioquin inutile est testamentum, in quo nemo heres instituitur. cum igitur aliquis scripserit: Lucius Titius heres esto, poterit adicere: rogo te, Luci Titi, ut, cum primum possis hereditatem meam adire, eam Gaio Seio reddas restituas. potest autem quisque et de parte restituenda heredem rogare: et liberum est vel pure vel sub condicione relinquere fideicommissum vel ex die certo.

3. Restituta autem hereditate is quidem qui restituit nihilo minus heres permanet: is vero qui recipit hereditatem aliquando heredis aliquando legatarii loco habebatur.

4. Et in Neronis quidem temporibus Trebellio Maximo et Annaeo Seneca consulibus senatus consultum factum est, quo cautum est, ut, si hereditas ex fideicommissi causa restituta sit, omnes actiones, quae iure civili heredi et in heredem competere, ei et in eum darentur, cui ex fideicommissio restituta esset hereditas. post quod senatus consultum praetor utiles actiones ei et in eum qui recepit hereditatem quasi heredi et in heredem dare coepit.

5. Sed quia heredes scripti, cum aut totam hereditatem aut paene totam plerumque restituere rogabantur, adire hereditatem ob nullum vel minimum lucrum recusabant atque ob id exstinguebantur fideicommissa: postea Vespasiani Augusti temporibus Pegaso et Pusione consulibus senatus censuit, ut ei, qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. ex singulis quoque rebus, quae per fideicommissum relinquuntur, eadem retentio permissa est. post quod senatus consultum ipse heres onera hereditaria sustinebat: ille autem, qui ex fideicommissio recepit partem hereditatis, legatarii partiarum loco erat, id est eius legatarii, cui pars bonorum legabatur. quae species legati partitio vocabatur, quia cum herede legatarius partiebatur hereditatem. unde quae solebant stipulationes inter heredem

et partiarium legatarium interponi, eadem interponebantur inter eum, qui ex fideicommisso recepit hereditatem, et heredem, id est ut et lucrum et damnum hereditarium pro rata parte inter eos commune sit.

6. Ergo si quidem non plus quam dodrantem hereditatis scriptus heres rogatus sit restituere, tunc ex Trebelliano senatus consulto restituebatur hereditas et in utrumque actiones hereditariae pro rata parte dabantur: in heredem quidem iure civili, in eum vero qui recipiebat hereditatem ex senatus consulto Trebelliano tamquam in heredem. at si plus quam dodrantem vel etiam totam hereditatem restituere rogatus sit, locus erat Pegasiano senatus consulto, et heres, qui semel adierit hereditatem, si modo sua voluntate adierit, sive retinuerit quartam partem sive noluerit retinere, ipse universa onera hereditaria sustinebat. sed quarta quidem retenta quasi partis et pro parte stipulationes interponebantur tamquam inter partiarium legatarium et heredem: si vero totam hereditatem restituerit, emptae et venditae hereditatis stipulationes interponebantur. sed si recuset scriptus heres adire hereditatem ob id, quod dicat eam sibi suspectam esse quasi damnosam, cavetur Pegasiano senatus consulto, ut desiderante eo, cui restituere rogatus est, iussu praetoris adeat et restituat hereditatem perindeque ei et in eum qui recipit hereditatem actiones dentur, acsi iuris est ex Trebelliano senatus consulto: quo casu nullis stipulationibus opus est, quia simul et huic qui restituit securitas datur et actiones hereditariae ei et in eum transferuntur qui recipit hereditatem, utroque senatus consulto in hac specie concurrente.

7. Sed quia stipulationes ex senatus consulto Pegasiano descendentes et ipsi antiquitati displicuerunt et quibusdam casibus captiosas eas homo excelsi ingenii Papinianus appellat et nobis in legibus magis simplicitas quam difficultas placet, ideo omnibus nobis suggestis tam similitudinibus quam differentiis utriusque senatus consulti placuit exploso senatus consulto Pegasiano, quod postea supervenit, omnem auctoritatem Trebelliano senatus consulto praestare, ut ex eo fideicommissariae hereditates restituantur, sive habeat heres ex voluntate testatoris quartam sive plus sive minus sive penitus nihil, ut tunc, quando vel nihil vel minus quarta apud eum remaneat, liceat ei vel quartam vel quod deest ex nostra auctoritate retinere vel repetere solutum, quasi ex Trebelliano senatus consulto pro rata portione actionibus tam in heredem quam in fideicommissarium

competentibus. si vero totam hereditatem sponte restituerit, omnes hereditariae actiones fideicommissario et adversus eum competunt. sed etiam id, quod praecipuum Pegasiani senatus consulti fuerat, ut, quando recusabat heres scriptus sibi datam hereditatem adire, necessitas ei imponeretur totam hereditatem volenti fideicommissario restituere et omnes ad eum et contra eum transire actiones, et hoc transponimus ad senatus consultum Trebellianum, ut ex hoc solo et necessitas heredi imponatur, si ipso nolente adire fideicommissarius desiderat restitui sibi hereditatem, nullo nec damno nec commodo apud heredem manente.

8. Nihil autem interest, utrum aliquis ex asse heres institutus aut totam hereditatem aut pro parte restituere rogatur, an ex parte heres institutus aut totam eam partem aut partis partem restituere rogatur: nam et hoc casu eadem observari praecipimus, quae in totius hereditatis restitutionem diximus.

9. Si quis una aliqua re deducta sive praecepta, quae quartam continet, veluti fundo vel alia re rogatus sit restituere hereditatem, simili modo ex Trebelliano senatus consulto restitutio fiat, perinde ac si quarta parte retenta rogatus esset reliquam hereditatem restituere. sed illud interest, quod altero casu, id est cum deducta sive praecepta aliqua re restituitur hereditas, in solidum ex eo senatus consulto actiones transferuntur et res quae remanet apud heredem sine ullo onere hereditario apud eum manet quasi ex legato ei acquisita, altero vero casu, id est cum quarta parte retenta rogatus est heres restituere hereditatem et restituit, scindantur actiones et pro dodrante quidem transferantur ad fideicommissarium, pro quadrante remaneant apud heredem. quin etiam licet in una re, qua deducta aut praecepta restituere aliquis hereditatem rogatus est, maxima pars hereditatis contineatur, aequè in solidum transferuntur actiones et secum deliberare debet is, cui restituitur hereditas, an expediat sibi restitui. eadem scilicet interveniunt et si duabus pluribusve rebus deductis praeceptisve restituere hereditatem rogatus sit. sed et si certa summa deducta praeceptave, quae quartam vel etiam maximam partem hereditatis continet, rogatus sit aliquis hereditatem restituere, idem iuris est. quae diximus de eo qui ex asse heres institutus est, eadem transferimus et ad eum qui ex parte heres scriptus est.

10. Praeterea intestatus quoque moriturus potest rogare eum, ad quem bona sua vel legitimo iure vel honorario pertinere intellegit, ut hereditatem

suam totam partemve eius aut rem aliquam, veluti fundum hominem pecuniam, alicui restituat: cum alioquin legata nisi ex testamento non valeant.

11. Eum quoque, cui aliquid restituitur, potest rogare, ut id rursus alii totum aut pro parte vel etiam aliud aliquid restituat.

12. Et quia prima fideicommissorum cunabula a fide heredum pendunt et tam nomen quam substantiam acceperunt et ideo divus Augustus ad necessitatem iuris ea detraxit: nuper et nos eundem principem superare contententes ex facto, quod Tribonianus vir excelsus quaestor sacri palatii suggessit, constitutionem fecimus, per quam disposuimus: si testator fidei heredis sui commisit, ut vel hereditatem vel speciale fideicommissum restituat, et neque ex scriptura neque ex quinque testium numero, qui in fideicommissis legitimus esse noscitur, res possit manifestari, sed vel pauciores quam quinque vel nemo penitus testis intervenerit, tunc sive pater heredis sive alius quicumque sit, qui fidem elegit heredis et ab eo aliquid restitui voluerit, si heres perfidia tentus adimplere fidem recusat negando rem ita esse subsecutam, si fideicommissarius iusiurandum ei detulerit, cum prius ipse de calumnia iuraverit, necesse eum habere vel iusiurandum subire, quod nihil tale a testatore audivit, vel recusantem ad fideicommissi vel universitatis vel specialis solutionem coartari, ne depereat ultima voluntas testatoris fidei heredis commissa. eadem observari censuimus et si a legatario vel fideicommissario aliquid similiter relictum sit. quod si is, a quo relictum dicitur, confiteatur quidem aliquid a se relictum esse, sed ad legis subtilitatem decurrat, omnimodo cogendus est solvere.

XXIV. DE SINGULIS REBUS PER FIDEICOMMISSUM RELICTIS

Potest autem quis etiam singulas res per fideicommissum relinquere, veluti fundum hominem vestem argentum pecuniam numeratam, et vel ipsum heredem rogare, ut alicui restituat, vel legatarium, quamvis a legatario legari non possit.

1. Potest autem non solum proprias testator res per fideicommissum relinquere, sed et heredis aut legatarii aut fideicommissarii aut cuiuslibet alterius. itaque et legatarius et fideicommissarius non solum de ea re rogari

potest, ut eam alicui restituat, quae ei relicta sit, sed etiam de alia sive ipsius sive aliena sit. hoc solum observandum est, ne plus quisquam rogetur alicui restituere, quam ipse ex testamento ceperit: nam quod amplius est, inutiliter relinquitur. cum autem aliena res per fideicommissum relinquitur, necesse est ei qui rogatus est aut ipsam redimere et praestare aut aestimationem eius solvere.

2. Libertas quoque servo per fideicommissum dari potest, ut heres eum rogetur manumittere vel legatarius vel fideicommissarius. nec interest, utrum de suo proprio servo testator roget, an de eo qui ipsius heredis aut legatarii vel etiam extranei sit. itaque alienus servus redimi et manumitti debet: quod si dominus eum non vendat, si modo nihil ex iudicio eius qui reliquit libertatem percepit, non statim extinguitur fideicommissaria libertas, sed differtur, quia possit tempore procedente, ubicumque occasio redimendi servi fuerit, praestari libertas. qui autem ex causa fideicommissi manumittitur, non testatoris fit libertus, etiamsi testatoris servus sit, sed eius qui manumittit: at is, qui directo testamento liber esse iubetur, ipsius testatoris fit libertus, qui etiam orcinus appellatur. nec alius ullus directo ex testamento libertatem habere potest, quam qui utroque tempore testatoris fuerit, et quo faceret testamentum et quo moreretur. directo autem libertas tunc dari videtur, cum non ab alio servum manumitti rogat, sed velut ex suo testamento libertatem ei competere vult.

3. Verba autem fideicommissorum haec maxime in usu habeantur: peto, rogo, volo, mando, fidei tuae committo. quae perinde singula firma sunt, atque si omnia in unum congesta essent.

XXV. DE CODICILLIS

Ante Augusti tempora constat ius codicillorum non fuisse, sed primus Lucius Lentulus, ex cuius persona etiam fideicommissa coeperunt, codicillos introduxit. nam cum decederet in Africa, scripsit codicillos testamento confirmatos, quibus ab Augusto petiit per fideicommissum, ut faceret aliquid: et cum divus Augustus voluntatem eius implesset, deinceps reliqui auctoritatem eius secuti fideicommissa praestabant et filia Lentuli legata, quae iure non debebat, solvit. dicitur Augustus convocasse prudentes, inter quos Trebatium quoque, cuius tunc auctoritas maxima erat,

et quaesisse, an possit hoc recipi nec absonans a iuris ratione codicillorum usus esset: et Trebatium suasisse Augusto, quod diceret utilissimum et necessarium hoc civibus esse propter magnas et longas peregrinationes, quae apud veteres fuissent, ubi, si quis testamentum facere non posset, tamen codicillos posset. post quae tempora cum et Labeo codicillos fecisset, iam nemini dubium erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

1. Non tantum autem testamento facto potest quis codicillos facere, sed et intestatus quis decedens fideicommittere codicillis potest. sed cum ante testamentum factum codicilli facti erant, Papinianus ait non aliter vires habere, quam si speciali postea voluntate confirmentur. sed divi Severus et Antoninus rescripserunt ex his codicillis qui testamentum praecedunt posse fideicommissum peti, si appareat eum, qui postea testamentum fecerat, a voluntate quam codicillis expresserat non recessisse.

2. Codicillis autem hereditas neque dari neque adimi potest, ne confundatur ius testamentorum et codicillorum, et ideo nec exhereditatio scribi. directo autem hereditas codicillis neque dari neque adimi potest: nam per fideicommissum hereditas codicillis iure relinquitur. nec condicionem heredi instituto codicillis adicere neque substituere directo potest.

3. Codicillos autem etiam plures quis facere potest: et nullam sollemnitatem ordinationis desiderant.

LIBER TERTIUS

I. DE HEREDITATIBUS QUAE AB INTESTATO DEFERUNTUR

Intestatus decedit, qui aut omnino testamentum non fecit aut non iure fecit aut id quod fecerat ruptum irritumve factum est aut nemo ex eo heres extitit.

1. Intestatorum autem hereditates ex lege duodecim tabularum primum ad suos heredes pertinent.

2. Sui autem heredes existimantur, ut et supra diximus, qui in potestate morientis fuerunt: veluti filius filia, nepos neptisve ex filio, pronepos proneptisve ex nepote filio nato, prognatus prognatave. nec interest, utrum naturales sunt liberi an adoptivi.

2a. Quibus connumerari necesse est etiam eos, qui ex legitimis quidem matrimoniis non sunt progeniti, curiis tamen civitatum dati secundum divalium constitutionum, quae super his positae sunt, tenorem suorum iura nanciscuntur: nec non eos, quos nostrae amplexae sunt constitutiones, per quas iussimus, si quis mulierem in suo contubernio copulaverit non ab initio affectione maritali, eam tamen, cum qua poterat habere coniugium, et ex ea liberos sustulerit, postea vero affectione procedente etiam nuptialia instrumenta cum ea fecerit filiosque vel filias habuerit: non solum eos liberos, qui post detem editi sunt, iustos et in potestate esse patribus, sed etiam anteriores, qui et his qui postea nati sunt occasionem legitimi nominis praestiterunt: quod optinere censuimus, etiamsi non progeniti fuerint post dotale instrumentum confectum liberi vel etiam nati ab hac luce subtracti fuerint.

2b. Ita demum tamen nepos neptisve et pronepos proneptisve suorum heredum numero sunt, si praecedens persona desierit in potestate parentis esse, sive morte id acciderit sive alia ratione, veluti emancipatione: nam si per id tempus, quo quis moreretur, filius in potestate eius sit, nepos ex eo suus heres esse non potest. idque et in ceteris deinceps liberorum personis, dictum intellegemus. postumi quoque, qui, si vivo parente nati essent, in potestate futuri forent, sui heredes sunt.

3. Sui autem etiam ignorantes fiunt heredes et, licet furiosi sint, heredes possunt existere: quia quibus ex causis ignorantibus adquiritur nobis, ex his causis et furiosis adquiri potest. et statim morte parentis quasi continuatur dominium: et ideo nec tutoris auctoritate opus est in pupillis, cum etiam ignorantibus adquiritur suis heredibus hereditas: nec curatoris consensu adquiritur furioso, sed ipso iure.

4. Interdum autem, licet in potestate mortis tempore suus heres non fuit, tamen suus heres parenti efficitur, veluti si ab hostibus quis reversus fuerit post mortem patris sui: ius enim postliminii hoc facit.

5. Per contrarium evenit ut, licet quis in familia defuncti sit mortis tempore, tamen suus heres non fiat, veluti si post mortem suam pater iudicatus fuerit reus perduellionis ac per hoc memoria eius damnata fuerit: suum enim heredem habere non potest, cum fiscus ei succedit. sed potest dici ipso iure esse suum heredem, sed desinere.

6. Cum filius filiave et ex altero filio nepos neptisve extant, pariter ad hereditatem vocantur nec qui gradu proximior est ulteriorem excludit: aequum enim esse videtur nepotes neptesque in patris sui locum succedere. pari ratione et si nepos neptisque sit ex filio et ex nepote pronepos proneptisve, simul vocantur. et quia placuit nepotes neptesque, item pronepotes proneptesque in parentis sui locum succedere, conveniens esse visum est non in capita, sed in stirpes hereditatem dividi, ut filius partem dimidiam hereditatis habeat et ex altero filio duo pluresve nepotes alteram dimidiam. item si ex duobus filiis nepotes extant et ex altero unus forte aut duo, ex altero tres aut quattuor, ad unum aut duos dimidia pars pertinet, ad tres vel ad quattuor altera dimidia.

7. Cum autem quaeritur, an quis suus heres existere potest: eo tempore quaerendum est, quo certum est aliquem sine testamento decessisse: quod accidit et destituto testamento. hac ratione si filius exheredatus fuerit et extraneus heres institutus est, filio mortuo postea certum fuerit heredem institutum ex testamento non fieri heredem, aut quia noluit esse heres aut quia non potuit: nepos avo suus heres existet, quia quo tempore certum est intestatum decessisse patrem familias, solus invenitur nepos. et hoc certum est.

8. Et licet post mortem avi natus sit, tamen avo vivo conceptus, mortuo patre eius posteaque deserto avi testamento suus heres efficitur. plane si

et conceptus et natus fuerit post mortem avi, mortuo patre suo desertoque postea avi testamento suus heres avo non existit, quia nullo iure cognationis patrem sui patris tetigit. sic nec ille est inter liberos avo, quem filius emancipatus adoptaverat. hi autem cum non sunt quantum ad hereditatem liberi, neque bonorum possessionem petere possunt quasi proximi cognati. haec de suis heredibus.

9. Emancipati autem liberi iuri civili nihil iuris habent: neque enim sui heredes sunt, quia in potestate esse desierunt parentis, neque alio ullo iure per legem duodecim tabularum vocantur. sed praetor naturali aequitate motus dat eis bonorum possessionem unde liberi, perinde ac si in potestate parentis mortis tempore fuissent, sive soli sint sive cum suis heredibus concurrant. itaque duobus liberis extantibus, emancipato et qui mortis tempore in potestate fuerit, sane quidem is qui in potestate fuerit solus iure civili heres est, id est solus suus heres est: sed cum emancipatus beneficio praetoris in partem admittitur, evenit, ut suus heres pro parte heres fiat.

10. At hi, qui emancipati a parente in adoptionem se dederunt, non admittuntur ad bona naturalis patris quasi liberi, si modo cum is moreretur in adoptiva familia sint. nam vivo eo emancipati ab adoptivo patre perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac si emancipati ab ipso essent nec umquam in adoptiva familia fuissent: et convenienter quod ad adoptivum patrem pertinet extraneorum loco esse incipiunt. post mortem vero naturalis patris emancipati ab adoptivo et quantum ad hunc aequae extraneorum loco fiunt et quantum ad naturalis parentis bona pertinet nihilo magis liberorum gradum nanciscuntur: quod ideo sic placuit, quia iniquum erat esse in potestate patris adoptivi, ad quos bona naturalis patris pertinerent, utrum ad liberos eius an ad agnatos

11. Minus ergo iuris habent adoptivi quam naturales. namque naturales emancipati beneficio praetoris gradum liberorum retinent, licet iure civili perdunt: adoptivi vero emancipati et iure civili perdunt gradum liberorum et a praetore non adiuvantur. et recte: naturalia enim iura civilis ratio peremere non potest nec, quia desinunt sui heredes esse, desinere possunt filii filiaeve aut nepotes neptesve esse: adoptivi vero emancipati extraneorum loco incipiunt esse, quia ius nomenque filii filiaeve, quod per adoptionem consecuti sunt, alia civili ratione, id est emancipatione, perdunt.

12. Eadem haec observantur et in ea bonorum possessione, quam contra tabulas testamenti parentis liberis praeteritis, id est neque heredibus institutis neque ut oportet exheredatis, praetor pollicetur. nam eos quidem, qui in potestate parentis mortis tempore fuerunt, et emancipatos vocat praetor ad eam bonorum possessionem: eos vero, qui in adoptiva familia fuerunt per hoc tempus, quo naturalis parens moreretur, repellit. item adoptivos liberos emancipatos ab adoptivo patre sicut ab intestato, ita longe minus contra tabulas testamenti ad bona eius admittit, quia desinunt in liberorum numero esse.

13. Admonendi tamen sumus eos, qui in adoptiva familia sunt quive post mortem naturalis parentis ab adoptivo patre emancipati fuerint, intestato parente naturali mortuo licet ea parte edicti, qua liberi ad bonorum possessionem vocantur, non admittantur, alia tamen parte vocari, id est qua cognati defuncti vocantur. ex qua parte ita admittuntur, si neque sui heredes liberi neque emancipati obstent neque adgnatus quidem ullus interveniat: ante enim praetor liberos vocat tam suos heredes quam emancipatos, deinde legitimos heredes, deinde proximos cognatos.

14. Sed ea omnia antiquitati quidem placuerunt: aliquam autem emendationem a nostra constitutione acceperunt, quam super his personis posuimus, quae a patribus suis naturalibus in adoptionem aliis dantur. invenimus etenim nonnullos casus, in quibus filii et naturalium parentum successionem propter adoptionem amittebant et adoptione facile per emancipationem soluta ad neutrius patris successionem vocabantur. hoc solito more corrigentes constitutionem scripsimus, per quam definivimus, quando parens naturalis filium suum adoptandum alii dederit, integra omnia iura ita servari, atque si in patris naturalis potestate permansisset nec penitus adoptio fuerit subsecuta: nisi in hoc tantummodo casu, ut possit ab intestato ad patris adoptivi venire successionem. testamento autem ab eo facto neque iure civili neque praetorio aliquid ex hereditate eius persequi potest neque contra tabulas bonorum possessione agnita neque inofficiosi querella instituta, cum nec necessitas patri adoptivo imponitur vel heredem eum instituere vel exheredatum facere utpote nullo naturali vinculo copulatum. neque si ex Afiniano senatus consulto ex tribus maribus fuerit adoptatus: nam et in huiusmodi casu neque quarta ei servatur nec ulla actio ad eius persecutionem ei competit. nostra autem constitutione exceptus

est is, quem parens naturalis adoptandum suscepit: utroque enim iure tam naturali quam legitimo in hanc personam concurrente pristina iura tali adoptioni servavimus, quemadmodum si pater familias sese dederit adrogandum. quae specialiter et singillatim ex praefatae constitutionis tenore possunt colligi.

15. Item vetustas ex masculis progenitos plus diligens solos nepotes vel neptes, qui ex virili sexu descendunt, ad suorum vocabat successionem et iuri adgnatorum eos anteponebat: nepotes autem, qui ex filiabus nati sunt, et pronepotes ex neptibus cognatorum loco numerans post adgnatorum lineam eos vocabat tam in avi vel proavi materni quam in aviae vel proaviae sive paternae sive maternae successionem. divi autem principes non passi sunt talem contra naturam iniuriam sine competenti emendatione relinquere: sed cum nepotis et pronepotis nomen commune est utrisque, qui tam ex masculis quam ex feminis descendunt, ideo eundem gradum et ordinem successionis eis donaverunt: sed ut aliquid amplius sit eis, qui non solum naturae, sed etiam veteris iuris suffragio muniuntur, portionem nepotum et neptium vel deinceps, de quibus supra diximus, paulo minuentam esse existimaverunt, ut minus tertiam partem acciperent, quam mater eorum vel avia fuerat acceptura, vel pater eorum vel avus paternus sive maternus, quando femina mortua sit cuius de hereditate agitur, hisque, licet soli sint, adeuntibus adgnatos minime vocabant. et quemadmodum lex duodecim tabularum filio mortuo nepotes vel neptes vel pronepotes et proneptes in locum patris sui ad successionem avi vocat: ita et principalis dispositio in locum matris suae vel aviae eos cum iam designata partis tertiae deminutione vocat.

16. Sed nos, cum adhuc dubitatio manebat inter adgnatos et memoratos nepotes, partem quartam defuncti substantiae adgnatis sibi vindicantibus ex cuiusdam constitutionis auctoritate, memoratam quidem constitutionem a nostro codice segregavimus neque inseri eam ex Theodosiano codice in eo concessimus. nostra autem constitutione promulgata toti iuri eius derogatum est: et sanximus talibus nepotibus ex filia vel pronepotibus ex nepte et deinceps superstitibus adgnatos nullam partem mortui successionis sibi vindicare, ne hi, qui ex transversa linea veniunt, potiores his habeantur, qui recto iure descendunt. quam constitutionem nostram optinere secundum sui vigorem et tempora et nunc sancimus: ita tamen ut,

quemadmodum inter filios et nepotes ex filio antiquitas statuit non in capita sed in stirpes dividi hereditatem, similiter nos inter filios et nepotes ex filia distributionem fieri iubemus, vel inter omnes nepotes et neptes et alias deinceps personas, ut utraque progenies matris suae vel patris. aviae vel avi portionem sine ulla deminutione consequantur, ut, si forte unus vel duo ex una parte, ex altera tres aut quattuor extent, unus aut duo dimidiam, alteri tres aut quattuor alteram dimidiam hereditatis habeant.

II. DE LEGITIMA ADGNATORUM SUCCESSIONE

Si nemo suus heres vel eorum, quos inter suos heredes praetor vel constitutiones vocant, extat et successionem quoquo modo amplectatur: tunc ex lege duodecim tabularum ad adgnatum proximum hereditas pertinet.

1. Sunt autem adgnati, ut primo quoque libro tradidimus, cognati per virilis sexus personas cognatione iuncti, quasi a patre cognati. itaque eodem patre nati fratres adgnati sibi sunt, qui et consanguinei vocantur, nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint. item patruus fratris filio et invicem is illi adgnatus est. eodem numero sunt fratres patruales, id est qui ex duobus fratribus procreati sunt, qui etiam consobrini vocantur. qua ratione etiam ad plures gradus adgnationis pervenire poterimus. hi quoque, qui post mortem patris nascuntur, nanciscuntur consanguinitatis iura. non tamen omnibus simul adgnatis dat lex hereditatem, sed his, qui tunc proximo gradu sunt, cum certum esse coeperit aliquem intestatum decessisse.

2. Per adoptionem quoque adgnationis ius consistit, veluti inter filios naturales et eos quos pater eorum adoptavit (nec dubium est, quin proprie consanguinei appellentur): item si quis ex ceteris adgnatis tuis, veluti frater aut patruus aut denique is qui longiore gradu est, aliquem adoptaverit, adgnatos inter suos esse non dubitatur.

3. Ceterum inter masculos quidem adgnationis iure hereditas etiam longissimo gradu ultro citroque capitur. quod ad feminas vero ita placebat, ut ipsae consanguinitatis iure tantum capiant hereditatem, si sorores sint, ulterius non capiant: masculi vero ad earum hereditates, etiam si longissimo gradu sint, admittantur. qua de causa fratris tui aut patruus tui filiae vel

amitae tuae hereditas ad te pertinet, tua vero ad illas non pertinebat. quod ideo ita constitutum erat, quia commodius videbatur ita iura constitui, ut plerumque hereditates ad masculos confluerent. sed quia sane iniquum erat in universum eas quasi extraneas repelli praetor eas ad bonorum possessionem admittit ea parte, qua proximitatis nomine bonorum possessionem pollicetur: ex qua parte ita scilicet admittuntur, si neque adgnatus ullus nec proximior cognatus interveniat.

3a. Et haec quidem lex duodecim tabularum nullo modo introduxit, sed simplicitatem legibus amicam amplexa simili modo omnes adgnatos sive masculos sive feminas cuiuscumque gradus ad similitudinem suorum invicem ad successionem vocabat: media autem iurisprudencia, quae erat lege quidem duodecim tabularum iunior, imperiali autem dispositione anterior, suptilitate quadam excogitata praefatam differentiam inducebat et penitus eas a successione adgnatorum repellebat, omni alia successione incognita, donec praetores, paulatim asperitatem iuris civilis corrigentes sive quod deest adimplentes, humano proposito alium ordinem suis edictis addiderunt et cognitionis linea proximitatis nomine introducta per bonorum possessionem eas adiuvabant et pollicebantur his bonorum possessionem, quae unde cognati appellatur.

3b. Nos vero legem duodecim tabularum sequentes et eius vestigia in hac parte conservantes laudamus quidem praetores suae humanitatis, non tamen eos in plenum causae mederi invenimus: quare etenim uno eodemque gradu naturali concurrente et adgnationis titulis tam in masculis quam in feminis aequa lance constitutis masculis quidem dabatur ad successionem venire omnium adgnatorum, ex adgnatis autem mulieribus nullis penitus nisi soli sorori ad adgnatorum successionem patebat aditus? ideo in plenum omnia reducentes et ad ius duodecim tabularum eandem dispositionem exaequantem nostra constitutione sanximus omnes legitimas personas, id est per virilem sexum descendentes, sive masculini sive feminini generis sunt, simili modo ad iura successionis legitimae ab intestato vocari secundum gradus sui praerogativam nec ideo excludendas, quia consanguinitatis iura sicuti germanae non habent.

4. Hoc etiam addendum nostrae constitutioni existimavimus, ut transferatur unus tantummodo gradus a iure cognitionis in legitimam successionem, ut non solum fratris filius et filia secundum quod iam definivimus

ad successionem patruī sui vocentur, sed etiam germanae consanguineae vel sororis uterinae filius et filia soli et non deinceps personae una cum his ad iura avunculi sui parveniant et mortuo eo, qui patruus quidem est fratris sui filiis, avunculus autem sororis suae suboli, simili modo ab utroque latere succedant, tamquam si omnes ex masculis descendentes legitimo iure veniant, scilicet ubi frater et soror superstites non sunt (his etenim personis praecedentibus et successionem admittentibus ceteri gradus remanent penitus semoti): videlicet hereditate non ad stirpes, sed in capita dividenda.

5. Si plures sint gradus adgnatorum, aperte lex duodecim tabularum proximum vocat: itaque si verbi gratia sit frater defuncti et alterius fratris filius aut patruus, frater potior habetur. et quamvis singulari numero usa lex proximum vocet, tamen dubium non est, quin et, si plures sint eiusdem gradus, omnes admittantur: nam et proprie proximus ex pluribus gradibus intellegitur et tamen dubium non est, quin, licet unus sit gradus adgnatorum, pertineat ad eos hereditas.

6. Proximus autem, si quidem nullo testamento facto quisque decesserit, per hoc tempus requiritur, quo mortuus est is cuius de hereditate quaeritur. quod si facto testamento quisquam decesserit, per hoc tempus requiritur, quo certum esse coeperit nullum ex testamento heredem extaturum: tum enim proprie quisque intellegitur intestatus decessisse. quod quidem aliquando longo tempore declaratur: in quo spatio temporis saepe accidit, ut proximior mortuo proximus esse incipiat, qui moriente testatore non erat proximus.

7. Placebat autem in eo genere percipiendarum hereditatum successionem non esse, id est ut, quamvis proximus, qui secundum ea quae diximus vocatur ad hereditatem, aut spreverit hereditatem, aut antequam adeat decesserit, nihilo magis legitimo iure sequentes admittuntur. quod iterum praetores imperfecto iure corrigentes non in totum sine adminiculo relinquebant, sed ex cognatorum ordine eos vocabant, utpote adgnationis iure eis recluso. sed nos nihil deesse perfectissimo iuri cupientes nostra constitutione sanximus, quam de iure patronatus humanitate suggerente protulimus, successionem in adgnatorum hereditatibus non esse eis denegandam, cum satis absurdum erat, quod cognatis a praetore apertum est, hoc adgnatis esse reclusum, maxime cum in onere quidem tutelarum

et primo gradu deficiente sequens succedit et, quod in onere optinebat, non erat in lucro permissum.

8. Ad legitimam successionem nihilo minus vocatur etiam parens, qui contracta fiducia filium vel filiam, nepotem vel neptem ac deinceps emancipat. quod ex nostra constitutione omnimodo inducitur, ut emancipationes liberorum semper videantur contracta fiducia fieri, cum apud antiquos non aliter hoc optinebat, nisi specialiter contracta fiducia parens manumisisset.

III. DE SENATUS CONSULTO TERTULLIANO

Lex duodecim tabularum ita stricto iure utebatur et praeponere masculorum progeniem et eos, qui per feminini sexus necessitudinem sibi iunguntur, adeo expellebat, ut ne quidem inter matrem et filium filiamve ultra citroque hereditatis capiendae ius daret, nisi quod praetores ex proximitate cognatorum eas personas ad successionem bonorum possessione unde cognati accommodata vocabant.

1. Sed hae iuris angustiae postea emendatae sunt. et primus quidem divus Claudius matri ad solacium liberorum amissorum legitimam eorum detulit hereditatem.

2. Postea autem senatus consulto Tertulliano, quod divi Hadriani temporibus factum est, plenissime de tristi successione matri, non etiam aviae deferenda cautum est: ut mater ingenua trium liberorum ius habens, libertina quattuor ad bona filiorum filiarumve admittatur intestatorum mortuorum, licet in potestate parentis est, ut scilicet, cum alieno iuri subiecta est, iussu eius adeat, cuius iuri subiecta est.

3. Praeferuntur autem matri liberi defuncti, qui sui sunt quive suorum loco, sive primi gradus sive ulterioris. sed et filiae suae mortuae filius vel filia opponitur ex constitutionibus matri defunctae, id est aviae suae. pater quoque utriusque, non etiam avus vel proavus matri anteponitur, scilicet cum inter eos solos de hereditate agitur. frater autem consanguineus tam filii quam filiae excludebat matrem: soror autem consanguinea pariter cum matre admittebatur: sed si fuerat frater et soror consanguinei et mater liberis honorata, frater quidem matrem excludebat, communis autem erat hereditas ex aequis partibus fratri et sorori.

4. Sed nos constitutione, quam in codice nostro nomine decorato posuimus, matri subveniendum esse existimavimus, respicientes ad naturam et puerperium et periculum et saepe mortem ex hoc casu matribus illatam. ideoque impium esse credidimus casum fortuitum in eius admitti detrimentum: si enim ingenua ter vel libertina quater non peperit, immerito defraudabatur successione suorum liberorum: quid enim peccavit, si non plures, sed paucos pepererit? et dedimus ius legitimum plenum matribus sive ingenuis sive libertinis, etsi non ter enixae fuerint vel quater, sed eum tantum vel eam, qui quaeve morte intercepti sunt, ut et sic vocentur in liberorum suorum legitimam successionem.

5. Sed cum antea constitutiones iura legitima perscrutantes partim matrem adiuvabant, partim eam praegravabant et non in solidum eam vocabant, sed in quibusdam casibus tertiam partem ei abstrahentes certis legitimis dabant personis, in aliis autem contrarium faciebant: nobis visum est recta et simplici via matrem omnibus legitimis personis anteponi et sine ulla deminutione filiorum suorum successionem accipere, excepta fratris et sororis persona, sive consanguinei sint sive sola cognationis iura habentes, ut quemadmodum eam toto alio ordini legitimo praeposuimus, ita omnes fratres et sorores, sive legitimi sint sive non, ad capiendas hereditates simul vocemus, ita tamen ut, si quidem solae sorores cognatae vel adgnatae et mater defuncti vel defunctae supersint, dimidiam quidem mater, alteram vero dimidiam partem omnes sorores habeant, si vero matre superstite et fratre vel fratribus solis vel etiam cum sororibus sive legitima sive sola cognationis iura habentibus intestatus quis vel intestata moriatur, in capita distribuatur eius hereditas.

6. Sed quemadmodum nos matribus prospeximus, ita eas oportet suae suboli consulere: scituris eis, quod, si tutores liberis non petierint vel in locum remoti vel excusati intra annum petere neglexerint, ab eorum impuberum morientium successione merito repellentur.

7. Licet autem vulgo quaesitus sit filius filiave, potest ad bona eius mater ex Tertulliano senatus consulto admitti.

IV. DE SENATUS CONSULTO ORFITIANO

Per contrarium autem ut liberi ad bona matrum intestatarum admittantur, senatus consulto Orfitiano effectum est, quod latum est Orfito et Rufo consulibus, divi Marci temporibus. et data est tam filio quam filiae legitima hereditas, etiamsi alieno iuri subiecti sunt: et praeferuntur et consanguineis et adgnatis defunctae matris.

1. Sed cum ex hoc senatus consulto nepotes ad aviae successionem legitimo iure non vocabantur, postea hoc constitutionibus principalibus emendatum est, ut ad similitudinem filiorum filiarumque et nepotes et neptes vocentur.

2. Sciendum autem est huiusmodi successiones, quae a Tertulliano et Orfitiano deferuntur, capitis deminutione non peremi propter illam regulam, qua novae hereditates legitimae capitis deminutione non pereunt, sed illae solae quae ex lege duodecim tabularum deferuntur.

3. Novissime sciendum est etiam illos liberos, qui vulgo quaesiti sunt, ad matris hereditatem ex hoc senatus consulto admitti.

4. Si ex pluribus legitimis heredibus quidam omiserint hereditatem vel morte vel alia causa impediti fuerint quominus adeant: reliquis qui adierint adcrecit illorum portio et, licet ante decesserint qui adierint, ad heredes tamen eorum pertinet.

V. DE SUCCESSIONE COGNATORUM

Post suos heredes eosque, quos inter suos heredes praetor et constitutiones vocant, et post legitimos (quo numero sunt adgnati et hi, quos in locum adgnatorum tam supra dicta senatus consulta quam nostra erexit constitutio) proximos cognatos praetor vocat.

1. Qua parte naturalis cognatio spectatur. nam adgnati capite deminuti quique ex his progeniti sunt ex lege duodecim tabularum inter legitimos non habentur, sed a praetore tertio ordine vocantur, exceptis solis tantummodo fratre et sorore emancipatis, non etiam liberis eorum, quos lex Anastasiana cum fratribus integri iuris constitutis vocat quidem ad legitimam

fratris hereditatem sive sororis, non aequis tamen partibus, sed cum aliqua deminutione, quam facile est ex ipsius constitutionis verbis colligere, aliis vero adgnatis inferioris gradus, licet capitis deminutionem passi non sunt, tamen eos anteposit et procul dubio cognatis.

2(1). Hos etiam, qui per feminini sexus personas ex transverso cognatione iunguntur, tertio gradu proximitatis nomine praetor ad successionem vocat.

3(2). Liberi quoque, qui in adoptiva familia sunt, ad naturalium parentum hereditatem hoc eodem gradu vocantur.

4(3). Vulgo quaesitos nullum habere adgnatum manifestum est, cum adgnatio a patre, cognatio sit a matre, hi autem nullum patrem habere intelleguntur. eadem ratione nec inter se quidem possunt videri consanguinei esse, quia consanguinitatis ius species est adgnationis: tantum igitur cognati sunt sibi, sicut et matris cognatis. itaque omnibus istis ea parte competit bonorum possessio, qua proximitatis nomine cognati vocantur.

5(4). Hoc loco et illud necessario admonendi sumus adgnationis quidem iure admitti aliquem ad hereditatem et si decimo gradu sit, sive de lege duodecim tabularum quaeramus, sive de edicto quo praetor legitimis heredibus daturum se bonorum possessionem pollicetur. proximitatis vero nomine his solis praetor promittit bonorum possessionem, qui usque ad sextum gradum cognationis sunt, et ex septimo a sobrino sobrinaque nato nataeve.

VI. DE GRADIBUS COGNATIONIS

Hoc loco necessarium est exponere, quemadmodum gradus cognationis numerentur. qua in re imprimis admonendi sumus cognationem aliam supra numerari, aliam infra, aliam ex transverso, quae etiam a latere dicitur. superior cognatio est parentium, inferior liberorum, ex transverso fratrum sororumve eorumque, qui ex his progenerantur, et convenienter patruī amitae avunculi materterae. et superior quidem et inferior cognatio a primo gradu incipit: at ea, quae ex transverso numeratur, a secundo.

1. Primo gradu est supra pater mater, infra filius filia.

2. Secundo supra avus avia, infra nepos neptis, ex transverso frater soror.

3. Tertio supra proavus proavia, infra pronepos proneptis, ex transverso fratris sororisque filius filia et convenienter patruus amita avunculus matertera. patruus est patris frater, qui Graece πατρῶς vocatur: avunculus est matris frater, qui apud Graecos proprie μητρῶς appellatur: et promiscue θεῖος dicitur. amita est patris soror, matertera vero matris soror: utraque θεία vel apud quosdam τηθίς appellatur.

4. Quarto gradu supra abavus abavia, infra abnepos abneptis, ex transverso fratris sororisque nepos neptis et convenienter patruus magnus amita magna (id est avi frater et soror), item avunculus magnus matertera magna (id est aviae frater et soror), consobrinus consobrina (id est qui quaeve ex fratribus aut sororibus progenerantur). sed quidam recte consobrinos eos proprie putant dici, qui ex duabus sororibus progenerantur, quasi consororinos: eos vero, qui ex duobus fratribus progenerantur, proprie fratres patruales vocari (si autem ex duobus fratribus filiae nascantur, sorores patruales appellantur): at eos, qui ex fratre et sorore propagantur, amitinos proprie dici (amitae tuae filii consobrinum te appellant, tu illos amitinos).

5. Quinto supra atavus atavia, infra adnepos adneptis, ex transverso fratris sororisque pronepos proneptis et convenienter propatruus proamita (id est proavi frater et soror), proavunculus promatertera (id est poraviae frater et soror), item fratris patruelis sororis patruelis, consobrini et consobrinae amitini amitinae filius filia, proprior sobrinus sobrina (hi sunt patui magni amitae magnae avunculi magni matertrae magnae filius filia).

6. Sexto gradu sunt supra tritavus tritavia, infra trinepos trineptis, ex transverso fratris sororisque abnepos abneptis et convenienter abpatruus abamita (id est abavi frater et soror) abavunculus abmatertera (id est abaviae frater et soror), item sobrini sobrinaeque (id est qui quaeve ex fratribus vel sororibus patruelibus vel consobrinis vel amitinis progenerantur).

7. Hactenus ostendisse sufficiet, quemadmodum gradus cognationis numerentur. namque ex his palam est intellegere, quemadmodum ulterius quoque gradus numerare debemus: quippe semper generata quaeque persona gradum adiciat, ut longe facilius sit respondere, quoto quisque gradu sit, quam propria cognationis appellatione quemquam denotare.

8. Adgnationis quoque gradus eodem modo numerantur.

9. Sed cum magis veritas oculata fide quam per aures animis hominum infigitur, ideo necessarium duximus post narrationem graduum etiam eos

praesenti libro inscribi, quatenus possint et auribus et inspectione adulescentes perfectissimam graduum doctrinam adipisci.

10. Illud certum est ad serviles cognationes illam partem edicti, qua proximitatis nomine bonorum possessio promittitur, non pertinere: nam nec ulla antiqua lege talis cognatio computabatur. sed nostra constitutione, quam pro iure patronatus fecimus (quod ius usque ad nostra tempora satis obscurum atque nube plenum et undique confusum fuerat) et hoc humanitate suggerente concessimus, ut si quis in servili consortio constitutus liberum vel liberos habuerit sive ex libera sive servilis condicionis muliere, vel contra serva mulier ex libero vel servo habuerit liberos cuiuscumque sexus, et ad libertatem his pervenientibus et hi, qui ex servili ventre nati sunt, libertatem meruerunt, vel dum mulieres liberae erant, ipsi in servitute eos habuerunt et postea ad libertatem pervenerunt, ut hi omnes ad successionem vel patris vel matris veniant, patronatus iure in hac parte sopito: hos enim liberos non solum in suorum parentum successionem, sed etiam alterum in alterius mutuam successionem vocavimus, ex illa lege specialiter eos vocantes, sive soli inveniantur qui in servitute nati et postea manumissi sunt, sive una cum aliis. qui post libertatem parentum concepti sunt sive ex eadem matre vel eodem patre sive ex aliis nuptiis, ad similitudinem eorum qui ex iustis nuptiis procreati sunt.

11. Repetitis itaque omnibus quae iam tradidimus apparet non semper eos, qui parem gradum cognationis optinent, pariter vocari eoque amplius nec eum quidem, qui proximior sit cognatus, semper potiore esse. cum enim prima causa sit suorum heredum quosque inter suos heredes iam enumeravimus, apparet pronepote vel abnepote defuncti potiore esse quam fratrem aut patrem matremque defuncti, cum alioquin pater quidem et mater, ut supra quoque tradidimus, primum gradum cognationis optineant, frater vero secundum, pronepos autem tertio gradu sit cognatus et abnepos quarto: nec interest, in potestate morientis fuerit an non fuerit, quod vel emancipatus vel ex emancipato aut ex feminino sexu propagatus est.

12. Amotis quoque suis heredibus quosque inter suos heredes vocari diximus, adgnatus, qui integrum ius adgnationis habet, etiamsi longissimo gradu sit, plerumque potior habetur quam proximior cognatus: nam patruus vel pronepos avunculo vel materterae praefertur. totiens igitur dicimus aut potiore haberi eum qui proximio rem gradum cognationis

optinet, aut pariter vocari eos qui cognati sint, quotiens neque suorum heredum iure quique inter suos heredes sunt neque adgnationis iure aliquis praeferrī debeat secundum ea quae tradidimus, exceptis fratre et sorore emancipatis, qui ad successionem fratrum vel sororum vocantur, qui etsi capite deminuti sunt, tamen praeferuntur ceteris ulterioris gradus adgnatis.

VII. DE SUCCESSIONE LIBERTORUM

Nunc de libertorum bonis videamus. olim itaque licebat liberto patronum suum impune testamento praeterire: nam ita demum lex duodecim tabularum ad hereditatem liberti vocabat patronum. si intestatus mortuus esset libertus nullo suo herede relicto. itaque intestato quoque mortuo liberto, si is suum heredem reliquisset, nihil in bonis eius patrono ius erat. et si quidem ex naturalibus liberis aliquem suum heredem reliquisset, nulla videbatur querella: si vero adoptivus filius esset, aperte iniquum erat nihil iuris patrono superesse.

1. Qua de causa postea praetoris edicto haec iuris iniquitas emendata est. sive enim faciebat testamentum libertus, iuebatur ita testari, ut patrono partem dimidiam bonorum suorum relinqueret: et si aut nihil aut minus partis dimidia relinquerat, dabatur patrono contra tabulas testamenti partis dimidia bonorum possessio. si vero intestatus moriebatur suo herede relicto filio adoptivo, dabatur aequè patrono contra hunc suum heredem partis dimidia bonorum possessio. prodosse autem liberto solebant ad excludendum patronum naturales liberi, non solum quos in potestate mortis tempore habebat, sed etiam emancipati et in adoptionem dati, si modo ex aliqua parte heredes scripti erant aut praeteriti contra tabulas bonorum possessionem ex edicto petierant: nam exheredati nullo modo repellebant patronum.

2. Postea lege Papia adaucta sunt iura patronorum, qui locupletiores liberos habebant. cautum est enim, ut ex bonis eius, qui sestertiorum centum milium patrimonium reliquerit et pauciores quam tres liberos habebat, sive is testamento facto sive intestato mortuus erat, virilis pars patrono debebatur, itaque cum unum filium filiamve heredem reliquerit libertus, perinde pars dimidia patrono debebatur, ac si is sine ullo filio filiave decessisset: cum duos duasve heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: si tres reliquerat, repellebatur patronus.

3. Sed nostra constitutio, quam pro omnium notione Graeca lingua compendioso tractatu habito composuimus, ita huiusmodi causas definivit, ut si quidem libertus vel liberta minores centenariis sint, id est minus centum aureis habeant substantiam (sic enim legis Papiae summam interpretati sumus, ut pro mille sestertiis unus aureus computetur), nullum locum habeat patronus in eorum successionem, si tamen testamentum fecerint. sin autem intestati decesserint nullo liberorum relicto, tunc patronatus ius, quod erat ex lege duodecim tabularum, integrum reservavit. cum vero maiores centenariis sint, si heredes vel bonorum possessores liberos habeant sive unum sive plures cuiuscumque sexus vel gradus, ad eos successionem parentum deduximus, omnibus patronis una cum sua progenie semotis. sin autem sine liberis decesserint, si quidem intestati, ad omnem hereditatem patronos patronasque vocavimus: si vero testamentum quidem fecerint, patronos autem vel patronas praeterierint, cum nullos liberos haberent vel habentes eos exheredaverint, vel mater sive avus maternus eos praeterierit, ita ut non possint argui inofficiosa eorum testamenta: tunc ex nostra constitutione per bonorum possessionem contra tabulas non dimidiam, ut ante, sed tertiam partem bonorum liberti consequantur, vel quod deest eis ex constitutione nostra repleatur, si quando minus tertia parte bonorum suorum libertus vel liberta eis reliquerint, ita sine onere, ut nec liberis liberti libertaevae ex ea parte legata vel fideicommissa praestentur, sed ad coheredes hoc onus redundaret: multis aliis casibus a nobis in praefata constitutione congregatis, quos necessarios esse ad huiusmodi iuris dispositionem perspeximus: ut tam patroni patronaeque quam liberi eorum nec non qui ex transverso latere veniunt usque ad quintum gradum ad successionem libertorum vocentur, sicut ex ea constitutione intellegendum est: ut si eiusdem patroni vel patronae vel duorum duarum pluriumve sint liberi, qui proximior est, ad liberti seu libertae vocetur Successionem et in capita, non in stirpes dividatur successio, eodem modo et in his qui ex transverso latere veniunt servando. paene enim consonantia iura ingenuitatis et libertinitatis in successionibus fecimus.

4. Sed haec de his libertinis hodie dicenda sunt, qui in civitatem Romanam pervenerunt, cum nec sunt alii liberti simul et dediticiis et Latinis sublati, cum Latinorum legitimae successiones nullae penitus erant, qui licet ut liberi vitam suam peragebant, attamen ipso ultimo spiritu simul

animam atque libertatem amittebant, et quasi servorum ita bona eorum iure quodammodo peculii ex lege Iunia manumissores detinebant. postea vero senatus consulto Largiano cautum fuerat, ut liberi manumissoris non nominatim exheredati facti extraneis heredibus eorum in bonis Latinorum praeponerentur. quibus supervenit etiam divi Traiani edictum, quod eundem hominem, si invito vel ignorante patrono ad civitatem venire ex beneficio principis festinavit, faciebat vivum quidem civem Romanum, Latinum autem morientem. sed nostra constitutione propter huiusmodi condicionum vices et alias difficultates cum ipsis Latinis etiam legem Iuniam et senatus consultum Largianum et edictum divi Traiani in perpetuum deleri censuimus, ut omnes liberti civitate Romana fruantur, et mirabili modo quibusdam adiectionibus ipsas vias, quae in Latinitatem ducebant, ad civitatem Romanam capiendam transposuimus.

VIII. DE ADSIGNATIONE LIBERTORUM

In summa quod ad bona libertorum admonendi sumus senatum censuisse, ut quamvis ad omnes patroni liberos, qui eiusdem gradus sint, aequaliter bona libertorum pertineant, tamen liceret parenti uni ex liberis adsignare libertum, ut post mortem eius solus is patronus habeatur, cui adsignatus est, et ceteri liberi, qui ipsi quoque ad eadem bona nulla adsignatione interveniente pariter admitterentur, nihil iuris in his bonis habeant. sed ita demum pristinum ius recipiunt, si is cui adsignatus est decesserit nullis liberis relictis.

1. Nec tantum libertum, sed etiam libertam, et non tantum filio nepotivae, sed etiam filiae neptivae adsignare permittitur.

2. Datur autem haec adsignandi facultas ei, qui duos pluresve liberos in potestate habebit, ut eis, quos in potestate habet, adsignare ei libertum libertamve liceat. unde quaerebatur, si eum cui adsignaverit postea emancipaverit, num evanescat adsignatio? sed placuit evanescere, quod et Iuliano et aliis plerisque visum est.

3. Nec interest, testamento quis adsignet an sine testamento: sed etiam quibuscumque verbis hoc patronis permittitur facere ex ipso senatus consulto, quod Claudianis temporibus factum est Suillo Rufo et Ostorio Scapula consulibus.

IX. DE BONORUM POSSESSIONIBUS

Ius bonorum possessionis introductum est a praetore emendandi veteris iuris gratia. nec solum in intestatorum hereditatibus vetus ius eo modo praetor emendavit, sicut supra dictum est, sed in eorum quoque, qui testamento facto decesserint. nam si alienus postumus heres fuerit institutus, quamvis hereditatem iure civili adire non poterat, cum institutio non valebat, honorario tamen iure bonorum possessor efficiebatur, videlicet cum a praetore adiuwabatur: sed et hic a nostra constitutione hodie recte heres instituitur, quasi et iure civili non incognitus.

1. Aliquando tamen neque emendandi neque impugnandi veteris iuris, sed magis confirmandi gratia pollicetur bonorum possessionem. nam illis quoque, qui recte facto testamento heredes instituti sunt, dat secundum tabulas bonorum possessionem: item ab intestato suos heredes et adgnatos ad bonorum possessionem vocat: sed et remota quoque bonorum possessione ad eos hereditas pertinet iure civile.

2. Quos autem praetor solus vocat ad hereditatem, heredes quidem ipso iure non fiunt (nam praetor heredem facere non potest: per legem enim tantum vel similem iuris constitutionem heredes fiunt, veluti per senatus consultum et constitutiones principales): sed cum eis praetor dat bonorum possessionem, loco heredum constituuntur et vocantur bonorum possessores. adhuc autem et alios complures gradus praetor fecit in bonorum possessionibus dandis, dum id agebat, ne quis sine successore moriatur. nam angustissimis finibus constitutum per legem duodecim tabularum ius percipiendarum hereditatum praetor ex bono et aequo dilatavit.

3. Sunt autem bonorum possessiones ex testamento quidem hae. prima, quae praeteritis liberis datur vocaturque contra tabulas. secunda, quam omnibus iure scriptis heredibus praetor pollicetur ideoque vocatur secundum tabulas. et cum de testamentis prius locutus est, ad intestatos transitum fecit. et primo loco suis heredibus et his, qui ex edicto praetoris suis connumerantur, dat bonorum possessionem quae vocatur unde liberi: secundo legitimis heredibus: tertio decem personis, quas extraneo manumissori praeferebat (sunt autem decem personae hae: pater mater, avus avia tam paterni quam materni, item filius filia, nepos neptis tam ex filio quam ex filia, frater soror sive consanguinei sive uterini): quarto cognatis

proximis: quinto tum quam ex familia: sexto patrono et patronae liberisque eorum et parentibus: septimo viro et uxori: octavo cognatis manumissoris.

4. Sed eas quidem praetoria induxit iurisdictio. nobis tamen nihil incuriosum praetermissum est, sed nostris constitutionibus omnia corrigentes contra tabulas quidem et secundum tabulas bonorum possessiones admisimus utpote necessarias constitutas, nec non ab intestato unde liberi et unde legitimi bonorum possessiones.

5. Quae autem in praetoris edicto quinto loco posita fuerat, id est unde decem personae, eam pio proposito et compendioso sermone supervacuam ostendimus: cum enim praefata bonorum possessio decem personas praeponebat extraneo manumissori, nostra constitutio, quam de emancipatione liberorum fecimus, omnibus parentibus eisdemque manumissoribus contracta fiducia manumissionem facere dedit, ut ipsa manumissio eorum hoc in se habeat privilegium et supervacua fiat praedicta bonorum possessio. sublata igitur praefata quinta bonorum possessione in gradum eius sextam antea bonorum possessionem reduximus et quintam fecimus, quam praetor proximis cognatis pollicetur.

6(5). Cumque antea septime loco fuerat bonorum possessio, tum quam ex familia et octavo unde liberi patroni patronaeque et parentes eorum, utramque per constitutionem nostram, quam de iure patronatus fecimus, penitus vacuavimus: cum enim ad similitudinem successionis ingenuorum libertinorum successiones posuimus, quas usque ad quintum tantummodo gradum coartavimus, ut sit aliqua inter ingenuos et liberos differentia, sufficiunt eis tam contra tabulas bonorum possessio quam unde legitimi et unde cognati, ex quibus possint sua iura vindicare, omni scrupulositate et inextricabili errore duarum istarum bonorum possessionum resoluta.

7(6). Aliam vero bonorum possessionem, quae unde vir et uxor appellatur et nono loco inter veteres bonorum possessiones posita fuerat, et in suo vigore servavimus et altiore loco, id est sexto, eam posuimus, decima veteri bonorum possessione quae erat unde cognati manumissoris propter causas enarratas merito sublata: ut sex tantummodo bonorum possessiones ordinariae permaneat suo vigore pollentes.

8(7). Septima eas secuta, quam optima ratione praetores introduxerunt. novissime enim promittitur edicto his etiam bonorum possessio, quibus ut detur lege vel senatus consulto vel constitutione comprehensum

est, quam neque bonorum possessionibus quae ab intestato veniunt neque eis quae ex testamento sunt praetor stabili iure connumeravit, sed quasi ultimum et extraordinarium auxilium, prout res exigit, accommodavit scilicet his, qui ex legibus senatus consultis constitutionibus principum ex novo iure vel ex testamento vel ab intestato veniunt.

9(8). Cum igitur plures species successionum praetor introduxisset easque per ordinem disposuisset et in unaquaque specie successionis saepe plures extent dispari gradu personae: ne actiones creditorum differantur, sed haberent quos convenirent, et ne facile in possessionem bonorum defuncti mittantur et eo modo sibi consulerent, ideo petendae bonorum possessioni certum tempus praefinivit. liberis itaque et parentibus tam naturalibus quam adoptivis in petenda bonorum possessione anni spatium, ceteris centum dierum dedit.

10. Et si intra hoc tempus aliquis bonorum possessionem non petierit, eiusdem gradus personis adcrevit: vel si nemo sit, deinceps ceteris proinde bonorum possessionem ex successorio edicto pollicetur, ac si is qui praecedebat ex eo numero non esset. si quis itaque delatam sibi bonorum possessionem repudiaverit, non quousque tempus bonorum possessioni praefinitum excesserit expectatur, sed statim ceteri ex eodem edicto admittuntur.

11. In petenda autem bonorum possessione dies utiles singuli considerantur.

12. Sed bene anteriores principes et huic causae providerunt, ne quis pro petenda bonorum possessione curet, sed, quocumque modo si admittentis eam indicium intra statuta tamen tempora ostenderit, plenum habeat earum beneficium.

X. DE ADQUISITIONE PER ADROGATIONEM

Est et alterius generis per universitatem successio, quae neque lege duodecim tabularum neque praetoris edicto, sed eo iure, quod consensu receptum est, introducta est.

1. Ecce enim cum pater familias sese in adrogationem dat, omnes res eius corporales et incorporales quaeque ei debitae sunt adrogatori ante quidem pleno iure adquirebantur. exceptis his quae per capitis demi-

nutionem pereunt quales sunt operarum obligationes et ius adgnationis. usus etenim et usus fructus, licet his antea connumerabantur, attamen capitis deminutione minima eos tolli nostra prohibuit constitutio.

2. Nunc autem nos eandem acquisitionem, quae per adrogationem fiebat, coartavimus ad similitudinem naturalium parentum: nihil etenim aliud nisi tantummodo usus fructus tam naturalibus patribus quam adoptivis per filios familias acquiritur in his rebus quae extrinsecus filiis obveniunt, deminio eis integro servato: mortuo autem filio adrogato in adoptiva familia etiam dominium eius ad adroгатorem transit, nisi supersint aliae personae, quae ex nostra constitutione patrem in his quae acquiri non possunt antecedunt.

3. Sed ex diverso pro eo, quod is debuit qui se in adoptionem dedit, ipso quidem iure adrogator non tenetur, sed nomine filii convenietur et, si noluerit eum defendere, permittitur creditoribus per competentes nostros magistratus bona, quae eorum cum usu fructu futura fuissent, si se alieno iuri non subiecissent, possidere et legitimo modo ea disponere.

XI. DE EO CUI LIBERTATIS CAUSA BONA ADDICUNTUR

Accessit novus casus successionis ex constitutione divi Marci. nam si hi, qui libertatem acceperunt a domino in testamento, ex quo non aditur hereditas, velint bona sibi addici libertatium conservandarum causa, audiuntur. et ita rescripto divi Marci ad Popilium Rufum continetur.

1. Verba rescripti ita se habent: si Virginio Valenti, qui testamento suo libertatem quibusdam adscripsit, nomine successore ab intestato existente in ea causa bona esse coeperunt, ut veniri debeant: is cuius de ea re notio est aditus rationem desiderii tui habebit, ut libertatium tam earum, quae directo, quam earum, quae per speciem fideicommissi relictae sunt, tuendarum gratia addicantur tibi, si idonee creditoribus caveris de solvendo quod cuique debetur solvendo. et hi quidem, quibus directa libertas data est, perinde liberi erunt, ac si hereditas adita esset: hi autem, quos heres rogatus est manumittere, a te libertatem consequantur: ita ut si non alia condicione velis bona tibi addici, quam ut etiam qui directo libertatem acceperunt tui liberti fiant, nam huic etiam voluntati tuae, si ii de quorum statu agitur consentiant, auctoritatem nostram accommodamus. et ne huius rescriptionis

nostrae emolumentum alia ratione irritum fiat, si fiscus bona agnoscere voluerit: et hi qui rebus nostris attendunt scient commodo pecuniario praeferendam libertatis causam et ita bona cogenda, ut libertas his salva sit, qui eam adipisci potuerunt, si hereditas ex testamento adita esset.

2. Hoc rescripto subventum est et libertatibus et defunctis, ne bona eorum a creditoribus possedeantur et veneant. certe si fuerint ex hac causa bona addicta, cessat bonorum venditio: extitit enim defuncti defensor, et quidem idoneus, qui de solido creditoribus cavet.

3. Inprimis hoc rescriptum totiens locum habet, quotiens testamento libertates datae sunt. quid ergo si quis intestatus decedens codicillis libertates dederit neque adita sit ab intestato hereditas? favor constitutionis debet locum habere. certe si testatus decedat et codicillis dederit libertatem, competere eam nemini dubium est.

4. Tunc constitutioni locum esse verba ostendunt, cum nemo successor ab intestato existat: ergo quamdiu incertum sit, utrum existat an non, cessabit constitutio: si certum esse coeperit neminem extare, tunc erit constitutioni locus.

5. Si is, qui in integrum restitui potest, abstinuit se ab hereditate, an, quamvis potest in integrum restitui, potest admitti constitutio et addictio bonorum fieri? quid ergo, si post additionem libertatum conservandarum causa factam in integrum sit restitutus? utique non erit dicendum revocari libertates, quae semel competierunt.

6. Haec constitutio libertatum tuendarum causa introducta est: ergo si libertates nullae sint datae, cessat constitutio. quid ergo, si vivus dedit libertates vel mortis causa et, ne de hoc quaeratur, utrum in fraudem creditorum an non factum sit, idcirco velint addici sibi bona, an audiendi sunt? et magis est, ut audiri debeant, etsi deficient verba constitutionis.

7. Sed cum multas divisiones eiusmodi constitutioni deesse perspeximus, lata est a nobis plenissima constitutio, in quam multae species collatae sunt, quibus ius huiusmodi successionis plenissimum est effectum: quas ex ipsa lectione constitutionis potest quis cognoscere.

XII. DE SUCCESSIONIBUS SUBLATIS, QUAE FIEBANT PER BONORUM VENDITIONEM ET EX SENATUS CONSULTO CLAUDIANO

Erant ante praedictam successionem olim et aliae per universitatem successiones. quails fuerat bonorum emptio, quae de bonis debitoris vendendis per multas ambages fuerat introducta et tunc locum habebat, quando iudicia ordinaria in usu fuerunt: sed cum extraordinariis iudiciis posteritas usa est, ideo cum ipsis ordinariis iudiciis etiam bonorum venditiones exspiraverunt et tantummodo creditoribus datur officio iudicis bona possidere et prout eis utile visum fuerit ea disponere, quod ex latioribus digestorum libris perfectius apparebit.

1. Erat et ex senatus consulto Claudiano miserabilis per universitatem adquisitio, cum libera mulier servili amore bacchata ipsam libertatem per senatus consultum amittebat et cum libertate substantiam: quod indignum nostris temporibus esse existimantes et a nostra civitate deleri et non inseri nostris digestis concessimus.

XIII. DE OBLIGATIONIBUS

Nunc transeamus ad obligationes. obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura.

1. Omnium autem obligationum summa divisio in duo genera diducitur: namque aut civiles sunt aut praetoriae. civiles sunt, quae aut legibus constitutae aut certe iure civili comprobatae sunt. praetoriae sunt, quas praetor ex sua iurisdictione constituit, quae etiam honorariae vocantur.

2. Sequens divisio in quattuor species diducitur: aut enim ex contractu sunt aut quasi ex contractu aut ex maleficio aut quasi ex maleficio. prius est, ut de his quae ex contractu sunt dispiciamus. harum aequae quattuor species sunt: aut enim re contrahuntur aut verbis aut litteris aut consensu. de quibus singulis dispiciamus.

XIV. QUIBUS MODIS RE CONTRAHITUR OBLIGATIO

Re contrahitur obligatio veluti mutui datione. mutui autem obligatio in his rebus consistit, quae pondere numero mensurave constant, veluti vino oleo frumento pecunia numerata aere argento auro. quas res aut numerando aut metiendo aut pendendo in hoc damus, ut accipientium fiant et quandoque nobis non eadem res, sed aliae eiusdem naturae et qualitatis reddantur. unde etiam mutuum appellatum sit, quia ita a me tibi datur, ut ex meo tuum fiat. ex eo contractu nascitur actio quae vocatur condictio.

1. Is quoque, qui non debitum accepit ab eo qui per errorem solvit, re obligatur: daturque agenti contra eum propter repetitionem condicticia actio. nam proinde ei condici potest si paret eum dare oportere ac si mutuum accepisset: unde pupillus, si ei sine tutoris auctoritate non debitum per errorem datum est, non tenetur indebiti conditione non magis quam mutui datione. sed haec species obligationis non videtur ex contractu consistere, cum is qui solvendi animo dat magis distrahere voluit negotium quam contrahere.

2. Item is cui res aliqua utenda datur, id est commodatur, re obligatur et tenetur commodati actione. sed is ab eo qui mutuum accepit longe distat: namque non ita res datur, ut eius fiat, et ob id de ea re ipsa restituenda tenetur. et is quidem qui mutuum accepit, si quolibet fortuito casu quod accepit amiserit, veluti incendio ruina naufragio aut latronum hostiumve incursu, nihilo minus obligatus permanet. at is qui utendum accepit sane quidem exactam diligentiam custodiendae rei praestare iubetur nec sufficit ei tantam diligentiam adhibuisse, quantam suis rebus adhibere solitus est, si modo alius diligentior poterit eam rem custodire: sed propter maiorem vim maioresve casus non tenetur, si modo non huius culpa is casus intervenerit: alioquin si id quod tibi commodatum est peregre ferre tecum malueris et vel incursu hostium praedonumve vel naufragio amiseris, dubium non est, quin de restituenda ea re tenearis. commodata autem res tunc proprie intellegitur, si nulla mercede accepta vel constituta res tibi utenda data est. alioquin mercede interveniente locatus tibi usus rei videtur: gratuitum enim debet esse commodatum.

3. Praeterea et is, apud quem res aliqua deponitur, re obligatur et actione depositi, qui et ipse de ea re quam accepit restituenda tenetur. sed

is ex eo solo tenetur, si quid dolo commiserit, culpa autem nomine, id est desidia atque negligentiae, non tenetur: itaque securus est qui parum diligenter custoditam rem furto amisit, quia, qui negligenti amico rem custodiendam tradit, suae facilitati id imputare debet.

4. Creditor quoque qui pignus accepit re obligatur, qui et ipse de ea ipsa re quam accepit restituenda tenetur actione pigneraticia. sed quia pignus utriusque gratia datur, et debitoris, quo magis ei pecunia crederetur, et creditoris, quo magis ei in tuto sit creditum, placuit sufficere, quod ad eam rem custodiendam exactam diligentiam adhiberet: quam si praestiterit et aliquo fortuito casu rem amisit, securum esse nec impediri creditum petere.

XV. DE VERBORUM OBLIGATIONE

Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione et responsu, cum quid dari fieri nobis stipulamur. ex qua duae proficiscuntur actiones, tam condictio, si certa sit stipulatio, quam ex stipulatu, si incerta. quae hoc nomine inde utitur, quia stipulum apud veteres firmum appellabatur, forte a stipite descendens.

1. In hac re olim talia verba tradita fuerunt: spondes? spondeo, promittis? promitto, fidepromittis? fidepromitto, fideiubes? fideiubeo, dabis? dabo, facies? faciam. utrum autem Latina an Graeca vel qua alia lingua stipulatio concipiatur, nihil interest, scilicet si uterque stipulantium intellectum huius linguae habeat: nec necesse est eadem lingua utrumque uti, sed sufficit congruenter ad interrogatum respondere: quin etiam duo Graeci Latina lingua obligationem contrahere possunt. sed haec sollemnia verba olim quidem in usu fuerunt: postea autem Leoniana constitutio lata est, quae sollemnitate verborum sublata sensum et consonantem intellectum ab utraque parte solum desiderat, licet quibuscumque verbis expressus est.

2. Omnis stipulatio aut pure aut in diem aut sub condicione fit. pure veluti quinque aureos dare spondes? Idque confestim peti potest. in diem, cum adiecto die quo pecunia solvatur stipulatio fit: veluti decem aureos primis kalendis Martiis dare spondes? id autem, quod in diem stipulamur, statim quidem debetur, sed peti prius quam dies veniat non potest: ac ne eo quidem ipso die, in quem stipulatio facta est, peti potest, quia totus

dies arbitrio solventis tribui debet. neque enim certum est eo die, in quem promissum est, datum non esse, priusquam praetereat.

3. At si ita stipuleris decem aureos annuos quoad vivam dare spondes?, et pure facta obligatio intellegitur et perpetuatur, quia ad tempus deberi non potest. sed heres petendo pacti exceptione submovebitur.

4. Sub condicione stipulatio fit, cum in aliquem casum differtur obligatio, ut, si aliquid factum fuerit aut non fuerit, stipulatio committatur, veluti si Titius consul factus fuerit, quinque aureos dare spondes? si quis ita stipuletur si in Capitolium non ascendero, dare spondes? Perinde erit, ac si stipulatus esset cum morietur dari sibi. ex condicionali stipulatione tantum spes est debitum, eamque ipsam spem transmittimus, si, priusquam condicio existat, mors nobis contigerit.

5. Loca etiam inseri stipulationi solent, veluti Carthagine dare spondes? quae stipulatio licet pure fieri videatur, tamen re ipsa habet tempus iniectum, quo promissor utatur ad pecuniam Carthagine dandam. et ideo si quis ita Romae stipuletur hodie Carthagine dare spondes? Inutilis erit stipulatio, cum impossibilis sit repromissio.

6. Condiciones, quae ad praeteritum vel ad praesens tempus referuntur, aut statim infirmant obligationem aut omnino non differunt: veluti si Titius consul fuit vel si Maevius vivit, dare spondes? nam si ea ita non sunt, nihil valet stipulatio: sin autem ita se habent, statim valet. quae enim per rerum naturam certa sunt, non morantur obligationem, licet apud nos incerta sint.

7. Non solum res in stipulatum deduci possunt, sed etiam facta: ut si stipulemur fieri aliquid vel non fieri. et in huiusmodi stipulationibus optimum erit poenam subicere, ne quantitas stipulationis in incerto sit ac necesse sit actori probare, quid eius intersit. itaque si quis ut fiat aliquid stipuletur, ita adici poena debet: si ita factum non erit, tum poenae nomine decem aureos dare spondes? sed si quaedam fieri, quaedam non fieri una eademque conceptione stipuletur, clausula erit huiusmodi adicienda: si adversus ea factum erit sive quid ita factum non erit, tunc poenae nomine decem aureos dare spondes?

XVI. DE DUOBUS REIS STIPULANDI ET PROMITTENDI

Et stipulandi at promittendi duo pluresve rei fieri possunt. stipulandi ita, si post omnium interrogationem promissor respondeat spondeo. ut puta cum duobus separatim stipulantibus ita promissor respondeat utrique vestrum dare spondeo; nam si prius Titio spoponderit, deinde alio interrogante spondeat, alia atque alia erit obligatio nec creduntur duo rei stipulandi esse. duo pluresve rei promittendi ita fiunt: Maevi, quinque aureos dare spondes? Sei, eosdem quinque aureos dare spondes? respondeant singuli separatim spondeo.

1. Ex huiusmodi obligationibus et stipulantibus solidum singulis debetur et promittentes singuli in solidum tenentur. in utraque tamen obligatione una res vertitur: et vel alter debitum accipiendo vel alter solvendo omnium peremit obligationem et omnes liberat.

2. Ex duobus reis promittendi alius pure, alius in diem vel sub condicione obligari potest: nec impedimento erit dies aut condicio, quominus ab eo qui pure obligatus est petatur.

XVII. DE STIPULATIONE SERVORUM

Servus ex persona domini ius stipulandi habet. sed hereditas in plerisque personae defuncti vicem sustinet: ideoque quod servus hereditarius ante aditam hereditatem stipulatur, acquirit hereditati ac per hoc etiam heredi postea facto acquiritur.

1. Sive autem domino sive sibi sive conservo suo sive impersonaliter servus stipuletur, domino acquirit. idem iuris est et in liberis, qui in potestate patris sunt, ex quibus causis acquirere possunt.

2. Sed cum factum in stipulatione continebitur, omnimodo persona stipulantis continetur, veluti si servus stipuletur, ut sibi ire agere liceat: ipse enim tantum prohiberi non debet, non etiam dominus eius.

3. Servus communis stipulando unicuique dominorum pro portione domini acquirit, nisi si unius eorum iussu aut nominatim cui eorum stipulatus est: tunc enim soli ei acquiritur. quod servus communis stipulatur, si alteri ex dominis acquiri non potest, solidum alteri acquiritur, veluti si res quam dari stipulatus est unius domini sit.

XVIII. DE DIVISIONE STIPULATIONUM

Stipulationum aliae iudiciales sunt, aliae praetoriae, aliae conventionales, aliae communes tam praetoriae quam iudiciales.

1. Iudiciales sunt dumtaxat, quae a mero iudicis officio proficiscuntur: veluti de dolo cautio vel de persequendo servo qui in fuga est restituendove pretio.

2. Praetoriae, quae a mero praetoris officio proficiscuntur, veluti damni infecti vel legatorum. praetorias autem stipulationes sic exaudiri oportet, ut in his contineantur etiam aediliciae: nam et hae ab iurisdictione veniunt.

3. Conventionales sunt, quae ex conventionione utriusque partis concipiuntur, hoc est neque iussu iudicis neque iussu praetoris, sed ex conventionione contrahentium. quarum totidem genera sunt, quot paene dixerim rerum contrahendarum.

4. Communes sunt stipulationes veluti rem salvam fore pupilli: nam et praetor iubet rem salvam fore pupillo caveri et interdum iudex, si aliter expediri haec res non potest: vel de rato stipulatio.

XIX. DE INUTILIBUS STIPULATIONIBUS

Omnis res, quae dominio nostro subicitur, in stipulationem deduci potest, sive illa mobilis sive soli sit.

1. At si quis rem, quae in rerum natura non est aut esse non potest, dari stipulatus fuerit, veluti Stichum, qui mortuus sit, quem vivere credebat, aut hippocentaurum, qui esse non possit, inutilis erit stipulatio.

2. Idem iuris est, si rem sacram aut religiosam, quam humani iuris esse credebat, vel publicam, quae usibus populi perpetuo exposita sit, ut forum vel theatrum, vel liberum hominem, quem servum esse credebat, vel cuius commercium non habuit, vel rem suam dari quis stipuletur. nec in pendenti erit stipulatio ob id, quod publica res in privatum deduci et ex libero servus fieri potest et commercium adipisci stipulator potest et res stipulatoris esse desinere potest, sed protinus inutilis est. item contra licet initio utiliter res in stipulatum deducta sit, si postea in earum qua causa,

de quibus supra dictum est, sine facto promissoris devenerit: extinguitur stipulatio. ac ne statim ab initio talis stipulatio valebit „Lucium Titium cum servus erit dare spondes?” et similia: quia natura sui dominio nostro exempta in obligationem deduci nullo modo possunt.

3. Si quis alium daturum facturumve quid spoponderit, non obligabitur, veluti si spondeat Titium quinque aureos daturum. quodsi effecturum se, ut Titius daret, spoponderit, obligatur.

4. Si quis alii, quam cuius iuri subiectus sit, stipuletur, nihil agit. plane solutio etiam in extranei personam conferri potest (veluti si quis ita stipuletur mihi aut Seio dare spondes?), ut obligatio quidem stipulatori adquiratur, solvi tamen Seio etiam invito eo recte possit, ut liberatio ipso iure contingat, sed ille adversus Seium habeat mandati actionem. quod si quis sibi et alii, cuius iuri subiectus non sit, decem dari aureos stipulatus est, valebit quidem stipulatio: sed utrum totum debetur quod in stipulatione deductum est, an vero pars dimidia, dubitatum est: sed placet non plus quam partem dimidiam ei adquiri. ei qui tuo iuri subiectus est si stipulatus sis, tibi adquiris, quia vox tua tamquam filii sit, sicuti filii vox tamquam tua intellegitur in his rebus quae tibi adquiri possunt.

5. Praeterea inutilis est stipulatio, si quis ad ea quae interrogatus erit non responderit, veluti si decem aureos a te dari stipuletur, tu quinque promittas, vel contra: aut si ille pure stipuletur, tu sub condicione promittas, vel contra, si modo scilicet id exprimas, id est si cui sub condicione vel in diem stipulanti tu respondeas: praesenti die spondeo. nam si hoc solum respondeas promitto, breviter videris in eandem diem aut condicionem spopondisse: nec enim necesse est in respondendo eadem omnia repeti, quae stipulator expresserit.

6. Item inutilis est stipulatio, si ab eo stipuleris, qui iuri tuo subiectus est, vel si a te stipuletur. sed servus quidem non solum domino suo obligari non potest, sed ne alii quidem ulli: filii vero familias aliis obligari possunt.

7. Mutum neque stipulari neque promittere posse palam est. quod et in surdo receptum est, quia et is qui stipulatur verba promittentis et is qui promittit verba stipulantis audire debet. unde apparet non de eo nos loqui qui tardius exaudit, sed de eo qui omnino non exaudit.

8. Furiosus nullum negotium gerere potest, quia non intellegit quid agit.

9. Pupillus omne negotium recte gerit: ut tamen, sicubi tutoris auc-

toritas necessaria sit, adhibeatur tutor, veluti si ipse obligetur: nam alium sibi obligare etiam sine tutoris auctoritate potest.

10. Sed quod diximus de pupillis, utique de his verum est, qui iam aliquem intellectum habent: nam infans et qui infanti proximus et non multum a furioso distant, quia huius aetatis pupilli nullum intellectum habent: sed in proximis infanti propter utilitatem eorum benignior iuris interpretatio facta est, ut idem iuris habeant, quod pubertati proximi. sed qui in parentis potestate est impubes, nec auctore quidem patre obligatur.

11. Si impossibilis condicio obligationibus adiciatur, nihil valet stipulatio. impossibilis autem condicio habetur, cui natura impedimento est, quo minus existat, veluti si quis ita dixerit: si digito caelum attigero, dare spondes? at si ita stipuletur, si digito caelum non attigero, dare spondes? pure facta obligatio intellegitur ideoque statim petere potest.

12. Item verborum obligatio inter absentes concepta inutilis est. sed cum hoc materiam litium contentiosis hominibus praestabat, forte post tempus tales allegationes opponentibus et non praesentes esse vel se vel adversarios suos contendentibus: ideo nostra constitutio propter celeritatem dirimendarum litium introducta est, quam ad Caesarienses advocatos scriptimus, per quam disposuimus tales scripturas, quae praesto esse partes indicant, omnimodo esse credendas, nisi ipse, qui talibus utitur improbis allegationibus, manifestissimis probationibus vel per scripturam vel per testes idoneos approbaverit in ipso toto die quo conficiebatur instrumentum esse vel adversarium suum in aliis locis esse.

13. Post mortem suam dari sibi nemo stipulari poterat, non magis quam post eius mortem a quo stipulabatur. ac ne is, qui in alicuius potestate est, post mortem eius stipulari poterat, quia patris vel domini voce loqui videtur. sed et si quis ita stipuletur, pridie quam moriar vel pridie quam morieris dari? Inutilis erat stipulatio. sed cum, ut iam dictum est, ex consensu contrahentium stipulationes valent, placuit nobis etiam in hunc iuris articulum necessariam inducere emendationem, ut, sive post mortem sive pridie quam morietur stipulator sive promissor stipulatio concepta est, valeat stipulatio.

14. Item si quis ita stipulatus erat: si navis ex Asia venerit, hodie dare spondes? inutilis erat stipulatio, quia praepostere concepta est. sed cum Leo inclitae recordationis in dotibus eandem stipulationem quae praepos-

tera nuncupatur non esse reiciendam existimavit, nobis placuit et huic perfectum robur accommodare, ut non solum in dotibus, sed etiam in omnibus valeat huiusmodi conceptio stipulationis.

15. Ita autem concepta stipulatio, veluti si Titius dicat cum moriar, dare spondes? vel cum morieris, et apud veteres utilis erat et nunc valet.

16. Item post mortem alterius recte stipulamur.

17. Si scriptum fuerit in instrumento promisisse aliquem, perinde habetur, atque si interrogatione praecedente responsum sit.

18. Quotiens plures res una stipulatione comprehenduntur, si quidem promissor simpliciter respondeat dare spondeo, propter omnes tenetur: si vero unam ex his vel quasdam daturum se spoponderit, obligatio in his pro quibus spoponderit contrahitur. ex pluribus enim stipulationibus una vel quaedam videntur esse perfectae: singulas enim res stipulari et ad singulas respondere debemus.

19. Alteri stipulari, ut supra dictum est, nemo potest: inventae sunt enim huiusmodi obligationes ad hoc, ut unusquisque sibi adquirat quod sua interest: ceterum si alii detur, nihil interest stipulatoris. plane si quis velit hoc facere, poenam stipulari conveniet, ut, nisi ita factum sit, ut comprehensum esset, committetur poenae stipulatio etiam ei cuius nihil interest: poenam enim cum stipulatur quis, non illud inspicitur, quid intersit eius, sed quae sit quantitas in condicione stipulationis. ergo si quis stipuletur Titio dari, nihil agit, sed si addiderit de poena nisi dederis, tot aureos dare spondes? Tunc committitur stipulatio.

20. Sed et si quis stipuletur alii, cum eius interesset, placuit stipulationem valere. nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cessit administratione contutori suo et stipulatus est rem pupilli salvam fore, quoniam interest stipulatoris fieri quod stipulatus est, cum obligatus futurus esset pupillo, si male res gesserit, tenet obligatio. ergo et si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. et si creditori suo quod sua interest, ne forte vel poena committatur vel praedia distrahantur quae pignori data erant, valet stipulatio.

21. Versa vice qui alium facturum promisit, videtur in ea esse causa, ut non teneatur, nisi poenam ipse promiserit.

22. Item nemo rem suam futuram in eum casum quo sua fit utiliter stipulatur.

23. Si de alia re stipulator senserit, de alia promissor, perinde nulla contrahitur obligatio, ac si ad interrogatum responsum non esset, veluti si hominem Stichum a te stipulatus quis fuerit, tu de Pamphilo senseris, quem Stichum vocari credideris.

24. Quod turpi ex causa promissum est, veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, non valet.

25. Cum quis sub aliqua condicione fuerit stipulatus, licet ante condicionem decesserit, postea existente condicione heres eius agere potest. idem est et a promissoris parte.

26. Qui hoc anno aut hoc mense dari stipulatus sit, nisi omnibus partibus praeteritis anni vel mensis non recte petet.

27. Si fundum dari stipuleris vel hominem, non poteris continuo agere, nisi tantum spatii praeterierit, quo traditio fieri possit.

XX. DE FIDEIUSSORIBUS

Pro eo qui promittit solent alii obligari, qui fideiussores appellantur, quos homines accipere solent, dum curant, ut diligentius sibi cautum sit.

1. In omnibus autem obligationibus adsumi possunt, id est sive re sive verbis sive litteris sive consensu contractae fuerint, ac ne illud quidem interest, utrum civilis an naturalis sit obligatio, cui adiciatur fideiussor, adeo quidem, ut pro servo quoque obligetur, sive extraneus sit qui fideiussorem a servo accipiat, sive ipse dominus in id quod sibi naturaliter debetur.

2. Fideiussor non tantum ipse obligatur, sed etiam heredem obligatum relinquit.

3. Fideiussor et praecedere obligationem et sequi potest.

4. Si plures sint fideiussores, quotquot erunt numero, singuli in solidum tenentur. itaque liberum est creditori a quo velit solidum petere. sed ex epistula divi Hadriani compellitur creditor a singulis, qui modo solvendo sint litis contestatae tempore, partes petere. ideoque si quis ex fideiussoribus eo tempore solvendo non sit, hoc ceteros onerat. sed et si ab uno fideiussore creditor totum consecutus fuerit, huius solius detrimentum erit, si is pro quo fideiussit solvendo non sit: et sibi imputare debet, cum potuerit adiuvari ex epistula divi Hadriani et desiderare, ut pro parte in se detur actio.

5. Fideiussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet is pro quo obligantur: nam eorum obligatio accessio est principalis obligationis nec plus in accessione esse potest quam in principali re. at ex diverso, ut minus debeant, obligari possunt. itaque si reus decem aureos promiserit, fideiussor in quinque recte obligatur: contra vero non potest obligari. item si ille pure promiserit, fideiussor sub condicione promittere potest: contra vero non potest: non solum enim in quantitate, sed etiam in tempore minus et plus intellegitur. plus est enim statim aliquid dare, minus est post tempus dare.

6. Si quid autem fideiussor pro reo solverit, eius recipiendi causa habet cum eo mandati iudicium.

7. Graece fideiussor plerumque ita accipitur: τήμῃ πιστεῖ κελεύω, λέγω, θέλω sive βούλομαι: sed et si φημί, dixerit, pro eo erit, ac si dixerit λέγω.

8. In stipulationibus fideiussorum sciendum est generaliter hoc accipi, ut, quodcumque scriptum sit quasi actum, videatur etiam actum: ideoque constat, si quis se scripserit fideiussisse, videri omnia sollemniter acta.

. XXI. DE LITTERARUM OBLIGATIONE

Olim scriptura fiebat obligatio, quae nominibus fieri dicebatur, quae nomina hodie non sunt in usu. plane si quis debere se scripserit, quod numeratum ei non est, de pecunia minime numerata post multum temporis exceptionem opponere non potest: hoc enim saepissime constitutum est. sic fit, ut et hodie, dum queri non potest, scriptura obligetur: et ex ea nascitur condictio, cessante scilicet verborum obligatione. multum autem tempus in hac exceptione antea quidem ex principalibus constitutionibus usque ad quinquennium procedebat: sed ne creditores diutius possint suis pecuniis forsitan defraudari, per constitutionem nostram tempus coartatum est, ut ultra biennii metas huiusmodi exceptio minime extendatur.

XXII. DE CONSENSU OBLIGATIONE

Consensu fiunt obligationes in emptionibus venditionibus, locationibus conductionibus, societatibus, mandatis.

1. Ideo autem istis modis consensu dicitur obligatio contrahi, quia neque scriptura neque praesentia omnimodo opus est, ac ne dari quicquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio, sed sufficit eos qui negotium gerunt consentire.

2. Unde inter absentes quoque talia negotia contrahuntur, veluti per epistulam aut per nuntium.

3. Item in his contractibus alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono et aequo praestare oportet, cum alioquin in verborum obligationibus alius stipuletur, alius promittat.

XXIII. DE EMPTIONE ET VENDITIONE

Emptio et venditio contrahitur, simulatque de pretio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum sit ac ne arra quidem data fuerit. nam quod arrae nomine datur, argumentum est emptionis et venditionis contractae. sed haec quidem de emptionibus et venditionibus, quae sine scriptura consistunt, optinere oportet: nam nihil a nobis in huiusmodi venditionibus innovatum est. in his autem quae scriptura conficiuntur non aliter perfectam esse emptionem et venditionem constituimus, nisi et instrumenta emptionis fuerint conscripta vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem scripta, a contrahente autem subscripta et, si per tabellionem fiunt, nisi et completiones acceperint et fuerint partibus absoluta. donec enim aliquid ex his deest, et paenitentiae locus est et potest emptor vel venditor sine poena recedere ab emptione. ita tamen impune recedere eis concedimus, nisi iam arrarum nomine aliquid fuerit datum: hoc etenim subsequuto, sive in scriptis sive sine scriptis venditio celebrata est, is qui recusat adimplere contractum, si quidem emptor est, perdit quod dedit, si vero venditor, duplum restituere compellitur, licet nihil super arris expressum est.

1. Pretium autem constitui oportet: nam nulla emptio sine pretio esse

potest. sed et certum pretium esse debet. alioquin si ita inter aliquos convenerit, ut, quanti Titius rem aestimaverit, tanti sit empti: inter veteres satis abundeque hoc dubitabatur, sive constat venditio sive non. sed nostra decisio ita hoc constituit, ut, quotiens sic composita sit venditio quanti ille aestimaverit, sub hac condicione staret contractus, ut, si quidem ipse qui nominatus est pretium definierit, omnimodo secundum eius aestimationem et pretium persolvatur et res tradatur, ut venditio ad effectum perducatur, emptore quidem ex empto actione, venditore autem ex vendito agente, sin autem ille qui nominatus est vel noluerit vel non potuerit pretium definire, tunc pro nihilo esse venditionem quasi nullo pretio statuto. quod ius cum in venditionibus nobis placuit, non est absurdum et in locationibus et conductionibus trahere.

2. Item pretium in numerata pecunia consistere debet. nam in ceteris rebus an pretium esse possit, veluti homo aut fundus aut toga alterius rei pretium esse possit, valde quaerebatur. Sabinus et Cassius etiam in alia re putant posse pretium consistere: unde illud est, quod vulgo dicebatur per permutationem rerum emptionem et venditionem contrahi eamque speciem emptionis venditionisque vetustissimam esse: argumentoque utebantur Graeco poeta Homero, qui aliqua parte exercitum Achivorum vinum sibi comparasse ait permutatis quibusdam rebus, his verbis:

ένθεν άρ' οίνιοντο κερηκομόωντες` Αχαιοί,
άλλοι μεν χαλκω, άλλοι δ' αίθωνι σιδήρω,
άλλοι δέ ρινοίς, άλλοι δ' αυτησι βόεσσι,
άλλοι δ' άντραπόδεσσι.

Diversae scholae auctores contra sentiebant aliudque esse existimabant permutationem rerum, aliud emptionem et venditionem. alioquin non posse rem expediri permutatis rebus, quae videatur res venisse et quae pretii nomine data esse: nam utramque videri et venisse et pretii nomine datam esse rationem non pati. sed Proculi sententia dicentis permutationem propriam esse speciem contractus a venditione separatam merito praevaluit, cum et ipsa aliis Homericis versibus adiuvatur et validioribus rationibus argumentatur. quod et anteriores divi principes admiserunt et in nostris digestis latius significatur.

3. Cum autem emptio et venditio contracta sit (quod effici diximus, simulatque de pretio convenerit, cum sine scriptura res agitur), periculum

rei venditae statim ad emptorem pertinet. tametsi adhuc ea res emptori tradita non sit. itaque si homo mortuus sit vel aliqua parte corporis laesus fuerit, aut aedes totae aut aliqua ex parte incendio consumptae fuerint, aut fundus vi fluminis totus vel aliqua ex parte ablatus sit, sive etiam inundatione aquae aut arboribus turbine deiectis longe minor aut deterior esse coeperit: emptoris damnum est, cui necesse est, licet rem non fuerit nactus, pretium solvere. quidquid enim sine dolo et culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est. sed et si post emptionem fundo aliquid per alluvionem accessit, ad emptoris commodum pertinet: nam et commodum eius esse debet, cuius periculum est.

3a. Quod si fugerit homo qui veniit aut subreptus fuerit, ita ut neque dolus neque culpa venditoris interveniat, animadvertendum erit, an custodiam eius usque ad traditionem venditor suscepit. sane enim, si suscepit, ad ipsius periculum is casus pertinet: si non suscepit, securus erit. idem et in ceteris animalibus ceterisque rebus intellegimus. utique tamen vindicationem rei et conditionem exhibere debebit emptori, quia sane, qui rem nondum emptori tradidit, adhuc ipse dominus est. idem est etiam de furti et de damni iniuriae actione.

4. Emptio tam sub condicione quam pure contrahi potest. sub condicione veluti si Stichus intra certum diem tibi placuerit, erit tibi emptus aureis tot.

5. Loca sacra vel religiosa, item publica, veluti forum basilicam, frustra quis sciens emit, quas tamen si pro privatis vel profanis deceptus a venditore emerit, habebit actionem ex empto, quod non habere ei liceat, ut consequatur, quod sua interest deceptum eum non esse. idem iuris est, si hominem liberum pro servo emerit.

XXIV. DE LOCATIONE ET CONDUCTIONE

Locatio et conductio proxima est emptioni et venditioni isdemque iuris regulis consistunt. nam ut emptio et venditio ita contrahitur, si de pretio convenerit, sic etiam locatio et conductio ita contrahi intellegitur, si merces constituta sit. et competit locatori quidem locati actio, conductori vero conducti.

1. Et quae supra diximus, si alieno arbitrio pretium permissum fuerit, eadem et de locatione et conductione dicta esse intellegamus, si alieno

arbitrio merces permissa fuerit. qua de causa si fulloni polienda curandave aut sarcinatori sarcienda vestimenta quis dederit nulla statim mercede constituta, sed postea tantum daturus, quantum inter eos convenerit, non proprie locatio et conductio contrahi intellegitur, sed eo nomine praescriptis verbis actio datur.

2. Praeterea sicut vulgo quaerebatur, an permutatis rebus emptio et venditio contrahitur: ita quam solebat de locatione et conductione, si forte rem aliquam tibi utendam sive fruendam quis dederit et invicem a te aliam utendam sive fruendam acceperit. et placuit non esse locationem et conductionem, sed proprium genus esse contractus. veluti si, cum unum quis bovem haberet et vicinus eius unum, placuerit inter eos, ut per denos dies invicem boves commodarent, ut opus facerent, et apud alterum bos periit: neque locati vel conducti neque commodati competit actio, quia non fuit gratuitum commodatum, verum praescriptis verbis agendum est.

3. Adeo autem familiaritatem aliquam inter se habere videntur emptio et venditio, item locatio et conductio, ut in quibusdam causis quaeri soleat, utrum emptio et venditio contrahatur, an locatio et conductio. ut ecce de praediis, quae perpetuo quibusdam fruenda traduntur, id est ut, quamdiu pensio sive redditus pro his domino praestetur, neque ipsi conductori neque heredi eius, cuive conductor heresve eius id praedium vendiderit aut donaverit aut dotis nomine dederit aliove quo modo alienaverit, auferre liceat. sed talis contractus, quia inter veteres dubitabatur et a quibusdam locatio, a quibusdam venditio existimabatur: lex Zenoniana lata est, quae emphyteuseos contractui propriam statuit naturam neque ad locationem neque ad venditionem inclinantem, sed suis pactionibus fulciendam, et si quidem aliquid pactum fuerit, hoc ita optinere, ac si naturalis esset contractus, sin autem nihil de periculo rei fuerit pactum, tunc si quidem totius rei interitus accesserit, ad dominum super hoc redundare periculum, sin particularis, ad emphyteuticarium huiusmodi damnum venire. quo iure utimur.

4. Item quaeritur, si cum aurifice Titio convenerit, ut is ex auro suo certi ponderis certaeque formae anulos ei faceret et acciperet verbi gratia aureos decem, utrum emptio et venditio an locatio et conductio contrahi videatur? Cassius ait materiae quidem emptionem venditionemque contrahi, operae autem locationem et conductionem. sed placuit tantum

emptionem et venditionem contrahi. quodsi suum aurum Titius dederit mercede pro opera constituta, dubium non est, quin locatio et conductio sit.

5. Conductor omnia secundum legem conductionis facere debet et, si quid in lege praetermissum fuerit, id ex bono et aequo debet et, si quid in lege praetermissum fuerit, id ex bono et aequo debet praestare. qui pro usu aut vestimentorum aut argenti aut iumenti mercedem aut dedit aut promisit, ab eo custodia talis desideratur, qualem diligentissimus pater familias suis rebus adhibet. quam si praestiterit et aliquo casu rem amiserit, de restituenda ea non tenebitur.

6. Mortuo conductore intra tempora conductionis heres eius eodem iure in conductionem succedit.

XXV. DE SOCIETATE

Societatem coire solemus aut totorum bonorum, quam Graeci specialiter κοινοπραξίαν negotiationis, veluti mancipiorum emendorum vendendorumque, aut olei vini frumenti emendi vendendique.

1. Et quidem si nihil de partibus lucri et damni nominatim convenerit, aequales scilicet partes et in lucro et in damno spectantur. quod si expressae fuerint partes, hae servari debent: nec enim umquam dubium fuit, quin valeat conventio, si duo inter se pacti sunt, ut ad unum quidem duae partes et damni et lucri pertineant, ad alium tertia.

2. De illa sane conventionem quaesitum est, si Titius et Seius inter se pacti sunt, ut ad Titium lucri duae partes pertineant, damni tertia, ad Seium duae partes damni, lucri tertia, an rata debet haberi conventio? Quintus Mucius contra naturam societatis talem pactionem esse existimavit et ob id non esse ratam habendam. Servius Sulpicius, cuius sententia praevaluit, contra sentit, quia saepe quorundam ita pretiosa est opera in societate, ut eos iustum sit meliore condicione in societatem admitti: nam et ita coiri posse societatem non dubitatur, ut alter pecuniam conferat, alter non conferat et tamen lucrum inter eos commune sit, quia saepe opera alicuius pro pecunia valet. et adeo contra Quinti Mucii sententiam optinuit, ut illud quoque constiterit posse convenire, ut quis lucri partem ferat, damno non teneatur, quod et ipsum Servius convenienter sibi existimavit: quod tamen ita intellegi oportet ut, si in aliqua re lucrum, in aliqua damnum allatum sit,

compensatione facta solum quod superest intellegatur lucri esse.

3. Illud expeditum est, si in una causa pars fuerit expressa, veluti in solo lucro vel in solo damno, in altera vero omissa: in eo quoque quod praetermissum est eandem partem servari.

4. Manet autem societas eo usque, donec in eodem consensu perseveraverint: at cum aliquis renuntiaverit societati, solvitur societas. sed plane si quis callide in hoc renuntiaverit societati, ut obveniens aliquod lucrum solus habeat, veluti si totorum bonorum Socius, cum ab aliquo heres esset relictus, in hoc renuntiaverit societati, ut hereditatem solus lucrifaceret, cogitur hoc lucrum communicare: si quid vero aliud lucrifaceret, quod non captaverit, ad ipsum solum pertinet: ei vero, cui renunciatum est, quidquid omnino post renuntiatam societatem acquiritur, soli conceditur.

5. Solvitur adhuc societas etiam morte socii, quia qui societatem contrahit certam personam sibi eligit. sed et si consensu plurium societas coita sit, morte unius socii solvitur, etsi plures supersint, nisi si in coeunda societate aliter convenerit.

6. Item si alicuius rei contracta societas sit et finis negotio impositus est, finitur societas.

7. Publicatione quoque distrahi societatem manifestum est, scilicet si universa bona socii publicentur: nam cum in eius locum alius succedit, pro mortuo habetur.

8. Item si quis ex sociis mole debiti praegravatus bonis suis cesserit et ideo propter publica aut propter privata debita substantia eius veneat, solvitur societas. sed hoc casu si adhuc consentiant in societatem, nova videtur incipere societas.

9. Socius socio utrum eo nomine tantum teneatur pro socio actione, si quid dolo commiserit, sicut is qui deponi apud se passus est, an etiam culpa, id est desidia atque negligentiae nomine, quaesitum est: praevaluit tamen etiam culpa nomine teneri eum. culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est: suffecit enim talem diligentiam in communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet. nam qui parum diligentem socium sibi adsumit, de se queri debet.

XXVI. DE MANDATO

Mandatum contrahitur quinque modis, sive sua tantum gratia aliquis tibi mandet, sive sua et tua, sive aliena tantum, sive sua et aliena, sive tua et aliena. at si tua tantum gratia tibi mandatum sit, supervacuum est mandatum et ob id nulla ex eo obligatio nec mandati inter vos actio nascitur.

1. Mandantis tantum gratia intervenit mandatum, veluti si quis tibi mandet, ut negotia eius gereres, vel ut fundum ei emereres, vel ut pro eo sponderes.

2. Tua et mandantis, veluti si mandet tibi, ut pecuniam sub usuris crederes ei, qui in rem ipsius mutuaretur, aut si volente te agere cum eo ex fideiussoria causa mandet tibi, ut cum reo agas pariculo mandantis, vel ut ipsius pariculo stipuleris ab eo, quem tibi deleget in id quod tibi debuerat.

3. Aliena autem causa intervenit mandatum, veluti si tibi mandet, ut Titii negotia gereres, vel ut Titio fundum emereres, vel ut pro Titio sponderes.

4. Sua et aliena, veluti si de communibus suis et Titii negotiis gerendis tibi mandet, vel ut sibi et Titio fundum emereres, vel ut pro eo et Titio sponderes.

5. Tua et aliena, veluti si tibi mandet, ut Titio sub usuris crederes. quodsi ut sine usuris crederes, aliena tantum gratia intercedit mandatum.

6. Tua gratia intervenit mandatum, veluti si tibi mandet, ut pecunias tuas potius in emptiones praediorum colloques, quam feneres, vel ex diverso ut feneres potius, quam in emptiones praediorum colloques. cuius generis mandatum magis consilium est quam mandatum et ob id non est obligatorium, quia nemo ex consilio mandati obligatur, etiamsi non expediat ei cui dabitur, cum liberum cuique sit apud se explorare, an expediat consilium. itaque si otiosam pecuniam domi te habentem hortatus fuerit aliquis, ut rem aliquam emereres vel eam credas, quamvis non expediet tibi eam emisse vel credidisse, non tamen tibi mandati tenetur. et adeo haec ita sunt, ut quaesitum sit, an mandati teneatur qui mandavit tibi, ut Titio pecuniam fenerares: sed optinuit Sabini sententia obligatorium esse in hoc casu

mandatum, quia non aliter Titio credidisses, quam si tibi mandatum esset.

7. Illud quoque mandatum non est obligatorium, quod contra bonos mores est, veluti si Titius de furto aut damno faciendo aut de iniuria facienda tibi mandet. licet enim poenam istius facti nomine praestiteris, non tamen ullam habes adversus Titium actionem.

8. Is qui exsequitur mandatum non debet excedere fines mandati. ut ecce si quis usque ad centum aureos mandaverit tibi, ut fundum emeris vel ut pro Titio sponderes, neque pluris emere debes neque in ampliorem pecuniam fideiubere, alioquin non habebis cum eo mandati actionem: adeo quidem, ut Sabino et Cassio placuerit, etiam si usque ad centum aureos cum eo agere velis, inutiliter te acturum: diversae scholae auctores recte te usque ad centum aureos acturum existimant: quae sententia sane benignior est. quod si minoris emeris, habebis scilicet cum eo actionem, quoniam qui mandat, ut sibi centum aureorum fundus emeretur, is utique mandasse intellegitur, ut minoris si posset emeretur.

9. Recte quoque mandatum contractum, si, dum adhuc integra res sit, revocatum fuerit, evanescit.

10. Item si adhuc integro mandato mors alterutrius interveniat, id est vel eius qui mandaverit, vel eius qui mandatum suscepit, solvitur mandatum. sed utilitatis causa receptum est, si mortuo eo, qui tibi mandaverit, tu ignorans eum decessisse exsecutus fueras mandatum, posse te agere mandati actione: alioquin iusta et probabilis ignorantia damnum tibi afferat. et huic simile est, quod placuit, si debitores manumisso dispensatore Titii per ignorantiam liberti solverint, liberari eos: cum alioquin stricta iuris ratione non possent liberari, quia alii solvissent, quam cui solvere deberent.

11. Mandatum non suscipere liberum est: susceptum autem consummandum aut quam primum renuntiandum est, ut aut per semet ipsum aut per alium eandem rem mandator exsequatur. nam nisi ita renuntiatur, ut integra causa mandatori reservetur eandem rem explicandi, nihilo minus mandati actio locum habet, nisi si iusta causa interecessit aut non renuntiandi aut intempestive renuntiandi.

12. Mandatum et in diem differri et sub condicione fieri potest.

13. In summa sciendum est mandatum, nisi gratuitum sit, in aliam formam negotii cadere: nam mercede constituta incipit locatio et conductio esse et ut generaliter dixerimus: quibus casibus sine mercede suscepto

officio mandati aut depositi contrahitur negotium, his casibus interveniente mercede locatio et conductio contrahi intellegitur. et ideo si fulloni polienda curandave vestimenta dederis aut sarcinatori sarcienda nulla mercede constituta neque promissa, mandati competit actio.

XXVII. DE OBLIGATIONIBUS QUASI EX CONTRACTU

Post genera contractuum enumerata dispiciamus etiam de his obligationibus, quae non proprie quidem ex contractu nasci intelleguntur, sed tamen, quia non ex maleficio substantiam capiunt, quasi ex contractu nasci videntur.

1. Igitur cum quis absentis negotia gesserit, ultro citroque inter eos nascuntur actiones, quae appellantur negotiorum gestorum: sed domino quidem rei gestae adversus eum qui gessit directa competit actio, negotiorum autem gestori contraria. quas ex nullo contractu proprie nasci manifestum est: quippe ita nascuntur istae actiones, si sine mandato quisque alienis negotiis gerendis se optulerit: ex qua causa quorum negotia gesta fuerint etiam ignorantes obligantur. idque utilitatis causa receptum est, ne absentium, qui subita festinatione coacti nulli demandata negotiorum suorum administratione peregre profecti essent, desererentur negotia: quae sane nemo curaturus esset, si de eo quod quis impendisset nullam habiturus esset actionem. sicut autem is qui utiliter gesserit negotia habet obligatum dominum negotiorum, ita et contra iste quoque tenetur, ut administrationis rationem reddat. quo casu ad exactissimam quisque diligentiam compellitur reddere rationem: nec sufficit talem diligentiam adhibere, qualem suis rebus adhibere soleret, si modo alius diligentior commodius administraturus esset negotia.

2. Tutores quoque, qui tutelae iudicio tenentur, non proprie ex contractu obligati intelleguntur (nullum enim negotium inter tutorem et pupillum contrahitur): sed quia sane non ex maleficio tenentur, quasi ex contractu teneri videntur. et hoc autem casu mutuae sunt actiones: non tantum enim pupillus cum tutore habet tutelae actionem, sed et ex contrario tutor cum pupillo habet contrariam tutelae, si vel impenderit aliquid in rem pupilli vel pro eo fuerit obligatus aut rem suam creditori eius obligaverit.

3. Item si inter aliquos communis sit res sine societate, veluti quod pariter eis legata donatave esset, et alter eorum alteri ideo teneatur communi dividundo iudicio, quod solus fructus ex ea re perceperit, aut quod

socius eius in eam rem necessarias impensas fecerit: non intellegitur proprie ex contractu obligatus esse, quippe nihil inter se contraxerunt: sed quia non ex maleficio tenetur, quasi ex contractu teneri videtur.

4. Idem iuris est de eo, qui coheredi suo familiae erciscundae iudicio ex his causis obligatus est.

5. Heres quoque legatorum nomine non proprie ex contractu obligatus intellegitur (neque enim cum herede neque cum defuncto ullum negotium legatarius gessisse proprie dici potest): et tamen, quia ex maleficio non est obligatus heres, quasi ex contractu debere intellegitur.

6. Item is, cui quis per errorem non debitum solvit, quasi ex contractu debere videtur. adeo enim non intellegitur proprie ex contractu obligatus, ut, si certiore rationem sequamur, magis ut supra diximus ex distractu, quam ex contractu possit dici obligatus esse: nam qui solvendi animo pecuniam dat, in hoc dare videtur, ut distrahat potius negotium quam contrahat. sed tamen proinde is qui accepit obligatur, ac si mutuum illi daretur, et ideo condictione tenetur.

7. Ex quibusdam tamen causis repeti non potest, quod per errorem non debitum solutum sit. sic namque definiverunt veteres: ex quibus causis infitiando lis crescit, ex his causis non debitum solutum repeti non posse, veluti ex lege Aquilia, item ex legato. quod veteres quidem in his legatis locum habere voluerunt, quae certa constituta per damnationem cuicumque fuerant legata: nostra autem constitutio cum unam naturam omnibus legatis et fideicommissis indulsit, huiusmodi augmentum in omnibus legatis et fideicommissis extendi voluit: sed non omnibus legatariis praebuit, sed tantummodo in his legatis et fideicommissis, quae sacrosanctis ecclesiis ceterisque venerabilibus locis, quae religionis vel pietatis intuitu honorificantur, derelicta sunt, quae si indebita solvantur, non repetuntur.

XXVIII. PER QUAS PERSONAS NOBIS OBLIGATIO ADQUIRITUR

Expositis generibus obligationum, quae ex contractu vel quasi ex contractu nascuntur, admonendi sumus adquire vobis non solum per vosmet ipsos, sed etiam per eas quoque personas, quae in vestra potestate sunt,

veluti per servos vestros et filios: ut tamen, quod per servos quidem vobis acquiritur, totum vestrum fiat, quod autem per liberos, quos in potestate habetis, ex obligatione fuerit acquisitum, hoc dividatur secundum imaginem rerum proprietatis et usus fructus, quam nostra discrevit constitutio: ut, quod ab actione commodum perveniat, huius usum fructum quidem habeat pater, proprietatem autem filio servetur, scilicet patre actionem movente secundum novellae nostrae constitutionis divisionem.

1. Item per liberos homines et alienos servos, quos bona fide possidetis, acquiritur vobis, sed tantum ex duabus causis, id est si quid ex operis suis vel ex re vestra adquirant.

2. Per eum quoque servum, in quo usum fructum vel usum habetis, similiter ex duabus istis causis vobis acquiritur.

3. Communem servum pro dominica parte dominis adquirere certum est, excepto eo, quod uni nominatim stipulando aut per traditionem accipiendo illi soli acquirit, veluti cum ita stipuletur: Titio domino meo dare spondes? sed si unius domini iussu servus fuerit stipulatus, licet antea dubitabatur, tamen post nostram decisionem res expedita est, ut illi tantum adquirat, qui hoc ei facere iussit, ut supra dictum est.

XXIX. QUIBUS MODIS OBLIGATIO TOLLITUR

Tollitur autem omnis obligatio solutione eius quod debetur, vel si quis consentiente creditore aliud pro alio solverit. nec tamen interest, quis solvat, utrum ipse qui debet an alius pro eo: liberatur enim et alio solvente, sive sciente debitore sive ignorante vel invito solutio fiat. item si reus solverit, etiam ii qui pro eo intervenerunt liberantur. idem ex contrario contingit, si fideiussor solverit: non enim solus ipse liberatur, sed etiam reus.

1. Item per acceptilationem tollitur obligatio. est autem acceptilatio imaginaria solutio. quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id si velit Titius remittere, poterit sic fieri, ut patiat haec verba debitorem dicere: quod ego tibi promisi habesne acceptum? Et Titius respondeat habeo. sed et Graece potest acceptum fieri, dummodo sic fiat, ut Latinis verbis solet: *έχεις λαβών δηνάρια τόσα έχω λαβών*. quo genere ut diximus tantum eae obligationes solvuntur, quae ex verbis consistunt, non

etiam ceterae: consentaneum enim visum est verbis factam obligationem posse aliis verbis dissolvi: sed id, quod ex alia causa debetur, potest in stipulationem deduci et per acceptilationem dissolvi. sicut autem quod debetur pro parte recte solvitur, ita in partem debiti acceptilatio fieri potest.

2. Est prodita stipulatio, quae vulgo Aquiliana appellatur, per quam stipulationem contingit, ut omnium rerum obligatio in stipulatum deducatur et ea per acceptilationem tollatur. stipulatio enim Aquiliana novat omnes obligationes et a Gallo Aquilio ita composita est: quidquid te mihi ex quacumque causa dare facere oportet oportebit praesens in diemve quarumque rerum mihi tecum actio quaeque abs te petitio vel adversus te persecutio est erit quodque tu meum habes tenes possides possideresve dolove malo fecisti, quo minus possideas: quanti quaeque earum rerum res erit, tantam pecuniam dari stipulatus est Aulus Agerius, spopondit Numerius Negidius. item e diverso Numerius Negidius interrogavit Aulum Agerium: quidquid tibi hodierno die per Aquilianam stipulationem spopondi, id omne habesne acceptum? Respondit Aulus Agerius: habeo acceptumque tuli.

3. Praeterea novatione tollitur obligatio. veluti si id, quod tu Seio debeas, a Titio dari stipulatus sit. nam interventu novae personae nova nascitur obligatio et prima tollitur translata in posteriorem, adeo ut interdum, licet posterior stipulatio inutilis sit, tamen prima novationis iure tollatur. veluti si id, quod Titio tu debebas, a pupillo sine tutoris auctoritate stipulatus fuerit, quo casu res amittitur: nam et prior debitor liberatur et posterior obligatio nulla est. non idem iuris est, si a servo quis stipulatus fuerit: nam tunc prior proinde obligatus manet, ac si postea a nullo stipulatus fuisset. sed si eadem persona sit, a qua postea stipuleris, ita demum novatio fit, si quid in posteriore stipulatione novi sit, forte si condicio aut dies aut fideiussor adiciatur aut detrahatur. quod autem diximus, si condicio adiciatur, novationem fieri, sic intellegi oportet, ut ita dicamus factam novationem, si condicio extiterit: alioquin si defecerit, durat prior obligatio. Sed cum hoc quidem inter veteres constabat tunc fieri novationem, cum novandi animo in secundam obligationem itum fuerat: per hoc autem dubium erat, quando novandi animo videretur hoc fieri et quasdam de hoc praesumptiones alii in aliis casibus introducebant: ideo nostra processit constitutio, quae apertissime definivit tunc solum fieri novationem, quotiens hoc ipsum inter contrahentes expressum fuerit, quod propter novationem

prioris obligationis convenerunt, alioquin manere et pristinam obligationem et secundam ei accedere, ut maneat ex utraque causa obligatio secundum nostrae constitutionis definitiones, quas licet ex ipsius lectione apertius cognoscere.

4. Hoc amplius eae obligationes, quae consensu contrahuntur, contraria voluntate dissolvuntur. nam si Titius et Seius inter se consenserunt, ut fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureorum, deinde renondum secuta, id est neque pretio soluto neque fundo tradito, placuerit inter eos, ut discederetur ab emptione et venditione, invicem liberantur. idem est et in conductione et locatione et omnibus contractibus, qui ex consensu descendunt, sicut iam dictum est.

LIBER QUARTUS

I. DE OBLIGATIONIBUS QUAE EX DELICTO NASCUNTUR

Cum expositum sit superiore libro de obligationibus ex contractu et quasi ex contractu, sequitur ut de obligationibus ex maleficio dispiciamus. sed illae quidem, ut suo loco tradidimus, in quattuor genera dividuntur: hae vero unius generis sunt, nam omnes ex re nascuntur, id est ex ipso maleficio, veluti ex furto aut rapina aut damno aut iniuria.

1. Furtum est contrectatio rei fraudulosa vel ipsius rei vel etiam usus eius possessionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere.

2. Furtum autem vel a furvo id est nigro dictum est, quod clam et obscure fit et plerumque nocte: vel a fraude: vel a ferendo, id est auferendo: vel a Graeco sermone, qui φῶρας appellant fures. immo etiam Graeci ἀπο τοῦ φεῦρειν φῶρας dixerunt.

3. Furtorum autem genera duo sunt, manifestum et nec manifestum. nam conceptum et oblatum species potius actionis sunt furto cohaerentes quam genera furtorum, sicut inferius apparebit. manifestus fur est, quem Graeci ἐπ' αὐτοφῶρῳ appellant: nec solum is qui in ipso furto deprehenditur, sed etiam is qui eo loco deprehenditur, quo fit, veluti qui in domo furtum fecit et nondum egressus Ianuam deprehensus fuerit, et qui in oliveto olivarum aut in vineto uvarum furtum fecit, quamdiu in eo oliveto aut in vineto fur deprehensus sit: immo ulterius furtum manifestum extendendum est, quamdiu eam rem fur tenens visus vel deprehensus fuerit sive in publico sive in privato vel a domino vel ab alio, antequam eo perveniret, quo perferre ac deponere rem destinasset. sed si pertulit quo destinavit, tametsi deprehendatur cum re furtiva, non est manifestus fur. nec manifestum furtum quid sit, ex his quae diximus intelligitur: nam quod manifestum non est, id scilicet nec manifestum est.

4. Conceptum furtum dicitur, cum apud aliquem testibus praesentibus furtiva res quaesita et inventa sit: nam in eum propria actio constituta est, quamvis fur non sit, quae appellatur concepti. oblatum furtum dicitur, cum

res furtiva ab aliquo tibi oblata sit eaque apud te concepta sit, utique si ea mente tibi data fuerit, ut apud te potius quam apud eum qui dederit conciperetur: nam tibi, apud quem concepta sit, propria adversus eum qui optulit, quamvis fur non sit, constituta est actio, quae appellatur oblata. est etiam prohibiti furti actio adversus eum, qui furtum quaerere testibus praesentibus volentem prohibuerit, praeterea poena constituitur edicto praetoris per actionem furti non exhibiti adversus eum, qui furtivam rem apud se quaesitam et inventam non exhibuit. sed hae actiones, id est concepti et oblata et furti prohibiti nec non furti non exhibiti, in desuetudinem abierunt. cum enim requisitio rei furtivae hodie secundum veterem observationem non fit: merito ex consequentia etiam praefatae actiones ab usu communi recesserunt, cum manifestissimum est, quod omnes, qui scientes rem furtivam susceperint et celaverint, furti nec manifesti obnoxii sunt.

5. Poena manifesti furti quadrupli est tam ex servi persona quam ex liberi, nec manifesti dupli.

6. Furtum autem fit non solum, cum quis intercipiendi causa rem alienam amovet, sed generaliter cum quis alienam rem invito domino contractat. itaque sive creditor pignore sive is apud quem res deposita est ea re utatur sive is qui rem utendam accepit in alium usum eam transferat, quam cuius gratia ei data est, furtum committit. veluti si quis argentum utendum acceperit quasi amicos ad cenam invitaturus et id peregre secum tulerit, aut si quis equum gestandi causa commodatum sibi longius aliquo duxerit, quod veteres scripserunt de eo, qui in aciem equum perduxisset.

7. Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter uterentur, quam utendas acceperint, ita furtum committere, si se intellegant id invito domino facere eumque si intellexisset non permissurum, ac si permissurum credant, extra crimen videri: optima sane distinctione, quia furtum sine affectu furandi non committitur.

8. Sed et si credat aliquis invito domino se rem commodatam sibi contrectare, domino autem volente id fiat, dicitur furtum non fieri. unde illud quaesitum est, cum Titius servum Maevii sollicitaverit, ut quasdam res domino subriperet et ad eum perferret, et servus id ad Maevium pertulerit, Maevius, dum vult Titium in ipso delicto deprehendere, permisit servo quasdam res ad eum perferre, utrum furti an servi corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro? et cum nobis super hac dubitatione suggestum

est et antiquorum prudentium super hoc altercationes perspeximus, quibusdam neque furti neque servi corrupti actionem praestantibus, quibusdam furti tantummodo: nos huiusmodi calliditati obviam euntes per nostram decisionem sanximus non solum furti actionem, sed etiam servi corrupti contra eum dari: licet enim is servus deterior a sollicitatore minime factus est et ideo non concurrant regulae, quae servi corrupti actionem introducerent, tamen consilium corruptoris ad perniciem probitatis servi introductum est, ut sit ei poenalis actio imposita, tamquam re ipsa fuisset servus corruptus, ne ex huiusmodi impunitate et in alium servum, qui possit corrumpi, tale facinus a quibusdam perpetretur.

9. Interdum etiam liberorum hominum furtum fit, veluti si quis liberorum nostrorum, qui in potestate nostra sit, subreptus fuerit.

10. Aliquando autem etiam suae rei quisque furtum cominitit, veluti si debitor rem quam creditori pignoris causa dedit subtraxerit.

11. Interdum furti tenetur, qui ipse furtum non fecerit: qualis est, cuius ope et consilio furtum factum est. in quo numero est, qui tibi nummos excussit, ut alius eos raperet, aut obstitit tibi, ut alius rem tuam exciperet, vel oves aut boves tuas fugaverit, ut alius eas exciperet: et hoc veteres scripserunt de eo, qui panno rubro fugavit armentum. sed si quid eorum per lasciviam et non data opera, ut furtum admitteretur, factum est, in factum actio dari debeat. at ubi ope Maevii Titius furtum fecerit, ambo furti tenentur. ope consilio eius quoque furtum admitti videtur, qui scalas forte fenestris supponit aut ipsas fenestras vel ostium effringit, ut alius furtum faceret, quive ferramenta ad effringendum aut scalas ut fenestris supponerentur commodaverit, sciens cuius gratia commodaverit. certe qui nullam operam ad furtum faciendum adhibuit, sed tantum consillum dedit atque hortatus est ad furtum faciendum, non tenetur furti.

12. Hi, qui in parentium vel dominorum potestate sunt, si rem eis subripiant, furtum quidem illis faciunt et res in furtivam causam cadit nec ob id ab ullo usucapi potest, antequam in domini potestatem revertatur, sed furti actio non nascitur, quia nec ex alia ulla causa potest inter eos actio nasci: si vero ope consilio alterius furtum factum fuerit, quia utique furtum committitur, convenienter ille furti tenetur, quia verum est ope consilio eius furtum factum esse.

13. Furti autem actio ei competit, cuius interest rem salvam esse, licet

dominus non sit: itaque nec domino aliter competit, quam si eius intersit rem non perire.

14. Unde constat creditorem de pignore subrepto furti agere posse etiamsi idoneum debitorem habeat, quia expedit ei pignori potius incumbere quam in personam agere: adeo quidem ut, quamvis ipse debitor eam rem subriperit, nihilo minus creditori competit actio furti.

15. Item si fullo polienda curandave aut sarcinator sarcienda vestimenta mercede certa acceperit eaque furto amiserit, ipse furti habet actionem, non dominus, quia domini nihil interest eam rem non perire, cum iudicio locati a fullone aut sarcinatore rem suam persequi potest. sed et bonae fidei emptori subrepta re quam emerit, quamvis dominus non sit, omnimodo competit furti actio, quemadmodum et creditori. fulloni vero et sarcinatori non aliter furti competere placuit, quam si solvendo sint, hoc est si domino rei aestimationem solvere possint: nam si solvendo non sunt, tunc quia ab eis suum dominus consequi non possit, ipsi domino furti actio competit, quia hoc casu ipsius interest rem salvam esse. idem est et si in parte solvendo sint fullo aut sarcinator.

16. Quae de fullone et sarcinatore diximus, eadem et ad eum cui commodata res est transferenda veteres existimabant: nam ut ille fullo mercedem accipiente custodiam praestat, ita is quoque, qui commodum utendi percipit, similiter necesse habet custodiam praestare. sed nostra providentia etiam hoc in decisionibus nostris emendavit, ut in domini sit voluntate, sive commodati actionem adversus eum qui rem commodatam accepit movere desiderat, sive furti adversus eum qui rem subripuit, et alterutra earum electa dominum non posse ex paenitentia ad alteram venire actionem. sed si quidem furem elegerit, illum qui rem utendam accepit penitus liberari. sin autem commodator veniat adversus eum qui rem utendam accepit, ipsi quidem nullo modo competere posse adversus furem furti actionem, eum autem, qui pro re commodata convenitur, posse adversus furem furti habere actionem, ita tamen, si dominus sciens rem esse subreptam adversus eum cui res commodata fuit pervenit: sin autem nescius et dubitans rem non esse apud eum commodati actionem instituit, postea autem re comperta voluit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem pervenire, tunc licentia ei concedatur et adversus furem venire nullo obstaculo ei opponendo, quoniam incertus constitutus movit adversus eum qui rem

utendam accepit commodati actionem (nisi domino ab eo satisfactum est: tunc etenim omnimodo furem a domino quidem furti actione liberari, suppositum autem esse ei, qui pro re sibi commodata domino satisfecit), cum manifestissimum est, etiam si ab initio dominus actionem instituit commodati ignarus rem esse subreptam, postea autem hoc ei cognito adversus furem transivit, omnimodo liberari eum qui rem commodatam accepit, quemcumque causae exitum dominus adversus furem habuerit: eadem definitione optinente, sive in partem sive in solidum solvendo sit is qui rem commodatam accepit.

17. Sed is, apud quem res deposita est, custodiam non praestat; sed tantum in eo obnoxius est, si quid ipse dolo malo fecerit: qua de causa si res ei subrepta fuerit, quia restituendae eius nomine depositi non tenetur nec ob id eius interest rem salvam esse, furti agere non potest, sed furti actio domino competit.

18. In summa sciendum est quaesitum esse, an impubes rem alienam amovendo furtum faciat. et placet, quin furtum ex affectu consistit, ita demum obligari eo crimine impuberem, si proximus pubertati sit et ob id intellegat se delinquere.

19. Furti actio sive dupli sive quadrupli tantum ad poenae persecutionem pertinet: nam ipsius rei persecutionem extrinsecus habet dominus, quam aut vindicando aut condicendo potest auferre. sed vindicatio quidem adversus possessorem est, sive fur ipse possidet sive alius quilibet: conditio autem adversus ipsum furem heredemve eius, licet non possideat, competit.

II. VI BONORUM RAPTORUM

Qui res alienas rapit, tenetur quidem etiam furti (quis enim magis alienam rem invito domino contrectat, quam qui vi rapit? ideoque recte dictum est eum improbum furem esse): sed tamen propriam actionem eius delicti nomine praetor introduxit, quae appellatur vi bonorum raptorum et est intra annum quadrupli, post annum simpli. quae actio utilis est, etiamsi quis unam rem licet minimam rapuerit. quadruplum autem non totum poena est et extra poenam rei persecutio, sicut in actione furti manifesti diximus: sed in quadruplo inest et rei persecutio, ut poena tripli sit, sive

comprehendatur raptor in ipso delicto sive non. ridiculum est enim levioris esse condicionis cum qui vi rapit, quam qui clam amovet.

1. Quia tamen ita competit haec actio, si dolo malo quisque rapuerit: qui aliquo errore inductus suam rem esse et imprudens iuris eo animo rapuit, quasi domino liceat rem suam etiam per vim auferre possessoribus, absolvi debet. cui scilicet conveniens est nec furti teneri eum, qui eodem hoc animo rapuit. sed ne, dum talia excogitentur, inveniatur via, per quam raptores impune suam exerceant avaritiam: melius divalibus constitutionibus pro hac parte prospectum est, ut nemini liceat vi rapere rem mobilem vel se moventem, licet suam eandem rem existimet: sed si quis contra statuta fecerit, rei quidem suae dominio cadere, sin autem aliena sit, post restitutionem etiam aestimationem eiusdem rei praestare. quod non solum in mobilibus rebus, quae rapi possunt, constitutiones optinere censuerunt, sed etiam in invasionibus, quae circa res soli fiunt, ut ex hac causa omni rapina homines abstineant.

2. In hac actione non utique expectatur rem in bonis actoris esse: nam sive in bonis sit sive non sit, si tamen ex bonis sit, locum haec actio habebit. quare sive commodata sive locata sive etiam pignerata sive deposita sit apud Titium sic, ut intersit eius eam non auferri, veluti si in re deposita culpam quoque promisit, sive bona fide possideat, sive usum fructum in ea quis habeat vel quod aliud ius, ut intersit eius non rapi: dicendum est competere ei hanc actionem, ut non dominium accipiat, sed illud solum, quod ex bonis eius qui rapinam passus est, id est quod ex substantia eius ablatum esse proponatur. et generaliter dicendum est, ex quibus causis furti actio competit in re clam facta, ex isdem causis omnes habere hanc actionem.

III. DE LEGE AQUILIA

Damni iniuriae actio constituitur per legem Aquiliam. cuius primo capite cautum est, ut si quis hominem alienum alienamve quadrupedem quae pecudum numero sit iniuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuit, tantum domino dare damnetur.

1. Quod autem non praecise de quadrupede, sed de ea tantum quae pecudum numero est cavetur, eo pertinet, ut neque de feris bestiis neque

de canibus cautum esse intellegamus, sed de his tantum, quae proprie pasci dicuntur, quales sunt equi muli asini boves oves caprae. de suibus quoque idem placuit: nam et sues pecorum appellatione continentur, quia et hi gregatim pascuntur: sic denique et Homerus in Odyssea ait, sicut Aelius Marcianus in suis institutionibus refert: δῆεις τόν γε συεσσι παρήμενον αἱ δέ νεμονται, παρ Κόρακος πέτρη, ἐπὶ τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

2. Iniuria autem occidere intellegitur, qui nullo iure occidit. itaque qui latronem occidit, non tenetur, utique si aliter periculum effugere non potest.

3. Ac ne is quidem hac lege tenetur, qui casu occidit, si modo culpa eius nulla invenitur: nam alioquin non minus ex dolo quam ex culpa quisque hac lege tenetur.

4. Itaque si quis, dum iaculis ludit vel exercitatur, transeuntem servum tuum traiecerit, distinguitur. nam si id a milite quidem in campo eoque, ubi solitum est exercitari, admissum est, nulla culpa eius intellegitur: si alius tale quid admisit, culpa reus est. idem iuris est de milite, si is in alio loco, quam qui exercitandis militibus destinatus est, id admisit.

5. Item si putator ex arbore deiecto ramo servum tuum transeuntem occiderit, si prope viam publicam aut vicinalem id factum est neque praeclamavit, ut casus evitari possit, culpa reus est: si praeclamavit neque ille curavit cavere, extra culpam est putator. aequè extra culpam esse intellegitur, si seorsum a via forte vel in medio fundo caedebat, licet non praeclamavit, quia eo loco nulli extraneo ius fuerat versandi.

6. Praeterea si medicus, qui servum tuum secuit, dereliquerit curationem atque ob id mortuus fuerit servus, culpa reus est.

7. Imperitia quoque culpa adnumeratur, veluti si medicus ideo servum tuum occiderit, quod eum male secuerit aut perperam ei medicamentum dederit.

8. Impetu quoque mularum, quas mulio propter imperitiam retinere non potuerit, si servus tuus oppressus fuerit, culpa reus est mulio. sed et si propter infirmitatem retinere eas non potuerit, cum alius firmior retinere potuisset, aequè culpa tenetur. eadem placuerunt de eo quoque, qui, eam equo veheretur, impetum eius aut propter infirmitatem aut propter imperitiam suam retinere non potuerit.

9. His autem verbis legis quanti id in eo anno plurimi fuerit illa sententia exprimitur, ut si quis hominem tuum, qui hodie claudus aut luscus aut mancus erit, occiderit, qui in eo anno integer aut pretiosus fuerit, non tanti teneatur, quanti is hodie erit, sed quanti in eo anno plurimi fuerit. qua ratione creditum est poenalem esse huius legis actionem, quia non solum tanti quisque obligatur, quantum damni dederit, sed aliquando longe pluris: ideoque constat in heredem eam actionem non transire, quae transitura fuisset, si ultra damnum numquam lis aestimaretur.

10. Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit non solum perempti corporis aestimationem habendam esse secundum ea quae diximus, sed eo amplius quidquid praeterea perempto eo corpore damni vobis adlatum fuerit, veluti si servum tuum heredem ab aliquo institutum ante quis occiderit, quam is iussu tuo adiret: nam hereditatis quoque amissae rationem esse habendam constat. item si ex pari mularum unam vel ex quadriga equorum unum occiderit, vel ex comoedis unus servus fuerit occisus: non solum occisi fit aestimatio, sed eo amplius id quoque computatur, quanto depretiati sunt qui supersunt.

11. Liberum est autem ei, cuius servus fuerit occisus, et privato iudicio legis Aquiliae damnum persequi et capitalis criminis eum reum facere.

12. Caput secundum legis Aquiliae in usu non est.

13. Capite tertio de omni cetero damno cavetur. itaque si quis servum vel eam quadrupedem quae pecudum numero est vulneraverit, sive eam quadrupedem quae pecudum numero non est, veluti canem aut feram bestiam, vulneraverit aut occiderit, hoc capite actio constituitur. in ceteris quoque omnibus animalibus, item in omnibus rebus quae anima carent damnum iniuria datum hac parte vindicatur. si quid enim ustum aut ruptum aut fractum fuerit, actio ex hoc capite constituitur: quamquam potent sola rupti appellatio in omnes istas causas sufficere: ruptum enim intellegitur, quod quoquo modo corruptum est. unde non solum usta aut fracta, sed etiam scissa et collisa et effusa et quoquo modo perempta atque deteriora facta hoc verbo continentur: denique responsum est, si quis in alienum vinum aut oleum id immiserit, quo naturalis bonitas vini vel olei corrumpetur, ex hac parte legis eum teneri.

14. Illud palam est, sicut ex primo capite ita demum quisque tenetur, si dolo aut culpa eius homo aut quadrupes occisus occisave fuerit, ita ex

hoc capite ex dolo aut culpa de cetero damno quemque teneri. hoc tamen capite non quanti in eo anno, sed quanti in diebus triginta proximis res fuerit, obligatur is qui damnum dederit.

15. Ac ne plurimi quidem verbum adicitur. sed Sabino recte placuit perinde habendam aestimationem, ac si etiam hac parte plurimi verbum adiectum fuisset: nam plebem Romanam, quae Aquilio tribuno rogante hanc legem tulit, contentam fuisse, quod prima parte eo verbo usa est.

16. Ceterum placuit ita demum ex hac lege actionem esse, si quis praecipue corpore suo damnum dederit. ideoque in eum, qui alio modo damnum dederit, utiles actiones dari solent: veluti si quis hominem alienum aut pecus ita incluserit, ut fame necaretur, aut iumentum tam vehementer egerit, ut rumperetur, aut pecus in tantum exagitaverit, ut praecipitaretur, aut si quis alieno servo persuaserit, ut in arborem ascenderet vel in puteum descenderet, et is ascendendo vel descendendo aut mortuus fuerit aut aliqua parte corporis laesus erit, utilis in eum actio datur. sed si quis alienum servum de ponte aut ripa in flumen deiecerit et is suffocatus fuerit, eo quod proiecerit corpore suo damnum dedisse non difficiliter intellegi poterit ideoque ipsa lege Aquilia tenetur. sed si non corpore damnum fuerit datum neque corpus laesum fuerit, sed alio modo damnum alicui contigit, cum non sufficit neque directa neque utilis Aquilia, placuit eum qui obnoxius fuerit in factum actione teneri: veluti si quis misericordia ductus alienum servum compeditum solverit, ut fugeret.

IV. DE INIURIIS

Generaliter iniuria dicitur omne quod non iure fit: specialiter alias contumelia, quae a contemnendo dicta est, quam Graeci ὑβρις appellant, alias culpa, quam Graeci ἀδικημα dicunt, sicut in lege Aquilia damnum iniuria accipitur, alias iniquitas et iniustitia, quam Graeci ἀδικία vocant. cum enim praetor vel iudex non iure contra quem pronuntiat, iniuriam accepisse dicitur.

1. Iniuria autem committitur non solum, cum quis pugno puta aut fustibus caesus vel etiam verberatus erit, sed etiam si cui convicium factum fuerit, sive cuius bona quasi debitoris possessa fuerint ab eo, qui in-

tellegebat nihil eum sibi debere, vel si quis ad infamiam alicuius libellum aut carmen scripserit composuerit ediderit dolove malo fecerit, quo quid eorum fieret, sive quis matrem familias aut praetextatum praetextatamve adsectatus fuerit, sive cuius pudicitia attemptata esse dicetur: et denique aliis pluribus modis admitti iniuriam manifestum est.

2. Patitur autem quis iniuriam non solum per semet ipsum, sed etiam per liberos suos quos in potestate habet: item per uxorem suam, id enim magis praevaluit. itaque si filiae alicuius, quae Titio nupta est, iniuriam feceris, non solum filiae nomine tecum iniuriarum agi potest, sed etiam patris quoque et mariti nomine. contra autem, si viro iniuria facta sit, uxor iniuriarum agere non potest: defendi enim uxores a viris, non viros ab uxoribus aequum est. sed et socer nurus nomine, cuius vir in potestate est, iniuriarum agere potest.

3. Servis autem ipsis quidem nulla iniuria fieri intellegitur, sed domino per eos fieri videtur: non tamen isdem modis, quibus etiam per liberos et uxores, sed ita cum quid atrocius commissum fuerit et quod aperte ad contumeliam domini respicit. veluti si quis alienum servum verberaverit, et in hunc casum actio proponitur: at si quis servo convicium fecerit vel pugno eum percusserit, nulla in eum actio domino competit.

4. Si communi servo iniuria facta sit, aequum est non pro ea parte, qua dominus quisque est, aestimationem iniuriae fieri, sed ex dominorum persona, quia ipsis fit iniuria.

5. Quodsi usus fructus in servo Titii est, proprietas Maevii est, magis Maevio iniuria fieri intellegitur.

6. Sed si libero, qui tibi bona fide servit, iniuria facta sit, nulla tibi actio dabitur, sed suo nomine is experiri poterit: nisi in contumeliam tuam pulsatus sit, tunc enim competit et tibi iniuriarum actio. idem ergo est et in servo alieno bona fide tibi serviente, ut totiens admittatur iniuriarum actio, quotiens in tuam contumeliam iniuria ei facta sit.

7. Poena autem iniuriarum ex lege duodecim tabularum propter membrum quidem ruptum talio erat: propter os vero fractum nummariae poenae erant constitutae quasi in magna veterum paupertate. sed postea praetores permittebant ipsis qui iniuriam passi sunt eam aestimare, ut iudex vel tanti condemnet, quanti iniuriam passus aestimaverit, vel minoris, prout ei visum fuerit. sed poena quidem iniuriae, quae ex lege duodecim tabu-

larum introducta est, in desuetudinem abiit: quam autem praetores introduxerunt, quae etiam honoraria appellatur, in iudiciis frequentatur. nam secundum gradum dignitatis vitaeque honestatem crescit aut minuitur aestimatio iniuriae: qui gradus condemnationis et in servili persona non immerito servatur, ut aliud in servo actore, aliud in medii actus homine, aliud in vilissimo vel compedito constituatur.

8. Sed et lex Cornelia de iniuriis loquitur et iniuriarum actionem introduxit. quae competit ob eam rem, quod se pulsatum quis verberatumve domumve suam vi introitum esse dicat. domum autem accipimus, sive in propria domo quis habitat sive in conducta vel gratis sive hospitio receptus sit.

9. Atrox iniuria aestimatur vel ex facto, veluti si quis ab aliquo vulneratus fuerit vel fustibus caesus: vel ex loco, veluti si cui in theatro vel in foro vel in conspectu praetoris iniuria facta sit: vel ex persona, veluti si magistratus iniuriam passus fuerit, vel si senatori ab humili iniuria facta sit, aut parenti patronoque fiat a liberis vel libertis: aliter enim senatoris et parentis patronique, aliter extranei et humilis personae iniuria aestimatur. nonnumquam et locus vulneris atrocem iniuriam facit, veluti si in oculo quis percussus sit. parvi autem refert, utrum patri familias an filio familias talis iniuria facta sit: nam et haec atrox aestimabitur.

10. In summa sciendum est de omni iniuria eum qui passus est posse vel criminaliter agere vel civiliter. et si quidem civiliter agatur, aestimatione facta secundum quod dictum est poena imponitur. sin autem criminaliter, officio iudicis extraordinaria poena reo irrogatur: hoc videlicet observando, quod Zenoniana constitutio introduxit, ut viri illustres quique supra eos sunt et per procuratores possint actionem iniuriarum criminaliter vel persequi vel suscipere secundum eius tenorem, qui ex ipsa manifestius apparet.

11. Non solum autem is iniuriarum tenetur qui fecit iniuriam, hoc est qui percussit: verum ille quoque continebitur, qui dolo fecit vel qui curavit, ut cui mala pugno percuteretur.

12. Haec actio dissimulatione aboletur: et ideo, si quis iniuriam dereliquerit, hoc est statim passus ad animum suum non revocaverit, postea ex paenitentia remissam iniuriam non poterit recolare.

V. DE OBLIGATIONIBUS QUAE QUASI EX DELICTO NASCUNTUR

Si iudex litem suam fecerit, non proprie ex maleficio obligatus videtur. sed quia neque ex contractu obligatus est et utique peccasse aliquid intellegitur, licet per imprudentiam: ideo videtur quasi ex maleficio teneri, et in quantum de ea re aequum religioni iudicantis videbitur, poenam sustinebit.

1. Item is, ex cuius cenaculo vel proprio ipsius vel conducto vel in quo gratis habitabat deiectum effusumve aliquid est, ita ut alicui noceretur, quasi ex maleficio obligatus intellegitur: ideo autem non proprie ex maleficio obligatus intellegitur, quia plerumque ob alterius culpam tenetur aut servi aut liberi. cui similis est is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri solet, id positum aut suspensum habet, quod potest, si ceciderit, alicui nocere: quo casu poena decem aureorum constituta est. de eo vero quod deiectum effusumve est dupli quanti damnum datum sit constituta est actio. ob hominem vero liberum occisum quinquaginta aureorum poena constituitur: si vero vivet nocitumque ei esse dicetur, quantum ob eam rem aequum iudici videtur, actio datur: iudex enim computare debet mercedes medicis praestitas ceteraque impendia, quae in curatione facta sunt, praeterea operarum, quibus caruit aut cariturus est ob id quod inutilis factus est.

2. Si filius familias seorsum a patre habitaverit et quid ex cenaculo eius deiectum effusumve sit, sive quod positum suspensumve habuerit, cuius casus pariculosus est: Iuliano placuit in patrem nullam esse actionem, sed cum ipso filio agendum. quod et in filio familias iudice observandum est, qui litem suam fecerit.

3. Item exercitor navis aut cauponae aut stabuli de dolo aut furto, quod in nave aut in caupona aut in stabulo factum erit, quasi ex maleficio teneri videtur, si modo ipsius nullum est maleficio, sed alicuius eorum, quorum opera navem aut cauponam aut stabulum exerceret: cum enim neque ex contractu sit adversus eum constituta haec actio et aliquatenus culpa reus est, quod opera malorum hominum uteretur, ideo quasi ex maleficio teneri videtur. in his autem casibus in factum actio competit, quae heredi quidem datur, adversus heredem autem non competit.

VI. DE ACTIONIBUS

Superest, ut de actionibus loquamur. actio autem nihil aliud est, quam ius persequendi iudicio quod sibi debetur.

1. Omnium actionum, quibus inter aliquos apud iudices arbitrosve de quaque re quaeritur, summa divisio in duo genera deducitur: aut enim in rem sunt aut in personam. namque agit unusquisque aut cum eo, qui ei obligatus est vel ex contractu vel ex maleficio, quo casu proditae actiones in personam sunt, per quas intendit adversarium ei dare aut dare facere oportere et aliis quibusdam modis: aut cum eo agit, qui nullo iure ei obligatus est, movet tamen alicui de aliqua re controversiam. quo casu proditae actiones in rem sunt. veluti si rem corporalem possideat quis, quam Titius suam esse affirmet, et possessor dominum se esse dicat: nam si Titius suam esse intendat, in rem actio est.

2. Aequè si agat ius sibi esse fundo forte vel aedibus utendi fruendi vel per fundum vicini eundi agendi vel ex fundo vicini aquam ducendi, in rem actio est. eiusdem generis est actio de iure praediorum urbanorum, veluti si agat ius sibi esse altius aedes suas tollendi prospiciendive vel proiciendi aliquid vel immittendi in vicini aedes. contra quoque de usu fructu et de servitutibus praediorum rusticorum, item praediorum urbanorum invicem quoque proditae sunt actiones, ut quis intendat ius non esse adversario utendi fruendi, eundi agendi aquamve ducendi, item altius tollendi prospiciendi proiciendi immittendi: istae quoque actiones in rem sunt, sed negativae. quod genus actionis in controversiis rerum corporalium proditum non est: nam in his is agit qui non possidet: ei vero qui possidet non est actio prodata, per quam neget rem actoris esse. sane uno casu qui possidet nihilo minus actoris partes optinet, sicut in latioribus digestorum libris opportunius apparebit.

3. Sed istae quidem actiones, quarum mentionem habuimus, et si quae sunt similes, ex legitimis et civilibus causis descendunt. aliae autem sunt, quas praetor ex sua iurisdictione comparatas habet tam in rem quam in personam, quas et ipsas necessarium est exemplis ostendere. ecce plerumque ita permittit in rem agere, ut vel actor diceret se quasi usu cepisse, quod usu non ceperit, vel ex diverso possessor diceret adversarium suum usu non cepisse quod usu ceperit.

4. Namque si cui ex iusta causa res aliqua tradita fuerit, veluti ex causa emptionis aut donationis aut dotis aut legatorum, necdum eius rei dominus effectus est, si eius rei casu possessionem amiserit, nullam habet directam in rem actionem ad eam rem persequendam: quippe ita proditae sunt iure civili actiones, ut quis dominium suum vindicet. sed quia sane durum erat eo casu deficere actionem, inventa est a praetore actio, in qua dicit is, qui possessionem amisit, eam rem se usu cepisse et ita vindicat suam esse. quae actio Publiciana appellatur, quoniam primum a Publicio praetore in edicto proposita est.

5. Rursus ex diverso si quis, cum rei publicae causa abesset vel in hostium potestate esset, rem eius qui in civitate esset usu ceperit, permittitur domino, si possessor rei publicae causa abesse desierit, tunc intra annum rescissa usucapione eam petere, id est ita petere, ut dicat possessorem usu non cepisse et ob id suam esse rem. quod genus actionis et aliis quibusdam simili aequitate motus praetor accommodat, sicut ex latiore digestorum seu pandectarum volumine intellegere licet.

6. Item si quis in fraudem creditorum rem suam alicui tradiderit, bonis eius a creditoribus ex sententia praesidis possessis permittitur ipsis creditoribus rescissa traditione eam rem petere, id est dicere eam rem traditam non esse et ob id in bonis debitoris mansisse.

7. Item Serviana et quasi Serviana, quae etiam hypothecaria vocatur, ex ipsius praetoris iurisdictione substantiam capit. Serviana autem experitur quis de rebus coloni, quae pignoris iure pro mercedibus fundi ei tenentur: quasi Serviana autem qua creditores pignora hypothecasve persequuntur. inter pignus autem et hypothecam quantum ad actionem hypothecariam nihil interest: nam de qua re inter creditorem et debitorem convenerit, ut sit pro debito obligata, utraque hac appellatione continetur. sed in aliis differentia est: nam pignoris appellatione eam proprie contineri dicimus, quae simul etiam traditur creditori, maxime si mobilis sit: at eam, quae sine traditione nuda conventionem tenetur, proprie hypothecae appellatione contineri dicimus.

8. In personam quoque actiones ex sua iurisdictione propositas habet praetor. veluti de pecunia constituta, cui similis videbatur recepticia: sed ex nostra constitutione, cum et, si quid plenius habebat, hoc in pecuniam constitutam transfusum est, ea quasi supervacua iussa est cum sua auc-

toritate a nostris legibus recedere. item praetor proposuit de peculio servorum filiorumque familias et ex qua quaeritur, an actor iuraverit, et alias complures.

9. De pecunia autem constituta cum omnibus agitur, quicumque vel pro se vel pro alio soluturos se constituerint, nulla scilicet stipulatione interposita. nam alioquin si stipulanti promiserint, iure civili tenentur.

10. Actiones autem de peculio ideo adversus patrem dominumve comparavit praetor, quia licet ex contractu filiorum servorumve ipso iure non teneantur, aequum tamen esset peculio tenus, quod veluti patrimonium est filiorum filiarumque, item servorum, condemnari eos.

11. Item si quis postulante adversario iuraverit deberi sibi pecuniam quam peteret, neque ei solvatur, iustissime accommodat ei talem actionem, per quam non illud quaeritur, an ei pecunia debeatur, sed an iuraverit.

12. Poenales quoque actiones bene multas ex sua iurisdictione introduxit: veluti adversus eum qui quid ex albo eius corrupisset: et in eum qui patronum vel parentem in ius vocasset, cum id non impetrasset: item adversus eum, qui vi exemerit eum qui in ius vocaretur, cuiusve dolo alius exemerit: et alias innumerabiles.

13. Praejudiciales actiones in rem esse videntur, quales sunt, per quas quaeritur, an aliquis liber vel an libertus sit, vel de partu agnoscendo. ex quibus fere una illa legitimam causam habet, per quam quaeritur, an aliquis liber sit: ceterae ex ipsius praetoris iurisdictione substantiam capiunt.

14. Sic itaque discretis actionibus certum est non posse actorem rem suam ita ab aliquo petere si paret eum dare oportere: nec enim quod actoris est id ei dari oportet, quia scilicet dari cuiquam id intellegitur, quod ita datur, ut eius fiat, nec res quae iam actoris est magis eius fieri potest. plane odio furum, quo magis pluribus actionibus teneantur, effectum est, ut extra poenam dupli aut quadrupli rei recipiendae nomine fures etiam hac actione teneantur si paret eos dare oportere, quamvis sit adversus eos etiam haec in rem actio, per quam rem suam quis esse petit.

15. Appellamus autem in rem quidem actiones vindicationes: in personam vero actiones, quibus dare facere oportere intenditur, condictiones. condicere enim est denuntiare prisca lingua: nunc vero abusive dicimus condictionem actionem in personam esse, qua actor intendit dari sibi oportere: nulla enim hoc tempore eo nomine denuntiatio fit.

16. Sequens illa divisio est, quod quaedam actiones rei persequendae gratia comparatae sunt, quaedam poenae persequendae, quaedam mixtae sunt.

17. Rei persequendae causa comparatae sunt omnes in rem actiones. earum vero actionum, quae in personam sunt, hae quidem quae ex contractu nascuntur fere omnes rei persequendae causa comparatae videntur: veluti quibus mutuam pecuniam vel in stipulatum deductam petit actor, item commodati, depositi, mandati, pro socio, ex empto vendito, locato conducto. plane si depositi agetur eo nomine, quod tumultus incendii ruinae naufragii causa depositum sit, in duplum actionem praetor reddit, si modo cum ipso apud quem depositum sit aut cum herede eius ex dolo ipsius agitur: quo casu mixta est actio.

18. Ex maleficiis vero proditae actiones aliae tantum poenae persequendae causa comparatae sunt, aliae tam poenae quam rei persequendae et ob id mixtae sunt. poenam tantum persequitur quis actione furti: sive enim manifesti agatur quadrupli sive nec manifesti dupli, de sola poena agitur: nam ipsam rem propria actione persequitur quis, id est suam esse petens, sive fur ipse eam rem possideat, sive alius quilibet: eo amplius adversus furem etiam condictio est rei.

19. Vi autem bonorum raptorum actio mixta est, quia in quadruplo rei persecutio continetur, poena autem tripli est. sed et legis Aquiliae actio de damno mixta est, non solum si adversus infitiantem in duplum agatur, sed interdum et si in simplum quisque agit. veluti si quis hominem claudum aut luscum occiderit, qui in eo anno integer et magni pretii fuerit: tanti enim damnatur, quanti is homo in eo anno plurimi fuerit, secundum iam traditam divisionem. item mixta est actio contra eos, qui relicta sacrosanctis ecclesiis vel aliis venerabilibus locis legati vel fideicommissi nomine dare distulerint usque adeo, ut etiam in iudicium vocarentur: tunc etenim et ipsam rem vel pecuniam quae relicta est dare compelluntur et aliud tantum pro poena, et ideo in duplum eius fit condemnatio.

20. Quedam actiones mixtam causam optinere videntur tam in rem quam in personam. qualis est familiae erciscundae actio, quae competit coheredibus de dividenda hereditate: item communi dividundo, quae inter eos redditur, inter quos aliquid commune est, ut id dividatur: item finium regundorum, quae inter eos agitur qui confines agros habent. in quibus

tribus iudiciis permittitur iudici rem alicui ex litigatoribus ex bono et aequo adiudicare et, si unius pars praegravari videbitur, eum invicem certa pecunia alteri condemnare.

21. Onmes autem actiones vel in simplum conceptae sunt vel in duplum vel in triplum vel in quadruplum: ulterius autem nulla actio extenditur.

22. In simplum agitur veluti ex stipulatione, ex mutui datione, ex empto vendito, locato conducto, mandato et denique ex aliis compluribus causis.

23. In duplum agimus veluti furti nec manifesti, damni iniuriae ex lege Aquilia, depositi ex quibusdam casibus: item servi corrupti, quae competit in eum, cuius hortatu consiliove servus alienus fugerit aut contumax adversus dominum factus est aut luxuriose vivere coeperit aut denique quolibet modo deterior factus sit (in qua actione etiam earum rerum, quas fugiendo servus abstulit, aestimatio deducitur): item ex legato, quod venerabilibus locis relictum est, secundum ea quae supra diximus.

24. Tripli vero, cum quidam maiorem verae aestimationis quantitatem in libello conventionis inseruit, ut ex hac causa viatores, id est exsecutores litium, ampliorem summam sportularum nomine exegerint: tunc enim quod propter eorum causam damnum passus fuerit reus, id triplum ab actore consequetur, ut in hoc triplo et simplum, in quo damnum passus est, connumeretur. quod nostra constitutio induxit, quae in nostro codice fulget, ex qua dubio procul est ex lege condicticiam emanare.

25. Quadrupli veluti furti manifesti, item de eo, quod metus causa factum sit, deque ea pecunia, quae in hoc data sit, ut is cui datur calumniae causa negotium alicui faceret vel non faceret: item ex lege condicticia a nostra constitutione oritur, in quadruplum condemnationem imponens his exsecutoribus litium, qui contra nostrae constitutionis normam a reis quicquam exegerint.

26. Sed furti quidem nec manifesti actio et servi corrupti a ceteris, de quibus simul locuti sumus, eo differt, quod hae actiones omnimodo dupli sunt: at illae, id est damni iniuriae ex lege Aquilia et interdum depositi, infitiatione duplicantur, in confitentem autem in simplum dantur: sed illa, quae de his competit, quae relictis venerabilibus locis sunt, non solum infitiatione duplicatur, sed et si distulerit relictis solutionem, usque quo iussu magistratuum nostrorum conveniatur, in confitentem vero et antequam iussu magistratuum conveniatur solventem simpli redditur.

27. Item actio de eo, quod metus causa factum sit, a ceteris de quibus simul locuti sumus, eo differt, quod eius natura tacite continentur, ut, qui iudicis iussu ipsam rem actori restituat, absolvatur. quod in ceteris casibus non ita est, sed omnimodo quisque in quadruplum condemnatur, quod est et in furti manifesti actione.

28. Actionum autem quaedam bonae fidei sunt, quaedam stricti iuris. bonae fidei sunt hae: ex empto vendito, locato conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutelae, commodati, pignoratitia, familiae erciscundae, communi dividundo, praescriptis verbis, quae de aestimato proponitur, et ea, quae ex permutatione competit, et hereditatis petitio. quamvis enim usque adhuc incertum erat, sive inter bonae fidei iudicia connumeranda sit sive non, nostra tamen constitutio aperte eam esse bonae fidei disposuit.

29. Fuerat antea et rei uxoriae actio ex bonae fidei iudiciis: sed cum pleniorum esse ex stipulatu actionem inveniunt omne ius, quod res uxoria ante habebat, cum multis divisionibus in ex stipulatu actionem, quae de dotibus exigendis proponitur, transtulimus, merito rei uxoriae actione sublata ex stipulatu, quae pro ea introducta est, naturam bonae fidei iudicii tantum in exactione dotis meruit, ut bonae fidei sit. sed et tacitam ei dedimus hypothecam: praeferrunt autem aliis creditoribus in hypothecis tunc censuimus, cum ipsa mulier de dote sua experiatur, cuius solius providentia hoc induximus.

30. In bonae fidei autem iudiciis libera potestas permitti videtur iudici ex bono et aequo aestimandi, quantum actori restitui debeat. in quo et illud continetur, ut, si quid invicem actorem praestare oporteat, eo compensato in reliquum is cum quo actum est condemnari debeat. sed et in strictis iudiciis ex rescripto divi Marci opposita doli mali exceptione compensatio inducebatur. sed nostra constitutio eas compensationes, quae iure aperto nituntur, latius introduxit, ut actiones ipso iure minuant sive in rem sive personales sive alias quascumque, excepta sola depositi actione, cui aliquid compensationis nomine opponi satis impium esse credidimus, ne sub praetextu compensationis depositarum rerum quis exactione defraudetur.

31. Praeterea quasdam actiones arbitrias id est ex arbitrio iudicis pendentes appellamus, in quibus nisi arbitrio iudicis is cum quo agitur actori

satisfaciat, veluti rem restituat vel exhibeat vel solvat vel ex noxali causa servum dedat, condemnari debeat. sed istae actiones tam in rem quam in personam inveniuntur. in rem veluti Publiciana, Serviana de rebus coloni, quasi Serviana, quae etiam hypothecaria vocatur: in personam veluti quibus de eo agitur, quod aut metus causa aut dolo malo factum est, item qua id, quod certo loco promissum est, petitur. ad exhibendum quoque actio ex arbitrio iudicis pendet. in his enim actionibus et ceteris similibus permittitur iudici ex bono et aequo secundum cuiusque rei de qua actum est naturam aestimare, quemadmodum actori satisfieri oporteat.

32. Curare autem debet iudex, ut omnimodo, quantum possibile ei sit, certae pecuniae vel rei sententiam ferat, etiam si de incerta quantitate apud eum actum est.

33. Si quis agens in intentione sua plus complexus fuerit, quam ad eum pertinet, causa cadebat, id est rem amittebat, nec facile in integrum a praetore restituebatur, nisi minor erat viginti quinque annis. huic enim sicut in aliis causis causa cognita succurrebatur, si lapsus iuventute fuerat, ita et in hac causa succurri solitum erat. sane si tam magna causa iusti erroris interveniebat, ut etiam constantissimus quisque labi posset, etiam maiori viginti quinque annis succurrebatur: veluti si quis totum legatum petierit, post deinde prolati fuerint codicilli, quibus aut pars legati adempta sit aut quibusdam aliis legata data sint, quae efficiebant, ut plus petiisse videretur petitor quam dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata minuebantur.

33a. Plus autem quattuor modis petitur: re, tempore, loco, causa. re: veluti si quis pro decem aureis qui ei debebantur viginti petierit, aut si is, cuius ex parte res est, totam eam vel maiore ex parte suam esse intenderit.

33b. Tempore: veluti si quis ante diem vel ante condicionem petierit. qua ratione enim qui tardius solvit, quamolvere deberet, minusolvere intellegitur, eadem ratione qui praemature petit plus petere videtur.

33c. Loco plus petitur, veluti cum quis id, quod certo loco sibi stipulatus est, alio loco petit sine commemoratione illius loci, in quo sibi dari stipulatus fuerit: verbi gratia si is, qui ita stipulatus fuerit Ephesi dare spondes?, Romae pure intendat dari sibi oportere. ideo autem plus petere intellegitur, quia utilitatem, quam habuit promissor, si Ephesi solveret, adimit ei pura intentione: propter quam causam alio loco petenti arbitraria

actio proponitur, in qua scilicet ratio habetur utilitatis, quae promissori competitura fuisset, si illo loco solveret. quae utilitas plerumque in mercibus maxima invenitur, veluti vino oleo frumento, quae per singulas regiones diversa habent pretia: sed et pecuniae numeratae non in omnibus regionibus sub isdem usuris fenerantur. si quis tamen Ephesi petat, id est eo loco petat, quo ut sibi detur stipulatus est, pura actione recte agit: idque etiam praetor monstrat, scilicet quia utilitas solvendi salva est promissori.

33d. Huic autem, qui loco plus petere intellegitur, proximus est is qui causa plus petit: ut ecce si quis ita a te stipulatus sit hominem Stichum aut decem aureos dare spondes? deinde alterutrum petat, veluti hominem tantum aut decem tantum. ideo autem plus petere intellegitur, quia in eo genere stipulationis promissoris est electio, utrum pecuniam an hominem solvere malit: qui igitur pecuniam tantum vel hominem tantum sibi dari oportere intendit, eripit electionem adversario et eo modo suam quidem meliorem condicionem facit, adversarii vero sui deteriore. qua de causa talis in ea re prodita est actio, ut quis intendat hominem Stichum aut aureos decem sibi dari oportere, id est ut eodem modo peteret, quo stipulatus est. praeterea si quis generaliter hominem stipulatus sit et specialiter Stichum petat, aut generaliter vinum stipulatus specialiter Campanum petat, aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat: plus petere intellegitur, quia electionem adversario tollit, cui stipulationis iure liberum fuit aliud solvere, quam quod peteretur. quin etiam licet vilissimum sit quod quis petat, nihilo minus plus petere intellegitur, quia saepe accidit, ut promissori facilius sit illud solvere, quod maioris pretii est.

33e. Sed haec quidem antea in usu fuerant: postea autem lex Zenoniana et nostra rem coartavit. et si quidem tempore plus fuerit petitum, quid statui oportet, Zenonis divae memoriae loquitur constitutio: sin autem quantitate vel alio modo plus fuerit petitum, omne, si quid forte damnum ex hac causa acciderit ei, contra quem plus petitum fuerit, commissa tripli condemnatione, sicut supra diximus, puniatur.

34. Si minus in intentione complexus fuerit actor, quam ad eum pertineret, veluti si, cum ei decem deberentur, quinque sibi dari oportere intenderit, aut cum totus fundus eius esset, partem dimidiam suam esse petierit, sine periculo agit: in reliquum enim nihilo minus iudex adversarium in eodem iudicio condemnat ex constitutione divae memoriae Zenonis.

35. Si quis aliud pro alio intenderit, nihil eum periclitari placet, sed in eodem iudicio cognita veritate errorem suum corrigere ei permittimus, veluti si is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit, aut si quis ex testamento sibi dari oportere intenderit, quod ex stipulatu debetur.

36. Sunt praeterea quaedam actiones, quibus non solidum quod debetur nobis persequimur, sed modo solidum consequimur, modo minus, ut ecce si in peculium filii servive agamus: nam si non minus in peculio sit, quam persequimur, in solidum pater dominusve condemnatur: si vero minus inveniatur, eatenus condemnatur iudex, quatenus in peculio sit. quemadmodum autem peculium intellegi debeat, suo ordine proponemus.

37. Item si de dote iudicio mulier agat, placet eatenus maritum condemnari debere, quatenus facere possit, id est quatenus facultates eius patiuntur, itaque si dotis quantitati concurrant facultates eius, in solidum damnatur: si minus, in tantum quantum facere potest. propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur: nam ob impensas in res dotales factas marito retentio concessa est, quia ipso iure necessariis sumptibus dos minuitur, sicut ex latioribus digestorum libris cognoscere liceat.

38. Sed si quis cum parente suo patronove agat, item si socius cum socio iudicio societatis agat, non plus actor consequitur, quam adversarius eius facere potest. idem est, si quis ex donatione sua conveniatur.

39. Compensationes quoque oppositae plerumque efficiunt, ut minus quisque consequatur, quam ei debeatur: namque ex bono et aequo, habita ratione eius, quod invicem actorem ex eadem causa praestare oporteret, in reliquum eum cum quo actum est condemnaret, sicut iam dictum est.

40. Eum quoque, qui creditoribus suis bonis cessit, si postea aliquid adquisierit, quod idoneum emolumentum habeat, ex integro in id quod facere potest creditores cum eo experiuntur: inhumanum enim erat spoliatum fortunis suis in solidum damnari.

VII. QUOD CUM EO QUI IN ALIENA POTESTATE EST NEGOTIUM GESTUM ESSE DICITUR

Quia tamen superius mentionem habuimus de actione, quae in peculium filiorum familias servorumque agitur: opus est, ut de hac actione et de ceteris, quae eorundem nomine in parentes dominosve dari solent, diligentius admoneamus. et quia, sive cum servis negotium gestum sit sive cum his, qui in potestate parentis sunt, fere eadem iura servantur, ne verbosa fiat disputatio, dirigamus sermonem in personam servi dominique, idem intellecturi de liberis quoque et parentibus, quorum in potestate sunt. nam si quid in his proprie observetur, separatim ostendemus.

1. Si igitur iussu domini cum servo negotium gestum erit, in solidum praetor adversus dominum actionem pollicetur, scilicet quia qui ita contrahit fidem domini sequi videtur.

2. Eadem ratione praetor duas alias in solidum actiones pollicetur, quarum altera exercitoria, altera institoria appellatur. exercitoria tunc locum habet, cum quis servum suum magistrum navis praeposuerit et quid cum eo eius rei gratia cui praepositus erit contractum fuerit. ideo autem exercitoria vocatur, quia exercitor appellatur is, ad quem cottidianus navis quaestus pertinet. institoria tunc locum habet, cum quis tabernae forte aut cuilibet negotiationi servum praeposuerit et quid cum eo eius rei causa, cui praepositus erit, contractum fuerit. ideo autem institoria appellatur, quia qui negotiationibus praeponuntur institores vocantur.

2a. Ista tamen duas actiones praetor reddit et si liberum quis hominem aut alienum servum navi aut tabernae aut cuilibet negotiationi praeposuerit, scilicet quia eadem aequitatis ratio etiam eo casu interveniebat.

3. Introduxit et aliam actionem praetor, quae tributoria vocatur. namque si servus in peculiari merce sciente domino negotietur et quid cum eo eius rei causa contractum erit, ita praetor ius dicit, ut, quidquid in his mercibus erit quodque inde receptum erit, id inter dominum, si quid ei debebitur, et ceteros creditores pro rata portione distribuatur. et quia ipsi domino distributionem permittit, si quis ex creditoribus queratur, quasi minus ei tributum sit, quam oportuerit, hanc ei actionem accommodat, quae tributoria appellatur.

4. Praeterea introducta est actio de peculio deque eo, quod in rem

domini versum erit, ut, quamvis sine voluntate domini negotium gestum erit, tamen sive quid in rem eius versum fuerit, id totum praestare debeat, sive quid non sit in rem eius versum, id eatenus praestare debeat, quatenus peculium patitur.

4a. In rem autem domini versum intellegitur, quidquid necessario in rem eius impenderit servus, veluti si mutuatus pecuniam creditoribus eius solverit aut aedificia ruentia fulserit aut familiae frumentum emerit vel etiam fundum aut quamlibet aliam rem necessariam mercatus erit.

4b. Itaque si ex decem ut puta aureis, quos servus tuus a Titio mutuos accepit, creditori tuo quinque aureos solverit, reliquos vero quinque quolibet modo consumpserit, pro quinque quidem in solidum damnari debes, pro ceteris vero quinque eatenus, quatenus in peculio sit: ex quo scilicet apparet, si toti decem aurei in rem tuam versi fuerint, totos decem aureos Titium consequi posse. licet enim una est actio, qua de peculio deque eo quod in rem domini versum sit agitur, tamen duas habet condemnationes: itaque iudex, apud quem de ea actione agitur, ante dispicere solet, an in rem domini versum sit, nec aliter ad peculii aestimationem transit, quam si aut nihil in rem domini versum intellegatur aut non totum.

4c. Cum autem quaeritur, quantum in peculio sit, ante deducitur, quidquid servus domino quive in potestate eius sit debet, et quod superest, id solum peculium intellegitur. aliquando tamen id, quod ei debet servus, qui in potestate domini sit, non deducitur ex peculio, veluti si is in huius ipsius peculio sit. quod eo pertinet, ut, si quid vicario suo servus debeat, id ex peculio eius non deducatur.

5. Ceterum dubium non est, quin is quoque, qui iussu domini contraxerit cuique institoria vel exercitoria actio competit, de peculio deque eo, quod in rem domini versum est, agere possit: sed erit stultissimus, si omitta actione, qua facillime solidum ex contractu consequi possit, se ad difficultatem perducatur probandi in rem domini versum esse, vel habere servum peculium et tantum habere, ut solidum sibi solvi possit.

5a. Is quoque, cui tributoria actio competit, aequè de peculio et in rem verso agere potest: sed sane huic modo tributoria expedit agere, modo de peculio et in rem verso. tributoria ideo expedit agere, quia in ea dominus condicio praecipua non est, id est quod domino debetur non deducitur sed eiusdem iuris est dominus, cuius et ceteri creditores: at in actione de

peculio ante deducitur quod domino debetur et in id quod reliquum est creditori dominus condemnatur. rursus de peculio ideo expedit agere, quod in hac actione totius peculii ratio habetur, at in tributoria eius tantum, quod negotiatur, et potest quisque tertia forte parte peculii aut quarta vel etiam minima negotiari, maiorem autem partem in praediis et mancipiis aut fenebri pecunia habere. prout ergo expedit, ita quisque vel hanc actionem vel illam eligere debet: certe qui potest probare in rem domini versum esse, de in rem verso agere debet.

6. Quae diximus de servo et domino, eadem intellegimus et de filio et filia aut nepote et nepte, patre avove cuius in potestate sunt.

7. Illud proprie servatur in eorum persona, quod senatus consultum Macedonianum prohibuit mutuas pecunias dari eis, qui in parentis erunt potestate: et ei qui crediderit denegatur actio tam adversus ipsum filium filiamve nepotem neptemve, sive adhuc in potestate sunt, sive morte parentis vel emancipatione suae potestatis esse coeperint, quam adversus patrem avumve, sive habeat eos adhuc in potestate sive emancipaverit. quae ideo senatus prospexit, quia saepe onerati aere alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam consumeabant, vitae parentum insidiabantur.

8. Illud in summa admonendi sumus id, quod iussu patris dominive contractum fuerit quodque in rem eius versum fuerit, directo quoque posse a patre dominove condici, tamquam si principaliter cum ipso negotium gestum esset. ei quoque, qui vel exercitoria vel institoria actione tenetur, directo posse condici placet, quia huius quoque iussu contractum intellegitur.

VIII. DE NOXALIBUS ACTIONIBUS

Ex maleficiis servorum, veluti si furtum fecerint aut bona rapuerint aut damnum dederint aut iniuriam commiserint, noxales actiones proditae sunt, quibus domino damnato permittitur aut litis aestimationem sufferre aut hominem noxae dedere.

1. Noxa autem est corpus quod nocuit, id est servus: noxia ipsum maleficium, veluti furtum damnum rapina iniuria.

2. Summa autem ratione permissum est noxae deditione defungi: namque erat iniquum nequitiam eorum ultra ipsorum corpora dominis damnosam esse.

3. Dominus noxali iudicio servi sui nomine conventus servum actori noxae dedendo liberatur. nec minus perpetuum eius dominium a domino transfertur: si autem damnum ei cui deditus est resarcierit quaesita pecunia, auxilio praetoris invito domino manumittetur.

4. Sunt autem constitutae noxales actiones aut legibus aut edicto praetoris: legibus veluti furti lege duodecim tabularum, damni iniuriae lege Aquilia: edicto praetoris veluti iniuriarum et vi bonorum raptorum.

5. Omnis autem noxalis actio caput sequitur. nam si servus tuus noxiam commiserit, quamdiu in tua potestate sit, tecum est actio: si in alterius potestatem pervenerit, cum illo incipit actio esse, aut si manumissus fuerit, directo ipse tenetur et extinguitur noxae deditio. ex diverso quoque directa actio noxalis esse incipit: nam si liber homo noxiam commiserit et is servus tuus esse coeperit (quod casibus quibusdam effici primo libro tradidimus), incipit tecum esse noxalis actio, quae ante directa fuisset.

6. Si servus domino noxiam commiserit, actio nulla nascitur: namque inter dominum et eum qui in eius potestate est nulla obligatio nasci potest. ideoque et si in alienam potestatem servus pervenerit aut manumissus fuerit, neque cum ipso neque cum eo, cuius nunc in potestate sit, agi potest. unde si alienus servus noxiam tibi commiserit et is postea in potestate tua esse coeperit, intercidit actio, quia in eum casum deducta sit, in quo consistere non potuit: ideoque licet exierit de tua potestate, agere non potes, quemadmodum si dominus in servum suum aliquid commiserit, nec si manumissus vel alienatus fuerit servus, ullam actionem contra dominum habere potest.

7. Sed veteres quidem haec et in filiis familias masculis et feminis admiserunt. nova autem hominum conversatio huiusmodi asperitatem recte respuendam esse existimavit et ab usu communi haec penitus recessit: quis enim patitur filium suum et maxime filiam in noxam alii dare, ut paene per corpus pater magis quam filius periclitetur, cum in filiabus etiam pudicitiae favor hoc bene excludit? et ideo placuit in servos tantummodo noxales actiones esse proponendas, cum apud veteres legum commentatores invenimus saepius dictum ipsos filios familias pro suis delictis posse conveniri.

IX. SI QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICITUR

Animalium nomine, quae ratione carent, si quidem lascivia aut fervore aut feritate pauperiem fecerint, noxalis actio lege duodecim tabularum prodita est (quae animalia si noxae dedantur, proficiunt reo ad liberationem, quia ita lex duodecim tabularum scripta est): puta si equus calcitrosus calce percusserit aut bos cornu petere solitus petierit. haec autem actio in his, quae contra naturam moventur, locum habet: ceterum si genitalis sit feritas, cessat. denique si ursus fugit a domino et sic nocuit, non potest quondam dominus conveniri, quia desinit dominus esse, ubi fera evasit. pauperies autem est damnum sine iniuria facientis datum: nec enim potest animal iniuriam fecisse dici, quod sensu caret. haec quod ad noxalem actionem pertinet.

1. Ceterum sciendum est aedilicio edicto prohiberi nos canem verrem aprum ursum leonem ibi habere, qua vulgo iter fit: et si adversus ea factum erit et nocitum homini libero esse dicetur, quod bonum et aequum iudici videtur, tanti dominus condemnatur, ceterarum rerum, quanti damnum datum sit, dupli. praeter has autem aedilicias actiones et de pauperie locum habebit: numquam enim actiones praesertim poenales de eadem re concurrentes alia aliam consumit.

X. DE HIS PER QUOS AGERE POSSUMUS

Nunc admonendi sumus agere posse quemlibet aut suo nomine aut alieno. alieno veluti procuratorio tutorio curatorio, cum olim in usu fuisset alterius nomine agere non posse nisi pro populo, pro libertate, pro tutela. praeterea lege Hostilia permissum est furti agere eorum nomine, qui apud hostes essent aut rei publicae causa abessent quive in eorum cuius tutela essent. et quia hoc non minimam incommoditatem habebat, quod alieno nomine neque agere neque excipere actionem licebat, coeperunt homines per procuratores litigare: nam et morbus et aetas et necessaria peregrinatio itemque aliae multae causae saepe impedimento sunt, quo minus rem suam ipsi exsequi possint.

1. Procurator neque certis verbis neque praesente adversario, immo plerumque ignorante eo constituitur: cuicumque enim permiseris rem tuam agere aut defendere, is procurator intellegitur.

2. Tutores et curatores quemadmodum constituuntur, primo libro expositum est.

XI. DE SATISDATIONIBUS

Satisfactionum modus alius antiquitati placuit, alium novitas per usum amplexa est.

Olim enim si in rem agebatur, satisfacere possessor compellebatur, ut, si victus nec rem ipsam restitueret nec litis aestimationem, potestas esset petitori aut cum eo agendi aut cum fideiussoribus eius. quae satisfactio appellatur iudicatum solvi: unde autem sic appellatur, facile est intellegere: namque stipulatur quis, ut solveretur sibi quod fuerit iudicatum. multo magis is, qui in rem actione conveniebatur, satisfacere cogebatur, si alieno nomine iudicium accipiebat. ipse autem qui in rem agebat, si suo nomine petebat, satisfacere non cogebatur. procurator vero si in rem agebat, satisfacere iubebatur ratam rem dominum habiturum: periculum enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiri. tutores et curatores eodem modo quo et procuratores satisfacere debere verba edicti faciebant. sed aliquando his agentibus satisfactio remittebatur.

1. Haec ita erant, si in rem agebatur. sin vero in personam, ab actoris quidem parte eadem optinebant, quae diximus in actione qua in rem agitur. ab eius vero parte cum quo agitur si quidem alieno nomine aliquis intervenit, omnimodo satisfaceret, quia nemo defensor in aliena re sine satisfactione idoneus esse creditur. quod si proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in personam, iudicatum solvi satisfacere non cogebatur.

2. Sed haec hodie aliter observantur. sive enim quis in rem actione convenitur sive personali suo nomine, nullam satisfactionem propter litis aestimationem dare compellitur, sed pro sua tantum persona, quod iudicio permaneat usque ad terminum litis, vel committitur suae promissioni cum iureiurando, quam iuratoriam cautionem vocant, vel nudam promissionem vel satisfactionem pro qualitate personae suae dare compellitur.

3. Sin autem per procuratorem lis vel inferitur vel suscipitur, in actoris quidem persona, si non mandatum actis insinuatum est vel praesens dominus litis in iudicio procuratoris sui personam confirmaverit, ratam rem dominum habiturum satisfactionem procurator dare compellitur: eodem observando et si tutor vel curator vel aliae tales personae, quae alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibusdam per alium inferunt.

4. Sin vero aliquis convenitur, si quidem praesens procuratorem dare paratus est, potest vel ipse in iudicium venire et sui procuratoris personam per iudicatum solvi satisfactionis sollemnes stipulationes firmare vel extra iudicium satisfactionem exponere, per quam ipse sui procuratoris fideiussor existit pro omnibus iudicatum solvi satisfactionis clausulis. ubi et de hypotheca suarum rerum convenire compellitur, sive in iudicio promiserit sive extra iudicium caverit, ut tam ipse quam heredes eius obligentur: alia insuper cautela vel satisfactione propter personam ipsius exponenda, quod tempore sententiae recitandae in iudicio invenietur, vel si non venerit, omnia dabit fideiussor, quae condemnationi continentur, nisi fuerit provocatum.

5. Si vero reus praesto ex quacumque causa non fuerit et alius velit defensionem subire, nulla differentia inter actiones in rem vel personales introducenda potest hoc facere, ita tamen ut satisfactionem iudicatum solvi pro litis praestet aestimatione. nemo enim secundum veterem regulam, ut iam dictum est, alienae rei sine satisfactione defensor idoneus intellegitur.

6. Quae omnia apertius et perfectissime a cottidiano iudiciorum usu in ipsis rerum documentis apparent.

7. Quam formam non solum in hac regia urbe, sed et in omnibus nostris provinciis, etsi propter imperitiam aliter forte celebrabantur, optinere censemus, cum necesse est omnes provincias caput omnium nostrarum civitatum, id est hanc regiam urbem, eiusque observantiam sequi.

XII. DE PERPETUIS ET TEMPORALIBUS ACTIONIBUS ET QUAE AD HEREDES VEL IN HEREDES TRANSEUNT

Hoc loco admonendi sumus eas quidem actiones, quae ex lege senatusve consulto sive ex sacris constitutionibus proficiscuntur, perpetuo solere antiquitus competere, donec sacrae constitutiones tam in rem quam personalibus actionibus certos fines dederunt: eas vero, quae ex propria praetoris iurisdictione pendent, plerumque intra annum vivere (nam et ipsius praetoris intra annum erat imperium). aliquando tamen et in perpetuum extenduntur, id est usque ad finem constitutionibus introductum: quales sunt hae, quas bonorum possessori ceterisque qui heredis loco sunt accommodat. furti quoque manifesti actio, quamvis ex ipsius praetoris

iurisdictione proficiscatur, tamen perpetuo datur: absurdum enim esse existimavit anno eam terminari.

1. Non omnes autem actiones, quae in aliquem aut ipso iure competunt aut a praetore dantur, et in heredem aequae competunt aut dari solent. est enim certissima iuris regula ex maleficiis poenales actiones in heredem non competere, veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, damni iniuriae. sed heredibus huiusmodi actiones competunt nec denegantur, excepta iniuriarum actione et si qua alia similis inveniatur. aliquando tamen etiam ex contractu actio contra heredem non competit, cum testator dolose versatus sit et ad heredem eius nihil ex eo dolo pervenerit. poenales autem actiones, quas supra diximus, si ab ipsis principalibus personis fuerint contestatae, et heredibus dantur et contra heredes transeunt.

2. Superest ut admoneamus, quod si ante rem iudicatam is cum quo actum est satisfaciat actori, officio iudicis convenit eum absolvere, licet iudicii accipiendi tempore in ea causa fuisset, ut damnari debeat: et hoc est, quod ante vulgo dicebatur omnis iudicia absolutoria esse.

XIII. DE EXCEPTIONIBUS

Sequitur, ut de exceptionibus dispiciamus. comparatae sunt autem exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur: saepe enim accidit, ut, licet ipsa persecutio qua actor experitur iusta sit, tamen iniqua sit adversus eum cum quo agitur.

1. Verbi gratia si metu coactus aut dolo inductus aut errore lapsus stipulanti Titio promisisti, quod non debueras promittere, palam est iure civili te obligatum esse et actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est: sed iniquum est te condemnari ideoque datur tibi exceptio metus causa aut doli mali aut in factum composita ad impugnandam actionem.

2. Idem iuris est, si quis quasi credendi causa pecuniam stipulatus fuerit neque numeravit. nam eam pecuniam a te petere posse eum certum est: dare enim te oportet, cum ex stipulatu tenearis: sed quia iniquum est eo nomine te condemnari, placet exceptione pecuniae non numeratae te defendi debere, cuius tempora nos, secundum quod iam superioribus libris scriptum est, constitutione nostra coartavimus.

3. Praeterea debitor si pactus fuerit cum creditore, ne a se peteretur,

nihilo minus obligatus manet, quia pacto convento obligationes non omnimodo dissolvuntur: qua de causa efficax est adversus eum actio, qua actor intendit si paret eum dare oportere. sed quia iniquum est contra pac- tionem eum damnari, defenditur per exceptionem pacti conventi.

4. Aequè si debitor deferente creditore iuraverit nihil se dare oportere, adhuc obligatus permanet, sed quia iniquum est de periurio quaeri, defe- nditur per exceptionem iurisiurandi. in his quoque actionibus, quibus in rem agitur, aequè necessariae sunt exceptiones: veluti si petitore deferente possessor iuraverit eam rem suam esse et nihilo minus eandem rem petitor vindicet: licet enim verum sit quod intendit, id est rem eius esse, iniquum est tamen possessorem condemnari.

5. Item si iudicio tecum actum fuerit sive in rem sive in personam, nihilo minus obligatio durat et ideo ipso iure postea de eadem re adversus te agi potest: sed debes per exceptionem rei iudicatae adiuvari.

6. Haec exempli causa rettulisse sufficiet. alioquin quam ex multis variisque causis exceptiones necessariae sint, ex latioribus digestorum seu pandectarum libris intellegi potest.

7. Quarum quaedam ex legibus vel ex his, quae legis vicem optinent, vel ex ipsius praetoris iurisdictione substantiam capiunt.

8. Appellantur autem exceptiones aliae perpetuae et peremptoriae, aliae temporales et dilatoriae.

9. Perpetuae et peremptoriae sunt, quae semper agentibus obstant et semper rem de qua agitur peremunt: qualis est exceptio doli mali et quod metus causa factum est et pacti conventi, cum ita convenerit, ne omnino pecunia peteretur.

10. Temporales atque dilatoriae sunt, quae ad tempus nocent et temporis dilationem tribuunt: qualis est pacti conventi, cum convenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium. nam finito eo tempore non impeditur actor rem exsequi. ergo hi, quibus intra tempus agere volentibus obicitur exceptio aut pacti conventi aut alia similis, differre debent actionem et post tempus agere: ideo enim et dilatoriae istae excep- tiones appellantur. alioquin, si intra tempus egerint obiectaque sit excep- tio, neque eo iudicio quicquam consequerentur propter exceptionem nec post tempus olim agere poterant, cum temere rem in iudicium deducebant et consumeabant, qua ratione rem amittebant. hodie autem non ita stricte

haec procedere volumus, sed eum, qui ante tempus pactionis vel obligationis litem inferre ausus est, Zenonianae constitutioni subiacere censemus, quam sacratissimus legislator de his qui tempore plus petierunt protulit, ut et indutias, quas, si ipse actor sponte indulserit vel natura actionis continet, contempserat, in duplum habeant hi, qui talem iniuriam passi sunt, et post eas finitas non aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas litis antea acceperint, ut actores tali poena perterriti tempora litium doceantur observare.

11. Praeterea etiam ex persona dilatoriae sunt exceptiones: quales sunt procuratoriae, veluti si per militem aut mulierem agere quis velit: nam militibus nec pro patre vel matre vel uxore nec ex sacro rescripto procuratorio nomine experiri conceditur: suis vero negotiis superesse sine offensa disciplinae possunt. eas vero exceptiones, quae olim procuratoribus propter infamiam vel dantis vel ipsius procuratoris opponebantur, cum in iudiciis frequentari nullo perspeximus modo, conquiescere sancimus, ne, dum de his altercatur, ipsius negotii disceptatio proteletur.

XIV. DE REPLICATIONIBUS

Interdum evenit, ut exceptio, quae prima facie iusta videatur, inique noceat. quod cum accidit, alia allegatione opus est adiuvandi actoris gratia, quae replicatio vocatur, quia per eam replicatur atque resolvitur vis exceptionis. veluti cum pactus est aliquis cum debitore suo, ne ab eo pecuniam petat, deinde postea in contrarium pacti sunt, id est ut petere creditori liceat: si agat creditor et excipiat debitor, ut ita demum condemnatur, si non convenerit, ne eam pecuniam creditor petat, necet ei exceptio, convenit enim ita: namque nihilo minus hoc verum manet, licet postea in contrarium pacti sunt. sed quia iniquum est creditorem excludi, replicatio ei dabitur ex posteriore pacto convento.

1. Rursus interdum evenit, ut replicatio, quae prima facie iusta sit, inique noceat. quod cum accidit, alia allegatione opus est adiuvandi rei gratia, quae duplicatio vocatur.

2. Et si rursus ea prima facie iusta videatur, sed propter aliquam causam inique actori noceat, rursus allegatione alia opus est, qua actori adiuvetur, quae dicitur triplicatio.

3. Quorum omnium exceptionum usum interdum ulterius quam diximus varietas negotiorum introducit: quas omnes apertius ex latiore digestorum volumine facile est cognoscere.

4. Exceptiones autem, quibus debitor defenditur, plerumque accommodari solent etiam fideiussoribus eius: et recte, quia, quod ab his petitur, id ab ipso debitore peti videtur, quia mandati iudicio redditurus est eis, quod hi pro eo solverint. qua ratione et si de non petenda pecunia pactus quis cum reo fuerit, placuit proinde succurrendum esse per exceptionem pacti conventi illis quoque qui pro eo obligati essent, ac si et cum ipsis pactus esset, ne ab eis ea pecunia peteretur. sane quaedam exceptiones non solent his accommodari. ecce enim debitor si bonis suis cesserit et cum eo creditor experiatur, defenditur per exceptionem nisi bonis cesserit: sed haec exceptio fideiussoribus non datur, scilicet ideo quia, qui alios pro debitore obligat, hoc maxime prospicit, ut, cum facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab his quos pro eo obligavit suum consequi.

XV. DE INTERDICTIS

Sequitur, ut dispiciamus de interdictis seu actionibus, quae pro his exercentur. erant autem interdicta formae atque conceptiones verborum, quibus praetor aut iubebat aliquid fieri aut fieri prohibebat. quod tum maxime faciebat, cum de possessione aut quasi possessione inter aliquos contendebatur.

1. Summa autem divisio interdictorum haec est, quod aut prohibitoria sunt aut restitutoria aut exhibitoria. prohibitoria sunt, quibus vetat aliquid fieri, veluti vim sine vitio possidenti, vel mortuum inferenti, quo ei eius erit inferendi, vel in loco sacro aedificari, vel in flumine publico ripae eius aliquid fieri, quo peius navigetur. restitutoria sunt, quibus restitui aliquid iubet, veluti cum bonorum possessori possessionem eorum, quae quis pro herede aut pro possessore possidet ex ea hereditate, aut cum iubet ei, qui vi possessione fundi deiectus sit, restitui possessionem. exhibitoria sunt, per quae iubet exhiberi, veluti eum, cuius de libertate agitur, aut libertum, cui patronus operas indicere velit, aut parenti liberos, qui in potestate eius sunt. sunt tamen qui putant proprie interdicta ea vocari, quae prohibitoria sunt, quia interdicere ea vocari, quae prohibitoria sunt, quia interdicere est denuntiare et prohibere: restitutoria autem et exhibitoria

proprie decreta vocari: sed tamen optinuit omnia interdicta appellari, quia inter duos dicuntur.

2. Sequens divisio interdictorum haec est, quod quaedam adipiscendae possessionis causa comparata sunt, quaedam retinendae, quaedam recipiendae.

3. Adipiscendae possessionis causa interdictum accommodatur bonorum possessori, quod appellatur quorum bonorum, eiusque vis et potestas haec est, ut, quod ex his bonis quisque, quorum possessio alicui data est, pro herede aut pro possessore possideat, id ei, cui bonorum possessio data est, restituere debeat. pro herede autem possidere videtur, qui putat se heredem esse: pro possessore is possidet, qui nullo iure rem hereditariam vel etiam totam hereditatem sciens ad se non pertinere possidet. ideo autem adipiscendae possessionis vocatur interdictum, quia ei tantum utile est, qui nunc primum conatur adipisci rei possessionem: itaque si quis adeptus possessionem amiserit eam, hoc interdictum ei inutile est. interdictum quoque, quod appellatur Salvianum, adipiscendae possessionis causa comparatum est eoque utitur dominus fundi de rebus coloni, quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigisset.

4. Retinendae possessionis causa comparata sunt interdicta uti possidetis et utrubi, cum ab utraque parte de proprietate alicuius rei controversia sit et ante quaeritur, uter ex litigatoribus possidere et uter petere debeat. namque nisi ante exploratum fuerit, utrius eorum possessio sit, non potest petitoria actio institui, quia et civilis et naturalis ratio facit, ut alius possideat, alius a possidente petat. et quia longe commodius est possidere potius quam petere, ideo plerumque et fere semper ingens existit contentio de ipsa possessione. commodum autem possidendi in eo est, quod, etiam si eius res non sit qui possidet, si modo actor non potuerit suam esse probare, remanet suo loco possessio: propter quam causam, cum obscura sint utriusque iura, contra petitorem iudicari solet.

4a. Sed interdicto quidem uti possidetis de fundi vel aedium possessione contenditur, utrubi vero interdicto de rerum mobilium possessione. quorum vis et potestas plurimam inter se differentiam apud veteres habebat: nam uti possidetis interdicto is vincebat, qui interdicti tempore possidebat, si modo nec vi nec clam nec precario nactus fuerat ab adversario possessionem, etiamsi alium vi expulerit aut clam abriperit alienam posses-

sionem aut precario rogaverat aliquem, ut sibi possidere liceret: utrobi vero interdicto is vincebat, qui maiore parte eius anni nec vi nec clam nec precario ab adversario possidebat. hodie tamen aliter observatur: nam utriusque interdicti potestas quantum ad possessionem pertinet exaequata est, ut ille vincat et in re soli et in re mobili, qui possessionem nec vi nec clam nec precario ab adversario litis contestationis tempore detinet.

5. Possidere autem videtur quisque non solum, si ipse possideat, sed et si eius nomine aliquis in possessione sit, licet is eius iuri subiectus non sit, qualis est colonus et inquilinus: per eos quoque, apud quos deposuerit quis aut quibus commodaverit, ipse possidere videtur: et hoc est, quod dicitur retinere possessionem posse aliquem per quemlibet, qui eius nomine sit in possessione. quin etiam animo quoque retineri possessionem placet, id est ut, quamvis neque ipse sit in possessione neque eius nomine alius, tamen si non relinquendae possessionis animo, sed postea reversurus inde discesserit, retinere possessionem videtur. adipisci vero possessionem per quos aliquis potest, secundo libro exposuimus. nec ulla dubitatio est, quin animo solo possessionem adipisci nemo potest.

6. Reciperandae possessionis causa solet interdici, si quis ex possessione fundi vel aedium vi deiectus fuerit: nam ei proponitur interdictum unde vi, per quod is qui deiecit cogitur ei restituere possessionem, licet is ab eo qui vi deiecit vi vel clam vel precario possidebat. sed ex sacris constitutionibus, ut supra diximus, si quis rem per vim occupaverit, si quidem in bonis eius est, dominio eius privatur, si aliena, post eius restitutionem etiam aestimationem rei dare vim passo compellitur, qui autem aliquem de possessione per vim deiecerit, tenetur lege Iulia de vi privata aut de vi publica: sed de vi privata, si sine armis vim fecerit, sin autem cum armis eum de possessione expulerit, de vi publica. armorum autem appellatione non solum scuta et gladios et galeas significari intellegimus, sed et fustes et lapides.

7. Tertia divisio interdictorum haec est, quod aut simplicia sunt aut duplicia. simplicia sunt, veluti in quibus alter actor, alter reus est: qualia sunt omnia restitutoria aut exhibitoria: namque actor est, qui desiderat aut exhiberi aut restitui reus is, a quo desideratur, ut restituat aut exhibeat. prohibitoriorum autem interdictorum alia simplicia sunt, alia duplicia. simplicia sunt, veluti cum prohibet praetor in loco sacro vel in flumine

publico ripave eius aliquid fieri (nam actor est, qui desiderat, ne quid fiat, reus, qui aliquid facere conatur): duplicia sunt veluti uti possidetis interdictum et utrobi. ideo autem duplicia vocantur, quia par utriusque litigatoris in his condicio est nec quisquam praecipue reus vel actor intellegitur, sed unusquisque tam rei quam actoris partem sustinet.

8. De ordine et veteri exitu interdictorum supervacuum est hodie dicere: nam quotiens extra ordinem ius dicitur, qualia sunt hodie omnia iudicia, non est necesse reddi interdictum, sed perinde iudicatur sine interdictis, atque si utilis actio ex causa interdicti reddita fuisset.

XVI. DE POENA TEMERE LITIGANTIUM

Nunc admonendi sumus magnam curam egisse eos, qui iura sustinebant, ne facile homines ad litigandum procederent: quod et nobis studio est. idque eo maxime fieri potest, quod temeritas tam agentium quam eorum cum quibus ageretur modo pecuniaria poena, modo iurisiurandi religione, modo metu infamiae coercetur.

1. Ecce enim iusiurandum omnibus qui conveniuntur ex nostra constitutione defertur: nam reus non aliter suis allegationibus utitur, nisi prius iuraverit, quod putans se bona instantia uti ad contradicendum pervenit. at adversus infitiantes ex quibusdam causis dupli vel tripli actio constituitur, veluti si damni iniuriae aut legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agitur. statim autem ab initio pluris quam simpli est actio veluti furti manifesti quadrupli, nec manifesti dupli: nam ex his causis et aliis quibusdam, sive quis neget sive fateatur, pluris quam simpli est actio. item actoris quoque calumnia coercetur: nam etiam actor pro calumnia iurare cogitur ex nostra constitutione. utriusque etiam partis advocati iusiurandum subeunt, quod alia nostra constitutione comprehensum est. haec autem omnia pro veteris calumniae actione introducta sunt, quae in desuetudinem abiit, quia in partem decimam litis actorem multabat, quod nusquam factum esse invenimus: sed pro his introductum est et praefatum iusiurandum et ut improbus litigator etiam damnum et impensas litis inferre adversario suo cogatur.

2. Ex quibusdam iudiciis damnati ignominiosi fiunt, veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo, item tutelae, mandati, depositi, directis non contrariis actionibus, item pro socio, quae ab utraque parte

directa est et ob id quilibet ex sociis eo iudicio damnatus ignominia notatur. sed furti quidem aut vi bonorum raptorum aut iniuriarum aut de dolo non solum damnati notantur ignominia, sed etiam pacti, et recte: plurimum enim interest, utrum ex delicto aliquis an ex contractu debitor sit.

3. Omnium autem actionum instituendarum principium ab ea parte edicti proficiscitur, qua praetor edicit de in ius vocando: utique enim in primis adversarius in ius vocandus est, id est ad eum vocandus est, qui ius dicturus sit. qua parte praetor parentibus et patronis, item liberis parentibusque patronorum et patronarum hunc praestat honorem, ut non aliter liceat liberis libertisque eos in ius vocare, quam si id ab ipso praetore postulaverint et impetraverint: et si quis aliter vocaverit, in eum poenam solidorum quinquaginta constituit.

XVII. DE OFFICIO IUDICIS

Superest, ut de officio iudicis dispiciamus. et quidem in primis illud observare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus aut constitutionibus aut moribus proditum est.

1. Et ideo si noxali iudicio addictus est, observare debet, ut, si condemnandus videbitur dominus, ita debeat condemnare: „Publium Maevium Lucio Titio decem aureis condemno aut noxam dedere“.

2. Et si in rem actum sit, sive contra petito rem iudicavit, absolvere debet possessorem, sive contra possessorem, iubere eum debet, ut rem ipsam restituat cum fructibus. sed si in praesenti neget se possessor restituere posse et sine frustratione videbitur tempus restituendi causa petere, indulgendum est ei, ut tamen de litis aestimatione caveat cum fideiussore, si intra tempus quod ei datum est non restituisset. et si hereditas petita sit, eadem circa fructus interveniunt, quae diximus intervenire in singularum rerum petitione. illorum autem fructuum, quos culpa sua possessor non perceperit, in utraque actione eadem ratio paene fit, si praedo fuerit. si vero bona fide possessor fuerit, non habetur ratio consumptorum neque non perceptorum: post inchoatam autem petitionem etiam illorum ratio habetur, qui culpa possessoris percepti non sunt vel percepti consumpti sunt.

3. Si ad exhibendum actum fuerit, non sufficit, si exhibeat rem is cum quo actum est, sed opus est, ut etiam causam rei debeat exhibere, id est

ut eam causam habeat actor, quam habiturus esset, si, cum primum ad exhibendum egisset, exhibita res fuisset: ideoque si inter moras usucapta sit res a possessore, nihilo minus condemnatur. praeterea fructuum medii temporis, id est eius, quod post acceptum ad exhibendum iudicium ante rem iudicatam intercessit, rationem habere debet iudex. quod si neget is, cum quo ad exhibendum actum est, in praesenti exhibere se posse et tempus exhibendi causa petat idque sine frustratione postulare videatur, dari ei debet, ut tamen caveat se restitutum: quod si neque statim iussu iudicis rem exhibeat neque postea exhibiturum se caveat, condemnandus sit in id, quod actoris intererat ab initio rem exhibitam esse.

4. Si familiae erciscundae iudicio actum sit, singulas res singulis heredibus adiudicare debet et, si in alterius persona praegravare videatur adiudicatio, debet hunc invicem coheredi certa pecunia, sicut iam dictum est, condemnare. eo quoque nomine coheredi quisque suo condemnandus est, quod solus fructus hereditarii fundi percepit aut rem hereditariam corruptit aut consumpsit. quae quidem similiter inter plures quoque quam duos coheredes subsequuntur.

5. Eadem interveniunt et si communi dividundo de pluribus rebus actum fuerit. quod si de una re, veluti de fundo, si quidem iste fundus commode regionibus divisionem recipiat, partes eius singulis adiudicare debet et, si unius pars praegravare videbitur, is invicem certa pecunia alteri condemnandus est: quod si commode dividi non possit, vel homo forte aut mulus erit de quo actum sit, uni totus adiudicandus est et is alteri certa pecunia condemnandus.

6. Si finium regundorum actum fuerit, dispicere debet iudex, an necessaria sit adiudicatio. quae sane uno casu necessaria est, si evidentioribus finibus distingui agros commodius sit, quam olim fuissent distincti: nam tunc necesse est ex alterius agro partem aliquam alterius agri domino adiudicari. quo casu conveniens est, ut is alteri certa pecunia debeat condemnari. eo quoque nomine damnandus est quisque hoc iudicio, quod forte circa fines malitiose aliquid commisit, verbi gratia quia lapides finales furatus est aut arbores finales cecidit. contumaciae quoque nomine quisque eo iudicio condemnatur, veluti si quis iubente iudice metiri agros passus non fuerit.

7. Quod autem istis iudiciis alicui adiudicatum sit, id statim eius fit cui adiudicatum est.

XVIII. DE PUBLICIS IUDICIIS

Publica iudicia neque per actiones ordinantur nec omnino quicquam simile habent ceteris iudiciis, de quibus locuti sumus, magnaue diversitas est eorum et in instituendis et in exercendis.

1. Publica autem dicta sunt, quod cuivis ex populo exsecutio eorum plerumque datur.

2. Publicorum iudiciorum quaedam capitalia sunt, quaedam non capitalia. capitalia dicimus, quae ultimo supplicio adficiunt vel aquae et ignis interdictione vel deportatione vel metallo: cetera si qua infamiam irrogant cum damno pecuniario, haec publica quidem sunt, non tamen capitalia.

3. Publica autem iudicia sunt haec. lex Iulia maiestatis, quae in eos, qui contra imperatorem vel rem publicam aliquid moliti sunt, suum vigorem extendit. cuius poena animae amissionem sustinet et memoria rei et post mortem damnatur.

4. Item lex Iulia de adulteriis coercendis, quae non temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed etiam eos, qui cum masculis infandam libidinem exercere audent. sed eadem lege Iulia etiam stupri flagitium punitur, cum quis sine vi vel virginem vel viduam honeste viventem stupraverit. poenam autem eadem lex irrogat peccatoribus, si honesti sunt, publicationem partis dimidiaae bonorum, si humiles, corporis coercionem cum relegatione.

5. Item lex Cornelia de sicariis, quae homicidas ultore ferro persequitur vel eos, qui hominis occidendi causa cum telo ambulant. telum autem, ut Gaius noster in interpretatione duodecim tabularum scriptum reliquit, vulgo quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: sed et omne significatur, quod cuiusdam mittitur: sequitur ergo, ut et lapis et lignum et ferrum hoc nomine contineatur. dictumque ab eo, quod in longinquum mittitur, a Graeca voce figuratum, ἀπό του τηλου: et hanc significationem invenire possumus et in Graeco nomine: nam quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant ἀπό του βάλλεσθαι. admonet nos Xenophon. nam ita scripsit: καί τὰ βέλη ομού έφέρετο, λόγχοι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλείστοι δέ καί λίθοι. sicarii autem appellantur a sica, quod significat

ferreum cultrum. eadem lege et venefici capite damnantur, qui artibus odiosis, tam venenis vel susurris magicis homines occiderunt vel mala medicamenta publice vendiderunt.

6. Alia deinde lex asperrimum crimen nova poena persequitur, quae Pompeia de parricidiis vocatur. qua cavetur, ut, si quis parentis aut filii aut omnino adfactionis eius, quae nuncupatione parricidii continetur, fata properaverit, sive clam sive palam id ausus fuerit, nec non is, cuius dolo malo id factum est, vel conscius criminis existit, licet extraneus sit, poena parricidii punietur et neque gladio neque ignibus neque ulla alia sollemni poena subicietur, sed insutus culleo cum cane et gallo gallinaceo et vipera et simia et inter eius ferales angustias comprehensus, secundum quod regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare vel in amnem proiciatur, ut omni elementorum usu vivus carere incipiat et ei caelum superstiti, terra mortuo auferatur. si quis autem alias cognatione vel adfinitate coniunctas personas necaverit, poenam legis Corneliae de sicariis sustinebit.

7. Item lex Cornelia de falsis, quae etiam testamentaria vocatur, poenam irrogat ei, qui testamentum vel aliud instrumentum falsum scripserit signaverit recitaverit subiecerit quive signum adulterinum fecerit sculpsit expresserit sciens dolo malo. eiusque legis poena in servos ultimum supplicium est, quod et in lege de sicariis et veneficis servatur, in liberos vero deportatio.

8. Item lex Iulia de vi publica seu privata adversus eos exoritur, qui vim vel armatam vel sine armis commiserint. sed si quidem armata vis arguatur, deportatio ei ex lege Iulia de vi publica irrogatur: si vero sine armis, in tertiam partem bonorum publicatio imponitur. sin autem per vim raptus virginis vel viduae vel sanctimonialis vel aliae fuerit perpetratus, tunc et peccatores et ei, qui opem flagitio dederunt, capite puniuntur secundum nostrae constitutionis definitionem, ex qua haec apertius possibile est scire.

9. Lex Iulia peculatus eos punit, qui pecuniam vel rem publicam vel sacram vel religiosam furati fuerint. sed si quidem ipsi iudices tempore administrationis publicas pecunias subtraxerunt, capitali animadversione puniuntur, et non solum hi, sed etiam qui ministerium eis ad hoc adhibuerunt vel qui subtracta ab his scientes susceperunt: alii vero, qui in hanc legem inciderint, poenae deportationis subiugentur.

10. Est inter publica iudicia lex Fabia de plagiaris, quae interdum capitis poenam ex sacris constitutionibus irrogat, interdum levio-rem.

11. Sunt praeterea publica iudicia lex Iulia ambitus et lex Iulia repe-
tundarum et lex Iulia de annona et lex Iulia de residuis, quae de certis capitulis loquuntur et animae quidem amissionem non irrogant, aliis autem poenis eos subiciunt, qui praecepta earum neglexerint.

12. Sed de publicis iudiciis haec exposuimus, ut vobis possibile sit summo digito et quasi per indicem ea tetigisse alioquin diligentior eorum scientia vobis ex latioribus digestorum sive pandectarum libris deo propitio adventura est.

1. რუსულ თარგმანშია: „трёхлетний“ – „სამი წლის“, მაშინ, როდესაც იმავე გამოცემის ლათინურ ტექსტშია „ოთხი წლის“ („quadrennium“).

2. „mancipium“ რთული შემადგენლობის სიტყვაა: „manus“ – ხელი, ხელისუფლება, „capio“ – „დაჭერა“, „მიტაცება“.

3. „ინსტიტუციების“ რუსულ თარგმანში აქ შეცდომაა დაშვებული. რუსული თარგმანის მიხედვით „ოთხმეტ წლამდე ასაკის [პირს]... ანდერძის შედგენის უფლება ჰქონდა“ („господин, не достигший четырнадцатилетнего возраста,... имел право составить духовное завещание“), მაშინ, როდესაც ლათინური ტექსტი საწინააღმდეგოს გადმოგვცემს: „პირს, რომელსაც ოთხმეტი წელი შეუსრულდა,... ანდერძის შედგენა შეეძლო...“ („qui quattuordecim annos aetatis expleverit,... testamentum facere possit...“).

4. რუსულ თარგმანში აქ, ჩვენი აზრით, უზუსტობაა დაშვებული: თარგმანში გვაქვს: „კანონის საფუძველზე საქმის გამოძიების გარეშე...“ („без расследования дела на оснований закона“), ლათინურ ტექსტში კი წერია: „კანონებით ცნობილი (აღიარებული) მიზეზის გარეშე“ („sine causa legibus cognita“...).

5. რუსულ თარგმანშია: „господ постигает слишком строгая кара“ („ბატონებს უკიდურესად მკაცრი სასჯელი ედებათ“); უნდა იყოს: „ბატონთა (მონათმფლობელთა) ზედმეტი სისასტიკეც ისჯება“ („maior aspiritas dominorum... coercetur“...). ე.ი. „ზედმეტი“ („უკიდურესი“) მიემართება არა სასჯელს, არამედ სისასტიკეს.

6. რუსულ თარგმანშია: „иулиუს сабинусис сахлиდან“ (из дома Юлия Сабина...); უნდა იყოს: „იულიუს საბინუსის მონათაგან“ („ex familia Julii Sabini...“). სიტყვა „familia“ „ოჯახის“, „სახლის“ გარდა „მონასაც“ ნიშნავს და ამ შემთხვევაში „familia“ სწორედ ამ უკანასკნელი („მონის“) მნიშვნელობით არის ნახმარი.

7. რუსულ თარგმანში აქაც უზუსტობაა დაშვებული. თარგმანშია: „ამგვარი კავშირის შეწყვეტის შემდეგ, მზითევზე საუბარი არ შეიძლება“, (по расторжении такой связи, не может быть речи о приданом“). ლათინურ ტექსტშია: „ასეთი კავშირის გაწყვეტის შემდეგ, არც მზითვის

დაბრუნება ზდება“ („*dessoluto tali coitu nec dotis exactioni locus sit*“).

8. „ინსტიტუციების“ თანახმად „შვილად აყვანა ორი სახით (გზით) ზდება: ან პრინციპის (ე.ი. იმპერატორის) რესკრიპტით და ან მაგისტრატის (ე.ი. თანამდებობის პირის) ხელისუფლებით („*adoptio... duobus modi fit, aut principali rescripto aut imperio magistratus*“). ძველი რუსულად გამომცემელი ამ წინადადების თარგმანს სწორად იწყებს და შვილად აყვანის ორი სახის არსებობას აღნიშნავს, მაგრამ შემდეგ მას, ფაქტობრივად, შვილად აყვანის სამი გზა აქვს ჩამოთვლილი: „შვილად აყვანა ორი გზით ზდება: ან ხალხის ხელისუფლებით, ან იმპერატორის რესკრიპტით და ან თანამდებობის პირის ბრძანებით“ („*Усыновление же происходит двумя способами, - или по рескрипту императора, или властью народа, или по приказу должностного лица*“). „ხალხის უფლებით“ (властью народа) შვილად აყვანა ლათინურ ტექსტში არ იხსენიება და ამდენად ზედმეტია.

9. ამ შემთხვევაშიც „ინსტიტუციების“ რუსულ თარგმანსა და ამავე გამოცემის ლათინურ ტექსტს შორის არსებითი სხვაობაა. რუსული თარგმანის მიხედვით ის პირი, რომელსაც ვინმე შვილად აყვავს, სრული სრულწლოვანების ასაკში უნდა იყოს, ხოლო სრული სრულწლოვანება კი მთარგმნელის აზრით იმას ნიშნავს, რომ მშვილდებული შვილად ასაყვანზე თვრამეტი წლით უფროსი უნდა იყოს („*тот кто адрогирует или адоптирует себе сына, должен быть в возрасте полного совершеннолетия, т.е. старше усыновляемого восемнадцатью годами*“); ლათინურ ტექსტში თვრამეტი წლის ასაკი“ მართლაც იხსენიება, მაგრამ სრულიად სხვა აზრით: „ინსტიტუციების“ თანახმად, ის პირი, რომელსაც ვინმე თავის შვილად აყვავს, სრული სრულწლოვანი, ე.ი. თვრამეტი წელს გადაცილებული, უნდა იყოს („*debet... is qui sibi per adrogationem vel adoptionem filium fecit, plena pubertate, id est decem et octo annis praecedere*“). ე.ი. ლათინურ ტექსტში ის კი არ არის ნათქვამი, რომ მშვილდებული შვილად ასაყვანზე თვრამეტი წლით უფროსი უნდა იყოს, არამედ ის, რომ მშვილდებულს უკვე თვრამეტი წელი უნდა ჰქონდეს შესრულებული.

10. „spado“ (მრ. „spadones“) ნიშნავს უნაყოფო ადამიანს, კერძოდ, მამაკაცს, რომელსაც ბავშვის გაჩენა არ შეუძლია და მას კანონით შვილად აყვანის უფლება აქვს, ხოლო „castratus“ (მრ. „castrati“) კი – დასაჭურისებულს, რომელსაც ეს უფლება არა აქვს.

11. რომაული სამართლით სასჯელის ერთ-ერთ სახეს წარმოადგენდა დამნაშავის გადასახლება (გაძევება). წყაროები არჩევენ ორი სახის გადასახლებას: 1) „deportatio“ (deportare), რომელიც გასახლების ყველაზე მკაცრი სახე იყო და გულისხმობდა დამნაშავის, უმთავრესად იტალიის მახლობლად, რომელიმე კუნძულზე გადასახლებას, რასაც, ჩვეულებრივ, თან სდევდა ქონების კონფისკაცია და სამოქალაქო უფლებების ჩამორთმევა; 2) „Relegatio“ (relegare) გადასახლების უფრო მსუბუქი ფორმა იყო, რომლის დროსაც დამნაშავეს დროებით ან სამუდამოდ უბრძანებდნენ ან უკრძალავდნენ განსაზღვრულ ადგილას ყოფნას. ამ ტერმინთა გასარჩევად „deportatio“-ს ჩვენ „გადასახლებად“ ვთარგმნით, „relegatio“-ს კი – „გასახლებად“. „ინსტიტუციების“ ამ თავის მიხედვით „deportatio“-ს შემთხვევაში მშობელი კარგავდა ხელისუფლებას თავის ბავშვებზე, ხოლო „relegatio“-ს დროს კი ამ ხელისუფლებას ინარჩუნებდა.

12. „Poene servus effectus“, სიტყვასიტყვით „სასჯელით მონად ქცეული“ („მონობამისჯილი“) გულისხმობს, იმ სასჯელს, რომლის დროსაც დამნაშავეს მონად აქცევდნენ. ამავე პარაგრაფის თანახმად, მათ, ჩვეულებრივ, მაღაროებში მუშაობას ან „მხეცებთან ბრძოლას“ (ე.ი. გლადიატორობას) უსჯიდნენ. ჩვენი აზრით, ამ ტერმინის და, საერთოდ, ძეგლის ამ პარაგრაფის რუსული თარგმანი ზუსტი არ არის.. „poene servus effectus“ („მონობამისჯილი“) თარგმნილია, როგორც [პირი, რომელსაც] „საკატორლო სამუშაოები მიუსაჯეს“ („приговоренный к каторжным работам“), ე.ი. ამ ტერმინის რუსულ თარგმანში და მთლიანად ამ პარაგრაფში საერთოდ არ იხსენიება (მხოლოდ იგულისხმება), „მონობა“ ან „მონად ქცევა“, რაც ამ სასჯელის არსებით ნიშანს წარმოადგენს. ამასთან, ხსენებული ტერმინის ამგვარი გადმოცემა მომდევნო წინადადებაშიც გარკვეულ უზუსტობას იწვევს: „Каторжным работам подвергаются те, которые ссылаются на работу в рудниках или назначаются для борьбы со зверями на арене цирка“. („საკატორლო სამუშაოებს უსჯიან იმ პირებს, რომლებსაც [ან] მაღაროებში სამუშაოდ ასახლებენ, ან ცირკის არენაზე მხეცებთან საბრძოლველად ნიშნავენ“). მიუხედავად იმისა, რომ „მხეცებთან ბრძოლას“ (ე.ი. „გლადიატორობას“) „საკატორლო სამუშაოებთან“ საერთო ნიშნებიც აქვს (ორივე შემთხვევაში, როგორც წესი, მონებს იყენებენ), მაგრამ „გლადიატორობის“ „საკატორლო სამუშაოდ“ გადმოცემა ზუსტი არ უნდა იყოს, მით უმეტეს, რომ

ლათინური ტექსტშიც სხვა რამ სწერია: „servi poene effeciuntur, qui in metallum damnatur et qui bestiis subiciuntur“ („მონობამისჯილები არიან ის პირები, რომლებსაც ან მალარობებში მუშაობას მიუსჯიან, ან [საბრძოლველად] მხეცებს მიუგდებენ“). გარდა ამისა, ლათინურ ტექსტში საერთოდ არ იხსენიება (მხოლოდ იგულისხმება) რუსულ თარგმანში მოცემული „ცირკი“ ან „ცირკის არენა“.

13. რუსულ თარგმანშია: „...ვინც მტერზე გამარჯვების შემდეგ ბრუნდებოდა...“ („...кто возвращался после победы над неприятелем“); უნდა იყოს: „ის, ვინც მტერზე გამარჯვების შემდეგ (შედეგად) ტყვეობიდან თავისუფლდებოდა“ („qui victis hostibus recuperatur“).

14. რუსულ თარგმანშია „სამჯერ ფიქციური გაყიდვა და ორჯერ შუალედური განთავისუფლება (...Троекратную... продажу и два промежуточных отпущения на волю...)“, მაშინ როდესაც „ინსტიტუციების“ ლათინურ ტექსტში სიტყვები „სამჯერ (სამმაგი)“ ან „ორჯერ“ არ გვხვდება: „...per imaginarias venditiones et intercedentes manumissiones...“ და, გარდა ამისა, მნიშვნელოვანი ტერმინი „imaginaria“ (ფიქციური, სიმბოლური [გაყიდვა]) რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია, ხოლო „ფიქციური გაყიდვის“ ნაცვლად იხმარება ტერმინი „საზეიმო (საჯარო) გაყიდვა“ („торжественная продажа“), რაც ამ ტერმინის ზუსტი თარგმანი არ არის.

15. რუსული თარგმანის თანახმად „...იმ [პირებს], რომლებიც ტაძრებს იცავენ, ეწოდებათ ედილები („...называются эдилами“), მაშინ, როდესაც ტექსტში ტაძრის მცველებს „ელიტუი“ ეწოდებათ (aeditui dicuntur).

16. „პოსტუმი“ აღნიშნავდა მამის გარდაცვალების ან მამის მიერ ანდერძის შედგენის შემდეგ დაბადებულ შვილებს, „postumus“ – ვაჟს და „postuma“ – ქალს.

17. რუსული თარგმანი აქაც არ არის ზუსტი. დედანში წერია: „სხვაგვარად უნდა განვსაჯოთ იმ შემთხვევაში, თუ მონა შეცდომით თავისუფალ პირად მიჩნეული ინიშნება მეურვედ. რუსულ თარგმანშია: „სხვაგვარად უნდა ვიმსჯელოთ, ...თუ მონა შეცდომით ინიშნება მეურვედ („Другое следует... сказать, если он назначается опекуном по ошибке“). ე.ი. რუსულ თარგმანს აკლია საკმაოდ მნიშვნელოვანი „თავისუფალ პირად მიჩნეული“, რაც ლათინურ ტექსტში გადმოცემულია: „si per errorem liber tutor datus sit“.

18. „წყლისა და ცეცხლის აკრძალვა“ („interdictio aquae et ignis“) დაბნაშავისათვის თანამოქალაქეებთან ერთად ცხოვრების აკრძალვას ნიშნავს. მას თან სდევდა მოქალაქეობის და ქონების დაკარგვა და გასახლება. ამ სასჯელით დასჯილი პირისათვის რომაელებს ეკრძალებოდათ „წყლისა და ცეცხლის“ მიწოდება, რაც რომაელებისათვის ძირითადი სასიცოცხლო მოთხოვნილებების სომბოლოებს წარმოადგენდა. ასეთი პირის გადასახლებიდან დაბრუნების შემთხვევაში ნებისმიერ პირს შეეძლო მისი მოკვლა. რუსულ თარგმანში „წყლისა და ცეცხლის აკრძალვა“ „სამშობლოდან გაძევებით“ („изгоняют из отечества...“) არის თარგმნილი, რაც ამ ტერმინის ზუსტი თარგმანიც არ არის და მის შინაარსსაც სრულად ვერ გადმოგვცემს.

19. ამ შემთხვევაშიც ვერ დავეთანხმებით „ინსტიტუციების“ რუსულად მთარგმნელს, რომლის თანახმად პირი, რომელიც თავისი ხელისუფლებიდან გაათავისუფლებს ვაჟიშვილს, ქალიშვილს, ვაჟიშვილისაგან ორივე სქესის შვილიშვილებს და შემდეგ კი არასრულწლოვნებს, იგი [ამ პირების] კანონიერ მეურვედ ითვლება“ („лицо, которое эманципирует сына или дочь, внука или внучку от сына, а затем и несовершеннолетних, считается законным их опекуном“). ვინაიდან აქ ჩამოთვლილია თითქმის ყველა პირი (შვილები, შვილიშვილები და ა.შ.), ვისი განთავისუფლებაც კი მშობელს შეუძლია, ამიტომ გაუგებარია, თუ ვინ უნდა ვიგულისხმოთ იმ „არასრულწლოვნებში“, რომლებსაც მშობელი, რუსული თარგმანის მიხედვით, შვილების, შვილიშვილების და ა.შ. განთავისუფლების შემდეგ ათავისუფლებს. ჩვენი აზრით, ამ შემთხვევაში „არასრულწლოვანნი“ ცალკე, არსებითი სახელი კი არ არის (ე.ი. „არასრულწლოვანნი“ შვილებსა და შვილიშვილებს გარდა კიდევ სხვა გასააზრებელი პირები კი არ არიან), არამედ ზედსართავია და იგი ზემოთ ჩამოთვლილი სახელების (შვილები, შვილიშვილები და ა.შ.) მსაზღვრელია. ე.ი. უნდა იყოს არა „პირი, რომელიც ხელისუფლებიდან ათავისუფლებს შვილებს, შვილიშვილებს და შემდეგ არასრულწლოვანებს“, არამედ „პირი ათავისუფლებს არასრულწლოვან შვილებს, შვილიშვილებს და ა.შ.“. ამ შემთხვევაში აზრიც ნათელია, და ლათინური ტექსტიც ამგვარი თარგმანის შესაძლებლობას თავისუფლად იძლევა: „si quis filiam aut filium, nepotem aut neptem ex filio et deinceps impuberes emancipaverit, legitimus eorum tutor erit“. (მაშინ სიტყვა „deinceps“ უნდა ნიშნავდეს არა „ამის შემდეგ“-ს, როგორც

მას რუსულად მთარგმნელი გეთავაზობს, არამედ „ერთმანეთზე მიყოლებით, თანმიმდევრობით“).

20. ეს წინადადება რუსულად სრულად თარგმნილი არ არის. ლათინურ ტექსტშია: „ლიბერტი რომ მონად დარჩენილიყო, მაშინ მას ბატონის (მესაკუთრის) გარდაცვალების შემდეგ მისი შვილების მიმართ... იგივე უფლებები ექნებოდა“. რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია „ბატონის (მესაკუთრის) გარდაცვალების შემდეგ“, რაც, ჩვენი აზრით, წინადადებაში გამოთქმულ აზრს სიცხადეს აკლებს.

21. რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია „ჩვენი კონსტიტუციით“, ე.ი. არის „ჩვენ დავადგინეთ“ („мы постановили“), უნდა იყოს: „ჩვენი კონსტიტუციით ჩვენ დავადგინეთ“ („nos... per constitutionem nostram... disposuimus...“).

22. ეს წინადადება ძეგლის რუსულად მთარგმნელს არასწორად აქვს გაგებული; თარგმანში კვითხულობთ: „ნიეთებს სხვადასხვა კანონიერ საფუძველზე იძენენ, რაც სუბიექტების შესახებ მოძღვრებიდან გამომდინარეობს („...приобретают их по разным законным основаниям, как это выяснится из учения о субъектах.“). ჯერ ერთი, ლათინურ ტექსტში არ არის სიტყვა „კანონიერი“. მაგრამ რაც მთავარია, რუსი მთარგმნელი საუბრობს რაღაც „სუბიექტების შესახებ მოძღვრებაზე“, მაშინ როდესაც ლათინურ ტექსტში სულ სხვა რამ სწერია. „subiectus“ თარგმნილია, როგორც „სუბიექტი“, მაგრამ იმის გამო, რომ „subiectus“-ის ამგვარად თარგმნის შემთხვევაში აზრი ნათელი არ არის, მთარგმნელი ამატებს სიტყვა „მოძღვრებას“ (ე.ი. „მოძღვრება (учение) სუბიექტების შესახებ“), რაც ლათინურ ტექსტში საერთოდ არ იხსენიება. მართალია, „sabiectus“ „სუბიექტსაც“ ნიშნავს, მაგრამ მისი ძირითადი მნიშვნელობაა „ქვემოთ მდებარე“. ძეგლის ამ ნაწილში ეს სიტყვა სწორედ ამ უკანასკნელი მნიშვნელობით იხმარება და იგი ნიშნავს არა რაღაც „მოძღვრებას სუბიექტის შესახებ“, არამედ უბრალოდ მიუთითებს ძეგლის მომდევნო, (ე.ი. ქვემოთ მდებარე) ნაწილზე. (ისევე როგორც სიტყვა ზემოხსენებული, ზემოთ განხილული და ა.შ.). ამრიგად, ძეგლის თანახმად, „ნიეთების შეძენის გზები (საფუძველი) გამომდინარეობს არა „სუბიექტის შესახებ მოძღვრებიდან“, როგორც ეს რუსულ თარგმანშია გადმოცემული, არამედ ძეგლის მომდევნო („ქვემოთ მდებარე“) ნაწილებიდან.

23. რუსულ თარგმანშია: „ყველას შეუძლია ნაპირს მიაღწეს, ხის ქერქისაგან ბაგირები დაწნას“ („все в праве причалить к берегу, шлести

канаты из бересты деревьев...“), მაშინ როდესაც ლათინურ ტექსტშია: „ყველას შეუძლია [გემით] ნაპირს მიაღებს და იგი თოკით იქ მდებარე ხეებს მიაბას“ („...navem ad eas appellere, funes ex arboribus ibi natis religere...“).

24. რუსულ თარგმანში ამ შემთხვევაშიც უზუსტობაა დაშვებული. თარგმანშია: „ზღვის ნაპირიც იმავე სამართალს ეკუთვნის, რომელსაც [თავად] ზღვა და ყველაფერი ის, რაც წყლისა და მიწის ქვეშ არის (и все то, что находится под водой и сушей“). ლათინურ ტექსტშია: „ზღვის ნაპირიც იმავე სამართალს მიეკუთვნება, რომელსაც თავად ზღვა და ის, რაც ზღვის ქვეშაა – მიწა ან ქვიშა“ („...eiusdem iuris esse, cuius et mare et quae subiacent mari, terra vel harena“).

25. „universitas“ – [პირთა ან ნივთთა] ერთობლიობა – იურიდიულ ტექსტებში, უმრავლეს შემთხვევაში, ნიშნავს კორპორაციას, და შინაარსით ახლოს დგას თანამედროვე სამართლის „იურიდიულ პირთან“.

26. რუსულ თარგმანშია: „ბუნებითი სამართალი უძველესია, რადგან იგი ბუნებრივად წარმოიშვა ადამიანის მოდგმასთან ერთად („...естественное право – древнейшее, так как оно естественно возникло вместе с родом человеческим“). უნდა იყოს: ბუნებითი სამართალი უძველესია, რადგან იგი ბუნებამ თავად ადამიანთა მოდგმასთან ერთად წარმოშვა („... vetustus esse naturale ius, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit“).

27. რუსულ თარგმანში აქაც მცირე უზუსტობაა დაშვებული; თარგმანშია: „... лицо, вступившее на чужую землю для охоты..., может быть удалено хозяином, если последний пожелает“ („თუ პირი სანადიროდ სხვის მიწის ნაკვეთში შევა, მიწის მესაკუთრეს მისი გაძევება შეუძლია, თუ იგი ამას მოისურვებს“), მაშინ როდესაც ლათინურ ტექსტშია: „თუ პირი სანადიროდ... სხვის მიწის ნაკვეთში შევა, მიწის მესაკუთრეს, თუ იგი ამას შეამჩნევს, რასაკვირველია, შეუძლია, რომ ამ პირს თავის მიწის ნაკვეთში შესვლა აუკრძალოს“ („... potest a domino, si is provinderit, prohiberi ne ingrediatur“). ე.ი. უნდა იყოს არა „თუ იგი ამას მოისურვებს“, არამედ: „თუ იგი ამას შეამჩნევს“.

28. რუსულ თარგმანშია: „ირმებს აქვთ ჩვევა, რომ წავიდნენ და ისევ ტყეში დაბრუნდნენ“ („... олени имеют обыкновение уходить и возвращаться в леса“). უნდა იყოს: „ზოგს ირმებიც ისე ჰყავს მოშინაურებული, რომ ისინი, ჩვეულებრივ, ტყეში მიდიან და ისევ ბრუნდებიან“

(„cervos quoquo ita quidam mansuetos habent, ut in silvas ire et redire soleant“).

29. რუსულ თარგმანშია: „დაბრუნების სურვილს ცხოველები, კლბათ, კარგავენ მაშინ, როდესაც ისინი დაბრუნების ჩვევას კარგავენ („Желание возвращаться животные, по-видимому, утрачивают тогда, когда оставят привычку возвращаться“). ლათინურ ტექსტშია: „დაბრუნების სურვილის დაკარგვად ითვლება ის, რომ (ცხოველები) დაბრუნების ჩვევას კარგავენ“ („animum videntur desinere habere, cum revertendi consuetudinem deserverint“).

30. ეს წინადადება („[თუ ვინმემ] სხვისი შალისგან ტანსაცმელი მოქსოვა“) რუსულ თარგმანში მთლიანად გამოტოვებულია, მაშინ როდესაც იმავე გამოცემის ლათინურ ტექსტში იგი სრულად არის მოცემული („vel ex aliena lana vestimentum fecerit“).

31. ტერმინი „accessio“ („ნამატი“; „შემატება“) ამ შემთხვევაში „დამხმარე (თანამდეგ) ნივთს“ ნიშნავს და არა რაღაც „აქცესიის კანონს“ („закон акцессии“), როგორც ეს რუსულ თარგმანშია მოცემული. რუსულ თარგმანშია: „пурпур... уступает по закону акцессии платью“. უნდა იყოს: „ძოწეული... როგორც დამხმარე ნივთი, ტანსაცმელს (ე.ი. მთავარ ნივთს) ექვემდებარება“ („... purpura, accessionis vice cedit vestimento“).

32. რუსულ თარგმანშია: „უზუფრუქტუარის მემკვიდრეს არ ეკუთვნის ის მომწიფებული ნაყოფი, რომელიც მას არ აუღია“ („... наследнику узуфруктуария не принадлежат те созревшие плоды, которых узуфруктуарий не собрал“). ლათინურ ტექსტშია: „ნაყოფი, რომელიც უზუფრუქტუარის გარდაცვალებისას ჯერ კიდევ არ იყო აღებული, თუნდაც იგი მომწიფებული იყოს, ეკუთვნის არა უზუფრუქტუარის მემკვიდრეს, არამედ მას მესაკუთრე შეიძენს“ („... licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis decesserit, ad heredem eius non pertinet, sed domino proprietatis adquiruntur“).

33. რუსულ თარგმანშია: „ნაყოფს პირუტყვიც იძლევა, როგორც, მაგალითად: რძეს, ბეწვს, მატყლს. ამრიგად, ბატანი, თიკანი, ზბო, კვიცი და გოჭი ბუნებითი სამართლის კანონების მიხედვით უზუფრუქტუარის საკუთება ხდება“ („И скот приносит плоды, как, например: молоко, волос, шерсть. Таким образом, ягнята, телята, жеребья, поросята делаются по законам естественного права собственностью узуфруктуария“). უნდა იყოს: პირუტყვის ნაყოფად, როგორიცაა,

მაგალითად, რბე, ბეწვი, მატყლი, მოზარდუელიც ითვლება, ამრიგად, ბატკანი, თიკანი, ხბო და კვიცი ბუნებითი სამართლით მაშინვე უზუფრუქტუარის საკუთრება ხდება“. ე.ი. ლათინურ ტექსტშია არა „ნაყოფს პირუტყვიც იძლევა“, არამედ „პირუტყვის ნაყოფად... (რბე, ბეწვი...)... მოზარდუელიც ითვლება (In pecundum fructu etiam fetus est). ამასთან, რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია „მაშინვე“ (statim) („მაშინვე... საკუთრება ხდება), ხოლო შემდეგ, მოზარდუელის ჩამონათვალში მოცემულია „поросята“ („გოჭები“), რომელიც არც რუსული და არც გერმანული გამოცემის „ინსტიტუციების“ ლათინურ ტექსტში არ გვხვდება.

34. „ცეზარი“ (caesar) იმპერატორს ნიშნავს.

35. ტრადიციო („traditio“) ნიშნავს საკუთრების უფლების გადაცემას, რომელსაც თან სდევს ნივთის ფაქტობრივი გადაცემა.

36. „praedia stipendiaria et tributaria“ აღნიშნავდა პროვინციაში მდებარე სახელმწიფო გადასახადებით დაბეგრულ ადგილ-მამულებს. ტერმინი „ტრიბუტუმ“ („tributum“) ეწოდებოდა საადგილმამულო გადასახადს, რომელიც იმპერატორის პროვინციებში იკრიფებოდა, ხოლო „სტიპენდია“ (stipendia) კი აღნიშნავდა სენატის პროვინციებში მიწებზე დადებულ გადასახადს.

37. ეს (მე-40) პარაგრაფი მთავრდება შემდეგი წინადადებით: „... იტალიისა და პროვინციების ადგილ-მამულებს შორის რაიმე განსხვავება არ არსებობს“. ხოლო რუსულ თარგმანში კი ამ წინადადებას მოსდევს კიდევ ერთი, საკმაოდ ვრცელი წინადადება (... и если эти поместья передаются, путем ли дарения или приданого, или по какому-либо другому основанию, то нет сомнения, что они отчуждаются“), რომელიც არც იმავე რუსული გამოცემისა და არც გერმანული გამოცემის ლათინურ ტექსტში არ არის.

38. რუსულ თარგმანშია: „Вещи проданные или переданные посредством традиции... („ნივთი, რომლებიც „ტრადიციის“ მეშვეობით არის გაყიდული ან გადაცემული...“). ლათინურ ტექსტში კი სულ სხვა რამ სწერია. ტერმინები „გაყიდული ან გადაცემული“ საერთოდ არ იხსენიება. მათ ადგილას მოცემულია „ნაჩუქრობა“ და „მზითევი“. („si ... ex causa donationis aut dotis... traduntur“), ე.ი. უნდა იყოს: „თუ [ნივთებს]... ნაჩუქრობის ან მზითვის... საფუძველზე გადასცემენ...“

39. ექსპრომისორი (expromissor) ეწოდება „ახალ მოვალეს“.

პირს, რომელიც სტიპულაციის მეშვეობით სხვისი ვალის გადახდის კალდებულებას კისრულობს. ამასთან, კრედიტორის წინაშე იგი ამგვარ კალდებულებას ძველ მოვალესთან შეუთანხმებლად და ზოგჯერ მიხი სერვილის საწინააღმდეგოდ იღებს.

40. ეს წინადადება რუსულად სრულად არ არის თარგმნილი: ლათინურ ტექსტში: „გავლის უფლება არის ადამიანის [სხვის მიწაზე] გავლისა და სეირნობის, მაგრამ არა პირუტყვის გადენისა და ოთხთვალით გავლის უფლება“. რუსულ თარგმანში ამ წინადადების ბოლო ნაწილი („მაგრამ არა პირუტყვის გადენისა და ოთხთვალით გავლის უფლება...“) გამოტოვებულია.

41. აღნიშნული (მე-3) პარაგრაფი რუსულ თარგმანში შემღვწიარად იწყება: „ამ სერვიტუტებს სოფლის საადგილმამულო სერვიტუტებს უწოდებენ... („эти сервитуты называются сервитутами в сельских поместьях...“), მაშინ როდესაც ლათინურ ტექსტში სიტყვა „სოფლის“ არ გვხვდება და აქედან გამომდინარე საუბარია საერთოდ სერვიტუტებზე, ე.ი. როგორც სოფლის, ასევე ქალაქის სერვიტუტებზე, რასაც ტექსტის მომდევნო ნაწილიც ადასტურებს, სადაც ორივე სერვიტუტი იხსენიება.

42. რუსულ თარგმანში აქ მცირე უზუსტობაა დაშვებული; თარგმანშია ბოსტნეული და ვაშლები (ОВОЩИ... ЯБЛОКИ), უნდა იყოს ბოსტნეული და ხილი (oleribus, pomis).

43. „ინსტიტუციების“ რუსულად მთარგმნელს აქაც შეჯდომა აქვს დაშვებული. თარგმანის მიხედვით, იტალიის მიწაზე („на ИТАЛИЙСКОЙ земле“) მფლობელობის ხანდაზმულობით ნივთის შეძენა ხდებოდა ერთი წლის განმავლობაში, თუ ნივთი მოძრავი იყო და ორი წლის განმავლობაში, თუ საქმე უძრავ ნივთს ეხებოდა, თავად ძველში კი სულ სხვა რამ წერია: „[[პირი] მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლებას [ამ ნივთზე], თუ იგი მოძრავი იყო, ყველგან ერთ წელიწადში შეიძენდა, ხოლო თუ უძრავი, მაშინ ორ წელიწადში და [ისიც] მხოლოდ იტალიის მიწაზე“. ე.ი. მფლობელობის ხანდაზმულობით არაბესაკუთრისაგან მიღებულ უძრავ ნივთზე [საკუთრების] უფლების შეძენა მხოლოდ იტალიაში შეიძლებოდა, ხოლო პროვინციებში კი ეს წესი არ მოქმედებდა. ჩვენი თარგმნის სისწორეს გაიუსის „ინსტიტუციებიც“ ადასტურებს, რომლის მე-2 წიგნის 42-ე პარაგრაფის თანახმად მფლობელობის ხანდაზმულობის ვადა უძრავ ნივთებზე შეადგენდა 1 წელიწადს, ხოლო მიწის ნაკვეთებზე და შენობებზე (ე.ი. უძრავ ნივთებზე) – 2 წელიწადს,

ზოლო იმავე თავის 46-ე პარაგრაფში კი აღნიშნულია, რომ პროვინციების ადგილ-მამულებზე ეს წესი არ ვრცელდება. (იხ. Гай, Институты, перевод Ф. Дыдынского, Москва, 1997, გვ. 94, 97).

44. ტერმინი „heres“ („მემკვიდრე“) კანონით ან ანდერძით დანიშნულ მემკვიდრეს ნიშნავს, ზოლო „bonorum possessor“ („სამკვიდროს მფლობელი“) კი პრეტორის მიერ დანიშნულ მემკვიდრეს.

45. ძეგლის რუსულად მთარგმნელ ეს ადგილი, ჩვენი აზრით, არასწორად აქვს გაგებული. რუსულ თარგმანში წერია: „... თუნდაც გარდაცვლილმა იცოდეს, რომ ადგილ-მამული სხვისია („... хотя бы усопший знал, что имение чужое“). ამასთან, ლათინურ ტექსტში სიტყვა „გარდაცვლილი“ არ გვხვდება, მის ადგილას ნაცვალსახელი დგას („ipse“ – „თავად“), რომელიც, ჩვენი აზრით, „გარდაცვლილს“ კი არ გულისხმობს, არამედ „მემკვიდრეს ან სამკვიდროს მფლობელს“, რაზედაც ამ პარაგრაფის მომდევნო ნაწილიც მიუთითებს. ე.ი. უნდა იყოს: „... თუნდაც თავად [მან], ე.ი. მემკვიდრე (და არა გარდაცვლილმა, მამკვიდრებელმა) იცოდეს, რომ ადგილ-მამული სხვისია“.

46. „ინსტიტუციების“ რუსულ თარგმანში აქაც უზუსტობაა დაშვებული. ლათინურ ტექსტში: ქვემემკვიდრე ენიშნება იმ ბავშვს, რომელიც ადრე მოკვდება“ („... кто раньше умрёт“), ზოლო ლათინური ტექსტი კი სრულიად საწინააღმდეგოს გვეუბნება: ქვემემკვიდრე ენიშნება არა ყველაზე ადრე გარდაცვლილს, არამედ პირიქით, იმ ბავშვს, რომელიც ყველზე ბოლოს გარდაიცვალა („qui ... novissimus morietus“).

47. რუსულ თარგმანში მემკვიდრეების ჩამონათვალში გამოტოვებულია „ქალიშვილი“, რაც ლათინურ ტექსტში ვაჟიშვილს მოსდევს.

48. ეს წინადადება რუსულად სრულად არ არის თარგმნილი, სახელობრ, აკლია: „ნებისმიერ სხვა საფუძველზე მამის ხელისუფლებიდან უნდა განთავისუფლდეს“.

49. „ინსტიტუციების“ რუსულ თარგმანში შეცდომაა: ლათინურ ტექსტში მოცემული იმპერატორ გორდიანეს ნაცვლად წერია იმპერატორი ადრიანე.

50. რუსული თარგმანის მიხედვით: თუ ლეგატში მითითებულია „დეტალური კონტრაქტი“ („детальный контракт“), მაშინ ლეგატს ძალა აქვს. ამჟამად, რომ ტერმინი შეცდომით არის თარგმნილი, რადგან ლათინური ტექსტის შესაბამის ადგილას წერია „instrumentum dotis“, რაც, უეჭველია, „სამზითვო ხელშეკრულებას“ ან „მზითვის საბუთს“ ნიშნავს.

51. რუსული თარგმანის მე-18 პარაგრაფი აქ თავდება, ხოლო პარაგრაფის მომდევნო ნაწილი კი მე-19 პარაგრაფშია გადატანილი.

52. რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია „პეკულიუმის სახით“, რაც საკმაოდ ცვლის ამ წინადადების შინაარსს.

53. რუსულ თარგმანშია: „... [ლეგატი] ლეგატარს არ გადაეცემა“, უნდა იყოს [ლეგატი] ლეგატარის მემკვიდრეს არ გადაეცემა.

54. ლათინური ტექსტი აქ ეხება იმ ლეგატარებს, რომლებიც ასარჩევი საგნის თაობაზე ერთმანეთში ვერ შეთანხმდნენ, რუსულ თარგმანში კი შეცდომაა დაშვებული და საუბარია ლეგატარებზე, რომლებმაც პირიქით, საკითხში შეთანხმებას მიაღწიეს („пришедших к соглашению...“).

55. ამ ადგილის რუსული თარგმანი ასევე არასწორია: რასნერის მიხედვით, შესაძლებელი იყო ნაცნობი პირებისათვის ლეგატის დატოვება უცნობი პირების სასარგებლოდ (... *обязывать легатом известных лиц в пользу неизвестных*), მაშინ, როდესაც ლათინურ ტექსტში სულ სხვა რამეზეა საუბარი: კერძოდ, ძეგლის თანახმად შესაძლებელია განსაზღვრული პირების წრიდან ლეგატის განუსაზღვრელი პირისათვის დატოვება („... *ex certis personis incertae personae, recte legabatur*“).

56. რუსულ თარგმანში მთელი ეს წინადადება („თუ ჩემი მემკვიდრე მონა სტიხუსს გაასხვისებს“) გამოტოვებულია.

57. ფიდეიკომისების ფორმულების ჩამონათვალში რუსულად მთარგმნელს გამოტოვებული აქვს ერთ-ერთი მათგანი: „გავალბ“ (*mando*).

58. ეს ბოლო წინადადება რუსულ თარგმანში საერთოდ გამოტოვებულია მაშინ, როდესაც ამავე გამოცემის ლათინურ ტექსტში იგი არსებობს.

59. ლათინურ ტექსტში აქ იხსენიება ორივე სქესის შვილიშვილები მაშინ, როდესაც რუსულ თარგმანში მხოლოდ შვილიშვილ ქალებზეა საუბარი, რაც, აშკარად, შეცდომაა.

60. „*unde liberi*“ („საიდანაც ბავშვები“) – დასაწყისი ელიქტისა, რომლითაც ბავშვებს მემკვიდრეებად იწვევდნენ.

61. აფინიუსის სენატუსკონსულტი მესამე პირის მიერ შვილად აყვანილ სამ ძმათაგან (ვაჟიშვილთაგან) ერთ-ერთს მშვილელის მიერ დატოვებული სამკვიდროს მეოთხედის მიღების უფლებას ანიჭებს. აღსანიშნავია, რომ რუსული თარგმანის მიხედვით, ეს ნორმა დადგენილია არა აფინიუსის, არამედ საბინუსის სენატუსკონსულტით

(„...по Сабинианскому сенатусконсульту...“), რაც, რასაკვირველია, სწორი არ არის.

62. „ინსტიტუციების“ რუსული თარგმანის მიხედვით, ქალიშვილის ხაზით შვილიშვილებს (კოგნატებს) მემკვიდრეებად იწვევდნენ მხოლოდ დედის ხაზით ბებუის და ბებუის დედის შემდეგ, მაშინ, როდესაც ლათინურ ტექსტში აქვე მოხსენიებულია ასევე მამის ხაზით ბებია და ბებუის დედა.

63. რუსული თარგმანის მიხედვით, სახელწოდება „შვილიშვილი“ და „შვილიშვილის შვილი“ აღნიშნავს როგორც მამრობითი, ასევე მდედრობითი სქესის პირებს...“ („... названием внука и правнука обозначаются как лица мужского, так и женского пола.“), მაშინ, როდესაც ლათინურ ტექსტში სულ სხვა რამ წერია: „... სახელწოდება შვილიშვილი და შვილიშვილის შვილი საერთოა, როგორც მამის ხაზით, ასევე დედის ხაზით შთამომავლებისათვის... („nepotis et pronepotis nomen commune est utrisque, qui tam ex masculis quam ex feminis descendunt...“).

64. „ინსტიტუციების“ რუსული თარგმანის მიხედვით, „ლათინებს ... არასდროს მიუტოვებიათ კანონიერი მემკვიდრეობა“ („никогда не оставляли законного наследства“), ხოლო ლათინური ტექსტი კი საპირისპიროს გვეუბნებოდა: „ლათინებისათვის კი კანონიერი (კანონისმიერი) მემკვიდრეობა საერთოდ არ არსებობდა“ („cum Latinorum legitimae successiones nullae penitus erat“).

65. რუსულ თარგმანშია „იულიუსის კანონით“ („по закону Юлия“), ლათინურ ტექსტში კი წერია „იუნიუსის კანონით“ („ex lege Junia“).

66. „ინსტიტუციების“ რუსულ თარგმანში „bonorum possessor“ თარგმნილია როგორც „კეთილსინდისიერი მფლობელი“ („добросовестный владелец“). მართალია, „bonum“ ნიშნავს „სიკეთეს“ ან „კეთილს“ (და არა „კეთილსინდისიერებას“), მაგრამ ზემოხსენებულ ტერმინში „bonorum“ არის ნათესაობით ბრუნვის ფორმა სიტყვისა „bona“, რაც ქონებას, ამ შემთხვევაში სამკვიდროს ნიშნავს, ხოლო „bonorum possessor“ კი „სამკვიდროს მფლობელს“. ცნობილია, რომ „bonorum possessor“ ტექნიკური ტერმინია. იგი აღნიშნავს მემკვიდრეს, რომელსაც ცივილური სამართლით, ე.ი. კანონით, მემკვიდრეობის უფლება არ ჰქონდა, მაგრამ ეს უფლება მას პრეტორის ხელისუფლებით ენიჭებოდა. სწორედ ამიტომ ასეთ მემკვიდრეს „პრეტორის მემკვიდრესაც“ უწოდებდნენ.

67. „dies utiles“ („ვარგისი დღეები“) აღნიშნავდა იმ დღეებს, როდესაც პირს შეეძლო მაგისტრატის თანდასწრებით გარკვეული იურიდიული ქმედების განხორციელება.

68. „საერთო თანხმობით მიღებულ სამართალში“, როგორც ჩანს, ჩვეულებითი სამართალი იგულისხმება.

69. რასწერი ლათინურ „substantia“-ს თარგმნის, როგორც „юридическое бытие“ („... женщина... теряет... свободу и с ней своё юридическое бытие“), რაც სწორი არ უნდა იყოს. „substantia“ ნიშნავს „მატერიას“, „ნივთიერებას“, [ნივთის] „არსს“, „ქონებას“. ამ შემთხვევაში აღნიშნული ტერმინი, ჩვენი აზრით, ამ უკანასკნელი მნიშვნელობით არის ნახმარი. ე.ი. უნდა იყოს: „ქალი... კარგავს თავისუფლებას და მასთან ერთად ქონებას (ე.ი. სამკვიდროს)“, რადგან „ინსტიტუციების“ ეს თავი სწორედ მემკვიდრეობის უფლების, სამკვიდროს დაკარგვას ეხება.

70. ტერმინი „conservus“ (სიტყვასიტყვით – „თანამონა“, „მონა-ამხანაგი“) იხმარებოდა ერთი და იმავე მონათმფლობელის საკუთრებაში მყოფი მონების აღსანიშნავად.

71. „de nato stipulatio“ „ინსტიტუციების“ გერმანულ გამოცემაში თარგმნილია როგორც „დამტკიცების სტიპულაცია“ („die Stipulation wegen genehmigung“), რუსული თარგმანის მიხედვით კი ეს არის „სტიპულაცია, რომელიც მოპასუხის მარწმუნებლის მხრიდან ხელმეორე მოთხოვნისაგან დაცვას უზრუნველყოფს“ („... стипуляция, обеспечивающая ответчика против вторичного требования со стороны доверителя“).

72. ტერმინი „infans“ (მრ. „infantes“) აღნიშნავს „ბავშვს“ იმ ასაკამდე, ვიდრე მას არ შეეძლო იურიდიული ფორმულის წარმოთქმა. გვიანკლასიკურ ხანაში ეს ტერმინი აღნიშნავდა შეიდ წლამდე ასაკის ბავშვს.

73. „infanti proximus“ (სიტყვასიტყვით „ინფანტთან დაახლოებული“) აღნიშნავდა ბავშვობის ასაკიდან სულ ახლახანს გამოსულ ბავშვს (ე.ი. ბავშვს, რომელსაც შეიძლია წელი ცოტა ხნის წინ შეუსრულდა), რომელიც უფლებრივად „ინფანტთან“ (ე.ი. შეიდ წლამდე ასაკის ბავშვთან) იყო გათანაბრებული.

74. რომაული სამართალი განასხვავებს ცივილურ (obligationes civiles), ჰონორარულ, ე.ი. პრეტორულ (ან ედილთა) ვალდებულებებს (obligationes honorariae), რომლებიც უზრუნველყოფილნი იყვნენ,

შესაბამისად, ცივილური და პრეტორული სამართლის სარჩელებით, და, აგრეთვე, „ნატურალურ“ (ბუნებითი სამართლის) ვალდებულებებს (*obligationes naturales*), რომლებიც ზემოხსენებული ვალდებულებებისაგან განსხვავებით არ სარგებლობდნენ სასარჩელო დაცვით, თუმცა ერთხელ უკვე შესრულებული ამგვარი (ე.ი. ნატურალური) ვალდებულების უკან მოთხოვნა არ იყო დაშვებული.

75. ტერმინი „*accessio*“ („ნამატი“) რომის სამართალში აღნიშნავს „დამხმარე ნივთს“ (მთავარ ნივთთან მიმართებაში), ე.ი. ნივთს, რომელიც დამოუკიდებელ ნივთს წარმოადგენდა, მაგრამ ბუნებისა თუ ადამიანის ძალის ჩარევით სხვა ნივთს შეუერთდა (შეერია) და მისი შემადგენელი ნაწილი („დამხმარე ნივთი“) გახდა. ვალდებულებით სამართალში „*accessio*“ ნიშნავს დამატებით ვალდებულებას, (ე.ი. ვალდებულებას, რომელსაც თავდები კისრულობს მთავარი ვალდებულების დამატებით). ტექსტის ამ ნაწილში „*accessio*“ სწორედ ამ უკანასკნელი მნიშვნელობით იხმარება.

76. ლათინურ ტექსტში ამ ადგილას იხმარება ტერმინი „*reus*“, რაც „მოპასუხეს“, „ბრალდებულს“ ნიშნავს. მაგრამ იგივე ტერმინი აღნიშნავს სტიპულაციის დროს ვალდებულებითი ურთიერთობის სამართლის სუბიექტს, ამ შემთხვევაში კი – „პრომისორს“.

77. სტიპულაციის აქ (მე-7 პარაგრაფში) მოტანილი ყველა ფორმულა „ინსტიტუციების“ ლათინურ ტექსტში ბერძნულ ენაზეა გადმოცემული.

78. „*Tabellio*“ („ტაბელიონი“) ნაწარმოებია სიტყვისაგან „*tabella*“ („გასანთლული საწერი დაფა“) და აღნიშნავდა პროფესიონალ მწერალს (ნოტარიუსს), რომელიც სამართალურთიერთობის მონაწილე მხარეების თხოვნით ადგენდა (წერდა) მათთვის საჭირო წერილობით საბუთებს, რისთვისაც მათგან გასამრჯელოს იღებდა. იგი იყო არა ოფიციალური მოხელე, არამედ კერძო პირი. ტაბელიონს, ჩვეულებრივ, უხდებოდა მის მიერ შედგენილი საბუთების შინაარსის და მათი ნამდვილობის დამოწმება და ამის გამო, ბუნებრივია, ეს პროფესია განსაკუთრებულ კეთილსინდისიერებას მოითხოვდა. სწორედ ამიტომ, იუსტინიანეს დროს, ამ საქმიანობისთვის ოფიციალური ნებართვაც გახდა აუცილებელი. აღსანიშნავია, რომ დომინატის პერიოდში არსებობდა საჯარო ნოტარიუსის თანამდებობაც, რომელსაც „ტაბულარიუსი“ (*Tabularius*) ეწოდებოდა.

79. რასწერი ამ წინადადებას სხვაგვარად თარგმნის: „если акт совершен при участии нотариуса, то – продажа почитается оконченной с момента утверждения акта сторонами“). ე.ი. თარგმანში გამოტოვებულია ლათინურ ტექსტში მოცემული ხელშეკრულების ძალაში შესვლის ორიდან ერთი მთავარი პირობა (კერძოდ, საბუთის დასრულების, სრულყოფილად შედგენის აუცილებლობა).

80. *basilica* – სვეტებიანი შენობა რომის ცენტრალურ მოედანზე (ფორუმზე), რომელშიც ტარდებოდა სასამართლო სხდომები და საეკლესიო ოპერაციები.

81. „*locatio-conductio*“ ლათინური ტერმინი (ქირავნობა) ორი სიტყვისაგან შედგება: „*locatio*“ გაქირავებას, იჯარით გაცემას ნიშნავს, ხოლო „*conductio*“ კი დაქირავებას, იჯარით აღებას, ე.ი. ხსენებული ტერმინი ამ სამართალურთიერთობის მონაწილე ორივე მხარის ქმედებას აღნიშნავს. ამავე პრინციპით არის შექმნილი ნასყიდობის აღმნიშვნელი ლათინური ტერმინი „*emptio-venditio*“, რაც სიტყვასიტყვით ყიდვა-გაყიდვას ნიშნავს. შესაბამისად, „*locator*“ ნიშნავს გამქირავებელს, მეიჯარეს, ხოლო „*conductor*“ კი – დამქირავებელს, მოიჯარეს, იაჯარადარს.

82. ეს ფორმულა ლათინურ ტექსტში ბერძნულ ენაზეა გადმოცემული.

83. „ინსტიტუციების“ ამ ნაწილში სემანტიკურად ერთმანეთთან ახლო მდგომი სამი ტერმინია ჩამოთვლილი (*actio, petitio, persecutio*) და სამივე მათგანი „სარჩელს“ აღნიშნავს. „ინსტიტუციების“ გერმანულ გამოცემაში აღნიშნული ტერმინები თარგმნილია, შესაბამისად, როგორც პირადი, სანივთო და პრეტორული სარჩელები (*persönliche, dingliche, prätorische [Klage]*)...

84. პირველი ტიტულის შესავალში ტერმინი „*obligatio*“ („ვალდებულება“) რუსულ გამოცემაში, ყველგან, თარგმნილია, როგორც „გარემოება“ („*обстоятельство*“), რაც, რასაკვირველია, ან კორექტურული შეცდომაა, ან „*lapsus calami*“.

85. ეს ბოლო წინადადება „ინსტიტუციების“ რუსულ გამოცემაში ცალკე (მე-12) პარაგრაფად არის გამოყოფილი. ე.ი. ამ ტიტულის მომდევნო პარაგრაფების ნუმერაციაც რუსულ და გერმანულ გამოცემებში ერთმანეთს არ ემთხვევა. ჩვენ გერმანული გამოცემის ნუმერაციას დავეყრდნობით.

86. ნაწყვეტები ჰომეროსის „ოდისეადან“, ჩვეულებრივ, მოგვყავს პანტელეიმონ ბერადის თარგმანის მიხედვით. მაგრამ, იმის გამო, რომ აქ მოტანილი ფრაგმენტის ბერადისეულ ქართულ თარგმანში სწორედ ის სიტყვებია გამოტოვებული, რომელთა გამო „ინსტიტუციების“ შემდგენელთ ეს ნაწყვეტი თავიანთ ნაშრომში შეუტანიათ, ამიტომ ამჯერად ბერძნული ტექსტის საკუთარ, ჩვენ მიერ შესრულებულ თარგმანს, გთავაზობთ.

87. „ინიურია“ (სამართალდარღვევა) ფართო მნიშვნელობით ნიშნავს „უსამართლობას“, „უკანონობას“, ნებისმიერ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას; ვიწრო მნიშვნელობით კი – „შეურაცხყოფას“ და ამ შემთხვევაში მისი სონონიმია „contumelia“ („შეურაცხყოფა“), რაც აღნიშნავდა მეორე პირის წინააღმდეგ მიმართულ ნებისმიერ განზრახვად შეურაცხყოფელ ქმედებას, რომელიც შეიძლება ჩადენილიყო როგორც რეალური მოქმედებით, ასევე სიტყვიერად (სიტყვიერი ფორმით).

88. „litem suam facere“ (სიტყვასიტყვით „სასამართლო დავის მითვისება, თავისად ქცევა“) მოსამართლის მიერ დავის არასწორად, კანონის დარღვევით (კანონის გვერდის ავლით) გადაწყვეტას ნიშნავს, რისთვისაც მას „კვაზი დელიქტიდან“ გამომდინარე ვალდებულია (პასუხისმგებლობა) ეკისრება.

89. *nuda conventio* (სიტყვასიტყვით – „შიშველი“, ლიტონი (უბრალო) შეთანხმება“) ნიშნავს ვალდებულების აღებას რეალური უზრუნველყოფის (გარანტიის) წარდგენის გარეშე.

90. ამ წინადადების რუსული თარგმანი მრავალ უზუსტობას შეიცავს. ჯერ ერთი, ლათინური „*luscus*“, რაც ქართულად „ცალთვალას“ ნიშნავს, რატომღაც თარგმნილია როგორც „ყრუ“ („глухой“); მეორე, რუსულ თარგმანში არაფერია ნათქვამი ლათინურ ტექსტში მითითებულ მონის ფასის ოდენობაზე, რაც ამ ნორმის ჰიპოთეზის არსებითი ნაწილია; და, რაც მთავარია, რუსულ თარგმანში საერთოდ გამოტოვებულია ნორმის შემდეგი ძირითადი ნაწილი (სანქცია): „[დამნაშავეს] იმ ოდენობის გადახდას მიუსჯიან, რაც იმ წლის განმავლობაში ამ მონის უმაღლეს ფასს შეადგენდა“, რომელიც იმავე რუსული გამოცემის ლათინურ ტექსტში სრულად არის მოცემული.

91. აქ რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია სიტყვა „მოსამართლე“ („*iudex*“), რაც წინადადების აზრს მნიშვნელოვნად აბუნდოვანებს.

92. ამ შემთხვევაში მოსამართლე მოქმედებს „სიკეთისა და

სამართლიანობის საფუძველზე“ („ex bono et aequo“), რაც რუსულად არ არის თარგმნილი.

93. „intentio“ (მოთხოვნა) აღნიშნავდა საპროცესო ფორმულის ნაწილს, რომელშიც მოცემული იყო სარჩელის საფუძველი და საგანი.

94. „ინსტიტუციების“ ლათინური ტექსტის მიხედვით, პრეტორი ოცდახუთ წლამდე ასაკის პირს დახმარებას მხოლოდ იმ შემთხვევაში უწევს, „თუ მას შეცდომა ახალგაზრდობით მოუვიდა“. რუსულ თარგმანში ეს უკანასკნელი ფრაზა (si lapsus iuventute fuerat – „თუ შეცდომა ახალგაზრდობით მოუვიდა“) გამოტოვებულია, რაც მნიშვნელოვნად ცვლის ამ ნორმის შინაარსს.

95. რუსულ თარგმანში აქაც შეცდომაა დაშვებული. ლათინური ტექსტის მიხედვით „თუ მონას „ვიკარიუსის“ რამე მართებს, ამას მის პეკულიუმს არ გამოაკლებენ“ (ex peculio eius non deducatur), მაშინ, როდესაც რუსულ თარგმანში სრულიად საწინააღმდეგო აზრია გადმოცემული: „если раб должен что-нибудь своему рабу, то это все вычитается из пекулия“.

96. რუსული თარგმანით, მოპასუხემ იმის გარანტია უნდა წარმოადგინოს, რომ „იგი საქმის გარჩევის დღეს სასამართლოში მივა“ („... явится на суд в день разбора“). ლათინური ტექსტის მიხედვით კი მოპასუხე სასამართლოში უნდა გამოცხადდეს არა საქმის გარჩევის დღეს, არამედ „სასამართლო გადაწყვეტილების გამოცხადების დროს“ („... tempore sententiae recitentae in iudicio invenietur...“).

97. რუსული თარგმანის მიხედვით, ვალდებულება არ წყდება იმ შემთხვევაში, თუ პირადი სარჩელია წარდგენილი, მაშინ როდესაც ლათინურ ტექსტში საუბარია როგორც პირად, ასევე სანივთო სარჩელზე („... sive in rem sive in personam...“).

98. ეს უკანასკნელი წინადადება რუსულ თარგმანში საერთოდ გამოტოვებულია.

99. ლათინური ტექსტის მიხედვით, ამ შემთხვევაში წესდება როგორც ორმაგი, ასევე სამმაგი სარჩელი, მაშინ, როდესაც რუსულ თარგმანში მხოლოდ ორმაგ სარჩელზეა საუბარი.

100. მთელი ეს წინადადება „ინსტიტუციების“ ლათინურ ტექსტში ბერძნულ ენაზეა გადმოცემული. „ინსტიტუციების“ რუსულ გამოცემაში ბერძნული ტექსტი შეცდომით არის დაბეჭდილი და მისი რუსული თარგმანიც უზუსტობებს შეიცავს. მაგალითად, სატყორცნ იარაღებს

შორის რუსულ თარგმანში ნახსენებია „ფარები“ („щиты“), რომელიც ბერძნულ ტექსტში არ გვხვდება.

101. „poena nova“ რუსულად თარგმნილია, როგორც „ახალი სასჯელი“ („новое наказание“). მართალია, ლათინური „nova“ („novus“) „ახალს“ ნიშნავს, მაგრამ ძვ.წ. I საუკუნეში შექმნილი პომპეუსის კანონი და ამ პარაგრაფში აღწერილი ნათესავის მკვლელობის დაწესებული სასჯელი იუსტინიანეს ეპოქისთვის (ახ.წ. VI ს.) „ახალ სასჯელად“ ნამდვილად ვერ ჩაითვლება. ამდენად, ამ ტერმინის რუსული თარგმანი სწორი არ არის. „ლათინური „nova“-ს მეორე მნიშვნელობაა „უჩვეულო“, „არაჩვეულებრივი“. ამ შემთხვევაში „nova“ სწორედ ამ უკანასკნელი მნიშვნელობით არის ნახმარი. ნათესავის მკვლელობის ცხოველებთან ერთად ტომარაში მოთავსება და წყალში გადაგდება, მართლაც, უჩვეულო სასჯელს წარმოადგენს.

102. ტერმინი „poena sollemnis“ რუსულად თარგმნილია როგორც „о́быкновенное наказание“, რაც ასევე არ არის ზუსტი თარგმანი. ტერმინი „sollemnis“ ნიშნავს კანონით, ე.ი. ცივილური სამართლით, გათვალისწინებულს, დაწესებულს (საწინააღმდეგოდ პრეტორული სამართლისა).

103. რუსული თარგმანის თანახმად, აღნიშნული კანონით მონები ისჯებიან უმაღლესი („ყველაზე მკაცრი“) სასჯელით, ბავშვები კი – გადასახლებით („... дети же подвергаются ссылке на поселение“), რაც, რასაკვირველია, ზუსტი თარგმანი არ არის. „liberos“ წარმოადგენს მრავლობითი რიცხვის ბრალდებითი ბრუნვის ფორმას სიტყვისა „liber“ („liberi“), რაც ნიშნავს როგორც „ბავშვს“ („ბავშვებს“), ასევე „თავისუფალს“. წინადადების შინაარსიდან გამომდინარე, ამ შემთხვევაში „liberos“ სწორედ ამ უკანასკნელი მნიშვნელობით („თავისუფალი პირები“) არის ნახმარი. ე.ი. უნდა იყოს: „მონები ისჯებიან უმაღლესი სასჯელით, თავისუფალი პირები კი – გადასახლებით“.

104. აღნიშნული კანონი სჯიდა იმ პირებს, რომლებმაც დროზე არ დააბრუნეს მათთვის მიცემული საჯარო (სახელმწიფო) თანხები. სასჯელით გათვალისწინებული იყო ჯარიმა გაცემული თანხის ერთი მესამედის ოდენობით.

A

- abamita — პაპის პაპის და, III,6,6.
 abavia — პაპის ბებია, III,6,4.
 abavunculus — დიდი ბებუის დედის
 ძმა, III,6.
 abavus — პაპის პაპა, III,6,4.
 abesse — არყოფნა, I,23,6;I,25,2;
 IV,6,5;IV,10.
 abesse rei publicae causa — სახელ-
 შწიფო საქმეების გამო ადგილზე
 არყოფნა, I,25,2.
 abinitio — თავიდანვე, III,19,2.
 abmatertera — დიდი ბებუის დეიდა,
 III,6,6.
 abnepos — შვილიშვილის შვილიშ-
 ვილი ვაჟი, III,6,4;III,6,6.
 abneptis — შვილიშვილის შვილიშ-
 ვილი ქალი, III,6,4;III,6,6.
 abolere — გაუქმება, II,6,7;IV,4,12.
 aboriri — ბუცლის მოწყვეტა, II,13,1.
 abpatruus — პაპის პაპის ძმა,
 III,6,6.
 abripere — მიტაცება, IV,15,4^a.
 absens — ადგილზე არმყოფი, არა-
 თანმყოფი II,6;II,6,7;III,19,12;
 III,20,31;III,22,2;III,27,1.
 absentia — ადგილზე არყოფნა,
 II,6; II,6,7; II,20,31; III,19,
 12; III,22,2; III,26,1.
 absolvere — განთავისუფლება,
 IV,2,1;IV,6,27;IV,12,2;IV,17,2.
 abstinere — თავის შეკავება, I,10,1;
 II,1,1.
 accedere — მიმავლება, მიერთება,
 III,23,3;III,29,3.
 acceptilatio — ვალის დაფარვა,
 III,29,1;III,29,2.
 accessio — ნამატი; დამხმარე (დაქ-
 ვემდებარებული) ნიუთი; დამატე-
 ბითი ვალდებულება, II,1,26;
 II,1,34;II,19,1;III,11;III,20,5;
 III,23,3.
 accipiens — მიღები, შემხენი, II,1,43;
 II,6,4;II,6,7;II,8,2;II,20,2;III,3,5;
 III,20;III,24,4.
 accipere — მიღება, I,22;I,24,1;II,16,14;
 II,20,2;III,1,15;III,3,5;III,14,2;III,16;
 III,20;III,24,3;III,24,4;III,28,3;
 III,29,1;III,29,2;IV,1,6;IV,1,7;IV,1,15;
 IV,14;IV,11,1;IV,13,10.
 accusare — ბრალდება (ზმნა),
 I,26,2;II,18.
 accusatio — ბრალდება (სახელი),
 I,26,3.
 Archivus — აქეველი, III,23,2.
 acies — ბრძოლა, IV,1,6.
 acquirere — შეძენა, II,4,3;II,5,6;
 II,6.
 acta — აქტები, IV,11,3.
 acta interventia — „ჩარვეის აქტები“,
 I,11,12;I,12,8.
 actio — სარჩელი, I,2,12;I,24,2;I,24,4;
 I,26,3;II,6,14;II,20,6;II,20,21;II,

23;III,9,9;III,14;III,15;III,19,4;III,23,1;
III,23,3;III,24;III,25,9;III,26,7;
III,27,1;III,28;IV,1(მოლონად);IV,2;
IV,3,9;IV,3,13;IV,3,16;IV,4,3;IV,4,6;
IV,4,8;IV,4,10;IV,5,1;IV,6;IV,7;
IV,10;IV,11,1;IV,12,1;IV,13,1;
IV,13,10;IV,15,8.

actio ad exhibendum – [ნიეთის]
წარმოდგენის სარჩელი, IV,6,31;
IV,17,3.

actio aedilicia – ედილის სარჩელი,
IV,9,1.

actio arbitraria – არბიტრარული
(მოსამართლის ნება-სურვილზე
დამოკიდებული) სარჩელი,
IV,6,31;IV,6,33^c.

actio bonae fidei – „კეთილსინდი-
სიერი სარჩელი“, IV,6,28-30.

actio calumniae – ცილისწამების
სარჩელი, IV,16,1.

actio commodati – ნათხოვრობის
სარჩელი, III,14,2;IV,1,16;IV,6,17;
28.

actio communi dividundo – საერ-
თო ქონების გაყოფის სარჩელი,
IV,6,28;IV,17,5.

actio concepti – გამოვლენილი
ქურდობიდან გამომდინარე სარ-
ჩელი, IV,1,4.

actio conducti – დაქირავების სარ-
ჩელი, III,24;III,24,2.

actio damni iniuria – უკანონო ზი-
ანის მიყენების სარჩელი,
III,23,3^a;III,23,5;IV,3;IV,6,23;
IV,6,26; IV,8,4;IV,12,1;IV,16,1.

actio de dolo – მოტყუების სარ-
ჩელი, IV,16,2.

actio de eo quod deiectum effusum-
ve – რამეს ჩამოვარდნასთან
და ჩამოღვრასთან დაკავშირებული
სარჩელი, IV,5,1.

actio de eo quod metus causa fac-
tum – მუქარის საფუძველზე
გაკეთებულთან დაკავშირებული
სარჩელი, IV,6,25;27;31.

actio de in rem verso – მამის (მო-
ნის მესაკუთრის) მიერ მიღე-
ბულ შემოსავალთან დაკავშირე-
ბული სარჩელი, IV,7,5;IV,7,5^a.

actio de partu agnoscendo – მამო-
ბის აღიარების სარჩელი, IV,6,13.

actio de peculio – პეკულიუმთან
დაკავშირებული სარჩელი, IV,6,8;
10;IV,7,3-5;5^a.

actio de peculio servorum et fili-
orum familias – მონებისა და
ოჯახის ვაჟიშვილების პეკული-
უმთან დაკავშირებული სარ-
ჩელი, IV,6,8.

actio de pecunia constituta – ვა-
ლის აღიარებიდან გამომდინარე
სარჩელი, IV,6,8-9.

actio de tigno iuncto – ჩაშენებული
მორის შესახებ სარჩელი, II,1,29.

actio depositi – დეპოზიტის სარ-
ჩელი, III,14,3;IV,6,17;23;26;28;
30;IV,16,2.

actio directa – პირდაპირი (მთავა-
რი) სარჩელი, III,27,1;IV,8,6;IV,16,2.

actio empti – ყიდვიდან გამომდი-

ნარე სარჩელი, III,23,1.
actio ex empto (vendito) – ნასყიდობიდან გამომდინარე სარჩელი, III,23,1;IV,6,17;22;28.
actio ex legato – ლეგატიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,6,23.
actio ex locato conducto – ქირაუნობიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,6,17;22;28.
actio ex mandato – მანდატიდან (დავალებიდან) გამომდინარე სარჩელი, IV,6;IV,6,22.
actio ex mutui datione – სესხის მიცემიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,6,22.
actio ex stipulatione – სტიპულაციიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,6,22.
actio ex stipulatu – სტიპულაციიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,6,22;29.
actio exercitoria – ეგზერციტორული სარჩელი, IV,7,2;5;8.
actio familiae erciscundae – მემკვიდრეობის გაყოფის სარჩელი, IV,6,20;28.
actio finium regundorum – საზღვრების დადგენის სარჩელი, IV,6,20;IV,17,6.
actio furti concepti – გამოვლენილი ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,1,4.
actio furti manifesti – აშკარა ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,2;IV,6,25;IV,6,27;IV,12;IV,16,1.

actio furti nec manifesti – ფარული ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,6,23;IV,6,26.
actio furti non exhibiti – „არწარმოდგენილი“ ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,1,4.
actio furti oblatum – „შემოწირილი“ ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,1,4.
actio furti prohibiti – დაბრკოლებული ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,1,4.
actio hypothecaria – საკიპოთეკო სარჩელი, II,20,2;IV,6,7;IV,31.
actio in duplum – ორმაგი სარჩელი, IV,6,17;21;22-23;26;IV,16,1.
actio in factum – ქმედების (ფაქტის) გარემოებიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,1,11;IV,3,16;IV,5,3.
actio in personarum – პირადი სარჩელი, IV,6,1;8;15;17;30;IV,11,1;5;IV,12.
actio in quadruplum – ოთხმაგი სარჩელი, IV,6,21;22;25.
actio in rem – სანივთო სარჩელი, II,20,2;IV,6,1-4;14-15;17;20;30;IV,11,1;5;IV,12.
actio in simplum – უბრალო სარჩელი, IV,6,21;22;24;26;IV,16,1.
actio in triplum – სამმაგი სარჩელი, IV,6,21;22;24;IV,6,1.
actio iniuriarum – „უკანონობიდან“ გამომდინარე სარჩელი, IV,4,8;10;IV,8,4;IV,12,1;IV,16,2.
actio institoria – ინსტიტორული

სარჩელი, IV,7,2;5;8.
actio legatorum locis venerabilibus relictorum – წმინდა ადგილებისათვის დატოვებული ლეგატების სარჩელი, IV,16,1.
actio legis Aquiliae de damno – აკვილიუსის კანონით დაწესებული სარჩელი ზიანის მიყენების შესახებ, IV,6,19.
actio locati – გაქირავების სარჩელი, III,24;III,24,2.
actio locato conducto – ქირავნობის სარჩელი, IV,6,28.
actio mandati – დავალების სარჩელი, III,19,4;III,26,8;III,26,13; IV,6,17;18;19-20.
actio negotiorum gestorum – საქმეთა წარმართვის სარჩელი, III,27;IV,6,28.
actio negotiorum gestorum contraria – საქმეთა წარმართვის შეგებებული სარჩელი, III,27,1.
actio noxalis – ნოქსალური სარჩელი, IV,8(მთლიანად);IV,9.
actio obliti – „შემოჩრდილი ქურობიდან გამომდინარე სარჩელი“, IV,1,4.
actio perpetua – მუდმივი სარჩელი, IV,12.
actio personalis – პირადი სარჩელი, II,20,2.
actio petitoria – მოთხოვნითი სარჩელი, IV,15,4.
actio pigneraticia – გირავნობის სარჩელი, III,14,4;IV,6,28.

actio poenalis – საჯარიმო (ჯარიმის) სარჩელი, IV,1,8;IV,3,9;IV,6,12; IV,9,1;IV,12,1.
actio praeiudicialis – პრეიუდიციალური (დადგენითი) სარჩელი, IV,6,13.
actio praescriptis verbis – წინასწარ დაწესებული ფორმულის სარჩელი, III,24,1;III,24,2; IV,6,28.
actio pro socio – ამხანაგობიდან გამომდინარე სარჩელი, III,25,9; IV,6,17;28;IV,16,2.
actio Publiciana – პუბლიციუსის სარჩელი, IV,6,4;31.
actio quasi Serviana – კვაზი სერვიუსის სარჩელი, IV,6,7;31.
actio quod iussu – ოჯახის უფროსის ბრძანებით დადებულ ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული სარჩელი, IV,7,8.
actio recepticia – რეცეპტიციური სარჩელი, IV,6,8.
actio rei persecuendae – ნივთის „დევნის“ (უკან გამოთხოვის) სარჩელი, IV,6,16-17.
actio rei uxoriae – ცოლის ქონებასთან დაკავშირებული სარჩელი, IV,6,29.
actio servi corrupti – მონის გარყვნიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,6,23;IV,6,26.
actio Serviana – სერვიუსის სარჩელი, IV,6,7;31.
actio stricti iuris – „მკაცრი სა-

- მართლის“ სარჩელი, IV,6,28.
- actio subsidiaria* – დამატებითი, დამხმარე სარჩელი, I,24,2.
- actio temporalis* – დროებითი (ვალიანი) სარჩელი, IV,12.
- actio tributaria* – ტრიბუტორული სარჩელი, IV,7,3;5^ა.
- actio tutelae* – მეურვეობის სარჩელი, III,27,2;IV,6,28;IV,16,2.
- actio tutelae contraria* – მეურვეობის შეგებებული სარჩელი, III,27,2.
- actio utilis* – „უარგისი“ სარჩელი, II,23,4;IV,2;IV,3,16.
- actio venditi* – გაყიდვიდან გამომდინარე სარჩელი, III,23,1.
- actio vi bonorum raptorum* – ძალადობით მიტაცებული ქონების სარჩელი, IV,2;IV,6,2;19; IV,8,4; IV,12,1.
- actiones in rem (negativae)* – (უარყოფითი) სანივთო სარჩელები, IV,6,2.
- actiones mutuae* – ორმხრივი სარჩელები, III,27,2.
- actiones poenae persequendae* – საჯარიმო სარჩელები, IV,6,16; IV,16,18.
- actor* – მოსარჩელე, I,21,3;I,23,6; II,15,7;III,15,7;IV,2,2;IV,4,7; IV,6,2;IV,6,14;IV,4,15;IV,6,15; IV,6,17;IV,6,24;IV,6,27;IV,6,30; IV,6,31;IV,6,34;IV,8,3;IV,11,1; IV,12,2;IV,13;IV,13,10;IV,14;IV,15,7; IV,16,1;IV,17,3.
- actus* – გადენა; სხვის მიწაზე პირუტყვის გადენისა და ოთხთვალით გავლის უფლება (სერვიტუტი), II,3;IV,4,7.
- addicere (addictio)* – აქ. ანდერძით გათავისუფლებული მონისათვის სამკეიდროს მიკუთვნება, III,11 (მთლიანად).
- ademptio* – ჩამორთმევა, წართმევა, II,21.
- ademptio legatorum* – ლეგატების ჩამორთმევა, II,21.
- ad finitas* – მოყვრობა, I,10,6; I,10,7;IV,18,6.
- adgnasci* – მამის გარდაცვალების შემდეგ დაბადება, I,11,7.
- adgnati* – აგნატები, I,15;I,16,7; III,2,7;III,6,12.
- adgnatio* – აგნატობა, I,15,3;II,13,1; 2;III,2,2;III,5,4.
- adgnatus* – აგნატი, I,15,1;III,1,13; III,2;III,2,3;III,5,4;III,6,12.
- adimere* – მიტაცება, წართმევა, I,7;II,12;II,20,12;II,20,36;II,21;II,25.
- adipisci* – მიღება, მოპოვება, IV,15,2;3;5.
- adiudicare* – მისჯა, მიკუთვნება (ზმნა), IV,6,20;IV,17,4;5;6.
- adiudicatio* – მიკუთვნება (სახელი), IV,17,4;6.
- adiuvare* – დახმარება, III,9; IV,13,5; IV,14.
- adminiculum* – დახმარება, III,2,7.
- administrare* – მართვა (ზმნა), I,23,6;I,24;III,19,20.

administratio – მმართველობა, მართვა (სახელი), I,20,3;I,23,5; I,24;I,25,8;I,26,7;II,1,43;II,12,2; III,19,20;III,27,1;III,27,2;IV,18,9.

admittere – დაშვება, ნების დართვა, I,25,10;I,25,14;I,26,3;II,15,3;II,15,4 ;II,25;III,1,9;III,1,10;III,12,1;III,1,13; III,2,3;III,2,4;III,2,5;III,2,7;III,3,2;III,3,7; III,4,3;III,5,5;III,8;III,9,10;III,11,5; III,25,2;IV,1,1;IV,1,11;IV,3,4;IV,4,1.

adnepos – შვილიშვილის შვილიშვილის შვილიშვილი ვაჟი, III,6,5.

adneptis – შვილიშვილის შვილიშვილის შვილიშვილი ქალი, III,6,5.

adoptare – შვილად აყვანა (ზმნა), I,10,2;I,11,4;II,17,1.

adoptio – შვილად აყვანა (სახელი), I,10,1;2;I,11(მთლიანად); I,12,8;9;I,25;II,17,6;III,1,10;III,2,2; III,7,1;III,10,3.

adoptivus – ნაშვილები, II,13,4; III,7.

adotpivi liberi – ნაშვილები ბავშვები, II,13,4.

adprobare – დამტკიცება, I,6,4.

adquirire – შეძენა, I,8,1;II,1;II,1,36; II,6,7;II,9;II,11,5;II,14,3;II,20,2 0;III,1,3;III,2,2;III,10,2;III,17,3; III,19,19;III,25,4;III,28;IV,6,40.

acquisitio civilis – ცივილური [წყესიო] შეძენა, II,7,4.

acquisitio per adrogationem – შეძენა შვილად აყვანის მეშვე-

ობით, III,10.

adrogatio – დამოუკიდებელი პირის შვილად აყვანა, I,11,1;I,11,3; I,22,1;II,11,5;III,10,1;III,10,2.

adrogator – მშვილდებელი, III,10,1.

adsignatio libertorum – ლიბერტების დანიშვნა, III,8.

adulescens – მოზარდი, ჭაბუკი, ახალგაზრდა, I,23,2;I,24,1;I,24,4; II,20,3;III,6,9.

adulterium – მრუშობა, II,14; IV,18,4;IV,18,7.

adultus – სრულწლოვანი, I,20,5; I,24;I,25,13.

adversarius – მოწინააღმდეგე (მხარე), III,19,12;IV,16,1;IV,6,11; 33^d;34;38;IV,10,1;IV,15,4^a.

advocati – ადვოკატები, IV,16,1.

advocati Caesarienses – „ცეზარის“ (იმპერატორის) ადვოკატები, III,19,12.

advocatus – ადვოკატი, II,8,2; III,19,12;IV,16,1.

aedes – შენობა, I,13,2;II,1,8;II,3,1; II,4,2;II,4,3;II,20,18;II,20,19; III,23,3;IV,6,2;IV,15,4^a;6.

aedes sacra – წმინდა შენობები, II,1,8.

aedificare – აშენება, II,1,29;II,1,30; II,1,32;II,3,1;IV,15,1.

aedificium – შენობა, II,1,1;II,1,8; II,1,29;II,1,32;II,3,1;IV,7,4.

aediles curules – კურიის ედილები, I,2,7.

aedituus – ტაძრის დარაჯი, მცვე-
ლი, I,13,2.
aequalis – თანაბარი, III,25,1.
aequitas – სამართლიანობა, IV,6,5;
IV,7,2^a.
aequitas naturalis – ბუნებითი სა-
მართლიანობა, II,1,39.
aequum – სამართლიანობა, I,2,5; I,8,2;
IV,4,2; IV,5; IV,6,10; IV,9,1.
aer – ჰაერი, II,1,1.
aerarium – ხაზინა, II,6,14.
aes – სპილენძი, ფული, II,10,1;
II,1,25; II,19,6; II,22,3; III,14.
aes alienum – ვალი, II,20,21;
II,20,36; II,21; II,25.
aestimare – შეფასება, I,22; II,4,2;
II,20,4; III,23,1; IV,2,1; IV,3,9;
IV,4,4; IV,4,7; IV,4,9; IV,4,10;
IV,6,23; IV,6,24; IV,6,30; 31;
IV,8; IV,11.
aestimatio – შეფასება, ღირებუ-
ლება, II,4,2; II,20,4; II,20,6;
II,20,10; II,24; III,23,1; IV,1,15;
IV,2,1; IV,3,10 ; IV,3,15; IV,4,4;
IV,4,9; IV,6,23; 24; IV,7,4^b; IV,15,6.
aestimatio litis – სასამართლო
პროცესის (დავის) ღირებულ-
ება, IV,8; IV,11,2; 5; IV,17,2.
aetas – ასაკი, I,5,3; I,6,7; I,13,1; I,19;
I,20,6; I,23 ; II,16; III,19,10; IV,10.
aetas perfecta – სრულწლოვანება,
I,19.
affectus – აქ. განზრახვა, IV,1,7;
IV,1,18.
agens – მოსარჩელე, III,14.

ager – მიწა; ყანა; მიწდორი,
II,1,20; II,1,22; II,1,23; II,1,24;
II,1,29; II,1,31; II,1,35; II,3,4; II,18;
II,18,1; II,18,6; II,20,6; III,19,25;
III,19,27; III,26,2; III,29,2; IV,4,2;
IV,4,10; IV,6,3; IV,7,5; IV,8,6;
IV,10; IV,13,10; IV,13,11; IV,16;
IV,17,6.
ager confinis – მოსაზღვრე მიწის
ნაკვეთი, IV,6,20.
agere – მოქმედება; სარჩელის აღ-
ძერა, I,21; II,1,29; II,1,30; II,1,35;
II,3,4; II,8,2; II,18; II,18,6; II,18,7;
II,20; III,19,8; III,19,25; III,19,27;
III,26,2; IV,1,14; IV,4,2; IV,4,10; IV,6,2;
17; 31; 32; 34; IV,6,36; 38; IV,7; IV,7,5;
IV,8,6; IV,10; IV,13; IV,13,11; IV,16;
IV,17.
agere civiliter – სამოქალაქო სარ-
ჩელის აღძერა, IV,4,10.
agere criminaliter – სისხლის სა-
მართლის სარჩელის აღძერა,
IV,4,10.
agere in duplum – სარჩელის აღ-
ძერა ორმაგი ჯარიმის მოთხოვ-
ნით, IV,6,13.
agere in personam – პირადი სარ-
ჩელის აღძერა, IV,11,1.
agere in rem – სანიუთო სარჩელის
აღძერა, IV,11,1; IV,13,4; IV,17,2.
agere in simplum – უბრალო სარ-
ჩელის აღძერა, IV,6,19.
agere nomine alieno – სხვისი სახე-
ლით სარჩელის აღძერა, IV,10.
agere praescriptis verbis – „სარჩე-

- ლის აღძვრა [წინასწარ] დაწესებული ფორმულით“, III,24,2.
- agnus – ბატკანი, II,5,4.
- album – თეთრი დაფა საჯარო განცხადებისათვის (მაგ., პრეტორის ედიქტის), IV,6,12.
- alienare – გასხვისება (ზმნა), II,1,8; II,1,25;II,1,26;II,1,29;II,1,30;II,1,31; II,1,34;II,1,40;II,6,4;II,6,6;II,7,1;II,8; II,8,1;II,14,1;II,20,4;II,20,5;II,20,10; II,20,12;II,24,1;II,24,3;III,26;IV,2; IV,3;IV,8,6;IV,11,1;IV,11,3;IV,11,5; IV,15,6;IV,18,4.
- alienatio – გასხვისება (სახელი), II,1,30;II,1,40;II,6,14;II,8,1;II,8,2; II,14,1;II,20,12;II,20,17;IV,8,6.
- alienatio fiscalis – ფისკალური, სახაზინო გასხვისება, II,6,14.
- alimentum – სარჩო, I,26,9; I,26,10.
- allegatio – მომიზეზება, III,19,12.
- allegatio falsa – „ყალბი მომიზეზება“, ყალბი საბუთის მოყვანა; I,25,20;III,19,12.
- allegatio improba – „არაკეთილსინდისიერი მომიზეზება“, III,19,12.
- alluvio – მონაყარი, მონალექი მიწა, II,1,20;III,23,3.
- altercari – დავა (ზმნა), IV,13,11.
- altercatio – დავა (სახელი), I,5,3; IV,1,8.
- alumna – მოწაფე ქალი, I,6,5.
- alumnus – მოწაფე ვაჟი, I,6,5.
- alveus – მდინარის კალაპოტი; სკა, II,1,14;II,1,23.
- amicus – მეგობარი, III,14,3;IV,1,6.
- amissio animae – „სიცოცხლის წართმევა“, სიკვდილით დასჯა, IV,18,3;11.
- amita – მამიდა, I,10,5;I,15,1; III,2,3;III,6;III,6,3.
- amita magna – პაპის და, I,10,5; III,6,4.
- amitini – მამიდაშვილები, III,6,4.
- amittere – დაკარგვა, II,8,1;II,8,2; III,14,4;III,29,3;IV,1,15;IV,6,4; IV,6,33;IV,13,10;IV,15,3.
- amnis – მდინარე, IV,18,6.
- amovere – წაღება, მიტაცება, IV,1,6;IV,1,18.
- ancilla – მხევალი, I,3,4;I,4; I,6,5;II,1,26;II,1,34;II,3,4;II,4,1; II,6,5;II,6,14;II,8,1;II,20,2;II,20,7; II,20,17;II,22,1;II,23,4;II,23,7;II,23,9; III,1,14;III,14;III,15;III,19,4;III,20,4; III,23,1;III,24;III,25,9;III,26;III,26,10; III,27;III,28;III,29,2;IV,1,3;IV,1,4; IV,2;IV,3;IV,4,3;IV,5,1;IV,6.
- animadversio capitalis – სიკვდილით დასჯა, IV,18,9.
- animadvertere – გათვალისწინება, III,23,3.
- animal – ცხოველი, I,2;II,1,12; II,1,17;II,1,19;III,23,3;IV,23,4; IV,9.
- animus – აქ. ნება, სურვილი, განზრახვა, II,1,15;III,29,3^a;IV,2,1; IV,4,12; IV,15,5;IV,18,3.
- annus – წელი, III,19,26;IV,2; IV,3,9;IV,6,5;19.

- anser – ბატი, II,1,16.
- antecessor – აქ. [სამართლის] მოძღვარი, II,2,7;II,11,1;შ.კ.
- antistes – უმაღლესი ქურუმი, ეპისკოპოსი, I,20,5.
- anusus – ბეჭელი, II,10,5.
- Apelles – ბერძენი მხატვარი ალექსანდრე მაკედონელის დროისა, II,1,34.
- apis – ფუტკარი, II,1,14.
- appellare – აპელირება, წოდება, I,5;I,10,12;I,26,16; IV,2;IV,15,1.
- appellatio – სახელწოდება, I,14,5; I,19;II,1,11;II,4,3;II,14,5;II,17,5; II,19,1;IV,6,7.
- approbare – დამტკიცება, III,19,12.
- appulsus – წყლის სასმელად საქონლის გაღების უფლება, II,3,2.
- aprus – ტახი, IV,9,1.
- aqua – წყალი, I,16,2;II,1,1;II,1,24; II,3;II,3,2;III,23,3;IV,6,2;IV,18,2.
- aqua haustus – წყლით სარგებლობის უფლება, II,3,2.
- aqua profluens – გამდინარე წყალი, II,1,1.
- aquae ductus – წყალგაყვანილობა; აქ. წყლის გაყვანის უფლება (სერვიტუტი), II,3.
- Aquilius Gallus – ცნობილი რომელი იურისტი (ძვ.წ. I ს.), პრეტორი, III,29,2.
- arbiter – არბიტრი, შუაქაცი, მედიატორე (მოსამართლე), IV, 6,1.
- arbitrium – არჩევანის უფლება; საკუთარი აზრი; შეხედულება, I,7,7;I,12,7;II,1,28;II,14,1;III,15,2; III,24,1;IV,6,31.
- arbor – ხე, II,1,4;II,1,21;II,1,31; II,1,38;III,23,3;IV,3,5;IV,3,16; IV,17,6.
- arbores finales – სასაზღვრო (სამიჯნო) ხეები, IV,17,6.
- arcus – მშვილდი, IV,18,5.
- area – სახლის შიდა ეზო, II,3,1; II,4,3.
- argentum – ვერცხლი, I,1,25; II,1,27;II,2,1;II,24;III,14;III,24,5; IV,1,6.
- argumentum – საბუთი, II,23.
- arma – იარაღი, შ.კ.II,1,25;IV,15,6; IV,18,8.
- armarium – კარადა, II,1,25.
- armentum – მსხვილფეხა პირუტყვი, IV,1,11.
- arquere – ბრალდება; მტკიცება; მხილება, I,26,4;IV,18,8.
- arra – ბე, III,23.
- ars – ხელობა, IV,18,5.
- articulus – კანონის დანაწესი, III,19,13.
- as – მთელი, ასსი, II,14,5;II,14,8.
- Asia – აზია, III,19,14.
- asinus – ვირი, IV,3,1.
- atavia – პაპის პაპის დედა, III,6,5.
- atavus – პაპის პაპის მამა, III,6,5.
- auctor – აქ. მეთაური, I,21,2; III,19,10;III,23,2;III,26,8;IV,26,8.
- auctoritas – აქ. ნებართვა; ბრძანება, შ.კ.3;I,2,7;I,2,8;I,11,1;I,21;

II,8,2;II,8,7;II,12;II,17;II,23,1;
II,23,7;II,25;III,1,3;III,1,16;III,11,1;
III,14,1;III,19,9;III,29,3;IV,6,8.
auctoritas tutorum – მეურვის თან-
ხმობა, I,21;III,19,9;III,29,3.
aucupor – ფრინველების დაჭერა,
II,1,12.
aufere – წართმევა, ჩამორთმევა,
II,6,7;II,13,5;III,24,3;IV,1,2;IV,1,19;
IV,2,1;IV,2,2;IV,18,6.
Augusta – იმპერატორის მეუღლე,
II,6,14.
Augustus – იმპერატორი, „ამალ-
ლებული“, შ.კ.;I,11,11;II,12;
II,23,1;II,25,1.
aurifex – ოქრომჭედელი, III,24,4.
aurum – ოქრო, II,1,25;II,1,27;
II,2,1;II,24;III,7;III,14;III,19;III,29,4;
III,24,4;IV,5,1;IV,6,33^a;33^d;
IV,7,4^b.
auxilium praetoris – პრეტორის
დახმარება, IV,8,3.
avaritia – სიხარბე, IV,2,1.
avia – ბებია, I,10,1;III,1,15;III,6;
III,9,3.
avia materna – ბებია დედის მხრი-
დან, III,9,3.
avia paterna – ბებია მამის მხრი-
დან, III,9,3.
avunculus – დედის ძმა, ბიძა,
III,2,4;III,6,3.
avunculus magnus – ბებიის ძმა,
III,6,4;III,6,5.
avus – პაპა, I,10,1;I,12;II,13,7;
III,1,15;III,3,3;III,6,2;III,7,3;IV,7,6;7.

avus maternus – პაპა დედის მხრი-
დან, I,11,2;III,9,3.
avus patertus – პაპა მამის მხრი-
დან, I,11,2;III,9,3.

B

balneum – აბანო, I,5,2;II,9,6;II,11;
II,18,2.
basilica – ბაზილიკა (შენობა ფო-
რუმზე), III,23,5.
bellum – ომი, შ.კ.;I,2,2.
beneficium – წყალობა, I,5;II,6;
II,7,2;II,19,6;III,19,12.
beneficium praetoris – პრეტორის
ბენეფიციუმი (წყალობა), III,1,9.
benevolentia – წყალობა, კეთილ-
მოსურნეობა, II,19,6;II,20,23.
bes – 2/3, II,14,5.
bestia – ცხოველი, ნადირი, II,1,12;
II,1,13;IV,3,12.
bestia fera – გარეული ცხოველი,
IV,3,1;13.
biennium – ორი წელიწადი, II,6.
bona – ქონება, სამკვიდრო, I,6,3;
I,11,3;I,12,6;I,25;I,26,9;II,1,30;
II,1,32;II,1,32;II,1,34;II,1,35;II,6;
II,6,1;II,6,2;II,6,9;II,8,2;II,9,2;
II,9,4;II,11,6;II,18,2;II,19,1;II,22,2;
III,1;III,2,2;III,3,7;III,4;III,8;III,10,3;
III,11(მთლიანად);III,12;III,25;
III,25,7;III,28,1;IV,1,15;IV,2;IV,4,2;
IV,4,1;IV,6,28;IV,6,29;IV,6,30;
IV,8;IV,14,4;IV,15,3;IV,16,1;
IV,17,2;IV,18,4;8.
bona fide accipiens – კეთილსინ-

დისიერად შემძენი, მიძღები, II,6,7.
 bona fide consumere – კეთილსინდისიერად ხარჯვა, II,8,2.
 bona fides – კეთილსინდისიერება, II,1,33;35;II,6;1-3;7;9;II,8,2; II,9,4;III,28,1;IV,4,6.
 bona fides emptor – კეთილსინდისიერი მყიდველი, II,6,9; II,6,10.
 bona fide possidere – კეთილსინდისიერი ფლობა, II,4;II,5;II,9; III,28,1;IV,2,2.
 bona vacans – უპატრონო ქონება, II,6,9.
 bonum et aequum – „სიკეთე და სამართლიანობა“, III,9,2;III,22,3; III,24,5;IV,9,1.
 bos – ხარი, III,24,2;IV,1,11;IV,3,1; IV,9.

C

cadere – დაკარგვა, IV,2,1; IV,6,33.
 caecus – ბრმა, II,12,4.
 caedere – გაპობა; ცემა; დაჭრა, IV,3,5;IV,4,1;IV,4,9.
 caelum – ცა, I,2;II,1,12;III,9,11; IV,18,6.
 Caesar – იმპერატორი, I,2,8;II,1,39; II,8,2;II,15,4;III,19,12.
 calamitas – უბედურება, I,4.
 calumnia – ყალბი სარჩელი, ცილისწამება, II,15,12;II,23,12; IV,6,25;IV,16,1.

campus – მოედანი, ასპარეზი, IV,3,4.
 canis – ძაღლი, IV,3,1;13;IV,9,1.
 capire – დაჭერა, მიტაცება, II,1,12; II,1,17.
 capite minuere – სამოქალაქო უფლებების შეზღუდვა (შეცემა), I,16,5.
 capitis deminutio (minutio) – სამართლებრივი სტატუსის (სამოქალაქო უფლებების) შეცემა, შეზღუდვა, I,16,1;22,4; II,4,3;II,11,5;II,17,4;II,17,5;II,17,6; III,4,2;III,5;III,6,12;III,10,1.
 capitis deminutio maxima – სამოქალაქო უფლებების უდიდესი შეზღუდვა, I,16,1;II,4,3.
 capitis deminutio media (minor) – სამოქალაქო უფლებების საშუალო შეზღუდვა, I,16,2;II,4,3.
 capitis deminutio minima – სამოქალაქო უფლებების უმცირესი შეზღუდვა, I,16,3;I,22,4;III,10,1.
 Capitolium – კაპიტოლიუმი, III,15,4.
 capitulum – კანონის მუხლი, შემთხვევა, IV,18,11.
 capra – თხა, IV,3,1.
 captare – ტყვედ აყვანა, I,22; II,1,18;III,25,4.
 captivitas – ტყვეობა, I,2,2;I,3,4.
 captivus – ტყვე, I,2,3;I,3,3;I,3,4; II,1,8.
 captus mentis – გონებასუსტი, I,23,4.
 caput – აქ. უფლებათუარსიანობა;

თავი, I,16,4;II,1,38;II,20,34;
IV,3,12;IV,8,5;I,11,7.
carere – არქონა; დაკარგვა,
IV,5,1.
carmen – ლექსი, II,1,33;IV,4,1.
Carthago – ქ. კართაგენი, III,15,5.
casa – ქოხი, II,1,1;II,1,2;II,1,5;II,1,6;
II,1,22;II,1,27;II,1,31;II,7,4;II,19,6;
III,1,15;III,3,3;III,17,3;III,18,4;
III,25,2;III,25,4;III,25,9;III,26,4;
III,28,3;IV,4,4;IV,8,7;IV,17,5.
Cassius – რომაელი იურისტი,
III,23,2;III,24,4;III,26,8.
castitas – უმანკოება, I,22.
castrati – კასტრატები, I,11,9.
castratus – დასაჭურისებული, I,11,9.
castrum – ბანაკი, II,11,3;II,12.
casus – საქმე, შემთხვევა, I,2,7;
I,11,2;II,12,1;II,14,1;II,23,1;III,1,14;III,11;
III,14,2;III,19,22;III,23,3;III,29,3;
IV,3,3;IV,3,5;IV,5,2;3;IV,6,23.
casus maior – „დაუძლეველი შემ-
თხვევა (ძალა)“, III,14,2.
Cato – რომაელი სახელმწიფო
მოღვაწე, I,11,2.
caupona – სამიკიტნო, IV,5,2.
causa – საფუძველი, მიზეზი,
საქმე, I,2,5;I,2,12;I,6,1;I,6,4;
I,6,6;I,7,1;I,8,1;I,9,3;I,11,3;I,13,4;
I,14,3;I,14,4;I,21,1;I,22,6;I,23,2;I,25,2;
II,1,4;II,1,29;II,1,35;II,1,41;II,1,44;
II,1,48;II,4,2;II,6,1;II,6,10;II,6,11;
II,7,1;II,7,1;II,8,1;II,9,1;II,9,4;II,11,5;
II,12,1;II,14,1;II,16,2;IV,17,8;IV,18;
IV,18,6;II,19,1;II,19,6;II,20;

II,20,14;II,20,31;II,20,33;II,20,35;
II,20,36;II,23,4;II,24,2;III,4,4;
III,6,11;III,7,1;III,9,12;III,11,1;III,11,5;
III,19,2;III,19,21;III,19,24;III,20,6;
III,24,1;III,25,3;III,27,1;III,28,1;III,29,2;
III,29,3;IV,6,4;IV,6,22;33;34;39;
IV,7,2;IV,8,1;IV,12,2;IV,13,1;IV,14,2;
IV,15,2;IV,15,8;IV,18,5.
causa civilis – ცივილური საფუძ-
ველი, IV,6,3.
causa falsa – ყალბი საფუძველი,
II,20,31.
causa lucrativa – უსასყიდლო შე-
ძენის საფუძველი, II,20,6.
causa(ex) falsa – ყალბ საფუძ-
ველზე, II,6,11.
causa(ex) iusta – კანონიერ სა-
ფუძველზე, II,6.
cautela – გარანტია, უზრუნველ-
ყოფა, IV,11,4.
cautela legitima – კანონიერი გა-
რანტია, I,20,5.
cautio – გარანტია, უზრუნველ-
ყოფა, I,20,3;II,4,2;II,6,1;II,13,6;
II,17,7;II,23,4;III,3,2;III,7,2;III,18,1;
III,20;IV,3.
cautio iuratoria – „ფიცით უზრუნ-
ველყოფა (გარანტია)“, IV,11,2.
cavere – გარანტიის, (უზრუნველ-
ყოფის) მიცემა, I,11,3;I,20,3;
I,24,1;I,24,2;II,16,3;III,11,1;III,18,4;
IV,3,5;IV,11,4;IV,17,3.
cedere – გადაცემა; დათმობა,
II,1,32; II,1,33; II,1,34; II,4,3;
II,20,18; II,20,19; II,29,33;

III,25,8; IV,14,4.
celare – დამალვა, IV,14,4.
Celsus – II საუკუნის რომაელი იურისტი, II,20,12.
cena – სადილი, IV,1,6.
cenaculum – ბინა საცხოვრებელი სახლის მეორე (ზედა) სართულზე, IV,5,1; IV,5,2.
censere – გადაწყვეტა, II,23.
cera – ცვილი, სანთელი, II,16,3.
cervus – ირემი, II,1,15.
charta – ქაღალდი; პაპირუსი, II,1,33; II,10,12.
cives Romani – რომაელი (რომის) მოქალაქეები, I,5,3; I,9,2; I,10,1,12,1; II,10,1; II,17,6; III,7,4.
civiliter – სამოქალაქო სამართლის წესით (ცივილურად), IV,4,10.
civis – მოქალაქე, I,5,3; I,9,2; II,17,6.
civitas – თემი; ქალაქი; სახელმწიფო; მოქალაქეობა, I,2,1; I,2,2; I,2,10; I,2,11; I,12,1; I,14,2; I,16,3; I,20,5; I,22,4; II,1,1; II,1,39; II,12,5; II,17,6; III,1,2; III,7,4; IV,6,5; IV,11,7.
civitas Alexandrina – ქ. ალექსანდრია, I,20,5.
civitas amittere – მოქალაქეობის დაკარგვა, მოქალაქეობის რიცხვიდან ამოშლა, I,12,1.
civitas Athenarum – ათენის სახელმწიფო, I,2,10.
civitas Lacedaemonis – ლაკედემონის სახელმწიფო, I,2,10.
clam – ფარულად, IV,1,2; IV,2,2; IV,15,4^a; IV,18,6.

Claudius (divus) – (ღვთაებრივი) კლავდიუსი, რომის იმპერატორი, III,3,1.
claudus – კოჭლი, IV,3,9; IV,6,19.
clausula – „კლაუზულა“, კანონის (ხელშეკრულების) დამატებითი პუნქტი.
clavis – გასაღები, II,1,45.
coartare – შეზღუდვა, IV,6,33^e.
codex Iustiniani – იუსტინიანეს კოდექსი, IV,6,24.
codex – კოდექსი, II,10,10; II,16,1; II,20,27; III,1,16.
codex Theodosianus – თეოდოსიუსის კოდექსი, III,1,16.
codicillus – კოდიცილი, I,12,4; II,20,21; II,21; II,25(მთლიანად); III,11,3; III,21,3; IV,6,33.
coercere – დასჯა (ზმნა), IV,18,4.
coercitio – დასჯა (სახელი), IV,18,4.
cogere – იძულება, I,12,10; I,24,2; II,1,29; III,25,4; IV,11,1; IV,15,6.
cognati – კოგნატები, III,1,13,15; III,2,3; III,6,12.
cognati proximi – უახლოესი კოგნატები, III,5.
cognatio – კოგნატობა, I,10,2; I,10,10; I,13,1; I,13,3; I,15,1; I,16,6; I,26,7; III,1,8; III,2,1; III,3,5; III,5,1; III,6(მთლიანად); III,6,7; III,6,11; IV,18,6.
cognatio ex transverso grado – გვერდითი შტოს (ხაზის) კოგნატობა, I,10,2.
cognatio naturalis – ბუნებრივი

კოგნატობა, III,6.
cognatio servilis – მონათა კოგნატობა, III,6,10.
cognatus – კოგნატი, I,10,2;I,15,1;I,15,3;I,16,6;II,18,1;II,20,25;III,1,8;III,2,1;III,2,7;III,3;III,3,5;III,5 (მთლიანად);III,6(მთლიანად);III,9,3;IV,18,6.
cognatus proximus – უახლოესი კოგნატი, III,9,3.
cognitio – გამოძიება (სახელი), I,1,2;I,8,2;I,11,2;I,26,7;I,26,8;II,20,3;IV,1,16;IV,6,33;IV,6,35.
cognomen – მეტსახელი, II,20,29.
cognoscere – გამოძიება (ზმნა), I,2,6;III,11,7;III,29,3;IV,6,37;IV,14,3.
coheres – თანამემკვიდრე, II,15,3;II,20,36;III,7,3;III,27,4;IV,1,16;IV,1,7;IV,6,20;IV,6,33;IV,17,4;IV,18,4.
coire – კავშირის დადება, I,10;III,25.
colere – აქ. მოვლა, II,1,38.
collactaneus – ძუძუმტე, I,6,5.
collidere – დამტკრევა, გასრესა, IV,3,13.
collocare – გათხოვება, II,1,46;II,20,36.
collyrium – მალამო, II,1,25.
colonus – კოლონი, II,1,36;IV,6,7;IV,6,31;IV,15,3;IV,15,5.
columba – მტრედი, II,1,15.
columna – სვეტი, ბოძი, II,20,19.
commemoratio – ხსენება, შეხსენება, IV,6,33^c.

commentaria – კომენტარები,შ.კ.6;IV,8,7.
commentatores legum – კანონთა კომენტატორები, IV,8,7.
commercium – ვაჭრობა, II,20,4;III,19,2.
committere – ჩადენა, შესრულება, III,14;IV,1,6;IV,4,1;IV,8,6;IV,8,8.
commodare – თხოვება, II,1,44;II,6,4;III,14,2;III,24,2;IV,1,6;IV,1,7;IV,1,8;IV,1,11;IV,1,16;IV,2,2;IV,6,17;IV,15,5.
commodator – კომოდანტი, (უსასყიდლო) სესხის გამცემი, IV,1,16.
commodatum – ნათხოვრობა, III,4,2.
commodum – სარგებელი, მოგება, III,23,3.
communis – საერთო, I,2,1;I,2,2;I,5;I,10,7;I,11,9;II,1;II,1,22;II,1,27;II,1,28;31;III,27,3;4;III,3,3;III,16,3;III,27,3;III,28,3;IV,1,4;IV,4,4;IV,6,28;IV,8,7;IV,17,5.
compellere – იძულება, III,23;IV,6,19;IV,11;IV,15,6.
compensatio – „კომპენსაცია“, ჩათვლა, გაჭითვა, III,25,2;IV,6,30;39.
compensatio opposita – შესაგებელი კომპენსაცია, IV,6,39.
componere – შედგენა (კანონის), შ.კ.1;I,10,13.
compos mentis – საღ გონებაზე მყოფი, I,14,2;II,12,1.
comprehendere – შეკერობა, დაჭერა, IV,2.
comprobare – დამტკიცება, I,2,9;

- II,1,15;III,13,1.
computare – გამოთვლა, ანგარიში, I,2,5,16;II,3,2;II,12;III,6,10; IV,3,10;IV,5,1.
concedere – ნების დართვა, დაშვება; უარის თქმა, II,1,9;II,5,1; II,20,25;III,23;IV,1,16.
conceptio verborum – სიტყვიერი (იურიდიული) ფორმულა, IV,15.
concupire – ჩასახვა; შექმნა; შეღებვა, I,4;III,15,1;III,18,3;III,19; III,20,3.
concurator – თანამზრუნველი, I,24,1.
condemnare – მისჯა (ზმნა), I,16,1; II,4,2;IV,4,7;IV,6,10;IV,6,20;IV,6,30; IV,6,31;IV,6,33;IV,6,34;IV,6,36; IV,6,37;IV,6,39;IV,11,5;IV,13,1; IV,13,2;IV,13,4;IV,14;IV,17,1,3;4,5,6.
condemnatio – მისჯა (სახელი), IV,4,7;IV,6,19;25,33;IV,7,4^b;IV,11,4; IV,17,3.
condicere – შეთანხმება, კონდიცირება; მოლაპარაკება; მორიგება, I,6;I,6,1;I,6,3;II,8,1;II,8,2; II,12;II,19,1;II,20,5;II,20,12; II,20,14;III,9,9;III,10,3;III,11,1; III,11,2;III,12;III,14,4;III,19,20; III,21;III,27,2;III,29;IV,1,6; IV,1,10;IV,1,14;IV,6,6;IV,6,40; IV,7,3;IV,7,8;IV,13,3;IV,13,4; IV,14;IV,14,4.
condicio – პირობა, I,3,4;I,5,3;I,8,2; I,9,3;I,11,3;I,14,3;I,20,1;I,21;I,22,2; II,1,26;II,7,3;II,11,6;II,14,10;II,14,11; II,17,2;II,19,4;II,20,14;II,20,23; II,20,31;II,20,32;II,20,33;II,23,2; II,25,2;III,6,10;15;18;III,7,4;III,11,1; III,14,1;III,15,2;III,15,6;III,16,2; III,19,5;III,19,11;III,19,19;III,19,25; III,20,5;III,23,1;III,23,4;III,25,2; III,26,12;III,29,3;IV,2;IV,6,33^b; 33^d;IV,7,5a;IV,7,8;IV,12;IV,15,7.
condicio impossibilis – შეუსრულებელი (შეუძლებელი) პირობა, III,19,11.
condictio – კონდიქცია (პირადი სარჩელი), II,1,26;III,14;III,21; III,23,3a;III,27,6;IV,1,19;IV,6,15; IV,12.
condictio indebiti – „არაკუთვნილის“ კონდიქცია, III,14,1.
conducere – ნათხოვრობა; დაქირავება, IV,5,1.
conductor – დაქირავებული, იჯარადარი, მოიჯარე, III,24,3;5.
confestim – მაშინვე, დაუყოვნებლივ, III,15,2.
confirmare – დამტკიცება, I,13,1; I,13,5;II,1,13;I,23;II,25;III,9,1; IV,11,3.
coniugatio – კავშირი, I,2.
coniugium – საქორწინო კავშირი, – III,1,2.
consanguinei – მამით ერთნი, III,3; III,4;III,9,3.
consanguinitas – „მამითერთობა“, ერთი მამის შვილობა, III,2,3; III,5,4.
consocius – თანამონაწილე, IV,18,6.
conscribere – წერა, შეღებვა (სა-

ბუთის), III,23.
 consecrare — მიძღვნა, შეწირვა, II,1,8.
 consensus — შეთანხმება, თანხმობა, I,2,9; I,2,11; I,10; II,1,28; III,1,3; III,10; III,13,2; III,20,1; III,22; III,25,3; 4;5; III,29,4.
 consentire — თანხმობის მიცემა, დათანხმება, I,11,7; II,8; III,22,1; III,29.
 consignare — დაბეჭდვა, II,16,3.
 consilium — რჩევა; თათბირი; საბჭო, I,6,4; I,6,5; I,26,4; III,26,6; IV,1,8.
 consobrinus — კონსობრინი, ბიძაშვილი, III,6,4.
 consolidatio — სარგებლობის უფლების შეწყვეტა ამ უფლების საკუთრების უფლებასთან შერწყმის შედეგად, II,4,3.
 constituere — დადგენა, დაწესება, I,2,1; I,2,4; I,2,5; I,6,2; II,4,2.
 constituiones imperatoria — იმპერატორის კონსტიტუციები, შ.კ.3; I,24; II,20.
 constitutio — კონსტიტუცია, I,2,7; I,2,8; I,2,11; I,3,2; I,4,1; I,5,1; I,5,3; I,6,2; I,8,2; I,10,12; I,11,2; I,11,12; I,12,8; I,19; I,20,3; I,20,5; I,22; I,24,2; I,26,5; II,1,8; II,1,30; II,1,40; II,4,3; II,5,5; II,6; II,6,7; II,6,12; II,8,2; II,11,5; II,12; II,13,5; II,13,6; II,17,1; II,18,1; II,19,6; II,20; II,23,12; III,1,14; III,1,16; III,2; III,2,7; III,3,3;

III,3,5; III,4,1; III,5; III,7,4; III,9; III,8,2; III,11; III,13,1; III,14,2; III,21; III,24; III,24,1; III,26,13; III,27,7; III,28; IV,2,1; IV,4,10; IV,5,3; IV,6,24; 25; 28; IV,8,4; IV,12; IV,13,10; IV,16,1; IV,17; IV,1,8,10.
 constitutio divi Pii Antonini — ღვთაებრივი პიუს ანტონინუსის კონსტიტუცია, I,8,2.
 constitutio divi Severi — ღვთაებრივი სევერუსის კონსტიტუცია, II,9,5.
 constitutio divina — ღვთაებრივი კონსტიტუცია, II,6,14.
 constitutio divorum Severi et Antonini — ღვთაებრივების, სევერუსისა და ანტონინუსის, კონსტიტუცია, II,14.
 constitutio Zenonis — ზენონის კონსტიტუცია, II,6,4; IV,4,10; IV,6,33^e; 34; IV,13,10.
 constitutiones imperiales (principales) — იმპერატორის კონსტიტუციები, I,24,2; II,11,6; II,13,6; III,9,2; III,21.
 consuetudo — ჩვეულება, I,9,1; I,10,13; II,1,15.
 consul — კონსული, შ.კ.; I,2,3; I,2,4; I,2,5; I,2,8; I,8,2; I,20,3; I,23; II,1,26; II,8,2; II,20,25; II,23,1; II,3,6; II,3,7; II,3,9; III,3; III,4; III,5; III,8,3; III,12,1; III,15,6; IV,7,7; IV,12.
 consumere — დახარჯვა; მოხმარება; გაფლანგვა, I,24; II,1,35; II,8,2; IV,7,7; IV,13,10.

contemnare – აბუჩად აგდება, უგულებელყოფა, IV,4.
 contendere – დავა (ზმნა), III,15, 2.
 contentio -- დავა (სახელი), II,19,12.
 contestare – დამოწმება, IV,12,1.
 contractus – ხელშეკრულება, I,2,2;II,2,2;II,7,3;II,8,1;III,2,8;III,9,5; III,13,2;III,14;III,14,1;III,20,1;III,22,3; III,23;III,24,2;III,24,3;III,25,6;III,27 (მთლიანად);III,28;III,29,4;IV,1; IV,1,6;IV,5;IV,6,1;IV,6,10;IV,7,2; IV,7,8;IV,12,1;IV,16,2.
 contrahens – კონტრაქტენტი, III,19,13; III,23;III,29,3.
 contrahere – გარიგების დადება, შეთანხმება, I,10,11;II,8,2;III,14,1; III,15,1;III,18,3;III,22,1;III,23;III,24; III,29,3;III,29,4; IV,7,2.
 contrectare – ხელის ხლება, შეხება (ზმნა), IV,1,6;8;IV,2.
 contrectatio – ხელის ხლება, აქ. მიტაცება (სახელი), IV,1,1.
 contubernium – უქორწინებო თანაცხოვრება, III,1,2.
 contumacia – ურჩობა, IV,17,6.
 contumax – ურჩი, IV,6,23.
 contumelia – შეურაცხყოფა, IV,4; IV,4,3;6.
 contutor – თანამეურვე, I,24,1; III,19,3;III,19,20;IV,16,2.
 convenire – შეთანხმება (ზმნა), III,23;III,23,1;III,24;III,25;III,29,3; IV,13,10;IV,14.
 conventio – შეთანხმება (სახელი),

III,25,1;III,25,2.
 conventio nuda – „შიშველი (უბრალო)“ შეთანხმება, IV,6,7.
 convicium – ლანძღვა, IV,4,1;3.
 convocare – მოწვევა, I,2,5;III,25.
 copia – ქონება, I,26,9.
 corpus – სხეული, ნივთი საგანი, I,22;II,1,26;II,1,27;II,20,15; II,20,18;II,20,23;IV,3,3;19;16; IV,8,1.
 corrumpere – გარყვნა, გაუუჭება, IV,1,8;IV,3,13;IV,6,12.
 corruptor – გამრყენელი, IV,1,8.
 creare – არჩევა, დანიშვნა, შექმნა, I,20,4;I,20,5;II,1,11;II,23,2.
 credere – რწმენა; ნდობა; სესხება, III,19;III,26,2;III,26,5;IV,1,8;IV,11,1.
 creditor – კრედიტორი, I,6;I,6,1; II,8,1;II,12;II,19,1;II,19,2;II,20,14; III,9,9;III,10,3;III,11,1;III,11,2; III,11,6;III,12;III,14,4;III,19,20; III,20,4;III,21;III,27,2;III,29;IV,1,6; IV,1,10;IV,1,14;IV,1,15;IV,6,6; IV,6,7;IV,6,29;IV,6,40;IV,7,3; IV,7,5^ა;IV,13,3;IV,13,4;IV,14; IV,14,4.
 creditum – კრედიტი, III,14,4.
 crimen – ბრალდება; ბრალი, დანაშაული, I,26;II,14;II,20,31; IV,1,7;IV,1,18;IV,4,10;IV,18,6.
 crimen capitalis – მძიმე სისხლის სამართლის დანაშაული, II,20,31; IV,3,11.
 criminaliter – სისხლის სამართლის წესით, IV,4,10.

culleus – ტყავის ტომარა, IV,18,6.
 culpa – აქ. დაუდევრობა, ბრალი, I,26,6; II,1,30; III,14,2; III,23,3; III,25,9; IV,2,2; IV,3,3,4,5,6,7,8,13; IV,4; IV,5,1,3; IV,17,2.
 culter – დანა, IV,18,5.
 cultura – დამუშავება (მიწის), II,1,35.
 cura – მზრუნველობა, I,25; I,25,1; II,1,35; IV,16.
 curare – ზრუნვა, I,13; I,19; II,20,31; III,1,3; III,20; III,24,1; III,26,13; III,27,1; IV,1,15; IV,3,5; IV,3,6; IV,4,11; IV,6,32; IV,8; IV,10,2; IV,11; IV,11,3; IV,16.
 curatio – მზრუნველობა; მკურნალობა, I,13; I,19; I,23,3; I,24; IV,3,6; IV,3,10; IV,5,1.
 curator – მზრუნველი, I,21,3; I,23 (მთლიანად); I,24 (მთლიანად); I,25; I,25,2; I,25,18; I,26 (მთლიანად); II,8,2; III,1,3; IV,10; IV,10,2; IV,11; IV,11,3.
 curator suspectus – არაკეთილსამიერო მზრუნველი, I,26.
 curia – კურია, I,8,13; I,10,13; III,1.
 custodia – ზედამხედველობა; დარაჯობა, II,1,12; III,14,3; III,23,3; III,24,5; IV,1,16; 17.
 custodire – დაცვა, I,2,1; I,2,10; II,1,12; II,16,6; III,14,2; III,14,3; III,23,3; III,24,5; III,1,17.

D

damnare – მისჯა (ზმნა), II,3,4; II,8,2; II,20,2; II,20,21; III,1,5; III,27,7; IV,3; IV,6,19; 37; 40; IV,7,4; IV,8; IV,12,2; IV,18,3.
 damnare capitis – სიკვდილით დასჯა, IV,18,5.
 damnare in metallum – მალაროში მუშაობის მისჯა, I,12,3.
 damnare memoriae (post mortem) – მძიმე დანაშაულის ჩამდენი პირის „ხსოვნის წაშლა“ (სიკვდილით დასჯის შემდეგ), IV,18,3.
 damnatio – მისჯა (სახელი), III,27,7.
 damnosus – ზარალიანი, II,22,2; II,23.
 damnum – ზიანი, ზარალი, I,21,1; II,7,4; II,20,20; II,23; III,18,2; III,23,3; III,25,1; III,25,2; III,25,3; III,26,7; IV,4; IV,5,1; IV,14; IV,16,1.
 damnum infectum – მოსალოდნელი ზიანი (ზარალი), III,18,2; IV,3.
 damnum iniuria – „უკანონოდ [მიყენებული] ზიანი“, IV,3; IV,4.
 dare – მიცემა, I,II,I,6,7; I,8,2; I,11,8; I,15,2; I,20,3; I,23,3; I,25,18; II,13; II,20,4; II,23,4; III,3; III,14,1; III,15; III,23; III,24,3; III,29,2; IV,6,1; IV,6,15; 31; 33; IV,13,3; IV,15,3; IV,15,6.
 debere – ვალდებულების (ვალის) ქონა, III,19; III,20,5; III,21; III,29,3; IV,4,1; IV,6,11; IV,6,33;

- 35;IV,7,5^a;IV,15,3.
- debitor – დებიტორი, II,8,1;II,8,2;
II,20,13;II,20,14;III,12;III,14,4;
III,26,10;III,29,3;IV,1,10;IV,1,14;
IV,1,4;IV,4,1;IV,6,6;IV,6,7;IV,13,3;
IV,14;IV,14,4;IV,16,2.
- debitum – ვალი, II,9,1;II,20,14;
III,10,1;III,14,1;III,15,4;III,16,1;
III,25,8;III,26,6;III,26,7;IV,6,7.
- decedere – აქ. გარდაცვალება,
I,11,3;II,6,7;II,12;II,14,5;II,16,6;
II,20;II,25;II,25,1;III,1;III,11,3.
- decisio – გადაწყვეტილება, I,5,3;
I,10;II,5,5;III,23,1;III,28,3;
IV,1,8;16.
- decretum – დეკრეტი, I,23,1;
IV,15,1.
- dediticii – „დანებებულნი“, I,5,3;
III,7,4.
- deducere – გაქვითვა, გამოკლება,
II,1,5;II,23;IV,7,4^a,5^a.
- defendere – დაცვა (ზმნა), IV,4,2;
IV,10,1.
- defensio – დაცვა (სახელი), IV,11,5.
- defensor – დამცველი, I,13,2;
I,20,5;III,11,2;IV,11,1;IV,11,5.
- definire – განსაზღვრა (ზმნა),
III,23,1;III,29,3^a.
- definitio – განსაზღვრა (სახელი),
III,29,3^a;IV,1,16;IV,18,8.
- defraudare – მოტყუება, მოტყუ-
ებით წართმევა, წაგლეჯა,
II,6;II,7,4;III,3,4;III,21;IV,6,30.
- defunctus – გარდაცვლილი, I,6,1;
I,19;II,6,12;II,17,6;II,20,1;II,20,5.
- defungi – გარდაცვალება, II,6,4.
- degere – ცხოვრება, II,5,5.
- deicere – ჩამოვარდნა, ჩამოგდება,
გაძევება, IV,5,1;2;IV,15,6.
- deiectum effusumve – ჩამოვარდნა
და ჩამოღვრა, IV,5,1.
- delegare – გადაცემა, დელეგირება,
III,26,2.
- delictum – სამართალდარღვევა,
დელიქტი, IV,1,8;IV,16,2;IV,2.
- deminutio – შემოსაზღვრა, შეზ-
ღუდვა, III,1,15;III,1,16;III,3,5.
- demonstratio – ჩვენება, მითითება
[მოთხოვნის], II,13,2;II,20,25;
II,20,30.
- demonstratio falsa – არასწორი
მითითება, II,20,30.
- demorior – აქ, სიკვდილი, დაცემა,
დაღუპვა, II,1,38.
- denuntiare – გამოცხადება, განცხა-
დება (ზმნა), IV,6,15;IV,15,1.
- denuntiatio – განცხადება (სახე-
ლი), IV,6,15.
- deponere – შენახვა, მიბარება,
II,1,44;II,6,4;III,25,9;IV,1,3;IV,1,6;
IV,1,17;IV,2,2; IV,6,17.
- deportare – გადასახლება (ზმნა),
I,11,6;I,12,1;I,16,2;I,22,1;IV,15,5;
IV,18,4;IV,18,7;IV,18,8.
- deportare in insulam – კუნძულზე
გადასახლება, I,12,1.
- deportatio – გადასახლება (სახე-
ლი), IV,18,2;7-9.
- depositum – შენახვა, I,2,2;I,21;
III,14,3;III,26,3;13;IV,1,17;IV,2,2;

IV,16,2.
 deprehendere – შეპყრობა, IV,1,3;
 IV,1,8.
 derelinquere – უგულებელყოფა,
 მიტოვება, IV,4,10.
 desiderare – სურვილი, მოთხოვნა,
 IV,15,7.
 desidia – უმოქმედობა, უყურად-
 ლეობა, III,14,3;III,25,9.
 desinere – შეწყვეტა, I,12;I,20;
 II,1,13;II,1,15;III,1,5;III,1,11;III,19,2.
 desuetudo – კანონის არგამოყენება,
 გადაჩვევა, IV,1,4;IV,4,7;IV,16,1.
 deterioorem facere – [მდგომარე-
 ობის] გაუარესება, IV,6,33^d.
 detrimentum – ზარალი, III,3,4.
 deunx – ¹¹/₁₂, II,14,5.
 deus – ღმერთი, II,1,8.
 dextans – ¹⁰/₁₂, II,14,5.
 dicio – ძალაუფლება, შ.კ.1.
 dies – ვადა, დღე, I,20,1;I,25,16;
 II,20,14;II,20,20;II,20,32;II,20,33;
 III,15,2;III,16,2;III,19,5;III,23,4;
 III,24,2;III,26,12;III,29,2;III,29,3;
 IV,6,33^b.
 differentia – განსხვავება, IV,15,4^a.
 Digesta – დიგესტები, შ.კ.4;
 III,12,1;III,23,2,3;IV,6,2;IV,6,37;
 IV,13,6;IV,14,3;IV,18,12.
 digesta seu pandecta – დიგესტები
 ანუ პანდექტები, I,10,11;
 dignitas – წოდება, ღირსება,
 I,12,4;I,16,5;IV,4,7.
 dignitas consulari – კონსულების
 წოდება, ღირსება, I,12,4.

dilatio – გადავადება, IV,13,10.
 diligens – ბეჯითი, I,26,13;
 II,20,23;III,1,15;III,24,5;III,25,9.
 diligentia – გულმოდგინება, I,24;
 II,9;II,20,23;III,14,2;III,14,3;
 III,14,4;III,20;III,24,5;III,25,9;
 II I,27,1;IV,7;IV,18,12.
 dimidium – ნახევარი, III,7;
 III,19,4;IV,6,34;IV,18,4.
 dimittere de potestate – ხელისუფ-
 ლებიდან გათავისუფლება, I,12,7.
 dipondius – „ორი ასსი“, II,14,8.
 disciplina – დისციპლინა, IV,13,11.
 disceptatio – დავა, IV,13,11.
 dispensator – ხაზინადარი, III,26,10.
 disponere – დადგენა, III,19,12.
 dispositio – აქ. წესი; გადაწყვეტი-
 ლება, I,6,7;II,7,2;II,8,2;II,20,36;
 III,1,15.
 disputatio – დავა, მსჯელობა,
 IV,7.
 dissentire – კერ შეთანხმება, არ-
 დათანხმება, II,20,23.
 dissimulatio – აქ. შეურაცხყოფის
 უგულებელყოფა, IV,4,12.
 dissolvere – გაუქმება, მოშლა,
 I,10,2;I,10,7;I,11,2;III,29,1;III,29,4;
 IV,13,3.
 distrahere – შეწყვეტა, მოშლა
 (ხელშეკრულების), III,14,2;
 III,19,20;III,27,6.
 dividere – გაყოფა, IV,6,20.
 divisio – დაყოფა, III,13,2;III,28;
 IV,6,1;19;29;IV,15,2.
 divisio stipulationum – სტიპულა-

ციების დაყოფა, III,18.
 divortium – განქორწინება, I,10,9.
 divus – ღვთაებრივი (იმპერატორების წოდება), I,11,11;I,25,1; I,25,3;II,1,39;II,6,9;II,6,13;II,6,14; II,15,2;II,19,6;II,20,2;II,20,4; II,20,25;II,23,1;II,23,12;II,25; III,3,1;III,23,2.
 documentum – საბუთი, IV,11,6.
 dodrans – $\frac{3}{4}$, II,14,5;II,22;IV,6,33.
 dolus – (ბოროტი) განზრახვა, მოტყუება, I,26,6;III,18,1; III,23,3;III,25,9;IV,1,17;IV,2,1; IV,3,3;13;14;IV,4,11;IV,6,12;IV,6,17; IV,6,30;IV,12,1;IV,13,1.
 dolus malus – ბოროტი განზრახვა, II,8,2;III,29,2;IV,1,17;IV,2,1; IV,2,1;IV,4,1;IV,6,31;IV,13,1; IV,18,6;7.
 dominium – ბატონობა, საკუთრება, I,3,2;II,1,11;II,6;II,8,1; II,9,1;II,9,5;II,11,5;II,14;III,1,5; III,10,2;III,19,2;IV,2,2;IV,6,4; IV,8,3.
 dominus – მესაკუთრე, ბატონი, I,11,12;I,19;II,1,14;II,1,25;II,1,26; II,1,28;II,1,29;II,1,30;II,1,32;II,1,35; II,1,37;II,1,42;II,1,46;II,4,4;II,5,1; II,6;II,6,7;II,6,14;II,8;II,9,4;II,9,5; II,12;II,14,1;II,15,4;II,20,6;III,17,2; III,19,13;III,20,1;III,23,3;III,24,3; III,27,1;IV,1,6;8;19;IV,2;IV,4,4; IV,6,1;IV,6,36;IV,7;IV,7,1;IV,8,2; IV,8,6;IV,9;IV,15,3;IV,17,1.
 dominus litis – „სასამართლო და-

ვის (საქმის) პატრონი“, IV,11;3.
 dominus negotii – საქმის მესაკუთრე, III,27,1.
 dominus nudae proprietatis – „შიშველი საკუთრების პატრონი“, II,4,4.
 dominus proprietatis – „საკუთრების პატრონი“, მესაკუთრე, II,4,3;II,9,4.
 domus – სახლი, I,12,5;II,1,30; II,6,14;II,20,21;III,7;III,8;III,26,6; IV,1,3;IV,3,16;IV,4,8.
 donare – ჩუქება (ზმნა), I,7;II,1,44; II,6,4;II,6,5;II,6,11;II,7;II,9,1; II,9,4;II,20,17;III,24,3;III,27,3.
 donatio – ჩუქება (სახელი), ნაჩუქრობა, II,1,35;II,1,41;II,6; II,6,11;II,6,14;II,7(მთლიანად); II,16,4;II,18,6;II,20,1;II,20,6; II,20,16;III,27,3;IV,6,4; 38.
 donatio ante nuptias – ქორწინების წინა ნაჩუქრობა, II,7,3.
 donatio inter vivos – ცოცხლებს შორის ნაჩუქრობა, II,7,1;II,7,2; II,7,3.
 donatio mortis causa – ნაჩუქრობა სიკვდილის შემთხვევაში, II,7,1-2.
 donatio propter nuptias – ქორწინების გამო ნაჩუქრობა, II,7,3.
 donator – მჩუქებელი, II,7,2.
 Dorotheus – იუსტინიანეს ეპოქის ცნობილი იურისტი, შ.კ.3.
 dos – მზითვეი, I,5;I,5,3;I,6,3; I,10,12;I,12,1;I,21,3;I,22,2;I,26; II,1,41;II,6,4;II,7,3;II,8;II,20,15;III,1,7;

III,1,15;III,11,1;III,14,3;III,15;III,19,14;
III,24,3;III,25,9;IV,6,4;IV,6,29;
37;IV,16,1.
duplicatio – დუბლიკაცია, IV,14,1.
duplum – ორმაგი, III,23;IV,1,5;
IV,1,19;IV,5,8;IV,9;IV,13,10;IV,16,1.
durus – მკაცრი, IV,6,4.

E

ecclesia (sacrosancta) – (წმინდა) ეკლესია, I,5,1;III,27,7;IV,6,19.
edere – გამოცემა, IV,4,1.
edicta magistratuum – მაგისტრატების ედიქტები, I,2,3.
edicta praetorum – პრეტორთა ედიქტები, I,2,6.
edictum principis – პრინციუსის ედიქტი, I,2,6;I,2,7;III,7,4.
edictum – ედიქტი, I,2,2;I,2,6;I,2,7;II,6,14;II,13,4;III,7,4;IV,11;IV,16,3.
edictum aedilicium – ედილის ედიქტი, IV,9,1.
edictum praetoris – პრეტორის ედიქტი, I,12,6;I,24,1;II,10,2;II,13,4.
educatio – აღზრდა, I,2.
educator – აღმზრდელი, I,2;I,6,5.
effringere – გატეხა, IV,1,11.
effugere – თავიდან აცილება, გაქცევა, IV,3,2.
effundere – ჩამოსხმა, ჩამოყრა, დაღვრა, IV,3,13;IV,5,1;2.
electio – არჩევანი, I,24;I,24,1;II,20,22;IV,6,33.
electrum – ელექტრუმი, II,1,27.

elementa – ელემენტები, IV,18,6.
eligere – არჩევა, I,6,7;I,24,1;II,20,23;IV,1,16;IV,7,5.
emancipare – გააზატება, I,11,2;I,12,6;I,13,5;I,18;II,9,2;II,13,3;II,13,4;II,13,5;II,20,26;III,1,2;III,1,8;III,1,9;III,1,10;III,1,11;III,1,14;III,2,8;III,5,1;III,6,11;III,7,1;III,8,2;III,5,9;IV,7,7.
emancipati liberi – განთავისუფლებული (გააზატებული) ბავშვები, II,13,3-4;III,1,9-10.
emancipatio – ემანციპაცია, განთავისუფლება, I,10,2;I,11,2;I,11,3;I,11,6;I,13,5;II,9,2;II,10,1;II,10,2;II,13,3;II,13,5;II,20,26;III,1,2;III,1,8;III,1,10;III,1,11;III,1,12;III,1,14;III,2,8;III,5,1;III,6,11;III,7,1;III,8,2;III,9,5;IV,7,7.
emancipatus – განთავისუფლებული, გააზატებული, I,10,2;I,11,2;III,1,8;III,1,9.
emancipatus filius – განთავისუფლებული ვაჟიშვილი, I,13,5;III,1,8-9.
emendare – გაუმჯობესება, სრულყოფა(ზმნა), III,9;IV,1,6.
emendatio – გაუმჯობესება, სრულყოფა (სახელი), III,19,13.
emere – ყიდვა, II,1,35;II,6;II,6,11;II,19,6;II,20,9;III,25;III,26,1;III,26,3;III,26,4;III,26,8;III,29,4.
emphyteusis – ემფიტეუზისი, III,24,3.
emplastrum – საღებუნი, II,1,25.

- emptio* – ყიდვა, I,2,3;I,21;II,4,3;
II,20,6;II,21;III,12;III,22;III,23
(მთლიანად);III,24;III,24,4;III,26,6;
III,29,4;IV,6,4.
- emptio venditio* – ყიდვა-გაყიდვა,
I,2,2;I,21;II,23(მთლიანად);III,22;
III,23;III,24;III,29,4.
- emptor* – მყიდველი, II,1,41;II,1,45;
II,6,9;II,6,10;II,6,13;III,23;III,23,1;
III,23,3;IV,1,15.
- emptor bonae fidei* – კეთილსინ-
დისიერი მყიდველი, IV,1,15.
- emptor familiae* – ოჯახის [ქონე-
ბის] მყიდველი, II,10,1;II,10,10.
- Ephesus* – ქ. ეფესი (იონიაში),
IV,6,33^c.
- epistula* – წერილი, ეპისტოლე,
I,2,6;I,5,1;I,21,2;I,26,9;III,20,4;
III,22,2.
- epistula divi Hadriani* – ღვთაებ-
რივი ადრიანეს წერილი, III,20,4.
- epistula divi Severi et Antonini* –
ღვთაებრივების, სევერუსისა და
ანტონინუსის, წერილი, I,26,9.
- equus* – ცხენი, IV,1,6;IV,3,1;
IV,3,8; IV,9.
- error* – შეცდომა, I,14,1;II,6,11;
III,27,6;IV,2,1;IV,6,33;35;IV,13,1.
- evanescere* – გაუქმება, ძალის
დაკარგვა, II,20,33;III,8,2;
III,26,9.
- evitare* – თავიდან აცილება, IV,3,5.
- ex bono et aequo* – სიკეთისა და
სამართლიანობის თანახმად,
III,24,5;IV,6,20;39;IV,9,1.
- exactio* – ამოღება, აკრეფა, I,1,2;
I,10,12;III,25,9;III,27,1;IV,6,29;
IV,6,30.
- exaudere* – მოსმენა, გაგონება,
III,19,7.
- exceptio* – შესაგებელი, II,1,8;
II,1,30;II,1,31;III,10,1;III,15,3;III,21;
III,28,3;IV,6,30;IV,12,1;IV,13
(მთლიანად);IV,14;IV,14,3; IV,14,4.
- exceptio dilatoria* – გადავადებითი
(დილატორული) შესაგებელი,
IV,13,8;1-11.
- exceptio doli mali* – „ბოროტი გან-
ზრახვის შესაგებელი“, II,1,30;
33;II,1,34;II,8,2;IV,6,30;IV,13,1;9.
- exceptio in factum composita* –
საქმის გარემოებიდან გამომდი-
ნარე შესაგებელი, IV,13,1.
- exceptio iurisiurandi* – შესაგებელი
ფიცის შესახებ, IV,13,4.
- exceptio metus causa* – „შიშთან
გამომდინარე შესაგებელი“,
IV,13,1;9.
- exceptio „nisi bonis cesserit“* – შე-
საგებელი (სარჩელი) „თუ ქო-
ნება არ გადასცა“, IV,14,4.
- exceptio temporalis* – დროებითი
შესაგებელი, IV,13,8;10.
- exceptio pacti (conventi)* – შეთან-
ხმების შესაგებელი, III,15,3;
IV,13,3;9.
- exceptio pecuniae non numeratae*
– „მოუღებელი (გადაუხდელი)
ფულის შესაგებელი“, III,21;
IV,13,2.

exceptio pecuniae – ფულის შესაგებელი, IV,13,2.
exceptio peremptoria – პერემპტორული (გამაუქმებელი) შესაგებელი, IV,13,8-9.
exceptio perpetua – მუდმივი შესაგებელი, IV,13,8-9.
exceptio procuratoria – პროკურატორული შესაგებელი, IV,13,11.
exceptio rei iudicatae – „გადაწყვეტილი საქმის შესაგებელი“, IV,13,5.
excipere – მითვისება, მიღება, IV,1,11.
excludere – გამორიცხვა, III,2,3; III,3,3.
excusare – მომიზეზება, უარის თქმა(ზმნა), I,22,6; I,23,5; I,25 (მთლიანად); III,3,6.
excusatio – უარის თქმა (სახელი), I,25 (მთლიანად).
exemplum – აქ. პრეცედენტი, მაგალითი, I,2,6; I,10; II,16,1; IV,6,3; IV,13,8.
exercere – განხორციელება, საქმიანობა, IV,5,3; IV,18.
exercitare – ვარჯიში, IV,3,4.
exercitor navis – გემის მფლობელი, IV,5,3; IV,7,2.
exercitus – ჯარი, III,23,2.
exheredari – მემკვიდრეობის ჩამორთმევა (ზმნა); I,11,3; II,16,4; II,18; II,25,2; III,1,7; III,7,1; III,7,3.
exheredari inter ceteros – მემკვიდრეობის ჩამორთმევა „სხვებს

შორის“, II,13.
exheredari nominatim – მემკვიდრეობის ჩამორთმევა დასახელებით (სახელდებით), II,13.
exheredatio – მემკვიდრეობის ჩამორთმევა (სახელი), I,11,3; II,13 (მთლიანად); II,16,4; II,18; II,25,2; III,1,7; III,1,12; III,1,14; III,7,1.
exheres – პირი, რომელსაც მემკვიდრეობა ჩამოართვეს, II,13.
exhibere – სასამართლოში წარდგენა, II,1,9; II,8,2; III,23,3; IV,6,31; IV,15,1; IV,15,7; IV,17,3.
exigere – ამოღება, აკრეფა (გადასახადის), IV,6,24;25.
exprimere – მოჭრა, ამოტვირთვა, IV,18,7.
expromissor – ექსპრომისორი, II,1,41.
exquestor sacri palatii – წმინდა სასახლის ყოფილი კვესტორი, შ.კ.3.
exsecutio – განხორციელება, შესრულება, IV,18,1.
exsecutores litium – სასამართლოს აღმსრულებლები, IV,6,24;25.
extinguere – გაუქმება, ძალის დაკარგვა, ანულირება, I,26,8; II,4,1; II,4,3; II,20,17; II,20,21; II,23,1; II,23,5; II,24,2; III,19,2; IV,8,5.
extra ordinem – ექსტრაორდინარული, IV,15,8.
extraneus – გარეშე პირი, I,11,2; I,11,8; II,4,3; II,9,1; II,11,5; II,13,4; II,14,3; II,16,9; II,19; II,19,5; II,19,7;

II,20,19;II,20,20;II,20,26;II,24,2;
III,1,7;III,1,10;III,1,11;III,2,3;III,7,4;
III,9,3;III,19,4;III,20,1;IV,3,5;IV,4,9;
IV,18,6.

F

faber – ხელოსანი, ოსტატი,
II,1,30.
fabricor – დამზადება, II,1,25.
facere – კეთება, I,3,1;I,21;II,1,9;
II,5,1;II,12(მთლიანად);II,14,4;
II,15;II,16;II,16,3;II,16,5;II,17,7;
II,19,4;II,24,2;II,25;II,25,1;II,25,3;
III,1,14;III,8,3;III,15;III,24,2;III,24,4;
III,28,3;III,29,2;IV,1,7;IV,3,11;
IV,6,1;IV,6,11;IV,6,15;IV,6,25;
IV,6,37;IV,6,38;IV,6,40;IV,15,7.
facilitas – აქ. კარგუტობა, III,14,3.
facinus – ქმედება; ბოროტმოქმე-
დება; დანაშაული, IV,1,8.
factum – მოქმედება, III,15,7; III,17,2.
facultas – შესაძლებლობა; ქონება
I,3,1;I,6,3;I,20,4;I,26,12;II,13;
II,19,1;III,8,2;IV,6,37;IV,14,4.
falsum – სიყალბე, IV,18,7.
falsus – ყალბი, I,6,6;II,6,11;
IV,18,7.
familia – ოჯახი; მონები, I,7;I,8,2;
I,10;I,11,2;I,12,4;I,14;I,15,1;
I,26,1;III,1,38;II,9,1;II,12;II,13,5;
II,15,4;III,1,5;III,1,7;III,1,10;III,1,14;
III,5,3;III,9,3;III,10,1;III,19,6;
III,24,3;III,24,5;III,27,5;IV,4,1;
IV,4,9;IV,5,2;IV,6,20;IV,6,28;
IV,7;IV,8,7;IV,17,4.

famosus – სახელგატეხილი,
I,26,6.

famus – შიმშილი, IV,3,15.

favus – ფიჭა, II,1,14.

femina – ქალი, I,2;I,10;I,11,10;
I,17;I,22;II,13,5;II,16,8;III,1,15;
III,2,3.

feneari – ფულის პროცენტით
გასესხება, III, 26,6.

fenestra – ფანჯარა, IV,1,11.

fenum – თივა, II,5,1.

fera – გარეული ცხოველი, II,1,14;
II,1,15;II,1,16;II,6,6;IV,3,1;
IV,3,13; IV,6,32;IV,9;IV,18,6.

feritas – ველურობა, IV,9.

ferramentum – რკინის ხელსაწყო,
IV,1,11.

ferrum – მახვილი, ხმალი; რკინა,
IV,18,5.

fervor – სიფიცხე, IV,9.

fetus – მოზარდეული, II,1,37;
II,1,38.

fictio – ფიქცია, I,12,6.

fidei committere – (სხვის)
კეთილსინდისიერებაზე მინდობა,
II,24.

fideicommissarius – ფიდეიკომისა-
რი, II,10,11;II,23,24.

fideicommissum – ფიდეიკომისი,
I,21,1;II,9,6;II,14,10;II,16,9;II,18,6;
II,20,3;25;35;II,23(მთლიან-
ად);24;II,25;III,7,3;III,27,7;IV,6,19.

fideiubere – თავდებად დადგომა,
III,15;III,26,8.

fideiussor – ფიდეიუსორი, III,20

(მთლანად); III,29; III,29,3; IV,11,4;
IV,14,4; IV,17,2.
fidelis – პატიოსანი, კეთილსინ-
დისიერი, I,24; I,26,13.
fidepromittere – პატიოსანი სიტ-
ყვის მიცემა, III,15,1.
fides – კეთილსინდისიერება, I,24;
I,26,5; IV,7,1.
fiducia – ფიდუცია, III,2,8; III,9,5.
fieri – გაკეთება, III,15.
figura iuris – სამართლის ფორმა,
II,20.
filia – ქალიშვილი, I,6,5; I,9;
I,10,1; I,12,1; I,13,1; I,18,1; II,9,1; II,12,1;
II,13; II,13,1; II,16; II,16,2; II,16,3;
II,19,2; III,1,2; III,1,6; III,1,7; III,2,7;
III,3,3; III,3,7; III,6,1; III,6,3; III,6,5;
III,7; III,9,3; IV,5,2; IV,6,10; IV,7,6;
7; IV,8,7.
filius – ვაჟიშვილი, I,6,5; I,9; I,10;
I,10,8; I,11,1; I,12,4; I,12,6; I,13;
I,14; I,15,1; I,18,1; II,9,2; II,13,1;
13; II,16; III,1; III,6; III,9,3; III,28;
IV,6,10; 36; IV,7,6; 7; IV,18,6.
filius familias – ოჯახის ვაჟიშვი-
ლი, I,10; I,11,2; I,12,3; 4; I,14;
II,9,1; II,10,9; II,11,5; II,12; II,19,4;
IV,4,9; IV,5,2; IV,6,8; IV,7; IV,8,7.
filius naturalis – ლეიძლი ვაჟიშვი-
ლი, III,1,14; III,2,2.
fines – საზღვრები, I,12,5; III,26,8;
IV,12; IV,17,6.
firmitas – ძალა, II,7,2; II,20,35.
fiscus – ხაზინა, II,1,39; II,6,9;
II,6,14; III,1,5; III,11,1; III,15.

flos – ყვავილი, II,5,1.
flumen – აქ. წყლის სადინარი,
მდინარე, II,1,2; II,1,4; II,1,20;
II,1,21; II,1,22; II,3,1; III,23,3;
IV,3,16; IV,15,1.
flumen publicum – საჯარო მდინა-
რე, IV,15,1; 7.
forma – ფორმა, II,1,22; II,7,1;
III,24,4; III,26,13; IV,11,7; IV,15.
fortuitu (casu) – შემთხვევით,
უნებლიელ, III,14,4.
fortuna – ბედი; ქონება, IV,6,40.
forum – „ფორუმი“, მოედანი,
III,19,2; III,23,5; IV,4,9.
fractum – „გატეხილი“, IV,3,13.
frater – ძმა, I,6,5; I,10,2; I,10,3;
I,10,10; I,15,1; I,18,1; II,8; II,19; II,10,8;
II,10,10; II,10,12; II,18; III,2,2; III,2,5;
III,3,3; III,6,2; III,6,4; III,6,11; III,9,3.
frater naturalis – ლეიძლი ძმა,
I,6,5.
fratres patruales – „ძმები-პატრუ-
ელები“, III,6,4.
fraudulenter – მოტყუებით, არაკე-
თილსინდისიერად, I,23,5; I,26,11;
I,26,12.
fraus – მოტყუება, I,6; I,8; II,10,4;
IV,6,6.
fructuarius – „ფრუქტუარიუსი“,
უზუფრუქტუარი, II,1,37; 38;
II,4,3; II,9,4.
fructus – ნაყოფი, II,1,9; II,1,35;
II,1,36; II,1,37; II,2,2; II,4 (მთლი-
ანად); II,5; II,5,4; II,9,2; II,20,7;
III,8,1; III,27,3; III,28; IV,17,2;

IV,17,4.
fructus hereditarius – სამკვიდროს ნაყოფი, IV,17,4.
frui – სარგებლობა, III,24,2;III,24,3.
frumentum – პური, ზორბალი, II,1,25;II,1,28;II,4,2;III,14;III,25; IV,6,33^c;IV,7,4.
fugare – გარეკვა, გაქცევა, IV,1,11; IV,6,23.
fullo – მებაჟდე, III,24,1;III,26,13; IV,1,15;IV,1,16.
fundus – მიწის ნაკვეთი, II,1,12; II,1,14;II,1,21;II,1,24;II,1,31;II,1,35; II,2,1;II,2,1;II,2,2;II,3;II,20,9; II,20,17;II,20,25;II,20,31;II,23,10; II,24;II,25;III,19,27;III,23,2; III,23,3;III,26,1;III,26,3;III,26,8; III,29,4;IV,3,5;IV,6,2;IV,6,34; IV,7,4^a;IV,15,3;IV,17,5.
funus – დაკრძალვა, II,22.
fur – ქურდი, II,1,26;II,6,3;IV,1,3; IV,1,4;IV,1,16;IV,1,19;IV,2;IV,6,14; 18.
furiosus – შეშლილი, I,10;I,14,2; I,23,3;II,10,6;II,12,1;II,18;II,19,4; II,19,8;III,1;III,19,8.
furor – შეშლილობა, II,12,1.
furtum – ქურდობა, II,1,16;II,1,48; II,6,3;II,6,4;II,6,5;II,6,7;II,8,2; III,26,7;IV,1(მთლიანად);IV,2; IV,8,1;IV,10.
furtum conceptum – გამოვლენილი ქურდობა, IV,1,3;4.
furtum manifestum – აშკარა ქურდობა, IV,1,3;5;IV,6,18.

furtum nec manifestum – ფარული ქურდობა, IV,1,3;5;IV,6,18; IV,6,23.
furtum oblatum – „შემოჩრილი“ ქურდობა, IV,1,3-4.
fustis – შოლტი, წკებლა, კეტი, IV,4,1;IV,4,9;IV,15,6.

G

Gaius – ცნობილი რომაელი იური-სტი, შ.კ.6;IV,18,5.
galca – მუზარადი, IV,15,6.
gallina – ქათამი, II,1,16;IV,18,6.
gallus – მამალი, IV,18,6.
gemma – ძვირფასი ქვა, მარგალიტი, II,1,18.
generare – გაჩენა (ბავშვის), I,1,2; I,2,7;I,5;I,6,2;I,11,9;I,19;II,7;II,9,1; II,16,7;II,20,2;II,20,22;II,20,36; III,6,7;III,13,1;III,18,3;III,20,8;III,26,13;III,27;IV,1;IV,1,3;IV,1,6;IV,2,2; IV,4;IV,6,1;IV,6,33.
gener – სიძე, I,10,2.
gens – ხალხი, შ.კ.1;I,2,1.
genus – გვარი; სახე, I,2,4;I,5; II,1,27;II,7;II,7,1;II,7,3;II,24,2; II,6,2;III,13;III,24,2;IV,1;IV,1,3; IV,6,1;IV,6,5;33.
genus humanum – ადამიანთა მოღ-გმა, II,1,11.
gerere – წარმართვა; შესრულება, I,14,1;I,24,1;I,26,5;II,18,4;II,19,7; II,20,31;III,19,8;III,19,20;III,26,1; III,26,3;III,26,4;III,27,1;IV,7.
Germanicus – რომის იმპერატორ

ტიბერიუსის შვილობილი,
I,11,11.

germanus(a) – ღვიძლი ნათესავი,
(ძმა, და), III,2,3;III,2,4.

Gordianus – რომის იმპერატორი,
II,19,6.

gradus – ხარისხი (ნათესაობის),
I,10,2;I,10,3;I,11,1;I,16,7;II,13,2;
II,15;II,16,1;II,19,1;III,1,6;III,1,10;
III,1,15;III,2(მთლიანად);III,3,3;
III,5,3;III,6(მთლიანად);III,7,3;
III,8;III,9,10;IV,4,7.

gradus cognationis – კოგნატობის
ხარისხი, III,6.

gradus proximus – უახლოესი ხა-
რისხი, III,2,1.

Graeci – ბერძნები, I,2,1;2;III,6,3;
III,29,7;III,25;III,29,1;III,29,1;
IV,1,2;IV,1,3;IV,4.

grammaticus – ფილოლოგი, I,25,15.

granum – მარცვალი, II,1,28.

gratis – უსასყიდლოდ, მუქთად,
I,6,5;II,1,12;II,1,37;II,5,2;II,14,5;
II,14,7;II,20,29;II,22;II,22,2;
II,23,1;III,2,5;III,9;III,9,1;III,11,1;
III,14,4;III,24,4;III,26;IV,1,1;IV,4,8;
IV,5,1;IV,7,2;IV,13;IV,13,1;IV,14;
IV,14,1;IV,17,6.

gratuitus – უსასყიდლო, მუქთა,
III,14,2;III,24,2;III,26,13.

grex – ჯოგი, II,1,28;II,1,38;
II,20,18;IV,3,1.

gubernare – მართვა (ზმნა), შ.კ.;
II,6;IV,11,3.

gubernatio – მართვა (სახელი),

IV,11,3.

H

habere – ნივთის ქონა, პყრობა,
ფლობა, I,7;I,10,6;I,10,12;I,12,3;
I,13,3;II,1;II,1,15;II,1,40;II,1,48;
II,3,4;II,4,4;II,5,1;II,5,2;II,7,1;II,7,2;
II,9,3;II,14,7;II,18,6;II,20,11;II,23,12;
II,24,2;II,25,1;III,1,2;III,1,5;III,6,12;
III,7,3;III,11,3;III,24,2;III,25,2;III,27,7;
III,29,2;III,29,4;IV,1,16;IV,2,2;
IV,7,5;IV,8,6;IV,9,1;IV,17,3.

habitare – ცხოვრება, IV,5,1.

habitatio – საცხოვრებელი ნაგე-
ბობით სარგებლობის უფლება;
საცხოვრებელი ნაგებობა, ბი-
ნა, II,5(მთლიანად);IV,4,8.

habitus – გარეგნობა, I,22;II,22,3;
III,27,1;IV,11;IV,11,3;IV,17,3.

Hadrianus (divus) – ღვთაებრივი
ადრიანე, რომის იმპერატორი
(117-138 წწ.)
II,1,39;II,10,7;II,12;II,19,6;II,20,25;
III,3,2.

harena – არენა; ქვიშა, II, 1, 5;
II,3,2.

heredem instituere – მემკვიდრის
დანიშვნა, I,6,1;II,15;II,16.

hereditarius – სამემკვიდრეო, I,6,1;
II,6,4;II,14,2;II,18,6;II,19,5;
II,19,7;II,22,2;II,23,5;II,23,7;
II,23,9;III,17;IV,3,10;IV,15,3;
IV,17,4.

hereditas – მემკვიდრეობა, I,21,1;
I,25;II,2,2;II,5,6;II,9,3;II,14,5;
II,20,20;II,22;II,23;III,1;IV,3,10;

- IV,6,28;IV,15,3;IV,17,2.
- hereditas fideicommissaria – ფიდეიკომისური მემკვიდრეობა, II,23(მთლიანად).
- hereditas legitima – კანონიერი მემკვიდრეობა, II,16,6.
- heredum qualitas et differentia – მემკვიდრეების ხარისხი და განსხვავება, II,19.
- heres – მემკვიდრე, I,6,1;I,11,7; I,14,3;I,20,1;II,1,36;II,3,4;II,4,1; II,6,4;II,9,3;II,13;II,14;II,14,1; II,14,2;II,15;II,15,4;II,16;II,16,3; II,16,4;II,16,7;II,17,2;II,17,3; II,17,6;II,17,8;II,19(მთლიანად); II,20,4;II,20,5;II,20,13;II,20,16; II,20,21;II,20,25;II,20,28;II,20,33; II,20,35;II,20,36;II,22;II,22,2; II,23(მთლიანად);II,24,2;III,1; III,1,4;III,1,5;III,1,7;III,1,8;III,1,9; III,2;III,9;III,11,1;III,15,3;III,19,25; III,20,2;III,24,3,6;III,25,4;III,27,5; IV,1,19;IV,3,9;IV,3,10;IV,5,3; IV,6,17;IV,11,4;IV,12;IV,15,1,3.
- heres extraneus – გარეშე მემკვიდრე, II,19,4;7.
- heres necessarius – აუცილებელი მემკვიდრე, I,6,1;I,6,2;II,14,1; II,15;II,19,1-2.
- heres suus – „თავისი მემკვიდრე“, II,13,2;II,17,1;II,19;III,1,5;III,9,2.
- historia – ისტორია, II,1,33;II,1,45.
- Homeros – ცნობილი ბერძენი პოეტი, I,2,2;II,7,1;III,23,2; IV,3,1.
- homicida – მკვლელი, IV,18,5.
- homicidium – მკვლელობა, III,19,24.
- homines liberi – თავისუფალი ადამიანები, II,1,17.
- homo (servus) medius actus – საშუალო კატეგორიის (რანგის) მონა, IV,4,7.
- homo – ადამიანი; მონა, I,2,1;I,3,4; I,5;I,6,3;I,8;I,20;II,2,1;II,2,2; II,23,7;II,24;III,19,23;III,19,27; III,23,2;IV,3,14;IV,3,15;IV,5,1; IV,6,19;IV,6,33^ა;IV,7,2^ა;5; IV,8,5; IV,17,5.
- homo liber – თავისუფალი ადამიანი, I,3,4;II,6,1;II,9;II,14; III,19,2;III,23,5;III,28,1;IV,1,9; IV,8,5.
- homo malus – „ბოროტი (უწესო) ადამიანი“, IV,5,3.
- honestas – პატიოსნება, IV,4,7.
- honestes – მაღალი კატეგორიის მოქალაქეები, IV,18,4.
- honor – პატივი, შ.კ.3;II,9,2; IV,16,3.
- honorarius – „საპატიო“ (ეი. პრეტორის), III,13,1.
- honores – საპატიო თანამდებობანი, I, 2, 7; IV,16,3.
- hortatus – წაქეზება, IV,6,23.
- hospes – სტუმარი, II,5,2.
- hospitium – სასტუმრო, IV,4,8.
- hostis – მტერი, შ.კ.;I,3,3;I,12,5; I,20,2;I,22,1;II,1,17;II,12,5;III,1,4; III,13,2;III,14,2;IV,6,5;IV,10.
- humanitas – ჰუმანურობა, III,2,3^ბ; III,2,7.

humanus – ადამიანური, I,1,1;I,2;
I,2,2;II,7,1;II,7,4;III,2,3;III,2,7;
III,19,2.

humiles – დაბალი კატეგორიის
მოქალაქეები, IV,18,4.

hypotheca – ჰიპოთეკა, II,6,14;II,8;
IV,6,7;29;IV,11,4.

I

iactura – ზარალი, ზიანი, II,7,2.

iaculum – სატყორცნი შუბი,
IV,3,4.

ianua – ზღურბლი, IV,1,3.

idoneus – აქ. საიმედო, გადახდა-
უნარიანი, IV,1,14.

ignis – ცეცხლი, IV,18,6.

ignominia – სახელის გატეხა,
IV,16,2.

ignominiosus – სახელგატეხილი,
გაკიცხული, IV,16,2.

ignorantia – უცოდინარობა, არ-
ცოდნა, II,1,46;II,6,12;II,14,12;
II,9,3;II,11,5;II,14,12;III,1,3;III,26,10;
III,17,1;III,26,10;III,29.

ignorare – არცოდნა, II,1,26;
II,1,30;II,6,12;II,9,3;II,11,5;II,13,6;
II,14,12;II,20,4;II,20,16;III,1,3;
III,2 6,10;III,27,1;II,29;IV,10,1.

illibatus – შეუზღუდავი, I,8,2.

illustris – სახელოვანი, შ.კ.

impedimentum – დაბრკოლება, შე-
ფერხება, I,10,2;II,5,1;II,5,2;
II,13,1;III,16,2;IV,1,11;IV,10.

impendium – ხარჯი, IV,5,1.

impensa funeris – დამარხვის ხარ-

ჯები, II,22,3.

impensa litis – სასამართლო დავის
ხარჯები, IV,16,1.

impensa necessaria – „აუცილე-
ბელი ხარჯები“, III,27,3.

imperator – იმპერატორი, I,2,6;
I,3,3;I,11,8;II,17,1;II,7;II,12;
II,17,1;IV,18,3.

imperitia – გამოუცდელობა, IV,3,7;8.

imperium – „იმპერიუმი“, უმაღლე-
სი ხელისუფლება, შ.კ.1;I,2,6;
I,8,2;I,11,1;I,12,5;II,6;IV,12.

imponere – სასჯელის დადება,
IV,18,8.

improbus – არაპატიოსანი, ურ-
ცხვი, უწესო, II,10,6;IV,2; IV,16,1.

imprudentia – უცოდინარობა (შე-
მამსუბუქებელი გარემოება),
IV,5.

impubes – ობოლი, არასრულ-
წლოვანი, I,11,3;I,12,6;I,13,3;I,17;
I,18;I,19;I,20,6;I,22,1;I,26,4;
II,10,6;II,12,1;II,16,3;4;6;7;
III,3,6;III,19,10;IV,1,18.

impudicus – უწესო, უხამსი, I,22.

impugnare – მოგერიება, IV,13,1.

impune – დაუსჯელად, III,23;
IV,2,1.

impunitas – დაუსჯელობა, IV,1,8.

imputare – დაბრალება, III,14,3.

in ius vocare – სასამართლოში
გამოძახება, IV,6,12;IV,16,3.

in solidum – მთელი მოცულობით,
მთლიანად, IV,6,37;40;IV,7,1;2;4.

incendium – ხანძარი, II,4,3;

- II,22,2;III,14,2;III,23,3;IV,6,7.
incestus – უწმინდური სქესობრივი
 კავშირი, სისხლის აღრევა, ინ-
 ცესტი I,10,1.
incivilis – უსამართლო, I,25,13;
 II,20,34.
inclitae recordationis – „სახელო-
 ვანი ხსოვნის“ (იმპერატორის
 წოდება), III,19,14.
includere – ჩამწყვდევა, გამოკეტვა,
 IV,3,16.
incursus – თავდასხმა, III,14,2.
indebitum – მოჩვენებითი ვალი,
 III,27,7.
indulgentia – შეწყალება, ღმო-
 ბიერება, შემწყნარებლობა,
 I,11,10; I,12,1; II,20,3.
infamia – სირცხვილი, I,8,2;
 IV,4,1;IV,13,11;IV,16;IV,18,2.
infans – შვიდ წლამდე ასაკის
 ბავშვი, I,23,6;II,19,4;II,19,10;
 III,19,10;IV,18,4.
infanti proximus – „ინფანტთან და-
 ახლოებული“, III,19,10.
infirmare – გაუქმება, II,13;II,13,1;
 I,13,5;II,16,1;II,17(მთლიანად);
 III,15,6.
infirmitas – სისუსტე, IV,3,8.
infitiations – უარყოფელი (კალდე-
 ბულების), IV,6,19.
infitiatio – უარყოფა, IV,6,26.
ingenui – თავისუფალ [პირად]
 დაბადებულნი, I,3,5;I,4.
ingenuitas – თავისუფალი მოქა-
 ლაქის სტატუსი, III,7,3.
ingratus – უმადური, I,16,1;II,7,2.
inhumanus – არაადამიანური, I,7;
 II,9,1;IV,6,40.
inimicitia – მტრობა, I,25.
iniquitas – უსამართლობა, შ.კ.;
 III,7,1;IV,4.
iniquus – არასამართლიანი, IV,13.
iniuria – უსამართლობა, უკანო-
 ნობა; შეურაცხყოფა, I,6,1;
 I,8,2;I,26,3;II,7,2;II,23,3;III,26,7;
 IV,1;IV,3;IV,4(მთლიანად);IV,8;
 IV,8,1;IV,9;IV,12,1;IV,13,10;
 IV,16,2.
iniustitia – უსამართლობა, IV,4.
iniustus – არასამართლიანი, I,1,1;
 IV,4.
innovare – განახლება; შეცვლა,
 III,23.
inquilinus – ბინის დამქირავებელი,
 IV,15,5.
inquisitio – გამოძიება, I,13,5;
 I,20,3;I,23,3;I,24,1;I,24,1.
insidiae – ვერაგობა, II,16,3;IV,7,7.
insignia – ნიშანი, II,7,1.
insinuatio – აქ. საბუთის საჯარო
 აქტებში შეტანა, II,7,2;IV,11,3.
insistor – საქმეთა მმართველი,
 IV,7,2.
inspectio – შემოწმება, I,22;III,6,9.
inspectio habitudinis corporis –
 სხეულის გარეგნული დათვა-
 ლიერება (შემოწმება), I,22.
instituere – დადგენა, დანიშვნა,
 დაწესება (ზმნა), I,2,8;II,10;
 II,13;II,14;II,15.II,20,28;II,20,34;

III,9;IV,1,16.
institutio – დანიშვნა (სახელი),
 I,2,8;I,6,2;I,14,3;II,14;II,15;III,9.
institutiones – ინსტიტუციები,
 შ.კ.3;შ.კ.6;I,6,2;I,14,3;II,14,10;
 II,14,11;II,14,12;II,15,2;II,19,4;
 II,20,34;IV,3,1.
institutiones antiquae – ძველი ინ-
 სტიტუციები, შ.კ.6.
institutum – დაწესებულება, ინ-
 სტიტუტი, I,2,8;I,2,10;II,9,3;
 II,14(მთლიანად);II,19,1;II,19,7;
 II,22; III,1,7;III,9.
instrumentum – აქ. ინვენტარი;
 საბუთი; აქტი, I,10,13;II,20,15;
 II,20,17;III,1,3;III,1,12;III,1,17;III,19,12;
 17;III,23;IV,18,7.
instrumentum dotale – მზითვის
 დოკუმენტი, სამზითვო ხელ-
 შეკრულება, I,10,13;II,20,15;III,1.
instrumentum emptionis – ყიდვის
 ხელშეკრულება, III,23.
instrumentum nuptiale – საქორ-
 წინო ხელშეკრულება, III,1.
insula – კუნძული, I,12,1;I,12,2;
 I,16,2;I,16,6;II,1,22.
integrum – ხელუხლებელი, II,16,6;
 III,6,12;III,7,3;III,11,5;IV,3,9;IV,6,9;
 IV,6,33.
intellectus – ცნობიერება, III,19,10.
intelligere – გაგება, გაცნობიერება,
 III,19,8; IV,1,7; IV,1,18;IV,3.
intendere – აქ. მოთხოვნა, IV,6,1;
 IV,6,15;33^a;33^b;35;IV,13,1;4.
intentio – ინტენცია, მტკიცება,

მოთხოვნა, IV,6,33;33^b;34.
inter amicos – მეგობრების წინაშე,
 I,5,1.
interdicere – აკრძალვა (ზმნა),
 I,10,13;I,26,7;II,8;II,10,6;II,12,2;
 II,20,36;IV,15,1.
interdicta duplicia – ორმხრივი ინ-
 ტერდიქტები, IV,15,7.
interdicta exhibitoria – წარდგენითი
 (ექსპიბიტორული) ინტერდიქ-
 ტები, IV,15,1.
interdicta prohibitoria – აკრძალ-
 ვითი (პროჰიბიტორული) ინ-
 ტერდიქტები, IV,15,1;7.
interdicta restitutoria – აღდგენითი
 (რესტიტუტორული) ინტერ-
 დიქტები, IV,15,1.
interdicta simplicia – მარტივი ინ-
 ტერდიქტები, IV,15,7.
interdictio – აკრძალვა (სახელი),
 I,8,13;I,16,2;I,26,7;II,8;II,12,2;
 II,20,36;IV,15(მთლიანად);IV,18,2.
interdictio aqua et ignis – „წყლისა
 და ცეცხლის აკრძალვა“, I,16,2.
interdictum – ინტერდიქტი, IV,15
 (მთლიანად).
interdictum quorum bonorum –
 „რომელი ქონების მემკვიდრე-
 ობის“ ინტერდიქტი, IV,15,3.
interdictum Salvianum – „სალვი-
 უსის ინტერდიქტი“, IV,15,3.
interdictum unde vi – ინტერდიქტი
 „საიდანაც ძალით“, IV,15,6.
interdictum uti possidetis – ინტერ-
 დიქტი „როგორ ფლობთ“, IV,

- 15,3-4;7.
- interdictum utrubi* – ინტერდიქტი „რომელ მხარეს“, IV,15,3-4.
- interpretare* – განმარტება(ზმნა), I,1,2;I,2,8;I,17;III,7,3;IV,3,10; IV,18,5.
- interpretatio* – ახსნა, განმარტება (სახელი), I,1,2;I,2,8;I,17;III,7,3; III,19,10;IV,3,10;IV,18,5.
- interrogare* – შეკითხვით მიმართვა (ზმნა), I,2,4;III,19,5;III,29,2.
- interrogatio* – შეკითხვა (სახელი), III,15;III,16; III,19,17.
- intestato* – უანდერძოდ, ანდერძის გარეშე, I,11,2;I,15,2;I,17;II,11,6; II,12;II,13,5;II,16,6;II,17,2;II,19,2; II,19,7;II,22;II,23,10;II,25,1; III,1(მთლიანად);III,2,1;III,2,6; III,3,5;III,4; III,7;III,9;III,11,1.
- intestatus* – უანდერძო, II,9,6; II,12; II,17,2; II,22; III,1 (მთლიანად); III,11,3.
- introducere* – შემოღება, I,2,2;I,5,1; I,17;II,7,3;II,20,3;II,20,23;III,9; III,10;III,11,6;II,12;III,19,12; III,29,3;IV,1,8;IV,2;IV,4,7;IV,6,12; IV,7,4;IV,11,5;IV,12;IV,14,3;IV,16,1.
- inundatio* – წყალდიდობა, II,1,24; III,23,3.
- inutilis* – უშედეგო; ბათილი, III,15; III,19;III,26,8;III,29,3;IV,15,3.
- inutiliter* – ფუჭად, უშედეგოდ, უსარგებლოდ, I,14,1;II,13; II,20,26;II,20,32;II,20,34; II,24,1.
- invenire* – პოვნა, II,1,18;II,1,39; II,7,2;II,7,4;II,20,3;II,20,35; III,1,7;III,1,14;IV,1,4;IV,2,1;IV,3,3; IV,6,36;IV,8,7;IV,11,4;IV,12,1; IV,16,1.
- inventor* – მპოვნელი, II,1,18; II,1,39.
- invitare* – მოპატიჟება, მოწვევა, IV,1,6.
- invito* – სურვილის საწინააღმდეგოდ, I,11,7;I,13,2;I,25,18; II,1,9;II,8;II,23,1;III,7,4;III,29; IV,1,6;IV,2;IV,8,3.
- ipso iure* – „თავად კანონით“, III,1; III,19,4;IV,6,37;IV,12,1;IV,13,5.
- irrogare* – (სასჯელის) დადება, მისჯა, I,2,6;III,4,10;IV,4,10; IV,18,4;IV,18,2;IV,18,7;IV,18,8; IV,18,10;IV,18,11.
- Italia* – იტალია, I,25;II,6.
- iter* – გზა; გავლის უფლება, II,3; IV,5,1;IV,9,1.
- iubere* – ბრძანება (ზმნა), I,2,5; I,3,3;I,8,2;I,26,9;II,9,3;II,10,6; II,13,3;II,20,9;II,24,2;III,1,16;III,7,1; III,14,2;III,18,4;III,28,3;IV,11;IV,15; IV,15,1;IV,17,2;IV,17,6.
- iudex* – მოსამართლე, I,2,8;I,12,6; II,1,28;II,8,2;II,20,9;III,18,1; III,18,4;IV,4;IV,5;IV,5,2;IV,5,1; IV,6,1;20;30;32;34;35;36;IV,17; IV,17,3;IV,17,6;IV,18,9.
- iudicare* – გასამართლება, IV,11; IV,15,4;IV,17.
- iudicia capitalia* – სისხლის სამა-

- როლის სასამართლოები (პროცესები), IV,18,2.
- iudicia extraordinaria* – ექსტრა-ორდინარული სასამართლოები (პროცესები), III,12.
- iudicia ordinaria* – ორდინარული სასამართლოები (პროცესები), III,12.
- iudicia publica* – საჯარო სასამართლოები (პროცესები), IV,18.
- iudicium* – ნება; გადაწყვეტილება; სასამართლო; სარჩელი, I,21,3; II,10,3;II,11,1;II,12,1;III,20,6; III,27,2;IV,4,7;IV,6,19 20;IV,11; IV,11,1;IV,11,4;IV,12,2;IV,13,5; 10;11;IV,15,8;IV,16,2;IV,17,3;7; IV,18,3.
- iudicium (actio) communi dividundo* – საერთო ქონების გაყოფის სარჩელი, III,27,3.
- iudicium (actio) familiae eriscundae* – ოჯახის ქონების გაყოფის სარჩელი, III,27,4.
- iudicium (actio) furti* – ქურდობიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,1,8.
- iudicium (actio) in personam* – პირადი სარჩელი, IV,13,5.
- iudicium (actio) in rem* – სანივთო სარჩელი, IV,13,5.
- iudicium (actio) servi corrupti* – მონის გარყვნიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,1,8.
- iudicium bonae fidei* – „კეთილსინდისიერების სარჩელი“, IV,6,29-30.
- iudicium de dote* – სარჩელი მზითვის თაობაზე, IV,6,37.
- iudicium familiae erciscundae* – სამკვიდროს გაყოფის სარჩელი, IV,17,4.
- iudicium locati* – ქირავნობიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,1,15.
- iudicium mandati* – დავალების (მანდატის) სარჩელი, III,20,6.
- iudicium noxale* – ნოქსალური სარჩელი, IV,8(მთლიანად);IV,17,1.
- iudicium privatum* – აქ. კერძო სასამართლო პროცესი, სარჩელი IV,3,11.
- iudicium societatis* – ამხანაგობიდან გამომდინარე სარჩელი, IV,6,38.
- iudicium strictum* – მკაცრი სარჩელი, IV,6,30.
- iudicium tutelae* – მეურვეობის სარჩელი, III,27,2.
- Iulianus* – რომაელი იურისტი (II ს.), I,26,5;II,1,38;II,20,16;18; III,8,2;IV,5,2.
- iumentum* – საპალნე პირუტყვი, II,3;II,4,2;II,5,3;IV,3,16;III,24,5; IV,3,16;IV,4,2.
- iura naturalia* – ბუნებითი სამართლის ნორმები, I,2,11.
- iura praediorum* – ქალაქისა და სოფლის მიწის ნაკვეთების უფლებანი, II,2,3;II,3;IV,6,2.
- iurare* – დაფიცება, IV,6,8;IV,16,1; 11;IV,11,2;IV,13,4.
- iurare calumniam* – დაფიცება

- ბრალდების სამართლიანობაზე, II,23,12.
- iuris imprudens* – სამართლის არმცოდნე, IV,2,1.
- iuris consultus* – იურისკონსულტი, I,2,8.
- iuris peritia* – სამართლის ცოდნა, I,2.
- iuris praecepta* – სამართლის დანაწესებები, I,1,3.
- iuris prudens* – სამართალმცოდნე, შ.კ.6.
- iurisdictio* – იურისდიქცია, I,20,4; II,23,1;III,9,4;III,13,1;III,18,2;IV,6,3; 7;8;IV,6,12;IV,12;IV,13,7.
- iurisdictio praetoria* – პრეტორის იურისდიქცია, III,9,4;IV,6,13; IV,12;IV,13,7.
- iurisprudentia* – იურისპრუდენცია, სამართალმცოდნეობა, I,1,1; III,2,3.
- iurisprudentia media* – „საშუალო ხანის იურისპრუდენცია, III,2,3^a.
- ius (tigni) immittendi* – სხვის შენობაში კოჭის (ძეღის) ჩადგმის უფლება, IV,6,2.
- ius* – სამართალი; უფლება, I,1; I,1,4; I,2(მთლიანად);I,8,2;I,9,2; I,11,2;I,12,5;I,12,8;I,13,1;I,15,3; I,16,6;I,24,4;I,26,1;II,1,2;II,2,2; II,3;II,4;II,6,3;II,7,4;II,8,1;II,12; II,13;II,16,6;II,17,1;II,22;II,23,1; II,25;III,1,4;III,1,11;III,3;III,6,12 ;III,8;III,9;III,10;III,11,7;III,17; III,23,1;IV,3,5;IV,6;IV,7,3;IV,13,1; IV,15,4;IV,15,8;IV,16,3.
- ius ad crescendi* – „შემატების უფლება“, II,7,4.
- ius adgnationis* – აგნატობის უფლება, III,2,2;III,10,1.
- ius agendi* – სხვის მიწის ნაკვეთზე პირუტყვის გადენის უფლება, II,3;IV,6,2.
- ius altius tollendi* – სახლზე დაშენების უფლება, დასაშვებზე უფრო მაღალი სახლის აშენების უფლება, IV,6,2.
- ius ambulandi* – სხვის მიწაზე გასეირნების უფლება, II,3.
- ius antiquum* – ძველი სამართალი, შ.კ.4.
- ius aquam ducendi* – [სხვის მიწაზე] წყლის გაყვანის უფლება, IV,6,2.
- ius bonorum possessionibus* – სამკვიდროს მფლობელობის უფლება, III,9.
- ius civile* – ცივილური (სამოქალაქო) სამართალი, I,2,1;I,3,4; I,10,3;II,5,6;II,6;II,10,2;3;II,12; II,13,3;II,13,4;II,23;III,9;IV,6,9; IV,13,1;IV,6,4.
- ius civile Atheniensium* – ათენელთა ცივილური სამართალი, I,2,2.
- ius civile Romanorum* – რომის ცივილური სამართალი, I,2,2.
- ius cognationis* – კოგნატობის უფლება, I,16,6;III,2,4.
- ius commune* – საერთო სამარ-

თალი, I,10,7;II,11,6.
ius consanguinitatis – მამითერთობის უფლება, III,2,3.
ius divinum – ღვთაებრივი სამართალი, II,1,7;II,1,10.
ius eundi – სხვის მიწაზე გავლის უფლება, II,3;IV,6,2.
ius filii – ვაჟიშვილობის უფლება, I,11,12.
ius gentium – ხალხთა სამართალი, I,2,1;I,3,4;I,5;II,1,1;4;11;41;II,5,6.
ius habitandi – ბინაში ცხოვრების უფლება, II,5,2.
ius hereditatis – მემკვიდრეობის უფლება, II,2,2;II,9,4.
ius honorarium – საპატიო სამართალი, I,2,7;8;II,10,2;II,23,10;III,9.
ius iurandum – ფიცა, II,23,12.
ius naturale – ბუნებითი სამართალი, I,5;II,1,37.
ius non scriptum – დაუწერელი სამართალი, I,2,3;I,2,9.
ius novum – „ახალი სამართალი“, III,9,8.
ius obligationis – ვალდებულების უფლება, II,2,2.
ius pascenti – [პირუტყვის] ძოვების უფლება, II,4.
ius patronatus – პატრონის უფლება, III,6,10;III,7,2;III,9,6.
ius personarum – პირთა უფლება, I,3;I,8;II,1.
ius piscandi – თევზის ჭერის უფლება, II,1,2.

ius postliminii – „უკან დაბრუნების“ უფლება, II,12,5.
ius potestatis – ხელისუფლების უფლება, I,9,2.
ius praetorium – პრეტორული სამართალი, II,10,2;3.
ius privatum – კერძო სამართალი, I,1,4.
ius proiciendi – სახლზე მიშენების უფლება, IV,6,2.
ius prospiciendi – ხელის უფლება, IV,6,2.
ius publicum – საჯარო სამართალი, I,1,3.
ius Quiritium – კვირიტული სამართალი, I,2,2.
ius respondendi – პასუხის უფლება, I,2,8.
ius scriptum – დაწერილი სამართალი, I,2,3.
ius stabile – „მყარი სამართალი“, III,9,8.
ius stipulationis – სტიპულაციის სამართალი, IV,6,33^d.
ius strictum – მკაცრი სამართალი, III,3.
ius successionis – მემკვიდრეობის უფლება, I,11,2.
ius successionis intestato – ანდერძის გარეშე მემკვიდრეობის უფლება, I,11,2.
ius testamendi faciendi – ანდერძის დატოვების უფლება, II,12.
ius testari – ანდერძის დატოვების უფლება, II,12,7.

ius utendi fruendi – სარგებლობის
და ნაყოფის აღების უფლება,
II,2,2;II,9,4;IV,6,2.

ius vetus – ძველი სამართალი,
I,10,11;III,1,15;III,9.

iusiurandum – ფიცი, IV,11,2;
IV,16.

iussu domini – მესაკუთრის ბრძა-
ნებით, II,15,4;II,20,33;III,28,3;
IV,7,1;5.

iussu iudicis – მოსამართლის ბრძა-
ნებით, IV,17,3.

iussu magistratuum – მაგისტრა-
ტების ბრძანებით, IV,6,20.

iussum – ბრძანება, შ.კ.3;I,10;
I,20,4;II,9,3;II,14,1;II,14,3;II,15,4;
II,20,20;II,20,33;II,23,6;III,3,2;
III,17,3;III,18,3;III,28,3;IV,3,10;
IV,6,26;IV,7,1;IV,7,8;IV,17,3.

iusta causa – კანონიერი საფუძ-
ველი, I,6,5;II,1,35;II,6,10;
III,26,11;IV,6,4.

Iustinianus – ბიზანტიის იმპერა-
ტორი (526-565 წწ.), შ.კ.7.

Iustinus – ბიზანტიის იმპერატორი,
(518-527 წწ.), II,7,3;II,12,4.

iustitia – მართლმსაჯულება, იუს-
ტიცია, I,1(მთლიანად).

iustus – კანონიერი, სამართლიანი,
I,1,1;I,6;II,6,12;II,23,1;III,25,2;
III,26,10;IV,13;IV,14.

K

kalendae – თვის პირველი დღე,
შ.კ.;II,14,9;III,15,2.

L

Labeo – ცნობილი რომაელი იუ-
რისტი (I ს.), II,25.

lac – რძე, II,1,37;II,5,4.

laedere – ზიანის მიყენება, I,1,3;
III,23,3;IV,3,16.

lana – ბეწვი; შალი, II,1,5;II,1,37;
II,5,4.

lapides finales – სამიჯნო ქვები,
IV,17,6.

lapillus – ძვირფასი ქვა, მარგალი-
ტი, II,1,18.

lapis – ქვა, მანძილის აღმნიშვნე-
ლი, I,25,16;II,20,18;IV,15,6;
IV,18,5.

lapsus – შეცდომა, IV,6,33;IV,13,1;
IV,14,4.

lascivia – ანცობა, IV,1,11;IV,9.

Latini – ლათინები, I,5,3;III,7,4;
III,29,1.

Latini Iuniani – „იუნიუსის ლათი-
ნები“, I,5,3.

latitudo – სიგრძე, განფენილობა,
II,1,22;II,1,23.

latro – ყაჩაღი, III,14,2;IV,3,2.

legare – ანდერძით დაკისრება,
II,4,1;II,5,4;II,20,4;II,20,21;
II,20,24;II,20,25;II,20,36;II,21;
II,22;II,23;II,24;III,27,3.

legatarius – ლეგატარი(უსი), II,4,1;
II,4,2;II,10,11;II,20,2;7;23;35;
II,22;II,20,5;II,23,5;II,24,1;
III,27,5.

legatarius partarius – ნაწილის

- ლეგატარი, II,23,5;II,23,6.
 legati partitio – წილობრივი ლეგატები, II,23,5.
 legatum – ლეგატი, I,6,7;II,4,2; II,5,4;II,7,1;II,9,3;II,9,6;II,14,10; II,18,4;II,18,5;II,20(მთლიანად);II,21,1;II,22,3;III,27,5;7; IV,6,4;19;23;33.
 legatum optionis – არჩევითი ლეგატი, II,20,23.
 legatum per damnationem – ლეგატი დამნაცით, II,20,2.
 legatum per praeceptionem – ლეგატი პრეცეფციით, II,20,2.
 legatum per vindicationem – ლეგატი ვინდიკაციით, II,20,2.
 legatum sinendi modo – ლეგატი „დაშვების სახით“, II,20,2.
 legatus proconsulis – პროკონსულის ლეგატი, I,26,1.
 leges Draconis – დრაკონის კანონები, I,2,2.
 leges Solonis – სოლონის კანონები, I,2,2;IV,3,9;16.
 legis actio – კანონიერი სარჩელი, IV,3,9;16.
 legislator – კანონმდებელი, II,7,4; IV,13,10.
 legum scientia – კანონთა ცოდნა, შ.კ. 3.
 Lentulus Lucius – რომელი იურისტი, II,25.
 Leo – რომის (ბიზანტიის) იმპერატორი, III,19,14.
 leo – ლომი, IV,9,1.
 Leo inclitae recordationis – რომის (ბიზანტიის) იმპერატორი, „სახელოვანი ხსოვნის“ [იმპერატორი] ლეონი, III,19,14.
 lex – კანონი, შ.კ.;I,2,4;I,6;I,15,2; I,17;II,6,2;II,7,4;II,8;II,12,4; II,22(მთლიანად);II,23;II,23,12; III,1,15;III,2,1;III,5,1;III,7;III,24,3; 5;IV,3,9;IV,4,8;IV,6,8;IV,9; IV,13,7;IV,13,10;IV,17;IV,18,3; IV,18,4;IV,18,6;IV,18,7;IV,18,8; IV,18,9;IV,18,11.
 lex Aelia Sentia – ელიუს სენციუსის კანონი, I,5,3;I,6,1;4;7.
 lex Anastasiana – ანასტასიუსის კანონი, III,5,1.
 lex antiqua – ძველი კანონი, I,12,6.
 lex Aquilia – აკვილიუსის კანონი, III,27,7;IV,3;IV,4;IV,6,19;23;26; IV,8,4.
 lex Atilia – ატილიუსის კანონი, I,20.
 lex Atinia – ატინიუსის კანონი, II,6,2.
 lex condicticia – კონდიქციის შემქმნელი კანონი, IV,26,24;25.
 lex conductionis – აკ. ქირავნობის ხელშეკრულება, III,24,5.
 lex Cornelia – კორნელიუსის კანონი, II,12,5;IV,4,8.
 lex Cornelia de falsis (testamentaria) – კორნელიუსის კანონი (ანდერძის) გაყალბების შესახებ, IV,18,7.
 lex Cornelia de sicariis – კორნე-

- ლიუსის კანონი მკვლელობის შესახებ, IV,18,5-6.
- lex divi Iustini – ღვთაებრივი იუსტინუსის კანონი, II,12,4.
- lex duodecim tabularum – თორმეტი დაფის (ტაბულის) კანონები, I,15; I,17; I,23,3; II,1,29; 41;II,6,2; II,13,5;II,22;III,1,1; 9; III,1,15; III,2; 3^a; 3^b; 5; III,3; III,4,2; III,7,3; III,9,2; III,10; IV,4,7; IV,8,4; IV,9; IV,18,5.
- lex Fabia de plagiariis – ფაბიუსის კანონი ადამიანთა მომტაცებლების შესახებ, IV,18,10.
- lex Falcidia – ფალციდიუსის კანონი, II,17,3;II,22;II,23,5; IV,6,33.
- lex Fufia Caninia – ფუფიუს კანინიუსის კანონი, I,7.
- lex Furia – ფურიუსის კანონი, II,22.
- lex Hortensia – ჰორტენსიუსის კანონი, I,2,4.
- lex Hostilia – ჰოსტილიუსის კანონი, IV,10.
- lex Iulia – იულიუსის კანონი, II,8.
- lex Iulia ambitus – იულიუსის კანონი ამომრჩეველთა შესახებ, IV,18,11.
- lex Iulia de adulteriis – იულიუსის კანონი მრუშობის შესახებ, IV,18,4.
- lex Iulia de annona – იულიუსის კანონი სურსათის შესახებ, IV,18,11.
- lex Iulia de residuis – იულიუსის კანონი ნაშთის შესახებ, IV,18,11.
- lex Iulia de vi privata – იულიუსის კანონი კერძო ძალადობის შესახებ, IV,15,6;IV,18,8.
- lex Iulia de vi publica – იულიუსის კანონი საჯარო ძალადობის შესახებ, IV,15,6;IV,18,8.
- lex Iulia et Plautia – იულიუსისა და პლავციუსის კანონი, II,6,2.
- lex Iulia et Titia – იულიუსისა და ტიცციუსის კანონი, I,20.
- lex Iulia maiestatis – იულიუსის კანონი „მისი უდიდებულების შესახებ“, IV,18,3.
- lex Iulia peculatus – იულიუსის კანონი საჯარო ქონების დატაცების შესახებ, IV,18,9.
- lex Iulia repetundarum – იულიუსის კანონი ქრთამის შესახებ, IV,18,11.
- lex Iunia – იუნიუსის კანონი, III,7,4.
- lex Iunia Norbana – იუნიუს ნორბანუსის კანონი, I,5,3.
- lex Iunia Vellaea – იუნიუს ველეუსის კანონი, II,13,2.
- lex naturalis – „ბუნების კანონი“, IV,1,1.
- lex Papia – პაპიუსის კანონი, III,7,2;3.
- lex Pompea de parricidiis – პომპეუსის კანონი ნათესავთა მკვლელობის შესახებ, IV,18,6.

lex regia – მეფის კანონი, I,2,6.
lex scripta – დაწერილი კანონი, I,2,10.

lex Voconia – ვოკონიუსის კანონი, II,22.

lex Zenoniana – ზენონის კანონი, III,24,3;IV,6,33^e.

libellus conventionis – წერილობითი სარჩელი (არზა) მოპასუხის სასამართლოში გამოძახების მოთხოვნით, IV,6,24.

libellus – წიგნი, თხზულება, აქ. პასკვილი, IV,4,1.

liber – თავისუფალი, I,2,2;I,3;I,3,4;I,4;I,6,1;I,14,1;II,6,1;II,9,4;II,14,1;II,19,1;II,20,20;II,24,2;IV,6,13;IV,18,7.

liber – ტომი, წიგნი, შ.კ.4;I,6,1;I,14,1;II,14;IV,6,2;IV,18,7;11.

liberare – გათავისუფლება (ზმნა), I,5;I,11,12;II,12;II,20,21;II,20,25;III,16;III,26,10;III,29;IV,8,3.

liberatio – გათავისუფლება (სახელი), II,20,13;III,19,4;IV,9.

liberi – თავისუფალი ბავშვები, I,2,2;I,3,5;I,9;I,10,1;I,12;I,17;I,25;II,1,17;II,5,2;II,9,1;II,10,7;II,12;II,13;II,13,1;II,13,4;II,7;II,14;II,16;II,16,4;II,16,5;II,18;II,19,2;II,19,3;II,20;III,1,2;III,1,8;III,1,13;III,3,3;III,3,6;III,4;III,7(მთლიანად);III,8;III,9,3;III,11,1;III,17,1;IV,1,8;IV,5,1;IV,7;IV,16,3;IV,18,7.

liberi adoptivi – ნაშვილები ბავშვები, III,1,2.

liberi naturales – ღვიძლი ბავშვები (შვილები), I,12,10; II,18,2; III,1,2;III,7,1.

liberta – გააზატებული ქალი, I,17; III,7,3.

libertas – თავისუფლება, I,3,1;I,5,1;I,5,3;I,6;I,7;I,14,1;I,16,2;I,16,3;I,22,4;II,1,12;II,7,4;II,14;II,17,6;II,20,25;II,20,34;II,24,2;III,6,10;III,11,1;IV,10;IV,15,1.

libertas causa bona addicere – თავისუფლების გამო სამკვიდროს მიკუთვნება, III,11.

libertas inferior – არასრული თავისუფლება, I,5,3;I,6,2.

libertas maior et iusta – სრული და კანონიერი თავისუფლება, I,5,3;I,14.

libertas naturalis – ბუნებრივი თავისუფლება, II,1,12.

libertini – გააზატებულნი, I,3,5;I,4;I,5(მთლიანად);III,7,4.

libertinitas – გააზატებულის სტატუსი, III,7,3.

libertinus – ლიბერტინი, I,4;I,5,3; III,3,4.

libertus – ლიბერტი, I,12,6;I,17;I,19;I,26,11;II,5,2;II,24;III,7(მთლიანად);III,8(მთლიანად);III,26,10;IV,6,13;IV,15,1;IV,16,3.

libido – ავხორცობა, სქესობრივი ლტოლვა, IV,18,4.

libra – სასწორი, II,10,1.

libripens – მესასწორე, II,10,1.

licentia – უფლება, ნება, I,7;II,7,2;

II,9,1;II,9,2;II,11,6;II,20,23;II,22;
IV,1,16.
licere – ნების დართვა, I,21;II,8,1;
II,8,2;II,20;II,22;II,22,1;II,23;
III,8;IV,15,4.
licet – დაშვებულია, ნებადარ-
თულია, I,4;I,5,3;I,6,1;I,8,2;
I,10,1;I,10,5;II,20;IV,5;IV,7,4;
IV,8,6;IV,12,2;IV,13,4;IV,14;
IV,18,4.
lignum – ხე; შეშა, II,5,1;IV,18,5.
limen – ზღურბლი, I,12,5.
linea – შტო, ხაზი, III,1,15;III,1,16.
linea infra – დამაკალი ხაზი, III,6.
linea supra – აღმაკალი ხაზი, III,6.
linea transversa – გვერდითი შტო,
ხაზი, III,1,16;III,6.
lingua – ენა, III,15,1.
lingua Graeca – ბერძნული ენა,
III,15,1.
lingua Latina – ლათინური ენა,
III,15,1.
linum – ძაფი, II,16,3.
lis – სასამართლო დავა, III,19,12;
IV,11,2;IV,13,10;IV,16,1.
litem suam facere – „სასამართლო
დავის კანონის დარღვევით (გვე-
რდის ავლით) გადაწყვეტა,
IV,2;5.
litigare – სასამართლო დავის წარ-
მოება, IV,10;IV,16.
litigator – მოდავე (მხარე),
IV,6,20;IV,15,4;7;IV,16,1.
litis contestari (ზმნა) – „სასამარ-
თლო დავის დამოწმება“,

III,20,4.
litis contestatio (სახელი) – „სასა-
მართლო დავის დამოწმება“,
IV,15,4^a.
litteras scire – წერა-კითხვის ცო-
ღნა, I,25,8.
littera – ასოები, I,25,8;II,1,33;
II,12,3;III,13,2;III,20,1.
litus maris – ზღვის ნაპირი, სა-
ნაპირო, II,1,1.
locare – ქირავნობა; გაქირავება,
II,1,44;II,5,1;II,5,5;II,6,4;III,14,2;IV,2,2.
locatio conductio – ქირავნობა,
I,2,2;I,21;III,22;III,23,1;III,24
(მთლიანად);III,26,13;III,29,4.
locator – გამქირავებელი, მეიჯარე,
III,24.
locus – ადგილი, III,15,1;III,19,12;
IV,6,31;33;33^a;33^c;33^d.
locus fiscalis – „ფისკის“ ადგილი
(მიწა), II,1,39.
locus publicus – საჯარო ადგილი,
II,1,39;III,23,5.
locus relictus – რელიგიური ად-
გილი, II,1,9;39;III,23,5.
locus sacer – წმინდა (საღმრთო)
ადგილი, II,1,8;II,1,39;III,23,5;
IV,15,1;7.
locus vacans – უპატრონო მიწის
ნაკვეთი, II,6,7.
lucrari – მოგება (ზმნა), II,1,16.
lucriferum – მოგება, III,25,4.
lucrosus – მომგებიანი, I,21,1.
lucrum – მოგება (სახელი), II,7,4;
II,20,20;II,23;III,25,1;III,25,2;3;4.

ludere – თამაში, IV,3,4.
luere – გადახდა, II,20,5.
luscus – ცალთვალა, IV,3,9;IV,6,19.

M

magister – მაგისტრი, შ.კ.3;II,1,11;
III,10,3;IV,4,9;IV,6,26;IV,7,2.
magister navis – გემის კაპიტანი,
IV,7,2;3.
magistratus – მაგისტრატი, I,2,3;
I,2,4;I,11,1;I,12,6;I,20,4;I,20,5;
I,23,1;II,1,11;III,10,3;IV,4,9;IV,6,26.
magistratus plebeius – პლებსის
მაგისტრატი, I,2,4;I,12,6.
magistratus senatoris – სენატის
მაგისტრატი, I,2,4.
maiestas – აქ. უმაღლესობა, უდი-
დებულებობა, შ.კ.;I,22.
maior septuaginta annis – სამოც-
დაათ წელს გადაცილებული
პირი, I,25,13.
mala fides – არაკეთილსინდისი-
ერად, II,6,3;II,6,7;II,8,2.
maleficium – სამართალდარღვევა,
დელიქტი, I,12,1;III,13,2;III,27;
III,27,2;III,27,5;IV,1;IV,5;IV,5,1;
IV,5,3;IV,6,1;IV,6,18;IV,8;IV,8,1;
IV,12,1.
mancipium – მონა, I,3,3;III,25;
IV,7,5.
mancus – ხეიბარი, IV,3,9.
mandans – მანდანტი, დავალების
მიმცემი, III,26.
mandare – დავალება(ზმნა),შ.კ.3;
III,26(მთლიანად).

mandator – მანდატორი, დავალე-
ბის მიმცემი, III,26,11.
mandatum – დავალება (სახელი),
I,21;III,19,4;III,20,6;III,22;III,26
(მთლიანად);III,27,1;IV,6,17;IV,6,22;
IV,6,28;IV,11,3;IV,14,4;IV,16,2.
manifestare – გამოცხადება; გამოვ-
ლენა, II,7,2;II,23,12.
mansuescere – მოთვინიერება, მო-
შინაურება, II,1,15.
manu dimittere – ხელისუფლები-
დან განთავისუფლება, I,12,6.
manumissio – განთავისუფლება,
გააზატება (სახელი), I,4;I,5;
I,5,1;I,5,3;I,6,5;I,10,10;I,12,6;
I,16,6;II,7,4;II,14;II,14,1;II,19,3;
II,20,16;II,20,17;II,20,20;II,20,
33;II,22,3;III,6,10;III,7,4;III,9,5;
III,26,10; IV,8,5.
manumissio in sacrosanctis ecclesi-
is – განთავისუფლება (გააზა-
ტება) წმინდა სახალხო კრე-
ბებზე, I,5,1.
manumissio inter amicos – გან-
თავისუფლება (გააზატება) მე-
გობრების წინაშე, I,5,1.
manumissio per epistulam – გან-
თავისუფლება (გააზატება) წე-
რილით, I,5,1.
manumissio per testamentum –
განთავისუფლება (გააზატება)
ანდერძით, I,5,1.
manumissio vindicta – განთავი-
სუფლება (გააზატება) ვინდიქ-
ტით, I,5,1.

manumissor – გამააზატებელი, I,5,3;I,6,3;II,7,4;II,22,3;III,7,4; III,9,3.
manumissor extraneus – „გარეშე გამააზატებელი“, III,9,5.
manumittere – განთავისუფლება, გააზატება (ზმნა), I,4;I,5,2;I,6; I,17;I,12;II,20,16;II,20,20;II,24; II I,1,1;IV,8,3;6.
manumittere in transitu – გზაში განთავისუფლება, I,5,2;I,6.
manus – ხელი, ხელისუფლება, I,3,3;I,12,6;IV,18,5.
manus et potestas – „ხელი და ხელისუფლება“, I,5;
Marcellus – რომაელი იურისტი (II ს.), I,4;II,5,5.
Marcianus Aelius – რომაელი იურისტი, I,8,2;IV,3,1.
Marcus divus – ღვთაებრივი მარკუსი, რომის იმპერატორი, I,25,6;II,6,14;III,4;III,11.
mare – ზღვა, I,2;II,1,1;II,1,12; IV,18,6.
maritus – ქმარი, I,10,8;I,25,19; II,5,2;II,8;II,20,15;III,1;IV,4,2; IV,6,37.
marmor – მარმარილო, II,20,19.
mas – მამაკაცი, I,2;I,19;II,1,1; II,1,3;II,1,5;II,1,48.
masculus – მამრობითი სქესის, I,10;I,22;I,23;II,16,8;III,1,15; III,2,3;III,3;IV,8,7;IV,18,4.
massa – ზოდი, II,1,25;II,1,27.
Massurius Sabinus – გამოჩენილი

რომაელი იურისტი, საბინიანელთა მეთაური, II,14.
mater – დედა, I,4;I,6,5;I,10,1; I,10,2;I,10,6;I,10,12;I,15;I,26,3; II,13,7;II,19;III,1,15;III,3,2;III,3,3; III,3,5;III,3,7;III,7,3;III,9,3;IV,13,11.
mater familias – ოჯახის დედა, I,15,1;II,13,7;III,6,1;IV,4,1;IV,13,11.
materia – მასალა, მატერია, II,1,25;II,1,27;II,1,29;II,1,30;II,20; III,24,4.
matertera – დეიდა, I,10,5;III,6; III,6,3;III,6,6;III,6,12.
matertera magna – ბებუის და, I,10,5;III,6,4;III,15,5.
matrimonium – ქორწინება, I,2; I,4;I,5,3;I,6,5;I,9,1;I,10;I,10,8;I,10,13; II,7,3;II,20,25;II,20,36;III,1.
matrimonium copulare – დაქორწინება, I,10.
matrimonium legitum – კანონიერი ქორწინება, I,11,8.
medicamentum – წამალი, II,1,25; IV,3,7;IV,18,5.
medicus – ექიმი, I,25,15;II,1,25; IV,3,6;7;IV,5,1;IV,18,5.
mel – თაფლი, II,1,25;II,1,27.
meliozem facere – (მდგომარეობის) გაუმჯობესება, IV,6,33^d.
membrana – პერგამენტი, II,1,33; II,10,12.
membrum ruptum – ასოთღამშკეპლობა, IV,4,7.
memoria – ხსოვნა, IV,18,3.

mensis – თვე, III,19,26.
 mensura – ზომა, III,14.
 mente captus – ჭკუასუსტი,
 II, 16,1.
 merces – ჯილდო, საზღაური,
 II,1; II,1,30; II,1,45; III,14,2;
 III,24; III,24,1; III,24,4;
 III,24,5; III,26,13; IV,1,15;
 IV,1,16; IV,5,1; IV,6,7; 33^c;
 IV,7,3; IV,15,3.
 metallum – მალარო, IV,18,2.
 metari – გაზომვა, III,14.
 metus – მექარა, შიში, საფრთხე,
 IV,6,25; 27; 31; IV,13,1; IV,16.
 miles – ჯარისკაცი, I,26,14; II,11,1;
 4; II,12; II,13; II,14,5; II,19,6; II,20,25;
 II,20,36; IV,3,4; IV,13,1; 11.
 militare – სამხედრო სამსახურში
 ყოფნა, I,12,4; II,12.
 militia – სამხედრო სამსახური,
 I,12,4; II,11,4; II,12; II,19,6; II,20,36;
 IV,3,4; IV,13,11.
 ministerium – მომსახურება, სამ-
 სახური, I,26,10; II,1,8; II,5,3;
 IV,18,9.
 minor viginti annis – ოც წლამდე
 ასაკის პირი, I,6,7.
 minor viginti quinque annis –
 ოცდახუთ წლამდე ასაკის პირი,
 I,24,2.
 minus – „ნაკლები“; აქ. „შემდეგ“,
 III,20,5.
 misericordia – გულმოწყალება,
 IV,3,16.
 mittere – გაგზავნა; სროლა, IV,18,5.

modus – წესი; ზომა, I,6,7; I,7;
 II,4,3; II,7,2; II,7,4; II,8,1; II,13,2; II,22;
 IV,11.
 monumentum – ძეგლი, II,1,1.
 morari – შეჩერება, გადავადება,
 III,15,6.
 morbus – ავადმყოფობა, IV,10.
 morbus perpetuus – ქრონიკული
 დაავადება, სენი, I,23,4.
 mores boni – კეთილი ზნე-ჩვე-
 ულებები, III,26,6.
 morior – გარდაცვალება, სიკვდი-
 ლი (ზმნა), I,2,1; I,7; I,12; I,26,13;
 II,4,2; II,13,2; II,16; II,16,6; II,19,2;
 II,20,8; II,20,35; II,22; III,1,2;
 III,2,6; III,3,5; III,6,11; III,7,1;
 III,9,2; III,15,4; III,19,14; IV,17.
 mors – სიკვდილი (სახელი), I,2;
 I,13,3; I,19; I,22; II,7; II,14; III,15,4;
 III,26,10; IV,18,3.
 mortis causa – „სიკვდილის შემ-
 თხვევაში“, II,18,6.
 mortuus – გარდაცვლილი, მკვდა-
 რი, ცხედარი, I,12; I,13,3; I,19;
 II,1,9; II,12; II,13; II,13,2; II,14,1; II,16;
 II,16,4; II,16,7; II,19,2; II,20,17;
 II,20,35; III,1,7; III,1,13; III,1,15;
 III,2,4; III,3,3; III,7; III,7,2; III,10,2;
 III,19,1; III,23,3; III,24,6; III,25,7;
 III,26,10; IV,3,6; IV,3,16; IV,15,1;
 IV,18,6.
 mos – ჩვეულება, I,2,1; 9; II,16;
 IV,17.
 mulier – ცოლი, I,9,1; I,10,13; I,
 26,3; II,5,2; II,8; II,10,6; II,13,1; II,14;

III,1;III,6,10;III,12,1;IV,6,29;
IV,6,37;IV,13,11.
mulio – ჯორების გამრეკი, IV,3,2.
mulsum – თაფლიანი ღვინო,
II,1,25;II,1,27.
mulus – ჯორი, IV,3,1;IV,3,8;
10;IV,17,5.
munus – თანამდებობა, სამსახური,
I,25;I,25,14.
murus – ქალაქის კედელი, გალა-
ვანი, II,1,10.
mutuari – ვალის აღება, სესხება,
III,26,2.
mutus – მუნჯი, I,2,1;I,21;I,23,4;
II,8,2;II,10,6;II,11,2;II,12,3;II,19,4;
II,19,7;III,6,10;III,14;III,14,2;III,19,7;
III,26,2;III,27,2;III,27,6;IV,6,17;
IV,6,22;IV,7,7.
mutuum – სესხი, I,2,2;I,21;III,14,1;
III,14,2;III,27,6;IV,7,4^b.

N

nasci – დაბადება, I,2;I,3,3;I,4;I,9,3;
I,12,9;I,13,4;III,14;III,21;III,26;
III,27;III,27,1;IV,1,12;IV,8,6.
natura -- ბუნება, I,1,4;I,2(მთლიანად);
I,3,1;I,3,2;I,5;I,5,5;I,10;
I,10,3;I,10,13;I,11;I,11,2;I,12,8;
I,12,10;I,15,1;I,15,3;I,20,6;I,25;II,1;
II,1,1;II,1,11;II,1,12;II,1,13;II,1,14;
II,1,15;II,1,23;II,1,25;II,1,35;II,1,37;
II,1,39;II,2,4;II,13,4;II,18,2;II,20,2;
II,20,3;II,20,7;III,1,2;III,1,10;III,1,11;
III,1,13;III,1,14;III,3,4;III,5,1;III,7;
III,10,2;III,14;III,15,6;III,19,1;III,19

,11;III,20,1;III,24,3;III,25,2;III,27,7;
IV,1,1;IV,6,27;IV,6,29;IV,6,31;I
V,9;IV,13,10.
naufragium – გემის დაღუპვა,
II,22,2;III,14,2;IV,6,17.
navigare – ნავიგაცია, II,1,4;IV,15,1.
navis – გემი, II,1,4;II,1,25;II,1,48;
III,19,14;IV,5,2;IV,7,2;2^a.
necare – მოკლა, IV,3,16;IV,18,6.
necessarius – აუცილებელი; „აუ-
ცილებელი მემკვიდრე“, ნათე-
სავი, I,6,1;I,21;I,26,4;II,7,4;
II,8,2;II,11,6;II,14,1;II,14,6;II,15;
II,19;II,19,2;II,19,6;II,20,3;II,25;
III,5,5;III,6;III,7,3;III,19,9;III,19,13;
III,27,3;IV,6,3;IV,6,37;IV,10;
IV,13,4;IV,17,6.
nefarius – ბიწიერი (უწმინდური),
I,10,1.
neglegentia – დაუდევრობა, II,6,7;
III,14,3;III,25,9.
negotatio – სავაჭრო საქმე, III,25.
negotiorum gestio – ვალდებულე-
ბათა შესრულება, IV,7.
negotium – საქმე, I,20,7;I,23,5-
6;I,25,7-8;II,1,43;II,10,8;10;
II,12,1;II,20,31;III,14,1;III,19,8;
III,19,9;III,22,1;III,26,13;III,27,1;
III,27,2;III,27,5;III,27,6;IV,6,25;
IV,7(მთლიანად);IV,13,11;IV,14,3.
nepos – შვილიშვილი ვაჟი, I,9,3;
I,10,1;I,11,1;I,11,5;I,11,11;I,12;I,13;
I,15,1;II,13,2;II,16,1;II,19;III,1,2;
III,1,6;III,6,2;III,6,12;III,9,3;IV,7,6.
neptis – შვილიშვილი ქალი, I,9,3;

I,10,1;I,11,1;I,11,5;I,12,6;I,13;
 II,13,2;II,19,2;III,1,2;III,1,6;III,6,2;
 III,9,3;IV,7,6.
 nequitia – თავაშვებულება, IV,8,2.
 Nero – რომის იმპერატორი (54-
 68 წწ.), II,23,4.
 Nerva – რომის იმპერატორი (96-
 98 წწ.), II,12.
 nidus – ბუდე, II,1,14.
 nocere – ვნება, ზიანის მიყენება,
 I,4;II,19,4;IV,5,1;IV,8,1;IV,14;
 IV,14,1;IV,14,2.
 nomen – სახელი. I,2,2;I,5,3;I,13,2;
 II,7,3;II,10,4;II,13;II,17,8;II,20,28;
 II,23,12;III,1,11;III,1,15;III,21;
 IV,1,17; IV,2;IV,10;IV,11,1.
 nominare – დასახელება, I,11,12;
 II,7,3;II,13;II,13,1;II,13,5;II,13,6;I
 I,14,5;II,16,7;II,20,25;II,20,29;
 II,22,1;III,17,3;III,21;III,23,1;III,25,1;
 III,28,3.
 nominatim – სახელდებით,
 დასახელებით, II,13
 (მთლიანად); II,14,6; II,16,7;
 II,20,25;II,22;III,7,4; III,17,3;
 III,23,1;III,25,1;III,28,3.
 nominatim exheredari – სახელ-
 დებით, დასახელებით, სახელის
 მოხსენიებით მემკვიდრეობის
 ჩამორთმევა, II,13.
 nominatim stipulari – სახელდებით
 სტიპულირება, III,28,3.
 norma – წესი, I,20,5;I,22;II,12,3;
 IV,6,25.
 novare – განახლება (ვალდებუ-

ლების), III,29,3;III,29,3^a.
 novatio – ნოვაცია, განახლება,
 შეცვლა, III,29,3;III,29,3^a.
 noverca – დედინაცვალი, I,10,7;
 I,10,9.
 nox – ღამე, IV,1,2.
 noxa – ზიანის მიმყენებელი მონა,
 IV,8,1.
 noxae dedere – მონის მესაკუთრის
 მიერ ზიანის მიმყენებელი მონის
 დაზარალებულისთვის გადაცე-
 მა, IV,8,2,3;IV,9;IV,17,1.
 noxia – სხვისი ხელისუფლების
 ქვეშ მყოფი პირის მიერ მიყე-
 ნებული ზიანი, სამართალდარ-
 ლვევა, IV,8,1;5;6.
 nubere – დაქორწინება, გათხოვება,
 I,10;I,10,7.
 nudus – „შიშველი“, ლიტონი;
 უბრალო, IV,6,7.
 numerare – გადახდა, დათვლა,
 III,14;III,23;IV,6,33^e;IV,13,2.
 numerus – რაოდენობა, რიცხვი,
 III,14.
 nummus – მონეტა, II,8,2;IV,1,8.
 nuncupatio – სახელწოდება, IV,18,6.
 nuntius – შიკრიკი, მაცნე, III,22,2.
 nupta – ცოლი, I,10,6;I,10,7;
 IV,4,2.
 nuptiae – ქორწინება, I,9,1;I,10
 (მთლიანად); II,7,3; III,1,2;
 IV,18,4.
 nuptiae iustae – კანონიერი ქორწი-
 ნება, I,9;I,10;II,13,4.
 nuptie contrahere – დაქორწინება,

I,10,1.
 nurus – რძალი მამამთილისთვის,
 I,10,2;I,10,6;I,12,9;IV,4,2.
 nutrix – ძიძა, I,6,5;I,26,3.

O

obligare – ვალდებულების დადება,
 დაკისრება, I,21;II,1,8;II,16,9;
 II,20,5;III,14,4;III,16,2;III,19,6;
 III,19,9;III,20;III,20,5;IV,1,18;
 IV,5;IV,6,7;IV,11,4.
 obligatio – ვალდებულება, I,21;
 II,2,2;II,5,6;II,8;II,8,2;II,10,5;
 III,10,1;III,13(მთლიანად);III,14
 (მთლიანად);III,15(მთლიანად);
 III,16,1;III,19,2;III,19,11;III,19,19;
 III,19,20;III,19,23;III,20,1;III,20,2;
 III,21;III,22 (მთლიანად);III,26;
 III,26,6;III,27(მთლიანად);III,28
 (მთლიანად);III,29(მთლიანად);IV,1
 (მთლიანად);IV,5(მთლიანად);IV,8,6;
 IV,13,1;IV,13,3;IV,14,4.
 obligatio civilis – „ცივილური ვა-
 ლდებულება“, III,13,1;III,20,1.
 obligatio consensu – კონსენსუ-
 აღური ვალდებულება, III,13,2;
 III,20,1;III,22(მთლიანად).
 obligatio ex contractu – ხელშეკ-
 რულების საფუძველზე წარ-
 მოქმნილი ვალდებულება, III,
 13, 2; IV,1(მთლიანად);IV,6,1.
 obligatio ex delicto – დელიქტის
 საფუძველზე წარმოქმნილი
 ვალდებულება,IV,1 (მთლიანად).
 obligatio ex maleficio – სამართალ-

დარღვევის საფუძველზე წარ-
 მოქმნილი ვალდებულება,
 III,13,2;III,21;IV,1;IV,6,1.
 obligatio litterarum (litteris) – ლიტე-
 რალური ვალდებულება, III,13,2;
 III,20,1;III,21(მთლიანად).
 obligatio naturalis – „ნატურალუ-
 რი (ბუნებითი) ვალდებულება“,
 III,20,1.
 obligatio praetoria – პრეტორული
 ვალდებულება, III,13,1.
 obligatio principalis – მთავარი
 ვალდებულება, III,20,5.
 obligatio quasi ex contractu – კვა-
 ზი ხელშეკრულების საფუძ-
 ველზე წარმოქმნილი ვალ-
 დებულება, III, 13, 2; III, 27;
 IV,1.
 obligatio quasi ex delicto – კვაზი
 დელიქტის საფუძველზე წარ-
 მოქმნილი ვალდებულება, IV,5.
 obligatio quasi ex maleficio – კვაზი
 დელიქტის საფუძველზე წარმ-
 მოქმნილი ვალდებულება III,13,2.
 obligatio re (contractae) – რეალუ-
 რი ვალდებულება, III,13,2;III,14
 (მთლიანად);III,20,1.
 obligatio verborum (verbis) – ვერ-
 ბალური ვალდებულება, III,
 13,2;III,15 (მთლიანად);
 III,19,2;III,20,1; III,21;
 III,22,3;III,29,1.
 observantia – წესების დაცვა
 (სახელი), I,5,3;IV,11,2;IV,11,7.
 observare – წესების დაცვა (ზმნა),

I,2,10; I,5,3; I,19; II,6,12; II,9,1;
 II,12,4; II,13; II,19,4; II,19,6;
 II,20,36; III,1,8; III,23,12;
 I I I , 2 4 , 1 ; I V , 4 , 1 ;
 IV,4,10; IV,5,2; IV,11,2; IV,11,3;
 IV,11,7; IV,13,10; IV,15,4^a; IV,17.
observatio – წესი, I,10,2; I,12,6;
 II,9,1; II,12,4; II,13; II,19,6; IV,1,4.
obstaculum – დაბრკოლება, IV,1,16.
occidere – მოკვლა, I,3,3; I,8,2;
 IV,3; IV,3,2; IV,3,5; IV,3,7; IV,3,9;
 IV,3,10; IV,3,13; IV,3,19; IV,6,19;
 IV,18,5.
occupans – ის, კინც ეუფლება;
 მიმტაცებელი, დამკავებელი,
 II,1,12; II,1,13; II,1,14; II,1,15; II,1,22.
occupare – დაუფლება, მიტაცება,
 II,1,12; II,6,7.
oculus – თვალი, IV,4,9.
Odyssea – „ოდისეა“, IV,3,1.
offere – წარმოდგენა, შეთავაზება,
 I,24,1; I,26,12.
officium – მოვალეობა, ფუნქცია,
 II,3,1; II,3,4; II,13,5; II,18; II,20,9;
 III,18,1; III,18,12; IV,4,10; IV,12,2;
 IV,17.
officium iudicis – მოსამართლის
 მოვალეობები, IV,17.
oleum – ზეთი, II,1,25; II,4,2; III,14;
 III,25; IV,3,13; IV,6,33^c.
oliva – ზეთისხილი, II,1,25; IV,1,3.
olivetum – ზეთისხილის ბაღი,
 IV,1,3.
olus – ბოსტნეული, II,5,1.
ones – ტვირთი, მოვალეობა,

II,23,5.
opera rustica – სასოფლო საქმე-
 ები, II,5,1.
opinio – მოსაზრება, I,2,8; II,20,11;
 II,20,25.
opponens – ოპონენტი, III,19,12.
opponere – შეწინააღმდეგება,
 III,21; IV,1,16; IV,13,11.
ops – დახმარება, ხელშეწყობა
 (დანაშაულის ჩადენაში), IV,1,11;
 IV,1,12.
optare – არჩევა, I,20,23.
opus – ნაშრომი; საქმე, III,24,4;
 III,25,2; III,28,1; IV,1,11; IV,5,1; 3.
oraculum (sacrum) – წმინდა (ე.ი.
 იმპერატორის) გადაწყვეტი-
 ლება, I,11,11.
oratio – ბრძანება, რესკრიპტი;
 სიტყვა, II,1,33; II,17,7; II,17,8.
oratio divi Pertinacis – ღვთაებრივი
 პერტინაქსის რესკრიპტი, II,17,7.
ordinare – [ანდერძის] შედგენა,
 II,10; II,11,6; II,16,2; II,17,7; II,20,17;
 II,20,36; III,25,3; III,12; IV,18.
ordo – რიგი, I,22; III,1,15; IV,15,8.
os fractum – ძვლის დამტკრევა,
 IV,4,7.
ostium – კარი, IV,1,11.
Ostorius Scapulla – რომაელი
 მოხელე, კონსული, III,8,3.
ovis – ცხვარი, II,5; II,20,18;
 IV,1,11; IV,3,1.

P

pacisci – შეთანხმება (ზმნა), III,25,1;III,25,2;IV,13,3;IV,14.
 pactio – შეთანხმება (სახელი), II,3,4;II,4,1;II,8,1;III,24,3;III,25,2; IV,13,3;10.
 pactum – არაფორმალური ვალდებულება, შეთანხმება, II,3,4; II,4,1;II,8,1;III,24,3;IV,13,10.
 paedagogus – მასწავლებელი, I,6,5.
 pandectae – პანდექტები, შ.კ.4;I,1,1;I,2,8;I,24,4;I,7,1;I,10,11;II,20,23; II,25;IV,6,5;IV,13,6;IV,18,12; IV,19,12.
 Papinianus – რომაელი იურისტი (III ს.), I,25,2;I,26,7;II,1,8;II,6,9; II,20,14;II,23,7;II,25,1.
 parens – მშობელი, I,8;I,10;I,10,13; I,11,1;I,12;I,13;I,18;I,19;II,9,1;II,12; II,13(მ თლიანად);II,14,1;II,16; II,18; II,19; III,1,9; III,1,10; III,1,12; III,1,14; III,1,15; III,2,8; III,3,2;III,6; III,7,3; III,8; III,19,10; IV,1,12;IV,4,9; IV,6,12; IV,6,38; IV,7; IV,15,1; IV,16,3;IV,18,6.
 parens naturalis – ღვიძლი მშობელი, II,13,4.
 Parrhasius – ცნობილი ბერძენი მხატვარი (IV ს. ძვ.წ.), II,1,34.
 parricidium – ახლო ნათესავის მკვლელობა, IV,18,6.
 pars – წილი, ნაწილი; მხარე, II,7,4;II,14,5;II,14,6;II,20,12;III,5;

III,19,4;III,25,1;III,25,2;3;III,29,1; IV,4,4;IV,6,20;33;IV,18,4.
 partitio – აქ. სამკვიდროს გაყოფა, II,23,5.
 partus – ბავშვი, ნაყოფი, II,1,37; II,6,5;II,20,17.
 pasci – ძოვა, IV,3,1.
 pater – მამა, I,4;I,6,5;I,10,3;I,11; I,12;I,13;I,19;II,7,3;II,9,1; II,10,8; II,10,10;II,10,12;II,16,5;II,19,2; II,23,12;III,1,5;III,1,14;III,2,2;III,3,3; III,6,1;III,6,11;III,9,3;III,10,1;III,19,10; III,24,5;III,28;IV,5,2;IV,6,10;36; IV,7,6;7;IV,7,7;8;IV,8,7;8.
 pater adoptivus – „მშვილგებელი მამა“, III,10,2.
 pater familias – ოჯახის მამა, I,10; I,14;I,25,18;II,1,38;II,15,4;II,17,2; III,6,1;III,10,1;III,24,5;IV,4,9; IV,6,10.
 pater naturalis – ღვიძლი მამა, I,11,2;III,10,2.
 patria – სამშობლო, I,10,12; I,12,4;I,25,15.
 patria potestas – მამის ხელისუფლება, I,9;I,10,13.
 patricinium – პატრონობა, პატრონატი, მფარველობა, ქომაგობა, I,12,6;I,16,1;I,17,1;I,18,1;I,19,1;I,26,2; I,26,11;II,19,1;II,20,31;III,2,7;III,7; III,8,3;III,9,3;IV,4,9;IV,6,38; IV,15,1;IV,16,3.
 patricius – პატრიცი, I,2,4;I,12,4.
 patrimonium – ქონება, I,25,17;II,1; II,22;II,22,2;II,22,3;III,7,2;IV,6,10.

- patronus – პატრონი, I,12,6; I,16,1; I,17,1; I,19,1; II,26,2; II,19,1; III,7; III,7,1; III,7,2; III,7,3; III,8; III,9,3; IV,4,9; IV,6,12; 38; IV,15,1; IV,16,3;.
- patruus – მამის ძმა, ბიძა, I,15,1; III,2,1.
- patruus magnus – პაპის ძმა, III,6,4.
- Paulus – გამოჩენილი რომაელი იურისტი, (I-II ს.), II,14.
- pauperies – პირუტყვის მიერ მიყენებული ზიანი, IV,9.
- paupertas – სიღარიბე, I,25,6; IV,4,7.
- pavo – ფარშავანგი, II,1,15.
- pax – შვილობა, შ.კ.; II,10,1; II,22,2.
- peccare – შეცოდება, გადაცდომა, შეცდომის დაშვება, IV,5.
- peccator – დამნაშავე, ცოდვილი, IV,18,4; 8.
- pecoris ad aquam adpulsus – პირუტყვის წყალსასმელად გადენის უფლება, II,3,2.
- peculium – პეკულიუმი, II,9,1; II,12; II,20,17; II,20,20; III,4,7; IV,6,8; 10; 36; IV,7,3; 4; 5.
- peculium castrense – სამხედრო პეკულიუმი, II,10,9; II,11,6; II,12.
- peculium servorum – მონების პეკულიუმი, II,12.
- pecunia – საქონელი, ფული, I,26,10; II,2,2; II,4,2; II,8,1; II,8,2; II,20,15; I,20; III,14,4; III,15,5; III,21; III,25,2; III,26,6; III,27,6; IV,6,11; IV,6,8; 11; 19; 20; 25; 32; 33; 33^b; IV,7,5; 7; IV,8,3; IV,13,2; IV,13,9; IV,14; IV,14,4; IV,16; IV,17,4; 5; IV,18,2; IV,18,9.
- pecunia certa – განსაზღვრული თანხა, IV,17,6.
- pecunia credita – სესხად აღებული ფული, IV,7,7.
- pecunia fenebris – პროცენტით გასესხებული ფული, IV,7,5a.
- pecunia mutua – სესხად გაცემული ფული, IV,6,17; IV,7,7.
- pecunia numerata – ფულადი თანხა, III,23,2.
- pecunia publica – საჯარო (სახელმწიფო) ფული, თანხები, IV,18,9.
- pecus – შინაური საქონელი, II,1,28; II,1,37; II,5,4; IV,3,1; 13; 16.
- pensio – ქირა, გადასახდელი, III,24,3.
- percutere – დარტყმა, ცემა (მუშტით ან ჯოხით), IV,4,9; IV,4,11.
- perduellio – სახელმწიფო ღალატი, III,1,5.
- peregrinatio – მოგზაურობა, II,25; IV,3,16; IV,10.
- perfidia – ვერაგობა, II,23,1; II,23,12.
- periclitari – რისკის ქვეშ ყოფნა, რისკის გაწევა, IV,6,35.
- periculosus – საშიში, IV,5,2.
- periculum – საფრთხე, რისკი, I,20,5; I,23,6; II,1,48; II,16,3; III,3,4; III,23,3; III,24,3; III,26,2; IV,3,2; IV,6,34; IV,11.
- perimere – გაუქმება; დაბრკოლება; განადგურება, I,15,3; II,12;

IV,3,13;IV,13,9.
perire – დაღუპვა, დაკარგვა,
 II, 20,16; III,24,2; IV,1,13.
periurium – ფიცის გატეხა, IV,13,4.
permittere – ნების დართვა, I,2,8;
 I,6,7;I,10;II,1,31;II,5,5;II,7,3;
 IV,1,7;IV,4,7;IV,6,5;6;35;IV,10.
permutare – გაცვლა (ზმნა),
 III,23,2;III,24,1.
permutatio – გაცვლილობა, გაც-
 ვლა (სახელი), III,23,2;IV,6,28.
persecutio – სარჩელი, დევნა,
 III,29,2;IV,1,19;IV,2;IV,6,19;IV,13.
persequi – დევნა (ზმნა); IV,1,15;
 IV,3,11;IV,4,10;IV,6;IV,18,5;6.
persona – პირი, I,2,6;I,2,12;I,8;
 I,10,1;I,11,2;I,12,8;I,13;I,14,4;
 I,15,1;I,20,5;I,22;I,24,2;II,1;
 II,1,46;II,5,2;II,9;II,11(მთლიანად);
 II,13;II,14,2;II,15,4;II,16,1;II,18,1;
 II,20,2;II,20,25;II,20,29;II,23,1;
 II,25;III,1,14;III,1,15;III,2,1;III,3,5;
 III,9,3;III,10,2;III,17;III,25,5;III,28;
 III,29,3;IV,4,4;IV,4,9;IV,6,1;
 IV,6,15;IV,6,17;IV,6,30;IV,6,31;
 IV,7;IV,7,7;IV,11(მთლიანად);
 IV,12,1;IV,13,5;IV,13,11;IV,17,4;
 IV,18,4;IV,18,6.
persona alieni iuris – სხვაზე დამო-
 კიდებული პირი, I,8;I,12;I,16,3;
 II,9,2.
persona humilis – დაბალი რანგის
 პირი, IV,4,9.
persona incerta – უცნობი პირი,
 II,1,46.

persona legitima – აქ. კანონიერი
 პირი, (მემკვიდრე), III,3,5.
persona libera – თავისუფალი პი-
 რი, II,9,5;IV,1,5.
persona publica – საჯარო პირი,
 I,11,3;I,20,5.
persona sui iuris – თავისუფალი
 პირი, I,8;I,11,1;I,12,5;I,16,3;
 II,9,2.
persona turpis – სახელგატეხილი
 პირი, II,18,1.
persuadere – დაყოლიება, წაქეზე-
 ბა, დარწმუნება, IV,3,16.
petere – მოთხოვნა, I,20;I,21,1;
 II,8,2;II,24;III,1,8;III,3,6;III,14,4;
 III,15,2;III,20,4;IV,6,5;11;14;31;
 33^a;33^b;33^c;33^d;33^e;IV,4,34;35;
 IV,9;IV,13,2;IV,14;IV,14,4;IV,15,4;
 IV,17,2.
petitio – მოთხოვნა, სარჩელი,
 II,20,9.
petitor – მომთხოვნი, IV,6,33;
 IV,11;IV,13,4;IV,15,4.
pictura – ნახატი, II,1,34.
pietas – მოწყალება, სამართლი-
 ანობა, I,5,3;I,26,3.
pignus – გირაო, I,24,3;II,1,41;
 II,8,1;II,20,12;III,13,4;III,14,4;
 III,19,20;IV,1,6;IV,1,10;IV,1,14;
 IV,6,7;IV,15,3.
piscis – თევზი, II,1,12.
Pius divus – ღვთაებრივი პიუსი,
 რომის იმპერატორი, I,25,8;
 II,15,2;II,20,4.
placere – დაღვინა, გადაწყვეტა,

I,11,4;I,13;I,21;II,1,9;II,9,4;II,11,5;
 II,20,5;II,20,25;II,20,36;III,1,7;
 III,2,3;III,2,7;III,19,4;IV,1,18;
 IV,6,35;IV,6,37;IV,7,8;IV,13,2.
placitum principium – იმპერატორის გადაწყვეტილება, I,2,3.
planta – ნერგი, II,1,31;I,1,32.
Plautius – რომელი იურისტი, II,14.
plebi scita – პლებისციტი, ხალხის (პლების) გადაწყვეტილება, I,2,3.
plebs – პლებსი, I,2,3;I,2,4;I,20; IV,3,15.
plebs Romana – რომის პლებსი, IV,3,15.
plus – „მეტე“, აქ. „მაშინვე“, III,20,5.
plus petere – ზედმეტის მოთხოვნა, IV,6,33;33^a;33^b;33^c;33^d;33^e.
plus petitio – [ჯეროვანზე] მეტის მოთხოვნა, IV,6,33^a-33ⁱ.
poena – სასჯელი, ჯარიმა, I,2,6; I,10,12;I,12,3;I,16,1;II,1,10;II,20,36; III,15,7;III,19,19;20;21;III,23; III,26,7;IV,1,4;5;19;IV,2;IV,2,9; IV,4,7;IV,4,10;IV,5,1;IV,6;IV,12,1;4; IV,13,10;IV,14;IV,16;IV,18,3; 4;6;9;10;11.
poena catipis – სიკვდილით დასჯა, II,1,10;IV,18,10.
poena dupli – ორმაგი ჯარიმა, IV,1,5;19;IV,6,18.
poena extraordinaria – ექსტრაორდინალური სასჯელი, IV,4,7.
poena honoraria – „საპატიო“ (პრე-

ტორის) სასჯელი, IV,4,7.
poena pecuniaria – ფულადი სასჯელი, IV,16.
poena quadrupli – ოთხმაგი ჯარიმა, IV,1,5;19;IV,6,14;18;19.
poena solemnis – კანონით (ცივილური სამართლით) გათვალისწინებული სასჯელი, IV,18,6.
poena tripli – სამმაგი ჯარიმა, IV,6,19.
poene servus effectus – მონობამისჯილი, I,11,3.
poenitentia – მონანიება, სინანული; გადაფიქრება, III,23;IV,4,11.
poeta – პოეტი, III,23,2.
policeri – დაპირება, IV,7,1;2.
Pomponius – ცნობილი რომელი იურისტი (II ს.) II,10,5.
pomum – ხილი, II,5,1.
pondus – წონა, III,14;III,24,4.
ponere – დადება, მოთავსება, IV,5,1;2.
pons – ხიდი, IV,3,16.
pontifex – ქურუმი, მღვდელი, II,1,8.
populus – ხალხი, შ.კ.1;I,2,1;4;5; I,2,4; I,21;III,19,2;IV,10;IV,18,1.
populus Romanus – რომელი ხალხი, I,2,1;I,2,4;I,2,5.
porta – ქალაქის კარები, II,1,10.
portio – წილი, ნაწილი, I,2,7;II,13; I,14,3;II,18,7;II,22,2;II,22,3;III,1,15; III,1,16;III,4,4;III,17,3;IV,7,3.
portus – პორტი, II,1,2.

possessio – მფლობელობა, I,21,1;
I,26,9;II,1,29;30;33;II,6;II,6,7;
II,6,12;II,9,3;5;II,11,4;II,11,5;II,11,6;
II,13,3;II,13,7;II,17,6;III,1,8;III,1,9;
III,2,3;III,3;III,6,10;III,7,1;III,7,3;
III,9 (მთლიანად);IV,1,1;IV,6,4;
IV,15 (მთლიანად).

possessio bonorum – ქონების (სამკვიდროს) მფლობელობა, I,21,1;
I,26,9;II,9,6;II,13,3;7;II,17,6;
III,1,9;12-14;III,2,3;3^a;III,3;
III,7,1;3;III,9 (მთლიანად);IV,15,1.

possessio diutina – ხანდაზმული
მფლობელობა, II,6,12.

possessio iusta – კანონიერი მფლობელობა, II,9,4.

possessio longa – ხანდაზმული
მფლობელობა, II,6,7.

possessio longi temporis – ხანგრძლივი დროით (ხანდაზმული)
მფლობელობა, II,6;II,9,3.

possessor – მფლობელი, II,1,26;
II,1,30;II,1,34;II,6,3;II,6,6;II,6,12;
II,9,4;III,7,3;III,9;III,9,2;IV,1,19;
IV,2,1;IV,6,1;5;IV,11;IV,12;IV,13,4;
IV,15,1-2;IV,17,2;IV,17,3.

possessor bonae fidei – კეთილსინდისიერი მფლობელი, II,1,30;34;
II,6,3;II,9,4;IV,17,2.

possessor bonorum – სამკვიდროს
მფლობელი, პრეტორის მემკვიდრე, II,6,12;III,7;III,9;IV,12;
IV,15,1;3.

possidere – ფლობა; დაუფლება,
მიტაცება, II,1,22;II,1,23;II,1,34;

II,1,35;II,6,1;II,6,3;II,6,10;II,6,11;II,9;
II,9,3;II,11,4;II,11,5;II,19,1;III,10,3;
III,12;III,28,1;III,29,2;IV,1,19;IV,2,2;
IV,4,1;IV,6,1;IV,6,18;IV,15 (მთლიანად).

possidere bona fide – კეთილსინდისიერი ფლობა, IV,2,2.

postliminium – დაბრუნების უფლება, I,12,5;I,20,2;II,1,4;II,12,5;
III,1,4.

postulare – მოთხოვნა, ბრალდება,
სასამართლო პასუხისგებაში მიცემა, I,6,7;I,16,3;I,17,3;I,26,3;
I,26,4;I,26,7;II,14;IV,6,11;IV,16,3;
IV,18,3.

postumus – მამის გარდაცვალების
შემდეგ დაბადებული, I,13,4;
I,14,5;II,13,1;II,13,6;II,16,4;
II,18,2;II,19,4;II,20,26;II,20,28;
III,1,2;III,9.

potestas – ხელისუფლება, I,2,6;
I,5;I,8 (მთლიანად);I,9 (მთლიანად);
I,10;I,11;I,12 (მთლიანად);I,13;
I,15,3;I,19;I,21,3;I,24,1;I,25;I,1,25;
II,1,12;II,1,29;II,3;II,4,4;II,5,2;
II,6,8;II,8;II,9;II,12;II,13;II,14,1;
II,15;II,16;II,17;II,18;II,20 (მთლიანად);II,21,1;II,22;II,24;II,25
(მთლიანად);III,1 (მთლიანად);
III,6,11;III,7,1;III,8,2;III,9,2;
III,11,7;III,14,1;III,16,2;III,17,1;
3;III,18,4;III,19;III,20,3;III,21;
III,23;III,26,12;III,27,5;III,28;
III,29,1;IV,1,9;IV,1,12;IV,1,19;
IV,3,2;IV,4,2;IV,5,1;IV,6,5;IV,6,30;

IV,6,37;IV,6,38;IV,6,40;IV,7;
IV,8;IV,9;IV,11;IV,11,4;IV,13,5;
IV,15,1;IV,15,4^a;IV,16.
potestas dominorum – მესაკუთრის
(მონათმფლობლის) ხელისუფ-
ლება, IV,1,12.
potestas parentis – მშობლის ხე-
ლისუფლება, I,12;II,12.
potestas patris – მამის ხელისუფ-
ლება, I,10,12;I,12;II,12.
praeceptum – დანაწესი, I,1,3;I,1,4;
I,10;II,20,2;III,1,9;IV,18,11.
praecipere – დაწესება, წინასწარ
მიღება, I,2,6;II,12; II,23; III,1,7;
IV,3,16; IV,15,7;
praecipitare – დაცემა, IV,3,16.
praeclamare – აქ. გაფრთხილება,
IV,3,5.
praedia stipendiaria et tributaria –
„სტიპენდიარული“ და „ტრიბუ-
ტარული“ ადგილ-მამულები,
II,1,40.
praedium – ადგილ-მამული, II,1,4;
II,1,21;II,1,13;II,1,22;II,1,40;II,2,3;
II,3(მთლიანად);II,6,2;II,6,12;II,8;
II,19,7;II,20,12;III,12;III,19,20;
III,24,3;III,26,6;IV,6,2; IV,7,5.
praedium dotale – მზითვად მიცე-
მული ადგილ-მამული, II,8.
praedo – არაკეთილსინდისიერი
მფლობელი, IV,17,2.
praefectus urbis – ქალაქის პრე-
ფექტი, I,20,4;I,23,3;I,24,4;
I,26,10-11.
praematurus – დროზე (ვადაზე)

ადრე გადამხდელი, IV,6,33^b.
praenomen – სახელი, II,20,29.
praepostere – არასწორად, III,19,14.
praescriptio (longi temporis) – (ხან-
დაზმული მფლობელობის) შე-
საგებელი, II,9,5;II,11,5;=III,24,1;
III,24,2;III,6,28.
praesens – ადგილას მყოფი, დამ-
სწრე, I,5,3;I,12,8;I,21,2;I,24,4;
I,26,10;II,6;II,20,14;III,6,9;
III,15,6;III,19,12;III,19,5;III,22,1;
III,29,2;IV,10,1;IV,11,3;IV,17,2;
IV,17,3.
praesentia – დასწრება, II,10;
III,6,9;III,19,5;III,22,1;IV,1,4;
IV,10,1.
praeses – პრეზესი, პროვინციის
მმართველი, I,5,2;I,8,2;I,11,7;
I,13,5;I,20;I,23,1;I,23,3;I,24;
III,6,9;III,15,6;III,19,5;III,19,12;
III,22,1;III,29,2;IV,6,6;IV,9,1;
IV,10,1;IV,17,2;IV,17,3.
praesidium – დახმარება, დაცვა,
I,8,2;II,13,5;I,20;I,23,1;I,24,2;
I,26,1;IV,6,6.
praestare – წარდგენა, გადახდა,
II,20,9;III,24,3;III,24,5;IV,1,17;
IV,6,30.
praesumptio – „პრეზუმფცია“, ვა-
რაუდი, III,29,3^a.
praeterire – გვერდის ავლა, III,24,5.
praeterire silentio – ღუმლით
გვერდის ავლა, გამოტოვება,
უგულებელყოფა [ანდერძის
შედგენისას], II,13;III,7.

- praetextata – აქ. ჩვიდმეტ წლამდე ასაკის ქალი, IV,4,1.
- praetextatus – აქ. ჩვიდმეტ წლამდე ასაკის ვაჟი, IV,4,1.
- praetextum – საბაბი, IV,6,30.
- praetor – პრეტორი, I,2,7;I,5,2; I,11,7;8;I,20;I,20,34;I,21,3;I,23,1; I,23,3;5;I,24,4;I,26,1;II,1,46;II,13,3; II,17,1;II,19,2;II,23,1;III,1,9;III,1,11; III,1,12;III,2,II,2,3^a;III,2,7;III,3;III,5; III,7;III,9;III,9,2;III,13,1;III,18;IV,2; IV,4,7;IV,4,9;IV,6(მთლიანად); IV,7,1;2^a;IV,8,3;IV,12;IV,15;IV,15,7; IV,16,3.
- praetor urbanus – ქალაქის პრეტორი, I,20.
- precarium – პრეკარიუმი, IV,15,4^a;6.
- pregnans – ფეხმძიმე, I,4.
- pretium – ფასი, I,3,1;I,3,4;I,8,2; I,16,1;II,1,30;II,1,34;II,1,41;II,7,4; II,9,2;II,20,3;II,20,6;II,22;III,23,2; III,24,1;III,29,4;IV,6,19;33^c;33^d.
- princeps – პრინციფესი, იმპერატორი, შ.კ.I,2,6;I,8,2;II,7,3;II,11; II,12;II,20.
- princeps Romanus – რომის პრინციფესი, იმპერატორი, შ.კ.1.
- privatus – კერძო, IV,1,3.
- privignus (privigna) – გერი, I,10,6; I,10,9.
- privilegium – პრივილეგია, II,11,1.
- pro portione – პროპორციულად, II,14,5.
- pro rata – პროპორციულად, II,18,7; II,22,3;II,23,5;IV,7,3.
- proavia – დიდი ბებია, III,6.
- proamita – პაპის მამის და, III,6,5.
- promatertera – დიდი ბებულის და, III,6,5.
- proavunculus – დიდი ბებულის ძმა, III,6,5.
- proavus – პაპის მამა, I,11,2;I,12,8; III,3,3;III,6,3.
- probare – დამტკიცება, I,4;I,24; I,24,1;I,25,16;III,15,7;IV,15,4.
- probatio – მტკიცებულება, III,19,12.
- probitas – პატიოსნება, კეთილსინდისიერება, IV,1,8.
- proconsul – პროკონსული, I,5,2; I,26,1.
- procreare – გაჩენა (ბავშვის) (ზმნა), I,9;I,11;I,10,13;II,13,5; III,2,1;III,6,10.
- procreatio – გაჩენა (სახელი), I,2;I,10,13;II,13,5;III,2,1;III,6,10.
- Proculus – რომაელი იურისტი (I ს.), III,23,2.
- Proculiani – პროკულიანელნი, II,1,25.
- procurator – რწმუნებული, მმართველი, I,6,5; II,9,5; III,19,20; IV,4,10; IV,10; IV,10,1; IV,11,3-4;11.
- prodigus – მფლანგველი, I,23,3; II,12,2.
- proelium – ომი, ბრძოლა, შ.კ.II,10,1.
- profanus – აქ. საერო, II,1,8; III,23,5.
- progenies – შთამომავლობა, III,1,15; III,2;III,7,3.

prohibere – აკრძალვა, I,3,1;I,6,7;
I,10,2;I,10,7;I,25,16;II,1,1;II,1,12;
II,1,14;II,6,3;II,8;III,17;IV,1,1;
IV,14.
promissio – დაპირება (სახელი),
IV,11,2.
promissio nuda – უბრალო დაპი-
რება, IV,11,2.
promissor – პრომისორი, III,15,5;
III,19;III,19,2;13;IV,6,33^c;33^d.
promittere – დაპირება (ზმნა), I,21;
III,15;III,16(მთლიანად);III,19,7;
III,20,5;III,25,5;III,29,1;IV,6,31;
IV,13,1.
promulgare – გამოქვეყნება, I,5,3;
I,22;II,5,5;II,6;II,6,14;II,8,2;
III,1,16.
pronepos – შვილიშვილის შვილი
ვაჟი, I,9,3;I,11,1;I,11,5;I,12,7;
II,16,1;III,1,2;II,1,6;III,1,15;III,6,3;
III,6,5;III,6,11;III,6,12.
proneptis – შვილიშვილის შვილი
ქალი, I,9,3;I,11,1;I,11,5;I,12;
III,1,2;III,1,6;III,6,3.
pronuntiare – გამოცხადება, II,8,2;
IV,4.
propatruus – პაპის მამის ძმა,
III,6,5.
proponere – შეთავაზება, წარდგე-
ნა, IV,6,4;33^c.
proprietaryus – მესაკუთრე, II,1,9.
proprietas – საკუთრება, I,1,4;
II,1,5;II,1,9;II,1,30;II,1,31;II,1,36;
II,1,44;II,1,45;II,1,46;II,4,1;II,4,3;
II,4,4;II,9,3;II,14;II,20,9;III,28;

IV,4,5;IV,15,4.
proprietas nuda – ლიტონი საკუთ-
რება, II,4,1;II,4,4.
proprius – საკუთარი, IV,5.
providentia – წინდახედულება,
I,2,11;I,12,6;II,12;II,23;IV,1,16;
IV,6,29.
provincia – პროვინცია, შ.კ.1;I,8,2;
I,11,8;I,20;I,20,4;I,23,3;I,23,6;
I,24,4;I,25;I,26,1;II,1,40;II,8;
IV,11,7.
provocare – გამოძახება (სასამარ-
თლოში), IV,11,4.
proximitas – ახლობლობა, III,5.
proximus – უახლოესი, III,2,5;
III,2,6.
prudens – [სამართალ]მცოდნე,
II,7,1;II,7,3;II,20,23;II,25;IV,1,8.
prudentia – ცოდნა, შ.კ.2;I,1,1;I,2,3;
I,2,8;II,7,1;II,20,23;II,25.
pubertas – სრულწლოვანება,
I,11,3;4;I,20,7;I,22;II,16,3;II,16,4;
III,19,10;IV,1,18.
pubertati proximus – „სრულწლო-
ვანებასთან მიახლოებული (ბავ-
შვი)“, III,19,10;IV,1,18.
pubes – სრულწლოვანი, I,10;I,22;
I,23;I,26,4;II,12,1;II,16.
publicare – ქონების ჩამორთმევა,
კონფისკაცია (ზმნა), III,25,7.
publicatio – კონფისკაცია (სახე-
ლი), III,25,7;IV,18,4;8.
publicus – საჯარო, I,1,4;I,2,8;
I,8,2;I,11,3;I,20,5;I,25;I,25,2;
I,26,3;II,1;II,1,2;II,1,4;II,1,23;

II,1,39;II,20,4;III,19,2;III,23,5;
 III,25,7;IV,1,3;IV,3,5;IV,6,4;
 IV,6,31;IV,10;IV,15,1; IV,15,6;
 IV,18(მთლიანად).
 pudicitia – უბიწოება, IV,4,1;IV,8,7.
 pudor – სირცხვილი, II,23,1.
 puerperium – მშობიარობა, III,3,4.
 pugnus – მუშტი, IV,4,1;3;IV,4,11.
 punire – დასჯა, I,8,2;I,26,10;
 I,26,11;IV,6,33;IV,18,4;IV,18,6;
 IV,18,8;IV,18,9.
 punire capite – სიკვდილით დასჯა,
 IV,18,8.
 punire gladio – „მახვილით დას-
 ჯა“, თავის მოკვეთა, IV,18,4.
 pupillus – არასრულწლოვანი, ობოლი,
 I,11,3;I,20,3;4;7;I,21,2;3;I,22,1;
 I,23,5;6;I,24;I,25,9;13;I,26,9;
 II,8,2;II,16,1;3;II,18,4;III,1,3;III,14,1;
 III,19,9-10;20;III,27,2;III,29,3.
 pure – პირობის გარეშე, უპირო-
 ბოდ, III,15,2;3;III,16;III,19,5;
 III,20,5;III,23,4.
 purpura – ძოწეული, პორფირი,
 II,1,26;IV,6,33^d.
 putator – მებაღე, ტოტების მჭრე-
 ლი, IV,3,5.
 puteus – ჭა, ორმო, IV,3,16.

Q

quadrans – მეოთხედი, II,14,5;
 II,23,9.
 quadriga – ოთხეული; ოთხთვალა
 (ეტლი), IV,3,10.
 quadrupes – ოთხფეხა (ცხოვე-

ლი), IV,3;IV,9;IV,3,13.
 quadruplum – ოთხმაგი, IV,1,5;
 IV,1,19;IV,2;IV,6,19.
 quaerere – შეკითხვა, მოთხოვნა;
 ძებნა, II,1,25;III,1,7;III,8,2;III,23,2;
 III,24,2;IV,1,4;IV,6,1;IV,6,8;11.
 quaestor – კვესტორი, I;I,5,2;
 II,8,2.
 quaestor sacri palatii – წმინდა სა-
 სახლის კვესტორი, II,8,2;
 II,23,12.
 qualitas – ხარისხი, I,25,16;II,19;
 III,14;IV,11,2;IV,12,2;IV,18,6.
 quantitas – რაოდენობა, III,15,7;
 III,19,9;20;IV,6,24;32.
 quarta – მეოთხედი, I,10,3;I,11,3;
 I,22;II,17,3;II,18,6;II,18,7;II,22
 (მთლიანად);III,1,16;III,6,4;III,6,11;
 III,9,3;IV,7,5.
 quasi peculium castrense – „კვაზი
 სამხედრო პეკულიუმი“, II,12.
 quasi possessio – კვაზი მფლობე-
 ლობა, IV,15.
 querela – საჩივარი, I,8,2;II,18,3;
 III,1,14;III,7.
 queri – ჩივილი, III,21;III,25,9.
 quincunx – $\frac{5}{12}$, II,24,5.
 Quirites – კვირიტები, რომაელები,
 I,2,2;1,8,1.

R

radix – ფესვი, II,1,21;II,1,31.
 ramus – ტოტი, IV,3,5.
 rapere – მიტაცება, IV,1,11;IV,2;
 IV,8;IV,18,8.
 rapina – ძარცვა, IV,2,1;IV,2,2;

IV,8,1.
 raptor – მძარცველი, IV,2.
 ratio – საფუძველი; გონი; აზრი, I,2,1;I,6,2;I,10;I,10,5;I,10,11;I,12,1; I,15,3;I,20,7;II,1,12;II,1,25;II,1,31; II,1,32;II,1,35;II,1,43;II,1,47;II,4,2; II,6,3;II,8,2;II,13,1;II,14; II,16,1; II,19,2;II,20,20;II,20,34;II,20,36; II,22(მთლ იანად);II,25;III,1,6; III,1,7;III,1,11;III,2,1;III,11,1; III,23,2;III,26,10;III,27,1;III,27,6; IV,3,9;IV,6,33^b;3 3^c;39;IV,7,2; IV,7,5;IV,8,2;IV,9;IV,13,10; IV,14,4;IV,17,2;IV,17,3.
 ratio civilis – ცივილური (სამართლის) დანაწესები, I,10;IV,15,4.
 ratio naturalis – ბუნების წესი, ბუნებითი სამართლის წესები, I,10;II,1,12;IV,15,4.
 rationem reddere – ანგარიშის ჩაბარება, I,20,7;II,20,20;III,27,1.
 ratum habere – დამოწმება, დამტკიცება, II,1,9.
 ratus – იურიდიული ძალის მქონე, III,18,4.
 recedere – უარის თქმა, III,23.
 recipere – მიღება, II,1,12;II,5,2; II,7,1;II,23,2;III,20,6;IV,6,14; IV,15,25;IV,15,6.
 recitare – საჯაროდ კითხვა; გამოცხადება, IV,11,4;IV,18,7.
 recludere – გაუქმება, III,2,7.
 recolere – აქ. აღდგენა, IV,4,12.
 reconciliatio – შემორიგება, I,25,11.
 recte – სწორად, II,14.

recuperare – აქ. ტყვეობიდან განთავისუფლება, I,12,5.
 recusare – უარის თქმა, II,22; III,23,5;II,23,7;II,23,12;III,23.
 redemptio captivus – ტყვის გამოსყიდვა, II,1,8;II,1,22;II,1,23; IV,3,16;IV,15,1;IV,15,7.
 redimere – გამოსყიდვა, II,20,4; II,24,1;II,24,2.
 reformare – შეცვლა, I,12,6; II,20,23.
 regere – მართვა, I,2,2.
 regio – რეგიონი, IV,6,33^c;IV,18,6.
 regula – წესი, II,1,15;II,7,4; II,20,30;II,20,36;III,4,2;III,24; IV,1,8; IV,11,5;IV,12,1.
 relegare – გასახლება (ზმნა), I,12,2; IV,18,4.
 relegatio – გასახლება (სახელი), IV,18,4.
 religio – კეთილსინდისიერება; რელიგიურობა, IV,5.
 relinquere – დატოვება, მიტოვება, II,12;II,17,8;II,20,20;II,24;III,7,1; III,7,2;IV,15,5.
 remove – გადაყენება, I,22,6; I,26,1;I,26,9;I,26,13.
 renuntiare – უარის თქმა, III,25,4.
 repellere – აცილება, მოგერიება, II,6,14;III,3,6;III,7,1;III,7,2.
 repetere – უკან მოთხოვნა, III,27,7.
 repetitio – უკან მოთხოვნა, დაბრუნება, III,14.
 replicatio – რეპლიკაცია, IV,14 (მთლიანად).

representatio – ვალდებულების ვა-
 დაზე ადრე (იმავედროული) შეს-
 რულება, II,20,14.
repromissio – დაპირება, III,15,5.
requisitio – ძებნა, მოძიება, IV,1,4.
rerum divisio – ნივთების დაყოფა,
 II,1.
res – ნივთი; საქმე, შ.კ.3;I,1,3;
 I,2,12;I,5;I,6,1;I,14,4;I,25,1;II,1,7;
 II,1,11;II,1,26;II,1,40;II,2;II,4,2;
 II,4,3;II,5,6;II,6,3;II,6,4;II,6,5;
 II,8,1;II,8,2;II,9,2;II,11,6;II,18,3;
 II,19,1;II,20;II,21;II,22,2;II,23,9;
 II,24;III,10,1;III,14;III,14,2;II,15,7;
 III,16,1;III,17,3;III,18,4;III,19,2;
 III,19,18;III,19,20;III,23,1;III,26,9;
 III,27,3;III,28,3;III,29,2;IV,1,12;
 IV,1,16;IV,1,17;IV,2;IV,3;IV,6,1;
 4;14;19;29;31;32;33;37;IV,7,2;
 IV,11;IV,15,3;4;IV,17,3;IV,18,4.
res aliena – სხვისი ნივთი, II,6,14;
 II,20,6;IV,1,6;18;IV,2;IV,11,3.
res coloni – კოლონის ნივთი, IV,15,3.
res commodata – ნათხოვარი ნივ-
 თი, II,6,4;III,14,2;IV,1,7;IV,1,8;
 IV,1,16;IV,2,2.
res communis – საერთო ნივთები,
 III,27,3.
res corporales – სხეულებრივი
 ნივთები, II,2;II,2,1;II,20,21;
 III,10,1;IV,6,1;2.
res deposita – შესანახად მიბარე-
 ბული ნივთი, IV,1,6,17;IV,2,2.
res emptoris – მყიდველის ნივთი,
 II,1,41.

res fisci – ზაზინის [კუთვნილი]
 ნივთები; საზაზინო საქმეები,
 I,25,1;II,6,9.
res furtivae – მოპარული ნივთები,
 II,6,1;2;8;IV,1,3;IV,1,4.
res hereditaria – სამკვიდრო ნივთი,
 IV,15,3;IV,17,4.
res humani iuris – „ადამიანური
 სამართლის“ ნივთები, III,19,2.
res immobiles – უძრავი ნივთები,
 II,6;III,19.
res incorporeales – უსხეულო ნივ-
 თები, II,2;II,20,21;III,10,1.
res iudicata – სასამართლოს გა-
 დაწყებული საქმე, IV,12,2;
 IV,13,5.
res locata – გაქირავებული ნივთი,
 II,6,4;IV,2,2.
res mobiles – მოძრავი ნივთი,
 II,6;III,19;IV,2,1;IV,6,7;IV,15,4.
res pignorat – დაგირავებული
 ნივთი, IV,2,2.
res principalis – მთავარი ნივთი,
 III,20,5.
res privata – კერძო ნივთი, III,19,2.
res publica – საჯარო საქმე, სა-
 ხელმწიფო; საჯარო ნივთი,
 შ.კ.7;I,8,2;I,25,2;III,19,2;IV,6,5;
 IV,10;IV,18,3;9.
res religiosae – რელიგიური ნივთე-
 ბი, II,1,7;II,6,1;III,19,2; IV,18,9.
res Romana – აქ. რომის სახელმ-
 წიფო, I,1,4.
res sacrae – საღმრთო (საკრა-
 ლური) ნივთები, II,1,7-8;II,6,1;

III,19,2;IV,18,9.
res sanctae – წმინდა ნივთები, II,1,7;10.
res se moventae – საკუთარი ძალით მოძრავი (სულიერი) ნივთები, IV,2,1.
res singulae – ცალკეული ნივთები, II,9,6.
res soli – „მიწის (ე.ი. უძრავი) ნივთები“, III,19;IV,2,1;IV,15,4^a.
res vendita – გაყიდული ნივთი, III,23,3.
res vi possessae – ძალადობით მიტაცებული ნივთები, II,6,2; II,6,8.
resarcire – ანაზღაურება, IV,8,3.
rescribere -- ბრძანება, რესკრიპტის გაცემა, II,6,9;II,6,13.
rescriptum – რესკრიპტი, I,8,2; I,11,1;I,12,6;III,11;IV,6,30;IV,13,11.
rescriptum divi Marci – ღვთაებრივი მარკუსის რესკრიპტი, IV,6,30.
rescriptum divorum Severi et Antonini – ღვთაებრივების, სევერუსის და ანტონინუსის, რესკრიპტი, I,25,18;I,26,3-4;II,6,9; 13;II,10,7;II,15,3;II,17,3;8;II,20,5; 12;15;20;II,25,1.
rescriptum principalis – პრინცეფის რესკრიპტი, I,11,3.
respondere – პასუხის გაცემა, III,15;III,16;III,19,5;18;III,29,1;2.
responsa prudentium – სამართალმცოდნეთა „პასუხები“, I,2,3;

I,2,8;I,24,2;III,15;III,19,3;IV,3,13.
responsum – პასუხი, III,15; III,19,17.
restituere – დაბრუნება, აღდგენა,(ზმნა) I,12,1;II,1,35;II,4,2; II,17;II,23,2;II,24;III,14;III,18,1; III,23;III,24,5;IV,1,17;IV,6,27; 30;31;33;IV,11;IV,15,3;7;IV,17,2.
restituere in integrum – თავდაპირველ (წინანდელ) მდგომარეობაში აღდგენა (ზმნა), IV,6,33.
restitutio – დაბრუნება (სახელი), IV,2,1;IV,15,6.
restitutio in integrum – თავდაპირველ მდგომარეობაში აღდგენა (სახელი), III,11,5;IV,2,2; IV,6,33;IV,15,6.
retentio – დაქვითვა, IV,6,36;37.
retinere – შენარჩუნება, I,12,7; I,16,2;II,1,16;II,1,28;II,9,2;II,22,1; II,23,5;III,1,11;IV,3,8;IV,15,2; 4;5;6.
reus – ბრალდებული; მოპასუხე, III,1,5;III,20,5;6;III,29;IV,3,4; 5;8;11;IV,4,10;IV,5,3;IV,6,24; IV,11,5;IV,14,4;IV,15,7;8;IV,16,1.
revocare – გაუქმება, III,26,9;IV,4,12.
rhetor – რიტორი, I,25,15.
ripa – ნაპირი, II,1,4;II,1,22; II,1,23;IV,3,16;IV,15,1;7.
robus – ძალა, ნამდვილობა (კანონის), შ.კ.6;II,7,2;III,19,4.
rogare – (მო)თხოვნა, II,23;II,24.
Roma – ქ. რომი, I,20;I,23;I,25; IV,6,33^c.

Romani – რომაელები, I,2,2.

Rufus Suillus – რომის კონსული, III,8,3.

ruina – ნგრევა, III,14,2;IV,6,17.

rumpere – გაუქმება, ძალის დაკარგვა, II,13,2;II,17;IV,3,16.

raptum – დანგრეული, IV,3,13.

S

Sabiniani – საბინანელნი, II,1,25.

Sabinus – ცნობილი რომაელი იურისტი, საბინანელთა მეთაური, II,20,36;III,23,2;III,26,6;8;IV,3,15.

sacratissimum – უწმინდესი, სახელმწიფო, II,6,14;IV,13,10.

sacrilegium – მკრეხელობა, III,19,24.

sacrum – საკრალური, საღმრთო, I,11,1;II,1,8.

salvus – ხელუხლებელი, უვნებელი, III,18,4;III,19,20;IV,1,13;17.

sanctimonialis – აქ. მონაზონი (ქურუმი) ქალი, IV,18,8.

sanctio – დადგენილება(სახელი), I,5,3;I,22; II,1,7; II,1,10; II,7,3, II,9;IV,18,8.

sanctire – დაკანონება, სანქცირება, დადგენა (ზმნა), I,2,5;I,5,3;II,1,10; II,7,3;III,1,16;IV,1,18;IV,13,11; IV,18,8.

sarcinator – მკერავი, III,24,1; III,26,13;IV,1,15;16.

satisdare – გარანტიის მიცემა, უზრუნველყოფა, თავდებობა (ზმნა), I,24;I,26,12;II,4,2;IV,11

(მთლიანად).

satisdatio – გარანტია, უზრუნველყოფა (სახელი), I,24(მთლიანად); I,26,12;II,4,2.

satisdatio iudicatum solvi – „მისჯილის გადახდის გარანტია“, IV,11,1;4;5.

satisdatio tutorum et curatorum – მეურვეობისა და მზრუნველობის გარანტია, I,24;I,26,12.

satisfacere – დაკმაყოფილება, IV,1,16;IV,6,31;IV,12,2.

Scaevola (Quintus) Mucius – ცნობილი რომაელი იურისტი, იმპერატორ მარკუს ავრელიუსის მრჩეველი, I,25,6;III,25,2.

scalae – კიბე, IV,1,11.

schola – სკოლა, III,23,2.

scientia – ცოდნა, შ.კ.;I,1,1;II,1,30; II,11,5;III,11,1;III,29;IV,1,4;IV,7,3; IV,18,9;IV,18,12.

scindere – დაგლეჯა, IV,1,13.

scribere – წერა, III,21;III,23; IV,1,11;IV,4,1;IV,18,7.

scriptura – ნაწერი, ჩანაწერი, წერილობითი საბუთი, II,1,30; II,1,33;II,5,5;II,6;II,7,3;II,9;II,11,5; II,13,5;II,14;II,16;II,16,9;II,17,2; II,20,2;II,20,4;II,20,27;II,20,34; II,24,1;III,19,12;III,23.

sculpere – ამოკვეთა, IV,18,7.

scutum – ფარი, IV,15,6.

secare – გაკვეთა, გაჭრა, IV,3,6;7.

secundum tabulas – „ანდერძის თანახმად“, III,9,3;III,9,4.

securitas – დაცვა, უსაფრთხოება, II,8,2;II,23,6.

securus – პასუხისმგებლობისგან თავისუფალი, III,14,3;III,23,3.

semestris – სემესტრი, ექვსთვიანი, I,25,1.

semis – ნახევარი, II,14,5.

senator – სენატორი, I,2,4;I,12,4; IV,4,9.

senatu motus – სენატიდან გაძევებული, I,10,5.

senatus – სენატი, I,21,3;I,2,5; I,16,5;II,4,2;II,23(მთლიანად); III,3,2;III,3,7;III,4 (მთლიანად); III,5;III,8;III,8,3;III,12; IV,7,7; IV,12.

senatus consultum – სენატუსკონსულტი, სენატის გადაწყვეტილება, I,2,3;I,2,4;I,16,5;II,4,2; II,23,4;II,23,6;II,23,7;II,23,9; IV,3;IV,4(მთლიანად);IV,5; III,7,4;III,8;III,8,3;III,9,2;III,12; IV,7,7;IV,12.

senatus consultum Afinianum – აფინიუსის სენატუსკონსულტი, III,1,14.

senatus consultum Claudianum – კლავდიუსის სენატუსკონსულტი, III,12,1.

senatus consultum Largianum – ლარგიუსის სენატუსკონსულტი, III,7,4.

senatus consultum Macedonianum – „მაკედონური სენატუსკონსულტი“, IV,7,7.

senatus consultum Orfitianum – ორფიტუსის სენატუსკონსულტი, III,4.

senatus consultum Pegasianum – პეგასიუსის სენატუსკონსულტი, II,23,6-7.

senatus consultum Pegaso et Pusione consulibus – პეგასუსისა და პუზიონის კონსულობის პერიოდში მიღებული სენატუსკონსულტი, II,23,5.

senatus consultum Suillo Rufo et Ostorio Scapulla consulibus – სუილუს რუფუსის და ოსტორიუს სკაპულას კონსულობის პერიოდში გამოცემული სენატუსკონსულტი, III,8,3.

senatus consultum Tertullianum – ტერტულიანეს სენატუსკონსულტი, III,3,2;7.

senatus consultum Trebellianum – ტრებელიუსის სენატუსკონსულტი, II,23,6-7;9.

Seneca Annaeus – რომის კონსული, II,23,4.

sensus – გონება, აზროვნება, IV,9.

sententia – (იურისტის) შეხედულება; განაჩენი, დასკვნა, I,2,8; I,13,5;I,16;II,1,25;II,6;II,20,14; III,23,2;III,25,2;III,26,6;IV,3,9; IV,6,6;32;IV,11,4.

sententia iudicialis – სასამართლო გადაწყვეტილება, II,8,2.

septunx – $\frac{7}{12}$, II,14,5.

sepulcrum – სასაფლაო, II,1,9.
 sermo – სიტყვა, IV,1,2;IV,7.
 servare – დაცვა, I,2,11;I,3,3.
 servitus – მონობა, I,2,2;I,3,2;I,4,1;
 I,5,1;I,16,6;I,22,1;II,1,17;II,2,3;II,3
 (მთლიანად);IV,6,2.
 servitutes – სერვიტუტები, I,2,2;
 I,4,1;I,5,1;I,16,6;I,22,1;II,1,17;
 II,2,3;II,3(მთლიანად);II,5,6;II,20,9;
 III,6,10;IV,6,2.
 servitutes aquae haustum – წყლის
 აღების სერვიტუტები (უფლებ-
 ა), II,3,2.
 servitutes calcis coquendae – კი-
 რის მოხარშვის სერვიტუტები,
 II,3,2.
 servitutes harenae fodiendae – ქვი-
 შის თხრის სერვიტუტები, II,3,2.
 servitutes pecoris ad aquam apulsus
 – პირუტყვის (წყლის სასმე-
 ლად) წყალთან გადენის სერვი-
 ტუტები, II,3,2.
 servitutes praediorum – საადგილ-
 მამულო სერვიტუტები, II,3,3.
 servitutes praediorum rusticorum –
 სასოფლო ადგილ-მამულების
 (მიწის ნაკვეთების) სერვიტუ-
 ტები, II,3,2;IV,6,2.
 servitutes praediorum urbanorum –
 საქალაქო ადგილ-მამულების
 (მიწის ნაკვეთების) სერვიტუ-
 ტები, II,3,1;IV,6,2.
 servitutes tignum immittendi – მე-
 ზობლის კედელზე კოჭის ჩა-
 დების სერვიტუტები, II,3,1.

Servius Sulpicius Rufus – ცნობი-
 ლი რომაელი იურისტი და სა-
 ხელმწიფო მოღვაწე, (106-43
 წწ.), I,13,1;III,25,2.
 servus – მონა, I,3,1;I,5,1;I,6,1;
 I,6,2;I,7,1;I,8,1;II,12,3;I,14,1;
 I,16,4;I,19;II,4,2;II,5,2;II,7,4;II,9;
 II,10,4;II,14;II,15,4;II,20,16;II,20,17;
 II,20,20;II,20,22;II,20,30;II,20,33;
 II,24,2;III,17;III,19,2;III,20,1;
 III,28,3;IV,1,5;IV,3,4;5;6;IV,3,16;
 IV,6,10;21;23;36;IV,7;IV,7,3;IV,8;
 IV,8,1;IV,18,7.
 servus actor – საქმეთა მმართველი
 მონა, IV,4,7.
 servus alienus – სხვისი მონა, II,9;
 II,9,4;II,9,5;II,14;II,15,4;II,20,16;
 III,28,1;IV,3,16;IV,4,6;IV,6,23.
 servus communis – საერთო მონა,
 II,7,74;III,17,3;III,28,3.
 servus compeditus – ბორკილდა-
 დებული მონა, IV,4,7.
 servus fugitivus – გაქცეული მონა,
 I,6,1.
 servus hereditarius – სამკვიდროს
 [კუთვნილი] მონა, III,17.
 servus ordinarius – „მთავარი მო-
 ნა“, II,20,17.
 servus proprius – საკუთარი მონა,
 I,14,1;II,14.
 servus vicarius – „მონის მონა“,
 II,20,17.
 servus vilissimus – უდაბლესი კა-
 ტეგორიის (რანგის) მონა, IV,4,7.
 sestertius – სესტერცი, რომაული

ვერცხლის მონეტა, III,7;III,19,5.
 sextans – მეექვსედი, II,14,5.
 sexus – სქესი, I,15,1;I,19;I,20,3;
 I,26,3;II,8;II,9,1;II,13,1;II,16,1;
 III,2,1;III,3;III,7,3.
 sexus feminis – მდედრობითი სქე-
 სი, II,13,1;II,13,3.
 sexus masculinus – მამრობითი
 სქესი, II,13,3.
 sexus virilis – მამრობითი სქესი,
 I,15,1;I,19;II,13.
 sicarius – მკვლელი, IV,18,5.
 signa septem testium – „შვიდი
 მოწმის ბეჭედი“, II,10,2.
 signacula – ბეჭედი, II,10,3;
 III,23,3.
 signare – ბეჭდის დასმა, დამოწ-
 მება, II,10,5;II,10,7;II,17,6;
 IV,18,7.
 signum – ბეჭედი, II,10,2;IV,18,7.
 signum adulterinum – ყალბი ბე-
 ჭედი, IV,18,7.
 silva – ტყე, II,1,15.
 simia – მაიმუნი, IV,18,6.
 simplum – უბრალო (ჯარიმა), IV,2.
 sine affectu – განზრახვის გარე-
 ზე, II,6,5.
 si paret eum dare oportere – „თუ
 აშკარაა, რომ [მოპასუხემ] მას
 უნდა მისცეს...“ (სარჩელის
 ფორმულა), III,14,1.
 sobrina – დეიდაშვილი ქალი, III,5;
 III,6,5.
 sobrinus – დეიდაშვილი ვაჟი,
 III,5;III,6,5.

socer – მამამთილი, სიმამრი,
 IV,4,2.
 societas – ამხანაგობა, I,2,2;III,22;
 III,25(მთლიანად);III,27,3;IV,6,38.
 socius – საერთო; ამხანაგი, II,1,9;
 II,7,4;III,25,9;III,27,3;IV,6,38.
 socrus – სიდელრი, I,10,7.
 solemnitas – საჯაროობა, II,5.
 solidus – სოლიდი, ოქროს მონ-
 ეტა, I,20,5;II,7,2;II,23,9;III,3,5;
 III,16,1;III,17,3;III,20,4;IV,3,16;
 IV,6,36;IV,6,40;IV,7,1;IV,16,3.
 sollicitare – წაქეზება, IV,1,8.
 sollicitator – წამქეზებელი, IV,1,8.
 solum – მიწა, II,1,29;II,1,31;
 II,1,39;II,8.
 solutio – კალღებულების შესრუ-
 ლება, გადახდა (ვალის), II,8,2;
 II,17,2;II,23,12;III,19,4;III,29;
 III,29,1;IV,6,26.
 solutio imaginaria – ფიქციური
 შესრულება, III,29,1.
 solvendo – გადახდაუნარიანი, I,6,1;
 I,6,2;I,26,5;III,11,1;III,13;III,14,
 1;III,16,1;III,20,4;III,27,6;IV,1,15.
 solvendo in parte – ნაწილობრივ
 გადახდაუნარიანი, IV,1,15;16.
 solvendo in solidum – სრულად
 გადახდაუნარიანი, IV,1,16.
 solvere – გადახდა; შესრულება;
 განთავისუფლება, I,6,1;I,6,2;
 I,12;I,26,5;II,1,30;II,1,33;II,1,41;
 II,8,1;II,8,2;II,23,12;II,24,1;
 II,13;III,14,1;III,16,1;III,20,4;III,20,6;
 III,23,3;III,26,10;III,27,6;III,29;

IV,3,16;IV,6,11;26;33^b;IV,11;
IV,14,4.
soror – და, I,6,5;I,9;I,10,2;I,10,3;
I,10;I,19;I,26,3;I,26,6;II,18,1;
III,2,3; III,3(მთლიანად);III,5,1;
III,6(მთლიანად);III,9,3.
sorores patruales – „დედი-პატ-
რუელები“, III,6,4.
sors – წილი, II,20,23.
spado – საჭურისი, I,11,9.
species – სახეობა, I,2,4;I,2,10;
I,11,1;II,1,24;II,1,25;II,1,27;II,9,2;
II,20,25;II,20,27;II,23,5;III,11,1;
III,11,7;III,13,2;III,14,1;III,23,2;
IV,1,3.
species successionis – მემკვიდ-
რეობის სახეობა, III,9,9.
spes – იმედი, III,15,4.
spica – თავთავი, II,1,25.
spondere – დაპირება; აღთქმა; თავ-
დებად დადგომა, III,15,1-2;5-6;
III,19;III,26,3;8;III,28,3;III,29,2;
IV,6,33^c;33^d.
sponsa – საცოლვე, I,10,9.
sportula – სასამართლო მოხელე-
ბისთვის დაწესებული გადასახ-
დი, სასამართლო ბაგი, IV,6,24.
stabulum – ფუნდუკი, სადგომი,
IV,5,2.
stadium – სტადიონი, II,1,6.
statim – მაშინვე, III,15,6.
statua principis – იმპერატორის
ქანდაკება, I,8.
statuere – დაწესება, დადგენა,
I,2,12;II,4,3;II,9.

status – სტატუსი, მდგომარეობა,
I,1,4;I,2,12;I,5,3;I,8,2;I,12,1;I,15,2;
I,16;II,1,17;II,1,39;II,4,3;II,6,14;
II,8,2;II,17;II,20,23;III,1,16;III,9,12;
III,23,1;IV,2,1.
stercorare – მიწის გაპატივება,
სასუქის შეტანა, II,5,4.
stillicidium – ღარი, II,3,1;II,3,4.
stipes – ხის ტანი, კუნძი, III,15.
stipulare duobus reis – ორი სტი-
პულაცია, III,16.
stipulari – სტიპულირება, I,21;
II,9,3;III,15,3;III,15,5;III,15,7;III,17,1;
III,19,2;III,19,4;III,19,5;III,19,12;
III,19,27;III,22,3;III,26,2;III,28,3;
III,29;IV,6,33^c;33^d;IV,11.
stipulatio – სტიპულაცია, II,3,4;
II,4,1;II,23,5;II,23,6;II,23,7;
III,6,29;III,6,33;III,6,35;III,15
(მთლიანად);III,17(მთლიანად);
III,18(მთლიანად);III,19(მთლიანად);
III,20;III,28,3;III,29,3;IV,6,9;
IV,6,17;IV,6,22;33^d;IV,11;IV,11,4;
IV,13,2.
stipulatio aedicilis – ედილის სტი-
პულაცია, III,18,2.
stipulatio Aquiliana – აკვილიუსის
სტიპულაცია, III,29,2.
stipulatio communis – საერთო
სტიპულაცია, III,18,4.
stipulatio conventionalis – სახელშეკ-
რულებო სტიპულაცია, II,18,3.
stipulatio de rato – „დამტკიცების
სტიპულაცია“, III,18,4.
stipulatio inutilis – „ბათილი (უშე-

დეგო) სტიპულაცია“, III,19.
stipulatio iudicialis – სამოსა-
 მართლო სტიპულაცია, III,18,1.
stipulatio poenae – ჯარიმის სტი-
 პულაცია, III,19,19.
stipulatio praetoria – პრეტორის
 სტიპულაცია, III,18,2.
stipulatio servorum – მონების სტი-
 პულაცია, III,17.
stipulatio sub condicione – პირო-
 ბით დადებული სტიპულაცია,
 III,15,4.
stipulator – სტიპულატორი, III,19,2;
 5;13;18-19;23.
stipulus – მყარი, III,15.
stirps – შთამომავლობა, თაობა,
 III,2,4;III,7,3.
stramentum – ჩალა, II,5,1.
studiosus – აქ. მოსწავლე, შემ-
 სწავლელი, II,20,3.
stuprare – პატივის (ნამუსის) ახდა
 (ზმნა), IV,18,4.
stuprum – პატივის (ნამუსის) ახ-
 და (სახელი), IV,18,4.
sub condicione – პირობით, III,23,4.
subicere – დაქვემდებარება, I,3,2;
 I,8;I,11;I,12;II,16,3;III,15,7;III,19.
subicere bestiis – (საბრძოლვე-
 ლად) მხეცებთან გაყვანა (სას-
 ჯელის სახე), I,12,3.
subripere (ripio) – მიტაცება, და-
 ტაცება, II,1,26;III,23,3;IV,1,8;
 12;13;16.
subscribere – ხელის მოწერა,
 III,23.

subscriptio – ხელმოწერა, II,10,3;
 II,12.
subsellium – სკამი, II,1,25.
substantia – აქ. ქონება; არსებობა;
 არსი, II,1,28; II,4;II,8;II,22,2;
 II,23,12;III,1,16;III,7,3;III,12,1;
 III,22,1;III,25,8;III,27;IV,2,2;
 IV,3,7;IV,3,13;IV,6,7;IV,6,13;
 IV,13,7.
substituere – ქვემეკვიდრის და-
 ნიშვნა, II,1,38;II,15,4;II,16;
 II,16,1;II,16,4;II,16,9;II,25,2.
substitutio pupillaris – ობლების
 სუბსტიტუცია, II,16(მთლი-
 ანად).
substitutio vulgaris – უბრალო სუბ-
 სტიტუცია, II,15(მთლიანად).
subtrahere – მიტაცება, წართმევა,
 IV,1,10;IV,18,9.
succedere – შეცვლა, I,25;II,13,2;
 III,1,6;III,24,6.
successio – მემკვიდრეობა, I,11,2;3;
 II,13,5;III,1,15;III,3,6;III,7,3;III,7,4;
 III,9,6.
successio cognatorum – კოგნატე-
 ბის მემკვიდრეობა, III,5.
successio legitima – კანონიერი
 მემკვიდრეობა, III,2,3.
successio libertorum – ლიბერტე-
 ბის (გააზატებულთა) მემკვიდ-
 რეობა, III,7.
successio materna – დედის ხაზით
 მემკვიდრეობა, III,1,15.
successio paterna – მამის ხაზით
 მემკვიდრეობა, III,1,15.

successio sublata – გაუქმებული
 მემკვიდრეობა, III,12.
successor – მემკვიდრე, II,6,7;
 II,10,11;III,9,2;III,9,10;III,11,1;
 III,11,4.
successores iuris – სამართლის (კა-
 ნონით) მემკვიდრეები, II,10,11.
succurere – დახმარება, IV,6,33.
suffocare – დახრჩობა, IV,3,15.
supplicium ultimum – უმაღლესი
 სასჯელი, სიკვდილით დასჯა,
 IV,18,2;7.
surdus – ყრუ, I,23,4;II,10,6; II,11,2;
 II,12,3;III,19,7.
sus – ღორი, IV,3,1.
suscipere – აქ. თავის თავზე აღება,
 III,23,3.
suspectus – საეჭვო, ეჭვმიტანილი,
 I,22,6;I,26(მთლიანად);II,19,1;
 II,23,6.
suspendere – ჩამოკიდება, IV,5,1;2.
suspicio – ვარაუდი, II,7,1.
susurrus magicus – შელოცვა,
 IV,18,5.
sustinere – შენახვა, II,3,1;II,14,2;
 II,23,5;III,17;IV,5;IV,15,7;IV,16;
 IV,18,3;IV,18,6.

T

tabellio – საბუთის მწერალი, ტა-
 ბელიონი, ნოტარიუსი, III,23.
taberna – ღუქანი, IV,7,2;2^a.
tabula – დაფა; ანდერძი, I,11,3;I,15;
 I,17;I,23,3;I,26;II,1,25;II,1,29;
 II,1,34;II,1,41;II,6,2;II,10,12;II,13,3;

II,13,5;II,13,7;II,16,3;II,17,6;
 II,17,7;II,17,8;II,22;III,1,1;III,1,9;
 III,1,12;III,1,14;III,1,15;III,2;III,2,3;
 III,2,5;III,3;III,4,2;III,5,1;III,5,5;
 III,7;III,9(მთლიანად);III,10;IV,8,4;
 IV,9;IV,18,5.
tabula testamenti – „საანდერძო
 ტაბულა“, საბუთი, II,13;II,17,6.
tabularius – საჯარო ნოტარიუსი,
 I,11,3.
tacite – მდუმარედ, უსიტყვოდ,
 I,2,11;I,14,1;II,7,3;II,13,7;IV,6,27;
 IV,6,29.
tacito consensu – მდუმარე შე-
 თანხმებით, I,2,11.
talio – ტალიონი, IV,4,7.
telum – შუბი, სატყორცნი იარა-
 ღი, IV,18,5.
temeratores alienarum nuptiarum –
 „სხვისი ქორწინებების წამბილ-
 წველები“, IV,18,4.
temere – მოუფიქრებლად, და-
 უდეერად, II,1,30; II,7,2; II,8,1;
 II,8,2; II,9,5.
temere litigans – ქარაფშუტა მო-
 დავე, IV,16.
temeritas – ქარაფშუტობა, და-
 უდეერობა, IV,16.
tempus – დრო, ვადა, I,14,3;I,21;
 I,22,5;I,23,5;II,1,23;II,4,3;II,6;
 II,6,13;II,12,1;II,16,8;III,9,9;III,15;
 III,20,5;III,21;III,24,6;IV,6,33^a;
 33^b;IV,13,10;IV,15,4^a.
teneri – პასუხისმგებლობა, I,19,16;
 I,24,2;II,1,22;II,17,3;II,20,16;

III,10,3;III,14(მთლიანად);III,16,1;
 III,19,18;III,19,20;III,20,4;III,24,5;
 III,25,2;III,25,9;III,27;III,27,2;IV,1;
 IV,2;IV,3,2;IV,3,3;IV,3,13;IV,3,14;
 IV,3,16;IV,4,11;IV,5;IV,5,1;IV,5,3;
 IV,6,7;9;10;14;IV,7,8;IV,8,5;
 IV,13,2; IV,15,6.

terminus litis – სასამართლო და-
 ვის (პროცესის) დასასრული,
 IV,11,2.

terra – მიწა, მხარე, ქვეყანა,
 I,2;II,1,5;II,1,12;II,1,31;II,1,32;II,4,3;
 II,6;IV,18,6.

testamenti factio – საანდერძო (ან-
 დერძის დადების) უფლებაუნა-
 რიანობა, II,10,6.

testamentum – ანდერძი, I,5,1;
 I,6,1;I,6,7;I,7;I,13;I,14(მთლიანად);
 I,15;I,20,1;I,22,2;I,22,5;I,23,1;
 I,23,5;I,24;I,25,18;I,26,2;II,3,4;
 II,4,1;II,7,4;II,9,6;II,10(მთლიანად);
 II,11,6;II,12(მთლიანად);II,13
 (მთლიანად);II,14;II,15;II,16
 (მთლიანად);II,17(მთლიანად);
 II,18(მთლიანად);II,19;II,20;II,20,6;
 II,20,9;II,20,12;II,20,18;II,20,24;
 II,20,25;II,20,32;II,20,33;II,20,36;
 II,21;II,23,10;II,24,2;II,25;III,1;
 III,1,7;III,1,8;III,1,12;III,2,6;III,7;
 III,8,3;III,9,8;III,11;III,11,1;IV,6,35;
 36;IV,18,7.

testamentum comitiis calatis – სა-
 ხალხო კრების წინ [დადებუ-
 ლი] ანდერძი, II,10,1.

testamentum imperfectum – და-

უსრულებელი ანდერძი, II,17,7.
 testamentum inofficiosum – არა-
 ოფიციალური ანდერძი, II,18
 (მთლიანად);III,7,3.

testamentum militare – სამხედ-
 როების ანდერძი, II,11 (მთლი-
 ანად).

testamentum per aes et libram –
 ანდერძი ფულისა და სასწო-
 რის საშუალებით, II,10,1.

testamentum perfectum – დას-
 რულებული ანდერძი, II,17,7.

testamentum procinctum – „აღ-
 კაზმული ჯარის წინ“ [დადებ-
 ბული] ანდერძი, II,10,1.

testari – დამოწმება; ანდერძის და-
 ტოვება, II,12;III,7.

testatio – დამოწმება, მოწმობა,
 II,10.

testator – მონდერძე, I,15,2;I,24;
 II,10,3;II,10,4;II,10,9;II,10,10;
 II,13,2;II,14;II,14,1;II,14,5;II,14,12;
 II,15;II,15,4;II,16,9;II,17,1;II,17,2;
 II,17,6;II,18,3;II,19,1;II,20,4;
 II,20,6;II,20,8;II,20,12;II,20,14;
 ;II,20,20;II,20,21;II,20,22;
 II,20,25;II,20,26;II,20,29;
 II,20,31;II,20,32;II,20,36;II,22;
 II,23,12;II,24,1;III,2,6;IV,12,1.

testimonium – დამოწმება, II,10,9.

testis – მოწმე, II,10,1;II,10,2;
 II,10,3;II,10,6;II,10,8;II,10,9;
 II,10,10;II,11;II,17,6;II,23,12;
 IV,1,4.

testis idoneus – სანდო მოწმე,

III,19,12.
testis testamenti – ანდერძის მოწმე, II,10,9;II,10,11.
theatrum – თეატრი, I,5,2;II,1,6;III,19,2;IV,4,9.
Theophilus – იუსტინიანეს ეპოქის ცნობილი იურისტი, შ.კ.3.
thesaurus – განძი, II,1,39.
Tiberius – რომის იმპერატორი (14-37 წწ.), I,11,11;II,15,4.
tignum – კოჭი, მორი, II,1,2;II,1,29;II,3,1;II,3,4.
titulus – ტიტული, II,6,14.
toga – ტოგა, III,23,2.
tollere – აქ. შეწყვეტა, მოშლა (ვალდებულების), III,29.
totus – მთელი, III,19,4.
tradere – გადაცემა (ზმნა), II,1,44;II,6,3;II,6,7;II,7,2;II,7,3;II,16,9;III,14,4;III,23,3;III,24,3;III,29,4;IV,6,4;IV,6,6.
traditio – გადაცემა (სახელი), II,1,40;44;II,7,2;II,7,3;II,9,3;II,20,6;III,19,27;III,23,3^ა;III,28,3;IV,6,6.
Traianus – რომის იმპერატორი (98-117 წწ.), II,11,1;II,12;III,7,4.
traicere – ღატრა, IV,3,4.
transfere – გადაცემა, II,1,40;II,1,41;II,1,44;II,1,45;II,1,46;II,5,2;II,20,36;II,21,1;II,23,6;III,2,4;IV,1,6;IV,1,16;IV,8,3.
transire – გადასვლა, IV,3,9.
translatio – გადაცემა, II,21.
Trebatius – ავგუსტუსის პერიოდის ცნობილი რომაელი იურ-

ისტი, ლაბონის მასწავლებელი, II,25.
Trebellius Maximus – ნერონის პერიოდის სახელმწიფო მოღვაწე, კონსული, II,23,4.
Tribonianus – იუსტინიანეს ეპოქის ცნობილი რომაელი იურისტი, საკოდიფიკაციო კომისიის ხელმძღვანელი, შ.კ.3;II,8,2;II,23,12;II,25.
tribunus – ტრიბუნი, I,2,4;I,20;IV,3,15.
tribunus plebis – პლებსის ტრიბუნი, I,20.
triennium – სამი წელიწადი, II,6.
triens – მესამედი, II,6;II,14,5.
trinepos – შვილიშვილის შვილიშვილის შვილიშვილი ვაჟი, III,6,6.
trinetpis – შვილიშვილის შვილიშვილის შვილიშვილი ქალი, III,6,6.
triplicatio – ტრიპლიკაცია, IV,14,2.
triplum – სამმაგი, IV,2;IV,6,33^ა.
tritavia – პაპის პაპის ბებია, III,6,6.
tritavus – პაპის პაპის პაპა, III,6,6.
tum quam ex familia – „მაშინ, როდესაც ოჯახის წევრებიდან“, III,9,3;6.
tumultus – აჯანყება, ჯანყი, IV,6,17.
turpis – საძრახისი, III,19,24.
tutela – მეურვეობა, I,12,6;I,13 (მთლიანად);I,15,2;I,16,7;I,17;I,18;I,19;I,20,2;I,21;I,22;I,23,5;I,25(მთლიანად);I,26;II,16;II,18,4;II,20,27;III,2,7;III,19,20;III,27,2;

- tutela adgnatorum – აგნატების მეურვეობა, I,15.
- tutela fiduciaria – ფიდუციური მეურვეობა, I,19.
- tutela legitima – კანონიერი მეურვეობა, I,15;I,17;I,25,13.
- tutela legitima parentum – მშობელთა კანონიერი მეურვეობა, I,18.
- tutela legitima patronorum – პატრონების კანონიერი მეურვეობა, I,17.
- tutor – მეურვე, I,13(მთლიანად); I,14(მთლიანად);I,15(მთლიანად); I,17;I,18;I,19;I,20(მთლიანად); I,21(მთლიანად);I,22(მთლიანად); I,23,5;I,24(მთლიანად)I,25,2; I,25,9;I,25,16;I,25,17;18;I,26 (მთლიანად);II,8,2;II,18,45;II,20,25; II,20,27;III,1,3;III,3,6;III,14,1; III,19,9;III,27,2;III,29,3;IV,10; IV,11;IV,11,3.
- tutor Atilianus – ატილიუსის მეურვე, I,20;I,23,1.
- tutor praetorius – პრეტორის მეურვე, I,21,3;I,25,4.
- tutor suspectus – არაკეთილსაიმედო მეურვე, I,26.
- tutor testamentarii – ანდერძით დანიშნული მეურვე, I,26,2.
- tutores legitimi – კანონიერი მეურვეები, I,15;I,19.

- ultor – შურისმაძიებელი, IV,18,5.
- uncia – უნცია, II,14,5;II,14,8.
- unde cognati – „საიდანაც კოგნატები“, III,2,3^a;III,3;III,9,8.
- unde cognati manumissoris – „საიდანაც მანუმისორის კოგნატები“, III,9,7.
- unde decem personae – „საიდანაც ათი პირი“, III,9,5.
- unde legitimi – „საიდანაც კანონიერი [მემკვიდრეები]“, III,27; III,9,6.
- unde liberi – „საიდანაც ბავშვები“, იხ. შენ. 60, III,9,3;4;6.
- unde vir et uxor – „საიდანაც ქმარი და ცოლი“, III,9,7.
- universitas – ერთობლიობა, კორპორაცია, II,1; II,1,6; II,9,6; II,11,6; II,20; II,23,12; III,10; III,12.
- urbs – ქალაქი, I,3,5;I,5,3;I,20; I,20,4;I,23,3;I,24,4;II,2,3;II,3,1; IV,6,2;IV,11,7.
- urbs regia – სამეფო ქალაქი, დედაქალაქი, IV,11,7.
- ursus – დათვი, IV,9.
- ustus – „დამწვარი“, IV,3,13.
- usuarius – მოსარგებლე, II,5,4.
- usucapere – მფლობელობის ხანდაზმულობით რამეს შეძენა, II,6;II,9,4;IV,1,12;IV,6,3;4;5; IV,17,3.
- usucapio – ხანდაზმული მფლობელობა, II,6(მთლიანად);II,9,3;

II,9,5;II,11,5;IV,1,12;IV,6,5.
usufructuarius – უზუფრუქტუარი(უსი), II,1,9;II,4,3;II,9,4;IV,2,2.
usufructus – უზუფრუქტი, II,1,9;II,1,36;II,1,38;II,2,2;II,4(მთლიანად);II,5;II,6,5;II,9(მთლიანად);II,14;II,20,9;III,10,1,2;III,28,2;IV,2,2;IV,4,5;IV,6,2.
usurae – პროცენტი, სარგებელი, III,26,2;III,26,5;IV,6,33.
usus – ჩვეულება, I,2,9;II,1,4;II,1,5;II,1,9;II,1,36;II,2,2;II,4(მთლიანად);II,5(მთლიანად);II,9,2;II,20,9;II,20,34;II,25;III,10,3;III,14,2;III,28;IV,1,1;IV,4,5;IV,6,4-5;33;IV,8,7.
usus aedium – საცხოვრებელი ბინით სარგებლობა, II,5,2.
usus communis – ყოველდღიური პრაქტიკა, IV,8,7.
usus iudiciarum – სასამართლო პრაქტიკა, IV,11,6.
usus publicus – საჯარო სარგებლობა, II,1,4-5.
usus servi – მონით სარგებლობის [უფლება], II,5,3.
uterini – დედით ერთნი, III,9,3.
uterus – მუცელი, ზაშო, I,4;II,13,5;II,14,2;II,20,28;III,2,4;III,15,1;IV,5,3.
uti – სარგებლობა, II,1,38;II,3;II,5,3;III,14,2;III,24,2;IV,1,6;7;16.
utilis – სასარგებლო, II,1,34;

II,20,14;II,25;III,19,15;IV,2;IV,3,16; IV,15,8.
utilitas – სარგებელი, I,1,4;II,4,2;II,5,5;III,9,10;III,26,10;III,27,1;IV,6,33.
utiliter – იურიდიული შედეგით, I,14,1;II,4,2;II,14,10;III,19,22;III,27,1.
uva – ყურძენი, II,1,25;IV,1,3.
uxor – ცოლი, I,6,5;I,9,3;I,10,1,3;5;I,25,19;II,5,2;II,20,15;II,20,28;III,9,3;IV,4,2,3;IV,6,29;IV,13,11.
uxorem ducere – ცოლის მოყვანა, I,10,1.

V

vacans – თავისუფალი, დაუკავებული, II,6,7;II,14,7.
vacatio – გაშვება, განთავისუფლება, I,25,1;I,25,5;I,25,15.
valere – იურიდიული ძალის ქონა, I,2,4;I,12,4;I,20,5;II,11;II,13,6;II,16,3;II,17,7;II,19,6;II,20,11;II,20,19;II,20,21;III,15;III,19,2;20.
valetudo – ჯანმრთელობა, I,23,6;II,12,3.
validus – მოქმედი, ძალის მქონე, II,20,2;III,23,2.
vas – ჭურჭელი, II,1,25.
vehiculum – ოთხთვალა, II,3.
vendere – გაყიდვა (ზმნა), I,3,3;I,6,1;I,8;II,1,44;II,5,1;II,6,3;II,6,5;II,8,1;II,9,1;II,12;II,20,12;III,24,3;III,25;IV,18,5.

venditio – გაყიდვა (სახელი),
I,2,2;I,12,6;I,21;II,6,14;II,6,14;
II,7,2;III,23(მთლიანად);III,24
(მთლიანად).

venditio bonorum – ქონების (სამკ-
ვიდროს) გაყიდვა, III,11,2.

venditio imaginaria – ფიქციური
(სიმბოლური) გაყიდვა, I,12,6;
II,10,1.

venditor – გამყიდველი, I,2,2;
I,12,6;I,21;II,1,41;II,6,13;II,6,14;
II,7,2;III,11,2;III,12;III,22;III,23
(მთლიანად);II I,24(მთლიანად);
IV,6,17;IV,6,22;IV,6,28.

veneficus – მომწამვლელი; ჯადო-
ქარი, IV,18,5;7.

venenum – საწამლავე, IV,18,5.

venor – ნადირობა, II,1,12.

venter – მუცელი, საშო, I,4.

venumdare – (მონად) გაყიდვა,
I,3,4;I,16,1.

verberare – ცემა, გაშოლტვა;
ლანძღვა, IV,4,1;3.

verbum – სიტყვა, ფორმულა,
II,20,2;II,24;III,15,9;III,29,1;
IV,3,9;15;IV,11.

verecundia – კდემამოსილება, მოკ-
რძალება, I,26,3;II,18,3.

Vergilius – ავგუსტუსის პერიოდის
ცნობილი რომაელი პოეტი,
I,2,2.

veritas – ჭეშმარიტება, სინამ-
დვილე, II,20,11;III,6,9;IV,6,35.

verres – გარეული ღორი, IV,9,1.

versum (versari) in rem – მამის

(ბატონის) მიერ შვილის (მო-
ნის) საქმიანობიდან მიღებული
შემოსავალი, IV,7,4;4^b;5;5^a.

versus – ლექსი, III,23,2.

Vespasianus – რომის იმპერატორი
(9-79 წწ.), II,23,5.

vestimentum – ტანსაცმელი,
II,1,25;II,1,26;II,4,2;III,24,1;
III,24,5;III,26,13.

vestis – ტანსაცმელი, II,2,1.

vetare – აკრძალვა, IV,15,1.

veteranus – ვეტერანი, II,11,3;II,12.

veteres – „ძველები“ („ძველი
იურისტები“), III,28,3;III,29,3^a;
IV,1,6;11;16;IV,8,7;IV,15,4^a.

vi bonorum raptorum – ძალადო-
ბით მიტაცებული ქონება, IV,2.

via – აქ. გზის უფლება; სერვიტუ-
ტი; გზა, I,1,2;I,6,7;II,3;II,7,4;
III,7,4;IV,2,1;IV,6,24.

via publica – საჯარო (საერთო)
გზა, IV,3,5.

via vicinalis – სასოფლო (სამე-
ზობლო) გზა, IV,3,5.

viator – კურიერი, IV,6,24.

vicarius – „ვიკარიუსი“, მონის
მონა, IV,7,4^c.

vicinus – მეზობელი, II,1,21;II,1,31;
II,3,1;III,24,2;IV,6,2;IV,18,6.

victor – გამარჯვებული (პრო-
ცესში), მოგებული, II,6,14.

vidua – ქვრივი ქალი, IV,18,4;8.

vigor – ძალა (კანონის), I,2,6;
III,1,16;IV,18,3.

villa – სახლი (აგარაკი) ქალაქ-

გარეთ, II,1,1;II,3,1.
 vinae – ვაზი, II,1,38.
 vincere – გამარჯვება, საქმის მოგება, IV,15,4^a.
 vinculum – ბორკილი, I,11,2; II,23,1; III,13.
 vinculum iuris – „სამართლის ბორკილი“, II,23,1;III,13.
 vindicare – მოთხოვნა; მითვისება; ვინდიცირება, II,1,26;II,1,29; II,1,35;II,8,2;II,20,18;III,1, 16; III,9,6;IV,3,13;IV,6,4;IV,13,4.
 vindicatio – ვინდიკაცია, მოთხოვნა, III,23,3^a;IV,1,19;IV,6,15.
 vindicta – პრეტორის კვერთხი, ჯოხი; ვინდიქტი; I,5,1;I,6,4;II,7,4.
 vinetum – ვენახი, IV,1,3.
 vinum – ღვინო, II,1,25;II,1,27; II,4,2;III,14;III,23,2;III,25;IV,3,13; IV,6,33^c;33^d.
 vipera – გველი, IV,18,6.
 vir – მამაკაცი, ქმარი, I,5,3;I,9,1; I,10;I,15,1;I,19;I,22;I,23;II,8,2; II,13;II,13,5;II,17,2;II,18,7;II,23,12; II,25,1;III,1,15;III,2,1;III,7,2;III,9,3; IV,4,2.
 virgo – ქალიშვილი, IV,18,8.
 viri illustres – „წარჩინებული პირები“, IV,4,10.
 viripotens – სქესობრივი სიმწიფის ასაკს მიღწეული ქალი, I,10; I,22;I,23.
 vis – ძალა, ძალადობა, I,2,5;I,3,1; I,22;I,22,5;I,26,5;II,1,38;II,6,3; II,6,7;II,20,34;II,9,1;III,1,46;III,3,5;

III,8,2;III,12;III,19,20;III,29,1;IV,2 (მთლიანად);IV,4,7;8;IV,6,12; IV,14;IV,15,3;6;IV,18,4;8.
 vis et potestas – აზრი და მნიშვნელობა (ძალა), I,13,2; IV,15,3,4^a.
 vis maior – „დაუძლეველი ძალა“, III,14,2.
 vitium – ნაკლი, დალი, დეფექტი, II,4,3;II,6,4;II,6,8;II,6,10;II,20,34; IV,15,1.
 vitium furti – ქურდობის დალი, ნაკლი, II,6,4;II,6,6.
 vivere – ცხოვრება, სიცოცხლე (ზმნა), III,19,1;IV,5,1;IV,6,23.
 vocare – მოწვევა, I,2,1;I,3,1;I,15; I,16;I,17;I,18;I,25,2;II,1,10;II,1,16; II,1,29;II,1,40;II,13,5;II,14,6;II,16,3; II,19,7;III,1,12;III,1,15;III,2;III,3,5; III,5;III,6,11;III,6,12;III,7;III,9,1; III,13;III,19,23;IV,6,31;IV,7,2;IV,14; IV,18,6;IV,18,7.
 vocare in ius – სასამართლოში (პრეტორთან) გამოძახება, IV,6,12; IV,16,3.
 vocare in iudicium – სასამართლოში (მოსმართლესთან) გამოძახება, IV,6,19.
 volere – სურვილი, I,22;I,25,14; II,1,40;II,7,2;II,8;II,19,2;II,24; III,26,2;IV,13,10.
 volucris – ფრინველი, II,1,12; II,1,14.
 volumen – წიგნი, ტომი, IV,6,5.
 voluntas (ultima) – უკანასკნელი

II,1,26;II,1,44;II,1,46;II,7,2;
II,8,1;II,11;II,19,7;II,20,2;II,20,11;
II,20,34;II,20,36;II,23,12;II,25;
II,25,1;III,1,11;IV,1,16;IV,7,4;
IV,29,4.

vox – ხმა; ნება, III,19,4;III,19,13.

vulgo – უბრალოდ, ჩვეულებრივ,
IV,5,1.

vulgo conceptus – უკანონოდ შო-
ბილი, I,4;I,10,12.

vulgo quesitus – უკანონოდ შო-
ბილი, III,3,7.

vulnerare – დაჭრა, IV,3,13;
IV,4,9.

vulnus – ჭრილობა, IV,4,9.

ს ა რ რ ე პ ი

წინასიტყვაობა	5

წიგნი პირველი

ტიტული I. სამართლიანობისა და სამართლის შესახებ	12
ტიტული II. გუნებითი, ხალხთა და ცივილური სამართლის შესახებ	13
ტიტული III. პირთა უფლებების შესახებ	16
ტიტული IV. თავისუფლად (თავისუფალ პირად) დაბადებულთა შესახებ	17
ტიტული V. გააზატებულითა შესახებ	18
ტიტული VI. [იმათ შესახებ], ვისაც გააზატება არ შეუძლია და რა მიზეზით	19
ტიტული VII. ფუფიუს კანინიუსის კანონის გაუქმების შესახებ	22
ტიტული VIII. დამოუკიდებელი და სხვაზე დამოკიდებული პირების შესახებ	22
ტიტული IX. მამის ხელისუფლების შესახებ	23
ტიტული X. ძორწინების შესახებ	24
ტიტული XI. შვილად აყვანის შესახებ	28
ტიტული XII. იმის შესახებ, თუ როგორ ხდება [სხვისი] ხელისუფლებიდან განთავისუფლება	31
ტიტული XIII. მეურვეობათა შესახებ	34
ტიტული XIV. იმ პირთა შესახებ, რომლებიც შეიძლება ანდერძით მეურვედ დაინიშნონ	35
ტიტული XV. აგნატთა კანონიერი მეურვეობის შესახებ	36
ტიტული XVI. სამოქალაქო უფლებების შეზღუდვის (შეცვლის) შესახებ	37
ტიტული XVII. პატრონების კანონიერი მეურვეობის შესახებ	39
ტიტული XVIII. გმობლების კანონიერი მეურვეობის შესახებ	39
ტიტული XIX. ფიდუციური მეურვეობის შესახებ	39
ტიტული XX. ატილიუსის მეურვის ან იმ [პირთა] შესახებ, რომლებიც იულიუსის და ტიცინუსის კანონით [მეურვეებად] ინიშნებიან	40
ტიტული XXI. მეურვის თანხმობის შესახებ	41
ტიტული XXII. [იმის შესახებ, თუ] როგორ წყდება მეურვეობა	42
ტიტული XXIII. გზრუნველების შესახებ	44

ტიტული XXIV. მეურვეების და მზრუნველების გარანტიის შესახებ	45
ტიტული XXV. მეურვეობასა და მზრუნველობაზე უარის თქმის შესახებ	46
ტიტული XXVI. არაკეთილსამიერო მეურვეების და მზრუნველების შესახებ	50

წიგნი მეორე

ტიტული I. ნივთების დაყოფის შესახებ	53
ტიტული II. უსხეულო ნივთების შესახებ	65
ტიტული III. სარკიტუტების შესახებ	65
ტიტული IV. უზუფრუქტის შესახებ	67
ტიტული V. სარგებლობის უფლებისა და საცხოვრებელი ნაგებობით სარგებლობის უფლების შესახებ	69
ტიტული VI. გფლოგელოგის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლების შეძენისა და ხანდაზმული გფლოგელოგის შესახებ	70
ტიტული VII. ნაწუქროგის შესახებ	74
ტიტული VIII. ვის შეუძლია გასხვისება და ვის — არა	77
ტიტული IX. რომელი პირების საშუალებით ვიძენთ	79
ტიტული X. ანდერძის შედგენის შესახებ	83
ტიტული XI. ჯარისკაცების ანდერძის შესახებ	86
ტიტული XII. იმ პირთა შესახებ, რომლებსაც ანდერძის დატოვების უფლება არა აქვთ	89
ტიტული XIII. გავშვებისათვის მემკვიდრეობის ჩამორთმევის შესახებ	91
ტიტული XIV. მემკვიდრეობის დანიშვნის შესახებ	95
ტიტული XV. ჩვეულებრივი სუბსტიტუციის შესახებ	99
ტიტული XVI. ოგლის (არასრულწლოვნის) სუბსტიტუციის შესახებ	100
ტიტული XVII. როგორ ხდება ანდერძის გაუქმება	102
ტიტული XVIII. „არაოფიცოზური“ (არასამართლიანი) ანდერძის შესახებ	105
ტიტული XIX. მემკვიდრეობის ხარისხისა და განსხვავების შესახებ	107
ტიტული XX. ლეგატების შესახებ	110
ტიტული XXI. ლეგატების ჩამორთმევისა და სხვისთვის გადაცემის შესახებ	122
ტიტული XXII. ფალციდიუსის კანონის შესახებ	122
ტიტული XXIII. ფიდეიკომისური მემკვიდრეობების შესახებ	124
ტიტული XXIV. ფიდეიკომისით დატოვებული ცალკეული ნივთების შესახებ	130
ტიტული XXV. კოდცილების შესახებ	132

ტიტული I. იმ მამკვიდროების შესახებ, რომელსაც უანდროძო მამკვიდრებლები ტოვებენ	134
ტიტული II. ანატოლის კანონიერი მამკვიდროების შესახებ	142
ტიტული III. ტარტულიანის სენატუსკონსულტის შესახებ	147
ტიტული IV. ორფიტუსის სენატუსკონსულტის შესახებ	149
ტიტული V. კონსტანტინის მამკვიდროების შესახებ	150
ტიტული VI. კონსტანტინის ხარისხის შესახებ	151
ტიტული VII. ლიბერტიანის (ბაზილიანის) მამკვიდროების შესახებ	156
ტიტული VIII. ლიბერტიანის დანიშვნის შესახებ	159
ტიტული IX. „სამკვიდროს (პრეტორიუსი) მფლობელობის“ შესახებ	160
ტიტული X. ვილად აფენის („ადმონიციონი“) მშვენიერ შეძენის შესახებ	164
ტიტული XI. იმ პირის შესახებ, რომელსაც თავისუფლების გამო ქონებას აკუთვნებენ	165
ტიტული XII. მამკვიდროების გაუქმების შესახებ, რომელიც ქონების გაყიდვისა და კლავდიუსის სენატუსკონსულტის მშვენიერით ხდება	167
ტიტული XIII. ვალდებულებების შესახებ	168
ტიტული XIV. რეალური ვალდებულების დადების შესახებ	169
ტიტული XV. პერპალური (სიტყვიერი) ვალდებულებების შესახებ	171
ტიტული XVI. ორი სტიკულატორის და პრომისორის შესახებ	173
ტიტული XVII. მონების სტიკულაციის შესახებ	174
ტიტული XVIII. სტიკულაციების დაყოფის შესახებ	175
ტიტული XIX. გათილი სტიკულაციების შესახებ	176
ტიტული XX. ფიდეიუსორების შესახებ	182
ტიტული XXI. ლიტერალური ვალდებულებების შესახებ	184
ტიტული XXII. კონსენსუალური ვალდებულებების შესახებ	184
ტიტული XXIII. ნაყიდვების (ყიდვა-გაყიდვის) შესახებ	185
ტიტული XXIV. ძირავენობის ხელშეკრულების შესახებ	188
ტიტული XXV. ანაგნოზის შესახებ	191
ტიტული XXVI. დავების ხელშეკრულების შესახებ	193
ტიტული XXVII. კვაზი (თითქმის) სახელშეკრულებო ვალდებულებების შესახებ	197
ტიტული XXVIII. იმ პირების შესახებ, რომელთა მშვენიერით ჩვენ ვალდებულებას ვიძენთ	199
ტიტული XXIX. როგორ ხდება ვალდებულებების შეწყვეტა (მოხლა)	200

ტიტული I. დელიქტიდან წარმოშობილი ვალდებულებების შესახებ	204
ტიტული II. კალდოგით მიტაცებული ქონების შესახებ	212
ტიტული III. აკვილიუსის კანონის შესახებ	214
ტიტული IV. უკანონო (უსამართლო) მოქმედებათა („ინიურია“) შესახებ	218
ტიტული V. კვაზი (თითქმის) დელიქტიდან წარმოშობილი ვალდებულებების შესახებ	222
ტიტული VI. სარჩელების შესახებ	224
ტიტული VII. იმ გარიგების შესახებ, რომელზედაც ამგვარად, რომ იგი სხვისი ხელისუფლების ქვეშ მყოფ პირთან იქნა დადებული	238
ტიტული VIII. ნოქსალური სარჩელები	243
ტიტული IX. როდესაც ამგვარად, რომ ზიანი ოთხჯერა ცხოველის მიერ იქნა მიყენებული ს	245
ტიტული X. იმ პირების შესახებ, რომელთა მეშვეობით ჩვენ სასამართლო დავის წარმოება შეგვიძლია	246
ტიტული XI. გარანტიის (SATISDATIO) შესახებ	247
ტიტული XII. მუდმივი და დროებითი (ვადიანი) სარჩელებისა და იმ სარჩელების შესახებ, რომლებიც მემკვიდრეების სასარგებლოდ ან მათ წინააღმდეგ გადადის	249
ტიტული XIII. შესაგებლის შესახებ	251
ტიტული XIV. რეპლიკაციების შესახებ	254
ტიტული XV. ინტერდიქტების შესახებ	255
ტიტული XVI. ქარაფშუტა მოდავების სასჯელის შესახებ	260
ტიტული XVII. მოსამართლეების მოვალეობების (ფუნქციების) შესახებ	262
ტიტული XVIII. საჯარო სასამართლოების (პროცესების) შესახებ	264
INSTITUTIONES IUSTINIANI (ლათინური ტექსტი)	268
LIBER PRIMUS	270
LIBER SECUNDUS	297
LIBER TERTIUS	350
LIBER QUARTUS	396
შენიშვნები	436
იურიდიულ ტერმინთა და საკუთარ სახელთა საძიებელი	455
სარჩივი	529

რედაქტორი ანა წიგნაძე
ტექ. რედაქტორი ლია ნინიკაშვილი
კორექტორი მარინე კილაძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 22.01.03
პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 33,5
სააღრ. საგამომც. თაბახი 30,75
ოფსეტური ქაღალდი №, 70X90 ¹/₁₆
შეკვეთა №02 ტირაჟი 400

ფასი სახელშეკრულებო

გამომცემლობა „მერიდიანი“,
თბილისი, აკ. წერეთლის გამზ., 112